CONFERENCE BOOK

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
OCTOBER 24 - 26, 2025
SARAJEVO

ISBN: 978-625-5694-43-0

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
OCTOBER 24 - 26, 2025
SARAJEVO

Edited By
DR. AMANEH MANAFIDIZAJI

Issued: 10.11.2025
ISBN: 978-625-5694-43-0

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :
In the conference 32 papers have been presented by Turkish participants and 47 papers by foreign participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Global–2025©

CONFERENCE ID

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

OCTOBER 24 - 26, 2025
SARAJEVO

ORGANIIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Albania – Indonesia- Georgia - Sri Lanka- Sweden – Japan- Egypt – Romania- Nigeria- Tajikistan- Kenya- Algeria- Saudi Arabia- South Africa- Greece- Spain- Lebanon- UAE – Kazakhstan- Russia- Iran – China- Singapore-

-

PRESENTATION

Oral presentation

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Conference: Prof. Dr. Naile Bilgili

Prof. Dr. Hülya Çiçek - Gaziantep Universitesi

Prof. Dr. Ali Bilgili - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Naile Bilgili - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Hanedan - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hajar Huseynova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Dwi Sulisworo - Ahmad Dahlan University

Prof. Zain Musa - Royal Academy of Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain - NICMAR University

Prof Yakup Babayev - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Suyatno - Ahmad Dahlan University

Prof. Dr. Al-Rashiff H. Mastul -Mindanao State University

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy - Mindanao State University

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Belkıs Özkara - Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna - Zarmed University

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR - Ataturk Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Batman Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Dicle Üniversitesi

Assoc. Prof. Dody Hartanto - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kırgızistan-Türkiye Manas University

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - New Bulgarian Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari - Tebriz Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş - Gazi Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - İnönü Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları

Assist. Prof. Ihwan Ghazali - Technic University of Malaysia

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan- Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Dicle Üniversitesi

Lecturer Mehmet Nuri Ödük - Selçuk Üniversitesi

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden - Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou –

Dr. Dadash Mehravari - Tebriz Universitesi

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gültekin Gürçay

Dr. Amaneh Manafidizajı

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Hülya Çiçek – Turkiye

Prof. Dr. Emine Koca – Turkiye

Prof. Dr. Fatma Koç – Turkiye

Prof. Dr. Valide Paşayeva - Türkiye

Prof. Dr. Ali Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Naile Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Başak Hanedan – Turkiye

Prof. Dr. Aysel Güven - Turkiye

Prof Dr. Bülent Kurtişoğlu – Turkiye

Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan

Prof. Dr. Dwi Sulisworo – Indonesia

Prof. Dr. Natalia Latygina – Ukraina

Prof. Dr. Yunir Abdrahimov – Russia

Prof. Muntazir Mehdi – Pakistan

Prof. Dr. T.Venkat Narayana Rao – India

Prof. Dr. İzzet Gümüş – Turkiye

Prof. Dr. Mustafa Bayram – Turkiye

Prof. Dr. Saim Zeki Bostan – Turkiye

Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China

Prof. Yakup Babayev - Azerbaijan

Prof. Dr. Suyatno – Indonesia

Prof. Dr. Zain Musa – Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain – India

Prof. Mehdi Mohammadzade – Iran

Prof. Dr. Ika Maryani – Indonesia

Prof. Dr. Guler Yenice – Turkiye

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi – Turkiye

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna – Uzbekistan

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı – Türkiye

Prof. Dr. Belkıs Özkara – Türkiye

Prof. Dr. Al-Rashiff Hamjilani Mastul – Philipinnes

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy – Philippines

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sıddık Bakır – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Meryem Öztürk - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Turkiye

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet Aydın – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dilorom Hamroeva - Ozbekistan

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari – Iran

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - Bulgaria

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Ümit Ayata – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Okan Sarıgöz – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Eda Bozkurt – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Topal – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sandeep Gupta – India

Assoc. Prof. Dr. Veysel Parlak – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mahmut İslamoğlu – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Ali Vandshoari – İran

Assoc. Prof. Dr. Dinara Fardeeva – Rusya

Assoc. Prof. Dr. Göksel Ulay – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Erkan Efilti - Kirgizhstan

Assist. Prof. K. R. Padma – India

Assist. Prof. Dr. Omid Afghan - Afghanistan

Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan Alanazi - Saudi Arabia

Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich Altayev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amina Salihi Bayero – Nigeria

Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif Fakheer - Jordania

Assist. Prof. Dr. Dody Hartanto - Indonesia

Assist. Prof. Dr. Ihwan Ghazali - Malaysia

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heyladou – Iran

Assist. Prof. Dr. Bazarhan İmangalieva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı Jaylıbay - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Mamatkuli Juraev – Ozbekistan

Assist. Prof. Dr. Kalemkas Kalibaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bouaraour Kamel – Algeria

Assist. Prof. Dr. Alia R. Masalimova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amanbay Moldibaev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Ayslu B. Sarsekenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bhumika Sharma - India

Assist. Prof. Dr. Gulşat Şugaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. K.A. Tleubergenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Cholpon Toktosunova – Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Hoang Anh Tuan – Vietnam

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Türkiye

Assist. Prof. Dr. Botagul Turgunbaeva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Dinarakhan Tursunalieva - Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Yang Zitong – China

Assist. Prof. Dr. Gulmira Abndirasulova – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa

Assist. Prof. Dr. Murat Genç – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India

Assist. Prof. Dr. Vaiva Balciuniene – Lithuania

Assist. Prof. Dr. Meltem Avan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu - Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade – Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Raihan Yusoph – Philippines

Dr. Que-Nhu Duong - Vietnam

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden – Turkiye

Dr. Mehmet Nuri Ödük – Turkiye

Dr. Ayşe Baran - Turkiye

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Sonali Malhotra – India

Dr. Amaneh Manafidizaji - Iran

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hemşirelik Fakültesi Dekanlığı

Sayı : E-98978265-100-1174800 19.02.2025
Konu : Dilekçe(Prof. Dr. Naile BİLGİLİ)

Sayın Prof. Dr. Naile BİLGİLİ
Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı Başkanlığı - Öğretim Üyesi

İlgi : 17.02.2025 tarihli ve E-87008936-100- 1173474 sayılı yazı.

İlgi dilekçenizde belirttiğiniz "Yükseköğretim Kurulu'nun 15.06.2023 tarihli oturumunda doçentlik başvuruları şartları ile ilgili değişiklik önerileri kapsamında Sağlık Bilimleri Temel Alanı'nda gerçekleştirilecek olan madde 8'in Bilimsel Toplantı başlığı altındaki b bendi" uyarınca, Academy Global Conferences & Publishing (https://www.akademikongre.org/registration) tarafından 2025 yılında düzenlenecek olan bilimsel etkinliklerde görev alma talebiniz konusunda bilgilendirildim.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Sultan AYAZ ALKAYA
Dekan

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu :BSCMHSP653 Belge Takip Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/gazi-universitesi-ebys

Emniyet Mahallesi Bandırma Caddesi No :6/1 06560 Yenimahalle/ANKARA
Tel:0 (312) 202 20 00 Faks:0 (312) 221 32 02
İnternet Adresi :http://gazi-universitesi.gazi.edu.tr/
Kep Adresi: gaziuniversitesi@hs01.kep.tr
Bilgi için :Onur Akın
Bilgisayar İşletmeni
Telefon No:0312 216 26 27

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES
EU EXART 7TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
October 24 - 26, 2025
SARAJEVO

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.**
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- **Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.**
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- Sunum yapmak zorunludur. **Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.
- **SADECE ÇALIŞMADA YAZAR OLARAK GEÇEN KİŞİLER SUNUM YAPABİLİR !**

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Ekim / Oct 24, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof., KADRİYE AYDEMİR**	1	ELEKTROENSEFELORAFİ VE ELEKTROKARDİYOGRAFİ SİNYALLERİ KULLANILARAK EPİLEPSİ NÖBETLERİNİN YAPAY ZEKA İLE TAHMİN EDİLMESİ	Msc, NUR SENA ÖZDEMİR YILMAZ Prof. Dr. OSMAN EROĞUL
		2	YÜKSEK BOYUTLU PANEL VERİ ANALİZİNDE MODEL SEÇİMİ: KLASİK MODELLEME VE MAKİNE ÖĞRENMESİ YAKLAŞIMI	Prof. Dr. M. Kenan TERZİOĞLU Mehmet Ali YÜCEL
		3	MAKİNE ÖĞRENİMİ İLE YAPISAL EKONOMETRİ ARASINDAKİ BAĞLANTI VE FARK	Prof. Dr. M. Kenan TERZİOĞLU Mehmet Ali YÜCEL
		4	ETHICAL EVALUATION OF CHATGPT, A GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE MODEL	Semahat GÜRSOY Doç.Dr.Nursel YALÇIN
		5	DERİN ÖĞRENME İLE SES TABANLI DUYGU TANIMA: HİBRİT CNN–LSTM YAKLAŞIMI	Yüksek Lisans Öğrencisi, MERT KABA Doç. Dr., FEYZA ALTUNBEY ÖZBAY
		6	PERİYODİK SINIR ŞARTLARI İÇEREN BİR STURM-LİOUVİLLE PROBLEMİNİN GREEN FONKSİYONU YÖNTEMİ İLE SPEKTRAL ANALİZİ	Prof., OKTAY Sh. MUKHTAROV Prof., KADRİYE AYDEMİR Doç. Dr., HAYATİ OLĞAR
		7	ÇOK ARALIKLI BİR STURM-LİOUVİLLE SINIR DEĞER PROBLEMİ İÇİN KARŞILAŞTIRMA TEOREMLERİ	Prof., KADRİYE AYDEMİR Prof., OKTAY Sh. MUKHTAROV Doç. Dr., HAYATİ OLĞAR

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Ekim / Oct 24, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Tuba UNVER**	1	EVALUATION OF HEMATOLOGICAL PARAMETERS AND GLUCOSE-6- PHOSPHATE DEHYDROGENASE (G6PDH) ACTIVITY IN WISTAR RATS	Saadi Fatima Zohra
		2	PARTIAL GLUCOSE-6-PHOSPHATE DEHYDROGENASE DEFICIENCY IN AN INFANT PRESENTING WITH HEMOLYTIC ANEMIA: A CASE REPORT	Saadi Fatima Zohra Bouloukbachi Zahra
		3	GENETIC AND EPIGENETIC TRACES OF PSYCHOLOGICAL STRESS AND CHRONIC PAIN IN RHEUMATOLOGIC DISEASES	Dr. Şeyda Doğantan Prof. Dr. Mustafa Özçetin Prof. Dr. Sacide Pehlivan
		4	A HOLISTIC EXAMINATION OF EMOTIONAL REGULATION, RESILIENCE, AND GENETIC–EPIGENETIC INTERACTIONS İN AUTISM SPECTRUM DISORDER	Uzm.ŞEVİN AKSOY Prof.Dr. MUSTAFA ÖZÇETİN Prof.Dr. SACİDE PEHLİVAN
		5	A GIANT ADRENOCORTICAL CARCINOMA PRESENTING AS POLYCYSTIC OVARY SYNDROME: A CASE REPORT	MD. Miray ASİLSOY
		6	THE INHIBITORY ROLE OF EPICATECHIN, A THERAPEUTIC TARGET AS AN ANTIMICROBIAL AGENT, ON THE GROWTH OF THE BACTERIAL STRAINS	Assoc. Prof. Tuba UNVER

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Ekim / Oct 24, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Associate Prof., Merve KOLCU**	1	YAŞLI BİREYLERİN UYKU SAĞLIĞINI GELİŞTİRMEYE YÖNELİK MÜDAHALELER: LİTERATÜR DERLEMESİ	Şevval Zeynep GÜL Prof. Dr. Naile BİLGİLİ
		2	ÇEVRESEL BELİRLEYİCİLER VE İNSAN SAĞLIĞI	Şevval Zeynep GÜL Prof. Dr. Naile BİLGİLİ
		3	SELF-CARE AND ASSOCIATED FACTORS IN ELDERLY INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES	Associate Prof., Merve KOLCU Professor Dr., Selda CELIK
		4	THE EFFECT OF SOCIAL SUPPORT ON DIABETES MANAGEMENT IN ELDERLY INDIVIDUALS WİTH TYPE 2 DIABETES	Associate Prof., Merve KOLCU Professor Dr., Selda CELIK
		5	ANALYSIS OF OCCUPATIONAL DISEASES DUE TO DUST EXPOSURE IN MANUFACTURING SECTOR WORKERS	Zeynep BAŞAR Prof.Dr.Mithat ZEYDAN
		6	WATER RETENTION AND OIL RETENTION CAPACITIES OF PROTEIN HYDROLYSATES PRODUCED FROM MEAT TRIMMING WASTES UNDER DIFFERENT PROCESS CONDITIONS	Res. Asst. PhD, Elif EKİZ TERZİOĞLU Assoc. Prof., Emel ÖZ Prof. Dr., Fatih ÖZ
		7	USE OF GENETICALLY MODIFIED ORGANISMS IN MILK AND DAIRY PRODUCTS	Dr. Ezgi EDEBALİ Asst. Prof. Murat Emre TERZİOĞLU Prof. Dr. İhsan BAKIRCI

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Ekim / Oct 24, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Doç. Dr. ELİF SAĞLIK**	1	KENTSEL TASARIMDA OCEAN METODUNUN KULLANIM POTANSİYELİ	Yl. Öğr., Fatma ERDOĞAN Doç. Dr., Elif SAĞLIK
		2	VERİDEN KARARA: DİJİTAL İKİZ TEKNİĞİ İLE KARAR VERME SÜRECİ	YL Öğr. Emine Berfin MİNKARA Doç. Dr. Elif SAĞLIK
		3	KENTSEL ARTIK ZAMAN PEYZAJLARI: İSTANBUL'DA MİKRO BOŞ ZAMANLARIN ESTETİK VE TASARIM POTANSİYELİ	YL Öğr., ASLIHAN UYGUN Doç. Dr. ELİF SAĞLIK
		4	THE ROLE OF AUDITORY LANDSCAPE EXPERIENCE IN LANDSCAPE ARCHITECTURE IN URBAN AREAS	Graduate Student, Rojda ŞİMŞEK Assoc. Prof. Dr. Feran AŞUR
		5	ECOLOGICAL AND CULTURAL LANDSCAPE VALUE OF THE PUQUIOS, THE ANCIENT HYDRAULIC SYSTEM OF THE NASCA CIVILIZATION	Phd. Student, Muhammed Emir GÖRAL Assoc. Prof. Dr. Feran AŞUR

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Ekim / Oct 24, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Noura Al-Harbi**	1	VIRTUAL BIOLOGY LABORATORY FOR ENHANCED STUDENT LEARNING	Dr. Nurul Huda Dr. Amirul Faizal
		2	INTEGRATING ONLINE LABORATORIES INTO SECONDARY BIOLOGY EDUCATION IN KAZAKHSTAN	Ayan Mukhtar Zhanar Bektemir Dinara Sadykova
		3	BIOLOGICALLY INSPIRED REACTIVE AGENT MODELING USING X-MACHINES	Dimitrios Papadopoulos Elena Nikolaidis Yannis Christodoulou
		4	CRYPTOGENIC FRESHWATER FISH BIODIVERSITY IN BANGLADESH	Dr. Md. Hasan Dr. Kamal Uddin Md. Tarek Hossain
		5	UNIFIED MODELS IN GENOME REARRANGEMENT AND SORTING PRIMITIVES IN BIOINFORMATICS	Dr. Anil Kumar Assis. Prof. Dr. Priya Sharma Rohit Singh
		6	MOLECULAR IDENTIFICATION AND DIVERSITY ASSESSMENT OF AGRICULTURAL PESTS USING DNA BARCODING	Dr. Saud Al-Mutairi Faisal Al-Qahtani Assoc. Prof. Dr. Noura Al-Harbi
		7	ADVANCED MICROFLUIDIC TECHNIQUES FOR BIOMEDICAL AND BIOHEALTH APPLICATIONS	Dr. Zahra Roudsari Dr. Nima Etemad

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Ekim / Oct 24, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Matteo Ricci**	1	ELITE SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT STRATEGIES: INTEGRATING GREEN SPACES AND SMART INFRASTRUCTURE	Assoc. Prof. Dr. Matteo Ricci, Hana Kim, Prof. Dr. Samuel Osei
		2	REVITALIZING HISTORIC CITY CENTERS THROUGH CONTEMPORARY LANDSCAPE DESIGN AND COMMUNITY ENGAGEMENT	Tomasz Kowalski, Amina Diallo
		3	ADVANCED MATERIALS AND TECHNOLOGIES IN MODERN ARCHITECTURE FOR ENERGY EFFICIENCY	Dr. Isabella Fernandes, Assoc. Prof. Dr. Ahmed Al-Mansouri
		4	BIODIVERSITY-FOCUSED URBAN PARK DESIGN: PROMOTING ECOLOGICAL CORRIDORS AND HABITAT RESTORATION	Prof. Dr. Juan Carlos Ramirez, Prof. Dr. Fatima Noor
		5	SMART MOBILITY AND INTEGRATED TRANSPORTATION PLANNING IN FUTURE CITIES	Dr. Lars Svensson, Mei Ling Zhao
		6	ARCHITECTURAL RESPONSES TO CLIMATE CHANGE: RESILIENT STRUCTURES AND FLOOD MANAGEMENT STRATEGIES	Assoc. Prof. Dr. Olga Ivanova, Dr. Rafael Martinez, lec. Noura Al-Faraj
		7	CULTURAL LANDSCAPES AND URBAN IDENTITY: PRESERVATION, ADAPTATION, AND COMMUNITY PARTICIPATION	Anika Schreiber, Assoc. Prof. Dr. Sahar Mohammadi
		8	INNOVATIVE HOUSING SOLUTIONS FOR DENSE URBAN ENVIRONMENTS: VERTICAL GREENERY AND MULTI-USE SPACES	Lucas Pereira, Prof. Dr. Min-Joon Choi, Assoc. Prof. Dr. Elena Dimitrova

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Ekim / Oct 24, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Prof. Dr. Laila Abdallah**	1	IMPACT OF TELEHEALTH IMPLEMENTATION ON MATERNAL AND NEWBORN HEALTH OUTCOMES IN RURAL MIDDLE EASTERN COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Layla Hassan Omar Al-Najjar Sara Al-Mutairi
		2	STRATEGIES TO ENHANCE MENTAL HEALTH SUPPORT FOR PREGNANT AND POSTPARTUM WOMEN IN MIDDLE EASTERN HEALTHCARE SETTINGS	Dr. Fatima Suleiman Khaled Al-Farsi
		3	IMPLEMENTING TELEHEALTH IN RURAL AND REMOTE COMMUNITIES FOR PRIMARY CARE	Prof. Dr. Alejandro Ruiz, Dr. Fatima Khan, Assis. Prof. Dr. Morten Larsen
		4	ASSESSMENT OF PAIN MANAGEMENT PRACTICES IN PEDIATRIC CARE UNITS ACROSS MIDDLE EASTERN COUNTRIES	Dr. Rania Khalil Youssef Mahmoud Dr. Leila Mansour
		5	THE ROLE OF NURSES IN CHRONIC DISEASE MANAGEMENT: A CROSS-COUNTRY STUDY IN THE MIDDLE EAST	Prof. Dr. Ahmed Farouk Dr. Salma Nabil Prof. Dr. Dalia Karam
		6	EVALUATION OF NURSING EDUCATION CURRICULA IN THE MIDDLE EAST: ALIGNMENT WITH GLOBAL HEALTHCARE NEEDS AND CULTURAL CONTEXTS	Prof. Dr. Samir Abbas

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Ekim / Oct 24, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assis. Prof. Dr. Laura Jensen,**	1	OPTIMIZING RESOURCE ALLOCATION IN DYNAMIC NETWORKS USING HEURISTIC METHODS	Assoc. Prof. Dr. Elena Vasilev, Pavel Korolenko, Dr. Matteo Ricci
		2	DEEP LEARNING-DRIVEN ANALYSIS FOR EARLY DETECTION OF CROP STRESS	Lec. Amina Koulibaly, Dr. Jonathan Reese
		3	INTELLIGENT DECISION-MAKING IN ORGANIZATIONAL STRATEGIES USING FUZZY LOGIC	Assis. Prof. Dr. Laura Jensen, Thomas Gruber, Sebastian Meyer
		4	ADAPTIVE STOCHASTIC GRADIENT METHODS FOR NON-CONVEX OPTIMIZATION	Assoc. Prof. Dr. Emil Dubois, Jae-Hyun Lee
		5	COSMIC INFLATION AND THE ROLE OF QUANTUM VACUUM FLUCTUATIONS	Lec. Amir Rahimi
		6	EXTENDED RÉNYI ENTROPY AND APPLICATIONS IN COMPLEX SYSTEMS	Assis. Prof. Dr. Carla M. Silva, Dr. José F. Romero, Miguel A. Torres, Ana L. Hernández
		7	EXACT ANALYTICAL SOLUTION OF THIRD ORDER NONLINEAR DIFFERENTIAL EQUATIONS **Authors:**	Assoc. Prof. Dr. Farid Alimov,
		8	APPLICATION OF MULTIVARIATE REGRESSION MODELS FOR ECONOMIC TREND PREDICTION: ANALYZING THE IMPACT OF ENERGY PRICES, NATIONAL OUTPUT, AND GDP GROWTH	Dr. Ravi K. Menon, Assoc. Prof. Dr. Leila Hassan, Aria Feroz

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
24 Ekim / Oct 24, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assoc. Prof. Dr. Hiroshi Takeda**	1	DIFFERENTIATION OF GENE EXPRESSION PROFILES IN LIVER AND KIDNEY TISSUES OF PIGS	Assoc. Pro. Dr. Sergey Sokolova
		2	DECISION TREES FOR PREDICTING RISK OF MORTALITY USING ROUTINELY COLLECTED DATA	Dr. Emily Carter Dr. James Walker Dr. Michael Thompson
		3	SELENIUM LEVELS IN AGRICULTURAL SOILS AND CROPS OF THE BALKAN REGION	Mila Stefanovic Dragan Kovacevic
		4	MODELING THE COMPLEX INTERACTIONS BETWEEN miRNA DYSREGULATION AND BREAST CANCER PROGRESSION	Dr. Neda Karimi Assoc. Prof. Dr. Pardis Mousavi
		5	MODELING THE COMPLEX RELATIONSHIP BETWEEN miRNA DYSREGULATION AND BREAST CANCER PROGRESSION	Dr. Olufemi Adewale Dr. Chinedu Okoro
		6	PRELIMINARY ANALYSIS OF REAL-TIME HAND MOVEMENT RECOGNITION FOR UPPER-LIMB PROSTHETICS BASED ON ELECTROMYOGRAPHIC SIGNALS	Assoc. Prof. Dr. Hiroshi Takeda Assist. Prof. Dr. Maria Gonzalez Lec. Ahmed El-Sayed Dr. Jonathan Clarke
		7	ADVANCED SIMULATION PLATFORM FOR MEDICAL IMAGE FUSION AND LEARNING	Assoc. Prof. Dr. Beatriz Oliveira, Assis. Prof. Dr. Inês Soares, Miguel A. Duarte
		8	MICROFLUIDIC SYSTEMS FOR ADVANCED BIOMEDICAL ENGINEERING APPLICATIONS	Arman Khalili Assist. Prof. Dr. Laleh Moradi Lec. Sahar Nematpour

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Ekim / Oct 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Öğr. Üyesi Serpil AYGÖRMEZ**	1	RESIDUES AND RESISTANCE OF FLUOROQUINOLONE DRUGS IN THE POULTRY PRODUCTION CHAIN: CURRENT FINDINGS AND RISK ASSESSMENT	Research Assistant, Esma KAYAOĞLU Assistant Professor, Dr. Ülkü YEREBASAN
		2	TOXİCİTY OF NİTRİTE AND NİTRATE SALTS USED İN ANİMAL PRODUCTS	Assistant Professor, Ülkü YEREBASAN Research Assistant, Esma KAYAOĞLU
		3	ENDOPLASMIC RETICULUM STRESS: MECHANISMS, ORGAN-SPECIFIC EFFECTS, AND THE PROTECTIVE ROLE OF ANTIOXIDANTS AGAINST TOXIC AGENTS	Dr. Öğr. Üyesi Serpil AYGÖRMEZ Prof. Dr. Mushap KURU Prof. Dr. Fatih Mehmet KANDEMİR
		4	AMMONIUM REMOVAL BY ANOXIC NITRIFICATION-DENITRIFICATION BASED ON BIOGENEIC MANGANESE OXIDE IN A SEQUENCED BATCH REACTOR	Graduate Student, KÜBRA TEKAY Dr., HANDE AKSOY Professor Dr., ÖZLEM TEPE
		5	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF SUPPORTING ELECTROLYTES ON THE TREATMENT OF MUNICIPAL SOLID WASTE LEACHATE BY ELECTROCOAGULATION	Asst. Prof. Dr. AYŞENUR ÖĞEDEY Prof. Dr. ENSAR OĞUZ
		6	APPLICATION OF INTEGRATED FIXED-FILM ACTIVATED SLUDGE (IFAS) IN WASTEWATER TREATMENT	Asst. Prof. Dr. AYŞENUR ÖĞEDEY NUR SELİNAY CİHANGİROĞLU Prof. Dr. ENSAR OĞUZ
		7	RECOMBINANT PRODUCTION AND CHARACTERIZATION OF *CRYPHONECTRIA PARASITICA* INULINASE	Zeliha Selcan SELÇUK Asst. Prof. Dr. Günseli KURT GÜR Assoc. Prof. Dr. Emel ORDU
		8	IMPROVİNG OF B-1,4-ENDOGLUCANASE THROUGH PROTEİN ENGİNEERİNG STRATEGİES	Graduate Student, Büşra Betül Demir Assoc. Prof. Dr. Emel Ordu Assistant Prof. Aslı Kutlu
		9	BOĞAZKERE, ASMALIK VE AŞIK BEYAZI ÜZÜM ÇEŞİTLERİNE AİT MEYVE ÖRNEKLERİNİN ANTİBİYOFİLM ETKİ POTANSİYELİ	Doç. Dr. Nurcan ERBİL Prof. Dr. Zehra Tuğba MURATHAN
		10	SYNTHESIS AND BIOLOGICAL EVALUATION OF NEW AZABENZIMIDAZOLE DERIVATIVE COMPOUNDS	Doç. Dr. GÜLAY AKYÜZ

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Ekim / Oct 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof.Dr.Mustafa BOZDEMİR**	1	HEDEF BALİSTİĞİ ANALİZİNDE İSTATİSTİKSEL YÖNTEM KULLANIMI	MUSTAFA BOZDEMİR
		2	SAVUNMA TEKNOLOJİLERİNDE MÜHİMMAT SINIFLANDIRMA YAKLAŞIMLARI	MUSTAFA BOZDEMİR
		3	BEYAZ FOSFOR SİS MÜHİMMATININ AYIRMA VE AYIKLAMA YAPILABİLİRLİĞİ	Prof.Dr.Mustafa BOZDEMİR İbrahim AKÇAKAYA
		4	BEYAZ FOSFORUN TOKSİKOLOJİK ETKİLERİ	Prof.Dr.Mustafa BOZDEMİR İbrahim AKÇAKAYA
		5	FARKLI ORTAM SICAKLIKLARINDA YÜKSEK BASINÇLI METAN DEPOLAMA SÜRECİNİN DİNAMİK MODELLEMESİ	Öğr. Gör. Dr. Fatih ÖZCAN Prof. Dr. Muhsin KILIÇ
		6	INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF CUTTING CONDITIONS ON GRINDING BURNS IN GEAR GRINDING PROCESS	Ömer Faruk ERTURUN Prof. Dr. Adem ÇİÇEK
		7	VERIFICATION OF VIBRATION ANALYSIS ON SPACECRAFT EQUIPMENT	HASAN TEKAÜT
		8	STRUCTURAL ANALYSIS AND EXPERIMENTAL VALIDATION USING A DUMMY MODEL OF EQUIPMENT DESIGNED FOR THE SPACE ENVIRONMENT	Cemal ALAT Prof.Dr. Olcay Ersel CANYURT
		9	MODAL DAMPING EFFECT IN ECCENTRICALLY BRACED FRAMES UNDER PULSE-TYPE GROUND MOTIONS	Asst. Prof. Dr. Zeliha Tonyali Asst. Prof. Dr. Adnan Kiral

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Ekim / Oct 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. Hüseyin BENLİ**	1	AN ENVIRONMENTALLY FRIENDLY APPROACH TO TEXTILE DYEING WITH BIOMATERIALS	Prof. Dr. Hüseyin BENLİ
		2	DYEING OF WOOL FABRICS WITH HEATHER (*CALLUNA VULGARIS* L.) LEAVES	Prof. Dr. Hüseyin BENLİ
		3	Terminalia chebula Biyomordanı Kullanılarak Doğal Boyanmış Kumaşların Renk ve Haslık Özelliklerinin Değerlendirilmesi	Öğr.Gör.Dr. Nur Kılınç Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Kılınç
		4	SYNTHESİS AND STRUCTURAL ELUCİDATİON OF MORPHOLİNE-DERİVED CHALCONES	Dr.NEDİME ÇALIŞKAN
		5	ANIMAL WASTE MANAGEMENT AND CONVERSION INTO ENERGY	Omar Alshekh ZEIN Mehmet Volkan AKSAY
		6	KENTSEL KATI ATIKLARIN YÖNETİMİ VE BİYOGAZ ÜRETİMİ	Kağan Samet GÖK Mehmet Volkan AKSAY
		7	ENERGY PRODUCTION FROM AGRICULTURAL WASTES: CONVERSION METHODS AND GLOBAL TRENDS	Hamza ABUELAYYAN Mehmet Volkan AKSAY
		8	AIOT-ENABLED DEEP LEARNING SYSTEM FOR MOTOR HEALTH PREDICTION	Elektrik-Elektronik Mühendisi, ÖMER FARUK YÜMNÜ Dr. Öğr. Üyesi, Murat Erhan ÇİMEN

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Ekim / Oct 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Öğr. Üyesi Bilge Nur DOĞAN GÜLDENOĞLU**	1	EMOTIONS AS A NARRATIVE CODE : A STUDY ON THE REPRESENTATION OF FEELINGS IN PROSE AND POETRY	Merita Lumani
		2	GEORGE SIMMEL'S "PHILOSOPHY OF MONEY" and MONEY AS A RISING VALUE IN THE MODERN AGE	Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI
		3	EXAMINING PRE-SERVICE SCIENCE TEACHERS' COGNITIVE STRUCTURES REGARDING THE CONCEPT OF ZERO WASTE THROUGH THE WORD ASSOCIATION TEST (WAT)	Res. Assist. Zekiye Merve ÖCAL Assoc. Prof. Dr. Ahmet Volkan YÜZÜAK Assoc. Prof. Dr. Emrah HİĞDE
		4	ÇEVRİM İÇİ KURS PROGRAMINDA TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ	Dr. Öğr. Üyesi Bilge Nur DOĞAN GÜLDENOĞLU
		5	İLKOKUL 1. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKULA UYUM SÜRECİNDE İSTENMEYEN DAVRANIŞLARI İLE BU DAVRANIŞLARIN NEDENLERİNİN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, RAMAZAN VARDAR Doç. Dr., MUSTAFA POLAT
		6	EĞİTİM ORTAMLARINDA KARŞILAŞILAN İSTENMEYEN DAVRANIŞLARA İLİŞKİN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Ramazan VARDAR Doç. Dr. Mustafa POLAT
		7	NOTES ON DUAL FORMS İDENTİFİED İN CHUVASH TURKİSH	Dr. ÖZGÜR YILDIRIM
		8		
		9		

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Ekim / Oct 25, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dwi SULİSWORO**	1	MODEL OF KAMPUNG HIJRAH MADANI (K-HIMAD): A QUR'ANIC VALUES-BASED SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATION	Muhammad SYAIFUDIN Sumaryati Hendro WIDODO
		2	TRANSFORMATIVE STRATEGIES OF KLINIK PENDIDIKAN MIPA (KPM) BOGOR, INDONESIA: BUILDING A RELIGIOUS, EXCELLENT, AND GLOBALLY-MINDED EDUCATIONAL INSTITUTION	Herri HERDIMAN Suyatno Hendro WIDODO
		3	EXPLORING MULTIMODAL LITERACY AS A GATEWAY TO MEANINGFUL LEARNING IN THE DIGITAL AGE	Khairunnisah Dwi SULİSWORO
		4	A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF DEEP LEARNING IN INDONESIAN EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES	Arif JAMALI Pandu PRIBADI Dwi SULISWORO Ika MARYANI
		5	EXPLORING THE DIFFICULTIES OF FIRST-YEAR STUDENTS IN BUSINESS ENGLISH COURSES: A CASE STUDY AT STIERA	Menik DARMIATI Suyitno Hesti RESPATININGSIH
		6	THE INFLUENCE OF THE TRANSFORMATIVE LEARNING MODEL ON ARABIC LEARNING MOTIVATION AT INSAN TERPADU JUNIOR HIGH SCHOOL	Muhammad Rizal Shalahuddin

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Ekim / Oct 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Marat Akhmetov**	1	ANCIENT TRADE ROUTES AND CULTURAL EXCHANGE IN ASIA	Assoc. Prof. Dr. Hiroshi Tanaka Prof. Dr. Priya Raghavan Lec. Nguyen Van Long
		2	IMPACT OF COLONIALISM ON SOUTHEAST ASIAN POLITICAL STRUCTURES	Assoc. Prof. Dr. Aisha Rahman Prof. Dr. Somchai Chaiyaporn Dr. David Chen
		3	RELIGIOUS TRANSFORMATIONS IN THE MIDDLE EAST FROM 7TH TO 15TH CENTURY	Prof. Dr. Leila Al-Mansouri Assoc. Prof. Dr. Farhad Rezai Lec. Omar Khalid
		4	HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY IN EAST ASIA	Prof. Dr. Min-Joon Park Assoc. Prof. Dr. Ananya Gupta Dr. Chen Wei
		5	REVOLUTIONARY MOVEMENTS IN MODERN CENTRAL ASIA	Assoc. Prof. Dr. Marat Akhmetov Prof. Dr. Dilshod Rasulov Lec. Gulnara Abdiyeva
		6	ART AND ARCHITECTURE IN THE OTTOMAN EMPIRE	Prof. Dr. Leyla Hassan Dr. Samir Al-Khalifa
		7	ENVIRONMENTAL HISTORY AND AGRICULTURAL PRACTICES IN ANCIENT CHINA	Prof. Dr. Li Na Assoc. Prof. Dr. Takeshi Sato Lec. Tran Thi Hoa

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Ekim / Oct 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Jad Nasser**	1	THE IMPACT OF CULTURAL BELIEFS AND TRADITIONAL NORMS ON FAMILY THERAPY OUTCOMES IN MIDDLE EASTERN SOCIETIES	Dr. Kourosh Fattahi Samira Daryaei
		2	INTERGENERATIONAL CONFLICTS, PARENTAL EXPECTATIONS, AND STRATEGIES FOR RESOLUTION IN MARRIAGE AND FAMILY THERAPY	Prof. Dr. Elena Kuznetsova Igor Volkov Anastasia Morozova
		3	THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE, SELF-AWARENESS, AND COPING SKILLS IN IMPROVING MARITAL SATISFACTION AND STABILITY	Assis. Prof. Dr. Aisuluu Tulegenova Yerzhan Akhmetov Bibigul Saparova
		4	PARENTAL STRESS, WORK-LIFE BALANCE, AND THEIR IMPACT ON CHILD DEVELOPMENT AND FAMILY RELATIONSHIPS	Rania Al-Masri Omar Khalaf
		5	ANALYZING COUPLE COMMUNICATION PATTERNS, CONFLICT RESOLUTION TECHNIQUES, AND THERAPEUTIC INTERVENTIONS FOR HEALTHIER RELATIONSHIPS	Huda Nasser
		6	THE INFLUENCE OF RELIGIOUS BELIEFS, SPIRITUALITY, AND PRACTICES ON MARITAL RELATIONSHIPS AND FAMILY DYNAMICS	Dr. Ahmed Salah Dr. Laila Mostafa Nourhan Youssef
		7	MANAGING FINANCIAL STRESS, ECONOMIC PRESSURES, AND RESOURCE ALLOCATION IN FAMILY SYSTEMS THROUGH MARRIAGE AND FAMILY THERAPY	Dr. Hanan Al-Harbi Lec. Dana Al-Mutairi
		8	THE EFFECTS OF TECHNOLOGY, SOCIAL MEDIA, AND DIGITAL COMMUNICATION ON FAMILY INTERACTIONS, COUPLE RELATIONSHIPS, AND THERAPEUTIC OUTCOMES	Mariam Al-Nuaimi Latifa Al-Mazrouei
		9	TRAUMA-INFORMED MARRIAGE COUNSELING: STRATEGIES FOR SUPPORTING FAMILIES EXPERIENCING PSYCHOLOGICAL, EMOTIONAL, AND SOCIAL TRAUMA	Assoc. Prof. Dr. Jad Nasser Dr. Maya Khalil Lec. Rami Bou Saab

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Ekim / Oct 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Carlos Martínez Assoc. Prof. Dr. Amina Said**	1	THE PHILOSOPHICAL IMPLICATIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN HUMAN AGENCY AND MORAL RESPONSIBILITY	Emma Johansson Dr. Hiroshi Tanaka Isabella Moretti
		2	EXPLORING THE INTERSECTIONS OF ENVIRONMENTAL PHILOSOPHY AND ETHICS IN THE CONTEXT OF GLOBAL CLIMATE CHANGE RESPONSE	Dr. Carlos Martínez Assoc. Prof. Dr. Amina Said Fiona Campbell
		3	PHENOMENOLOGICAL INQUIRY INTO THE NATURE OF CONSCIOUSNESS AND SUBJECTIVE EXPERIENCE	Dr. Markus Weber Léa Dupont
		4	CRITICAL ANALYSIS OF FEMINIST PHILOSOPHY AND ITS CHALLENGES TO TRADITIONAL METAPHYSICAL THEORIES	Assoc. Prof. Dr. Sofia Dimitriou Dr. Priya Rao Zara Al-Khalil
		5	POLITICAL PHILOSOPHY AND THE ETHICS OF GLOBAL JUSTICE IN AN ERA OF INCREASING INEQUALITY	Dr. David Kim Amara Ndlovu Prof. Dr. Lucia Rossi
		6	MIND-BODY PROBLEM REVISITED: CONTEMPORARY THEORIES IN PHILOSOPHY OF MIND AND COGNITIVE SCIENCE	Dr. Jonathan Clarke
		7	RECONSIDERING THE CONCEPT OF HAPPINESS IN CONTEMPORARY ETHICAL THEORIES AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING	Prof. Dr. Olivia Bennett Dr. Samuel Okoro
		8	THE ROLE OF LANGUAGE IN SHAPING REALITY: A STUDY IN CONTEMPORARY PHILOSOPHICAL LINGUISTICS	Dr. Abdullah Al-Mutairi Assoc. Prof. Dr. Elise Fournier Mateo González

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Ekim / Oct 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Yacine Mansouri Assoc. Prof. Dr. Hariyanti Putri**	1	INNOVATIVE RISK MANAGEMENT FRAMEWORKS FOR FINANCIAL INSTITUTIONS IN ALGERIA	Dr. Yacine Mansouri Assoc. Prof. Dr. Hariyanti Putri
		2	THE INFLUENCE OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON EMPLOYEE PERFORMANCE IN NIGERIAN TELECOMMUNICATION COMPANIES	Assoc. Prof. Dr. Dwi Anggraini
		3	THE EFFECTIVENESS OF SUPPLY CHAIN SUSTAINABILITY INITIATIVES IN TAJIKISTAN'S INDUSTRIAL SECTORS	Dr. Murodjon Rasulov Dr. Sari Dewi Assoc. Prof. Dr. Femi Adewale
		4	STRATEGIC ALLIANCES AND BUSINESS PERFORMANCE IN INDONESIAN TECHNOLOGY FIRMS	Indra Wijaya Dr. Abderrahmane Cherifi Dr. Nana K. Mensah
		5	THE IMPACT OF LEADERSHIP STYLE ON ORGANIZATIONAL CHANGE IN AFRICAN AGRIBUSINESS COMPANIES	Dr. Jamilah Baba Assoc. Prof. Dr. Lusiana Putri Prof. Dr. Idriss N'Dour
		6	CUSTOMER SATISFACTION AND LOYALTY IN THE CONTEXT OF NIGERIAN RETAIL INDUSTRY	Prof. Dr. Nkechi Okeke Dr. Rini Anjani Assis. Prof. Dr. Mahmoud Bekhti
		7	E-GOVERNANCE AND BUSINESS TRANSPARENCY: A STUDY ON TAJIKISTAN'S PUBLIC SECTOR	Dr. Shokhrukh Yuldashev Dr. Dewi Ayu Assoc. Prof. Dr. Oumar Sylla

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
25 Ekim / Oct 25, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Chandra Iyer Prof. Dr. Michael O' Connor**	1	THE IMPACT OF COMMUNITY-BASED INTERVENTIONS ON MENTAL HEALTH OUTCOMES IN URBAN POPULATIONS	. Helena Bergström Dr. Samuel Adeyemi Maria Gonzales
		2	EXPLORING THE ROLE OF SOCIAL WORKERS IN ADDRESSING DOMESTIC VIOLENCE IN MULTICULTURAL SETTINGS	Ahmed Al-Mutairi Dr. Fiona MacLeod Ricardo Fernandez
		3	SOCIAL WORK APPROACHES TO SUPPORTING REFUGEE CHILDREN IN EDUCATIONAL ENVIRONMENTS	Noor El-Sayed Tomislav Novak Dr. Lian Zhang
		4	THE EFFECTIVENESS OF ELDERLY CARE PROGRAMS IN PROMOTING SOCIAL INCLUSION AND WELL-BEING	Dr. Aisha Khan Prof. Dr. Jean-Pierre Leblanc
		5	ADDRESSING SUBSTANCE ABUSE THROUGH HOLISTIC SOCIAL WORK INTERVENTIONS	Dr. Layla Hassan Prof. Dr. Carlos Rivera
		6	THE ROLE OF SOCIAL WORK IN COMBATING YOUTH HOMELESSNESS IN MAJOR CITIES	Dr. Keiko Tanaka Daniel Mwangi
		7	INTEGRATING TECHNOLOGY IN SOCIAL WORK PRACTICES FOR REMOTE COMMUNITIES	Anika Johansson Dr. Mariana Costa
		8	SOCIAL WORK STRATEGIES FOR PROMOTING MENTAL HEALTH IN POST-CONFLICT SOCIETIES	Assoc. Prof. Dr. Abdul Rahman Dr. Sofia Marques Tom Havers
		9	THE INFLUENCE OF CULTURAL COMPETENCY TRAINING ON SOCIAL WORK EFFECTIVENESS	Dr. Chandra Iyer Prof. Dr. Michael O'Connor

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Ekim / Oct 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Doç. Dr. NİYAZİ GÜMÜŞ**	1	COĞRAFİ İŞARETLİ ÜRÜNLER VE BOLU: KAVRAMSAL BİR İNCELEME	Doç. Dr. NİYAZİ GÜMÜŞ
		2	ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİN İSTİHDAM DURUMLARININ İNCELENMESİ 2021- 2023	Doç. Dr. NİYAZİ GÜMÜŞ
		3	MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN İŞ BULMA KAYGI DÜZEYLERİNİN VE KAYGILARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI	ASLIHAN EYREK Doç. Dr. NİYAZİ GÜMÜŞ
		4	MYO ÖĞRENCİLERİNİN ÖN LİSANS PROGRAMLARINI TERCİH ETME NEDENLERİNİN İNCELENMESİ	ATAKAN UYSAL Doç. Dr. NİYAZİ GÜMÜŞ
		5	PARALLELS BETWEEN BRAND LOYALTY AND PORTFOLIO COMMITMENT: A BEHAVIORAL EXAMINATION	Dr. Kader EROL Doç. Dr. Sezen GÜNGÖR
		6	DIGITALIZATION, CROSS-MEDIA TRANSFORMATION AND NEW ADVERTISING PARADIGMS: SUMMARY	Doç. Dr. Sezen GÜNGÖR Dr. Kader EROL
		7	EXAMINING THE RELATIONSHIPS BETWEEN THE LONELINESS STIGMA AND SOCIAL-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS	Assoc. Dr. Yusuf ÖCEL Assoc. Dr. Hakan Tahiri MUTLU
		8	RENEWABLE–FOSSIL SUBSTITUTION IN EU-27 POWER GENERATION: SHORT- AND LONG-RUN ELASTICITIES VIA ARDL/VECM	Assoc. Dr. Hakan Tahiri MUTLU Assoc. Dr. Yusuf ÖCEL

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Ekim / Oct 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assist. Prof. Dr. Fatma Türüç-Seraj**	1	The Behavioral Pattern of Stock Market Index and Covid-19 Crisis: Case Study G20 Stock Market Indices	Agbortoko Agbortoko Egbe Mehdi Seraj Nigar Taspinar
		2	DECONSTRUCTING THE MYTH OF SAUDI–ISRAELI RAPPROCHEMENT: A WIKILEAKS DOCUMENT ANALYSIS	Seyed Hadi Borhani
		3	EXPLORING THE ECONOMIC DETERMINANTS OF CARBON EMISSIONS IN SOUTH AFRICA: THE ROLES OF LABOR, GLOBALIZATION, AND TRADE	Assist. Prof. Dr. Fatma Türüç-Seraj
		4	WHY IS THE OSCE INTERESTED IN THE POLITICAL LIFE OF ITS MEMBERS?	Dr., Selçuk KAHRAMAN
		5	DEVLET MEMURLARININ YARIM ZAMANLI ÇALIŞMA HAKKI	Dr. Serkan DEMİRTAŞ

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Ekim / Oct 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Öğr. Üyesi ELVAN KİREMİTÇİ CANİÖZ**	1	İYİ OLUŞ TEMELLİ ATÖLYE ÇALIŞMASININ ETKİLİLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: RİGA ÖRNEĞİ	Dr. Öğr. Üyesi ELVAN KİREMİTÇİ CANİÖZ
		2	THE ROLE OF ART IN THE INTEGRATION PROCESS OF MIGRANTS: INTERCULTURAL INTERACTION AND BELONGING	Master's Student Aslıhan UYAR
		3	Do Immigrants Differ from Residents in Health-Related Behaviours? Evidence from Syrian and Turkish Women in Türkiye	Asst. Prof. Hasan Giray Ankara Asst. Prof. Hakan Değerli
		4	MAHALLEDE ADALET VAR MI? MEKÂNSAL EŞİTSİZLİKLERİN SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üy., Necati Buğra KUDDAŞ Dr., Aykut Can DEMİREL
		5	EKRANLARIN ARASINDA BÜYÜMEK: DİJİTAL ÇOCUKLUKTA RİSKLER VE SOSYAL HİZMET– AİLE ODAKLI MÜDAHALE ÖNERİSİ	Dr. Öğr. Üy., Necati Buğra KUDDAŞ Dr., Aykut Can DEMİREL
		6	UNEMPLOYMENT, EMPLOYMENT, AND LABOR FORCE PARTICIPATION AMONG WOMEN IN DIFFERENT AGE GROUPS: A STUDY ON THE TRA2	Dr. Cemalettin LEVENT Dr. Öğr. Üyesi Ahmet USANMAZ

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Ekim / Oct 26, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Mehmet MUTLU**	1	YAYLA KÜLTÜRÜNÜN MEKANSAL DÖNÜŞÜMÜ VE DESTİNASYON İMAJI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: BEKTAŞ YAYLASI ÖRNEĞİ	Dr. Elanur MUTLU
		2	NÖROGASTRONOMİ VE SAĞLIK: DUYUSAL ALGININ KLİNİK VE BESLENME BİLİMLERİNE YANSIMALARI	Esra Merve Öztürk Dr. Öğr. Üyesi Zehra YARDI
		3	SAFRANBOLU NAMAZGAHS	Assoc. Prof. Dr. Mehmet MUTLU
		4	AN INTERPRETATION OF ARCHITECTURAL PROJECT PRACTICES IN THE OTTOMAN PROVINCES THROUGH THE 1898 BALIKESİR EXAMPLES	Assoc. Prof. Dr. Mehmet MUTLU
		5	BLOOD, SWEAT, AND TEARS: AN ANALYSIS OF CONTEMPORARY AMERICAN SPORTS FILMS	Doç.Dr.Hilal Süreyya Yılmaz
		6	SPORDA TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE YAPAY ZEKÂ OKURYAZARLIĞI VE BAĞIMLILIK EĞİLİMLERİ	Uzm. ATA KIRMIZIER Prof. Dr. YELİZ ERATLI ŞİRİN
		7	SPOR VE EGZERSİZ PSİKOLOJİSİNDE KİŞİLİK YAKLAŞIMLARI	Prof. Dr. Arslan KALKAVAN Arş. Gör. Özhan Can YILMAZ

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Ekim / Oct 26, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Rania Kassem,**	1	THE EFFECT OF PROBIOTIC ENRICHMENT ON FERMENTED BEVERAGE MICROBIOLOGY	Layla Haddad, Dr. Karim Saab, Nour El-Hayek
		2	ADVANCEMENTS IN NON-THERMAL FOOD PRESERVATION TECHNOLOGIES	Assoc. Prof. Dr. Yasmine Bensalem, Omar Aloui, Hocine Charef
		3	SUSTAINABLE SOURCING AND PROCESSING OF SEAFOOD PRODUCTS FOR GLOBAL MARKETS	Mary Grace Santos, Bianca Cruz Assoc. Prof. Dr. Miguel Reyes,
		4	INFLUENCE OF PLANT EXTRACTS ON THE PHYSICOCHEMICAL PROPERTIES OF BAKERY PRODUCTS	Prof. Dr. Rania Kassem,
		5	APPLICATION OF BIOINFORMATICS IN FOOD ENGINEERING FOR FLAVOR PREDICTION	Dr. Kamran Shafiei,
		6	DEVELOPMENT OF LOW-CALORIE SWEETENERS WITH ENHANCED FUNCTIONALITY	Abdelkader Benyahia,
		7	EFFECTS OF HIGH-PRESSURE PROCESSING ON VITAMIN AND MINERAL RETENTION IN FRUITS	Prof. Dr. Naveed Shah, Asif Iqbal
		8	INNOVATIVE FERMENTATION STRATEGIES FOR THE PRODUCTION OF VEGAN CHEESE	Sohail Ahmed, Fatima Noor, Assoc. Prof. Dr. Danish Malik Elias Fares

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Ekim / Oct 26, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Olumide Adesanya**	1	ARTIFICIAL INTELLIGENCE-DRIVEN PREDICTIVE MODELS FOR HEALTHCARE DIAGNOSTICS	Assoc. Prof. Dr. Rustam Alimov Dilnoza Karimova
		2	DEEP LEARNING TECHNIQUES FOR REAL-TIME TRAFFIC MANAGEMENT SYSTEMS	Prof. Dr. Talant Usubaliev Meerim Sadykova Assoc. Prof. Dr. Aibek Ergeshev
		3	OPTIMIZATION OF CLOUD COMPUTING INFRASTRUCTURES USING AI ALGORITHMS	Aziza Makhmudova Prof. Dr. Jahongir Rasulov
		4	ENHANCING CYBERSECURITY THROUGH MACHINE LEARNING-BASED INTRUSION DETECTION	Assoc. Prof. Dr. Soronai Kubatbekova Aijan Tursunova Prof. Dr. Bekzat Mamatkulov Aibek Doolmatov
		5	INTELLIGENT DATA MINING METHODS FOR FINANCIAL FRAUD DETECTION	Assoc. Prof. Dr. Ioana Popescu Mihai Radu
		6	AUTONOMOUS ROBOTIC SYSTEMS CONTROLLED BY NEURAL NETWORKS	Assoc. Prof. Dr. Olumide Adesanya
		7	AI-BASED NATURAL LANGUAGE PROCESSING FOR MULTILINGUAL TRANSLATION	Assoc. Prof. Dr. Leyla Mammadova Samir Hasanov
		8		

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Ekim / Oct 26, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**K.POOJA**	1	STUDY ON THE MOLECULAR INTERACTIONS OF PYRAZOLINE DERIVATIVES WITH SARS-COV-2 MAIN PROTEASE (Mpro)	Zineb OUAHDI Hassan EL ALAOUI EL ABDALLAOUI Amine ZEROUAL
		2	EFFECTS OF OCTENYL SUCCINIC ANHYDRIDE (OSA) MODIFIED STARCH ON THE RHEOLOGICAL AND PARTICLE SIZE PROPERTIES OF XANTHAN GUM SOLUTIONS	Imene BOULHAIA Abdelkader HADJSADOK Nadji MOULAI-MOSTEFA Ali AOUABED
		3	NUTRACEUTICALS: BRIDGING THE GAP BETWEEN NUTRITION AND MEDICINE	Ana-Lucia BLENDEA Alin CIOBICA Ioan GOTCA Andreea GHERASIM
		4	NANOMATERIAL-ENHANCED TRANSDERMAL DELIVERY SYSTEMS FOR TREATING DERMATOLOGICAL CONDITIONS	Babita GUPTA
		5	A COMPREHENSIVE REVIEW OF HERBAL MEDICINAL DRUGS AND THEIR PHARMACOLOGICAL EFFECTS	K.POOJA
		6	CYTOLOGICAL AND MOLECULAR ANALYSIS OF SPUTUM SAMPLES FROM TUBERCULOSIS SUSPECTS IN WUA SETTLEMENT, NASARAWA STATE	Utume A. WILSON Daramola E. FUNKE James O. ADISA Solomon M. GAMDE
		7	KNOWLEDGE AND RISK FACTORS ASSOCIATED WITH INTRAEPITHELIAL LESIONS AMONG CHILD-BEARING WOMEN IN JOS, NIGERIA	Selji YAKCIT James O. ADISA Solomon M. GAMDE
		8		

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Ekim / Oct 26, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Nino Beridze**	1	PSYCHOLOGICAL IMPACT AND PROJECT OUTCOMES: A MODERATED MEDIATION ANALYSIS IN CONSTRUCTION INDUSTRY	Maria Petrova
		2	YOLOv8-BASED AUTOMATED PAVEMENT CRACK IDENTIFICATION USING IMAGE PROCESSING TECHNIQUES	Assoc. Prof. Dr. Sophie JORIO
		3	THERAPEUTIC COUCH DYNAMICS IN MODERN PSYCHOTHERAPY PRACTICES	Andrei Popescu
		4	SUSTAINABLE IRRIGATION METHODS INCORPORATING ANTI-EROSION MEASURES	Dr. Nino Beridze
		5	EXPERIMENTAL INVESTIGATION ON CONCRETE STRENGTH WITH CEMENT PARTIALLY REPLACED BY BLACK CARBON AND TiO2 ADDITIVES	Ravi Kumar
		6	ASSESSING THE IMPACT OF UNREGULATED SOLID WASTE MANAGEMENT IN KADUNA URBAN AREAS	Chinedu Okafor
		7	DESIGN STRATEGIES FOR ENERGY-EFFICIENT HOUSING IN LOW-INCOME COMMUNITIES	Dr. Fatima Abiola
		8		

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Ekim / Oct 26, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Laila Hassan**	1	QUANTUM ENTANGLEMENT AND THE EXPANDING COSMOS: A THEORETICAL EXPLORATION	Amit Sharma
		2	MICROWAVE-ASSISTED SYNTHESIS AND ANALYSIS OF CARBON NANOTUBES FROM AGRICULTURAL WASTE	Dr. Laila Hassan
		3	DEVELOPMENT OF MAGNETIC SILICA-CHITOSAN NANOCOMPOSITES FOR EFFICIENT WASTEWATER REMEDIATION	Fatima Yusuf, Ahmed Khan, Sara Malik
		4	ENHANCED ITERATIVE METHODS FOR SOLVING ELLIPTIC PDES: A NOVEL PARAMETRIC APPROACH	Chinedu Okafor, Amina Bello
		5	FIRST-PRINCIPLES COMPUTATIONAL STUDY OF SR-BASED HYDRIDE PEROVSKITES FOR HYDROGEN STORAGE	Yousef Al-Mansouri, Layla Rahimi
		6	THE INTERPLAY OF SPORTS AND POPULAR CULTURE: HISTORICAL PERSPECTIVES AND CONTEMPORARY INSIGHTS	Dr. Reza Farhadi, Assis.Prof. Dr. Neda Karimi
		7	PRE-SERVICE TEACHERS' PERCEPTIONS AND MOTIVATIONS TOWARD AI INTEGRATION IN PHYSICS EDUCATION	Halima Ibrahim, Musa Abdullahi
		8	VIRTUAL LABORATORIES IN SCIENCE EDUCATION: IMPACT ON TEACHERS' USABILITY PERCEPTIONS AND STUDENT SKILL DEVELOPMENT	Amina Bello, Ibrahim Musa

EU 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES October 24 - 26, 2025 SARAJEVO Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
26 Ekim / Oct 26, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Olufemi Adewale**	1	OPTIMIZATION OF SOLAR ENERGY HARVESTING SYSTEMS USING MONTE CARLO SIMULATIONS	Ahmed El-Sayed, Fatima Hassan, Omar Khalil
		2	REMOTE SENSING-BASED SPATIO-TEMPORAL ANALYSIS OF URBAN EXPANSION IN CASABLANCA (MOROCCO): ENVIRONMENTAL IMPACTS	Nadia Benali, Youssef El-Mahdi
		3	EVALUATION OF GAMMA-RAY AND NEUTRON DISCRIMINATION TECHNIQUES IN SCINTILLATION DETECTORS	John O. Adeyemi, Chinedu Nwosu, Amina Yusuf
		4	MATHEMATICAL MODELING OF OXYGEN TRANSPORT IN HUMAN CIRCULATORY SYSTEM	Chinedu Nwosu, Amina Yusuf
		5	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF BAMBOO WOOD NANOFIBERS AND THEIR PHOTODEGRADATION EFFECTS ON DYES	Sara El-Mansouri, Rachid Bennis
		6	EXPERIMENTAL AND PROBABILISTIC STUDY ON THE MECHANICAL PROPERTIES OF 3D-PRINTED CONDUCTIVE POLYMERS	Olufemi Adewale, Kemi Olatunji
		7	ANALYSIS OF LAST-MILE TRANSPORTATION ISSUES FACED BY AIRPORT PASSENGERS IN NIGERIA	Kehinde Azeezat Shodipo, Abdul-Rahman Taiwo Ajala

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Contents

EMOTION AS NARRATIVE CODE IN THE POEM “CHILDE HAROLD’S PILGRIMAGE” BY GEORGE GORDON BYRON AND IN THE POEM “THE BELATED PILGRIM” BY DRITËRO AGOLLI 1

EXAMINING PRE-SERVICE SCIENCE TEACHERS’ COGNITIVE STRUCTURES REGARDING THE CONCEPT OF ZERO WASTE THROUGH THE WORD ASSOCIATION TEST (WAT) 7

ÇEVRİM İÇİ KURS PROGRAMINDA TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ 23

EĞİTİM ORTAMLARINDA KARŞILAŞILAN İSTENMEYEN DAVRANIŞLARA İLİŞKİN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ 43

İLKOKUL 1. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKULA UYUM SÜRECİNDE İSTENMEYEN DAVRANIŞLARI İLE BU DAVRANIŞLARIN NEDENLERİNİN İNCELENMESİ 58

ÇUVAŞÇA SÖZ VARLIĞINDA TESPİT EDİLEN BAZI İKİLİ BİÇİMLER ÜZERİNE NOTLAR 73

EXPLORING THE DIFFICULTIES OF FIRST-YEAR STUDENTS IN BUSINESS ENGLISH COURSES: A CASE STUDY AT STIERA 85

TRANSFORMATIVE STRATEGIES OF *KLINIK PENDIDIKAN MIPA (KPM)* BOGOR, INDONESIA: BUILDING A RELIGIOUS, EXCELLENT, AND GLOBALLY-MINDED EDUCATIONAL INSTITUTION 93

A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF DEEP LEARNING IN INDONESIAN EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES 101

EXPLORING MULTIMODAL LITERACY AS A GATEWAY TO MEANINGFUL LEARNING IN THE DIGITAL AGE 115

THE INFLUENCE OF THE TRANSFORMATIVE LEARNING MODEL ON ARABIC LEARNING MOTIVATION AT INSAN TERPADU JUNIOR HIGH SCHOOL 125

MODEL OF KAMPUNG HIJRAH MADANI (K-HIMAD): A QUR’ANIC VALUES-BASED SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATION 137

ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİN İSTİHDAM DURUMLARININ İNCELENMESİ 2021-2023 149

MYO ÖĞRENCİLERİNİN ÖN LİSANS PROGRAMLARINI TERCİH ETME NEDENLERİNİN İNCELENMESİ 159

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN İŞ BULMA KAYGI DÜZEYLERİNİN VE KAYGILARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI 171

COĞRAFİ İŞARETLİ ÜRÜNLER VE BOLU: KAVRAMSAL BİR İNCELEME 185

DİJİTALLEŞME, MECRALAR ARASI DÖNÜŞÜM VE YENİ REKLAM PARADİGMALARI 196

MARKA SADAKATİ İLE PORTFÖY BAĞLILIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER: DAVRANIŞSAL BİR İNCELEME 212

YALNIZLIK DAMGASI İLE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ 227

AB-27 ELEKTRİK ÜRETİMİNDE YENİLENEBİLİR–FOSİL İKAMESİ: ARDL/VECM İLE KISA VE UZUN DÖNEM ESNEKLİKLERİNİN TAHMİNİ 236

THE BEHAVIORAL PATTERN OF STOCK MARKET INDEX AND COVID-19 CRISIS: CASE STUDY G20 STOCK MARKET INDICES 248

AGİT, ÜYELERİNİN SİYASAL HAYATINA NEDEN İLGİ DUYAR? 277

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

EKRANLARIN ARASINDA BÜYÜMEK: DİJİTAL ÇOCUKLUKTA RİSKLER VE SOSYAL HİZMET– AİLE ODAKLI MÜDAHALE ÖNERİSİ 299

MAHALLEDE ADALET VAR MI? MEKÂNSAL EŞİTSİZLİKLERİN SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN İNCELENMESİ 308

FARKLI YAŞ GRUPLARINDAKİ KADIN İŞSİZLİĞİ, İSTİHDAMI VE İŞGÜCÜNE KATILIMI: TRA2 BÖLGESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 317

NÖROGASTRONOMİ VE SAĞLIK: DUYUSAL ALGININ KLİNİK VE BESLENME BİLİMLERİNE YANSIMALARI 325

OSMANLI TAŞRASINDA MİMARİ PROJE UYGULAMALARININ 1898 BALIKESİR ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN BİR OKUMASI 332

SAFRANBOLU NAMAZGÂHLARI 345

KAN, TER VE GÖZYAŞI: GÜNÜMÜZ AMERİKAN SPOR FİLMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 352

SPORDA TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE YAPAY ZEKÂ OKURYAZARLIĞI VE BAĞIMLILIK EĞİLİMLERİ 361

SPOR VE EGZERSİZ PSİKOLOJİSİNDE KİŞİLİK YAKLAŞIMLARI 374

YAYLA KÜLTÜRÜNÜN MEKANSAL DÖNÜŞÜMÜ VE DESTİNASYON İMAJI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: BEKTAŞ YAYLASI ÖRNEĞİ 389

DO IMMIGRANTS DIFFER FROM RESIDENTS IN HEALTH-RELATED BEHAVIOURS? EVIDENCE FROM SYRIAN AND TURKISH WOMEN IN TÜRKIYE 390

“GÖÇMENLERİN UYUM SÜRECİNDE SANATIN ROLÜ: KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM VE AİDİYET” 391

İYİ OLUŞ TEMELLİ ATÖLYE ÇALIŞMASININ ETKİLİLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: RİGA ÖRNEĞİ 393

DEVLET MEMURLARININ YARIM ZAMANLI ÇALIŞMA HAKKI 394

DECONSTRUCTING THE MYTH OF SAUDI–ISRAELI RAPPROCHEMENT: A WIKILEAKS DOCUMENT ANALYSIS 395

EXPLORING THE ECONOMIC DETERMINANTS OF CARBON EMISSIONS IN SOUTH AFRICA: THE ROLES OF LABOR, GLOBALIZATION, AND TRADE 396

ANCIENT TRADE ROUTES AND CULTURAL EXCHANGE IN ASIA 397

IMPACT OF COLONIALISM ON SOUTHEAST ASIAN POLITICAL STRUCTURES 398

RELIGIOUS TRANSFORMATIONS IN THE MIDDLE EAST FROM 7TH TO 15TH CENTURY 399

HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY IN EAST ASIA 400

REVOLUTIONARY MOVEMENTS IN MODERN CENTRAL ASIA 401

ART AND ARCHITECTURE IN THE OTTOMAN EMPIRE 402

ENVIRONMENTAL HISTORY AND AGRICULTURAL PRACTICES IN ANCIENT CHINA 403

THE IMPACT OF CULTURAL BELIEFS AND TRADITIONAL NORMS ON FAMILY THERAPY OUTCOMES IN MIDDLE EASTERN SOCIETIES 404

INTERGENERATIONAL CONFLICTS, PARENTAL EXPECTATIONS, AND STRATEGIES FOR RESOLUTION IN MARRIAGE AND FAMILY THERAPY 405

THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE, SELF-AWARENESS, AND COPING SKILLS IN IMPROVING MARITAL SATISFACTION AND STABILITY 406

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

PARENTAL STRESS, WORK-LIFE BALANCE, AND THEIR IMPACT ON CHILD DEVELOPMENT AND FAMILY RELATIONSHIPS 407

ANALYZING COUPLE COMMUNICATION PATTERNS, CONFLICT RESOLUTION TECHNIQUES, AND THERAPEUTIC INTERVENTIONS FOR HEALTHIER RELATIONSHIPS 408

THE INFLUENCE OF RELIGIOUS BELIEFS, SPIRITUALITY, AND PRACTICES ON MARITAL RELATIONSHIPS AND FAMILY DYNAMICS 409

MANAGING FINANCIAL STRESS, ECONOMIC PRESSURES, AND RESOURCE ALLOCATION IN FAMILY SYSTEMS THROUGH MARRIAGE AND FAMILY THERAPY 410

THE EFFECTS OF TECHNOLOGY, SOCIAL MEDIA, AND DIGITAL COMMUNICATION ON FAMILY INTERACTIONS, COUPLE RELATIONSHIPS, AND THERAPEUTIC OUTCOMES 411

TRAUMA-INFORMED MARRIAGE COUNSELING: STRATEGIES FOR SUPPORTING FAMILIES EXPERIENCING PSYCHOLOGICAL, EMOTIONAL, AND SOCIAL TRAUMA 412

THE PHILOSOPHICAL IMPLICATIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN HUMAN AGENCY AND MORAL RESPONSIBILITY 413

EXPLORING THE INTERSECTIONS OF ENVIRONMENTAL PHILOSOPHY AND ETHICS IN THE CONTEXT OF GLOBAL CLIMATE CHANGE RESPONSE 414

PHENOMENOLOGICAL INQUIRY INTO THE NATURE OF CONSCIOUSNESS AND SUBJECTIVE EXPERIENCE 415

CRITICAL ANALYSIS OF FEMINIST PHILOSOPHY AND ITS CHALLENGES TO TRADITIONAL METAPHYSICAL THEORIES 416

POLITICAL PHILOSOPHY AND THE ETHICS OF GLOBAL JUSTICE IN AN ERA OF INCREASING INEQUALITY 417

MIND-BODY PROBLEM REVISITED: CONTEMPORARY THEORIES IN PHILOSOPHY OF MIND AND COGNITIVE SCIENCE 418

RECONSIDERING THE CONCEPT OF HAPPINESS IN CONTEMPORARY ETHICAL THEORIES AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING 419

INNOVATIVE RISK MANAGEMENT FRAMEWORKS FOR FINANCIAL INSTITUTIONS IN ALGERIA 421

THE INFLUENCE OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON EMPLOYEE PERFORMANCE IN NIGERIAN TELECOMMUNICATION COMPANIES 422

THE EFFECTIVENESS OF SUPPLY CHAIN SUSTAINABILITY INITIATIVES IN TAJIKISTAN'S INDUSTRIAL SECTORS 423

STRATEGIC ALLIANCES AND BUSINESS PERFORMANCE IN INDONESIAN TECHNOLOGY FIRMS 424

THE IMPACT OF LEADERSHIP STYLE ON ORGANIZATIONAL CHANGE IN AFRICAN AGRIBUSINESS COMPANIES 425

CUSTOMER SATISFACTION AND LOYALTY IN THE CONTEXT OF NIGERIAN RETAIL INDUSTRY 426

E-GOVERNANCE AND BUSINESS TRANSPARENCY: A STUDY ON TAJIKISTAN'S PUBLIC SECTOR 427

THE IMPACT OF COMMUNITY-BASED INTERVENTIONS ON MENTAL HEALTH OUTCOMES IN URBAN POPULATIONS 428

EXPLORING THE ROLE OF SOCIAL WORKERS IN ADDRESSING DOMESTIC VIOLENCE IN MULTICULTURAL SETTINGS 429

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

SOCIAL WORK APPROACHES TO SUPPORTING REFUGEE CHILDREN IN EDUCATIONAL ENVIRONMENTS 430

THE EFFECTIVENESS OF ELDERLY CARE PROGRAMS IN PROMOTING SOCIAL INCLUSION AND WELL-BEING 431

ADDRESSING SUBSTANCE ABUSE THROUGH HOLISTIC SOCIAL WORK INTERVENTIONS 432

THE ROLE OF SOCIAL WORK IN COMBATING YOUTH HOMELESSNESS IN MAJOR CITIES 433

INTEGRATING TECHNOLOGY IN SOCIAL WORK PRACTICES FOR REMOTE COMMUNITIES 434

SOCIAL WORK STRATEGIES FOR PROMOTING MENTAL HEALTH IN POST-CONFLICT SOCIETIES 435

THE INFLUENCE OF CULTURAL COMPETENCY TRAINING ON SOCIAL WORK EFFECTIVENESS 436

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

EMOTION AS NARRATIVE CODE IN THE POEM "CHILDE HAROLD'S PILGRIMAGE" BY GEORGE GORDON BYRON AND IN THE POEM "THE BELATED PILGRIM" BY DRITËRO AGOLLI

Merita Lumani
Universiteti "Alexander Moisiu" Durres, Shqiperi - Albania
ORCID: 0000-000X-XXXX-XXXX
Gmail: merilumani@gmail.com

ABSTRAKTI

The primary aim of literature is to provide aesthetic pleasure and evoke a sense of beauty, and at its core lies the fabric of emotions. Literary creations not only narrate events and stimulate imagination but also unveil the entire emotional world of human experience. The value of a literary work depends on how effectively these emotions are conveyed—how much they resonate with the reader and how deeply they "grip" them. For some, this entails recognizing themselves in the experiences of the characters, hearing their own "voice" and reliving familiar tremors. For others, it means being drawn so profoundly into the text that they inhabit the character's skin, sharing their suffering, joy, disappointments, and thrills. This is the power of literature: to generate emotions.

This research emphasizes that emotions are not merely lived experiences but function as a hidden narrative language, endowing the text with communicative force and the ability to forge deep connections between author, work, and reader. The study explores how feelings are transformed into a narrative code that determines the tone, rhythm, and meaning of literary creation.

Drawing on examples from poetry, prose, and drama by both Albanian and international authors, the analysis highlights key strategies for encoding emotions—linguistic, figurative, stylistic, and metric.

The paper concludes that emotions are not just an aesthetic or psychological layer of the text but a distinct narrative code. It is this code that grants literature its depth of communication and its power to build bridges between individual experience and collective memory.

Keywords: emotions; narrative code; literature; prose; poetry; Albanian literature

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

1. INTRODUCTION

Literature, as well as other fields of human study such as history, philosophy, and religion, shares with them a common object of inquiry: humanity and the world. Unlike scientists or philosophers, whose purpose is the discovery of objective truths, the poet and writer aim to illustrate, interpret, and embody truth through artistic expression. Literature influences the reader subjectively—through emotion, imagination, and personal reflection—transforming familiar reality into artistic experience.

A literary text, whether fictional or inspired by real events, fulfills primarily an aesthetic function, with style, language, rhythm, and structure combining to produce the pleasure of beauty. Beauty in art differs from beauty in nature; it carries the creator's imaginative and spiritual values. Even when a work depicts pain, tragedy, or moral decay, its beauty lies in the artistic transmission of reality.

Thus, literature becomes not only a linguistic-artistic phenomenon but also a historical and social one, reflecting the spirit, customs, and values of a people. Poetry, prose, and drama all contribute to this purpose, functioning, as Aristotle suggests, through the principle of catharsis, though each realizes it differently.

This paper examines how emotion functions as a narrative code in two poetic works:

"Childe Harold's Pilgrimage" by George Gordon Byron, and

"The Belated Pilgrim" by Dritëro Agolli.

Through a comparative lens, it explores how emotion in these poems operates not only as a means of personal expression but also as a structural and ideological tool that builds atmosphere, guides reader perception, and conveys philosophical depth.

2. METHODS / ANALYTICAL APPROACH

The research applies comparative literary analysis, focusing on the intersection of emotion and narrative structure. The method involves close reading of both poems to identify linguistic, stylistic, and thematic elements through which emotion is realized as a narrative code.

Two main analytical dimensions are considered:

Byron's Romantic Poetics:

Examination of how emotions such as solitude, disillusionment, pride, and rebellion define

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

the Byronic hero in Childe Harold's Pilgrimage and shape the poem's lyrical-epic narrative.

Agolli's Realist and Post-Idealist Reflection:

Analysis of how emotions of loss, fatigue, and perseverance transform into a collective moral testimony in The Belated Pilgrim, reflecting historical disillusionment and existential searching after failed ideals.

The comparative approach highlights how both poets use emotion as both aesthetic and ideological structure, even though they belong to different eras, cultures, and literary movements.

3. RESULTS AND DISCUSSION

3.1. Byron: Emotion as Narrative Code

In Childe Harold's Pilgrimage, Byron fuses his lyrical "I" with the figure of Childe Harold—the solitary, melancholic, and rebellious hero emblematic of Romanticism. Emotion in Byron's work operates on multiple levels:

Indicator of the Inner State:

Solitude and disillusionment dominate Harold's character. His reflections on betrayal, loyalty, and alienation embody the Romantic spirit of self-awareness and existential revolt. Through inversion and metaphor ("In my house there is no more fire"), emotion becomes the essence of being.

Instrument of Atmosphere:

Byron's emotions create dramatic and sublime atmospheres. Nature mirrors the poet's feelings; the Albanian landscapes he describes in Canto II reflect admiration, wonder, and harmony. His use of epithets, personifications, and rhythmic inversions imbues the verses with oratorical and musical resonance ("Oh stern mother of wild men").

Structure for Narrative Progress:

Emotion drives the narrative. The contrast between the humane Albanians and the corrupted English aristocracy underscores Byron's moral and ideological critique. Through antithesis, enumeration, and apostrophe, he builds a rhythmic, oratorical narrative that intertwines

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

lyricism and epic tone.

Ideological and Philosophical Reflexes:

Emotion in Byron transcends individual experience to become a philosophical reflection on freedom, human dignity, and moral integrity. His admiration for the Albanians expresses Romantic idealism—valuing purity, loyalty, and courage over social decadence. Thus, emotion becomes a tool for both self-revelation and cultural critique.

3.2. Agolli: Emotion as Testimony and Reflection

Dritëro Agolli's poem The Belated Pilgrim transforms personal disillusionment into collective memory. Written after the fall of communism, it expresses the collapse of a long-cherished ideal. Emotion here functions as both narrative code and historical consciousness.

The pilgrim becomes a metaphor for the idealist who has lost his faith but continues the journey. His "land of broken hope" and his search for the vanished caravan symbolize a generation betrayed by utopian ideals. Through simple, direct language, Agolli makes this emotion universally accessible.

Key stylistic devices—metaphors, metonymies, and symbolic imagery—concretize emotion:

"Traveler in the land of broken hope" conveys despair and failure.

"Carrying on my back a promise given in the ashes of defeated grandfathers" personifies historical burden and moral continuity.

Weather imagery (rain, heat, desert) represents social and spiritual obstacles, transforming abstract suffering into tangible experience.

Emotion, therefore, structures the narrative progression from hope to loss, from faith to reflection. It serves as both motive and message, turning private pain into collective testimony.

3.3. Comparative Discussion

Both Byron and Agolli elevate emotion beyond mere expression:

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

FUNCTION OF EMOTION	BYRON	AGOLLI
Narrative Role	Builds epic-lyrical progression through the Byronic hero	Structures moral reflection through the pilgrim's journey
Atmospheric Function	Reflects sublime landscapes and spiritual rebellion	Evokes desolation and perseverance
Ideological Meaning	Romantic pursuit of freedom and moral grandeur	Post-idealist awareness of failure and endurance
Stylistic Expression	Elevated diction, inversion, rhythm, apostrophe	Simple, popular language, symbolism, metonymy

In both, emotion becomes a structural force shaping not only character and tone but also ideology and worldview. Through emotion, each poet transforms personal experience into artistic and philosophical revelation.

CONCLUSION

Both Byron and Agolli use emotion as a narrative code that organizes the structure, meaning, and aesthetics of their works.

In Byron, emotions of solitude, disillusionment, admiration, and rebellion define the Byronic hero and create the rhythm of Childe Harold's Pilgrimage, merging lyricism with moral grandeur.

In Agolli, emotions of loss, fatigue, and perseverance embody the disillusioned idealist of The Belated Pilgrim, turning private experience into collective historical memory.

In both cases, emotion bridges the lyrical and the narrative, uniting personal sentiment with universal reflection. It is through emotion that art transcends its subject, transforming pain, faith, and reflection into the timeless beauty of poetic truth.

WORKS CITED

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Agolli, Dritëro. The Belated Pilgrim. Tirana: Botuesi “Dritëro”, 2004.

Aristotle. The Poetics. Translated by S. H. Butcher. Fourth Edition. London: Macmillan and Co. Ltd., 1922.

Byron, George Gordon, Lord. Childe Harold’s Pilgrimage. Translated into Albanian by Skënder Luarasi. Tirana: Ndërmarrja Shtetërore e Botimeve, 1956.

Hugo, Victor. “Preface to Cromwell.” Poems for the Millennium, Vol. 3. University of California Press, 2009.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

EXAMINING PRE-SERVICE SCIENCE TEACHERS' COGNITIVE STRUCTURES REGARDING THE CONCEPT OF ZERO WASTE THROUGH THE WORD ASSOCIATION TEST (WAT)

Res. Assist. Zekiye Merve ÖCAL
Bartın University, zocal@bartin.edu.tr - ORCID ID: 0009-0002-2722-1199

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Volkan YÜZÜAK
Bartın University, volkanyuzuak@bartin.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-4712-0259

Assoc. Prof. Dr. Emrah HİĞDE
Aydın Adnan Menderes University, emrah.higde@adu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-4692-511

ABSTRACT

Escalating environmental challenges necessitate educational interventions that cultivate not only knowledge but also systems-oriented and ethically grounded perspectives. Within this context, zero waste, emphasizing reduction, reuse, and recycling as integral components of a circular economy, has emerged as a critical framework for sustainability education. Yet, empirical evidence concerning how future science educators conceptualize zero waste remains scarce. This study seeks to examine the cognitive structures of 50 third-year pre-service science teachers by employing the Word Association Test (WAT), a methodological tool capable of revealing associative patterns, misconceptions, and the depth of conceptual understanding. The analysis demonstrated that participants primarily associated zero waste with concrete and practice-oriented actions, notably recycling, waste reduction, and conservation. Recycling was strongly connected with tangible materials such as plastic, paper, and glass, whereas water was consistently linked to natural resources. Moreover, environmental awareness and conservation occupied central positions within the conceptual networks. By contrast, abstract and systemic constructs were markedly underrepresented. This asymmetry indicates that participants' mental frameworks are dominated by practical behaviors, yet insufficiently integrate the systemic and future-oriented dimensions of sustainability. The findings underscore the necessity for teacher education curricula to extend beyond reinforcing routine practices, incorporating conceptual diversity, ethical responsibility, and systems thinking. Such integration is essential to enable pre-service teachers to connect everyday environmental actions with overarching sustainability goals. By identifying both cognitive strengths and gaps, this study contributes to curriculum development strategies aimed at preparing educators capable of fostering comprehensive environmental literacy and cultivating sustainable behaviors among future generations.

Keywords: Cognitive structures, Pre-service science teachers, Sustainability, Word Association Test (WAT), Zero Waste.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

1. INTRODUCTION

The environment is a multifaceted system comprising biological, sociological, economic, physical, chemical, and cultural dimensions, where all living organisms continuously interact. Human activities, however, have disrupted natural balances, leading to serious environmental challenges such as deforestation, pollution of water bodies, climate change, biodiversity loss, toxic waste accumulation, and acid rain. Human behaviors are widely recognized as the root causes of these problems, which has prompted growing attention to the ethical relationship between humans and nature (Ariyati et al., 2023). Education plays a central role in addressing environmental problems and promoting sustainable development. Education for Sustainable Development (ESD) aims to cultivate ecological knowledge, environmental sensitivity, ethical values, positive attitudes, awareness, and responsibility among learners (Dönmez & Gülen, 2023). This process is not limited to cognitive learning but also involves shaping attitudes and transforming them into pro-environmental behavior. Learning environments beyond the classroom—such as school gardens, museums, science centers, and natural settings—have been shown to support this holistic understanding of nature and encourage sustainable practices through direct experience (Harman & Çelikler, 2016).

Teachers are key agents in this process, serving as role models who can influence students' environmental attitudes and behaviors. Pre-service teachers must possess a solid understanding of environmental issues and sustainable practices to effectively educate future generations (Güngör etal., 2022). Understanding their cognitive structures regarding environmental concepts is therefore critical in designing effective teacher education programs (Topal & Keleş, 2024). Cognitive structures refer to the mental networks or schemas that individuals use to organize and relate concepts. Previous research indicates that teacher candidates often possess fragmented, superficial, or incomplete knowledge of environmental issues, which can include misconceptions (Kiryak et al., 2021; Çatak & Kahyaoğlu, 2019). Their perceptions are frequently shaped by daily experiences rather than scientific understanding, limiting the effectiveness of environmental education (Fehér et al., 2023). One particularly relevant concept in contemporary environmental education is zero waste, which promotes a systemic approach to minimizing waste generation, emphasizing reduction, reuse, and recycling. The Zero Waste Project (ZWP) in Turkey, launched by the Ministry of Environment and Urbanization in 2017, has been implemented across schools and public institutions to encourage sustainable consumption practices. Yet, studies suggest that many pre-service teachers are unaware of the project's objectives and practices, indicating a gap in both knowledge and experiential understanding (Erten & Atmaca, 2021). Addressing this gap requires identifying how teachers mentally organize and relate key sustainability concepts, including zero waste, to their broader understanding of environmental issues.

The Word Association Test (WAT) is a powerful method for exploring these cognitive structures. By asking participants to write words that immediately come to mind in response to a stimulus concept, WAT enables researchers to map conceptual networks, uncover misconceptions, and assess the depth of understanding (Kiryak et al., 2021). For example, in the context of zero waste, WAT can reveal whether pre-service teachers primarily associate the concept with recycling, consumer behavior, environmental ethics, or fragmented ideas

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

unrelated to systemic waste management (Özergün & Timur, 2023). Asking participants to construct sentences related to their associations further enhances the understanding of both cognitive and affective dimensions of their knowledge (Nacaroğlu & Bozdağ, 2020; Güngör et al., 2022; Dönmez & Gülen, 2023). Despite its importance, few studies have investigated pre-service teachers' cognitive structures regarding zero waste and other sustainability concepts in a holistic way (Harman & Yenikalaycı, 2020). Most research has focused on attitudes or behaviors, neglecting the underlying mental frameworks that guide how individuals interpret, relate, and apply environmental knowledge (Dönmez & Gülen, 2023; Çatak & Kahyaoğlu, 2019). This study addresses this gap by examining the mental associations that pre-service science teachers form around zero waste, sustainable practices, and related environmental concepts using WAT. By doing so, it provides a more nuanced understanding of their conceptual structures and identifies areas where teacher education programs can more effectively target knowledge gaps and misconceptions.

1.1. Significance of the Study

Teachers are central to fostering environmentally responsible behaviors in future generations. Their understanding of sustainability concepts, including zero waste, shapes the content and effectiveness of environmental education delivered in schools. By uncovering the cognitive structures of pre-service science teachers, this study provides critical insights for curriculum design, teacher training, and policy-making. While research on students' environmental knowledge is extensive, there remains a notable lack of studies exploring holistic conceptual frameworks and the underlying mental models of pre-service teachers (Kiryak et al., 2021). This study contributes to filling this gap and offers a foundation for designing more targeted interventions in teacher education programs.

1.2. Purpose of the Study

The main objective of this research is to investigate the cognitive structures of pre-service science teachers concerning key sustainability concepts, including zero waste, environmental education, ecological literacy, and responsible behavior, through the Word Association Test (WAT). The study seeks to identify dominant concepts, conceptual clusters, and potential knowledge gaps, providing a foundation for more effective teacher training in environmental education.

1.3. Research Questions

1. What cognitive structures do pre-service science teachers have concerning fundamental concepts related to zero waste?
2. How are pre-service teachers' associations grouped under thematic clusters?
3. What insights does the Word Association Test provide conceptual linkages in pre-service teachers' mental frameworks on sustainability topics?

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

2. METHOD

2.1. Research Design

This study was carried out within a descriptive framework using the survey model. Survey-based designs aim to portray an existing situation, either from the past or the present, in its natural form (Karasar, 1999).

2.2. Study Group

The participants of the research consisted of 50 third-year pre-service teachers enrolled in the Science Education Department.

2.3. Data Collection Tool

For data collection, a Word Association Test (WAT) was employed. To construct the test, 15 key concepts were determined. These concepts are presented in Table 1.

Table 1. Key Concepts Utilized in the Word Association Test (WAT)

Waste management	Environmental awareness	Waste reduction
Natural resources	Plastic pollution	Sustainable consumption
Waste prevention	Circular economy	Recycling
Composting	Single-use products	Reuse
Household waste	Energy conservation	Ecological footprint

Before the implementation, the pre-service science teachers were provided with explanations regarding the Word Association Test (WAT) to be administered. For each concept, the participants were given one minute. An example of the page layout is presented below:

Waste management	.....
Waste management	.....
Waste management	.....
Waste management	.....
Waste management	.....
Related sentence	.....

2.4. Data Analysis

To evaluate the results of the Word Association Test (WAT), the key concepts were examined, and a frequency table was generated. In constructing the concept network that illustrates the relationships among concepts within the cognitive structure, the cut-off point technique was employed (Bahar, Johnstone & Sutcliffe, 1999).

3. FINDINGS

The frequency of associations between each of the top 20 most frequently occurring responses and the corresponding concepts is presented in Table 2. The cell values indicate how many times a given association was used for each concept.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Table 2. Frequency Table Containing Key Concepts and Associated Words

Associations	**Waste management**	**Environmental awareness**	**Waste reduction**	**Natural resources**	**Plastic pollution**	**Sustainable consumption**	**Waste prevention**	**Circular economy**	**Recycling**	**Composting**
Recycling	14	4	15	0	12	9	11	8	2	3
Waste	8	1	5	0	8	3	4	3	6	7
Plastic	9	0	3	0	6	0	0	2	17	0
Paper	7	0	1	0	2	0	1	2	16	0
Glass	7	0	1	0	2	0	0	1	11	0
Conservation / Saving	2	2	9	0	0	7	13	6	2	0
Environment	2	7	1	3	5	2	0	1	2	1
Garbage / Trash	11	1	6	0	6	0	0	0	3	5
Nature	1	12	2	3	5	6	1	0	1	0
Water	2	1	0	17	1	1	5	2	0	1
Separation / Sorting	3	0	1	0	0	0	1	3	2	0
Awareness	2	5	2	0	0	3	5	1	1	0
Metal	2	0	0	0	0	0	0	1	5	0
Usage / Utilization	0	0	2	1	0	1	1	0	1	0
Eco-friendly	0	1	3	0	0	0	3	0	1	0
Energy	0	0	0	3	0	2	0	2	0	0
Sustainability	2	1	1	0	0	2	0	2	1	0
Battery	1	0	0	0	0	0	0	1	7	0
Pollution	1	0	1	0	7	0	0	0	0	1
School	0	3	0	0	0	0	0	2	2	0

Table 2 presents the frequency distributions of associative words corresponding to the key concepts provided to the participants. An examination of these distributions reveals that the concept of *"recycling"* is strongly associated with many other terms. Notably, it demonstrates close connections with *"waste reduction"* (15), *"waste management"* (14), and *"plastic pollution"* (12). This indicates that participants view recycling as a core solution within the broader framework of sustainability. Similarly, the concepts of *"plastic"* and *"paper"* are most frequently associated with *"recycling,"* while *"glass"* shows a comparable pattern. These findings suggest that when participants think of recycling, they primarily link it to tangible categories of waste. Unlike these examples, the concept of *"water"* was most commonly related to *"natural resources"* (17), highlighting that participants perceive water as a critical yet finite natural resource essential for sustainability. Likewise, the concept of *"nature"* was predominantly associated with *"environmental awareness"* (12), emphasizing the role of ecological consciousness in shaping sustainability perceptions. A strong link was also observed between *"conservation"* and *"waste prevention."* Specifically, conservation was highly related to *"waste prevention"* (13) and *"waste reduction"* (9). This suggests that participants associate

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

sustainability not only with recycling but also with transforming consumption habits. At a lower frequency, the concept of *"awareness"* was connected to both *"environmental awareness"* (5) and *"waste prevention"* (5), underlining the perceived importance of individual consciousness and behavioral change in advancing sustainability. Overall, the table illustrates that participants primarily interpret sustainability through *recycling* and *waste management,* while also linking core ecological elements such as *nature, environment, and water* to *natural resources* and *environmental awareness.* The findings highlight that sustainability perceptions incorporate both practical applications (e.g., recycling, separation, conservation) and abstract dimensions (e.g., awareness, eco-friendly perspectives). The frequency matrix representing overlapping associative words among key concepts is visualized as a heat map in Figure 1.

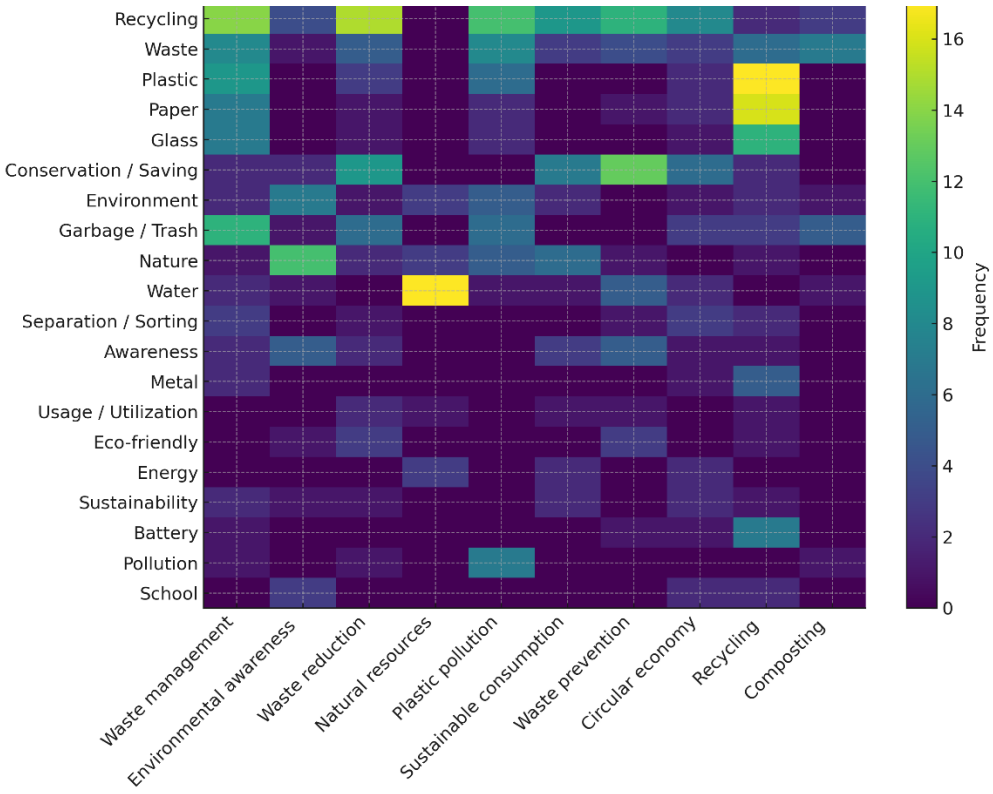

Figure 1. Heatmap of the Frequency Matrix for Shared Association Words

When Figure 1 is examined, the intensity levels of the relationships between concepts and themes become clearly visible. High-frequency intersections are particularly observed at "water–environmental awareness" (f=17), "plastic–circular economy" (f=17), "paper–recycling" (f=16), and "glass–recycling" (f=11). These findings indicate that, within the context of environmental education, the themes of recycling and environmental awareness are strongly connected to tangible materials such as water, plastic, paper, and glass. In addition, medium-level relationships such as "conservation–sustainable consumption" (f=13), "nature–environmental awareness" (f=12), and "waste–waste management" (f=11) highlight participants' attention to the preservation of natural resources, awareness of conservation, and the importance of waste management. At the lower end, intersections such as "battery–compost," "metal–recycling," and "school–environmental awareness" show limited associations with environmental themes. This outcome suggests that these particular concepts

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

are less frequently connected to the broader sustainability framework. Overall, the results demonstrate that the dominant themes emerging are environmental awareness, recycling, and circular economy, with waste categories providing the most visible points of connection. On the other hand, concepts such as sustainability, energy, and awareness, while less prominent, still offer meaningful associations. An analysis of the ten most frequent associative words shows that "recycling, waste, plastic, paper, glass, conservation, environment, garbage, nature, and water" are the most salient concepts. Their total frequencies and the number of associated concepts are presented in Table 3.

Table 3. Total Frequencies and Number of Related Concepts for the Ten Most Frequently Associated Words

Association Words	Most Frequented Words	Frequency
Recycling	Reuse	16
Waste	Waste management	8
Plastic	Recycling	17
Paper	Recyclable materials	17
Glass	Recyclable materials	15
Conservation	Waste prevention	13
Environment	Ecological footprint	9
Garbage / Trash	Waste management	11
Nature	Environmental awareness	12
Water	Natural resources	17

An examination of Table 3 reveals that concepts with the highest frequency values are most strongly associated with related terms. Notably, the intersections of "plastic–recycling" (f=17), "paper–recyclable materials" (f=17), and "water–natural resources" (f=17) exhibit the highest levels of association. This indicates that participants tend to interpret environmental issues, particularly those involving plastic, paper, and water, directly within the context of sustainability and recycling. High-frequency associations are also observed for "glass–recyclable materials" (f=15) and "recycling–reuse" (f=16), reflecting an awareness that recycling extends beyond waste disposal and contributes to a circular economic process through reuse. Medium-level associations include "conservation–waste prevention" (f=13), "nature–environmental awareness" (f=12), and "garbage–waste management" (f=11). These results suggest that participants link conservation not only to economic savings but also to sustainable living practices through waste prevention. Lower-frequency associations include "environment–ecological footprint" (f=9) and "waste–waste management" (f=8), indicating that while these concepts are significant, they are connected more broadly across different themes. Overall, Table 3 demonstrates that environmental associations are most concentrated around recycling, the preservation of natural resources, and the prevention of waste. More abstract concepts, such as environmental awareness and ecological footprint, show lower but still meaningful levels of association.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

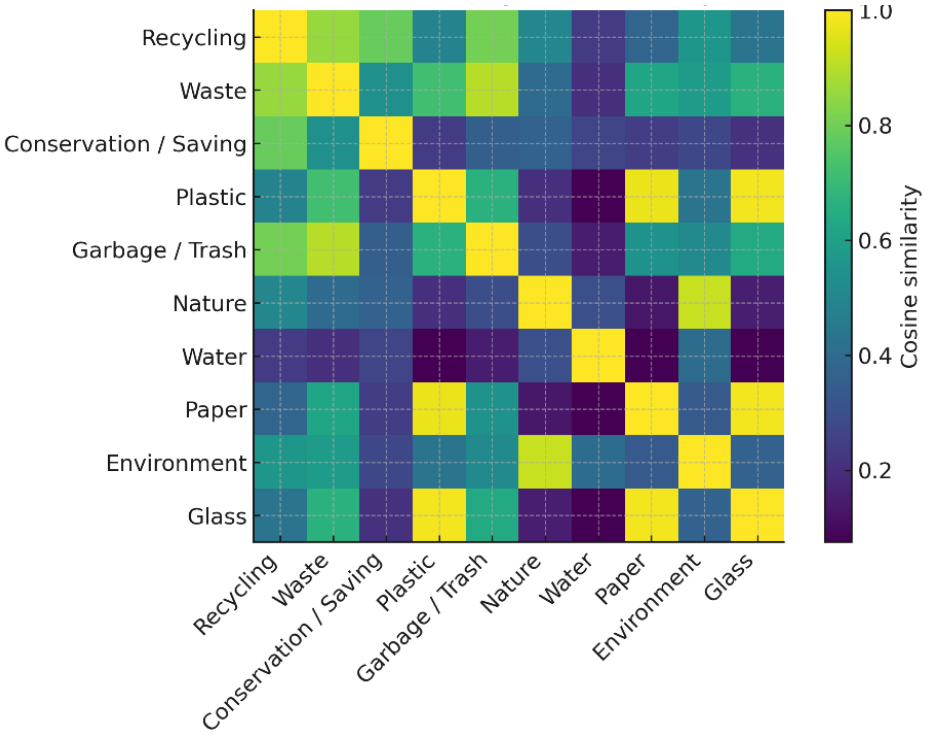

Figure 2. Similarity Matrix Based on Cosine Measures for the Top 10 Concepts

Figure 2 quantitatively illustrates the relationship levels among specific environmental themes. The intensity of the colors and the numerical values indicate the strength of associations between these themes.

High correlations:

- Strong relationships are observed between *"waste management–environmental awareness"* (r=0.84), *"waste management–waste reduction"* (r=0.68), and *"waste management–waste prevention"* (r=0.73), suggesting that waste management practices are directly linked to environmental awareness and the reduction of waste.
- Associations such as *"environmental awareness–waste prevention"* (r=0.73) and *"environmental awareness–sustainable consumption"* (r=0.72) indicate that environmental awareness plays a key role in influencing behavioral outcomes.
- The correlations of *"sustainable consumption–waste prevention"* (r=0.58) and *"sustainable consumption–circular economy"* (r=0.62) demonstrate that consumption habits align with both individual actions and systemic environmental policies.

Moderate correlations:

- Relationships such as *"natural resources–environmental awareness"* (r=0.41) and *"natural resources–sustainable consumption"* (r=0.43) highlight that the conservation of natural resources is connected to sustainability and conscious behavior.
- Values like *"plastic pollution–waste reduction"* (r=0.33) and *"plastic pollution–circular economy"* (r=0.31) suggest that strategies for managing plastic waste are linked to economic cycles and broader waste policies.

Low correlations:

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

- The concept of *"compost"* generally shows weak associations with other themes (e.g., *"compost–waste management"* r=0.18), indicating that composting is considered within a more limited scope of zero-waste initiatives.

Overall, these findings suggest that environmental themes form a strong network around *waste management, environmental awareness, waste reduction, sustainable consumption, and waste prevention*, whereas *compost* and, to a lesser extent, *plastic pollution* are associated to a relatively lower degree.

Table 4. Observations and Explanations Regarding Association Words

Association	**Observation/Explanation**
Environment and nature serve as central concepts.	Participants associated environmental issues with these core concepts.
Energy functions as a bridge concept.	The concept of energy acts as a connector between different associations.
Abstract concepts are also present in the network.	Abstract ideas such as sustainability and future were prominently noted.
Recycling emerges as a prominent concept.	Concrete everyday actions were frequently repeated.
Water and conservation are highlighted as important themes	Participants often referred to these concepts in the context of individual behaviors.

As presented in Table 4, the analysis reveals which concepts individuals associate most strongly with zero-waste practices. The prominence of *environment* and *nature* as central concepts indicates that participants perceive environmental issues primarily through these two fundamental lenses. This finding underscores that environmental awareness initiatives often focus directly on nature and the environment. The positioning of *energy* as a bridge concept is particularly notable. It connects various associations, highlighting that environmental concerns are not limited to natural resources or waste management but also encompass broader considerations related to energy production and consumption. Participants frequently mentioned abstract concepts such as *sustainability* and *future*, suggesting that environmental issues are not only linked to practical actions but are also connected to long-term goals and future-oriented concerns. This emphasizes the importance of abstract values—such as a sustainable future, awareness, and responsibility—in zero-waste initiatives. The repeated emphasis on *recycling* indicates that this is the environmental behavior participants encounter most often in daily life and actively implement. This highlights recycling as a key practical domain within zero-waste and awareness programs. Finally, the prominence of *water* and *conservation* demonstrates that environmental awareness extends to individual behaviors. Participants particularly emphasized water preservation and resource-saving practices, indicating that personal environmental actions are largely focused on resource conservation and waste prevention. Overall, these findings show that core concepts like *environment* and *nature* occupy central positions, bridging concepts like *energy* link various associations, and concrete behaviors such as *recycling* and *conservation* are strongly tied to participants' everyday practices.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

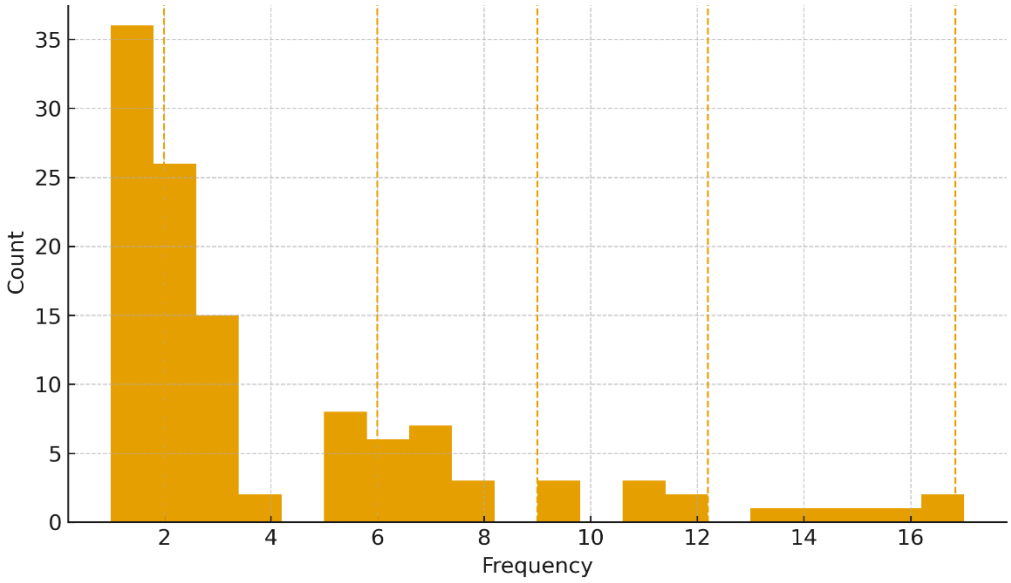

Figure 3. Cut-off Point Distribution Graph

An examination of Figure 3 shows that the majority of associations are linked to a relatively small number of concepts. There is a notable concentration within the 0–5 range, where the number of associations approaches 700. This indicates that participants primarily establish their environmental associations through a limited set of concepts. As the number of linked concepts increases (e.g., 10, 15, 20, or more), the frequency of associations noticeably declines. Associations connected to more than 10 concepts are very few, and those linked to 20 or more concepts are almost nonexistent. This distribution suggests that participants generally focus on their environmental concepts within a narrow framework and around specific themes, while more complex, multi-dimensional relationships occur only to a limited extent. Overall, the graph demonstrates that participants' conceptual networks regarding zero waste are largely composed of fundamental and direct relationships, with restricted capacity for establishing broader conceptual connections. This finding highlights the importance of designing activities that encourage students to expand conceptual diversity and build bridges between different themes in zero-waste education. In conclusion, the graphical data indicates that the conceptual framework related to zero waste encompasses both dense and wide associative fields; however, certain concepts are more prominently employed than others in meaning-making. The overall distribution reveals that most associative words exhibit moderate conceptual diversity, while only a few extend across a broad network of concepts. This pattern implies that specific associations occupy a more central or dominant position in participants' mental models of environmental awareness. The "Widespread Associative Concept Network" is presented in Figure 4, the "Shared Associative Concept Network" in Figure 5, and the "Frequency Line of the 20 Most Common Associations" in Figure 6.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

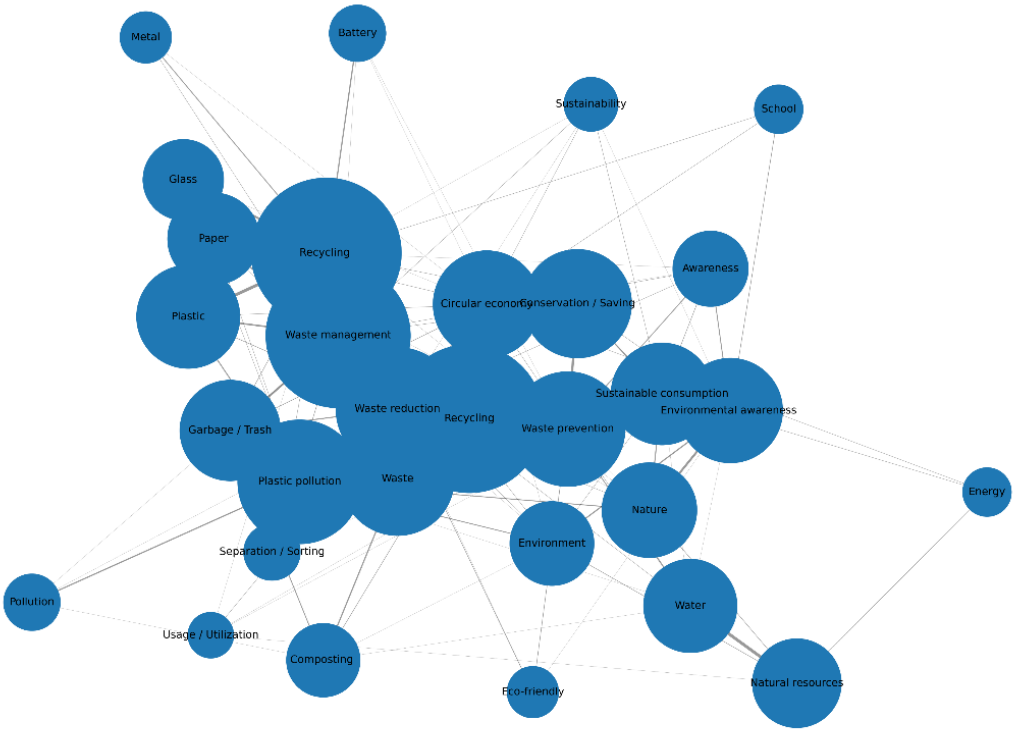

Figure 4. Widespread Associative Concept Network

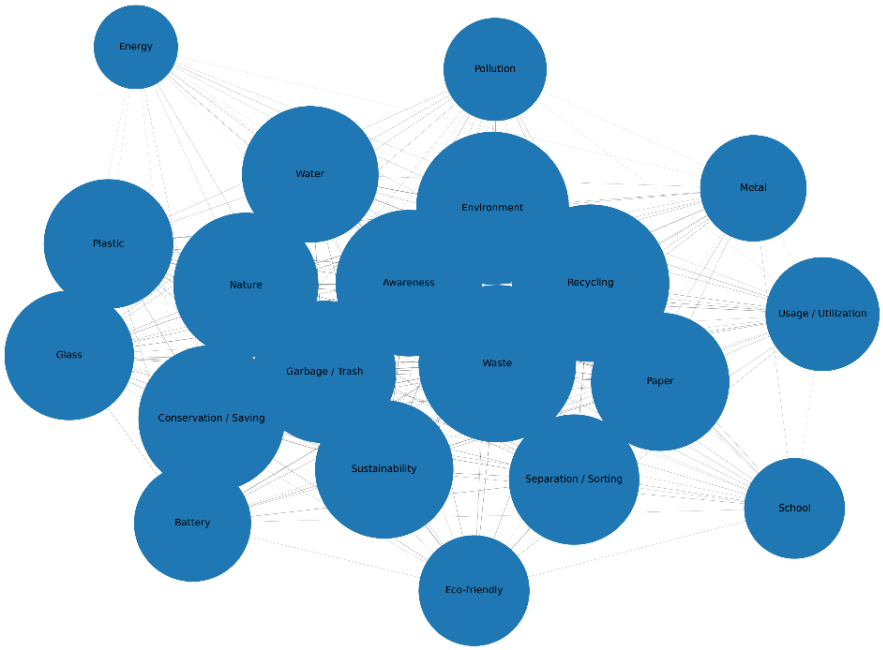

Figure 5. Shared Associative Concept Network

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

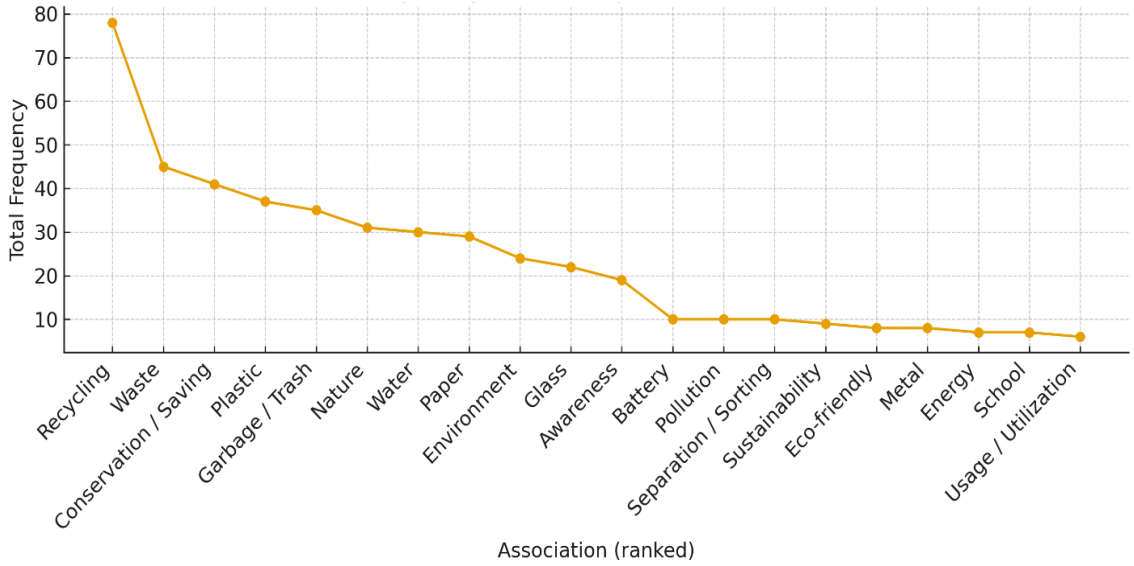

Figure 6. Frequency Line of the 20 Most Common Associations

An examination of the "Diversity of Associations Distribution" presented in Figure 7 indicates that the majority of participants produced a relatively limited number of associations. In particular, for the range of 0–25 associations, the number of participants exceeds 30, suggesting that a significant portion of the sample generated associations with low diversity. Conversely, for association counts of 75 or more, the number of participants decreases markedly, although small but gradually increasing groups of participants are still observed.

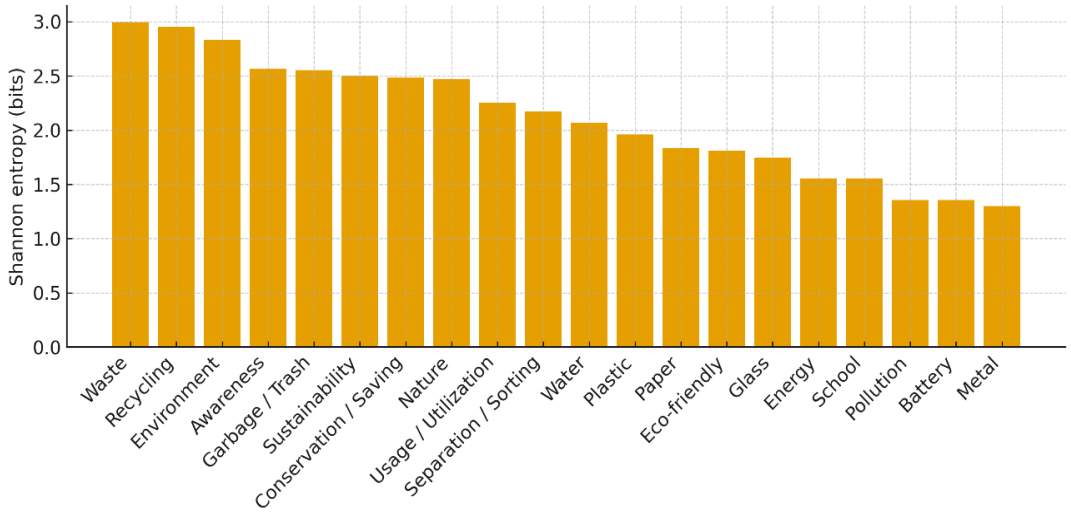

Figure 7. Diversity of Associations Distribution

This distribution points to a non-homogeneous pattern in association production. While the majority of participants generated a limited number of associations, a smaller subset produced a broader range. This suggests differences among individuals in terms of cognitive flexibility, conceptual richness, or the ability to relate ideas to the topic. Consequently, the observed distribution indicates that concentration around a narrow range of associations is low, whereas extreme values represent a limited but noteworthy group of participants.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Figure 8. General Associative Word Cloud

Figure 8 visualizes participants' associations regarding zero waste, highlighting which concepts were most frequently expressed. The size of each word corresponds to its frequency, providing a qualitative tool that visually reflects conceptual significance. The word cloud indicates that "recycling" and "environment" emerge as the most prominent concepts, suggesting that participants perceive these as central to environmental issues. Other frequently mentioned terms, such as "waste," "plastic," "paper," "glass," "nature," and "water," indicate that environmental awareness is largely framed around waste management and the conservation of natural resources. Moderately prominent concepts, including "conservation," "sorting," "energy," "sustainability," and "awareness," demonstrate that environmental education extends beyond waste management to encompass efficient resource use, energy conservation, and the development of individual consciousness. Less frequently mentioned terms, such as "school," "education," "compost," "awareness," "soil," "fertilizer," and "oil," represent more specific dimensions of zero-waste practices. These concepts suggest that environmental awareness is not limited to general discourse but is also linked to educational settings, pedagogical processes, and sustainable agricultural practices. Overall, the word cloud illustrates that participants primarily emphasize recycling, waste management, and environment, while broader environmental values such as conservation, energy efficiency, and sustainability are also considered important.

4. DISCUSSION

The findings of this study provide a detailed insight into pre-service science teachers' cognitive structures regarding zero waste and related sustainability concepts. Analysis of the Word Association Test (WAT) responses indicates that participants strongly associate practical behaviors such as recycling, waste management, and waste reduction with sustainability. For instance, the concepts "recycling" and "plastic" were frequently connected to "waste reduction" and "circular economy," reflecting participants' perception that tangible actions form the core of environmental responsibility. Similarly, water and natural resources were predominantly

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

associated with "environmental awareness," emphasizing the recognition of finite ecological resources as essential components of sustainability. The heatmap and frequency matrices illustrate that environmental awareness, recycling, and circular economy are the dominant themes in participants' cognitive structures, while concepts such as compost, energy, and abstract ideas like sustainability were less frequently linked. This suggests that while pre-service teachers grasp the operational aspects of zero waste, their understanding of systemic, long-term, or abstract environmental dimensions remains limited. These findings align with previous studies indicating that teacher candidates often possess fragmented knowledge about sustainability concepts and may struggle to integrate abstract environmental principles with practical behaviors (Özata Yücel & Özkan, 2016; Çatak & Kahyaoğlu, 2019; Kiryak, Candas, & Özmen, 2021). The analysis also revealed differences in cognitive flexibility and conceptual richness among participants. Most generated a limited number of associations, concentrating on core practical actions, while a smaller subset produced a broader array of connections. This distribution indicates variability in conceptual understanding and the ability to relate ideas across multiple sustainability themes. It highlights the need for teacher education programs to promote critical thinking, holistic understanding, and the ability to form multi-dimensional mental models of environmental issues. Another noteworthy finding is the central positioning of concrete concepts like "recycling" and "waste" in participants' cognitive networks, while bridging concepts such as "energy" and abstract notions like "sustainability" serve to connect diverse associations. This emphasizes that environmental education for pre-service teachers should not only focus on everyday actions but also explicitly address broader sustainability principles, systemic thinking, and the ethical dimensions of ecological responsibility.

5.CONCLUSION

This study provides a comprehensive examination of pre-service science teachers' cognitive structures regarding zero waste and broader sustainability concepts. The findings indicate that participants primarily associate zero waste with practical, action-oriented behaviors such as recycling, waste reduction, and conservation. These concrete associations highlight that pre-service teachers recognize everyday practices as central components of sustainability. At the same time, the data reveal that abstract and systemic concepts—such as circular economy, energy, and sustainability as a long-term ethical responsibility—are less frequently connected, suggesting a gap in holistic understanding. The prominence of concepts like water, nature, and environmental awareness underscores that participants perceive sustainability not only as a matter of individual behavior but also in relation to the preservation of natural resources. However, the concentration of associations within a limited set of concepts suggests that most participants operate within a narrow cognitive framework, with relatively few establishing broader, multi-dimensional connections between concepts. This indicates a need to foster more flexible and integrative thinking in teacher education programs.

Importantly, the study also demonstrates that pre-service teachers possess both cognitive and affective elements in their conceptual structures. Their responses reflect awareness, responsibility, and concern for future generations, which are essential for motivating environmentally responsible behaviors. By identifying both strengths and gaps in these cognitive networks, this research provides a foundation for enhancing teacher preparation

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

programs. Programs can now target misconceptions, expand conceptual breadth, and connect practical environmental actions to systemic, ethical, and future-oriented sustainability principles. In conclusion, the study emphasizes that while pre-service teachers have a solid foundation in concrete sustainability practices, there is a clear need for education that strengthens the integration of abstract concepts, encourages systems thinking, and promotes cognitive flexibility. Doing so will empower future teachers to effectively translate sustainability knowledge into classroom practice, cultivate environmental awareness among students, and contribute meaningfully to broader zero-waste and sustainable development goals.

6. SUGGESTIONS

1. *Integrate Conceptual and Practical Learning:* Teacher education curricula should combine hands-on activities (e.g., recycling, waste sorting, water conservation) with discussions of systemic sustainability, circular economy, and abstract principles like ecological footprint.
2. *Promote Systems Thinking*: Educational programs should emphasize connections between environmental concepts, encouraging pre-service teachers to understand how actions such as waste reduction relate to broader sustainability goals.
3. *Enhance Cognitive Diversity*: Activities that challenge participants to form broader and more complex associations—such as collaborative projects, case studies, or scenario-based learning—can improve conceptual richness and flexibility.
4. *Include Bridging Concepts*: Concepts like energy, future-oriented sustainability, and ethical responsibility should be explicitly integrated as bridges between practical actions and abstract sustainability principles.
5. *Continuous Assessment of Cognitive Structures*: Tools like the Word Association Test can be periodically used to monitor growth in pre-service teachers' conceptual networks, identify misconceptions, and tailor instructional strategies.
6. *Raise Awareness Beyond the Classroom*: Programs should encourage participants to engage in community-based zero-waste initiatives and sustainability campaigns to reinforce the link between individual actions and systemic environmental impacts.

7. REFERENCES

Ariyati E, Susilo H, Suwono H, & Rohman F (2023). Prospective biology teachers' cognitive perceptions about the concept of pollution. *Pegem Journal of Education and Instruction, 14*(2), 289-296. https://doi.org/10.47750/pegegog.14.02.33

Çatak, M., & Kahyaoğlu, M. (2019). Examining the cognitive structures of teacher candidates on the environmental ethics concept. *Int. J. Eurasia Soc. Sci*, *10*(35), 163-176. https://rrpubs.com/index.php/ijoess/article/view/1164

Dönmez, İ. & Gülen, S. (2023). Assessment of changes in teacher candidates' perceptions of the concept of the environment. *Journal Of Qualitative Research in Education*, 36(36), 54-85. https://doi.org/10.14689/Enad.36.1657

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Erten, S., & Atmaca, Ş. (2021). Teacher candidates' views on the zero waste project. *Jurnal Penelitian dan Pembelajaran IPA*, 7(1), 17–37. https://doi.org/10.30870/jppi.v7i1.10009

Fehér, V., Czékmán, B., Chrappán, M., Lakatos, G., & Markóczi-Revák, I. (2023). Analyzing the energy awareness of pre-service teachers using the word association method. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, *25*(2), 35-59. https://doi.org/10.2478/jtes-2023-0015

Güngör, S. N., Yücel, E. Ö., Özer, D. Z., & Özkan, M. (2022). Determining the changes in the cognitive structures of ecology-based natural education participants through the word association. *International Journal of Progressive Education*, 18(5), 279-300. https://doi.org/10.29329/ijpe.2022.467.17

Harman, G., & Çelikler, D**.** (2016). Awareness of pre-service science teachers about the concept of recycling. *Abant İzzet Baysal University Journal of Social Sciences*, *16*(1), 331–353. https://doi.org/10.11616/basbed.vi.455855

Harman, G., & Yenikalaycı, N. (2020). Awareness of preservice science teachers on zero waste approach. *Pamukkale University Journal of Education*, (*50*), 138-161. https://doi.org/10.9779/pauefd.589781

Kiryak, Z., Candas, B., & Özmen, H. (2021). Investigating preservice science teachers' cognitive structures on environmental issues. *Journal of Science Learning*, *4*(3), 244-256. https://doi.org/10.17509/jsl.v4i3.30366

Nacaroğlu, O., & Bozdağ, T. (2020). Investigation of gifted students' perceptions of environmental problems using the Word Association Test. *Gazi University Journal of Gazi Faculty of Education*, *40*(2), 385–409. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gefad/issue/56462/573864

Özata Yücel, E. & Özkan, M. (2016). Determining the perceptions of pre-service science teachers regarding environmental problems through word association. *International Journal of Learning and Teaching. 8*(3), 164-173. https://doi.org/10.18844/ijlt.v8i3.610

Özergün, İ., & Timur, B. (2023). Determining preservice science teachers' cognitive structures related to the environment by using word association test. *International Journal of Educational Researchers*, 14(1), 44-52. https://doi.org/10.29329/ijer.2023.526.4

Topal, E., & Keleş, Ö. (2024). Investigation of middle school students' cognitive structures regarding sustainable living concepts. *Ankara University Journal of Environmental Sciences, 11*(2), 43-59. https://doi.org/10.62163/aucevrebilim.1570281

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ÇEVRİM İÇİ KURS PROGRAMINDA TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Bilge Nur DOĞAN GÜLDENOĞLU
Polis Akademisi, bbguldenoglu@gmail.com - 0000-0002-1093-4734

ÖZET

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yapılan akademik ve uygulamalı çalışmalar, bu alana özgü öğretim programlarının gerekliliğini ve önemini sıklıkla vurgulamaktadır. Bu doğrultuda Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2017 ve 2018 yıllarında, Türkiye Maarif Vakfı iş birliğiyle ise 2020 yılında çeşitli öğretim programları hazırlanmıştır. 2023 yılında ise "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Çevrim İçi Kurs Programı" MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanmıştır. Ancak bu programa ilişkin alanyazında herhangi bir inceleme çalışmasına rastlanmamıştır. Oysa bu program, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında "çevrim içi kurs programı" adıyla hazırlanan, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan ilk ve tek çevrim içi kurs programı olması açısından özgün bir konumda yer almaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, ilgili programın yapısal ve uygulamaya dönük yönlerini ayrıntılı biçimde incelemektir. Belirtilen amaç doğrultusunda ilgili öğretim programı, programda yer alan tüm başlıklar çerçevesinde ele alınmış, doküman incelemesiyle verilere ulaşılmıştır. Betimsel analiz süreci ise 10 başlık altında yürütülerek ilgili bulgular ayrıntılı biçimde sunulmuş ve programdan yapılan doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Araştırma sonucunda, çevrim içi ders tasarımı, yaş ve dil düzeyine duyarlık, esnek uygulama ilkeleri, beceri temelli kazanımlar ve ayrıntılı izlenceler ile programın kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımla geliştirildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda programın, yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik kurs programları için ayrıntılı içeriğiyle yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, öğretim programı, çevrim içi kurs programı, doküman incelemesi.

1. GİRİŞ

Dil, insanlar arasındaki en etkin iletişim aracıdır. Bu bağlamda dil, toplumsal bir işlev üstlenmektedir (Demirel, 2016). İnsanların birbirleriyle iletişim kurma gereksinimi üzerine dilin birey ve toplum yaşamındaki önemi ortaya çıkmaktadır (Eker, 2018). Bu doğrultuda dilin, bireysel ve toplumsal yaşantının yaratıcısı ve yansıtıcısı olduğu belirtilmektedir (Göçer ve Moğul, 2011). Bireyin ve toplum yaşamının şekillenmesinde önemi vurgulanan dilin yabancı dil olarak öğretilmesi sürecinde ise farklı milletlerin yaşamlarına yönelik özelliklerin sürece katıldığı görülmektedir. Bu süreçte Mutlu ve Gümüş (2021) dil öğretiminin, kültür etkileşimine ve ulusların ekonomik, kültürel, stratejik ilişkiler açısından birlikteliğine katkı sağladığını belirtmektedir. Pehlivan (2007) da yabancı dil öğretiminin kültürel ilişkilerin ve karşılıklı iletişimin en önemli öğesi olduğunu önemle vurgulamaktadır.

Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimine yönelik uzun yıllardır alanyazında çalışmalar yürütülmektedir. Bu süreçte kullanılan kaynakların, yöntem ve tekniklerin, değerlendirme ölçütlerinin önemi vurgulanırken sürecin başat öğesi olarak ise öğretim programı öne

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

çıkmaktadır (Açık, 2008; Göçer ve Moğul, 2011; Durukan ve Maden, 2013; Er ve diğerleri, 2012; Kara, 2011; Mutlu ve Ayrancı, 2017). Öğretim programı, kazandırılmak istenen öğrenim yaşantılarını (Oğuzkan, 1993), öğretim hedeflerini (Senemoğlu, 2020), okul ve kurslarda ulaşılmak istenen amaçları sunan (Öncül, 2000) ve bu amaçlara ulaşma sürecini planlayan bir kılavuz olarak tanımlanmaktadır. Dil öğretimi için de Mutlu ve Gümüş (2021) bir programa sahip olan sistematik, planlı ve profesyonel bir sürecin önemli olduğunu belirtmektedir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi sürecinde yaşanabilecek sorunları gidermek ve sistemli bir öğretim anlayışı ortaya koyabilmek adına yukarıda belirtilen anlayış çerçevesinde bazı öğretim programlarının geliştirildiği bilinmektedir. 1986 ve 2000 yıllarında MEB tarafından yabancı dil olarak Türkçe öğretimi üzerine yayımlanan iki ayrı öğretim programı Şen (2016) tarafından incelenmiş ve programların içeriği ayrıntılı olarak aktarılmıştır.

Son yıllardaki MEB onaylı öğretim programlarına bakıldığında ise "kurs programı" olarak 2017'de "MEB Yabancı Diller Türkçe A1, A2 ve B1 Seviyesi Kurs Programlarının" hazırlandığı bilinmektedir. Bu programlar incelendiğinde her programda beş temel başlığın yer aldığı görülmektedir. İlk olarak kurs programına ilişkin açıklamalarda, programın genel amaçları, dayanakları, süresi gibi açıklamaların yanında bu programın kullanılacağı kursa giriş koşulları, kurstaki eğitimcilerin niteliği, kurs sürecinde kullanılabilecek araç-gereçler, öğretim yöntem ve teknikleri ile kurs bitimindeki belgelendirme sürecine yönelik bilgiler yer almaktadır. Programın uygulanması başlığında ise temaların ele alınmasında dört dil becerisini geliştirmenin ve bu süreçte iletişimsel bir yaklaşımla görsel ve işitsel araçlardan yararlanılmasının önemi açıklanmaktadır. Sonraki başlıkta her düzey için temalar ve alt temalar sunularak bunlara yönelik kazanımlar sıralanmaktadır. Ölçme ve değerlendirme başlığında ise tema sonu değerlendirme, düzey belirleme sınavları, öz değerlendirme ile dil becerilerindeki ölçme ve değerlendirme sınırlılıkları başlıklarına yönelik açıklamalar yer almaktadır. Son başlıkta ise ilgili düzey sonunda kursiyerlerin değerlendirilmesinde kullanılacak çizelgelere yer verilmektedir. Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni'nden (D-AOBM) yararlanılarak hazırlanan bu öğretim programında, dört dil becerisine değinildiği ancak programdaki kazanımların becerilere ayrılmadan her düzeyde yer alan tema ve alt temalara yönelik olarak sunulduğu görülmektedir. Bunun yanında öğretim programında ders izlencelerinin sunulabileceği bir bölüme de yer verilmemiştir.

2018 yılına bakıldığında da "MEB Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programının (1-8. Seviyeler)", 2019 yılında ise Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik çalışmalar yürüten Türkiye Maarif Vakfı tarafından oluşturulan programın 1. baskısının, 2020 yılında da MEB ile yapılan protokol sonucunda yeni izlenceler ve eklemeler yapılarak geliştirilmiş 2. baskısının Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının onayıyla "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı" adıyla yayımlandığı bilinmektedir. Ancak bunlar kurs programı değildir.

2023 yılında ise "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Çevrim İçi Kurs Programı"nın MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü programları kapsamında yayımlandığı görülmektedir. Ancak alanyazında bu programla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, 30.05.2023 tarihli 26 sayılı kurul kararı ile Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan, ilgili alana yönelik ilk ve tek çevrim içi kurs programı olan bu öğretim programının ayrıntılı olarak incelenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Çevrim İçi Kurs Programı'nın,

1. Dayanağı ve genel amaçlarına,
2. Temel yaklaşımı ve uygulanmasına,
3. Seslendiği grubun özelliklerine,
4. Dil düzeylerine,
5. Temalarına ve bunların altındaki konulara,
6. İzlencelerine ve bu izlencelerdeki kazanımlara,
7. Ölçme ve değerlendirme sürecine,
8. Süresine ve belgelendirme sürecine,
9. Eğiticilerinin niteliklerine,
10. Öğretim araç gereçlerine ilişkin açıklamalar nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli ve Veri Kaynağı

Tarama modelinde betimsel bir çalışma olarak tasarlanan araştırmanın veri kaynağı, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının onayıyla 2023 yılında yayımlanan Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Çevrim İçi Kurs Programı'dır. Karasar (2017) tarama modelini, geçmişte olmuş ya da günümüzde var olan bir durumu, olayı ya da nesneyi olduğu şekliyle belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modeli olarak tanımlamaktadır.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanması ve çözümlenmesi sürecinde, programdaki tüm başlıklar doküman incelemesiyle ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Doküman incelemesi sırasında, araştırılması hedeflenen olgularla ilgili bilgi veren yazılı metinler analiz edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Doküman incelemesi tek başına kullanılabilen bir tekniktir ve analiz sırasında kullanılmasıyla basılı ve/veya elektronik belgeler ayrıntılı ve sistematik olarak incelenip değerlendirilir (Bowen, 2009). Bununla birlikte betimsel analiz süreci de verilerin önceden belirlenen başlıklar altında özetlenip yorumlanmasını kapsar (Altunışık ve diğerleri, 2010). Bu bağlamda analiz sürecinde programa ilişkin 10 başlık temel alınmıştır. İlgili başlıklar şu şekildedir: "Programın dayanağı ve genel amaçları, temel yaklaşımı ve uygulanmasına yönelik açıklamalar, seslendiği grubun özellikleri, dil düzeyleri, temalar ve konular, izlenceler ve kazanımlar, ölçme ve değerlendirme süreci, süresi ve belgelendirme süreçleri, eğiticilerin nitelikleri, öğretim araç gereçleri". Belirtilen başlıklar altında program ayrıntılı olarak incelenmiş ve ilgili yerlerde programdan doğrudan yapılan alıntılar görsel olarak sunulmuştur. Bu alıntıların "görsel" olarak adlandırılmasının nedeni programdan herhangi bir değişiklik yapılmadan (ekran görüntüsü olarak) alınmış olmasından kaynaklıdır. İnceleme sırasında sunulan bu doğrudan alıntılarla verilerin çözümlenmesi süreci desteklenmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Çevrim İçi Kurs Programı'nın (YDTÖÇKP, 2023) incelenmesiyle elde edilen bulgular, alt amaçlar doğrultusunda 10 başlık altında sunulmuştur.

3.1. Programın Dayanağı ve Genel Amaçlarına İlişkin Bulgular

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

İncelenen programın hazırlanmasında 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği, D-AOBM ile Talim ve Terbiye Kurulunun 17.02.2021 tarihli ve 5 sayılı Kararı ile onaylanan Özel Kurslar Çerçeve Programının esas alındığı belirtilmektedir. Programın genel amaçlarına bakıldığında ise A1 Öncesi Düzey için iki beceriye, A1-C1 Düzeyleri için de dört dil becerisine yönelik kursiyerler için hedef dilde ulaşılması beklenen amaçlar sunulmuştur (YDTÖÇKP, 2023, s. 1-4):

Görsel 1. Programın Genel Amaçları

	Dinleme/İzleme	Konuşma (Sözlü Etkileşim-Sözlü Üretim)	Okuma	Yazma
A1 Öncesi Düzey	- Çok yavaş ve uygun biçimde sesletilen sözcükleri anlayabilme	- Basit sözcükleri sözlü olarak kullanabilme	-----	-----
A1 Düzeyi	- Çok yavaş ve dikkatli yapılan günlük yaşama ilişkin kısa konuşmaları anlayabilme	- Basit cümlelerle insanları ve yerleri anlatabilme	- Çok kısa ve basit metinleri anlayabilme	- Sözcükleri ve birkaç sözcükten oluşan basit cümleleri yazabilme - Birkaç cümlelik kısa ve basit metin yazabilme
A2 Düzeyi	- Günlük yaşama ilişkin anlaşılır ve yavaş konuşmaları anlayabilme	- Kısa ve peş peşe sıralanmış cümlelerle basit betimlemeler yapabilme	- Günlük dilde sıklıkla kullanılan sözcüklerin kullanıldığı kısa ve basit metinleri anlayabilme	- Sık kullanılan bağlaçlarla (ve, ile, ama, çünkü) sıralanmış basit cümleler yazabilme - Sıralı ve bağlı cümlelerle basit metinler yazabilme
B1 Düzeyi	-Karmaşık olmayan konularla ilgili anlaşılır konuşmaları anlayabilme	-İlgi alanına yönelik konulara ilişkin birbiriyle bağlantılı, karmaşık olmayan betimlemeler yapabilme	-İlgi alanına yönelik karmaşık olmayan metinleri anlayabilme	-Bilindik/günlük konulara yönelik karmaşık olmayan bağlantılı metinler yazabilme
B2 Düzeyi	- Ölçünlü bir dilin kullanıldığı karmaşık konularla ilgili konuşmaları ana hatlarıyla anlayabilme	- İlgi alanına yönelik konulara ilişkin ayrıntılı betimlemeler ve sunumlar yapabilme - Bir konuya yönelik düşüncelerini örnekler eşliğinde paylaşabilme	- Büyük ölçüde bağımsız olarak farklı metinlere uygun okuma hızını ve biçimini belirleyebilme - Okuma amacına uygun metinleri/kitapları kullanabilme	-İlgi alanına yönelik konularda farklı kaynaklardan edindiği bilgi ve değerlendirmelerle ayrıntılı metinler yazabilme
C1 Düzeyi	-Çeşitli anlatım biçimlerini içeren uzun konuşmaları anlayabilme -Alışılmamış ve karmaşık konulardaki sunumları anlayabilme	-Karmaşık konulara ilişkin ayrıntılı betimlemeler ve sunumlar yapabilme -Ele alınan konunun alt başlıklarını açıklayarak uygun bir sonuca bağlayabilme	- Uzun ve karmaşık metinleri ayrıntılarıyla anlayabilme	-Karmaşık konulara ilişkin ayrıntılı, iyi yapılandırılmış metinler yazabilme -Ele alınan konunun alt başlıklarını bakış açısına yönelik olarak örneklerle açıklayabilme

Görsel 1'e bakıldığında programda, dil becerileri çerçevesindeki amaçların genel bir anlatımla dil düzeylerine ayrılarak verildiği görülmektedir. Böylece dil düzeylerine ilişkin D-AOBM temelinde genel bir bakış açısı sunulmaktadır. Dil düzeylerine ve dil becerilerine yönelik ayrıntılı kazanımlara ise programın "İzlenceler" bölümünde yer verilmektedir.

3.2. Programın Temel Yaklaşımı ve Uygulanmasına İlişkin Bulgular

Programın uygulanmasıyla ilgili açıklamalara bakıldığında, öncelikle bu programın "alanyazında yapılan araştırmalar, uygulamadaki dil öğretimi programları ve D-AOBM temel alınarak bütüncül bir bakış açısıyla" hazırlandığı ve "iletişimsel dil yaklaşımıyla yapılandırılan sarmal, tematik, beceri, iletişim ve etkinlik temelli bir anlayışla" oluşturulduğu belirtilmektedir. Bunun yanında "iletişimsel dil yaklaşımının temel alındığı bu programda kursiyerlerin Türkçeyi kullanarak iletişimsel süreçlerde" etkinleşmelerinin sağlandığı ifade edilmektedir (YDTÖÇKP, 2023, s. 4).

Dil öğretimi süreçlerinin birey için yararlı olabilmesi ve edinilmesi beklenen kazanımların kalıcılığının sağlanması için dört dil becerisinin temel alınmasının gerekliliği bilinmektedir. Bu bağlamda sadece bilgi düzeyinde kalacak etkinlikler yerine öğretimin iletişim odaklı ve beceri temelli yapılandırılması önem kazanmaktadır. Bu önem programda şu şekilde ele alınmaktadır (YDTÖÇKP, 2023, s. 4, 7):

Görsel 2. Programdaki Dil Öğretimi Anlayışına Yönelik Açıklamalara Örnek

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

13. Dil öğretimi dersleri bilgiden çok beceri edindirmeye yönelik derslerdir. Bu anlayışla hazırlanan program ve ders izlenceleri, kursiyerlerin dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerileri olan dört dil becerisinin geliştirilmesi için oluşturulmuştur. Bu bağlamda seslenilen düzeye uygun biçimde tüm dil becerileri derslerde koşut biçimde desteklenerek dil öğreniminin kalıcılığı sağlanabilecektir. İletişimsel dil yaklaşımı çerçevesinde de temel dil becerilerinin bütünleşik biçimde ele alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Ayrıca dil bilgisi konu alanı için de salt bilgi sunmak yerine, dil yapılarına ilişkin kullanımların sezdirilmesi yoluyla kursiyerlere edindirilmesi anlayışı yeğlenmektedir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde öğrenci merkezli yani öğrencinin etkinleşmesine olanak tanıyan, eğlenirken öğrenmesini destekleyen, çokuyaranlı eğitim ortamlarının sağlanmasının gerekliliği öne çıkmaktadır. Bu süreçte çeşitli uyaranların kullanılması önemlidir. Etkinlik temelli yaklaşımla kursiyerlerin düşünme becerilerinin de geliştirilmesine yönelik anlama ve anlatma etkinliklerinin hazırlandığı ve günlük hayata yönelik iletişim odaklı etkinliklerin tasarlanmasıyla dilin farklı bağlamlar çerçevesinde kullanılmasının amaçlandığı belirtilmektedir. Dil öğretiminde çokuyaranlı çevrim içi ortamın oluşturulması süreçleri için aşağıdaki açıklamalar sunulmaktadır (YDTÖÇKP, 2023, s. 7):

Görsel 3. Programdaki Öğrenme Ortamına Yönelik Açıklamalara Örnek

15. Kursiyerlerin dilsel ve bilişsel gelişimleri dikkate alınarak ilgi ve gereksinimlerine seslenen görsel, işitsel ve dilsel metinler aracılığıyla öğrenci merkezli, farklı uyaranlar içeren, etkin öğrenme ortamı oluşturulur. Bu süreçte "karikatür, kısa film, çizgi film/animasyon, şarkı, oyun, bilmece, bulmaca, tekerleme, afiş, broşür, sav söz gibi" farklı uyaranlar ile konusu, teması, dil ve anlatım özellikleriyle çocuğun ilgisini çekebilecek, gereksinimlerine seslenebilecek metinler ve anlamaya, anlatmaya yönelik sorular işe koşulur.

İncelenen öğretim programı, çevrim içi bir kursun yapılandırılmasına yönelik hazırlandığı için bu özelliğiyle diğer öğretim programlarından farklılık göstermektedir. Bu bağlamda derslerin "Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğünce belirlenen uzaktan öğretim uygulama esaslarına uygun şekilde yürütüleceği" de vurgulanmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi eğitim ortamının çokuyaranlı yapısı ve bu süreçte teknolojik olanaklardan da yararlanılması, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi süreçlerine katkı sağlayabilecek niteliklerdir. Programda çevrim içi ortamın özelliklerine yönelik ayrıntılı açıklamaların yer aldığı görülmektedir (YDTÖÇKP, 2023, s. 8):

Görsel 4. Programdaki Çevrim İçi Ortama Yönelik Açıklamalardan Örnek

18. Disiplinlerarası bir anlayışa uygun çeşitliliğin sağlanarak farklı disiplinlerin işe koşulduğu metinler, etkinlikler ile çevrim içi ortamın oluşturduğu teknolojik olanaklar ve ulaşılabilirlik özellikleri bu kurs programında birlikte ele alınmaktadır. Dil öğretimi derslerinin farklı disiplinlerin desteğiyle çeşitlenebilen özelliği, çevrim içi ortamda daha nitelikli bir yapı kazanmaktadır. Hazırlanan bu kurs programı Türkçe öğretiminin "çevrim içi" olarak sunulduğu bir kurs programı olması özelliğiyle öne çıkmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu yolla hem teknolojik olanaklar birçok açıdan kullanılırken hem de ülkeler arası ulaşılabilirlik sağlanmakta, kursiyerlerin ve velilerin uygun gün ve saatlerine göre belirlenen planlarla Türkçe derslerine erişim olanakları artırılmaktadır.
19. Çevrim içi dersler, belirlenen gün ve saatlerde eğitici ve kursiyerlerin sanal sınıf ortamında buluşmasıyla gerçekleştirilir. Bu dersler, yukarıda da belirtildiği gibi kursiyerlerin ilgilerini ve dikkatlerini derse çekmeye yönelik, dil ve yaş düzeylerine uygun farklı görsel, işitsel ve dilsel uyaranları içeren, dört temel dil becerisinin kullanımına olanak sağlayan ve onların derste etkinleşmesi amacıyla iletişim odaklı etkinliklerin, oyunların, soruların kullanıldığı bir yapıda yürütülür.
20. Kullanılacak uzaktan öğretim ortamı eğitici, kursiyer ve velilerin gerektiğinde birbirlerine ulaşmasına ve gerekli görülen materyallerin iletilebilmesine olanak sağlayan bir yapıdadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Programda çevrim içi derslerin niteliğine ilişkin ayrıntılı bilgilerin verilmesi, bu doğrultuda hazırlanacak eğitim ortamlarında belirli ölçütlerin sağlanmasına ve ortak bir niteliğin korunmasına olanak yaratabileceğini düşündürmektedir.

Dil öğretiminin metin odaklı bir yaklaşımla yapılandırılmasının gerekliliği bilinmektedir. Süreçte kullanılan metinlerin seslenilen yaş ve dil düzeyine uygunluğu da öğretimin amacına ulaşmasında büyük önem kazanmaktadır. Bu öneme koşutluk gösteren programdaki açıklamalar ise şu şekildedir (YDTÖÇKP, 2023, s. 7-8):

Görsel 5. Kurs Programında Kullanılacak Metinlere Yönelik Açıklamalardan Örnek

16. Öğrenme-öğretme süreci metin odaklı bir yapıda düzenlenip öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerinin gelişimini destekleyen özellikte yapılandırılır. Bu bağlamda ele alınacak metinlerin kursiyerlerin dilsel ve bilişsel gelişim düzeyine uygun, ilgi ve gereksinimlerine seslenen, onlara duyma ve düşünme sorumluluğu veren yazınsal nitelikli çağdaş çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarından seçilmesi önemli görülmektedir.
17. Dil, toplum ve kültür arasında önemli bir ilişkinin olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda kursiyerlere sunulacak metinlerde, Türkçenin toplum ve kültür özelliklerine ilişkin de ögelerin yer alması gerekmektedir.

İncelenen programın temel yaklaşımı ve uygulanmasına yönelik açıklamalar birlikte düşünüldüğünde, alanyazında dil öğretimi için önemle vurgulanan birçok niteliğe gönderme yapıldığının bulgulandığı belirtilebilir.

3.3. Programın Seslendiği Grubun Özelliklerine İlişkin Bulgular

Programının "Kayıt kabul şartları" başlığı (YDTÖÇKP, 2023, s. 1) altında "4-16 yaş grubunda olup yurt içinde yaşayan ve Türkçe öğrenmek isteyen yabancı uyruklular ile yurt dışında yaşayan T.C. ve yabancı uyruklu bireyler" için bu kurs programının hazırlandığı belirtilmektedir.

3.4. Programın Dil Düzeylerine İlişkin Bulgular

Programda yaş ve dil düzeylerinin belirtildiği bir tabloya yer verildiği görülmektedir. İlgili tablo şu şekildedir (YDTÖÇKP, 2023, s. 4):

Görsel 6. Programdaki Yaş ve Dil Düzeylerine Göre Sınıflandırma

Okul Düzeyi	Yaş	Dil Düzeyi
Okul öncesi	4-6 yaş	A1 Öncesi Düzey
İlkokul	6-8 yaş	A1.1 Düzeyi
	8-10 yaş	A1.1 Düzeyi
		A1.2 Düzeyi
Ortaokul	10-12 yaş	A1.1 Düzeyi
		A1.2 Düzeyi
		A2.1 Düzeyi
	12-14 yaş	A1.1 Düzeyi
		A1.2 Düzeyi
		A2.1 Düzeyi
		A2.2 Düzeyi
Lise	14-16 yaş	A1.1 Düzeyi
		A1.2 Düzeyi
		A2.1 Düzeyi
		A2.2 Düzeyi
		B1 Düzeyi
		B2 Düzeyi
		C1 Düzeyi

Görsel 6'ya bakıldığında öncelikle A1 Öncesi Düzey'in 4-6 yaş grubunu kapsadığı görülmektedir. Programda okul öncesi dönemdeki kursiyerlerin A1 Öncesi Düzey'le kursa başlamalarının gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu gruptaki kursiyerlerin okuma-yazmayı henüz öğrenmemiş olmaları nedeniyle bu düzeyin izlencesinde okuma ve yazma kazanımlarına yer verilmeyerek sadece dinleme ve konuşma kazanımları üzerinden içeriğin hazırlandığı

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

açıklanmaktadır. Programda 4-6 yaş düzeyine yönelik böyle bir ayrıma gidilmesi ve konuyla ilgili açıklamaların sunulması önemli bulgular arasındadır.

Görsel 6 incelenmeye devam edildiğinde, ilkokul yaş düzeyindeki kursiyerlerin ise 6-8 ve 8-10 yaş olarak iki grupta ele alındığı görülmektedir. Bu yaş düzeyindeki kursiyerlerin de Türkçeyi ilk kez öğrendikleri göz önüne alındığında, A1.1 ve A1.2 düzeylerinde kurs eğitimi alabilecekleri belirtilmektedir. Ayrıca Türkçeyi temel düzeyden öğrenmeye başlayacak her yaştan kursiyerin (okulöncesi dönemdeki çocuklar hariç) A1.1 düzeyinden Türkçe öğrenmeye başlayacağı ilgili tabloda görülmektedir.

Programda ortaokul düzeyi için 10-12 ve 12-14 yaş grupları belirlenerek bu yaş düzeyinden kursa başlayanların en fazla A2.2 düzeyini tamamlamaları öngörülmektedir. Lise düzeyinin ise 14-16 yaş grubu olarak yine ilk düzeyden başlayıp programdaki en üst düzey olan C1 Düzeyi'ne kadar devam edebileceği görülmektedir. Ayrıca yaş grubu ve dil düzeylerine yönelik sınıflamayla ilgili programdaki şu açıklamanın da önemli olduğu düşünülmektedir (YDTÖÇKP, 2023, s. 6):

Görsel 7. Programdaki Yaş ve Dil Düzeylerine Yönelik Açıklamalardan Örnek

10. Tabloda belirtilen yaş ve dil düzeylerinin genel bir bakış açısı sunmak için oluşturulduğunun altı çizilmelidir. Eğer yaş düzeyi daha küçük olup dil düzeyi tablodaki sınıflamadan daha üstte olan kursiyerler olursa ilgili kursiyerin belirlenen dil düzeyinden kursa başlaması ya da devam etmesi sağlanabilir. Örneğin 13 yaşındaki bir kursiyer A2.2 düzeyini bitirip başarılı olduysa ya da tanışma dersinde dil düzeyi B1 olarak belirlendiyse 14 yaşını beklemeden bir sonraki dil düzeyi olan B1 düzeyinden kursa devam edebilir ya da başlayabilir. Ancak B1 düzeyi ve sonrasındaki dil düzeylerinden kursa başlanması ya da devam edilebilmesi için kursiyerlerin en az 12 yaşında olması gerekmektedir.

Sadece yaş ve okul düzeylerinin dikkate alınmasıyla dil düzeylerine yönelik kesin bir belirlemeye varılamayacağının belirtilmesi önemli bir bulgudur. Yukarıdaki açıklamayla bu esnekliğin dile getirilmesinin, programdan yararlanacak çevrim içi kurslar için yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca programda yaş düzeylerine yönelik gösterilmesi gereken hassasiyetlerden diğeri de şöyle açıklanmaktadır (YDTÖÇKP, 2023, s. 6):

Görsel 8. Programdaki Yaş ve Dil Düzeylerine Yönelik Açıklamalardan Örnek

8. Kurs sürecinde farklı yaş grupları (6-16 yaş arası) için ortak olarak kullanılan dil düzeyleri sadece "A1.1, A1.2, A2.1, A2.2" düzeyleridir. Farklı yaş gruplarında bu düzeylere göre yapılacak eğitimlerde ortak kazanımlar temel alınmıştır ancak bu kazanımlara yönelik sunulan etkinlikler ise ilgili kursiyerin yaş düzeyine göre uyarlanarak sunulmalıdır.
9. Yukarıdaki maddeye ek olarak A1.1 dil düzeyinin izlencesinde 6-8 yaş grubundaki kursiyerlere yönelik olarak okuma-yazma etkinlikleri ve kazanımları yer almaktadır. Ancak okuma-yazma bilen ve daha büyük yaşta olan kursiyerlerin A1.1 dil düzeyinden kursa başlamaları durumunda bu kursiyerler ilk temalardaki okuma-yazma etkinlikleri ve kazanımlarından sorumlu değillerdir.

Çevrim içi olarak Türkçe dersi alabilecek kursiyerlerin yaş ve dil düzeyleri değişkenlik gösterebileceği için Görsel 6'da öngörülen yaş düzeyleri dışında kursiyerlerin eğitim alması durumunda, ilgili yaş düzeyi için etkinliklerin tasarlanmasının gerekliliğinin vurgulanması elde edilen bir diğer önemli bulgudur. Programda öngörülen yaş düzeyleri dışında kursiyerlerin katılımında, ilk okuma ve yazma etkinliklerinin ders dışı bırakılabileceği ve diğer kazanımların da yaş düzeyine uygun etkinliklerle sunulmasının vurgulandığı ve eğiticiye esneklik sağlandığı görülmektedir.

3.5. Programdaki Temalara ve Konulara İlişkin Bulgular

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Programda, öğretim programı geliştirme aşamaları için önemli olan basitten karmaşığa doğru ilerleyen bir yapının sunulduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda özellikle tema ve konuların belirlenmesinde, kavramsal derinliğin sağlanabilmesi için sarmal bir yapının yeğlendiği vurgulanmaktadır. İletişimsel yeterlik alanları gereğince, daha üst dil düzeylerinde yeni yapı ve işlevlerin ele alındığı süreçte, aşamalı bir derinleşmenin sağlanmasıyla yalnızca önceden sunulanların tekrarının verilmemesine özen gösterildiği (YDTÖÇKP, 2023, s. 6-7) belirtilmektedir. Programdaki dil düzeylerine yönelik izlencelerdeki temalar ve konular Görsel 9'da sunulmuştur (YDTÖÇKP, 2023, s. 10-11):

Görsel 9. Programdaki Dil Düzeylerinin İzlencelerinde Yer Alan Temalar ve Konular

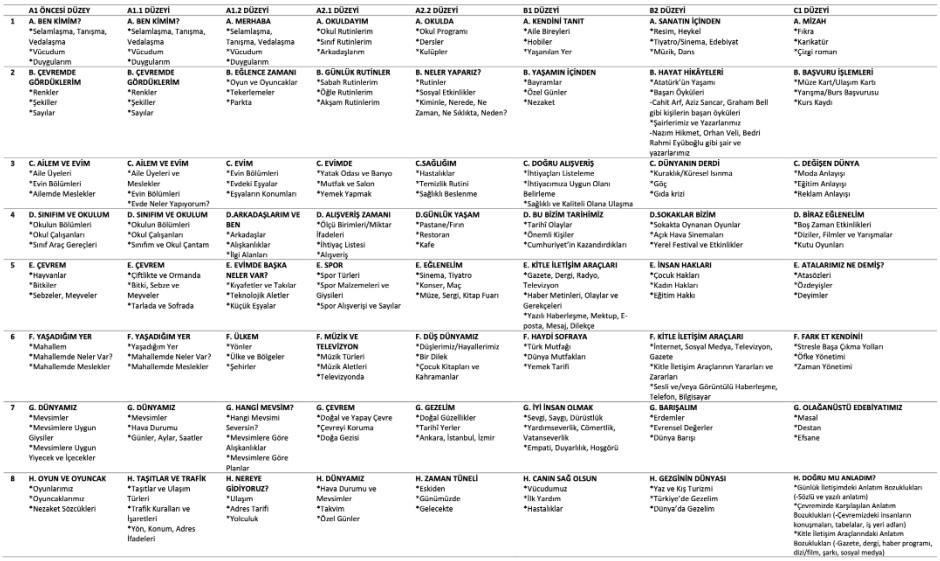

	A1 ÖNCESİ DÜZEY	A1.1 DÜZEYİ	A1.2 DÜZEYİ	A2.1 DÜZEYİ	A2.2 DÜZEYİ	B1 DÜZEYİ	B2 DÜZEYİ	C1 DÜZEYİ
1	**A. BEN KİMİM?** *Selamlaşma, Tanışma, Vedalaşma *Vücudum *Duygularım	**A. BEN KİMİM?** *Selamlaşma, Tanışma, Vedalaşma *Vücudum *Duygularım	**A. MERHABA** *Selamlaşma, Tanışma, Vedalaşma *Vücudum *Duygularım	**A. OKULDAYIM** *Okul Rutinlerim *Sınıf Rutinlerim *Arkadaşlarım	**A. OKULDA** *Okul Programı *Dersler *Kulüpler	**A. KENDİNİ TANIT** *Aile Bireyleri *Hobiler *Yaşanılan Yer	**A. SANATIN İÇİNDEN** *Resim, Heykel *Tiyatro/Sinema, Edebiyat *Müzik, Dans	**A. MİZAH** *Fıkra *Karikatür *Çizgi roman
2	**B. ÇEVREMDE GÖRDÜKLERİM** *Renkler *Şekiller *Sayılar	**B. ÇEVREMDE GÖRDÜKLERİM** *Renkler *Şekiller *Sayılar	**B. EĞLENCE ZAMANI** *Oyun ve Oyuncaklar *Tekerlemeler *Parkta	**B. GÜNLÜK RUTİNLER** *Sabah Rutinlerim *Öğle Rutinlerim *Akşam Rutinlerim	**B. NELER YAPARIZ?** *Rutinler *Sosyal Etkinlikler *Kiminle, Nerede, Ne Zaman, Ne Sıklıkta, Neden?	**B. YAŞAMIN İÇİNDEN** *Sayılarla *Özel Günler *Nezaket	**B. HAYAT HİKÂYELERİ** *Atatürk'ün Yaşamı *Başarı Öyküleri -Cahit Arf, Aziz Sancar, Graham Bell gibi kişilerin başarı öyküleri *Şairlerimiz ve Yazarlarımız -Nazım Hikmet, Orhan Veli, Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi şair ve yazarlarımız	**B. BAŞVURU İŞLEMLERİ** *Müze Kart/Ulaşım Kartı *Yarışma/Burs Başvurusu *Kurs Kaydı
3	**C. AİLEM VE EVİM** *Aile Üyeleri *Evin Bölümleri *Ailemde Meslekler	**C. AİLEM VE EVİM** *Aile Üyeleri ve Meslekler *Evin Bölümleri *Evde Neler Yapıyorum?	**C. EVİM** *Evin Bölümleri *Evdeki Eşyalar *Eşyaların Konumları	**C. EVİMDE** *Yatak Odası ve Banyo *Mutfak ve Salon *Yemek Yapmak	**C.SAĞLIĞIM** *Hastalıklar *Temizlik Rutini *Sağlıklı Beslenme	**C. DOĞRU ALIŞVERİŞ** *İhtiyaçları Listeleme *İhtiyacımıza Uygun Olanı Belirleme *Sağlıklı ve Kaliteli Olana Ulaşma	**C. DÜNYANIN DERDİ** *Kuraklık/Küresel Isınma *Göç *Gıda krizi	**C. DEĞİŞEN DÜNYA** *Moda Anlayışı *Eğitim Anlayışı *Reklam Anlayışı
4	**D. SINIFIM VE OKULUM** *Okulun Bölümleri *Okul Çalışanları *Sınıf Araç Gereçleri	**D. SINIFIM VE OKULUM** *Okulun Bölümleri *Okul Çalışanları *Sınıfım ve Okul Çantam	**D.ARKADAŞLARIM VE BEN** *Arkadaşlar *Alışkanlıklar *İlgi Alanları	**D. ALIŞVERİŞ ZAMANI** *Ölçü Birimleri/Miktar İfadeleri *İhtiyaç Listesi *Alışveriş	**D.GÜNLÜK YAŞAM** *Pastane/Fırın *Restoran *Kafe	**D. BU BİZİM TARİHİMİZ** *Tarihî Olaylar *Önemli Kişiler *Cumhuriyet'in Kazandırdıkları	**D.SOKAKLAR BİZİM** *Sokakta Oynanan Oyunlar *Açık Hava Sinemaları *Yerel Festival ve Etkinlikler	**D. BİRAZ EĞLENELİM** *Boş Zaman Etkinlikleri *Diziler, Filmler ve Yarışmalar *Kutu Oyunları
5	**E. ÇEVREM** *Hayvanlar *Bitkiler *Sebzeler, Meyveler	**E. ÇEVREM** *Çiftlikte ve Ormanda *Bitki, Sebze ve Meyveler *Tarlada ve Sofrada	**E. EVİMDE BAŞKA NELER VAR?** *Kıyafetler ve Takılar *Teknolojik Aletler *Küçük Eşyalar	**E. SPOR** *Spor Türleri *Spor Malzemeleri ve Giysileri *Spor Alışverişi ve Sayılar	**E. EĞLENELİM** *Sinema, Tiyatro *Konser, Maç *Müze, Sergi, Kitap Fuarı	**E. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI** *Gazete, Dergi, Radyo, Televizyon *Haber Metinleri, Olaylar ve Gerekçeleri *Yazılı Haberleşme, Mektup, E-posta, Mesaj, Dilekçe	**E. İNSAN HAKLARI** *Çocuk Hakları *Kadın Hakları *Eğitim Hakkı	**E. ATALARIMIZ NE DEMİŞ?** *Atasözleri *Özdeyişler *Deyimler
6	**F. YAŞADIĞIM YER** *Mahallem *Mahallemde Neler Var? *Mahallemde Meslekler	**F. YAŞADIĞIM YER** *Yaşadığım Yer *Mahallemde Neler Var? *Mahallemde Meslekler	**F. ÜLKEM** *Yönler *Ülke ve Bölgeler *Şehirler	**F. MÜZİK VE TELEVİZYON** *Müzik Türleri *Müzik Aletleri *Televizyonda	**F. DÜŞ DÜNYAMIZ** *Düşlerimiz/Hayallerimiz *Bir Dilek *Çocuk Kitapları ve Kahramanlar	**F. HAYDİ SOFRAYA** *Türk Mutfağı *Dünya Mutfakları *Yemek Tarifi	**F. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI** *İnternet, Sosyal Medya, Televizyon, Gazete *Kitle İletişim Araçlarının Yararları ve Zararları *Sesli ve/veya Görüntülü Haberleşme, Telefon, Bilgisayar	**F. FARK ET KENDİNİ!** *Stresle Başa Çıkma Yolları *Öfke Yönetimi *Zaman Yönetimi
7	**G. DÜNYAMIZ** *Mevsimler *Mevsimlere Uygun Giysiler *Mevsimlere Uygun Yiyecek ve İçecekler	**G. DÜNYAMIZ** *Mevsimler *Hava Durumu *Günler, Aylar, Saatler	**G. HANGİ MEVSİM?** *Hangi Mevsimi Seversin? *Mevsimlere Göre Alışkanlıklar *Mevsimlere Göre Planlar	**G. ÇEVREM** *Doğal ve Yapay Çevre *Çevreyi Koruma *Doğa Gezisi	**G. GEZELİM** *Doğal Güzellikler *Tarihî Yerler *Ankara, İstanbul, İzmir	**G. İYİ İNSAN OLMAK** *Sevgi, Saygı, Dürüstlük *Yardımseverlik, Cömertlik, Vatanseverlik *Empati, Duyarlılık, Hoşgörü	**G. BARIŞALIM** *Erdemler *Evrensel Değerler *Dünya Barışı	**G. OLAĞANÜSTÜ EDEBİYATIMIZ** *Masal *Destan *Efsane
8	**H. OYUN VE OYUNCAK** *Oyunlarımız *Oyuncaklarımız *Nezaket Sözcükleri	**H. TAŞITLAR VE TRAFİK** *Taşıtlar ve Ulaşım Türleri *Trafik Kuralları ve İşaretleri *Yön, Konum, Adres İfadeleri	**H. NEREYE GİDİYORUZ?** *Ulaşım *Adres Tarifi *Yolculuk	**H. DÜNYAMIZ** *Hava Durumu ve Mevsimler *Takvim *Özel Günler	**H. ZAMAN TÜNELİ** *Eskiden *Günümüzde *Gelecekte	**H. CANIN SAĞ OLSUN** *Vücudumuz *İlk Yardım *Hastalıklar	**H. GEZGİNİN DÜNYASI** *Yaz ve Kış Turizmi *Türkiye'de Gezelim *Dünya'da Gezelim	**H. DOĞRU MU ANLADIM?** *Günlük İletişimdeki Anlatım Bozuklukları (-Sözlü ve yazılı anlatım) *Çevremizde Karşılaşılan Anlatım Bozuklukları (-Çevremizdeki insanların konuşmaları, tabelalar, iş yeri adları) *Kitle İletişim Araçlarındaki Anlatım Bozuklukları (-Gazete, dergi, haber programı, dizi/film, şarkı, sosyal medya)

Görsel 9'a bakıldığında, programdaki sekiz dil düzeyinde sekiz ayrı temanın olduğu görülmektedir. Her temanın altında da üç konu başlığı sunulmaktadır. Böylece toplamda her dil düzeyi için 24 ayrı konunun ele alındığı, sekiz dil düzeyi düşünüldüğünde ise programda 192 konuya yer verildiği bulgulanmıştır. Programdaki temalar ile konular incelendiğinde, basitten karmaşığa doğru bir anlayışın yeğlendiği ve bu anlayış çerçevesinde benzer temaların yer aldığı düzeylerde de sarmal bir yapıyı sağlayabilmek adına içeriğin derinleştiği, kapsamın ayrıntılandırıldığı görülmektedir. Örneğin ilk dört düzeyde "Aile ve Ev" teması yer almakta (YDTÖÇKP, 2023, s. 10-11) ve düzey ilerledikçe temanın altındaki konuların derinleşerek sunulması hedeflenmektedir. Bu bağlamda aşağıda örneklenen temalardaki bazı başlıklar aynı gibi görünse de her dil düzeyi için hazırlanmış olan izlenceler ayrıntılı olarak incelendiğinde, konunun farklı özelliklerinin eklenmesiyle derinleşen bir yapının ve farklı sözcüklerin sunulduğu görülmektedir.

Çizelge 1. Benzer Temalara ve Bu Temalardaki Derinleşen Yapıya Örnekler

A1 ÖNCESİ	A1.1	A1.2	A2.1
C. AİLEM VE EVİM	**C. AİLEM VE EVİM**	**C. EVİM**	**C. EVİMDE**
*Aile Üyeleri	*Aile Üyeleri ve Meslekler	*Evin Bölümleri	*Yatak Odası ve Banyo
*Evin Bölümleri	*Evin Bölümleri	*Evdeki Eşyalar	*Mutfak ve Salon
*Ailemde Meslekler	*Evde Neler Yapıyorum?	*Eşyaların Konumları	*Yemek Yapmak

Sarmal bir anlayışla hazırlanan programlarda, öğrenme süreçlerindeki tekrarların ve bu tekrarlarla birlikte kapsamın genişletilmesinin önemi bilinmektedir. Bu bağlamda alanyazınla

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

koşutluk gösteren bir anlayışın incelenen programda ele alındığı görülmektedir. Programdaki ilgili açıklama şu şekildedir (YDTÖÇKP, 2023, s. 6):

Görsel 10. Programdaki Sarmal Yaklaşıma Yönelik Açıklamalardan Örnek

11. Programda düzeylere yönelik izlenceler oluşturulurken sarmal programlama yaklaşımı benimsenmiştir. Bu açıdan içeriğin sıralanışında her düzey için kendi içinde ve düzeyler arasında benzer konuların yinelenmesiyle sarmal bir düzenlemeye gidilmiştir. Ancak içeriğin sarmal sunumu konuların belirli aralıklarla yinelenmesinden öte, içeriğin derinleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda kursiyerlerin hedeflenen içerikle farklı yaş ve düzeylerde tekrar karşılaşmasına, bu karşılaşmalarda aşamalı bir şekilde içeriğin derinleşmesinin sağlanmasına ve hedeflenen kazanımların da önceki kazanımların üzerine yapılandırılmasına dikkat edilmiştir.

Ayrıca yakından uzağa doğru bir anlayış çerçevesinde temaların sunulduğunun belirlenmesi de elde edilen önemli bulgulardandır. Örneğin temel dil düzeylerinde "selamlaşma, tanışma, duygular, vücudun bölümleri, ev ve aile" gibi çocuğa daha yakın ve basit gelebilecek temalar altında öğretim planlanırken ilerleyen yaş ve dil düzeyiyle "tarih, sanat, kitle iletişim araçları, insan hakları, evrensel değerler, atasözleri ve deyimler" gibi içerikler sunulmaktadır.

Görsel 9'da dikkat çeken başka bir bulgu da bazı konuların altında açıklamalara yer verilmesidir. Örneğin, B2 düzeyinin "Hayat Hikâyeleri" temasının "Başarı Öyküleri" alt konusunda "Cahit Arf, Aziz Sancar, Graham Bell gibi kişilerin başarı öyküleri" açıklaması, "Şairlerimiz ve Yazarlarımız" alt konusunda da "Nazım Hikmet, Orhan Veli, Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi şair ve yazarlarımız" şeklinde bir açıklama yer almaktadır. Benzer durum C1 düzeyinin "Doğru mu anladım?" adlı temasında da görülmektedir. Bu açıklamalara programdan yararlanacak tüm eğitimcilerin konulara yönelik örneklerinin ortaklaşabilmesi amacıyla yer verildiği düşünülmektedir.

3.6. Programdaki İzlencelere ve Kazanımlara İlişkin Bulgular

Programda sekiz dil düzeyi için ayrı izlencelerin (YDTÖÇKP, 2023, s. 13-190) oluşturulduğu görülmektedir. Her dil düzeyindeki izlencelerde temalar ve konular odağında oluşturulmuş kazanımlar, dil yapıları, sözcükler, etkinlik önerileri ve öngörülen ders saati yer almaktadır. Örnek olması için A1.1 Düzeyi'nin dördüncü temasına yönelik izlence (YDTÖÇKP, 2023, s. 32-34) Görsel 11'de sunulmuştur.

Görsel 11. Programdan İzlence Örneği

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

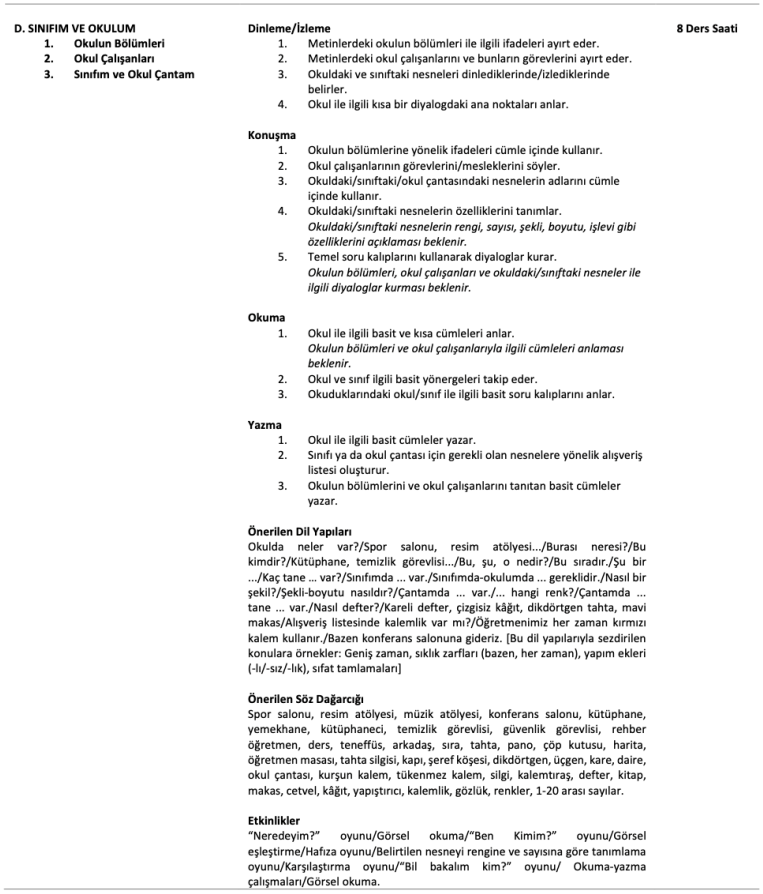

D. SINIFIM VE OKULUM

1. **Okulun Bölümleri**
2. **Okul Çalışanları**
3. **Sınıfım ve Okul Çantam**

Dinleme/İzleme

1. Metinlerdeki okulun bölümleri ile ilgili ifadeleri ayırt eder.
2. Metinlerdeki okul çalışanlarını ve bunların görevlerini ayırt eder.
3. Okuldaki ve sınıftaki nesneleri dinlediklerinde/izlediklerinde belirler.
4. Okul ile ilgili kısa bir diyalogdaki ana noktaları anlar.

Konuşma

1. Okulun bölümlerine yönelik ifadeleri cümle içinde kullanır.
2. Okul çalışanlarının görevlerini/mesleklerini söyler.
3. Okuldaki/sınıftaki/okul çantasındaki nesnelerin adlarını cümle içinde kullanır.
4. Okuldaki/sınıftaki nesnelerin özelliklerini tanımlar.
   Okuldaki/sınıftaki nesnelerin rengi, sayısı, şekli, boyutu, işlevi gibi özelliklerini açıklaması beklenir.
5. Temel soru kalıplarını kullanarak diyaloglar kurar.
   Okulun bölümleri, okul çalışanları ve okuldaki/sınıftaki nesneler ile ilgili diyaloglar kurması beklenir.

Okuma

1. Okul ile ilgili basit ve kısa cümleleri anlar.
   Okulun bölümleri ve okul çalışanlarıyla ilgili cümleleri anlaması beklenir.
2. Okul ve sınıf ilgili basit yönergeleri takip eder.
3. Okuduklarındaki okul/sınıf ile ilgili basit soru kalıplarını anlar.

Yazma

1. Okul ile ilgili basit cümleler yazar.
2. Sınıfı ya da okul çantası için gerekli olan nesnelere yönelik alışveriş listesi oluşturur.
3. Okulun bölümlerini ve okul çalışanlarını tanıtan basit cümleler yazar.

Önerilen Dil Yapıları

Okulda neler var?/Spor salonu, resim atölyesi.../Burası neresi?/Bu kimdir?/Kütüphane, temizlik görevlisi.../Bu, şu, o nedir?/Bu sıradır./Şu bir .../Kaç tane ... var?/Sınıfımda ... var./Sınıfımda-okulumda ... gereklidir./Nasıl bir şekil?/Şekli-boyutu nasıldır?/Çantamda ... var./... hangi renk?/Çantamda ... tane ... var./Nasıl defter?/Kareli defter, çizgisiz kâğıt, dikdörtgen tahta, mavi makas/Alışveriş listesinde kalemlik var mı?/Öğretmenimiz her zaman kırmızı kalem kullanır./Bazen konferans salonuna gideriz. [Bu dil yapılarıyla sezdirilen konulara örnekler: Geniş zaman, sıklık zarfları (bazen, her zaman), yapım ekleri (-lı/-sız/-lık), sıfat tamlamaları]

Önerilen Söz Dağarcığı

Spor salonu, resim atölyesi, müzik atölyesi, konferans salonu, kütüphane, yemekhane, kütüphaneci, temizlik görevlisi, güvenlik görevlisi, rehber öğretmen, ders, teneffüs, arkadaş, sıra, tahta, pano, çöp kutusu, harita, öğretmen masası, tahta silgisi, kapı, şeref köşesi, dikdörtgen, üçgen, kare, daire, okul çantası, kurşun kalem, tükenmez kalem, silgi, kalemtıraş, defter, kitap, makas, cetvel, kâğıt, yapıştırıcı, kalemlik, gözlük, renkler, 1-20 arası sayılar.

Etkinlikler

"Neredeyim?" oyunu/Görsel okuma/"Ben Kimim?" oyunu/Görsel eşleştirme/Hafıza oyunu/Belirtilen nesneyi rengine ve sayısına göre tanımlama oyunu/Karşılaştırma oyunu/"Bil bakalım kim?" oyunu/ Okuma-yazma çalışmaları/Görsel okuma.

8 Ders Saati

Görsel 11'de sunulan izlencede yukarıda da belirtildiği gibi ilgili tema ile bunun altındaki üç konu başlığı çerçevesinde ve dört dil becerisi odağında oluşturulmuş kazanımlar, bu kazanımların edindirilmesinde kullanılabilecek dil yapılarına örnekler, tema için önerilen sözcükler, etkinlikler ve öngörülen ders saati yer almaktadır. Programda sekiz dil düzeyindeki sekizer temaya yönelik izlencelerin oluşturulmasıyla toplamda 64 izlenceye yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda programın çevrim içi kursların kullanımına yönelik ayrıntılı izlenceler sunması ve planlanacak derslerin bu izlenceler odağında hazırlanmasıyla öğretim süreçlerine önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir. Programdaki izlencelere yönelik açıklamalardan bir örnek (YDTÖÇKP, 2023, s. 11):

Görsel 12. Programdaki İzlencelere Yönelik Açıklamalardan Örnek

29. İzlencelerdeki "Önerilen Dil Yapıları" ve "Önerilen Söz Dağarcığı" başlıklarında ilgili dil düzeyinde ve ilgili temada ele alınacak olan dil yapılarından bazı örneklere ve sözcüklere yer verilmiştir. "Etkinlikler" başlığında ise örnek olabilecek etkinlik önerileri sunulmuştur ancak kursiyerlerin bireysel özellikleri doğrultusunda kullanılacak etkinlikler değiştirilip geliştirilebilir.
30. "Önerilen Dil Yapıları" başlığındaki cümlelerle sezdirilebilecek konulara örnekler de yine aynı başlık altında sunulmuştur. Ancak o temada ya da düzeyde ilk kez ele alınan konu başlıklarına sadece yer verilmiş, önceki düzeylerde ele alınan konuları içeren dil yapıları yer alsa da aynı konu başlıkları tekrar edilmemiştir. Örneğin "ve" bağlacının kullanıldığı bir cümle ilk kez A.1.1 Düzeyi' nin ikinci temasında sunulduğu için bu temanın "Önerilen Dil Yapıları" başlığının sonundaki "Bu dil yapılarıyla sezdirilen konulara örnekler" açıklamasına "ve bağlacı" yazılmıştır. Dolayısıyla o temadan sonraki her temada artık bu dil yapısı kullanılabileceği için konu örneklerinin verildiği son açıklama cümlesine sonraki temalarda aynı konunun (yani "ve bağlacı" nın) yazılmasına gerek duyulmamıştır. Ancak dil yapılarının son açıklama cümlesinde örneklenen konular arasında yazılmamış olması o temalarda "ve bağlacının" kullanılmadığı anlamına gelmemektedir. Aksine artık tüm temaların dil yapılarında önceki temalarda ele alınan dil yapısı konuları kullanılabilir; sadece konu başlığı olarak örneklenmeyebilir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Programdaki açıklamaların izlencelerin hazırlanmasında öncelenen anlayışın ortaya konulması için önemli olduğu belirtilebilir. Bu açıklamaların programı inceleyen eğiticilerin temalardaki dil yapılarının her zaman önceki temaları kapsadığını anlamlandırabilmesi ve buna yönelik önerilen dil yapılarını çeşitlendirebilmesi süreci için yararlı olabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında programda kursiyerlerin hedef dile ilişkin kazanımları, iletişimsel yaklaşım odağında ve dil becerilerine yönelik olarak edinmeleri amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda programdaki sekiz düzeyin izlencelerindeki dil becerilerinin kazanım sayıları belirlenerek Tablo 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. İzlencelerdeki Kazanımların Dil Becerilerine Göre Dağılımı

	Dil Düzeyleri Kazanım Sayıları								
Dil Becerileri	**A1 Öncesi**	**A1.1**	**A1.2**	**A2.1**	**A2.2**	**B1**	**B2**	**C1**	**Toplam**
Dinleme/İzleme	31	39	28	36	30	40	52	49	305
Konuşma	31	55	35	46	33	41	50	46	337
Okuma	-	26	23	26	20	36	41	42	214
Yazma	-	26	25	30	26	36	47	41	231
Toplam	**62**	**146**	**111**	**138**	**109**	**153**	**190**	**178**	**1087**

Çizelge 2 incelendiğinde, sekiz dil düzeyindeki izlencelerde toplam dinleme/izleme becerisi kazanım sayısının 305; konuşma becerisi kazanım sayısının 337; okuma becerisi kazanım sayısının 214; yazma becerisi kazanım sayısının 231 olduğu ve toplam kazanım sayısının da 1087 olduğu görülmektedir. Bu bağlamda dinleme/izleme ve konuşma kazanımı sayılarının hem toplamda hem de her dil düzeyinde okuma ve yazma kazanımı sayılarından daha fazla olduğu bulgulanmıştır. Bunun nedeninin, programın 4-16 yaş düzeyi gibi küçük yaş grubundaki kursiyerlere seslenmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Programın çevrim içi kurslarda kullanılması amacıyla oluşturulmasından kaynaklı, seslenilen yaş düzeyinin dikkatinin derse çekilebilmesi süreçlerinde ilgi çekecek dinleme/izleme ve konuşma etkinliklerinin daha çok kullanılmasının derslerin verimliliğinin sağlanması açısından önemli olduğu düşünülmüş olabilir. Bu nedenle bu iki becerinin kazanımlarına daha ayrıntılı yer verilmiş olunabilir. Ayrıca önceden de belirtildiği gibi programdaki A1 Öncesi Düzey, yalnızca okulöncesi dönemdeki kursiyerlere yönelik hazırlandığı için bu dil düzeyi, sadece dinleme/izleme ve konuşma becerileri kazanımlarını içermektedir. Tüm bunların incelenen programdaki dinleme/izleme ve konuşma becerisi kazanımı sayılarının daha fazla olmasının nedenleri olabileceği düşünülmektedir.

Çizelge 2 incelenmeye devam edildiğinde, her dil düzeyi için kendi içinde "dinleme ve konuşma" becerilerine yönelik kazanım sayılarının birbirine daha yakın olduğu, diğer taraftan "okuma ve yazma" becerilerine yönelik kazanım sayılarının da kendi içinde birbirine daha yakın olduğu belirtilebilir. Örneğin B1 Düzeyi ele alınırsa, "dinleme ve konuşma" becerilerine yönelik kazanım sayıları 40-41 olarak kendi içinde birbirine yakınken "okuma ve yazma" becerilerine yönelik kazanım sayıları da 36-36'dır. Ayrıca elde edilen bir diğer bulgu ise orta düzey olarak belirtilen B1 Düzeyi ve sonrasında, beceriler arasında kazanım sayıları açısından farklılığın azalmasıdır. B1 Düzeyi öncesine bakıldığında kazanımların sayılarında becerilere göre bazı belirgin farklılıklar görülse de orta düzeyle birlikte beceriler arasındaki kazanım sayısı farklılığının önemli ölçüde azaldığı görülmektedir.

3.7. Programın Ölçme ve Değerlendirme Sürecine İlişkin Bulgular

Programın ölçme ve değerlendirme süreci ele alındığında, uygulamaların "kursiyerlerin yaş düzeyleri, fiziksel, bilişsel, duygusal gelişimleri ile diğer bireysel özellikleri (çevre, dil

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

öğrenmeye yönelik tutumları) göz önünde bulundurularak" düzenlendiğinin, "esnek ve güncellenebilir" nitelikte olduğunun belirtildiği görülmektedir. Kurs programının amaçlarına yönelik olarak bütüncül bir anlayışa uygun ölçme ve değerlendirme tekniklerinin kullanıldığı ve süreç odaklı değerlendirmelerin yapıldığı belirtilmektedir. Bu süreçte değerlendirmelerin kursiyerlere sezdirilmeden ve etkinliklerin eğiticiler tarafından gözlemlenmesiyle gerçekleştirildiği, bu sırada kursiyerlerin gelişimlerinin yapılandırılmış gözlem formları kullanılarak kayıt altına alındığı ve velilerin bilgilendirildiği vurgulanmaktadır. Ayrıca öz değerlendirme, akran değerlendirme, kontrol listeleri, dereceli puanlama anahtarlarının da kullanıldığı belirtilmektedir. Kursiyerlere yönelik bireysel değerlendirme dosyalarının oluşturulması süreci de programda açıklanmaktadır (YDTÖÇKP, 2023, s. 191-192):

Görsel 13. Değerlendirme Sürecine Yönelik Açıklamalardan Örnek

8. Kurs programındaki her düzeyde sekiz tema yer almaktadır. Her tema sonunda yapılan "genel tekrar" dersinde dört dil becerisi (dinleme, konuşma, okuma, yazma) açısından gözlemlenen kursiyerlere yönelik bireysel değerlendirme dosyaları oluşturulur. Böylece bir düzey sonunda her kursiyer için en az sekiz değerlendirme yapılmış olur. Bunlara ek olarak yukarıda belirtildiği gibi öz değerlendirme, akran değerlendirme gibi tekniklerin kullanımıyla öğretim sırasında yapılan değerlendirme hem eğiticilere hem de kursiyerlere geri bildirim verir.
9. Kurs sonunda tüm temalara ilişkin değerlendirme dosyaları ve gözlem formları ele alınarak genel değerlendirme yapılır. Öğretim sonundaki değerlendirme ise öğrenme hedeflerine ne ölçüde erişildiğine, değişiklik gerekip gerekmediğine yönelik karar verilmesini sağlar. Kursiyerin temalardaki kazanımların en az %75'ini edinmesi durumunda bir sonraki düzeye geçmesi uygun görülür. Bu durumda olmayan kursiyerler ise aynı düzeydeki kurs eğitimine yeniden katılır.

3.8. Programın Süresine ve Belgelendirme Sürecine İlişkin Bulgular

Programın süresi her dil düzeyi için 72 ders saati olmak üzere toplamda 576 ders saati olarak belirtilmektedir (YDTÖÇKP, 2023, s. 12). Kurs programının belgelendirme süreci içinse "İsteğe bağlı olarak gerçekleştirilecek her düzey sonundaki sınavlarda başarılı olan kursiyerlere Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği çerçevesinde Seviye Tamamlama Belgesi, programın sonundaki sınavda başarılı olan kursiyerlere ise Kurs Bitirme Belgesi'nin düzenleneceği (YDTÖÇKP, 2023, s. 193)" belirtilmekte, sınava ve ölçütlere yönelik açıklamalar sunulmaktadır.

3.9. Programdaki Eğiticilerin Niteliklerine İlişkin Bulgular

Programda eğiticilerin niteliklerine yönelik de ayrı bir başlık altında açıklamalara yer verildiği görülmektedir (YDTÖÇKP, 2023, s. 12):

Görsel 14. Eğiticilerin Niteliklerine Yönelik Açıklamalar

Bu kurs programında okul öncesi yaş grubundaki kursiyerlerin derslerinde okul öncesi öğretmenliği, ilkokul yaş grubundaki kursiyerlerin derslerinde sınıf öğretmenliği, ortaokul ve lise yaş grubundaki kursiyerlerin derslerinde ise Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği bölümlerinden lisans düzeyinde mezun olup en az beş yıllık öğretmenlik deneyimine sahip olanlar eğitici olarak görev yapabilir. Belirtilen mezuniyet şartlarını taşımak koşuluyla yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında lisansüstü eğitim almak ve/veya bu konuda akademik çalışmalar yapmak öncelikli tercih nedenidir. Gerekli görülen durumlarda okul öncesi ve sınıf öğretmenlerine Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı öğretmenleri destek verebilir.

Programda kursiyerlerin yaş düzeylerine yönelik eğiticilerin farklı alan uzmanlıklarının öncelendiği görülürken Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik lisansüstü eğitim alıp akademik çalışmalar yapılmasının da vurgulandığı bulgulanmıştır.

3.10. Programdaki Öğretim Araç Gereçlerine İlişkin Bulgular

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Programın incelenen son başlığında ise çeşitli araç gereçler sıralanmaktadır. Dil öğretimi yöntem ve yaklaşımlarına uygun uyaranlarla desteklendiği belirtilen programda listelenen araç gereçler Görsel 15' te sunulmuştur (YDTÖÇKP, 2023, s. 194):

Görsel 15. Programdaki Araç Gereçler

Dilsel, görsel ve işitsel metinler	Yazınsal türler (Öykü, şiir, masal, fıkra vb.)
	Dergiler
	Karikatürler
	Bilmeceler
	Bulmacalar
	Tekerlemeler
	Atasözleri, deyimler
	Film afişleri, broşürler, ilanlar
	Tarifler, yönergeler, talimatlar
	Videolar, diyaloglar
	Resimler
	Şarkılar
	Film, kısa film, çizgi filmler/animasyonlar
Oyunlar, kuklalar, oyuncaklar	
Çevrim içi derse katılabilecek olan araçlar (boya, harita, şekiller vb.)	
Çevrim içi ders ortamının sağlanabilmesi için gerekli bilgisayar, internet erişimi ve teknolojik donanımlar ile yukarıda belirtilen araç gereçlerin kullanımını içeren, ilgili dil düzeyinin izlencesine ve yaş düzeyine uygun olarak hazırlanan ders sunumları	

Sunulan araç gereçlere bakıldığında, dil öğretimi için önemi sıklıkla vurgulanan farklı uyaranların ders sürecine katılacağının belirtilmiş olması da önemli bir bulgu olarak görülmektedir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Çevrim İçi Kurs Programı"nın incelenmesiyle ulaşılan sonuçlar ilgili alanyazın tanıklığında tartışılarak sunulmuş ve önerilere yer verilmiştir.

Öncelikle incelenen programın dayanağının ilgili kanun, yönetmelik ve çerçeve program esas alınarak oluşturulduğu belirtilmiştir. Programın genel amaçları ise dil düzeylerine ilişkin D-AOBM temel alınarak dil becerileri çerçevesinde sunulmuştur. Benzer biçimde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik hazırlanan öğretim programları ile alanda çalışmalar yürüten kurum ve kuruluşlardaki öğretim süreçlerinde D-AOBM'nin kılavuz niteliğinde temel alındığı bilinmektedir (Balcı ve Melanlıoğlu, 2020; Gültekin ve Melanlıoğlu, 2017; Kaya ve Kardaş, 2020; İşcan, 2020; Nurlu ve diğerleri, 2021).

Programın temel yaklaşımı ve uygulanmasına ilişkin elde edilen sonuçlara bakıldığında, kurs programının bütüncül bir bakış açısına sahip olduğu, iletişimsel dil yaklaşımı odağında sarmal, tematik, beceri, iletişim ve etkinlik temelli bir anlayışla oluşturulduğu belirlenmiştir. İletişimsel dil yaklaşımının temel alındığı programa katılacak kursiyerlerin günlük yaşamdan kesitler sunan etkinliklerle Türkçeyi kullanarak iletişimsel süreçlerde etkinleşmeleri hedeflenmektedir. Öğretim programının bu amacı, dil öğretimi süreçlerinde etkin bir öğrenme ortamının oluşturulmasıyla sadece bilgi odaklı bir süreç yerine iletişim odaklı bir anlayışla dil becerilerinin geliştirilmesinin öneminin vurgulandığı çalışmalarla (Demirel, 2016; Güzel ve Barın, 2016; Larsen-Freeman 1986'dan aktaran Karababa, 2004; Mutlu ve Gümüş, 2021) koşutluk göstermektedir.

Öğrenme-öğretme sürecinin ise metin odaklı bir anlayışla kursiyerlerin anlama (dinleme, okuma) ve anlatma (konuşma, yazma) becerilerinin gelişimine olanak sağlayan bir nitelikte yapılandırıldığı belirtilmektedir. Bunun için de öğrencilerin dilsel ve bilişsel gelişim düzeylerine ve ilgilerine uygun yazınsal nitelikli metinlerin seçilmesinin önemi vurgulanırken bu metinlerde toplum ve kültür özelliklerine ilişkin öğelere de yer verilmesinin gerekliliğine dikkat çekilmesi ulaşılan önemli sonuçlardandır. Bu sonuca koşut olarak alanyazında dil öğretiminin metin odaklı bir yaklaşımla yapılandırıldığı, öğretimin amacına ulaşmasında

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

metinlerin niteliğinin büyük önem taşıdığı bu nedenle öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine seslenen, yaş ve dil düzeylerine uygun metinlerle dilsel ve bilişsel becerilerini devindirmelerine olanak sağlanan etkin bir ders ortamının oluşturulmasının gerekliliği sıklıkla vurgulanmaktadır (Aslan, 2017; Çeçen ve Çiftçi, 2007; S. Dilidüzgün, 2004, 2012; Ş. Dilidüzgün, 2010; İşeri, 2010; Kara, 2011; Karadağ, 2019; Kolaç, 2009; Kuzu, 2004; Lüle-Mert, 2012; Sever, 2019).

Dil öğreniminin kalıcılığını sağlayabilmek için programdaki ders izlencelerinin dil becerilerinin geliştirilmesine yönelik hazırlandığı ve tüm dil becerilerinin koşut biçimde desteklendiği, bu süreçte dil yapılarına ilişkin kullanımların da sezdirilmesine yönelik bir anlayışın öncelendiği sonucuna da ulaşılmıştır. Bu sonuç becerilerin geliştirilmesi üzerine yapılandırılan dil derslerinde, dilbilgisi konu alanının metinler ve etkinlikler aracılığıyla öğrenciye sezdirilmesinin ve işlevsel olarak sunulmasının gerekliliğinin belirtildiği çalışmalarla (Aslan, 2016; Aslan ve diğerleri, 2018; Balcı ve Melanlıoğlu, 2020; İşcan, 2020; Kara, 2011; Karababa, 2007; Karatay ve Kaya, 2019; Kurt, 2016; Kurudayıoğlu, 2014; Sever, Kaya ve Aslan, 2011; Temizkan, 2014; Yılmaz ve Dilidüzgün, 2019) tutarlık göstermektedir.

Kursiyerlerin öğrenmelerinin kalıcılığının sağlanmasında öğrenci merkezli bir anlayışla onların ders ortamında etkinleşmelerine olanak tanındığının, sürecin çeşitli uyaranlarla desteklendiğinin, bunun yanında teknolojik olanaklardan da yararlanıldığının belirtilmesi ulaşılan bir diğer önemli sonuçtur. Bu sonuç, dil öğretiminde öğrencinin etkin kılınmasının öneminin ve çokuyaranlı öğrenme ortamının öğrencilerin dilsel becerilerinin gelişimini desteklediğinin belirtildiği çalışmalarla (Aslan, 2010; Akın ve Çeçen, 2015; Demirel, 2007, 2016; Doğan-Güldenoğlu, 2023; Er ve diğerleri, 2012; Güzel ve Barın, 2016; Küçükler, 2010; Sever, 2007, 2019) tutarlık göstermektedir. Benzer bir anlayışla programın son başlığında, öğretim araç gereçlerine ilişkin de bir listeye yer verildiği görülmüştür. İlgili listede sunulan dilsel, görsel ve işitsel metinlerin yanında oyunlaştırma süreçlerinin de derse katılması kursiyerlerin birden fazla duyusuna seslenilebilecek, etkin öğrenme ortamlarının oluşturulmasına yönelik çabayı ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda programın dil becerilerinin edindirilmesine yönelik çokuyaranlı bir eğitim ortamı sunmasının kursiyerlere önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu nitelikte oluşturulan öğrenme ortamlarında etkinleşen kursiyerlerin dil becerilerini kullanarak geliştirmelerinin yanında üst düzey düşünme becerilerinin de desteklenmesine yönelik anlama ve anlatma etkinliklerinin hazırlanmasının gerekliliği böylece problem çözme, eleştirel düşünme, çıkarım yapma gibi bilişsel becerilerin gelişiminin de sağlanabileceği programda belirtilmektedir. Dil öğretimi ortamlarında anlama ve anlatma becerileri devindirilirken öğrencilerin üst düzey becerilerini geliştirici soru ve etkinliklerin tasarlanmasının önemi alanyazında da (Aslan, 2010, 2016; Eroğlu ve Kuzu, 2014; Peköz, 2018; Sever, Kaya ve Aslan, 2011; Ülper ve Yalınkılıç, 2010) sıklıkla vurgulanmaktadır.

Belirtilen tüm özelliklerin yanında programın çevrim içi bir kursun yapılandırılmasına yönelik hazırlanması özelliğiyle öne çıktığı ve diğer programlardan bu bağlamda farklılaştığı görülmektedir. Bu özelliğiyle ülkeler arası ulaşılabilirliğin sağlanmasına olanak yaratıldığı, kursiyerlerin uygun oldukları güne ve saate göre planlanan Türkçe derslerine erişim olanaklarının kolaylaştırıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında çevrim içi derslerin niteliğine yönelik ayrıntılı açıklamalar da programda sunulmaktadır. Bu açıklamalar,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

programda belirtilen ölçütlerin sağlanmasıyla hazırlanacak kurs eğitimi ortamlarında, ortak bir niteliğe ulaşılmasına olanak yaratabileceğini düşündürmektedir.

Kayıt kabul şartlarına bakıldığında ise, 4-16 yaş grubundaki yurt içinde veya yurt dışında yaşayan, Türkçe öğrenmek isteyen yabancı uyruklular ile yurt dışında yaşayan T.C. uyruklu bireylere yönelik bu programın hazırlandığı görülmektedir. Bu bağlamda programdaki dil düzeylerinin de yaş aralıklarına göre sınıflandırıldığı belirlenmiştir. Dil düzeyleri ise "A1 Öncesi Düzey, A1.1, A1.2, A2.1, A2.2, B1, B2, C1 Düzeyi" şeklinde ele alınmıştır. D-AOBM'nin (2021) güncellenen biçiminde yer alan A1 Öncesi Düzey'e bu programda da yer verilmesi, incelenen programın güncel bir bakış açısıyla hazırlandığının göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Programdaki yaş ve dil düzeylerine yönelik sınıflamanın genel bir bakış açısı sunmak için oluşturulduğunun belirtilmesi ve esneklik sağlanması da önemli sonuçlardandır. İncelenen programın çevrim içi kursların kullanımına açık olması nedeniyle programda ilgili sınıflamanın, bunun yanında yaş ve dil düzeylerine yönelik ayrıntılı açıklamaların yapılması programı kullanacak her kurs için ortak bir anlayışın oluşturulması noktasında önem kazanmaktadır. Yaş ve dil düzeylerine yönelik farklı bir durumla karşılaşılması durumunda ise kurs öncesinde yapılacak tanışma dersleriyle ilgili durumlarda atılabilecek adımların da ayrıntılarıyla örneklendirilmesi önemli görülmektedir. Ayrıca programın seslendiği grubun sadece çocuklar olması da vurgulanması gereken sonuçlardan biridir. Karababa'ya göre (2009) çocuklar ve yetişkinlerin dil öğrenme biçimlerinin, ilgi alanlarının farklı olmasıyla Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen çocuk ve yetişkinlere uygun farklı öğretim programlarının hazırlanması önemli görülmektedir.

Öğretim programındaki temalar ve konulara ilişkin sonuçlara bakıldığında ise içeriğin belirlenmesinde, kursiyerlerin yaş ve dil düzeylerinin dikkate alınmasıyla kolaydan zora, genelden özele anlayışının öncelendiği ve benzer temalara farklı düzeylerde yer verilmesiyle içeriğin derinleşmesine dikkat edildiği, sarmal bir programlama anlayışının temel alındığı belirtilmektedir. Programdaki bu anlayışın, alanyazında sarmal bir anlayışla hazırlanan programlarda daha önce gerçekleşen öğrenmelerin, bir sonraki öğrenmelerin temelini oluştururken öğrenmenin sürekli tekrar eden bir süreç olarak görülmesi ve bu süreçteki tekrarların konuyu anımsatmanın yanında kapsamın da genişletilmesi olarak ele alınmasının vurgulanmasıyla (Demirel, 2016; Kaya ve Kardaş, 2020; Uluçınar, 2016) koşutluk gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ele alınan tema ve konulara bakıldığında içeriğin yakından uzağa doğru bir anlayış çerçevesinde (selamlaşma, tanışma, vücudum, ailem, evim, okulum, arkadaşlarım, çevrem, yaşadığım yer, dünyamız vb.) sunulduğu, ilerleyen düzeylerle bu içeriklerin tekrar ele alınarak derinleştirildiği ve daha özel konulara (günlük yaşam, alışveriş, sağlık, eğlence, müzik, spor, tarih, sanat, turizm, kitle iletişim araçları, evrensel değerler vb.) geçiş yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda programdaki "somuttan soyuta, basitten karmaşığa, yakından uzağa" anlayışının alanyazında belirtilen öğretim ilkeleriyle (Demirel, 2016; Balcı ve Melanlıoğlu, 2020; Güzel ve Barın, 2016; İşcan, 2020; Karababa, 2009) tutarlık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretim programındaki izlencelere ve kazanımlara yönelik sonuçlar ele alındığında, sekiz dil düzeyindeki sekizer temaya yönelik dört dil becerisi odağında oluşturulmuş kazanımlar, dil yapıları, sözcükler, etkinlik önerileri ve öngörülen ders saatlerinin izlencelerde sunulduğu

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

görülmektedir. Çeşitli çevrim içi kursların bu programı kullanabilecekleri düşünüldüğünde, izlencelerdeki ayrıntılı içerik önem kazanmaktadır. Böylece eğiticiler, temalarda edindirecekleri kazanımları, planlayacağı ders içeriğinde ele alabileceği konuları, bu sırada sezdirebileceği dil yapılarını, ilgili temada edindirebileceği yeni sözcükleri ve tüm bu süreçlerde yararlanabileceği etkinlikleri programdaki izlencelerle belirleyebilir. Ayrıca izlencelerdeki dil yapıları, sözcükler ve etkinlikler başlıklarının örnek oluşturmak açısından sunulduğunun belirtilmesi, bireysel özellikler açısından kursiyerlere yönelik etkinliklerin değiştirilip geliştirilebileceğinin, dil yapıları ve sözcüklerin ise genişletilerek ve önceki temaları kapsayarak ele alınmasının gerekliliğinin açıklanması da önemli görülmektedir.

Programdaki kazanımlara bakıldığında ise izlencelerdeki sekizer temada dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma kazanımlarının sunulduğu görülmektedir. Dil öğretimi beceri edindirmeye yönelik bir süreç olduğundan, kazanımların tematik bir anlayışla dil becerileri için ayrı ayrı sunulmasının önemi bilinmektedir. İncelenen programda da benzer bir anlayışla kazanımlar, her tema için dört dil becerisine yönelik yapılandırılmıştır. Sadece A1 Öncesi Düzey'in dinleme/izleme ve konuşma becerileri üzerinden yapılandırılmış olması, ilgili düzeyin yaş ve gelişim özelliklerinin öncelendiğinin bir göstergesidir. Bu düzeyde henüz okuma-yazmayı öğrenmemiş kursiyerler için de sekiz ayrı temada ders izlencelerinin sunulması, programın önemli özelliklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Buna koşut olarak Kaya ve Kardaş (2020) da A1 Öncesi Düzey için kazanımların belirlenmesinin etkili ve amaca uygun bir eğitimin sağlanabilmesinde yol gösterici olacağını vurgulamaktadır.

Programın süresi toplamda 576 ders saati olarak belirtilirken uygulanmasında bütüncül bir anlayışa sahip ölçme ve değerlendirme tekniklerinin kullanıldığının ve süreç odaklı değerlendirmelerin yapıldığının belirtildiği görülmektedir. Bu süreçte yapılandırılmış gözlem formlarının, öz değerlendirme, akran değerlendirme, kontrol listeleri, dereceli puanlama anahtarlarının ve bireysel değerlendirme dosyalarının kullanıldığı vurgulanmaktadır. Bunun yanında isteğe bağlı olarak her düzey sonunda ve tüm düzeylerin tamamlandığı program sonunda kursiyerler için belgelendirme sürecinin sağlanabileceği de belirtilmektedir.

Son olarak programda eğiticilerin nitelikleri de açıklanarak kurs programında görev alacak eğiticilerin farklı alan uzmanlıklarının kursiyerlerin yaş düzeyleri bağlamında öncelendiği, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında lisansüstü eğitim almalarının ve akademik çalışmalar yapmalarının tercih nedeni olduğu belirtilmektedir. Süreçte Türkçe eğitimi alanında uzman kişilerin yer almasının önemi bilinmektedir. Ancak Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin farklı bir alan olması nedeniyle sadece Türkçe ile Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği mezunu olmanın tek başına yeterli olmadığı ve alana özgü yeterliklere sahip olunmasının gerekliliği alanyazında vurgulanmaktadır (Açık, 2008; Er ve diğerleri, 2012; İşcan, 2020; Kardaş ve Koç, 2019; Öztürk ve Tağa, 2019). Buna koşut olarak incelenen programda da Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesine yönelik uzmanlığı olan eğiticilerin kurs programında önceleneceğinin belirtilmesi, alan eğitimine yönelik duyarlığın bir göstergesi olarak düşünülebilir. Bunun yanında ilgili yaş gruplarının derslerinde, alan öğretmenlerinin yetkinliği önemlidir. Ancak Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi üzerine eğitim alınmasının hem kurs programındaki eğiticilerin hem de eğitim sürecinin niteliğini artırabileceği bir kez daha belirtilmelidir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Sonuç olarak Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında "çevrim içi kurs programı" adıyla hazırlanan ve MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan ilk ve tek çevrim içi kurs programı olmasıyla incelenen programın önem kazandığı düşünülmektedir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin yaygınlaşmasıyla bu programın sunduğu çevrim içi olanağın bu alanda çalışma yapmak isteyen kurslara kaynaklık edebilecek olması önemli görülmektedir. Bu bağlamda programın her başlığında ayrıntılı açıklamalara yer verilmiş olması, programdan yararlanacak tüm kursların ve eğitimcilerin ortak bir anlayış çerçevesinde öğretim süreçlerini alanyazınla tutarlı biçimde planlayabilmelerine olanak yaratabilecektir. Ayrıca incelenen program, alandaki çalışmalarla ve diğer öğretim programlarıyla temel amaç ve yaklaşım açısından koşutluk göstermektedir. Bunun yanında temalar, konular, izlenceler ve içerikler (önerilen etkinlikler, dil yapıları, sözcükler) açısından da programın özgün yanlarının öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda programın alanda çalışan eğitimcilere, araştırmacılara ve tüm paydaşlara yol gösterici olup katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Çalışma sonucunda sunulabilecek önerilerden ilki ise ele alınan öğretim programının önceki programlarla benzerlik ve farklılıklarının ortaya çıkarılabilmesi için karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Bunun yanında programdaki izlencelerin, bu izlencelerdeki içeriklerin çeşitli değişkenler açısından ayrıntılı olarak ele alınması da önerilebilir. Son olarak da ilgili öğretim programının kullanıldığı çevrim içi kursların belirlenip programın uygulanması süreçlerine yönelik araştırmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Açık, F. (2008). Türkiye'de yabancılara Türkçe öğretilirken karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *I. Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu.* (http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/fatma_acik_yabancilara_turkce_ogretimi.pdf)

Akın, E. ve Çeçen, M. A. (2015). Çoklu ortama dayalı Türkçe Öğretimine ve çoklu ortam araçlarına yönelik öğrenci görüşleri. *Turkish Studies,10*(7), 51-72.

Altunışık, R., Coşkun R., Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri.* Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Aslan, C. (2010). Düşünme becerilerini geliştirici dil ve edebiyat öğretimi ortamları -bir eğitim durumu örneği-. *Balıkesir Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13*(24), 127- 152.

Aslan, C. (2016). Özerk benlikli birey yetiştirme sürecinde çağdaş dil ve edebiyat öğretimi ortamlarının önemi. *İlköğretim Online, 15*(3), 723-741.

Aslan, C. (2017). *Türkçe-Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Aslan, C., Doğan Güldenoğlu, B. N. ve Altuntaş, İ. (2018). Türkçe ders kitaplarındaki söz sanatlarıyla ilgili soru ve etkinlikler üzerine bir inceleme. *Turkish Studies, 13*(28), 47-66.

Balcı, M. ve Melanlıoğlu, D. (2020). "Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi programı" üzerine. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(2), 173-198.

Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9* (2), 27-40.

Çeçen, M. A. ve Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Millî Eğitim, 173,* 39-49.

Demirel, Ö. (2007). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem.

Demirel, Ö. (2016). *Yabancı Dil Öğretimi.* Ankara: Pegem Akademi.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Dilidüzgün, S. (2004). Okuma öğretimi hedefleri bağlamında Türkçe ders kitaplarındaki çocuk edebiyatı ürünleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 2,* 43-55.

Dilidüzgün, S. (2012). Edebiyat öğretimi ve okur yetiştirme sorunu. *5. Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı Bildirileri*, 1-9.

Dilidüzgün, Ş. (2010). İlköğretim Türkçe derslerinde aktif öğrenme bağlamında yaratıcı metin çalışmaları. *İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(2), 19-38.

Doğan Güldenoğlu, B. N. (2023). Türkçe ders kitabındaki metin, soru ve etkinliklerin öğrenci ve öğretmen görüşleri açısından karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (34), 240-272.

Durukan, E. ve Maden, S. (2013). Yabancılara Türkçe öğretimi programı geliştirme. M. Durmuş ve A. Okur (Ed.), *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı* içinde (s. 511-526). Ankara: Grafiker Yayınları.

Eker, S. (2018). Dil ve kültür. M. Macit ve S. Cavkaytar (Ed.), *Türk Dili I* içinde (s. 2-32). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Er, O., Biçer, N. ve Bozkırlı, K.Ç. (2012). Yabancılara Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunların ilgili alan yazını ışığında değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. 1*(2), 51-69.

Eroğlu, D. ve Kuzu, T. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki dilbilgisi kazanımlarının ve sorularının yenilenmiş Bloom taksonomisine göre değerlendirilmesi. *Başkent University Journal of Education, 1*(1), 72-80.

Göçer, A. ve Moğul, S. (2011). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ile ilgili çalışmalara genel bir bakış. *Turkish Studies, 6*(3), 797-810.

Gültekin, İ. ve Melanlıoğlu, D. (2017). Diller için Avrupa ortak öneriler çerçevesi hakkında genel sorular. H. Develi, C. Yıldız, M. Balcı, İ. Gültekin, D. Melanlıoğlu (Ed.), *Uygulamalı Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi El Kitabı-I* içinde (s. 135-204). İstanbul: Kesit Yay.

Güzel, A. ve Barın, E. (2016). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi.* Ankara: Akçağ Yay.

İşcan, A. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin sorunlarına ilişkin bir değerlendirme. *Aydın TÖMER Dergisi. 5*(1), 119-138.

İşeri, K. (2010). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinsellik özellikleri. H. Ülper (Ed.), *Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri* içinde (s. 91-114). Ankara: Pegem Akademi.

Kara, M. (2011). Avrupa dilleri öğretimi ortak çerçeve metni doğrultusunda Türkçe öğrenen yabancılara A1-A2 seviyesinde Türkçe öğretim programı örneği. *Zeitschrift für die Welt der Türken, 3*(3), 157-195.

Karababa, Z. C. (2004). Teaching Turkish as a foreign language "from theory to classroom practice". *Bilim ve Yeni Teknoloji Dergisi, 7*, 154-158.

Karababa, Z. C. (2007). An application of European language council's language teaching criteria to the teaching of the Turkish language in the classroom situation. *Bilim ve Yeni Teknoloji Dergisi, 7*(2), 28-31.

Karababa, Z. C. (2009). Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi ve karşılaşılan sorunlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 42*(2), 265-277.

Karadağ, Ö. (2019). Aynı sınıf düzeyi için hazırlanan Türkçe ders kitaplarının ortak söz varlığı açısından karşılaştırılması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 7*(4), 1130-1140.

Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Karatay, H. ve Kaya, S. (2019). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dilbilgisi için çerçeve program. *International Journal of Languages Education and Teaching, 7*(2), 1-59.

Kardaş, M. N. ve Koç, R. (2019). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yaşanan başlıca sorunlar. M. N. Kardaş (Ed.), *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi* içinde (s. 343-363). Ankara: Pegem Akademi.

Kaya, M. ve Kardaş, M. N. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe öğretim programı üzerine bir inceleme. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(1), 1- 20.

Kolaç, E. (2009). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6*(1), 594-626.

Kurt, M. (2016). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dil bilgisinin işlevi. F. Yıldırım ve B. Tüfekçioğlu (Ed.), *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar-Yöntemler-Beceriler-Uygulamalar* içinde (s. 261-266), Ankara: Pegem Akademi.

Kurudayıoğlu, M. (2014). Dünyada ve Türkiye'de dil bilgisi öğretiminin temel problemleri. M. Özbay (Ed.), *Türkçe Eğitimi Açısından Dilbilgisi Öğretimi* içinde (s. 47-70) Ankara: Pegem Akademi.

Kuzu, T. (2004). Etkileşimsel Model'e uygun okuma öğretiminin Türkçe bilgilendirici metinleri anlama düzeyine etkisi. *Ankara Üni. Eğitim Bilimleri Fak. Dergisi, 37*(1), 55-77.

Küçükler, N. (2010). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik sanatsal uyaranlarla yapılandırılmış etkinlikler üzerine bir model önerisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Lüle-Mert, E. (2012). İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan öykülerin çocuk yazınının temel ilkeleri bağlamında incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(1), 73-93.

MEB (2017). *Yabancı Diller Türkçe A1, A2, B1 Seviyesi Kurs Programı.* Ankara: MEB Yay.

MEB (2018). *Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı (1.-8. Seviyeler)*. Ankara: MEB Yayınları.

MEB (2023). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Çevrim İçi Kurs Programı. *MEB Tebliğler Dergisi, 86*(2788), 1257. *(https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_05/31163452_YabancY_Dil_Olarak_Turkce_OYretimi_Cevrim_Yci_Kurs_ProgramY.pdf)*

Mutlu, H. H. ve Ayrancı, B. B. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde geçmişten günümüze süregelen problemler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences. 3*(2), 66-74.

Mutlu, H. H. ve Gümüş, E. (2021). Akademik çalışmalara göre yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan güncel sorunlar. *Karadeniz Sosyal Bil. Dergisi, 13*(25), 829-853.

Nurlu, M., Konyar, M., Tuna, L. ve Görgüç, Ç. (2021). MEB Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi programı eleştirisi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum. 10*(29), 485-521.

Oğuzkan, F. (1993). *Eğitim Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Emel Matbaacılık.

Öncül, R. (2000). *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü.* İstanbul: MEB Yayınları.

Öztürk, H. ve Tağa, T. (2019). Türkçenin ana dili ve yabancı dil olarak öğretilmesi arasındaki farklar. M. N. Kardaş (Ed.), *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi* içinde (s. 177-197). Ankara: Pegem Akademi.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Pehlivan, F. (2007). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültürlerarası etkileşim odaklı yaklaşım uyarınca metin çalışmaları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Peköz, B. N. (2018). İlköğretim (1-5) Türkçe kitaplarında ortak sorunlar ve uygulamalı öneriler. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD), 2*(1), 79-91.

Senemoğlu, N. (2020). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Sever, S. (2007). Türkçe öğretiminde sanatsal bir uyaran olarak karikatürün kullanılması. *Anadolu Üni. Eğitim Fak. VI. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, 222-229.

Sever, S. (2019). *Sanatsal Uyaranlarla Dil Öğretimi.* İzmir: Tudem Yayınları.

Sever, S., Kaya, Z. ve Aslan, C. (2011). *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi.* İzmir: Tudem Yay.

Şen, Ü. (2016). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ihmal edilmiş iki program: 1986 ve 2000 programları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi. 4*(4), 545-558.

Temizkan, M. (2014). Metin temelli dilbilgisi öğretimi ve uygulamaları. M. Özbay (Ed.), *Türkçe Eğitimi Açısından Dilbilgisi Öğretimi* içinde (s. 129-150). Ankara: Pegem.

Türkiye Maarif Vakfı (2019). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programı.* İstanbul: Bayem Ajans Matbaa.

Türkiye Maarif Vakfı (2020). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı.* İstanbul: Matsis Yayınları.

Uluçınar, U. (2016). Eğitim programı, temeller, ilkeler ve sorunlar. A. Arı (Ed.), *Programın Psikolojik Temelleri* içinde (s. 143-205). Konya: Eğitim Yayınevi.

Ülper, H. ve Yalınkılıç, K. (2010). Son iki Türkçe programına göre hazırlanan Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının nicel ve nitel görünümü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3*(12), 449-461.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, Ö. ve Dilidüzgün, Ş. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde metin odaklı dilbilgisi öğretimi üzerine öğrenci görüşleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 7*(1), 217-234.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

EĞİTİM ORTAMLARINDA KARŞILAŞILAN İSTENMEYEN DAVRANIŞLARA İLİŞKİN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ramazan VARDAR

Karabük Üniversitesi, ramazan.vardar@hotmail.com - https://orcid.org/0009-0009-4682-8501

Doç. Dr., Mustafa POLAT

Karabük Üniversitesi, mustafapolat@karabuk.edu.tr - orcid.org/0000-0002-6905-0087

ÖZET

Okul, öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler ve aileler arasında çok boyutlu etkileşimlerin yaşandığı dinamik bir öğrenme ve sosyalleşme ortamıdır. Bu ortam, bireylerin bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimlerinin yanı sıra kurumsal kültürün ve eğitim ikliminin şekillenmesinde de belirleyici bir role sahiptir. Bununla birlikte, söz konusu etkileşim ağı içerisinde zaman zaman eğitim sürecinin işleyişini, öğrenme ortamının bütünlüğünü ve okulun psikososyal dengesini olumsuz yönde etkileyen istenmeyen davranışlar ortaya çıkabilmektedir. İstenmeyen davranışlar yalnızca öğrenciler tarafından değil, öğretmenler ve okul yöneticileri tarafından da sergilenebilmektedir. Öğrencilerin sınıf içi disiplini bozucu tutumları, öğretmenlerin pedagojik ve mesleki sınırların dışına çıkan davranışları veya yöneticilerin adil olmayan uygulamaları, eğitim sürecinde farklı düzeylerde sorunlara yol açabilmektedir. Bu davranışlar, öğretme-öğrenme süreçlerini aksatmakta, okul iklimini zedelemekte ve paydaşlar arasındaki güveni olumsuz etkilemektedir. Son yıllarda Türkiye'de bu konuya ilişkin çok sayıda lisansüstü tez hazırlanmış; farklı eğitim kademelerinde istenmeyen davranışların nedenleri, sonuçları ve çözüm yolları araştırılmıştır. Bununla birlikte, bu çalışmaların bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi, mevcut literatürün eğilimlerini, güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymak açısından önemlidir. Bu noktada, konu ile ilişkili lisansüstü tezlerin incelenmesi hem araştırmacılar hem de eğitim politikaları için yol gösterici olacaktır. Bu araştırmanın amacı, öğrenci, öğretmen ve okul yöneticilerinin sergilediği istenmeyen davranışlara ilişkin hazırlanmış lisansüstü tezleri sistematik olarak inceleyerek ilgili alanyazında öne çıkan eğilimlerin belirlenmesi ve araştırma boşluklarının saptanmasıdır. Araştırma nitel araştırma yaklaşımıyla desenlenmiş olup, veriler doküman analizi tekniği ile toplanmıştır. Bu kapsamda, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi'nde taranan ve tam metnine erişim sağlanan lisansüstü tezler incelenerek veri seti oluşturulmuştur. Bu bağlamda, araştırma kapsamında lisansüstü tezlerin odaklandığı konu alanları, temel alınan yöntemsel yaklaşımlar ve lisansüstü tezlere ilişkin diğer betimsel değişkenler bütüncül bir şekilde ortaya konularak hem mevcut durumun kapsamlı biçimde anlaşılması hem de gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalara ışık tutulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İstenmeyen Davranışlar, Sınıf Yönetimi, Eğitim Yönetimi, Okul İklimi, Disiplin Sorunları

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

1. GİRİŞ

Eğitim ortamları, bireylerin bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimlerini destekleyen; aynı zamanda toplumsal değerlerin aktarımını, kültürel sürekliliği ve demokratik katılımı sağlayan temel kurumlardır. Okullar, yalnızca bilgi aktaran yapılar değil; aynı zamanda bireylerin değer, tutum ve davranış kalıplarını şekillendiren sosyal sistemlerdir (Hoy & Miskel, 2012). Bu nedenle eğitim ortamlarının niteliği, öğretim programlarının içeriği kadar, okul içindeki davranış örüntüleri, ilişkilerin niteliği ve okul ikliminin sağlıklılığıyla da doğrudan ilişkilidir. Pozitif okul iklimi, öğrencilerin akademik başarılarını, duygusal refahlarını ve aidiyet duygularını güçlendirmekte; olumsuz iklim ise çatışma, kaygı ve istenmeyen davranışların artmasına zemin hazırlamaktadır (Cohen, 2006; Freiberg & Stein, 1999).

Eğitim sürecinde öğretme-öğrenme ortamının düzenini bozan, öğretim sürecini sekteye uğratan, öğrencilerin ya da öğretmenlerin etkileşimini olumsuz etkileyen tutum ve davranışlar literatürde "istenmeyen davranışlar" olarak tanımlanmaktadır (Burden, 1995; Başar, 1999; Erden, 2008). Bu kavram, yalnızca küçük disiplin ihlallerini (örneğin izinsiz konuşmak, derse geç kalmak) değil; aynı zamanda saldırganlık, yalan söyleme, vandalizm veya zorbalık gibi daha karmaşık ve ciddi eylemleri de kapsamaktadır (Wheldall & Merrett, 1988). Bu yönüyle istenmeyen davranışlar, bireysel ve çevresel değişkenlerin karşılıklı etkileşiminin bir sonucu olarak görülmektedir. Öğrencinin kişilik özellikleri, duygusal düzenleme becerileri, akademik özgüveni ve aile içi ilişkileri gibi içsel etmenler kadar; öğretmen tutumları, sınıf atmosferi, okulun yönetsel yapısı ve sosyoekonomik çevre de bu davranışların oluşumunda belirleyici rol oynamaktadır (Bear, 2010; Dağlı & Bays, 2012).

Sınıf yönetimi literatürü, istenmeyen davranışların öğretme sürecini doğrudan etkilediğini ve öğretmenlerin en sık karşılaştıkları mesleki sorunlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır (Atıcı, 1999; Marzano, Marzano & Pickering, 2003; Tertemiz, 2000). Öğretmenin sürekli olarak disipline müdahale etmek zorunda kalması, öğretim sürecinin verimliliğini azaltmakta ve öğretmen tükenmişliğine de yol açabilmektedir (Chang, 2009). Bununla birlikte, öğretmen merkezli, otoriter yaklaşımlar genellikle kısa vadeli çözümler sunsa da, uzun vadede öğrencilerde dışsal motivasyon ve korkuya dayalı itaat davranışları geliştirmekte; içsel sorumluluk ve özdenetim becerilerini zayıflatmaktadır (Lewis, 2001). Bu nedenle çağdaş sınıf yönetimi anlayışı, cezalandırıcı yaklaşımlardan ziyade olumlu davranışların desteklenmesine, öğrencilerin karar süreçlerine katılımına ve sosyal-duygusal öğrenme becerilerinin güçlendirilmesine odaklanmaktadır (Jennings & Greenberg, 2009; Sugai & Horner, 2002).

Pozitif davranış destek sistemleri (Positive Behavioral Interventions and Supports – PBIS) gibi uygulamalar, öğrencilerin olumlu davranışlarını sistematik biçimde pekiştirerek istenmeyen davranışların sıklığını azaltmayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşımın dayandığı temel varsayım, öğrencilerin istenmeyen davranışlardan ziyade istendik davranışlara yönlendirilmelerinin kalıcı davranış değişikliği yaratacağıdır (Gürsoy, 2001; Kapucuoğlu, 2008; Simonsen et al., 2010). Araştırmalar, empatiye, iş birliğine ve öğrencinin öz-yönetim becerilerine odaklanan sınıf ortamlarının, yalnızca akademik başarıyı değil, aynı zamanda okul aidiyetini ve kişilerarası güveni de artırdığını göstermektedir (Hamre & Pianta, 2006).

İstenmeyen davranışların yalnızca öğretmen ve öğrenci etkileşiminden kaynaklanmadığı, aynı zamanda okulun bütünsel iklimi, yöneticilerin liderlik tarzı ve ailelerin eğitim tutumlarıyla da ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Ebeveynlerin ilgisizliği, aşırı

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

koruyuculuğu veya disiplin anlayışındaki tutarsızlıklar öğrencinin okul davranışlarını doğrudan etkileyebilmektedir (Celep, 2008; Yiğit, 2009). Bu nedenle öğretmen-veli iletişimi, disiplin politikalarının başarısında kritik bir değişken olarak görülmekte; okul-aile iş birliği temelli müdahalelerin istenmeyen davranışları azaltmada daha etkili olduğu belirtilmektedir (Epstein, 2011; Hill & Taylor, 2004).

Türkiye'de son yıllarda gerçekleştirilen lisansüstü araştırmaların önemli bir bölümü, istenmeyen davranışları sınıf yönetimi, öğretmen yeterlilikleri, okul iklimi, öğrenci başarısı ve aile tutumları bağlamında incelemektedir. Ancak bu çalışmalar genellikle belirli bir eğitim kademesine, belirli örneklem gruplarına veya tekil değişkenlere odaklanmakta; alanın genel eğilimlerini, yöntemsel çeşitliliğini ve araştırma boşluklarını bütüncül biçimde ortaya koyan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın amacı, öğrenci, öğretmen ve okul yöneticilerinin sergilediği istenmeyen davranışlara ilişkin hazırlanmış lisansüstü tezleri sistematik olarak inceleyerek ilgili alanyazında öne çıkan eğilimlerin belirlenmesi ve araştırma boşluklarının saptanmasıdır. Bu bağlamda, araştırma kapsamında Türkiye'de eğitim ortamlarında istenmeyen davranışlara ilişkin hazırlanmış lisansüstü tezleri sistematik biçimde incelenerek alandaki eğilimleri, yöntemsel yönelimleri, araştırmalardaki örneklem düzeylerini, veri toplama araçlarını ve veri analiz tekniklerinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Böylece hem mevcut literatürün çok boyutlu bir şekilde değerlendirilerek elde edilen bulgular aracılığıyla gelecekteki araştırmalara ve eğitim politikalarına ışık tutulması beklenmektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüş betimsel araştırma modelinde bir çalışmadır. Betimsel araştırmalar, mevcut bir olguyu olduğu biçimiyle tanımlamayı, açıklamayı ve mevcut duruma ilişkin eğilimleri ortaya koymayı amaçlayan çalışmalardır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu doğrultuda araştırmada, Türkiye'de eğitim ortamlarında karşılaşılan istenmeyen davranışlara ilişkin hazırlanmış lisansüstü tezlerin sistematik biçimde incelenmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın verileri, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) veri tabanından elde edilmiştir. Veri toplama sürecinde herhangi bir üniversite, yıl veya enstitü sınırlaması yapılmamış; gelişmiş tarama sekmesinde "istenmeyen davranış" ve "eğitim", "istenmeyen davranış" ve "okul", "olumsuz davranış" ve "eğitim", "olumsuz davranış" ve "okul", "negatif davranış" ve "eğitim", "negatif davranış" ve "okul"anahtar sözcüklerinden oluşan kombinasyonlar kullanılarak sistematik bir tarama gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar arasından yalnızca tam metnine erişilebilen yüksek lisans ve doktora tezleri incelemeye alınmıştır. Tarama sonucunda ulaşılan tezler, konu ile doğrudan ilişkili olup olmama durumuna göre gözden geçirilmiş; yalnızca eğitim ortamlarında istenmeyen davranışları doğrudan ele alan tezler araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Bu ölçütler doğrultusunda toplam 58 lisansüstü tez çalışmaya dahil edilmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler, doküman analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Doküman analizi, araştırma konusu ile ilgili belgelerin sistematik biçimde incelenmesi, sınıflandırılması ve yorumlanması sürecidir (Bowen, 2009). İnceleme sürecinde araştırmacılar tarafından geliştirilen bir tez inceleme formu kullanılmıştır. Formda; tezin türü (yüksek lisans/doktora), tezin hazırlandığı yıl, üniversite, anabilim dalı, tezde odaklanılan konu alanı, araştırmanın gerçekleştirildiği eğitim kademesi, araştırma yöntemi, örneklem büyüklüğü, veri toplama

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

araçları ve veri analiz tekniklerine ilişkin tanımlayıcı değişkenler yer almıştır. Veri analizi sürecinde tezler, betimsel içerik analizi tekniğiyle (Çalık & Sözbilir, 2014; Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021) incelenmiştir. Öncelikle tezlerde yer alan temel değişkenler tablolaştırılmış; ardından temalar, yöntemsel yönelimler, konu eğilimleri ve örneklem düzeyleri açısından sınıflandırılmıştır. Analiz süreci, iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak yürütülmüş ve karşılaştırmalı incelemeler sonucunda elde edilen kodlamalar arasındaki uyum oranı Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen formül (Görüş Birliği / [Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı] × 100) ile hesaplanmıştır. Kodlama güvenirliği %90'ın üzerinde olan bulgular güvenilir kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde, eğitim ortamlarında karşılaşılan istenmeyen davranışlara ilişkin hazırlanmış lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından dağılımı sunulmuştur. Bulgular; tezlerin türü, yılı, tezlerin gerçekleştirildiği üniversiteler, anabilim dalları, tezde odaklanılan konu alanı, araştırmanın gerçekleştirildiği eğitim kademesi, araştırma yöntemi, örneklem büyüklüğü, veri toplama araçları ve veri analiz teknikleri değişkenlerine göre detaylandırılmıştır.

3.1. Tez Türlerine Göre Dağılım

Çizelge 1. Tezlerin Türlerine Göre Dağılım

Tez Türü	Tez Sayısı	Yüzde (%)
Yüksek Lisans Tezi	56	96,6
Doktora Tezi	2	3,4

Bulgulara göre incelenen tezlerin %96,6'sı yüksek lisans düzeyinde, yalnızca %3,4'ü ise doktora düzeyinde hazırlanmıştır. Bu bulgu, konuya ilişkin araştırmaların çoğunlukla yüksek lisans öğrencileri tarafından yürütüldüğünü, doktora düzeyinde sınırlı sayıda çalışma yapıldığını göstermektedir. Yüksek lisans tezlerinin sayıca fazla oluşu konunun akademik ilgi gördüğünü ancak derinlemesine kuramsal analizlerin henüz sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, ilerleyen dönemlerde doktora düzeyinde yürütülecek çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

3.2. Tezlerin yıllara göre dağılımı

Çizelge 2. Tezlerin Hazırlandığı Yıllara Göre Dağılım

Yıl Aralığı	Tez Sayısı	Yüzde (%)
2004–2008	10	17,2
2009–2013	14	24,1
2014–2018	12	20,7

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

2019–2023	20	34,5
2024 ve sonrası	2	3,5

Bulgulara göre, 2000'li yılların ortalarından itibaren eğitim ortamlarında karşılaşılan istenmeyen davranışlara yönelik tez sayısında belirgin bir artış eğilimi görülmektedir. 2004–2008 yılları arasında konuyla ilgili sınırlı sayıda çalışma yapılmışken, 2019 sonrasında konuya olan akademik ilgi dikkat çekici biçimde artmıştır. Özellikle 2019–2023 döneminde hazırlanan tezlerin toplamın yaklaşık üçte birini (%34,5) oluşturması, eğitim ortamlarında istenmeyen davranış konusunun güncel bir araştırma alanı haline geldiğini göstermektedir. 2024 yılında da bu eğilimin devam ettiği ve yüksek lisans düzeyinde yeni çalışmaların yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Bu bulgu, son yıllarda istenmeyen davranışların eğitim araştırmalarında daha fazla yer bulduğunu ortaya koymaktadır.

3.3. Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Çizelge 3. Tezlerin Hazırlandığı Üniversitelere Göre Dağılım

Üniversite Adı	Tez Sayısı
Atatürk Üniversitesi	7
Yeditepe Üniversitesi	5
Çukurova Üniversitesi	3
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	3
Hacettepe Üniversitesi	3
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	3
Zirve Üniversitesi	3
Niğde Üniversitesi	2
Erciyes Üniversitesi	2
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	2
Okan Üniversitesi	2
Yozgat Bozok Üniversitesi	2
Hasan Kalyoncu Üniversitesi	2
Diğer	18

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, eğitim ortamlarında istnmeyen davranışlar konu alanına odaklanan en fazla sayıdaki tez Atatürk Üniversitesinde (7) hazırlanmıştır. Atatürk Üniversitesini sırasıyla Yeditepe Üniversitesi (5), Çukurova Üniversitesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi (3), Hacettepe Üniversitesi (3), Çanakkale Üniversitesi (3) ve Zirve Üniversitesi

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

(3) takip etmektedir. Bu dağılım, konunun hem devlet hem vakıf üniversitelerinde geniş bir akademik yelpazede ele alındığını göstermektedir. Özellikle Atatürk Üniversitesi'nde yürütülen yüksek lisans tezlerinin sayısal üstünlüğü, eğitim yönetimi ve sınıf yönetimi alanlarında bu üniversitenin aktif araştırma ortamına sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca Yeditepe Üniversitesi gibi vakıf üniversitelerinde de benzer konularda artan bir araştırma eğilimi dikkat çekmektedir. Tezlerin hem batıdaki köklü üniversitelerde (Hacettepe, Gazi, Dokuz Eylül) hem de Anadolu'daki gelişen üniversitelerde (Niğde, Yozgat Bozok, Hasan Kalyoncu) hazırlanmış olması, konunun ülke genelinde yaygın bir akademik ilgi gördüğünü göstermektedir.

3.4. Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Çizelge 4. Tezlerin Hazırlandığı Anabilim Dallarına Göre Dağılım

Anabilim Dalı	Tez Sayısı	Yüzde (%)
Eğitim Yönetimi	23	39,65
Sınıf Öğretmenliği	18	31,03
Eğitim Programları ve Öğretim	7	12,06
İşletme	4	6,89
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	3	5,17
Çocuk Gelişimi	2	3,44
Orta Öğretim Fen ve Matematik	1	1,72

Bulgular, tezlerin en yüksek oranda Eğitim Yönetimi alanında (%39,65; n=23) yoğunlaştığını göstermektedir. Bu dağılım, istenmeyen davranışların okul düzeyinde politika, disiplin ve süreç yönetimi bağlamında ele alındığına işaret etmektedir. İkinci sırada Sınıf Öğretmenliği (%31,03; n=18) yer almakta; bu durum konunun sınıf içi yönetim, öğretmen uygulamaları ve mikro düzeydeki pedagojik süreçlerle de yakından ilişkili görüldüğünü göstermektedir. Eğitim Programları ve Öğretim alanındaki çalışmalar (%12,06; n=7) öğretim programlarının tasarımı ve uygulanmasının öğrenci davranışları üzerindeki etkilerine odaklanma eğilimini düşündürmektedir. Daha düşük oranlarda ise İşletme (%6,89; n=4), Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (%5,17; n=3) ve Çocuk Gelişimi (%3,44; n=2) alanlarında çalışmalar bulunmaktadır. Ortaöğretim Fen ve Matematik alanındaki tez sayısı ise sınırlıdır (%1,72; n=1). Genel olarak dağılım, konunun ağırlıkla eğitim yönetimi ve sınıf temelli pedagojik boyutlarda ele alındığını; rehberlik/psikolojik danışmanlık, çocuk gelişimi ve özellikle ortaöğretim-STEM bağlamlarında araştırma ihtiyacının görece daha fazla olduğunu göstermektedir.

3.5. Tezlerde Odaklanılan Konu Alanına Göre Dağılım

Çizelge 5. Tezlerin Odaklandığı Konu Alanına Göre Dağılım

Konu Alanı	Tez Sayısı	Yüzde (%)
İstenmeyen Öğrenci Davranışları	56	96,6

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

İstenmeyen Veli Davranışları	1	1,7
İstenmeyen Öğretmen Davranışları	1	1,7

Tezlerin neredeyse tamamı (%96,6) istenmeyen öğrenci davranışları üzerine odaklanmıştır. İstenmeyen veli davranışları veya istenmeyen öğretmen davranışlarına odaklanan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu durum, literatürde istenmeyen davranışların ağırlıklı olarak öğrenci merkezli ele alındığını, diğer paydaşların (veli, öğretmen, yönetici) davranışlarına odaklı çalışmaların ise ihmal edildiğini göstermektedir.

3. 6. Tezlerin Eğitim Kademesine Göre Dağılımı

Çizelge 6. Tezlerin Gerçekleştirildiği Eğitim Kademelerine Göre Dağılım

Eğitim Kademesi	Tez Sayısı	Yüzde (%)
İlkokul	35	42,7
Ortaokul	29	35,4
Okul Öncesi	9	11,0
Lise	9	11,0

Elde edilen bulgulara göre tezlerin yaklaşık %43'ü ilkokul düzeyinde, %35'i ortaokul düzeyinde, %11'i okul öncesi ve yine %11'i lise düzeyinde hazırlanmıştır. Bu dağılım, araştırmacıların ağırlıklı olarak ilkokul ve ortaokul kademelerine odaklandığını göstermektedir. Bu durum, istenmeyen davranışların en yoğun gözlemlendiği dönemlerin ilkokul ve ortaokul yılları olmasıyla ilişkilendirilebilir.

3. 7. Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılım

Çizelge 7. Tezlerde Temel Alınan Araştırma Yöntemine Göre Dağılım

Araştırma Yöntemi	Tez Sayısı	%	Ortalama Örneklem Büyüklüğü
Nicel	34	58.62	343,0
Nitel	18	31.08	33,8
Karma	6	10.34	188,3

Tezlerin büyük çoğunluğu (%59) nicel araştırma yöntemleri kullanılarak yürütülmüştür. Nicel araştırmalarda örneklem büyüklüğünün ortalama 343 olduğu, bu yönüyle geniş katılımlı çalışmalara ağırlık verildiği görülmektedir. Nitel çalışmaların (%31) daha az sayıda olmasına rağmen, derinlemesine görüşme ve gözlem gibi tekniklerle davranışların nedenlerini anlamaya yönelik önemli katkılar sunduğu söylenebilir. Karma yöntemli tezler (%10) ise hem nicel hem nitel veri toplama tekniklerini bir arada kullanarak daha bütüncül yaklaşımlar geliştirmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

3. 8. Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılım

Çizelge 8. Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılım

Veri Toplama Aracı	Tez Sayısı	Yüzde (%)
Anket	24	34,8
Görüşme Formu	22	31,9
Kişisel Bilgi Formu	13	18,8
Ölçek	10	14,5

Verilere göre en sık kullanılan veri toplama aracı anketlerdir (%34,8). Görüşme formlarının (%31,9) da oldukça yaygın olduğu, özellikle nitel çalışmalarda tercih edildiği görülmektedir. Kişisel bilgi formları (%18,8) genellikle katılımcı özelliklerini belirlemek amacıyla kullanılmış, ölçekler ise (%14,5) davranış düzeylerini ölçmede yardımcı araçlar olarak yer almıştır. Bu durum, araştırmacıların hem nicel hem nitel veri kaynaklarını dengeli biçimde kullandığını göstermektedir.

3. 9. Veri Analiz Tekniklerine Göre Dağılım

Çizelge 8. Tezlerde Kullanılan Veri Analiz Tekniklerine Göre Dağılım

Veri Analiz Tekniği	Kullanılma Sıklığı (Tez Sayısı)
Nitel Analiz (İçerik + Betimsel)	21
ANOVA (Varyans Analizi)	19
T Testi	14
Aritmetik Ortalama	6
Ki Kare Testi	5
Frekans / Yüzde Analizi	5
Diğer	5

Veri analizlerinde nitel analiz yöntemleri (%27,6) ve varyans analizi (ANOVA) (%25) en çok kullanılan tekniklerdir. Nicel araştırmalarda ortalama dört farklı analiz tekniği kullanıldığı, nitel araştırmalarda ise genellikle içerik analiziyle sınırlı kalındığı belirlenmiştir. Karma yöntemli tezlerde ortalama 4,5 farklı analiz tekniği kullanılmıştır. Bu bulgu, karma araştırmaların veriyi çok yönlü değerlendirme avantajına sahip olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgular, Türkiye'deki lisansüstü tezlerde istenmeyen davranışların çoğunlukla öğrenci odaklı ve nicel yöntemlerle incelendiğini ortaya koymaktadır. Araştırma verilerinin büyük bölümü anket ve görüşme formlarına dayalı olarak toplanmış; analizlerde ise betimsel ve istatistiksel teknikler öne çıkmıştır. Ancak veli ve öğretmen davranışlarını merkeze alan çalışmaların azlığı, alan yazında önemli bir boşluğa işaret etmektedir. Bu bağlamda, gelecekteki

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

araştırmaların veli-öğretmen etkileşimi, okul iklimi değişkenleri ve yönetsel tutumların davranışlara etkisi gibi temalara yönelmesi önerilmektedir. Ayrıca nitel araştırmaların artırılması, istenmeyen davranışların nedenlerini daha derinlemesine anlamaya katkı sağlayacaktır.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada incelenen tezlerin büyük çoğunluğunun (%96,6) yüksek lisans düzeyinde, yalnızca %3,4'ünün doktora düzeyinde hazırlanmış olması, istenmeyen davranışlar konusunun akademik düzeyde ilgi görmekle birlikte, henüz kuramsal olgunluk ve derinlik bakımından erken bir aşamada bulunduğunu göstermektedir. Bu bulgu, konunun yüksek lisans düzeyinde daha çok tanımlayıcı ve sınıflandırıcı araştırmalar aracılığıyla ele alındığını, doktora düzeyinde ise model geliştirme, nedensel açıklama ve kuramsal sınama odaklı çalışmalara yeterince yer verilmediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, alanyazında konunun daha çok uygulamaya dönük, kısa vadeli betimlemelerle işlendiğini; buna karşın kavramsal bütünlük ve kuramsal derinlik açısından gelişmeye açık bir yapı sergilediğini düşündürmektedir. Sonuç olarak, yüksek lisans düzeyinde yürütülen çalışmaların sayısal fazlalığı, konunun eğitim araştırmalarında görünürlük kazandığını; ancak doktora düzeyinde yürütülecek çalışmaların sınırlı oluşu, alanın uzun vadeli kuramsal gelişimi açısından bir boşluğa işaret etmektedir. Bu noktadan hareketle, gelecekteki araştırmaların doktora düzeyinde artırılması; bu çalışmalarda yalnızca betimleyici yaklaşımların değil, aynı zamanda nedensel modellerin sınanmasına, kuramsal yapıların test edilmesine ve yeni ölçme araçlarının geliştirilmesine odaklanılması önerilmektedir. Ayrıca farklı üniversitelerde doktora tezlerinin desteklenmesi, konunun akademik derinlik, metodolojik yenilik ve literatür katkısı bakımından güçlenmesini sağlayacaktır.

Tezlerin yıllara göre dağılımına ilişkin bulgular, özellikle 2019–2023 döneminde belirgin bir artış eğilimi olduğunu göstermektedir. Bu artış, Türkiye'de eğitim ortamlarında istenmeyen davranışlara yönelik farkındalığın yükseldiğini ve konunun güncel bir araştırma alanı hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Özellikle pandemi sonrası dönemde eğitim ortamlarında yaşanan sosyo-duygusal değişimlerin, davranış yönetimi, okul iklimi ve öğrenci uyumu gibi temalara olan akademik ilgiyi artırdığı düşünülmektedir. 2004–2013 yılları arasındaki sınırlı üretim, bu alanın o dönemde henüz akademik bir araştırma odağı olarak olgunlaşmadığını; buna karşın son on yılda öğretmen yeterlikleri, disiplin politikaları ve öğrenci davranışlarıyla ilgili çalışmalardaki artış, alanda yatay genişleme eğilimi bulunduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, yıllara göre artan tez sayısı, istenmeyen davranışların eğitim araştırmalarında giderek daha merkezi bir konuma taşındığını ve uygulamadan gelen sorunların akademik çalışmalara yansıdığını göstermektedir. Ancak bu nicel artışın, kuramsal ve yöntemsel derinlikle desteklenmemesi durumunda, alanın yüzeysel bir birikim oluşturma riski bulunmaktadır. Bu bağlamda ilerleyen yıllarda araştırma eğiliminin yalnızca sayısal artışla sınırlı kalmaması; bunun yerine teorik çeşitlilik, karşılaştırmalı analizler ve uzunlamasına araştırma tasarımları ile desteklenmesi önerilmektedir. Ayrıca, 2019 sonrasında hız kazanan bu akademik ivmenin, eğitim politikaları, öğretmen yetiştirme programları ve psikososyal müdahale stratejileri ile ilişkilendirilmesi, araştırma sonuçlarının uygulama alanına yansıtılmasını kolaylaştıracaktır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Tezlerin üniversitelere göre dağılımı, istenmeyen davranışlar konusuna yönelik akademik ilgilinin Türkiye genelinde hem devlet hem de vakıf üniversitelerinde giderek yaygınlaştığını göstermektedir. En fazla tezin Atatürk Üniversitesi'nde hazırlanmış olması, bu kurumun özellikle Eğitim Bilimleri ve Sınıf Yönetimi alanlarında köklü bir araştırma geleneğine sahip olduğunu göstermektedir. Yeditepe Üniversitesi gibi vakıf kurumlarında da benzer temalarda yürütülen çalışmalar, konunun yalnızca kamusal değil, özel yükseköğretim ortamlarında da önem kazandığını ortaya koymaktadır. Bu durum, istenmeyen davranışların yalnızca pedagojik bir sorun değil, aynı zamanda kurumsal iklim ve eğitim yönetimi açısından da çok boyutlu bir araştırma alanı olarak ele alındığını düşündürmektedir. Sonuç olarak, tezlerin farklı coğrafi bölgelerdeki üniversitelerde yürütülmesi, konunun ülke genelinde akademik farkındalık kazandığını ve disiplinler arası ilgi alanı hâline geldiğini göstermektedir. Ancak tez sayılarının belirli üniversitelerde yoğunlaşması, diğer kurumlarda bu alanda araştırma kültürünün yeterince gelişmediğine işaret etmektedir. Özellikle büyük üniversitelerdeki akademik yoğunluk, araştırma altyapısı, danışmanlık olanakları ve lisansüstü öğrenci sayısıyla açıklanabilirken, Anadolu'daki yeni üniversitelerde bu alanda üretimin sınırlı kalması dikkat çekmektedir. Bu noktadan hareketle, farklı bölgelerdeki üniversitelerde benzer araştırmaların teşvik edilmesi; istenmeyen davranışlar konusunun ulusal ölçekte karşılaştırmalı çalışmalarla ele alınması önem taşımaktadır. Ayrıca üniversiteler arasında tez veri tabanı iş birliği ya da ortak araştırma platformları oluşturulması, mevcut bulguların paylaşılmasına ve bölgesel eğilimlerin daha sistematik biçimde izlenmesine katkı sağlayacaktır. Böylece konu, yalnızca tekil kurumsal çerçevelerde değil, ulusal düzeyde eğitim politikalarına yön verebilecek bilimsel birikim temelinde değerlendirilebilecektir.

Araştırmada erişilen bulgular, tezlerin en yüksek oranda Eğitim Yönetimi (%39,65) ve Sınıf Öğretmenliği (%31,03) alanlarında yoğunlaştığını göstermektedir. Bu dağılım, istenmeyen davranışların hem makro düzeyde (okul yönetimi, disiplin politikaları, kurumsal iklim) hem de mikro düzeyde (sınıf içi öğretim uygulamaları, öğretmen-öğrenci etkileşimi) ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Eğitim Yönetimi alanında yürütülen çalışmalar, okul politikalarının, liderlik anlayışının ve yönetsel tutumların öğrenci davranışlarını nasıl şekillendirdiğine odaklanırken; Sınıf Öğretmenliği alanındaki tezler, öğretmenlerin sınıf içi stratejileri, iletişim biçimleri ve davranış yönetimi becerilerini ön plana çıkarmaktadır. Bu iki alan arasındaki yoğunluk, alandaki araştırma eğilimlerinin pedagojik pratikler ile yönetsel süreçlerin kesişiminde toplandığını göstermektedir. Öte yandan, Eğitim Programları ve Öğretim alanında yürütülen sınırlı sayıdaki çalışma, öğretim programlarının davranışsal çıktılar üzerindeki etkisine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Ancak Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Çocuk Gelişimi ve Ortaöğretim Fen-Matematik alanlarında tez sayısının oldukça düşük olması, psikososyal ve gelişimsel boyutların yeterince temsil edilmediğini göstermektedir. Bu eksiklik, istenmeyen davranışların yalnızca yönetsel veya pedagojik bir mesele değil, aynı zamanda psikolojik, duygusal ve gelişimsel temelleri olan bir olgu olduğunu gözden kaçırma riski doğurmaktadır. Sonuç olarak, mevcut dağılım istenmeyen davranışların öğretimsel ve yönetsel boyutlarda sıkça incelendiğini; ancak bireysel, psikolojik ve gelişimsel yönlerinin sınırlı biçimde ele alındığını ortaya koymaktadır. Bu durum, disiplinler arası bütünlüğün eksikliğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, gelecekteki araştırmaların Eğitim Yönetimi ve Sınıf Öğretmenliği alanlarıyla birlikte Rehberlik, Psikoloji, Çocuk Gelişimi,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Sosyoloji ve Eğitim Teknolojileri gibi alanlarla iş birliği içinde yürütülmesi; böylece davranışların yalnızca sınıf ve okul bağlamında değil, öğrenci gelişimi ve toplumsal etkileşim ekseninde de ele alınması önerilmektedir. Ayrıca öğretmen adaylarının lisansüstü tezlerinde, öğretim programlarıyla davranışsal çıktılar arasındaki ilişkiyi sorgulayan deneysel ve eylem araştırması temelli çalışmaların artırılması, alana hem uygulamalı hem de kuramsal katkı sağlayacaktır.

Bulgular, eğitim ortamlarında istenmeyen davranışlara ilişkin tezlerin farklı coğrafi bölgelerdeki üniversitelerde yürütüldüğünü ve konunun ülke genelinde yaygın bir akademik ilgiye sahip olduğunu göstermektedir. En fazla çalışmanın Atatürk Üniversitesi'nde yapılmış olması, bu üniversitenin özellikle Eğitim Yönetimi ve Sınıf Yönetimi alanlarında güçlü bir araştırma kültürüne sahip olduğunu göstermektedir. Benzer biçimde, Yeditepe, Hacettepe ve Çukurova gibi köklü kurumlarda yürütülen tezlerin varlığı, konunun yalnızca bölgesel bir eğilim olmadığını; hem devlet hem vakıf üniversitelerinde akademik çeşitliliği ve kurumsal farkındalığı yansıttığını ortaya koymaktadır. Bu tablo, Türkiye'de eğitim araştırmalarının belirli merkezlerde yoğunlaşmakla birlikte, Anadolu üniversitelerinde de artan bir üretkenlik eğilimi bulunduğuna işaret etmektedir. Özellikle Niğde, Yozgat Bozok ve Hasan Kalyoncu gibi gelişmekte olan üniversitelerde yürütülen çalışmalar, eğitim bilimleri alanında akademik yayılımın giderek dengelendiğini göstermektedir. Sonuç olarak, konunun yalnızca birkaç büyük şehirde değil, ülke genelinde farklı üniversitelerce çalışılıyor olması, istenmeyen davranışların eğitim sisteminde genel bir problem alanı olarak kabul gördüğünü ortaya koymaktadır. Ancak üniversiteler arasında metodolojik standartlar, kuramsal yaklaşımlar ve veri analiz düzeyleri açısından belirli farklılıklar bulunduğu söylenebilir. Bu noktadan hareketle, gelecekte bu alandaki araştırmaların üniversiteler arası iş birlikleriyle yürütülmesi, ortak veri tabanlarının oluşturulması ve tez sonuçlarının ulusal ölçekte karşılaştırmalı biçimde analiz edilmesi önerilmektedir. Ayrıca Yükseköğretim Kurulu veya Eğitim Fakülteleri arasında kurulacak araştırma ağları, bu alanda kurumsal paylaşımı ve tematik bütünlüğü güçlendirecektir.

Öte yandan Elde edilen bulgular, tezlerin büyük bir bölümünün Eğitim Yönetimi (%39,65) ve Sınıf Öğretmenliği (%31,03) anabilim dallarında yoğunlaştığını göstermektedir. Bu durum, istenmeyen davranışların hem makro düzeyde (okul politikaları, disiplin yönetimi, liderlik uygulamaları) hem de mikro düzeyde (sınıf içi etkileşim, öğretim süreçleri, öğrenci davranış yönetimi) ele alındığını ortaya koymaktadır. Eğitim Programları ve Öğretim alanındaki çalışmaların (%12,06) varlığı, öğretim tasarımı ile öğrenci davranışları arasındaki ilişkiye dikkat çekmekte; bu durum program temelli davranış yönetimi yaklaşımlarına olan ilginin arttığını göstermektedir. Buna karşın, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (%5,17) ile Çocuk Gelişimi (%3,44) alanlarında yapılan tezlerin sınırlı olması, istenmeyen davranışların psikososyal temellerinin yeterince araştırılmadığını göstermektedir. Oysa öğrencilerin davranış örüntülerinin yalnızca öğretimsel değil, aynı zamanda duygusal, bilişsel ve sosyal bağlamlarla yakından ilişkili olduğu bilinmektedir (Jennings & Greenberg, 2009). Benzer biçimde, İşletme (%6,89) alanında yapılan araştırmaların varlığı, konuya örgütsel davranış ve insan ilişkileri perspektifinden yaklaşan çalışmaların da önem kazandığını göstermektedir. Sonuç olarak, istenmeyen davranışlara yönelik araştırmaların büyük ölçüde eğitim yönetimi ve öğretmenlik temelli olduğu; buna karşın rehberlik, psikoloji ve çocuk gelişimi gibi disiplinlerin yeterince

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

temsil edilmediği görülmektedir. Bu durum, davranış yönetimi konusunun hâlâ pedagojik bir sorun alanı olarak algılandığını, ancak çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunun yeterince içselleştirilmediğini göstermektedir. Bu bağlamda, gelecekte yürütülecek araştırmalarda disiplinlerarası bir bakış açısının benimsenmesi; eğitim yönetimi, psikolojik danışmanlık, sosyoloji ve nöropsikoloji gibi alanlardan kavram ve yöntemlerin bütünleştirilmesi önerilmektedir. Böyle bir yaklaşım, hem öğrencilerin davranışlarını etkileyen çoklu değişkenlerin daha kapsamlı biçimde analiz edilmesini sağlayacak hem de okulun sosyal-ekolojik yapısına uygun çözüm modellerinin geliştirilmesine katkı sunacaktır.

Bulgular, istenmeyen davranışlara ilişkin lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunda (%58,6) nicel araştırma yöntemlerinin tercih edildiğini göstermektedir. Nicel araştırmaların ortalama 343 katılımcı ile yürütülmesi, geniş örneklemler aracılığıyla genel eğilimleri tanımlamayı amaçladıklarını göstermektedir. Buna karşılık, nitel çalışmaların (%31) sayıca daha az olmasına rağmen, öğretmen, öğrenci ve yönetici deneyimlerini derinlemesine anlamaya olanak tanıdığı görülmektedir. Karma yöntemli çalışmaların (%10) sınırlı oluşu ise, alanda bütüncül bir yaklaşımın henüz yaygınlaşmadığını ortaya koymaktadır. Bu tablo, Türkiye'deki eğitim araştırmalarında hâlâ nicel paradigma hâkimiyetinin güçlü olduğunu göstermektedir. Oysa istenmeyen davranışların doğası gereği, yalnızca ölçülebilir değişkenler üzerinden değil, aynı zamanda bağlamsal, duyuşsal ve kültürel boyutlarıyla da incelenmesi gerekmektedir. Jennings ve Greenberg (2009), eğitim ortamlarındaki davranışların nedenlerinin anlaşılabilmesi için nicel göstergelerin ötesine geçilmesi, duygusal ve sosyal faktörlerin de araştırma sürecine dâhil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, nicel araştırmaların alanın görünürlüğünü artırdığı, ancak derinlemesine neden-sonuç ilişkilerinin açıklanmasında yetersiz kaldığı söylenebilir. Nitel araştırmaların artırılması, öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin davranışlara ilişkin algılarını anlamada daha güçlü bir analitik çerçeve sunacaktır. Bu noktadan hareketle gelecekteki araştırmalarda karma yöntemli modellerin yaygınlaştırılması, nicel verilerle desteklenen nitel analizlerin kullanılması ve farklı örneklem gruplarının (öğrenci, veli, yönetici) birlikte incelendiği bütüncül araştırma tasarımlarının geliştirilmesi önerilmektedir. Böylece istenmeyen davranışlara ilişkin çalışmalar hem derinlik hem de genellenebilirlik açısından daha dengeli bir metodolojik yapıya ulaşabilecektir.

Elde edilen bulgular, lisansüstü tezlerde en sık kullanılan veri toplama araçlarının anketler (%34,8) ve görüşme formları (%31,9) olduğunu göstermektedir. Bu eğilim, araştırmacıların hem geniş katılımlı nicel veri elde etmeyi hem de nitel derinlik sağlamayı amaçladıklarını göstermektedir. Bununla birlikte, ölçek geliştirme ve gözlem temelli veri toplama araçlarının sınırlı kullanımı, davranışların doğal okul ortamlarında doğrudan gözlenmesine dayalı çalışmaların yetersizliğine işaret etmektedir. Oysa gözlem temelli yaklaşımlar, istenmeyen davranışların yalnızca beyan edilen biçimlerini değil, aynı zamanda gerçek zamanlı ortaya çıkış biçimlerini, etkileşimsel bağlamlarını ve öğretmen tepkilerini de anlamaya olanak tanımaktadır (Bear, 2010; Dağlı & Baysal, 2012). Mevcut eğilim, araştırmacıların veri toplama sürecinde pratiklik ve erişilebilirlik açısından anketleri tercih ettiklerini, ancak bu durumun davranışın bağlamsal doğasını tam olarak yakalayamadığını göstermektedir. Sonuç olarak, veri toplama araçlarının çoğunlukla öz-bildirim temelli olması, istenmeyen davranışların çok boyutlu yapısının yalnızca sınırlı bir bölümünü yansıtmaktadır. Öneri olarak, gelecekte yapılacak çalışmalarda karma veri toplama stratejilerinin (anket +

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

gözlem + görüşme) birlikte kullanılması; özellikle video analizi, davranış kayıt formları ve yapılandırılmış gözlem teknikleri gibi doğal gözlem araçlarının daha fazla kullanılması önerilmektedir. Bu yaklaşım, davranışların yalnızca algılanan değil, gerçekleşen biçimlerinin de analiz edilmesine katkı sağlayacaktır.

Bulgular, lisansüstü tezlerde en sık kullanılan veri analiz yöntemlerinin nitel analiz (betimsel ve içerik analizi) ile ANOVA ve t-testi gibi temel istatistiksel teknikler olduğunu göstermektedir. Nicel araştırmalarda ortalama dört farklı analiz tekniği kullanıldığı; buna karşın nitel araştırmalarda analizlerin çoğunlukla betimsel düzeyde kaldığı görülmüştür. Bu durum, araştırmacıların verileri anlamlandırmada geçerli ve güvenilir yöntemler kullandığını, ancak analitik çeşitliliğin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Karma yöntemli tezlerde ortalama 4,5 analiz tekniğinin kullanılması, bu araştırmaların veriyi çok boyutlu yorumlama potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ancak karma yöntemlerin az sayıda tezde (%10) yer bulması, bu potansiyelin yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir. Bununla birlikte, ileri istatistiksel tekniklerin (örneğin yapısal eşitlik modeli, çok düzeyli analiz, yol analizi) kullanılmaması, değişkenler arasındaki karmaşık ilişkilerin yüzeysel açıklanmasına yol açmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'deki lisansüstü tezlerde istatistiksel çeşitliliğin sınırlı, ancak kullanılan analiz tekniklerinin sağlam ve güvenilir temellere dayalı olduğu söylenebilir. Nitel analizlerin ise çoğu kez içerik analiziyle sınırlandığı, kavramsal temalandırma veya model oluşturma düzeyine ulaşmadığı görülmektedir. Öneri olarak, ilerleyen çalışmalarda ileri düzey istatistiksel analiz yöntemlerinin (SEM, MANOVA, regresyon modellemesi, vb.) daha yaygın kullanılması; nitel araştırmalarda ise tematik analiz, söylem analizi ve fenomenolojik çözümleme gibi derinlemesine yorumlama tekniklerine yer verilmesi önerilmektedir. Ayrıca nitel ve nicel analizlerin bütünleştirildiği karma veri analizi yaklaşımlarının geliştirilmesi, istenmeyen davranışların çok katmanlı doğasını anlamada literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Atıcı, M. (1999). *İlkokul öğretmenlerinin sınıf yönetiminde yetkinlik beklentisi rolünün İngiltere ve Türkiye'de seçilen bir araştırma grubu üzerinde incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi].

Başar, H. (1999). *Sınıf yönetimi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Bear, G. G. (2010). *School discipline and self-discipline: A practical guide to promoting prosocial student behavior*. The Guilford Press.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27–40. https://doi.org/10.3316/QRJ0902027

Burden, P. R. (1995). *Classroom management and discipline: Methods to facilitate cooperation and instruction*. Kansas.

Celep, C. (2008). *Sınıf yönetiminde kuram ve uygulama* (4. baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Chang, M. L. (2009). An appraisal perspective of teacher burnout: Examining the emotional work of teachers. *Educational Psychology Review, 21*(3), 193–218. https://doi.org/10.1007/s10648-009-9106-y

Cohen, J. (2006). Social, emotional, ethical, and academic education: Creating a climate for learning, participation in democracy, and well-being. *Harvard Educational Review, 76*(2), 201–237. https://doi.org/10.17763/haer.76.2.j44854x1524644vn

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Çalık, M., & Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim, 39*(174), 33–38. https://doi.org/10.15390/EB.2014.3412

Dağlı, A., & Baysal, N. (2012). İlköğretim öğretmenlerinin sınıfta karşılaştıkları disiplin sorunlarının nedenlerine ilişkin görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*, 259–271.

Epstein, J. L. (2011). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools* (2nd ed.). Westview Press.

Erden, M. (2008). *Sınıf yönetimi*. Arkadaş Yayınevi.

Freiberg, H. J. (Ed.). (1999). *School climate: Measuring, improving and sustaining healthy learning environments*. Falmer Press. https://doi.org/10.4324/9780203983980

Gürsoy, H. (2001). *Eğitimde sınıf yönetimi*. Milli Eğitim Bakanlığı Adana Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü. http://www.zgefdergi.com

Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2006). Student–teacher relationships. In G. G. Bear & K. M. Minke (Eds.), *Children's needs III: Development, prevention, and intervention* (pp. 59–71). National Association of School Psychologists.

Hill, N. E., & Taylor, L. C. (2004). Parental school involvement and children's academic achievement: Pragmatics and issues. *Current Directions in Psychological Science, 13*(4), 161–164. https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00298.x

Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (2012). *Educational administration: Theory, research, and practice* (9th ed.). McGraw-Hill.

Jennings, P. A., & Greenberg, M. T. (2009). The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. *Review of Educational Research, 79*(1), 491–525. https://doi.org/10.3102/0034654308325693

Kapucuoğlu, T. A. (2008). *Sınıf öğretmenlerinin sınıfta karşılaştıkları istenmeyen öğrenci davranışları ve bu davranışlara karşı kullandıkları baş etme yöntemleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.

Lewis, R. (2001). Classroom discipline and student responsibility: The students' view. *Teaching and Teacher Education, 17*(3), 307–319. https://doi.org/10.1016/S0742-051X(00)00059-7

Marzano, R. J., Marzano, J. S., & Pickering, D. J. (2003). *Classroom management that works: Research-based strategies for every teacher*. Pearson Education.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage.

Simonsen, B., Fairbanks, S., Briesch, A., & Myers, D. (2008). Evidence-based practices in classroom management: Considerations for research to practice. *Education and Treatment of Children, 31*(3), 351–380. https://doi.org/10.1353/etc.0.0007

Sugai, G., & Horner, R. H. (2002). The evolution of discipline practices: School-wide positive behavior supports. *Child & Family Behavior Therapy, 24*(1–2), 23–50. https://doi.org/10.1300/J019v24n01_03

Tertemiz, N. (2000). Sınıf yönetimi ve disiplin. In L. Küçükahmet (Ed.), *Sınıf yönetimi* (ss. 67–89). Nobel Yayınları.

Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 10*, 188–201. https://doi.org/10.21733/ibad.871703

Wheldall, K., & Merrett, F. (1988). Which classroom behaviours do primary school teachers say they find most troublesome? *Educational Review, 40*(1), 13–27. https://doi.org/10.1080/0013191880400102

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (13. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yiğit, B. (2009). Okul–toplum ilişkileri ve okula toplumsal katılım. In V. Çelik (Ed.), *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi* (ss. 145–155). Pegem Yayıncılık.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

İLKOKUL 1. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKULA UYUM SÜRECİNDE İSTENMEYEN DAVRANIŞLARI İLE BU DAVRANIŞLARIN NEDENLERİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ramazan VARDAR

Karabük Üniversitesi, ramazan.vardar@hotmail.com - https://orcid.org/0009-0009-4682-8501

Doç. Dr., Mustafa POLAT

Karabük Üniversitesi, mustafapolat@karabuk.edu.tr - orcid.org/0000-0002-6905-0087

ÖZET

Okula başlama süreci, çocukların eğitim yaşamındaki en kritik dönüm noktalarından biridir. Özellikle ilkokul 1. sınıfa başlayan öğrenciler, okulun kurallarına uyum sağlama, öğretmen ve akran ilişkilerini düzenleme, yeni bir öğrenme ortamına alışma gibi çok boyutlu bir süreçten geçmektedir. Bu dönemde yaşanan uyum sorunları, öğrencilerin akademik başarılarını, sosyal ilişkilerini ve duygusal gelişimlerini doğrudan etkileyebilmektedir. Uyum haftası ve takip eden ilk haftalar, çocukların okula yönelik tutumlarının ve davranış kalıplarının şekillendiği kritik bir zaman dilimi olması bakımından önem taşımaktadır. Bu süreçte gözlemlenen istenmeyen davranışlar, yalnızca öğrencilerin bireysel özellikleriyle değil; aynı zamanda aile, öğretmen, sınıf ortamı ve okul iklimi gibi çeşitli etkenlerle de ilişkilidir. Dolayısıyla, bu davranışların hem belirlenmesi hem de nedenlerinin ortaya konulması, öğrencilerin daha sağlıklı bir uyum süreci geçirmelerine katkı sağlayacak çözüm önerilerinin geliştirilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, ilkokul 1. sınıf öğrencilerinin okula uyum sürecinde sergiledikleri istenmeyen davranışların tespit edilerek bu davranışların altında yatan nedenlerin ortaya çıkarılması ve bu davranışların azaltılması veya önlenmesine yönelik çözüm önerilerinin sunulmasıdır. Araştırmada, temel nitel araştırma deseni benimsenmiş ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak maksimum çeşitlilik örneklemi temelinde belirlenen 13 birinci sınıf öğretmeni ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerin içerik analizi tekniği ile çözümlenmiş ve öğrencilerin okula uyum sürecinde gözlemlenen istenmeyen davranışlar, bu davranışların nedenleri ve bu davranışların azaltılması veya önlenmesine yönelik çözüm önerileri temalar çerçevesinde sunulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulguların, sınıf öğretmenlerine, rehber öğretmenlere, okul yöneticilerine ve ailelere öğrencilerin uyum sürecinde sergiledikleri istenmeyen davranışların ortadan kaldırılması sürecinde yol gösterici olacağı ve öğrenci–aile–okul iş birliğinin güçlendirilmesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okula Uyum Süreci, İstenmeyen Davranışlar, Uyum Sorunları, Sınıf Yönetimi

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

1. GİRİŞ

Okula başlama süreci, çocuk açısından yalnızca yeni bir okula adım atmak anlamına gelmez; aynı zamanda daha önce güvenli ve tanıdık bir aile ortamında sürdürülen yaşamdan ayrılarak, kuralların, rollerin ve beklentilerin nitelik bakımından değiştiği bir yeni düzene geçişi simgeler. Bu bağlamda, birinci sınıfa başlayan çocuk, öğretmenleri, yöneticileri ve akranlarıyla birlikte yer aldığı sınıf ortamında önceki konfor alanını terk ederek sorumluluk üstlenmeye başlar. Örneğin, bu dönemde çocuk yalnızca akademik görevleri yerine getirmekle kalmaz; aynı zamanda sosyal ilişkilerini düzenleme, içsel duygularını dengeleme ve okulun normlarına uyum sağlama gibi çok yönlü beceriler geliştirmek durumunda kalır (Dinçer, 2005; Erkan, 2011; Oktay & Unutkan, 2005). Öte yandan bu süreç her çocuk için eşit düzeyde ilerlemez; farklı gelişimsel, çevresel ve bireysel etkenlerin varlığı nedeniyle bazı öğrenciler okula uyum sağlama açısından belirgin güçlüklerle karşılaşabilir (Bilgili, 2007). Literatürde, özellikle gelişim psikolojisi ve eğitim sosyolojisi çerçevesinde, okul başlama geçişinin bilişsel, duygusal ve sosyal alanlarda bir "çoklu geçiş" biçiminde ele alındığı vurgulanmaktadır (Demirtaş-Zorbaz & Ergene, 2019; Hong, Lu, & Zhu, 2023). Bu bağlamda, çocukların sınıf ortamına, öğretmenine ve akranlarına yönelik duygusal ve davranışsal tepkileri, okul-aile ekosistemindeki destek düzeyi, öğretmen-öğrenci ilişkisi ve arkadaş gruplarındaki güven algısıyla yakından ilişkilidir (Agami-Turjeman & Estlein, 2025; Tobin vd., 2022). Dolayısıyla, yalnızca pedagojik etkinliklerin değil, aynı zamanda çocuğun psikososyal hazırlık düzeyinin, sınıf ortamının niteliğinin ve aile-okul iş birliğinin de okula uyum sürecinde kritik bir işlev üstlendiği söylenebilir.

"Okula uyum", öğrencinin yeni öğrenme ortamına, öğretmenine, akranlarına ve okulun normlarına yönelik geliştirdiği sosyal, davranışsal ve duygusal tepkiler bütünüdür ve çok boyutlu bir süreç olarak ele alınmaktadır (Seven, 2011). Bu tanım çerçevesinde, öğrencinin yalnızca fiziksel olarak okula katılım sağlaması değil; duygusal olarak "aidiyet" hissetmesi, davranışsal olarak sınıf kurallarına ve akran ilişkilerine uyum göstermesi ve sosyal olarak yeni rolleri benimsemesi beklenir. İlkokul 1. sınıf düzeyinde, çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerinde gösterdikleri farklılıklar sebebiyle bu uyum sürecinin niteliği büyük ölçüde değişkenlik gösterir. Uyum sorunları, eğitim ortamının kalite-boyutunu doğrudan etkileyebilir. Öğrencinin kendi öğrenmesini sekteye uğratabileceği gibi, sınıfın genel düzenini bozabilir, öğretim sürecini aksatabilir veya okulun psikososyal iklimini olumsuz yönde etkileyebilir (Başar, 2001; Celep, 2004). Güncel araştırmalar da geçiş dönemlerinde çocukların davranışsal ve duygusal olarak risk altında olabileceğini göstermektedir; örneğin, okul başlama geçişinin bilişsel, sosyal ve duygusal alanları içeren "çoklu geçiş" niteliği taşıdığı ve bu sürecin desteklenmemesi halinde uyumsuz davranışların ortaya çıkabileceği vurgulanmıştır (Demirtaş-Zorbaz, 2019; Hong, 2023). Ayrıca, bu süreçte öğrencilerin sergilediği istenmeyen davranışların yalnızca bireysel özelliklerden kaynaklanmadığı; aynı zamanda çevresel faktörlerin aile katılımı, öğretmen-öğrenci ilişkisi, sınıfın sosyal-fiziksel koşulları bu davranışların ortaya çıkmasında etkili olduğu saptanmıştır (Sylaj, 2022). Dolayısıyla, "istenmeyen davranış" kategorisine giren bu tepkiler, öğrencinin ya da diğer öğrencilerin öğrenmesini engelleyebilecek, sınıf işleyişini bozabilecek ya da okulun genel iklimini olumsuzlaştırabilecek nitelikte olarak tanımlanabilir. Bu nedenle, ilkokul 1. sınıfa başlayan öğrencilerin okula uyum süreçleri yalnızca bireysel bir uyum problemi olmaktan ziyade; okul-

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

aile-öğretmen üçlüsünün birlikte hareket etmesi gereken sistemik bir süreç olarak ele alınmalıdır.

Eğitim ortamlarında gözlemlenen istenmeyen davranışların kökeni genellikle yalnızca öğrencinin bireysel özellikleriyle sınırlı olmayıp; çocuğun gelişim düzeyi, aile tutumları, öğretmen-öğrenci etkileşimi ve okulun fiziksel-sosyal koşulları gibi çok sayıda etkenin karşılıklı etkileşimiyle biçimlenmektedir (Başar, 2003; Ergün & Yüksel, 2005). Özellikle okula başlama dönemi, çocuğun duygusal ve davranışsal uyum kapasitesini zorlayan karmaşık bir geçiş sürecidir. Bu süreçte öğrencilerin okula yönelik kaygı, ayrılma korkusu, akran çatışmaları veya kurallara uyum güçlükleri sergilemeleri olağan bir durumdur (Aydoğmuş, 2001; Yalman, 2007). Çocuk, daha önce denetimli bir aile ortamında sürdürdüğü düzeni geride bırakarak öğretmen ve akran ilişkilerinin belirlediği yeni bir sosyal sistemin parçası hâline gelir. Bu bağlamda, duygusal düzenleme, özdenetim ve sosyal becerilerdeki eksiklikler, sınıf içi uyumsuz davranışların önemli belirleyicilerindendir.

Birinci sınıf öğretmenleri, öğrencilerin okula adapte olma sürecinde en kritik rehberlerdir; sınıf ortamının yönlendiricisi olarak hem öğrencilerin öğrenme ortamına geçişini kolaylaştırır, hem de yeni normlara ve beklentilere uyumu destekler. Ancak sınıf içindeki istenmeyen davranışlar, öğretmenin sınıf yönetimini zorlaştırmasının yanı sıra öğretim etkinliklerinin verimliliğini düşürebilir ve diğer öğrencilerin öğrenme motivasyonunu olumsuz şekilde etkileyebilir (Gökyer & Doğan, 2016). Özellikle uyum sürecinin ilk haftalarında ortaya çıkan bu tür davranışların nedenlerini anlamak ve buna yönelik önleyici stratejiler geliştirmek, okul-temelli uyum süreçlerinin sürdürülebilirliği açısından hayati önem taşımaktadır. Literatürde öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerinin öğrenci davranışı üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir; örneğin sınıf yönetimi becerileri düşük olan öğretmenlerin sınıflarında istenmeyen disiplin davranışlarının daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır (Kayıkçı, 2009). Ayrıca, geçiş dönemini (örneğin okul öncesinden birinci sınıfa geçiş) destekleyen planlı uygulamaların, öğretmen-veli iş birliğinin ve sabırlı öğretmen uygulamalarının olumlu adaptasyon sürecine katkı sağladığına dair bulgular da mevcuttur (Boylan, 2024). Bu çerçevede, öğretmenin yalnızca ders içeriğini aktaran değil; sınıf yönetimi, sosyal iklim oluşturma, öğrenci-akran etkileşimlerini düzenleme ve aile-okul iletişimini destekleme rollerini üstlenen bir rehber olması gerekmektedir. Erken dönemde ortaya çıkan istenmeyen davranışlara karşı öğretmenin hazırlıklı olması; sınıf kurallarının açık biçimde belirlenmesi ve öğrencilerin bu kuralları anlamaları için zaman ayrılması; öğretmen-öğrenci ilişkisinin güvene dayalı biçimde geliştirilmesi ve sınıf yönetimi stratejilerinin önceden planlanması, uyum sürecinin ve öğrenme sürecinin niteliğini önemli ölçüde yükseltebilir.

İlkokul 1. sınıf düzeyindeki öğrencilerin sergilediği istenmeyen davranışları sadece bireysel düzeyde değerlendirmek yetersiz kalır; çünkü bu tür davranışların ortaya çıkmasında aile-okul iş birliği, sınıf ortamı, öğretmen tutumları, okul iklimi ve fiziksel koşullar gibi çok katmanlı etkenlerin etkisi büyük ölçüde vardır (Sadık, 2006; Özgözgü, 2007). Örneğin, geçiş döneminde güçlü bir aile-okul bağlantısına sahip öğrencilerin davranışsal uyumlarının daha yüksek olduğu ve okul-ev sürecinin koordineli olması halinde uyumsuz davranışların azaldığı ortaya konmuştur (Tobin vd., 2022). Sınıf içi sosyal-ilişkisel iklim de önemli bir belirleyicidir; yapılan son araştırmalara göre öğrencilerin "sınıf iklimini olumlu algılama" düzeyleri doğrudan problem davranışlarının sıklığıyla ters yönde ilişkilidir (Lüdeke, 2023). Öğretmenlerin

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

tutumları ve sınıf yönetimi uygulamaları da bu yapının merkezindedir; iyi yapılandırılmış sınıf kurallarına sahip, öğrenci katılımını teşvik eden ve davranışsal beklentileri açıkça sunan sınıflarda olumsuz davranışların daha düşük düzeyde olduğu sistematik incelemelerle saptanmıştır (Salama vd., 2025). Buna ek olarak, okulun fiziksel koşulları ve sosyal yapısı da yalnızca öğrenme ortamını değil, öğrencilerin duygusal güvenlik algısını ve dolayısıyla davranışsal tepkilerini de etkileyebilir (Castro, 2025). Dolayısıyla, birinci sınıf öğrencilerinin okula uyum sürecinde ortaya çıkan bu davranışların nedenlerini bütüncül bir yaklaşımla incelemek hem sınıf öğretmenlerine hem de okul rehberlik hizmetlerine ve yönetim birimlerine, öğrenci-aile-okul üçlü iş birlik modeli doğrultusunda değerli öneriler üretme imkânı sunacaktır.

Bu araştırmanın amacı, ilkokul 1. sınıf öğrencilerinin okula uyum sürecinde sergiledikleri istenmeyen davranışları belirlemek, bu davranışların ortaya çıkış koşullarını öğretmen görüşleri ışığında analiz etmek ve sürecin iyileştirilmesine yönelik çözüm önerileri geliştirmektir. Bu bağlamda araştırma şu sorulara yanıt aramaktadır:

1- İlkokul 1. sınıf öğrencilerinin okula uyum sürecinde sergiledikleri istenmeyen davranışlar nelerdir?
2- İlkokul 1. sınıf öğrencilerinin okula uyum sürecinde sergiledikleri istenmeyen davranışların ortaya çıkış nedenleri nelerdir?
3- İlkokul 1. sınıf öğrencilerinin okula uyum sürecinde sergiledikleri istenmeyen davranışların azaltılması veya önlenmesine yönelik çözüm önerileri nelerdir?

Araştırma sonucunda elde edilecek bulguların, sınıf öğretmenleri, rehber öğretmenler, okul yöneticileri ve ailelerin öğrencilerin okula uyum sürecinde sergiledikleri istenmeyen davranışlarla daha etkin biçimde başa çıkmalarına katkı sağlaması beklenmektedir. Bu kapsamda, çalışmanın sonuçlarının öğretmenlere, öğrencilerin duygusal ve davranışsal ihtiyaçlarını daha iyi tanıma, sınıf içi etkileşimleri sağlıklı biçimde yönlendirme ve olumlu öğrenme ortamı oluşturma konularında yol gösterici olacağı öngörülmektedir. Aynı şekilde, rehber öğretmenler için bulgular; öğrencilerin sosyo-duygusal uyum süreçlerine yönelik müdahale programlarının tasarlanması, erken uyarı işaretlerinin belirlenmesi ve önleyici rehberlik faaliyetlerinin güçlendirilmesi açısından önemli bir kaynak işlevi görecektir. Okul yöneticileri açısından ise elde edilecek veriler, okul ikliminin geliştirilmesi, öğretmen desteği mekanizmalarının güçlendirilmesi ve aile-okul iletişimini sürdürülebilir kılacak stratejilerin belirlenmesine katkı sunacaktır. Dolayısıyla, bu çalışma yalnızca bireysel düzeyde öğrenci davranışlarının anlaşılmasına değil; aynı zamanda öğrenci-aile-okul iş birliğini güçlendiren, bütüncül ve önleyici bir yaklaşımın yerleşmesine de kuramsal ve pratik katkılar sunmayı amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden temel nitel araştırma deseni (basic qualitative study) çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu desen, bireylerin veya kurumların belirli bir olguya ilişkin deneyimlerini, algılarını ve bu deneyimlere yükledikleri anlamları derinlemesine incelemeyi amaçlayan bir yaklaşımdır (Merriam, 2009; Merriam & Tisdell, 2015). Temel nitel araştırma deseni, özellikle eğitim bilimlerinde sıkça başvurulan bir yaklaşım olup, belirli bir olgunun “nasıl” ve “neden” ortaya çıktığını anlamaya yönelik olarak katılımcıların anlam dünyalarına odaklanır. Merriam ve Tisdell (2015) bu desenin,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

katılımcıların deneyimlerinden hareketle olgunun özünü anlamaya ve bu doğrultuda temalar, örüntüler ve kavramsal çıkarımlar geliştirmeye imkân tanıdığını belirtmektedir. Bu yönüyle araştırma, okul yaşamında sıklıkla gözlemlenen ancak nedenleri çoğu zaman yüzeysel biçimde açıklanan istenmeyen öğrenci davranışlarını, öğretmenlerin deneyimleri aracılığıyla derinlemesine anlamayı hedeflemektedir.

Temel nitel araştırma deseni, betimleyici bir özellik taşımakta ve katılımcıların doğrudan deneyimlerinden elde edilen verilerin sistematik biçimde yorumlanmasına dayanmaktadır (Creswell & Poth, 2021). Bu modelde araştırmacı, olguyu katılımcıların bakış açısından anlamlandırmayı, öznelerin gerçeklik algılarını bağlamsal olarak çözümlemeyi amaçlar. Araştırma sürecinde tümevarımsal bir analiz yaklaşımı benimsenmiş; öğretmen görüşlerinden yola çıkarak istenmeyen davranışların türleri, nedenleri ve çözüm önerileri tematik olarak sınıflandırılmıştır. Böylelikle elde edilen bulgular, belirli bir teoriye değil, katılımcı anlatılarına dayalı olarak doğal biçimde ortaya çıkan anlam örüntülerine dayanacaktır.

Araştırmanın çalışma grubunu, 2024–2025 eğitim-öğretim yılında Karabük ili merkez ilçesinde görev yapan 13 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılar maksimum çeşitlilik örneklemesi yoluyla belirlenmiştir. Bu örnekleme yöntemi, farklı sosyo-ekonomik çevrelerden gelen, farklı okul türlerinde görev yapan ve mesleki kıdem, yaş, cinsiyet gibi demografik özellikler bakımından çeşitlilik gösteren öğretmenlerin araştırma sürecine dâhil edilmesini sağlamıştır (Patton, 2015). Böylelikle elde edilen verilerin, ilkokul birinci sınıf düzeyinde öğrencilerin sergilediği istenmeyen davranışlara ilişkin çok yönlü bir bakış açısı sunması amaçlanmıştır. Katılımcıların kimliklerinin gizliliği etik ilkeler gereği korunmuş; öğretmenler "K1, K2, …, K13" şeklinde kodlanmıştır.

Araştırmada görüşme yapılan K1–K13 kodlu toplam 13 birinci sınıf öğretmeninin yaş ve mesleki deneyim (kıdem) bilgileri Çizelge 1'de verilmiştir. Katılımcılar farklı cinsiyet, yaş ve kıdem dağılımlarına sahip olup maksimum çeşitlilik örneklemi sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşme yapılan öğretmenlerin yaşları 31 ile 58 arasında, mesleki deneyimleri ise 7 yıl ile 31 yıl arasında değişmektedir.

Çizelge 1. Katılımcı öğretmenlerin demografik özellikleri

Katılımcı	Yaş	Mesleki Kıdem (yıl)
K1 (Erkek)	58	31
K2 (Kadın)	36	13
K3 (Kadın)	43	21
K4 (Kadın)	35	11
K5 (Erkek)	47	25
K6 (Kadın)	55	29
K7 (Kadın)	42	17
K8 (Kadın)	41	15
K9 (Kadın)	31	7
K10 (Kadın)	33	10
K11 (Erkek)	43	17
K12 (Erkek)	33	8
K13 (Kadın)	37	14

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Araştırmada elde edilen veriler, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Görüşme formu hazırlanırken ilgili literatür (Başar, 2001; Braun & Clarke, 2021; Merriam & Tisdell, 2015; Sadık, 2006) incelenmiş, uzman görüşü alınmış ve pilot uygulama sonrasında gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Görüşmeler bireysel olarak, katılımcıların görev yaptığı okullarda sessiz ve uygun ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Her görüşme ortalama 25-35 dakika sürmüş, katılımcı onayı alınarak ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Görüşme soruları üç ana eksende yapılandırılmıştır:

1. Öğrencilerin okula uyum sürecinde gözlemlenen istenmeyen davranışlar,
2. Bu davranışların olası nedenleri,
3. Davranışların azaltılmasına veya önlenmesine yönelik çözüm stratejileri.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Bu bağlamda, ses kayıtları yazılı hâle getirildikten sonra veriler tekrarlayan okumalarla kodlanmış, benzer ifadeler ve anlam örüntüleri altında kategoriler oluşturulmuştur (Miles & Huberman, 1994; Nowell et al., 2017). Analiz süreci Braun ve Clarke'nin (2021) altı aşamalı tematik analiz yaklaşımı (veriye aşinalık, ilk kodlamalar, tema geliştirme, temaların gözden geçirilmesi, tanımlanması ve raporlanması) temel alınarak yürütülmüştür. Kodlama sürecinde iki araştırmacı bağımsız biçimde çalışmış, temalar üzerinde fikir birliği sağlamak amacıyla karşılaştırmalı kodlama yapılmıştır. Kodlayıcılar arası uyum oranı %97 olarak hesaplanmış ve bu oran Miles ve Huberman (1994)'ın kabul ettiği güvenilirlik sınırının üzerinde bulunmuştur.

Araştırmanın geçerliği ve güvenirliğini artırmak için çoklu veri kaynağı, doğrudan alıntılar ve katılımcı doğrulaması (member checking) stratejileri kullanılmıştır (Creswell & Poth, 2021; Tracy, 2020). Bulguların inandırıcılığını sağlamak için veriler ayrıntılı biçimde betimlenmiş, araştırma süreci açık biçimde dokümante edilmiştir. Katılımcıların gönüllü katılımı esas alınmış; araştırma süreci Karabük Üniversitesi Etik Kurulu'nun onayıyla yürütülmüştür. Görüşmeler öncesinde her katılımcıya araştırmanın amacı açıklanmış, gizlilik ve anonimlik ilkeleri garanti altına alınmıştır.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgular, birinci sınıf öğrencilerinin okula uyum sürecinde yaşadıkları güçlüklerin çok boyutlu ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Öğretmen görüşlerine göre öğrencilerin sergilediği istenmeyen davranışlar, duygusal, sosyal ve davranışsal alanlarda çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. En sık gözlemlenen davranışlar arasında ayrılık kaygısı ve buna bağlı ağlama nöbetleri, saldırgan veya zarar verici tepkiler, kurallara uymama ve itaatsizlik, dikkat dağınıklığı ve aşırı hareketlilik ile çekingenlik ve içe kapanma gibi tepkiler yer almaktadır. Bu davranışlar, öğrencilerin okula ilk adım attıkları dönemde, özellikle uyum haftasının ilk günlerinde yoğunlaşmakta; çocukların okul ortamına alışmaları ve öğretmen–akran ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte zamanla azalma eğilimi göstermektedir. Elde edilen bulgular, istenmeyen davranışların yalnızca bireysel farklılıklardan değil, aynı zamanda davranışların ortaya çıktığı fiziksel ve sosyal bağlamlardan da etkilendiğini ortaya koymuştur. Öğretmen ifadelerine göre, bu davranışlar en sık ders içi ortamlarda, teneffüs ve toplu etkinliklerde, okula sabah giriş anlarında ve tatil dönüşleri gibi geçiş dönemlerinde gözlemlenmektedir. Özellikle ders

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

süresinin uzunluğu, kalabalık sınıflar ve rutin değişimleri gibi etkenler, öğrencilerin özdenetim ve dikkat becerilerini zorlayarak problem davranışların artmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte, öğrencilerin okula ve öğretmenlerine alışması, kuralları anlamlandırması ve güvenli bir sınıf atmosferi içinde bulunması, bu davranışların sıklığını belirgin biçimde azaltmaktadır. Genel olarak, bulgular birinci sınıf öğrencilerinin okula uyum sürecinde yaşadığı istenmeyen davranışların duygusal tepkiler, sosyal uyumsuzluklar ve dikkat/davranış sorunları ekseninde şekillendiğini göstermektedir. Bu davranışların sıklığı ve şiddeti, öğrencinin bireysel özellikleri (yaş, mizaç, gelişim düzeyi), aile tutumları ve okul ortamının yapısı gibi çoklu değişkenlerin etkileşimiyle belirlenmektedir. Dolayısıyla, okula uyum sürecinin sağlıklı yürütülebilmesi için öğrenci–aile–öğretmen üçgeninde bütüncül bir iş birliği yaklaşımının benimsenmesi gerekmektedir. Bu çok katmanlı yapı, araştırmanın ilerleyen bölümlerinde sunulan bulgulara ve geliştirilen önerilere yön vermiştir.

3.1. Öğrencilerin Okula Uyum Sürecinde Gözlemlenen İstenmeyen Davranışlar ve Bu Davranışların Ortaya Çıktığı Ortam veya Durumlar

Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin olarak öğretmen görüşlerinden elde edilen veriler doğrultusunda, öğrencilerin okula başlama sürecinde çeşitli türlerde istenmeyen davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir. Bu davranışlar ayrılık kaygısı ve ağlama, saldırgan ve zarar verici davranışlar, kurallara uymama ve itaatsizlik, dikkat dağınıklığı ve aşırı hareketlilik ile çekingenlik ve içe kapanma olmak üzere beş ana tema altında toplanmıştır.

Ayrılık Kaygısı ve Ağlama: Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, okula yeni başlayan öğrencilerde en sık gözlemlenen sorunun ebeveynlerinden ayrılmak istememe ve buna bağlı ağlama nöbetleri olduğunu belirtmiştir. Birinci sınıf öğrencileri sabah okula bırakıldıklarında aileden kopma korkusu yaşayarak sınıfa girmeyi reddedebilmekte, gün içinde sık sık eve gitmek istediklerini dile getirmektedirler. Nitekim K5 ve K13 , okula uyum sürecinde “anneden, babadan ayrılamama, ev ortamını özlemesi ve eve geri dönmek istemesi” ve bunun sonucu ortaya çıkan yoğun ağlama davranışlarının çok yaygın olduğunu vurgulamıştır. Bu bulgu, küçük yaş grubu öğrencilerinin okula başlarken ciddi bir ayrılık kaygısı yaşayabildiğini ve bunun davranışlarına yansıdığını göstermektedir.

Saldırgan ve Zarar Verici Davranışlar: Bazı öğrenciler uyum sorunlarını saldırganlık ya da çevresine zarar verme şeklinde dışa vurmaktadır. Birkaç öğretmen, akranlarına vurma, itme veya eşyaları kırma gibi fiziksel şiddet içeren davranışlar gözlemlediklerini belirtmiştir. Örneğin K12, uyum sürecindeki çocuklarda “saldırganlık ve şiddet, eşyalara zarar verme” davranışlarının görülebildiğini söylemiştir. Benzer şekilde K5 de okulun ilk günlerinde bazı öğrencilerde “okul ve kendi eşyalarına zarar verme” şeklinde yıkıcı davranışlar ortaya çıktığını aktarmıştır.

Kurallara Uymama ve İtaatsizlik: Birinci sınıf öğretmenleri, öğrencilerin okul ve sınıf kurallarına uyum sağlamakta zorlandıklarını, sık sık kuralları ihlal etme veya öğretmenin yönergelerine direnme davranışı sergilediklerini bildirmiştir. Okula yeni başlayan birçok çocuk evde alışkın olmadığı disiplin ve rutinlerle karşılaştığında, sınıf içinde kurallara uymayı reddedebilmektedir. K4 ve K10, uyum sürecinde “sınıf ve okul kurallarına uyum sorunu” yaşandığını ve öğrencilerin kurallara karşı gelme eğilimi gösterdiklerini belirtmiştir. Bu bulgu, birçok öğrencinin okula başladığında otoriteye ve kurallara alışma sürecinde zorlandığını, bu nedenle istenmeyen davranışlar sergilediğini göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Dikkat Dağınıklığı ve Aşırı Hareketlilik: Uyum sorunları yaşayan öğrenciler arasında derse odaklanamama, yerinde oturamama, sürekli hareket etme gibi dikkat eksikliği ve hiperaktivite belirtileri de sık görülmektedir. Özellikle önceki eğitim yaşantılarında belli bir disipline alışkın olmayan çocuklar, uzun süre aynı yerde oturarak derse konsantre olmakta güçlük çekebilirler. K12 ve K2 , bu dönemde bazı öğrencilerde "dikkat eksikliği ve hiperaktiflik, sürekli ayağa kalkma" gözlemlediğini vurgulamıştır. Bu tür davranışlar, öğrencinin hem akademik etkinliklere katılımını engellemekte hem de sınıf içi öğrenme ortamını bozabilmektedir.

Çekingenlik ve İçe Kapanma: Bazı öğrenciler uyum sürecinde utangaç, çekingen veya pasif davranışlar sergilemektedir. Bu çocuklar sınıf etkinliklerine katılmaktan kaçınma, sorulara yanıt vermeme, akranlarıyla iletişim kurmaktan çekinme gibi davranışlarla dikkat çekerler. K11 ve K4 özellikle "çekingenlik" gösteren çocukların uyum sürecinde istenmeyen davranışlar sergileyebildiğini ifade etmiştir.

Birinci araştırma sorusu kapsamında öğretmen görüşlerinden elde edilen veriler, yalnızca istenmeyen davranışların türleriyle sınırlı kalmamış; bu davranışların hangi ortam ve durumlarda daha sık ortaya çıktığına ilişkin önemli ipuçları da sunmuştur. Katılımcı ifadeleri, öğrencilerin sergilediği davranışların bağlama duyarlı bir biçimde değiştiğini, belirli fiziksel veya sosyal ortamlarda daha yoğun biçimde gözlemlendiğini göstermektedir. İstenmeyen davranışların ortaya çıktığı ortamlar ve durumlar; ders içi ortam, teneffüs ve kalabalık etkinlikler, okula başlama anı ve diğer ortamlar ve durumlar olmak üzere dört başlıkta ele alınabilir.

Ders İçi Ortam: Birinci sınıf öğretmenleri, istenmeyen davranışların en sık ders esnasında, sınıf içinde ortaya çıktığını belirtmektedir. Öğrenciler büyük bir zaman dilimini sınıf içinde geçirdikleri için, özellikle ders saatlerinin uzunluğu ve sınıf içi kurallar, uygunsuz davranışların tetikleyicisi olabilmektedir. Örneğin K6, bu davranışların "daha çok derste ortaya çıkıyor" olmasını, çocukların uzun ders sürelerini yönetmekte zorlanmalarına bağlamıştır. Sınıf içinde öğrenciler izin almadan konuşma, yerinden kalkma veya dikkat dağıtıcı hareketlerde bulunma gibi tepkiler verebilmektedir. Bu nedenle ders içi ortam, uyum sorunlarının en belirgin gözlemlendiği bağlam olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teneffüs ve Kalabalık Etkinlikler: Bazı öğretmenler, teneffüslerde ve toplu okul etkinliklerinde de istenmeyen davranışların arttığını ifade etmiştir. Özellikle çocukların kontrolsüz şekilde hareket ettiği, akran etkileşiminin yoğun olduğu kalabalık ortamlarda, uyum sorunu yaşayan öğrencilerin problem davranışları gözle görülür biçimde ortaya çıkabilmektedir. K4, istenmeyen davranışların "genellikle teneffüs ve toplu etkinliklerde kalabalık ortamlarda ortaya çıktığını" belirtmiştir.

Okula Başlama Anı (Sabah Ayrılma): İstenmeyen davranışların yoğunlaştığı bir diğer kritik zaman dilimi, öğrencilerin okula ilk geldikleri an yani sabahları sınıfa giriş dönemecidir. Birçok öğretmen, özellikle uyum haftasının ilk günlerinde sabahları okula girişte bazı öğrencilerin anne babadan ayrılmak istemediği, sınıf kapısında ağlama ve içeri girmeyi reddetme şeklinde davranışlar sergilediğini belirtmiştir. K11 ve K13 bu davranışların "Sabah okula ilk girdikleri anlarda " çok daha fazla görüldüğünü ifade etmiştir. Okula başlangıç anı, çocuk için ebeveyninden ayrıldığı ve okul ortamına geçtiği kritik bir geçiş olduğundan, uyum sorunu yaşayan öğrenciler bu esnada yoğun duygusal tepkiler gösterebilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Diğer Ortam ve Durumlar: Bazı öğretmenler, yukarıdaki temel ortamlar dışında, tatil dönüşleri sonrasında veya derslerin başlangıç anlarında da istenmeyen davranışlarda artış gözlemlendiğini belirtmiştir. Örneğin K1, problemli davranışların özellikle "tatil dönüşlerinde, ders başlarında" kendini gösterebildiğini aktarmıştır. Bu durum, rutinlerin bozulduğu aralardan sonra öğrencilerin yeniden okula uyum sağlamakta güçlük çekmesiyle açıklanabilir. İstenmeyen davranışların sıklığı ve şiddeti, büyük ölçüde içinde bulunulan ortama ve zamana göre değişmekte; ders içi ve kalabalık ortamlarda artarken, ev ortamından okula geçişin yaşandığı anlarda zirve yapmaktadır.

Katılımcı öğretmenler, özellikle uyum haftasının ilk günlerinde problem davranışların daha sık ve yoğun biçimde gözlemlendiğini, öğrencilerin zamanla okul ortamına alıştıkça bu davranışların belirgin biçimde azaldığını belirtmiştir.

Tüm öğretmenlerin ortak gözlemi, okula uyum sürecindeki istenmeyen davranışların özellikle ilk birkaç günde veya ilk haftada çok yoğun olduğudur. K11, bu davranışların "İlk günlerde daha yoğun" görüldüğünü, ancak zamanla sıklığının azaldığını belirtmiştir. Benzer şekilde K13 de istenmeyen davranışların "okulun ilk haftasında daha yoğun olarak görülür" dediğini ve uygun müdahalelerle azalarak ortadan kalkabileceğini vurgulamıştır. Bu ifadeler, uyum haftasının öğrenciler için en zorlayıcı dönem olduğunu ve problem davranışların en çok bu dönemde ortaya çıktığını göstermektedir. İlk haftalardaki yüksek yoğunluk, çoğu öğrenci için zamanla kuralları ve rutinleri öğrendikçe belirgin biçimde azalma eğilimi göstermektedir.

3.2. İlkokul 1. Sınıf Öğrencilerinin Okula Uyum Sürecinde Sergiledikleri İstenmeyen Davranışların Ortaya Çıkış Nedenleri

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin olarak öğretmen görüşlerinden elde edilen veriler, ilkokul 1. sınıf öğrencilerinin okula uyum sürecinde sergiledikleri istenmeyen davranışların çok boyutlu nedenlere dayandığını ortaya koymuştur. Öğretmenler, bu davranışların yalnızca öğrencinin bireysel özelliklerinden değil; aile tutumları, öğretmen yaklaşımları, sınıf ortamı ve okul iklimi gibi çevresel faktörlerin etkileşiminden kaynaklandığını belirtmiştir. Elde edilen bulgular, istenmeyen davranışların ortaya çıkış nedenlerinin bireysel nedenler, ailevi nedenler, okul ve sınıf ortamının fiziksel özellikleri ile ilgili nedenler, öğretmen ile ilgili nedenler ile okul iklimi ve yönetimi ile ilgili nedenler olmak üzere beş ana tema altında toplanabileceğini göstermektedir.

Bireysel Nedenler: Öğretmenler, daha küçük yaşta ve olgunlaşma düzeyi düşük çocukların uyum sağlamada zorlandığını, buna karşın yaşça ve gelişimce daha hazır olan çocukların daha kolay adapte olduğunu belirtmiştir. K11, "Bazı öğrenciler dışa dönük olduğu için kolay uyum sağlayabiliyor. İçe kapanık olanlar zor alışıyorlar. Yaş büyüdükçe uyum kolaylaşıyor." diyerek bireysel farkların etkisini özetlemiştir. Benzer şekilde K13, çocuğun fiziksel gelişiminin yetersiz olması ve çok erken yaşta okula başlamasının uyum sürecini güçleştiren önemli bireysel etkenler olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla her çocuğun kişisel donanımı, okula uyumda kritik bir rol oynamakta; yaşça ve gelişimsel olarak hazır olmayan, mizaç olarak çekingen veya hareketli uçlarda bulunan öğrenciler istenmeyen davranışlara daha yatkın hale gelmektedir.

Ailevi Nedenler: Tüm katılımcılar, öğrencinin aile ortamı ve ebeveyn tutumlarının uyum sürecindeki davranışlar üzerinde büyük etki yaptığını vurgulamışlardır. Aşırı hoşgörülü veya koruyucu tutum sergileyen ailelerin çocukları, evde sınır görmeden büyüdükleri için okul

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

kurallarına uymakta zorlanmaktadır. Öte yandan ilgisiz veya sorunlu aile ortamları da çocukların davranışlarına olumsuz yansımaktadır. K11'in ifadeleri bu durumu özetler niteliktedir: "Ailelerin yetiştirme tarzları büyük farklılıklar yaratmaktadır. Çocukların her istediğini yapan ailelerin çocukları kurallara uymakta zorlanmaktadır. Kavgacı ve mutsuz bir ailede büyüyen çocuk yeni bir ortama uyum sağlamada ve arkadaş edinmede zorluk yaşamaktadır. Evlerinde kurallarla tanışan çocuklar okullara uyum sağlamada daha başarılıdırlar." Tüm bu bulgular, aile içi tutumların dengeli, tutarlı ve destekleyici olmamasının, öğrencilerin okula adaptasyonunu zorlaştırarak istenmeyen davranışlara zemin hazırladığını ortaya koymaktadır.

Okul ve Sınıf Ortamının Fiziksel Özellikleri ile İlgili Nedenler: Kalabalık sınıflar, öğretmenin her öğrenciyle yeterince ilgilenmesini güçleştirmekte ve bazı öğrencilerin ihtiyaç ve sorunlarının gözden kaçmasına neden olabilmektedir. K3 ve K11, "Fiziki ortamın yetersiz olduğu sınıflarda istenmeyen davranışlar daha çok gözlemlenmektedir; kalabalık sınıflarda bu davranışlar daha fazla görülmekte, öğrenciye ayrılan zaman azalınca bireysel ilgi de yetersiz kalıyor" diyerek sınıf mevcudu ve fiziki şartların etkisini vurgulamışlardır. Bunun yanında, okulun genel fiziki ortamının çocuğa güven vermesi ve ilgisini çekmesi de önemlidir. K1, "Güvenli ve temiz okullara uyum kolay oluyor. Çocuk fiziki olarak ilgisini çeken bir okulda ve küçük, kalabalık olmayan bir sınıfta kendini ait hissediyor" diyerek uygun fiziki şartların adaptasyonu kolaylaştırdığını belirtmiştir

Öğretmen ile İlgili Nedenler: Özellikle birinci sınıf öğretmeninin güler yüzlü fakat aynı zamanda kararlı ve tutarlı olması gereği vurgulanmıştır. K1, öğretmenin sınıfta disiplini sağlayacak net kuralları olması ve bu kuralları tutarlı biçimde uygulaması halinde öğrencinin kendini güvende hissedeceğini, öğretmen tutarsız veya kontrolü sağlayamazsa ise çocukların kaos ortamında korku yaşayabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca, K11'in belirttiği üzere öğretmenin her öğrenciye eşit ve adil davranması, küçük sevgi gösterileriyle (başını okşamak, güzel söz söylemek gibi) çocuğa değer verdiğini hissettirmesi, öğrencinin okula bağlılığını artırmakta ve uyum sürecini hızlandırmaktadır.

Okul İklimi ve Yönetimi ile İlgili Nedenler: Okulun genel atmosferi, idarenin yaklaşımları ve sağlanan destek hizmetleri de öğrencilerin uyum davranışlarında rol oynamaktadır. Güvenli, düzenli ve sıcak bir okul iklimi uyumu kolaylaştırırken, kural ve disiplin anlayışının tutarsız olduğu, iletişimin zayıf kaldığı okullarda sorunlar artabilmektedir. K11, "Güvenli okullar ve kuralların net olduğu okullar, okula uyum konusunda kolaylaştırıcı oluyor. Okul yönetimi kurallarını net olarak koymalı ve herkese aynı şekilde uygulamalıdır." diyerek tutarlı bir okul yönetimi ve ikliminin önemini vurgulamıştır. Benzer şekilde K1 de güvenlik ve temizlik gibi faktörlere dikkat çekerek, okulda küfür, kavga gibi olumsuzlukların olmamasının hem çocuk hem veli açısından uyumu artırdığını belirtmiştir.

3.3. İstenmeyen Davranışların Azaltılması veya Önlenmesine Yönelik Öneriler

Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin olarak öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgular, ilkokul birinci sınıf öğrencilerinin okula uyum sürecinde ortaya çıkan istenmeyen davranışların azaltılması ve önlenmesi için çok boyutlu bir yaklaşım gerektiğini göstermektedir. Katılımcılar, bu süreçte yalnızca öğrencinin bireysel özelliklerinin değil, aynı zamanda sınıf içi düzenlemeler, öğretmen tutumu, aile iş birliği ve okul yönetiminin destekleyici

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

uygulamalarının da belirleyici rol oynadığını vurgulamışlardır. Elde edilen veriler doğrultusunda, öğretmenler tarafından dile getirilen çözüm önerileri sınıf içi düzenlemeler, aile-okul iş birliği, öğretmen tutum ve yöntemleri ile okul ve yönetsel destekler olmak üzere dört ana tema altında toplanmıştır.

Sınıf İçi Düzenlemeler: Öğretmenler, öğrencilerin okula uyumunu kolaylaştırmak için sınıf ortamında yapılacak düzenlemelerin kritik rol oynadığını belirtmiştir. Öncelikle sınıfın dikkat çekici görsellerle donatılması, sıcak ve çocukların hoşuna gidecek şekilde düzenlenmesi, öğrencilerin okula karşı olumlu duygular geliştirmesini desteklemektedir. K3, sınıfta görsellerin dikkat çekici olabileceğini, uyum sorunu yaşayan öğrencilerin mümkünse ön sıralarda oturtulması ve sınıf rutinlerinin düzenli olarak tekrarlanması gerektiğini söylemiştir. Bu sayede çocuklar, yeni ortamlarında belirli bir düzen olduğunu görerek kendilerini güvende hissedebilirler.

Aile-Okul İş Birliği: Öğretmenler, velilerin okula uyum sürecine aktif katılımının ve evde tutarlı bir yaklaşım benimsemelerinin çocuklar üzerindeki olumlu etkisini vurgulamıştır. Özellikle okulda uygulanan kuralların ev ortamında da geçerli olması, çocuğun tutarlı bir disiplin algısı geliştirmesi açısından kritik sayılmaktadır. K13, "Okul tarafından koyulan kurallar veli tarafından da ciddiye alınmalı; öğrenci anne ve babasının da okul kurallarına saygı gösterdiğine tanık olmalıdır." diyerek ev-okul tutarlılığının önemini net bir biçimde ifade etmiştir.

Öğretmen Tutum ve Yöntemleri: Öğretmenlerin sınıf yönetimi ve pedagojik yaklaşımları, uyum sürecindeki davranış problemlerini önleme noktasında belirleyicidir. Tüm katılımcılar, öğretmenin sevecen, anlayışlı ve aynı zamanda kararlı bir tutum sergilemesinin öğrencilerin kaygısını azaltacağını ve olumlu davranışları pekiştireceğini vurgulamıştır. K5, "öğretmenlerin sevecen ve ılımlı yaklaşımı, öğrencinin okula karşı olan ön yargısının kırılmasında etkili olacaktır; ödül de aynı şekilde uyum sürecinin hızlı atlatılmasına fayda sağlayacaktır" diyerek hem tutumun hem de pekiştirici ödüllerin önemini dile getirmiştir. Bununla birlikte bazı öğretmenler, ödül ve ceza mekanizmalarının dikkatli ve dengeli kullanılmasını önermiş, sırf ödüle dayalı kısa vadeli uyum yerine öğrencide iç motivasyon geliştirilmesinin daha kalıcı olacağını ifade etmiştir. Öğretmenlerin ayrıca farklılaştırılmış öğretim yöntemleri kullanması, her çocuğun öğrenme stiline uygun stratejiler geliştirerek (görsel, işitsel, oyun temelli yaklaşımlar gibi) öğrenciyi derse katması önerilmektedir.

Okul ve Yönetsel Destekler: Öğretmenler, özellikle oryantasyon programları ve rehberlik servisinin etkin rol alması üzerinde durmuştur. K11, "Birinci sınıfa oryantasyon çok önemlidir. Rehber öğretmenlerin ve sınıf öğretmenlerinin bu oryantasyon programını çok iyi uygulaması, çocukların okula uyumunu kolaylaştıracak ve istenmeyen davranışları ortaya çıkmadan engelleyecektir. Rehberlik servisleri bu konuda etkin rol oynamalıdır." diyerek kapsamlı bir uyum programının gerekliliğini dile getirmiştir. Birçok öğretmen, okul idaresinin uyum haftasında rehberlik birimini ve deneyimli personeli devreye sokarak öğrencilerin kaygılarını azaltacak etkinlikler düzenlemesini önermektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma bulguları, ilkokul birinci sınıf öğrencilerinin okula uyum sürecinde sergiledikleri istenmeyen davranışların duygusal (ayrılık kaygısı, ağlama), sosyal (kurallara direnç, akran çatışmaları) ve dikkat/davranış temelli (hareketlilik, odaklanamama) boyutları olan çok katmanlı bir yapı sergilediğini ortaya koymuştur. Davranışlar özellikle uyum haftasının ilk günlerinde yoğunlaşmakta; öğrenciler okulun kurallarını ve rutinlerini deneyimledikçe zaman içinde belirgin şekilde azalmaktadır. Bu bulgu, okul uyumunun başlangıç döneminde yaşanan yüksek duygusal yükün ve bağlam değişiminin davranışsal yansımalarıyla ilgili alan yazındaki tespitlerle paraleldir (Erkan, 2011; Seven, 2011; Bilgili, 2007). Ayrılık kaygısı ve ağlama, aileden uzun süreli ilk ayrılığın doğal bir sonucu olarak öne çıkmış; öğretmen ifadeleri bu davranışların okula giriş anlarında zirve yaptığını göstermiştir. Bu durum, önceki çalışmalarda ayrılık kaygısının "okula gitmeyi reddetme" ve sınıfa girmeyi erteleme gibi davranışlarla birlikte seyrettiğine dair bulgularla uyumludur (Yalman, 2007; Aydoğmuş, 2001). Bulgular, kaygının çoğu çocukta kısa süreli bir geçiş tepkisi olduğunu; ancak bireysel mizaç ve aile desteğine göre süre ve şiddetin değiştiğini göstermektedir. Kurallara uymama, yönergelere direnç ve yer yer saldırganlık, çocuğun evdeki esnek düzen ile okulun yapılandırılmış kuralları arasındaki gerilimden beslenmektedir. Evde sınır koyma pratikleri zayıf olan öğrenciler, sınıf kurallarını içselleştirmede daha fazla güçlük yaşamış; bu durum "otoriteye direnç" davranışları olarak görünür olmuştur (Başar, 2003; Celep, 2004). Derslere odaklanamama ve aşırı hareketlilik, özellikle okul öncesi deneyimi olmayan ya da gelişimsel olarak hazırbulunuşluğu düşük öğrencilerde daha belirgin gözlenmiştir. Bulgular, dikkat süresindeki kısalık ve davranışsal özdenetim eksikliğinin öğretim süreçlerine katılımı zorlaştırdığını göstermekte; bu durum, hazırbulunuşluk düzeyinin düşüklüğünün davranışsal sorunlara zemin hazırladığına ilişkin önceki çalışmaları desteklemektedir (Ergün & Yüksel, 2005). Araştırma, uyumsuzluğun her zaman dışa vurumcu biçimde görünmediğini; katılım azlığı, sessizlik ve sosyal geri çekilme gibi "görünmez" davranış örüntülerinin de uyum güçlüğünün parçası olduğunu göstermiştir. Bu bulgu, okula başlangıç döneminde duygusal uyum sorunlarının pasif direnç biçiminde ortaya çıkabileceğine dair tespitlerle uyumludur (Seven, 2011; Mangione & Speth, 1998). İstenmeyen davranışlar en sık ders içi ortamlarda ve teneffüslerde gözlenmiştir. Ayrıca okula giriş anları ve tatil dönüşleri gibi geçiş zamanlarında geçici artışlar bildirilmiştir. Bu sonuçlar, davranışların mekânsal-zamansal duyarlılığa sahip olduğunu ve sınıf yönetiminde bağlamın sistematik olarak dikkate alınması gerektiğini göstermektedir (Gökyer & Doğan, 2016). Bulgular, aile tutumlarının (aşırı koruyucu/hoşgörülü ya da ilgisiz) öğrencinin bağımsız davranış geliştirmesini zorlaştırdığını; tutarlı sınır ve sorumluluk yapılarının yokluğunda istenmeyen davranışların arttığını göstermektedir (Sadık, 2006). Okul öncesi eğitimin yokluğu ve yaşça küçük başlama ise uyum güçlüğünü artıran risk faktörleri olarak öne çıkmıştır (Aral, Kandır & Yaşar, 2000; Yalman, 2007). Öğretmen tutumu ise sınıf içi en güçlü değişkenlerden biri olarak belirlenmiş; sabırlı, sevecen, tutarlı ve adil yaklaşımın kaygıyı azalttığı ve okul güvenini güçlendirdiği görülmüştür (Balay, 2014; Başar, 2003). Okul düzeyinde ise rehberlik desteği, tutarlı kurallar ve destekleyici iklim, uyumu kolaylaştıran başat koşullar olarak belirlenmiştir (Altuntaş vd., 2020; Patrikakou, 2008).

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda, ilkokul birinci sınıf öğrencilerinin okula uyum sürecinde sergiledikleri istenmeyen davranışların azaltılması ve

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

önlenmesine yönelik çok boyutlu öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler; politika ve program düzeyi, aile ile iş birliği, öğretmen ve sınıf uygulamaları ile okul iklimi ve yönetsel destek olmak üzere dört temel başlık altında sunulmuştur.

Öncelikle politikalar ve program düzeyinde, okul öncesi eğitime katılımın artırılması büyük önem taşımaktadır. Özellikle 60–66 aylık çocuklar için geliştirilecek çok boyutlu hazırbulunuşluk değerlendirmeleri, öğrencinin bilişsel, dil, sosyal-duygusal ve motor gelişim alanlarındaki yeterliklerini dikkate alarak ilkokula geçişin sağlıklı biçimde planlanmasına olanak tanıyacaktır. Aile okul iş birliği de uyum sürecinde belirleyici bir faktördür. Velilere yönelik bilgilendirme seminerleri düzenlenerek, ebeveyn tutumlarının çocuk davranışları üzerindeki etkisi, tutarlı sınır sorumluluk destek dengesinin önemi ve evde düzenli rutinler oluşturmanın çocukların okula uyumunu nasıl kolaylaştırdığı konularında farkındalık artırılmalıdır. Ayrıca, okulda uygulanan kuralların ev ortamında da geçerli olmasına yönelik rehberlik materyalleri hazırlanarak ailelere sunulmalıdır. Öğretmen–aile iletişimi haftalık kısa bilgilendirmeler ve aylık görüşmelerle öğrencinin gelişimi hakkında sürekli paylaşım yapılması, okul ve ev arasındaki tutarlılığı güçlendirecektir.

Bulgular, ayrıca öğretmen ve sınıf düzeyindeki uygulamaların öğrencilerin uyum sürecinde belirleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır. Sınıf mevcutlarının azaltılması, öğretmenin bireysel öğrenci takibini kolaylaştırarak davranış yönetimini destekleyecektir. Öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimlerde sınıf yönetimi, pozitif disiplin, duygusal destek, farklılaştırılmış öğretim görsel işitsel oyun temelli, akran etkileşimi ve kriz anı iletişimi konularına ağırlık verilmelidir. Sınıf ortamı dikkat çekici ama sade görsellerle düzenlenmeli, günlük akışı somutlaştıran “Şimdi hangi dersteyim?” panoları kullanılmalı, sosyalleşmeyi desteklemek için oturma düzeni rotasyonları uygulanmalıdır. Uyum güçlüğü yaşayan öğrenciler için ön sıralarda oturma veya özel bir odaklanma köşesi gibi hedefli düzenlemeler yapılabilir. Ayrıca, sınıf rutinleri açıkça öğretilmeli ve kararlılıkla uygulanmalıdır. Kuralların yalnızca aktarılması değil, nedenleriyle birlikte açıklanması, öğrencinin bunları içselleştirmesine katkı sağlayacaktır. Pekiştirme stratejileri dengeli kullanılmalı; kısa vadeli ödül bağımlılığı yerine, öğrencinin içsel motivasyonunu destekleyen teşvik edici bir dil benimsenmelidir.

Son olarak, okul iklimi ve yönetsel destek düzeyinde yapılacak düzenlemeler, öğrencilerin duygusal güvenliğini güçlendirerek istenmeyen davranışların azalmasına katkı sağlayacaktır. Okul rehberlik birimi, uyum sürecinde aktif rol almalı; risk işaretlerine karşı erken uyarı mekanizmaları geliştirilmeli ve duygu düzenleme atölyeleri, akran tanışma etkinlikleri, mini psiko-eğitim oturumları düzenli biçimde uygulanmalıdır. Okul yönetimi, net ve adil kural uygulamalarıyla öngörülebilir bir iklim oluşturmalı; öğretmen–veli–rehberlik birimi arasındaki iletişimi sistematik toplantılar ve ortak eylem planlarıyla sürdürmelidir..

Sonuç olarak, araştırmadan elde edilen bulgular; politika, aile, öğretmen ve okul yönetimi düzeylerinde eş zamanlı yürütülecek bütüncül bir yaklaşımın, öğrencilerin okula uyum sürecinde sergiledikleri istenmeyen davranışların azaltılmasında en etkili yol olduğunu ortaya koymaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

KAYNAKÇA

Agami-Turjeman, S., & Estlein, R. (2025). Child social and emotional adjustment to first grade: The role of emotion-focused parenting. *Behavioral Sciences, 15*(7), 855–873. https://doi.org/10.3390/bs15070855

Altuntaş, B., Demirdağ, S., & Ertem, H. (2020). Veli algılarına göre okul yöneticilerinin yönetim becerileri ile okul iklimi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 254–269.

Aral, N., Kandır, A., & Can Yaşar, M. (2000). *Okulöncesi eğitim 2.* Ya-Pa Yayın Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.

Aydoğmuş, K., & Baltaş, A. (2001). Çocuklarda uyum ve davranış bozuklukları. A. Baltaş (Ed.), *Ana-baba okulu* içinde (ss. 152–156). Remzi Kitabevi.

Balay, R. (2014). *Yönetici ve öğretmenlerde örgütsel bağlılık* (2. baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Başar, H. (2001). *Sınıf yönetimi.* Pegem Yayıncılık.

Başar, H. (2003). *Sınıf yönetimi.* Anı Yayıncılık.

Bilgili, F. (2007). *İlköğretim 1. sınıfa yeni başlayan öğrencilere uygulanan eğitim-öğretime hazırlık çalışmalarının öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerine göre değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi].

Boylan, F., Barblett, L., Lavina, L., & Ruscoe, A. (2023). Transforming transitions to primary school: Using children's funds of knowledge and identity. *European Early Childhood Education Research Journal, 32*(4), 704–718. https://doi.org/10.1080/1350293X.2023.2291354

Braun, V., & Clarke, V. (2021). *Thematic analysis: A practical guide.* SAGE Publications.

Castro, C., Barata, M. C., & Alexandre, J. (2025). Does school climate affect students' social and emotional skills? The importance of relationships. *European Journal of Psychology of Education, 40*(111), 1–33. https://doi.org/10.1007/s10212-025-01007-8

Celep, C. (2004). *Sınıf yönetimi ve disiplini.* Anı Yayıncılık.

Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2021). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). SAGE.

Demirtaş-Zorbaz, S., & Ergene, T. (2019). School adjustment of first-grade primary school students: Effects of family involvement, externalizing behavior, teacher and peer relations. *Children and Youth Services Review, 101*, 307–316. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.04.019

Dinçer, Ç. (2005). Çocukların yaşam değişikliklerine uyumu. A. Oktay & Ö. P. Unutkan (Yay. haz.), *Okulöncesi eğitimde güncel konular* içinde. Morpa Yayınları.

Ergün, M., & Yüksel, A. (2005). Sınıfta istenmeyen öğrenci davranışları ve çözüm yolları. *Yaşadıkça Eğitim, 88.*

Erkan, S. (2011). Farklı sosyoekonomik düzeydeki ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin okula hazırbulunuşluklarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 40*, 186–197.

Gökyer, N., & Doğan, B. (2016). İstenmeyen öğrenci davranışları ve nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26*(1), 93–105.

Hong, X., Lu, Y., & Zhu, W. (2023). Children's school feelings and adaptation during the transition from kindergarten to primary school in China. *Early Education and Development, 34*(5), 1040–1056. https://doi.org/10.1080/10409289.2022.2090774

Kayıkçı, K. (2009). The effect of classroom management skills of elementary school teachers on undesirable discipline behaviour of students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences, 1*(1), 1215–1225. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2009.01.218

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Lüdeke, S., Przibilla, B., & Linderkamp, F. (2023). Assessments of class climate by primary school children with externalizing behavior problems – An exploratory study. *International Journal of School & Educational Psychology, 11*(3), 298–306. https://doi.org/10.1080/21683603.2023.2194255

Mangione, P. L., & Speth, T. (1998). The transition to elementary school: A framework for creating early childhood continuity through home, school and community partnerships. *Elementary School Journal, 98*(4), 381–394.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation.* Jossey-Bass.

Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed.). Jossey-Bass.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). SAGE.

Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods, 16*(1), 1–13. https://doi.org/10.1177/1609406917733847

Oktay, A., & Unutkan, Ö. P. (2005). İlköğretime hazır oluş ve okul öncesi eğitimle ilköğretimin karşılaştırılması. M. Sevinç (Ed.), *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar* içinde (ss. 145–155). Morpa Kültür Yayınları.

Özgözgü, Ö. E. (2007). *Lise öğretmenlerinin sınıfta karşılaştıkları istenmeyen davranışlarla baş etme stratejileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Patrikakou, E. N. (2008). *The power of parent involvement: Evidence, ideas, and tools for student success.* The Center on Innovation and Improvement. http://www.centerii.org/search/Resources/PowerParInvolve.pdf

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). SAGE.

Sadık, F. (2006). *Öğrencilerin istenmeyen davranışları ve bu davranışlarla baş edilme stratejilerinin öğretmen, öğrenci ve veli görüşlerine göre incelenmesi ve Güvengen Disiplin Modeli temele alınarak uygulanan eğitim programının öğretmenlerin baş etme stratejilerine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Salama, M. S., Utaminingsih, E. S., Ramadhani, M. H., & Intania, B. Y. (2025). Classroom management and student behavior in primary schools: A systematic review of strategies and practices. *Jurnal Ilmiah Profes Pendidikan, 10*(2), 1668–1678. https://doi.org/10.29303/jipp.v10i2.3383

Seven, S. (2011). Okula uyum öğretmen değerlendirmesi ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 9*(1), 29–42.

Sylaj, V. (2022). Exploring factors in the adaptation of the first grade student: Transition from preschool to first grade primary school. *Journal of Social Science Education Research, 13*(3), 56–78.

Tobin, E., Sloan, S., Symonds, J., & Devine, D. (2022). Family–school connectivity during transition to primary school. *Educational Research, 64*(3), 277–294. https://doi.org/10.1080/00131881.2022.2054451

Tracy, S. J. (2020). *Qualitative research methods: Collecting evidence, crafting analysis, communicating impact* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.

Yalman, D. (2007). *İlköğretim okulu yöneticilerinin, birinci sınıf öğretmenlerinin, ana sınıfı öğretmenlerinin ve okul öncesi eğitim almış birinci sınıf öğrencilerinin okul öncesi eğitimden ilköğretime geçişle yaşanan uyum sorunlarıyla ilgili görüşleri* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ÇUVAŞÇA SÖZ VARLIĞINDA TESPİT EDİLEN BAZI İKİLİ BİÇİMLER ÜZERİNE NOTLAR

Dr. ÖZGÜR YILDIRIM[1]

Bağımsız Araştırmacı

ozgur-yildirim0633@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1016-440X

ÖZET

Bugün çoğunlukla Rusya Federasyonu sınırları içerisinde konuşulan bir dil olan Çuvaşça, Türkologlarca Ana Batı Türkçesinin bir kolu, Volga Bulgarcasının da bir devamı olarak kabul edilir. Diğer Türk lehçelerinin aksine /r/ ~ /l/ dilini temsil eden bu lehçe, Türk dilinin temel gelişim çizgisinden İlk Türkçe döneminin sonunda ayrılmış ve bu dönemden itibaren genel Türk dili alanından bağımsız bir gelişim çizgisi takip etmiştir. Bu husus dolayısıyla tarihî süreçte bir taraftan arkaik özelliklerini korumuş, diğer taraftan etkileşim kurduğu topluluklarla gerçekleştirdiği dil ve kültür alışverişleri dolayısıyla değişmiş ve gelişmiştir. Böylelikle Çuvaşça, diğer Türk lehçelerinden hem ses, şekil ve söz dizimi bakımından kayda değer ölçüde farklılaşmış hem de diğer Türk lehçelerinden tanıklanamayan bazı sıra dışı özelliklere sahip olabilmiştir. Söz konusu olan bu sıra dışı özelliklerden birisi de isim söz varlığında tespit edilen ikili biçimlerdir. Bu bildiride de Çuvaşça sözlükler aracılığıyla tespit edilen ikili biçimler, türlerine ve oluşum şekillerine göre sınıflandırılarak ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çuvaşça, söz varlığı, ikili biçimler, fonoloji.

[1] Bu bildiri, 01.08.2025 tarihinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde Prof. Dr. Feyzi ERSOY danışmanlığında savunulan "Çuvaşçanın Türkiye Türkçesi ve Kazakça ile Söz Varlığı Bakımından Karşılaştırılması" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

NOTES ON DUAL FORMS İDENTİFİED İN CHUVASH TURKİSH

Dr. ÖZGÜR YILDIRIM

Independent Researcher

ozgur-yildirim0633@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1016-440X

ABSTRACT

Today, Chuvash, a language spoken mainly within the borders of the Russian Federation, is considered by Turkologists to be a branch of Proto-Western Turkic and a continuation of Volga Bulgar. Unlike other Turkic dialects, this dialect, which represents the /l/ ~ /r/ sound, diverged from the basic development line of the Turkic language at the end of the Proto-Turkic period and has followed an independent development line from the general Turkic language area since that period. For this reason, throughout history, it has preserved its archaic features on the one hand, while changing and developing on the other hand due to the linguistic and cultural exchanges it has had with the communities it has interacted with. Thus, Chuvash has become significantly different from other Turkic dialects in terms of sound, form, and syntax, and has acquired some characteristic features that cannot be found in other Turkic dialects. One of these characteristic features is the dual forms identified in the lexicon of nouns. In this paper, the dual forms identified through Chuvash dictionaries will be classified according to their types and formation patterns and will be discussed and evaluated.

Key Words: Chuvash, Vocabulary, Dual Forms, Phonology.

1. GİRİŞ

Bugün çoğunlukla Rusya Federasyonu sınırları içerisinde konuşulan ve XIX. yüzyıldan itibaren yazı dili olma sürecine giren bir dil olan Çuvaşça, Türkologlarca Ana Batı Türkçesinin bir kolu, Volga Bulgarcasının da devamı olarak kabul edilir (Ersoy, 2012: 39; 2017: 30). Diğer Türk lehçelerinin aksine /r/ ~ /l/ dilini temsil eden bu lehçe, Türk dilinin temel gelişim çizgisinden İlk Türkçe döneminin sonunda ayrılmış ve bu dönemden itibaren genel Türk dili alanından bağımsız bir gelişim çizgisi takip etmiştir (Yılmaz, 2002: 194). Bu husus dolayısıyla bir taraftan arkaik özelliklerini korumuş, diğer taraftan varlık gösterdiği Orta İdil bölgesinde etkileşimde bulunduğu halklarla dil ve kültür alışverişlerinde bulunarak değişmiş ve gelişmiştir (Durmuş, 2022: 17). Böylelikle Çuvaşça, diğer Türk lehçelerinden hem ses, şekil ve söz dizimi bakımından kayda değer ölçüde farklılaşmış hem de söz konusu diğer lehçe gruplarında tanıklanamayan bazı sıra dışı özelliklere sahip olmuştur. Belirtilen bu sıra dışı özelliklerden biri ve en dikkate değer olanı, Çuvaşça isim söz varlığında tespit edilen ikili biçimlerdir. Hatta bazı kelimelerin çağdaş Çuvaş yazı dilinde nadiren de olsa üç farklı gösterge ile işaretlendiği

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

görülür. **Bayram**[2] ile **Andreyeva**, **Gorşkov vd.**[3] tarafından yayına hazırlanan Çuvaşça sözlükler aracılığıyla tespit edilen bu nitelikteki kelime çiftlerinin sayısı 69 olarak belirlenmiştir. Söz konusu olan bu leksik gelişmenin temel sebebi ise dil içi ya da dil dışı temas yoluyla farklı katmanlarda gerçekleşen ödünçlemeler, Çuvaşçanın tarihî gelişim sürecinde meydana gelen düzenli-düzensiz ses olayları ve pekiştirme amacına yönelik olarak kelimeye eklenen enklitiklerdir. Belirlenen bu dilsel gelişmeler, Çuvaşça için karakteristik olan bazı fonolojik, morfolojik ve semantik ölçütler dikkate alınarak ortaya konulmuştur. Dolayısıyla tespit edilen ikili biçimler, bu çalışmada oluşum türlerine göre dört gruba ayrılarak incelenmiştir. İnceleme esnasında ilgili gruplarda söz konusu ikili biçimler örneklendirilip değerlendirilirken öncelikle Çuvaşça asıllı olan temel biçim kaydedilmiş, "eşittir" (≈) simgesinden hemen sonra ise ödünç ya da ikincil biçimlere yer verilmiştir. Belirtilen niteliğe göre oluşturulan bu gruplar ve bu gruplarda incelenen söz varlığı, çalışmanın ana bölümünü teşkil eden bir sonraki başlık altında şu şekilde konumlandırılmıştır:

2. ÇUVAŞÇA SÖZ VARLIĞINDA TESPİT EDİLEN İKİLİ BİÇİMLER

2.1. Farklı Katmanlarda Gerçekleşen Ödünçlemelerin Neden Olduğu İkili Biçimler

Tarih sahnesine çıktıkları Kazakistan bozkırları ile Batı Sibirya'dan başlayarak sırasıyla Kafkaslar, Orta İdil bölgesi ve Balkanlar'da siyasi ve sosyo-kültürel bir varlık gösteren ***Oğur*** kavmi ve onların bakiyeleri olan Çuvaşlar, bir geçiş ve göç yolu niteliği taşıyan bu coğrafyalarda Fin-Ugor topluluklarından ***Mariler***, ***Mordvalar***, ***Udmurtlar*** ve Kıpçak Türklerinden ***Tatarlarla*** oldukça derin ve uzun süren etkileşimlerde bulunmuşlardır. Bu etkileşime, 1551'de Çuvaşistan'ın işgaliyle başlayan yeni dönemde bölgeye gelen ***Ruslar*** da dâhil olmuştur (Yılmaz, 2002: 194; Ercilasun, 2016: 195-196; Ersoy, 2017: 30; Durmuş, 2022: 17). Bu etkileşimler tabii olarak dil ve kültür alışverişlerini de beraberinde getirmiştir. Böylelikle tarihî süreçte pek çok söz varlığı unsuru başta Tatarca ve Rusça olmak üzere birçok dil içi ve dil dışı kaynaktan farklı katmanlarda Çuvaş Türkçesine ödünçlenmiştir. Gerçekleşen bu ödünçlemeler neticesinde çağdaş Çuvaş yazı dilinde eş zamanlı bir şekilde tanıklanabilen ikili biçimlerden bir bölümü oluşmuştur. Taranan eserler vasıtasıyla tespit edilen bu türdeki denk çiftlerin sayısı 22'dir. Çuvaşçanın karakteristik ses özelliklerine aykırı bir görünüm sergileyen söz konusu ödünç biçimler ve onlarla teşkil edilen denk çiftler gruplar hâlinde şöyle sıralanabilir:

a. /a/>/u/ ses değişmesine aykırı örnekler:

- **Çuv.** *uslan kayĭk* ≈ *arĭslan* "aslan" **<Tat.** *arıslan* **<**arslan*** "aslan" (Ahmetʹyanov, 2015a: 108b; ÇTS, 58b, 242a; VEWT, 27a).

[2] Bayram, B., *Çuvaş Türkçesi Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları/Ankara, 2019.

[3] Andreyev, İ.A., Gorşkov, A.E. vd., *Çuvaşsko-Russkiy Slovar' 40.000 Slov,* Bumaga Ofsetnaya/Moskva, 1985.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

b. /e/>/a/, /ĭ/ ses değişmelerine aykırı örnekler:

- **Çuv.** *ĭnse* **≈** *ense* “ense” <**Tat.** *iŋse* **<*** ***eŋse*** “ense” (Ahmetʹyanov, 2015a: 307b; ÇTS, 180a, 965b; EDAL, 511),
- **Çuv.** *karman* **≈** *kermen* “kale” <**Kıp.** *kermen* <*** ***ker-men*** “kale, sur” (Ahmetʹyanov, 2015a: 422a; ÇTS, 260b, 293a; EDAL, 549),
- **Çuv.** *pat* “yakın, yakında” **≈** *pit* “yüz” <**Tat.** *bit* <*** ***bet*** “yüz” (ÇTS, 461a, 497b; EDAL, 924; VEWT, 72a),
- **Çuv.** *□aran* ≈ *□erem* “çayır” <**Tat.** *çirem* <*** ***çerem*** “otlak” (Ahmet'yanov, 2015b: 438; ÇTS, 635b, 647a; VEWT, 105a),
- **Çuv.** *tar* “kavak” ≈ *tirek* “karakavak” <**Tat.** *tirek* “kavak” <**Far.** *deraḫt*, *direḫt* “ağaç” (Ahmetʹyanov, 2015b: 273a; ÇTS, 690b, 742a).

c. Yuvarlak ünlü komşuluğunda gerçekleşen /v/ türemesine aykırı örnekler:

- **Çuv.** *vĭrĭ* “tohum, çekirdek” ≈ *ĭru* “soy nesil” <**Tat.** *ıru* <*** ***uruġ*** “tohum; soy, nesep” (Ahmetʹyanov, 2015b: 506a; ÇTS, 94a, 123b; EDAL, 1187).

d. /ķ/, /k/>/h/ ses değişmelerine aykırı örnekler:

- **Çuv.** *hulĭm* **≈** *kalĭm* “başlık” <**Tat.** *kalım* <*** ***ķalıŋ*** “kalın, başlık” (Ceylan, 1997: 110; ÇTS, 245a, 855b; EDAL, 636),
- **Çuv.** *pak* “çabuk, hızlı” **≈** *parka*[4] “şişman, kalın” <**Moğ.** *berke* ≈ *** ***berk*** “sağlam, sert, katı” (ÇTS, 451a, 457b; EDAL, 1083; Róna-Tas, 1982: 77-78),
- **Çuv.** *pĭrhĭt* “kartal” **≈** *pĭrkĭt* “altın kartal” <**Kıp.** *bürküt* <*** ***bürküt*** “kartal” (Ahmet'yanov, 2015a: 206b; ÇTS, 486a, 488b; EDAL, 949),
- **Çuv.** *uhsah* **≈** *uksah* “topal, aksak” <**Tat.** *aksak* <*** ***aķsa-ķ*** “aksak kişi” (Ahmetʹyanov, 2015a: 85b; Ceylan, 1997: 155; ÇTS, 778b, 795a; EDAL, 499).

e. Palatal /Ĺ/ ünsüzünü /ş/ ünsüzüne değiştiren örnekler:

Çuvaş Türkçesinde palatal /Ĺ/ ünsüzü kurallı olarak korunmaktadır. Bu kurala aykırı örnekler aşağıdaki gibidir:

- **Çuv.** *hĭmĭl* “tahıl sapı” **≈** *hĭmĭş* “kamış” <**Tat.** *kamış* <*** ***ķamıĺ*** “kamış bitkisi, saz” (Ahmetʹyanov, 2015a: 358b; ÇTS, 832ab; EDAL, 774),
- **Çuv.** *hü□ĭ* **≈** *hüşĭ* “baraka” <**Tat.** *kuş* <*** ***ķoĺ*** “kulübe, ahır, mezbele” (ÇTS, 870a, 871a; EDAL, 736; VEWT, 283a).

f. Palatal /ŕ/ ünsüzünü /z/ ünsüzü üzerinden /s/ ünsüzüne değiştiren örnekler:

[4] Róna-Tas’a göre standart Çuvaş Türkçesinde tanıklanan ***parka*** kelimesi, Moğolcadan ödünçlenmiş olup ***berke*** biçimine götürülmelidir. Bu kelimeye Moğolcada olduğu gibi -rk- ses grubundan sonra kısa bir /e/ ünlüsü getirilmiş ve böylelikle kelime açık hece hüviyetine kavuşturulmuştur. Genel Türk dili alanı ise açık hece eğilimini genellikle kapatma eğilimindedir. Bu nedenle söz konusu kelimenin ödünçlenmesi ona göre Çuvaşça için kurallı olan /e/>/a/ değişimi tamamlanmadan gerçekleşmiştir. Başkurtça ve Tatarcada tanıklanan ***berket***- “güçlendirmek” fiilinin /i/ yerine /e/ ünlüsü bulundurması ve bu kelimenin Orta Moğolcada tanıklanan ***berket***- “güçlendirmek” fiili ile örtüşmesi, onun ödünç sözcük olduğunu gösterir (Róna-Tas, 1982: 77-78).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Çuvaş Türkçesinde palatal /ŕ/ ünsüzü kurallı olarak korunmaktadır. Bu kurala aykırı örnekler aşağıdaki gibidir:

- **Çuv.** *yĭrana* **≈** *ĭsenki* "üzengi" <**Tat.** ***yzeŋi*** <****Įŕeŋü*** "üzengi" (Ceylan, 1997: 112; ÇTS, 182b, 221b; EDAL, 486; Fedotov, 1996: 158, 185),
- **Çuv.** *takĭr* **≈** *tikĭs* "dar, sıkı, sıkışık" <**Tat.** *tigĭz* <****tekiŕ*** "yassı" (Ceylan, 1997: 18; ÇTS, 683b, 737a; EDAL, 1412; VEWT, 470b),
- **Çuv.** *tĭvĭr* **≈** *tĭkĭs* "dar, sıkı, sıkışık" <**Tat.** *tıgız* <****tıġıŕ*** "sıkı, sıkışık" (Ahmet'yanov, 2015b: 330b; ÇTS, 699a, 700b; EDAL, 395).

g. /ç/, /y/>/□/ ses değişmelerine aykırı örnekler:

- **Çuv.** *□e□ke* **≈** *çeçek* "çiçek" <**Kıp.** *çeçek* <****çeçek*** "çiçek" (ÇTS, 648a, 895b; EDAL, 420);
- **Çuv.** *□em□e* **≈** *yĭmşak* "yumuşak, gevşek" <**Tat. *dial.*** *yŏmşaḳ* <****yımçaḳ*** "yumuşak" (Ahmet'yanov, 2015a: 323b; ÇTS, 218a, 646a; EDAL, 993),
- **Çuv.** *□um* **≈** *yen* "yan" <**Tat. *dial.*** *yen* <****yān*** "yan, yan taraf" (Ahmet'yanov, 2015b: 546b; ÇTS, 173a, 664b; EDAL, 477),
- **Çuv.** *□ıvĭh* **≈** *yahĭn* "yakın" <**Tat.** *yakın* <****yaġu-ḳ/-n*** "yakın" (ÇTS, 674a, 990b; EDAL, 456; Scherner, 1977: 86).

h. Birincil /į/ ünlüsü ile ikincil /i/ ünlüsü komşuluğunda gerçekleşen /s/>/ş/ ve /t/>/ç/ değişmelerine aykırı örnekler:

- **Çuv.** *şurĭ* "beyaz" **≈** *sar* "sarı" <**Tat.** *sarı* <****siarıġ*** <****sārıġ*** "sarı" (Ahmetʹyanov, 2015b: 145a; Ceylan, 1997: 191; ÇTS, 565b, 942b; Yegerov, 1964: 339);
- **Çuv.** *çarak* "destek, dayanak" **≈** *tĭrek* "direk, dayak" <**Tat.** *tirek* <****tįre-k*** "direk, destek" (Ahmetʹyanov, 2015b: 273a; ÇTS, 729a, 883b; EDAL, 1428; Scherner, 1977: 12).

2.2. Lehçe İçinde Düzenli ya da Düzensiz Bir Şekilde Gerçekleşen Ses Olaylarının Neden Olduğu İkili Biçimler

Bu grupta değerlendirilen ikili biçimlerden 15'i düzensiz, 6'sı ise düzenli bir şekilde gerçekleşen ses olaylarının bir neticesidir. Bunlar, belirtilen niteliğe ve ölçüt alınan ses olaylarına göre oluşturulan altı alt grupta şu şekilde değerlendirilmiştir:

a. İkincil /ĭ/ ve /ĭ/ ünlüleri komşuluğunda düzensiz bir şekilde gerçekleşen ikizleşmelerin neden olduğu ikili biçimler:

İkincil /ĭ/ ve /ĭ/ ünlüleri komşuluğunda gerçekleşen bu ikizleşme olayı, Çuvaşçada kararsız ve düzensiz bir görünüm sergiler. Çünkü her kelimede gerçekleşmemektedir. Bugüne kadar Çuvaşça üzerine gerçekleştirilen araştırmalar da söz konusu düzensiz ses olayının hangi koşul ve tesire bağlı olarak meydana geldiğini genel-geçer bir şekilde ortaya koymamıştır. Dolayısıyla düzensiz bir görünüm sergileyen bu ses olayı, Çuvaşça araştırmaları için hâlâ çözülmeyi bekleyen büyük bir muammadır. Ancak kesin olmamakla birlikte, bu durum, ikincil

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

/ĭ/ ve /ĩ/ ünlülerinin boğumlanma sürelerinin kısalığı ve vurgusuzluğuyla ile ilgili olmalıdır. Çünkü bu gelişme, kelimede bozulan vurgu dengesini tekrar sağlamak üzere söz konusu ünlülerden önce gelen ünsüzlerin daha güçlü bir vurgu ile telaffuz edilmesini gerekli kılacaktır. Bu baskılama süreci de ikizleşmeyle sonuçlanacaktır. Belirtilen bu fonolojik gelişmenin örnekleri şu şekilde oluşmuştur:

- **Çuv.** *alĭ* ≈ *allĭ* "elli" **<*elig** "elli" **(**Ceylan, 1997: 84; ÇRS, 30b – 31a; ÇTS, 41a),
- **Çuv.** *palĭ* ≈ *pallĭ* "belirti, iz" <***belig** "belirli, muayyen" (Ceylan, 1997: 87; ÇTS, 453a; TLTS – C. IX, 82),
- **Çuv.** *sakĭr* ≈ *sakkĭr* "sekiz" <***sekiŕ** "sekiz" (ÇTS, 558b, 559a; EDAL, 224),
- **Çuv.** *tĭhĭr* ≈ *tĭhhĭr* "dokuz" <***toḳuŕ** "dokuz" (ÇTS, 712b, 713a; Ceylan, 1997: 83),
- **Çuv.** *tĭvatĭ* ≈ *tĭvattĭ* "dört" <***tl̃rt** "dört" (ÇRS, 51b; ÇTS, 698b; EDAL, 1378),
- **Çuv.** *ultĭ* ≈ *ulttĭ* "altı" <***altı** "altı" (ÇRS, 511c; ÇTS, 781ab; Ceylan, 1997: 191);
- **Çuv.** *vi□ĭ* ≈ *vi□□ĭ* "üç" <***ӱç** "üç" (Ceylan, 1997: 90; ÇRS, 81b; ÇTS, 141b),
- **Çuv.** *ikĩ* ≈ *ikkĩ* "iki" <***□ki** "iki" (ÇTS, 194b, 195a; EDAL, 1153),
- **Çuv.** *pilĩk* ≈ *pillĩk* "beş" <***bėĺ+ik** "beş" (Ceylan, 1997: 159; ÇTS, 493b, 494a),
- **Çuv.** *□içĩ* ≈ *□iççĩ* "yedi" <***y□ti** "yedi" (ÇTS, 661b; EDAL, 960).

b. Boğumlanma süresi ve vurgu bakımından zayıf bir niteliğe sahip olan /ĭ/ ünlüsünün düzensiz bir şekilde düşmesiyle oluşan ikili biçimler:

Düz-yuvarlak arası bir niteliğe sahip olan /ĭ/ ünlüsü, boğumlanma süresi kısa olduğu için vurgu bakımından zayıf nitelikli bir ünlüdür. Bu durum dolayısıyla söz konusu ünlü, kelimenin tüm konumlarında genellikle düşme eğilimi gösterir. Korundukları durumlarda ise komşuluğunda bulunan ünsüzler çoğunlukla bitişik gibi telaffuz edilir (Ersoy, 2017: 44). Açıklanan bu fonolojik gelişimin yazı diline yansımaları şu şekilde gerçekleşmiştir:

- **Çuv.** *pultĭran* ≈ *pultran* "tavşancıl otu" <***baltır-ġan** "baldıran otu" (ÇTS, 522a; VEWT, 61a),
- **Çuv.** *alĭ* ≈ *al* "el" <***elig** "el" (ÇTS, 38b – 39b; EDAL, 1024),
- **Çuv.** *la□ĭ* ≈ *la□* "kulübe, baraka" <***āla** + ***çuḳ** "kulübe" (ÇTS, 358ab; EDAL, 291),
- **Çuv.** *hupĭ* "kapalı, kaplı" ≈ *hup* "kabuk, soymuk" <***ḳāpuḳ** "kabuk" (ÇTS, 858ab; ÇRS, 563bc; EDAL, 764).

c. Metatez sonucu oluşan ikili biçimler:

- **Çuv.** *papak* ≈ *papka* "göz, göz bebeği" <***bēbek** "bebek" (ÇTS, 455a; Ceylan, 1997: 200).

d. Yuvarlak ünlü komşuluğunda gerçekleşen /v/ türemesi sonucu oluşan ikili biçimler:

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Yuvarlak ünlü komşuluğunda gerçekleşen /v/ türemesi, genel Türk dili alanına yabancı olmayan bir ses olayıdır. Bu fonolojik gelişimin en spesifik örneğini ***(h)ur**- fiili teşkil eder (EDAL, 1188). Bugün Çuvaşçada tespit edilen ikili biçimlerden bir bölümü de bu ses olayının yansımalarıdır. Çuvaşçada yuvarlak ünlü komşuluğunda bir /v/ ünsüzü türedikten sonra, söz konusu /v/ ünsüzünün tesiri ile komşuluğunda bulunan dar-yuvarlak nitelikli ünlüler vurgu bakımından zayıflayarak /ĭ/ ve /ĩ/ ünlülerine değişirler. Ancak asıl dikkate değer olan bu denk biçimlerin çağdaş yazı dili döneminde eş zamanlı olarak varlıklarını sürdürmeleridir. Bu gelişimin örnekleri aşağıdaki gibidir:

- **Çuv.** *hü* ≈ *hĩv* "koyun, göğüs" <***ḳōń*** "koyun, sine" (ÇTS, 842a, 869b; EDAL, 830),
- **Çuv.** *pu* ≈ *pĭv* "buğu" <***būġ*** "buğu, buhar" (ÇTS, 518b; TLTS – C. X, 98; EDAL, 378),
- **Çuv.** *pü* ≈ *pĩv* "boy bos, endam" <***boð*** "boy" (ÇTS, 481a, 535b; EDAL, 365).

e. Ünlü türemesi sonucu oluşan ikili biçimler:

En az çaba kanununun bir gereği olarak, kelimelerin telaffuzunu kolaylaştırmak üzere gerçekleşen bu ses olayının, taranan eserler vasıtasıyla Çuvaşçada iki örneği tespit edilebilmiştir. Bunlar, aşağıdaki gibi gösterilebilir:

- **Çuv.** *kavrĭ̈* ≈ *kavĭrĭ̈* "dişbudak ağacı" <***kebrüç*** "dişbudak ağacı" (ÇTS, 240ab; EDAL, 786),
- **Çuv.** *pĭçkĭ* ≈ *pĭçĭkĭ* "bıçkı, testere" <***bıç-ġu*** "bıçkı, bıçak" (ÇTS, 474b, 475b; EDAL, 1099).

f. Kelime sonunda bulunan /k/ ünsüzünün düzensiz bir şekilde düşmesi sonucu oluşan ikili biçimler:

Çuvaşçada kararsız bir görünüm sergileyen, diğer bir ifadeyle her kelimede düzenli bir şekilde tanıklanamayan bir başka ses olayı da kelime sonunda meydana gelen /ḳ/ düşmesidir. Hangi tesir ve koşula bağlı olarak gerçekleştiği, Çuvaşça üzerine gerçekleştirilen araştırmalarda henüz genel geçer bir şekilde ortaya konulmamıştır. Ancak bu durumun yalnızca kelime sonunda gerçekleştiği göz önünde bulundurularak söz konusu ses olayının vurgu kaybına bağlı olarak meydana geldiği ve /ḳ/ ünsüzünün /h/ ünsüzü üzerinden tamamen eridiği varsayılabilir. Çünkü /ḳ/ ünsüzü, düşmediği durumlarda, Çuvaşça asıllı kelimelerin sonunda kurallı bir şekilde /h/ ünsüzüne değişmektedir. Bu ses olayının taranan sözlükler vasıtasıyla yalnızca bir örneği tespit edilebilmiştir. Bu örnek şu şekildedir:

- **Çuv.** *pĩrçĩk* "tane, çekirdek" ≈ *pĩrçĩ* "tohum, hububat" <***bürtük*** "perçem" (ÇTS, 488b; VEWT, 92b).

2.3. Çuvaşça Ağızlarında Tanıklanan Söz Varlığının Standart Yazı Diline Yansıması Sonucu Oluşan İkili Biçimler

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Bu bölümde değerlendirilen ikili biçimlerden ilk ikisi, Tatarcadan birer ödünçlemedir. Bunlardan ***tüşek***, Tatarcanın fonolojik sistemine uygun olarak ilk hece ünlüsünü daraltmış ve bu şekli ile Çuvaşçanın söz varlığına katılmıştır. Bununla birlikte Çuvaşçanın söz varlığı üzerine en önemli eserlerden birini telif eden Aşmarin, ***tüşek*** kelimesinin yanı sıra çağdaş yazı dilinde ***tĭşek*** kelimesinin de varlığını koruduğunu belirtir. Aşmarin'e göre bu biçim, Tatarca etkisi üzerinde yoğun olarak hissedilen bir ağız bölgesini (Tĭlemes ve İsempel) temsil etmektedir. ***Tüşek*** kelimesinde bulunan /ü/ ünlüsü, belirtilen bu ağız bölgelerinde Çuvaşçanın fonolojik sistemine uygun olarak vurgu bakımından zayıflamış ve /ĭ/ ünlüsüne değişmiştir. Buna karşılık, ***yulhav*** kelimesi, Çuvaşçanın fonolojik sistemine kısmen uygun olarak, /a/>/u/ değişimini göstermek suretiyle ödünçlenmiştir. Kelime başında bulunan /y/ ünsüzü ise korunmaya devam etmektedir. Aşmarin, ***yulhav*** kelimesini açıklarken "Rusya'nın bazı bölgelerinde şöyle telaffuz edilir" diyerek ***yĭlhav*** kelimesine atıfta bulunur ve böylelikle bu kelimeyi de bir ağız özelliği olarak nitelendirir. Ancak söz konusu kelimenin hangi ağız bölgelerini temsil ettiğine dair herhangi bir görüş belirtmez. Aşmarin'in eserinde Çuvaş ağızlarına ait bir kelime olarak kaydettiği; ancak hangi ağız bölgelerinde tanıklandığını açıklamadığı bir diğer kelime ise ***tĭmar*** kelimesidir. Aşmarin'e göre ***tımar*** kelimesinde bulunan /ı/ ünlüsü, açıklanmayan ağız bölgesinde vurgu bakımından zayıflamış ve böylelikle kelime ***tĭmar*** şeklini almıştır. Aşmarin'in bu açıklamalarını dikkate alarak söz konusu biçim birimleri ağız özelliğinin standart yazı diline bir yansıması olarak değerlendirmek gerekir (TLTS – C. V, 69; C. XIII, 267; C. XV, 106).

- **Çuv.** *tüşek* ≈ *tĭşek* "döşek" <**Tat.** *tüşek* <****töĺe-k*** "döşek" (Ahmetʹyanov, 2015b: 330; ÇTS, 734b, 770b; EDAL, 1353),
- **Çuv.** *yulhav* ≈ *yĭlhav* "tembel, üşengeç" <**Tat.** *yalkav* <****yalka-ġu*** "tembel, uyuşuk" (Ahmetʹyanov, 2015b: 541a; ÇTS, 217b, 972a; EDAL, 865),
- **Çuv.** *tımar* ≈ *tĭmar* "kök" <****tāmar*** "damar" (ÇTS, 703a, 771b; EDAL, 1364 – 1365).

2.4. Enklitik Kaynaklı İkili Biçimler

Enklitik Trans Dilbilim sözlüğüne göre kendisinden önceki unsura fonolojik olarak bağlı bulunan "klitik" demektir. Klitik ise Ercilasun tarafından kelime ile ek arasında davranış gösteren bir parçacık olarak tanımlanır. Fonolojik olarak kendisinden önce gelen kelimeye bağlı bulunan ancak cümle gibi bağımsız bir yapıya sahip olan bu parçacıklar; isim, sıfat, zamir ve zarf gibi pek çok kelime türüne eklenebilirler. İşlevleri, cümle ve yardımcı cümle seviyesinde olsa da bağlı bulunduğu yapıdan bağısız bir söyleme sahip değillerdir. Cümle içerisinde yalnızca bağlı bulunduğu yapının anlamını pekiştirmeye hizmet eden bu parçacıklar, söz konusu kelimenin anlamında yapım ekleri gibi herhangi bir değişiklik yapmazlar. Çuvaş Türkçesinde tespit edilen pekiştirilmiş biçimler tamamen +ĭ ve +ĭ enklitikleriyle teşkil edilmişlerdir. Üzerine enklitik almış biçimbirimleri uzun şekil olarak nitelendiren Ersoy'a göre +ĭ ve +ĭ enklitikleri, köken bakımından +A enklitiğine dayanırlar ve Ercilasun'un konuyla ilgili

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

makalesinde[5] örneklendirdiği ***yak*** ≈ ***yaka***, ***sıp*** ≈ ***sıpa*** gibi denk çiftlerle eşdeğerlik gösterirler. Ayrıca Ersoy, cümle içinde uzun veya kısa şekillerden hangisinin kullanılacağının kesin bir kurala bağlı olmadığını bildirir. Kelime cümle içerisinde vurgulanmak istenirse, genellikle uzun şekil tercih edilmektedir (Ercilasun, 2008: 40, 52; Ersoy, 2010: 38, 42-43). Çuvaş Türkçesinde bu yapının taranan sözlükler vasıtasıyla 23 örneği tespit edilmiştir. 11'i isim, 12'si ise sıfat görevinde bulunan bu kelimeler ilgili gruplarda aşağıdaki gibi gösterilebilir:

a. İsim türündeki pekiştirilmiş biçimler:

- **Çuv.** *yıt* ≈ *yıtĭ* "köpek" <****īt*** "köpek" (Ceylan, 1997: 167; ÇRS, 132; ÇTS, 236b),
- **Çuv.** *kĭv* ≈ *kĭvĭ* "melodi, şarkı" <****kŋg*** "ezgi, nağme" (ÇRS, 167b; ÇTS, 293b; VEWT, 286b),
- **Çuv.** *pur* ≈ *purĭ* "tebeşir" <****bōr*** "tebeşir" (Ceylan, 1997: 176; ÇRS, 314c),
- **Çuv.** *sak* ≈ *sakĭ* "peyke, tahta yatak" <****sēk*** "seki, taraça" (ÇTS, 558a; Tekin, 1995: 181; TLTS – C. XI, 17),
- **Çuv.** *sas* ≈ *sasĭ* "ses" <****ses*** "ses" (ÇRS, 347b; ÇTS, 568a; EDAL, 1270),
- **Çuv.** *sĭr* ≈ *sĭrĭ* "boya" <****sır*** "cila" (ÇTS, 576ab; VEWT, 418a),
- **Çuv.** *ӑan* ≈ *ӑanĭ* "elbise kolu" <****yӑŋ*** "yen, elbise yeni" (Ceylan, 1997: 160; ÇRS, 395c; ÇTS, 633a),
- **Çuv.** *ӑar* ≈ *ӑarĭ* "ordu" <****çērig*** "çeri, birlik, ordu" (ÇTS, 635a; Fedotov, 1996: 86; Tekin, 1995: 180),
- **Çuv.** *ӑip* ≈ *ӑipĭ* "ip, iplik" <****yip*** "ip" (ÇTS, 658a; EDAL, 890),
- **Çuv.** *ӑüp* ≈ *ӑüpĭ* "çöp" <****çöp*** "tortu, posa, atık" (Ceylan, 1997: 182; ÇRS, 430a; ÇTS, 672a),
- **Çuv.** *çĭh* ≈ *çĭhĭ* "tavuk" <**VB.** *tōh* <****taḳıġu*** "tavuk" (ÇRS, 586b; ÇTS, 893a; EDAL, 1431; Ersoy, 2010: 34-36; Tekin, 1988: 201).

b. Sıfat türündeki pekiştirilmiş biçimler:

- **Çuv.** *vıӑ* ≈ *vıӑĭ* "aç" <****āç*** "aç", (ÇRS, 88a; ÇTS, 151a; EDAL, 492),
- **Çuv.** *vun* ≈ *vunĭ* "on" <****ōn*** "on" **(**ÇRS, 84c; ÇTS, 146b; EDAL, 1191),
- **Çuv.** *ik* ≈ *ikĭ* "iki" <****ӑki*** "iki" (ÇTS, 194b, 195a; EDAL, 1153),
- **Çuv.** *yüӑ* ≈ *yüӑĭ* "acı" <****āçıġ*** "acı" (ÇRS, 131b; ÇTS, 235a; EDAL, 1146),
- **Çuv.** *kĭr* ≈ *kĭrĭ* "güçlü, dayanıklı" <****kür*** "yürekli, cesur, yiğit" (ÇRS, 71b; ÇTS, 298b; EDAL, 573).
- **Çuv.** *puş* ≈ *puşĭ* "boş" <****bōĺ*** "boş" (ÇRS, 321b; ÇTS, 534ab; EDAL, 368),
- **Çuv.** *sar* ≈ *sarĭ* "sarı" <****sārıġ*** "sarı" (Ceylan, 1997: 191; ÇTS, 565b, 566a),

[5] Ercilasun, A.B., La Enklitiği ve Türkçede Bir "Pekiştirme Enklitiği" Teorisi, Dil Araştırmaları, s. 2, 2008.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

- **Çuv.** *siv* ≈ *sivĭ* “soğuk” <****soġıḳ*** “soğuk” (ÇTS, 590b, 591a; EDAL, 1336),
- **Çuv.** *sıv* ≈ *sıvĭ* “sağ” <****saġ*** “sağ, esen” (ÇRS, 349a; ÇTS, 623b; EDAL, 1224),
- **Çuv.** *sıh* ≈ *sıhĭ* “dikkatli, özenli” <****sā-k*** “gözü açık, dikkatli, uyanık” (ÇRS, 355ab; ÇTS, 626b; EDAL, 1226),
- **Çuv.** *ӗiç* ≈ *ӗiçĭ* “yedi” <****yӗti*** “yedi” (ÇTS, 661b; EDAL, 960),
- **Çuv.** *tĭvat* ≈ *tĭvatĭ* “dört” <****tĭĭrt*** “dört” (ÇRS, 51b, ÇTS, 698b; EDAL, 1378).

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Yapılan inceleme ve değerlendirme çalışmaları neticesinde çağdaş Çuvaş yazı dilinde eş zamanlı olarak kullanımda bulunan 69 kelime çifti tespit edilmiştir. Belirlenen fonolojik, morfolojik ve semantik ölçütler esasında, bunların dört ayrı dilbilimsel süreç sonunda oluştuğu anlaşılmaktadır. Birinci grubu teşkil eden kelimeler farklı katmanlarda gerçekleşen ödünçlemelerin bir neticesidir. Başvurulan sözlükler vasıtasıyla bu grupta değerlendirilebilecek 22 kelime çifti tespit edilmiştir. İkinci grupta, lehçe içinde düzenli/kurallı ya da düzensiz/kararsız bir şekilde meydana gelen ses olaylarının neden olduğu ikili biçimler değerlendirilmiştir. Bunlardan 15’i düzenli ve kurallı olan ses olaylarının bir ürünüdür. 6 kelime çifti ise kararsız bir görünüm sergileyen, diğer bir ifadeyle hangi koşul ve tesire bağlı olarak gerçekleştiği tespit edilemeyen düzensiz ses olaylarının sonucunda oluşmuştur. Üçüncü grupta, Aşmarin’in Çuvaşça ağızlarına dair kayıtları esas alınmak suretiyle ağız verilerinin standart Çuvaş yazı diline yansıması olarak nitelendirilebilecek üç kelime incelenmiştir. Son olarak dördüncü grupta ise vurgulama amacına hizmet eden enklitiklerle teşkil edilmiş ikili biçimler ele alınmıştır. Bu grupta yer alan kelimelerden 15’inin isim, 8’inin ise sıfat türünde olduğu görülmektedir.

İncelenen 69 kelime çiftinden 67’si Türkçe kökenlidir. 2 kelime ise dil dışı temas yoluyla Çuvaşçanın söz varlığına sonradan, Moğolca ve Farsça aracılığıyla katılmıştır. Buna karşılık, Türkçe kökenli 67 kelimeden 47’sini Çuvaşça asıllı biçimler oluşturur. 20 kelime ise dil içi temas yoluyla Çuvaşçaya sonradan ödünçlenmiştir. Bunlardan 17’si için kaynak lehçe Tatarca, 3 kelime için ise tarihî Kıpçak Türkçesidir. Ayrıca, **2.2.** ve **2.4.** başlık numaralı gruplarda açıklanan fonolojik ve semantik gelişmelerin ortaklaşa tesiri altında, 5 kelimenin üç farklı göstergeyle işaretlendiği görülür. Bunların oluşumunda öncelikle pekiştirme amacı etkili olmuştur. Bu sebeple söz konusu kelimeye +ĭ/+ĭ enklitikleri eklendiğinden bu parçacıkların komşuluğunda bulunan ünsüzler ikizleşme eğilimi göstermiştir. Böylelikle ***ӗiç ≈ ӗiçĭ ≈ ӗiççĭ***, ***tĭvat ≈ tĭvatĭ ≈ tĭvattĭ***, ***ult ≈ ultĭ ≈ ulttĭ***, ***ik ≈ ikĭ ≈ ikkĭ***, ***viӗ ≈ viӗĭ ≈ viӗӗĭ*** kelimeleriyle temsil edilen üçlü denk biçimler oluşmuştur. Geriye kalan 64 kelime ise ikili biçimler teşkil etmektedir.

Araştırmaya konu olan denk çiftler, çalışmada anlam özellikleri bakımından da değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme neticesinde, denk çift oluşturan 10 kelimenin (asıl ve ikincil biçimler) anlam kaymasına uğradığı ve temel anlam özelliğini korumadığı görülür. Buna karşılık 54 kelime çifti, çağdaş yazı dili döneminde temel anlam özelliğini korumaya devam

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

etmiştir. Geriye kalan 5 kelime çiftinden 1'inde asıl biçim, yani ikincil ve üçüncül biçime kaynak teşkil eden kelime, temel anlam özelliğini korurken ikincil biçim başka bir anlam özelliğine geçmiştir. 4 kelime çiftinde ise temel anlam özelliği ikincil biçimlerde korunmaktadır. Ancak ulaşılan tüm bu verilere rağmen asıl dikkate değer olan, bu kelime çiftlerinin yazı dilinde eş zamanlı bir şekilde kullanımda olmasıdır.

KISALTMALAR

ÇRS : Çuvaşsko-Russkiy Slovar'.

ÇTS : Çuvaş Türkçesi Sözlüğü.

EDAL : An Etymological Dictionary of Altaic Languages.

Çuv. : Çuvaş Türkçesi.

dial. : Ağız.

Kıp. : Kıpçak Türkçesi.

Tat. : Tatar Türkçesi.

TLTS : Thesavrus Linguae Tschuvaschorum Slovar' Çuvaşskogo Yazıka.

VB : Volga Bulgarcası.

VEWT : Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen.

KAYNAKÇA

Ahmet'yanov, R. G., *Etimologiçeskiy Slovar' Tatarskogo Yazıka Cilt I,* İzdatel'stvo Magarif-Bakıt/Kazan, 2015a.

Ahmet'yanov, R. G., *Etimologiçeskiy Slovar' Tatarskogo Yazıka Cilt II,* İzdatel'stvo Magarif-Bakıt/Kazan, 2015b.

Andreyev, İ.A., Gorşkov, A.E. vd., *Çuvaşsko-Russkiy Slovar' 40.000 Slov,* Bumaga Ofsetnaya/Moskva, 1985.

Aşmarin, N.İ., *Thesaurus Linguae Tschuvaschorum – Slovar' Çuvaşskogo Yazıka Tom I-XVII,* İzdatel'stvo Russnka/Çeboksarı, 1929, 1994.

Bayram, B., *Çuvaş Türkçesi Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları/Ankara, 2019.

Ceylan, E., *Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları/Ankara, 1997.

Durmuş, O., *18. Yüzyılda Çuvaşçanın Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları/Ankara, 2022.

Ercilasun, A.B., La Enklitiği ve Türkçede Bir "Pekiştirme Enklitiği" Teorisi, Dil Araştırmaları, s. 2, 2008.

Ercilasun, A.B., *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi,* Akçağ Yayınları/Ankara, 2016.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Ersoy, F., *Türk-Moğol Dil İlişkisi ve Çuvaşça*, Türk Dil Kurumu Yayınları/Ankara, 2012.

Ersoy, F., *Çuvaş Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları/Ankara, 2017.

Ersoy, F., Çuvaşçada İkili Biçimler, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s. 28, 2010.

Fedotov, M.R., *Etimologiçeskiy Slovar' Çuvaşskogo Yazıka Tom I-II*, Gosudarstvennıy İnstitut Gumaniternıx Nauk Press/Çebkosarı, 1996.

Räsänen, M., *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprahen,* Suomalais - Ugrilainen Seura/Helsinki, 1969.

Róna-Tas, A., Loanwords of Ultimate Middle Mongolian Origin in Chuvash-Studies in Chuvash Etymology I, Studia Uralo-Altaica, s. *17,* 1982.

Scherner, B., *Arabische und Neupersische Lehnwörter im Thschuwaschischen,* Franz Steiner Verlag GMBH/Wiasbaden, 1977.

Starostin, S. A., Dybo, V. A. Vd., *An Etymological Dictionary of Altaic Languages*, Brill Press/Leiden – Boston, 2004.

Tekin, T., *Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası,* Türk Dil Kurumu Yayınları/Ankara, 1988.

Tekin, T., *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler,* Simurg Yayınları/İstanbul, 1995.

Yegerov, V. G., *Etimologiçeskiy Slovar' Çuvaşskogo Yazıka*, Çuvaşskoe Kincnoe İzdatel'stvo/Çeboksarı, 1964.

Yılmaz, E., Çuvaşlar ve Çuvaşça, Türkler-Yeni Türkiye Yayınları, s. 20, 2002.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

EXPLORING THE DIFFICULTIES OF FIRST-YEAR STUDENTS IN BUSINESS ENGLISH COURSES: A CASE STUDY AT STIERA

Menik DARMIATI[1], Suyitno[2], Hesti RESPATININGSIH[3]

[1]Universitas Ahmad Dahlan, Yogyakarta, Indonesia; 2436082040@webmail.uad.ac.id

[2]Universitas Muhammadiyah Purworejo, Indonesia; yitno@umpwr.ac.id

[3]STIE Rajawali Purworejo, Indonesia; hesti.respatiningsih@stiera.ac.id

ABSTRACT

English has become the global language of business and communication, making Business English an essential skill for students in economic and management programs. However, many first-year students at STIERA struggle to adapt to Business English due to linguistic, psychological, and instructional barriers. The objective of this research is to explore and analyze the main learning difficulties faced by first-year students in Business English courses at STIERA. The study employed a mixed-method design, combining quantitative and qualitative approaches. Fifty first-year students from the 2024–2025 academic year participated as respondents. Data were collected using questionnaires, interviews, and classroom observations, and analyzed through descriptive statistics and thematic analysis. The results revealed that the major difficulties included limited business vocabulary (84%), weak grammar mastery (76%), lack of speaking confidence (68%), and high presentation anxiety (64%). Other issues included insufficient exposure to authentic materials and low motivation due to teacher-centered instruction. The study concludes that integrating communicative, task-based, and technology-enhanced approaches can help reduce these challenges and enhance students' Business English competence.

Keywords: *Business English, learning difficulties, ESP, student motivation, STIERA*

A. INTRODUCTION

The mastery of English as a global language has become increasingly vital for higher education students, especially in business and economics. Business English, as a specialized form of English for Specific Purposes (ESP), emphasizes communication skills for real-world contexts such as negotiations, marketing, management, and financial reporting(Erkir et al., 2025b), (Puspandari et al., 2025), (Peltonen & Hu, 2025). Mastering English, particularly

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Business English, is crucial for university students in business and economics to develop effective communication skills needed in real-world professional situations.

In Indonesia, English is a compulsory subject in higher education institutions, including business schools, yet many students continue to face challenges in mastering English for professional use. The growing demand for English proficiency in the global economy highlights the importance of preparing graduates who can communicate effectively in international business environments (Saifullah & Yawan, 2023), (Simbolon, 2021). English proficiency is essential for Indonesian university students, especially in business schools, to succeed in the global economy. However, despite being a compulsory subject, many students still face difficulties in using English for professional purposes, indicating the need for more effective teaching strategies that develop practical communication skills for international business contexts.

Globally, research indicates that first-year students frequently face difficulties when transitioning from general English learning to Business English, as they often struggle with understanding technical terminology, applying language in professional contexts, and adapting to the discourse styles required in business communication such as negotiations, presentations, and report writing (Alhassan et al., 2021), (Jiang & Qu, 2024), (Hayman et al., 2024). At the national level, Indonesia's educational landscape is still dominated by traditional grammar-translation approaches, with limited focus on communicative competence (Hayman et al., 2024), (Li & Lee, 2025), (Reforsado & Raymundo, 2025). This situation leads to students entering tertiary institutions with inadequate speaking and writing abilities in English, especially in applied business contexts.

Previous studies in Indonesia have shown similar patterns. Widiastuti (2021) reported that most business students face difficulties in vocabulary and speaking fluency due to limited exposure to authentic learning materials. Setiawan (2022) emphasized that teacher-centered learning remains the dominant mode of instruction, which reduces students' engagement and motivation. However, these studies have mainly focused on large universities, leaving smaller private institutions like STIERA underexplored. Understanding the challenges in such institutions is critical, as their resource limitations may further affect students' learning experiences and outcomes.

Based on these gaps, the present study focuses on identifying the main learning difficulties of first-year students at STIERA in Business English courses. The research seeks to uncover linguistic, psychological, and instructional factors that hinder learning, while also

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

providing data-driven recommendations for improvement. The study aims to contribute to pedagogical practices that promote communicative, student-centered, and contextually relevant Business English learning.

B. LITERATURE REVIEW

This study is grounded in the Communicative Language Teaching (CLT) and English for Specific Purposes (ESP) frameworks. CLT emphasizes meaningful communication as the goal of language learning, prioritizing fluency and practical use over grammatical perfection. ESP, on the other hand, aligns language instruction with learners' professional and academic needs. In the context of Business English, combining CLT and ESP enables learners to develop practical skills for communication in corporate settings such as meetings, negotiations, and report writing. This theoretical framework highlights the importance of integrating real-world tasks into classroom instruction.

Previous research on Business English learning has consistently identified linguistic and affective challenges among non-native English learners. Hyland (2019) noted that ESP students often struggle with specialized vocabulary and formal register. Lim (2021) found that Malaysian students exhibited low speaking confidence due to anxiety and lack of practice. In Indonesia, Rahmawati (2022) emphasized that the limited use of authentic materials and outdated teaching methods contributed to students' low motivation. These studies reinforce the importance of aligning pedagogical approaches with learners' real communication needs and creating a supportive environment that reduces anxiety and builds confidence.

Despite the extensive research on ESP, there remains a gap concerning the contextual challenges faced by students in smaller institutions like STIERA. Most previous works have concentrated on large, resource-rich universities with advanced English programs. Therefore, this study offers conceptual relevance by exploring Business English learning in a less-resourced educational environment. It contributes new insights into how institutional, pedagogical, and motivational factors interact to shape students' language learning experiences.

C. METHODOLOGY

This study employed a descriptive mixed-method design to provide a comprehensive understanding of students' Business English difficulties. The research was conducted at Sekolah Tinggi Ilmu Ekonomi Rajawali (STIERA) during the 2024–2025 academic year. The

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

participants were 50 first-year students enrolled in the Business English course. They were selected using purposive sampling to represent various programs, including management, accounting, and entrepreneurship. The diverse sample ensured a balanced overview of linguistic and affective challenges across academic backgrounds.

Three data collection instruments were used: questionnaires, semi-structured interviews, and classroom observations. The questionnaire included 20 items measuring linguistic (vocabulary, grammar, writing), affective (motivation, anxiety), and instructional aspects (teaching methods, materials). Interviews provided deeper qualitative insights into students' personal experiences and perceptions. Classroom observations recorded interaction patterns, student participation, and teaching approaches. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, while qualitative data were coded and interpreted thematically.

D. Participants

This study involved 50 first-semester students from the Management and Accounting programs at STIERA (Sekolah Tinggi Ilmu Ekonomi Rajawali), Purworejo, Indonesia. The participants were selected using purposive sampling based on the following criteria: (1) enrolled as first-semester students, (2) actively taking the Business English course as part of their curriculum, and (3) willing to participate in the study. Among the participants, 25 students were from the Management program and 25 from the Accounting program. Most of the students were between 18 and 22 years old and came from various high schools in Purworejo and surrounding areas. Data were collected using a questionnaire designed to identify the challenges students face in understanding technical terminology, applying language in professional contexts, and adapting to business communication styles. Additionally, semi-structured interviews were conducted with 10 students randomly selected to gain deeper insights into their experiences in learning Business English.

E. Findings and Discussion

The analysis of the collected data revealed several significant patterns concerning the learning difficulties experienced by first-year students in the Business English course at STIERA. The results illustrate that students encounter challenges across multiple linguistic and affective domains, including vocabulary acquisition, grammar mastery, speaking confidence, and learning motivation. These findings were derived from questionnaire responses, which quantitatively measured the frequency and intensity of each difficulty category. The

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

summarized quantitative data, as presented in Table 1, provide a clear overview of the most dominant obstacles faced by the 50 participants during the 2024–2025 academic year.The data revealed several key findings related to the students' Business English learning difficulties. The summary of quantitative results is presented in Table 1.

Table 1. Major Learning Difficulties in Business English (n = 50)

Type of Difficulty	Number of Students	Percentage (%)
Limited Business Vocabulary	42	84
Weak Grammar Mastery	38	76
Low Speaking Confidence	34	68
Presentation Anxiety	32	64
Poor Listening Comprehension	31	62
Lack of Writing Skill	36	72
Difficulty Understanding Business Terms	39	78
Lack of Motivation	30	60

The table shows that the majority of students experienced difficulty with business-related vocabulary and terminology. These linguistic challenges significantly hindered comprehension and fluency, particularly in speaking and writing tasks. For example, students frequently misused terms such as "revenue," "equity," and "liability," which affected the clarity of their oral and written communication.

Further qualitative analysis from interviews showed that 70% of respondents lacked confidence in speaking due to fear of grammatical errors and negative judgment. Several students stated that they preferred remaining silent rather than speaking English incorrectly. This finding aligns with Horwitz's (1986) Foreign Language Anxiety theory, which identifies communication apprehension as a major barrier in language learning.

Classroom observations revealed that Business English instruction at STIERA remained largely teacher-centered, with limited student interaction. Teachers primarily used PowerPoint slides and textbook exercises, which limited students' opportunities for active learning. Only 20% of observed sessions included role plays or group discussions. This finding confirms that pedagogical methods play a critical role in shaping student motivation and participation.

Table 2. Frequency of Teaching Methods Observed in Business English Classes

Teaching Method	Frequency (%)
Lecture-Based Instruction	60
Group Discussion	20
Role Play / Simulation	10
Multimedia Use	10

Environmental and technological constraints were also identified as contributing factors. STIERA's limited technological facilities made it difficult to incorporate digital

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

learning resources. Only 28% of students reported regular access to English-language media outside of class. This lack of exposure to authentic materials limited students' listening and speaking development.

Another significant issue was motivation. Many students reported that they perceived Business English as difficult and irrelevant to their future careers, especially those in accounting and entrepreneurship majors. This perception negatively influenced engagement levels. However, those who recognized the importance of English in global business demonstrated higher participation and achievement.

Table 3. Correlation between Motivation and Performance (n = 50)

Motivation Level	Average Score (%)
High	82
Medium	68
Low	54

The correlation in Table 3 suggests that motivation significantly impacts performance. Students with higher motivation tended to perform better across linguistic domains. This finding reinforces Gardner's (1985) socio-educational model of language learning, which underscores the role of motivation in achieving language proficiency.

Interview data also highlighted students' desire for more interactive and practical activities, such as business role plays, case studies, and online exercises. Many respondents expressed that current materials were too theoretical and lacked real-world relevance. This indicates a gap between instructional content and students' expectations. In summary, the findings reveal that the primary barriers to effective Business English learning at STIERA include vocabulary limitations, grammar difficulties, low speaking confidence, and unengaging teaching methods.

CONCLUSION

The study concludes that first-year students at STIERA experience significant challenges in Business English learning, especially in vocabulary, grammar, and oral communication. These difficulties are influenced by low motivation, anxiety, and limited exposure to authentic materials. Pedagogical factors, including teacher-centered methods and lack of technological integration, further exacerbate the problem.

It is recommended that instructors implement communicative and task-based learning strategies that encourage active participation and use of English in real business contexts. Incorporating multimedia, simulations, and project-based assessments can enhance motivation

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

and reduce anxiety. Future studies could explore the effectiveness of blended learning or flipped classroom models to address these challenges more systematically.

ACKNOWLEDGMENT

The researcher sincerely thanks the 50 first-year Business English students at Sekolah Tinggi Ilmu Ekonomi Rajawali (STIERA) for their active participation during the 2024–2025 academic year, as well as the faculty members and administrators who provided valuable support throughout the study.

REFERENCES

[1] Alhassan, A., Ali, N. A., & Ali, H. I. H. (2021). EFL students' challenges in English-medium business programmes: Perspectives from students and content teachers. *Cogent Education*, *8*(1), 1888671. https://doi.org/10.1080/2331186X.2021.1888671

[2] Erkir, S., Kayapinar, U., & Alkhaldi, A. A. (2025a). The Role of Business English in Higher Education: Enhancing Global Communication and Employability. *World Journal of English Language*, *15*(5), 262. https://doi.org/10.5430/wjel.v15n5p262

[3] Erkir, S., Kayapinar, U., & Alkhaldi, A. A. (2025b). The Role of Business English in Higher Education: Enhancing Global Communication and Employability. *World Journal of English Language*, *15*(5), 262. https://doi.org/10.5430/wjel.v15n5p262

[4] Hayman, R., Wharton, K., Bell, L., & Bird, L. (2024). Navigating the first year at an English university: Exploring the experiences of mature students through the lens of transition theory. *International Journal of Lifelong Education*, *43*(1), 39–51. https://doi.org/10.1080/02601370.2023.2297671

[5] Jiang, L., & Qu, Y. (2024). Assessing core competencies of business English students in Chinese higher vocational colleges. *Scientific Reports*, *14*(1), 29328. https://doi.org/10.1038/s41598-024-78898-y

[6] Li, J., & Lee, V. W. Y. (2025). Thriving through transitioning: Unravelling the interplay of transitional challenges and adjustments into university. *Higher Education Research & Development*, *44*(2), 465–479. https://doi.org/10.1080/07294360.2024.2401016

[7] Peltonen, L., & Hu, G. (2025). Addressing linguacultural competencies in business English pedagogy. *ELT Journal*, *79*(3), 419–427. https://doi.org/10.1093/elt/ccaf017

[8] Puspandari, L. E., Utari, D. A., Miftachudin, M., & Fathoni, M. R. (2025). Need Analysis of English Language for Business and Professional Communication in the Industrial and Workforce Context. *Jurnal Pendidikan Bahasa Inggris Undiksha*, *13*(1), 140–148. https://doi.org/10.23887/jpbi.v13i1.85607

[9] Reforsado, M., & Raymundo, J. L. (2025). Written Discourse Performance of Senior High School Students: Designing Genre-Based Instructional Material. *Research and Innovation in Applied Linguistics*, *3*(1), 69–92. https://doi.org/10.31963/rial.v3i1.5070

[10] Saifullah, S., & Yawan, H. (2023). Exploring English Teachers' Views on the Compulsory English Subject for Non-English Major Students: A Case Study at an Indonesian University. *International Journal Of Education, Social Studies, And Management (IJESSM)*, *3*(2), 121–134. https://doi.org/10.52121/ijessm.v3i2.173

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

[11] Simbolon, N. E. (2021). English Medium Instruction (EMI) practice: Higher education internationalization in Indonesia. *Englisia: Journal of Language, Education, and Humanities, 8*(2), 72. https://doi.org/10.22373/ej.v8i2.8961

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

TRANSFORMATIVE STRATEGIES OF *KLINIK PENDIDIKAN MIPA (KPM)* BOGOR, INDONESIA: BUILDING A RELIGIOUS, EXCELLENT, AND GLOBALLY-MINDED EDUCATIONAL INSTITUTION

Herri HERDIMAN[1], Suyatno[2], Hendro WIDODO[3]

[1]Universitas Ahmad Dahlan, Yogyakarta, Indonesia; 2436082021@webmail.uad.ac.id

[2]Universitas Ahmad Dahlan, Yogyakarta, Indonesia; suyatno@pgsd.uad.ac.id

[3]Universitas Ahmad Dahlan, Yogyakarta, Indonesia; hendro.widodo@pgsd.uad.ac.id

ABSTRACT

This study investigates the transformative strategies employed by *Klinik Pendidikan MIPA (KPM)* Bogor, Indonesia, in developing a religious, excellent, and globally-minded educational institution. Using a qualitative descriptive approach within a phenomenological paradigm, the research explores how KPM integrates transformative educational management, suprarational thinking, the *Seikhlasnya* (Sincere Contribution) system, and *Matematika Nalaria Realistik* (Realistic Reasoning Mathematics) as key pillars of its institutional transformation. Data were collected through document analysis, in-depth interviews, participant observations, and institutional report reviews involving leaders, teachers, students, and alumni. Thematic analysis reveals that KPM's transformative success is grounded in its ability to harmonize intellectual rigor with spiritual, moral, and social dimensions. Through value-based leadership and community-driven innovation, KPM fosters a learning ecosystem that emphasizes empathy, creativity, and global awareness. The findings indicate that KPM's suprarational approach encourages educators and students to act with sincerity and purpose, transcending material motives while achieving measurable excellence. The institution's graduates have demonstrated international achievements and continued studies at world-class universities such as The institution's graduates have demonstrated international achievements and continued studies at world-class universities such as the Massachusetts Institute of Technology (MIT), Harvard University, the University of Oxford, Nanyang Technological University (NTU) Singapore, and other top universities both within Indonesia and abroad. This study concludes that faith-based and suprarational educational models can generate a balanced synthesis of religiosity, intellectuality, and humanity, offering new insights for transformative educational management in the 21st century.

Keywords:

Transformative education, suprarational thinking, phenomenological study, educational management, faith-based education, global competence, *Klinik Pendidikan MIPA (KPM).*

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

1. INTRODUCTION

Modern education faces increasing demands to balance cognitive mastery with character formation, ethical reasoning, and global citizenship (Biesta, 2020; OECD, 2020). Many educational institutions struggle to maintain harmony between academic achievement and moral development. As Freire (2000) argued, education should liberate the human spirit, not merely transfer knowledge. In Indonesia, one institution that embodies this balance is *Klinik Pendidikan MIPA (KPM)* Bogor, which has developed a unique model integrating spiritual, intellectual, and humanitarian values.

In the contemporary educational landscape, institutions face the challenge of integrating academic achievement with moral and spiritual formation. KPM has emerged as a model of educational transformation that harmonizes these dimensions. Through a commitment to religiosity, excellence, and global awareness, KPM provides a holistic educational model that integrates character development, intellectual rigor, and moral values. KPM was founded by Ridwan Hasan Saputra in the late 2003s with the mission of developing students who are intelligent, ethical, and spiritually conscious. The institution is well-known nationally and internationally for producing mathematics Olympiad champions and for its alumni who pursue higher education at prestigious universities such as Oxford, Harvard, MIT, and Nanyang Technological University. However, beyond its achievements, KPM's distinctiveness lies in its approach: it practices education as worship *(pendidikan sebagai ibadah)* through a transformative model grounded in faith and sincerity (Saputra, 2017; Han, 2022).

The institution's educational vision is holistic. It emphasizes spiritual intelligence *(iman)*, intellectual competence *(ilmu)*, and social empathy *(amal)*. KPM believes that students can only reach their full potential when their learning process is rooted in sincerity and moral consciousness (Aziz & Rachmawati, 2021). This is implemented through its four main strategies: Transformative Educational Management, an approach that redefines leadership and learning as moral acts. Suprarational Thinking, a philosophical and cognitive model integrating faith and reason. *Sistem Metode Seikhlasnya (SMS)*, a socio-religious financing system based on sincerity. *Matematika Nalaria Realistik (MNR)*, a pedagogical innovation that integrates logic and values.

These pillars illustrate how transformative education can emerge from a local context while maintaining global relevance. KPM's framework aligns with the UNESCO (2021) vision of "reimagining education" that balances personal growth, societal contribution, and global citizenship.

2. METHOD

This study employs a qualitative descriptive design using a phenomenological paradigm (Poth & Creswell, 2021; Yin, 2018). The phenomenological approach allows researchers to understand the lived experiences of educators, students, and leaders at KPM as they interpret and implement transformative educational values. Data collection was carried out through: Document analysis, including KPM's curriculum framework, official publications, and achievement reports. Observations of teaching and community activities. Interviews with teachers, alumni, and administrators to explore their experiences and perspectives. Secondary sources, such as academic articles and reports about KPM's educational model.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Data analysis followed the stages of reduction, categorization, and thematic interpretation (Clarke & Braun, 2022; Moules et al., 2022). The themes were identified based on recurring ideas about spirituality, transformation, and educational management. Validity was ensured through triangulation of data sources and reflective interpretation to minimize researcher bias (Creswell & Poth, 2018).

3. RESULTS AND DISCUSSION

1). Transformative Educational Management

KPM's management system embodies transformative educational principles emphasizing purpose, sincerity, and value-driven leadership (Retnawati, 2023). Planning at KPM begins with spiritual reflection, organizing encourages collaboration, implementation focuses on empowerment, and control relies on moral evaluation. This approach builds trust, sincerity, and shared responsibility, ensuring that the institution grows as a faith-driven community of learning.

Transformative management at KPM integrates spiritual purpose, collective leadership, and community participation (Fullan, 2021). Each managerial process: planning, organizing, actuating, and controlling, is rooted in religious consciousness. Planning begins with spiritual reflection (niat ibadah), ensuring that institutional goals align with moral values. Organizing at KPM is non-hierarchical and participatory, emphasizing the community of educators (jama'ah guru) as co-leaders in transformation. Actuating involves empowering teachers to act as moral agents who teach by example and sincerity. The controlling process, instead of focusing solely on performance metrics, emphasizes muhasabah (self-reflection) and moral accountability (Amirullah, 2021).

As one senior teacher reflected, *"Every planning session here begins with prayer and intention. We ask ourselves whether our goals will please God or only our egos"* (Teacher A, Interview, October 2025).

The principal added, *"Management at KPM is not about control, but about conscience. We call it muhasabah, self-reflection before making decisions"* (Principal, Interview, October 2025).

This management model aligns with Biesta's (2020) "world-centered education," which promotes relational and ethical dimensions of learning. By combining managerial discipline with spiritual intention, KPM ensures that its institutional excellence is inseparable from moral integrity (Lickona, 1991).

2). Suprarational Thinking: The Philosophical Foundation

The philosophical foundation of KPM lies in the concept of Suprarational *Thinking (Cara Berpikir Suprarasional)* developed by Saputra (2017). It transcends rational reasoning by integrating intuition, spirituality, and ethics. Suprarational thinking teaches students to connect logic with divine guidance, seeing knowledge as a means to serve humanity and God (Han, 2022). Suprarational thinking represents KPM's philosophical foundation, merging rational inquiry with spiritual intuition (Saputra, 2017). Educators and students are encouraged to view knowledge as a path toward moral enlightenment. This paradigm nurtures empathy, humility,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

and a sense of divine purpose within learning processes, aligning intellectual endeavors with ethical consciousness (Anwar & Umam, 2024).

"Students learn to think with both logic and heart," said one mathematics teacher. "If the logic is right but the heart is wrong, then the solution has no blessing" (Teacher B, Interview, October 2025).

A student also shared, *"Suprarational thinking helps me calm down before solving problems. I feel like I'm thinking together with God's guidance"* (Student A, Interview, October 2025).

In practice, this philosophy encourages educators and students to interpret mathematics, science, and problem-solving not only as intellectual exercises but also as acts of devotion. This resonates with Zhu and Snieder's (2020) argument that education should "connect to the heart," linking professional ethics and personal integrity. Suprarational thinking also aligns with Biesta's (2020) call for a "subjectification" approach in education, helping learners develop moral and spiritual subjectivity rather than treating them as mere recipients of information. Thus, KPM's curriculum embodies a balance of akal (reason) and hati (heart), fostering intellectual humility and moral awareness.

3). *Sistem Metode Seikhlasnya (SMS)*: Sincere Contribution Method

One of KPM's most remarkable innovations is the *Sistem Metode Seikhlasnya* (Sincere Contribution Method). Unlike conventional tuition-based systems, KPM allows students to contribute voluntarily according to their capacity. This financial model builds solidarity, trust, and inclusivity, ensuring that education remains accessible to all social backgrounds. The Seikhlasnya principle transforms financial management into an act of worship, reflecting the institution's spiritual ethos (Susanto et al., 2024). This system allows parents and students to pay tuition "as sincerely as they can," without fixed fees. It is a radical departure from conventional financial models and reflects the institution's deep trust in divine providence and human sincerity.

A parent explained, *"We pay based on sincerity, not obligation. Sometimes it's big, sometimes small, but it feels peaceful because it's from the heart"* (Parent, Interview, October 2025).

Another teacher described the impact: *"Because of SMS, no child feels left behind. Everyone belongs, whether they are rich or poor"* (Teacher C, Interview, October 2025).

The SMS model is both spiritual and managerial. It creates a culture of giving, gratitude, and shared responsibility (Aziz & Rachmawati, 2021). As Fullan (2021) emphasizes, sustainable educational transformation requires moral purpose and community alignment. SMS actualizes these principles by transforming the relationship between education, economics, and ethics. The impact of SMS is evident in KPM's community cohesion. Teachers, parents, and students develop a collective sense of purpose, contributing voluntarily based on their means. This reinforces Bahrissalim et al.'s (2023) concept of value-based education, where sincerity and inclusivity become central to institutional success.

4). *Matematika Nalaria Realistik (MNR)*: Realistic Reasoning Mathematics

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Matematika Nalaria Realistik (MNR) is KPM's signature pedagogical approach, developed by Saputra (2017). It combines critical reasoning *(nalar)* with real-life application and moral reflection. MNR emphasizes "thinking correctly before calculating correctly," training students to approach problems through ethical and contextual analysis before computation (Wikandaru & Cathrin, 2023). It integrates logical reasoning with real-life moral contexts to strengthen both academic skills and character development. MNR helps students think critically, reason independently, and internalize values such as honesty and perseverance through contextualized problem-solving (Prahmana et al., 2020; Kartini et al., 2024).

"When I teach MNR, I don't just ask for the correct answer," said a mathematics teacher. "I ask students, why is this answer fair? Why is it honest?" (Teacher D, Interview, October 2025).

One student reflected, *"At first, I thought math was just numbers. But in KPM, math teaches me to be disciplined, patient, and honest"* (Student B, Interview, October 2025).

MNR draws inspiration from realistic and contextual learning models that promote higher-order thinking (Murti & Ningrum, 2023). Research supports that such approaches enhance critical thinking, creativity, and collaboration (Kim et al., 2021). At KPM, MNR lessons integrate daily-life problems, such as honesty in measurements or fairness in sharing resources, linking mathematical logic with moral values (Manaf & Ilfi, 2024). Thus, MNR embodies KPM's philosophy that mathematics should nurture not just cognitive skill but also character. As Biesta (2020) notes, education must form persons, not merely competent workers. Through MNR, KPM proves that logic, ethics, and faith can coexist harmoniously.

5). Global Mindset and Achievements

KPM's transformative strategies extend beyond the local context to global recognition. The institution organizes international exchange and cultural programs that nurture global citizenship. These outcomes reflect the success of KPM's integrated approach, combining religiosity, academic rigor, and international orientation (Anwar & Umam, 2024). KPM's transformative education extends beyond national boundaries. The institution actively promotes global awareness through international collaboration, student exchanges, and participation in global Olympiads (Prasetya et al., 2024). Many of its alumni pursue higher studies abroad with scholarships, including at institutions such as Oxford, Harvard, MIT, and Nanyang Technological University.

An alumni shared, *"When I joined the student exchange in Singapore, I realized how valuable our sincerity culture is. It made me confident to speak about Indonesia and Islam positively"* (Alumni A, Interview, October 2025).

The international program coordinator added, *"We send students abroad not only to win competitions but to learn humility and collaboration"* (Coordinator, Interview, October 2025).

This global engagement aligns with UNESCO's (2021) vision of education for global citizenship, which emphasizes intercultural understanding and ethical responsibility. By connecting local religiosity with global competence, KPM builds a learning ecosystem that is both deeply rooted and outward-looking. Through its activities, KPM embodies Zhao's (2020) notion that educational crises can inspire innovation. Its global initiatives demonstrate that religious institutions can be progressive, open, and internationally competitive.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

4. CONCLUSION

Klinik Pendidikan MIPA (KPM) Bogor has successfully developed a transformative educational model that unites faith, intellect, and global vision. The integration of transformative management, suprarational thinking, System Metode Seikhlasnya, and MNR forms a coherent framework for religious and academic excellence. This study concludes that KPM Bogor demonstrates a transformative model of education that harmonizes spirituality, excellence, and global awareness. Through transformative management, suprarational philosophy, the *Seikhlasnya* system, and the MNR method, KPM has established a holistic framework that fosters both moral integrity and intellectual excellence. The institution's success illustrates that faith-based transformative education can produce globally competent learners with deep spiritual and ethical grounding. This study reveals that spirituality can coexist with modern management and scientific rigor. KPM proves that sincerity, reflection, and collective purpose can create a sustainable and globally relevant education system. The institution's success provides inspiration for other educational organizations seeking to harmonize spiritual values with academic and global demands (OECD, 2020; UNESCO, 2021).

5. ACKNOWLEDGMENT

The author expresses sincere gratitude to *Klinik Pendidikan MIPA (KPM)* Bogor for providing access to institutional data, interviews, and observations, and to Universitas Ahmad Dahlan (UAD) Yogyakarta for academic guidance and support. Appreciation is also extended to all teachers, parents, and students of KPM who embody the spirit of *Seikhlasnya* in everyday educational practice.

6. REFERENCES

[1] Amirullah, A. (2021). Integrasi nilai spiritual dalam pembelajaran matematika di sekolah menengah pertama berbasis Islam. *Jurnal Pendidikan Karakter*, *11*(2), 134–146. doi:10.21831/jpk.v11i2.39284

[2] Anwar, S., & Umam, H. (2024). Transformative Education: Emphasizing 21st Century Skills and Competencies in the Independent Learning Curriculum. AIM: Journal of Islamic Education Management, 1(1). https://doi.org/10.15575/aim.v1i1.28886

[3] Aziz, A., & Rachmawati, T. (2021). Integrating spirituality into school curricula: Implications for student learning and development. *Journal of Spiritual Education*, *34*(4), 56–70. doi:10.1016/j.spiritedu.2021.04.009

[4] Bahrissalim, Zahruddin, & Adiba, L. F. (2023). Value based education to develop attitude of being inclusive. *Jurnal Dimensi Pendidikan Dan Pembelajaran*, *11*(Special Issue 1), 148–153.

[5] Biesta, G. (2020). *World-Centred Education: A View for the Present*. Routledge.

[6] Choi, K. H., & Nguyen, T. D. (2023). Contextual learning models for fostering critical thinking and ethical responsibility in students. *Journal of Educational Psychology*, *115*(2), 385–399. doi:10.1037/edu0000545

[7] Clarke, V., & Braun, V. (2022). *Thematic analysis: A practical guide*. SAGE Publications.

[8] Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches (4th ed.). Sage Publications.

[9] Freire, P. (2000). *Pedagogy of the oppressed* (30th anniv). Continuum.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

[10] Fullan, M. (2021). *The Right Drivers for Whole System Success*. Centre for Strategic Education.

[11] Han, X. (2022). The transformative power of spirituality in education. *International Journal of Educational Development*, *65*, 101–110. doi:10.1016/j.ijedudev.2022.101110

[12] Indrawadi, R., Winarno, W. W., & Komalasari, K. (2023). Character education through value-based blended learning: A critical study of curriculum transformation. *International Journal of Instruction*, *16*(1), 17–34. doi:10.29333/iji.2023.1612a

[13] Kartini, N., Retnawati, H., & Arliani, E. (2024). The effectiveness of Realistic Mathematics Education (RME) assisted by GeoGebra on students' mathematical literacy. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. https://ijmmu.com/index.php/ijmmu/article/view/6998

[14] Kim, M., Park, J., & Cooc, N. (2021). Holistic Education for the 21st Century: The Role of Mindfulness and Socio-Emotional Learning. *Educational Review*, *73*(2), 154–172. doi:10.1080/00131911.2020.1725587

[15] Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.

[16] Manaf, A., & Ilfi, A. (2024). Mathematical ethics and digital literacy: Building honesty through data analysis. *International Journal of STEM Education*, *9*(1), 92–103. doi:10.1007/s40860-024-00321-y

[17] Marengo, A., Pagano, A., & Huang, R. X. (2024). Values-based education for sustainable development (VbESD): Introducing a pedagogical framework for education for sustainable development (ESD) using a values-based education (VbE) approach. *Sustainability*, *16*(9), 3562. doi:10.3390/su16093562

[18] Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2018). Qualitative data analysis: A methods sourcebook (4th ed.). Sage Publications.

[19] Moules, N. J., White, D. E., Norris, J. M., & Nowell, L. S. (2022). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, *21*, 1–13. doi:10.1177/16094069221123242

[20] Murti, T., & Ningrum, D. R. (2023). Contextual learning models in improving elementary school critical thinking skills. *Proceedings of the 7th International Conference on Learning Innovation and Quality Education (ICLIQE 2023)*. doi:10.2991/978-2-38476-132-6_44

[21] OECD. (2020). *Future of Education and Skills 2030: Conceptual Learning Framework*. OECD Publishing.

[22] Poth, C. N., & Creswell, J. W. (2021). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). SAGE Publications.

[23] Prahmana, R. C. I., Sagita, L., Hidayat, W., & Utami, N. W. (2020). Two decades of Realistic Mathematics Education research in Indonesia: A survey. Infinity Journal, 9(2), 223–246. https://doi.org/10.22460/infinity.v9i2.p223-246

[24] Prasetya, F., Setyawati, I., & Akmal, M. (2024). The integration of sustainability education and value-based teaching for global citizenship. *Sustainability Education Journal*, *5*(3), 234–247. doi:10.1016/j.sustedu.2024.03.004

[25] Retnawati, B. (2023). Transforming educational management: trends, challenges, and opportunities. Academy of Educational Leadership Journal, 27(1), 1–3.

[26] Saputra, R. R. H. (2017). *Cara berpikir suprarasional: Menemukan jalan hidup yang bermakna*. Klinik Pendidikan MIPA.

[27] Susanto, B., Maunah, B., & Safi'i, A. (2024). Transformative Islamic educational change management in improving the quality of education. Nusantara Education

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Studies, 2(2). https://iacs.co.id/nes/article/view/10

[28] UNESCO. (2021). *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. UNESCO.

[29] Wikandaru, N., & Cathrin, R. (2023). Project-based learning to improve students' character and collaboration skills in mathematics learning. *Journal of Educational Research and Evaluation*, *7*(1), 45–55. doi:10.23887/jere.v7i1.57042

[30] Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6th ed.). SAGE Publications.

[31] Zhao, Y. (2020). *An Education Crisis Is a Terrible Thing to Waste: How Radical Changes Can Spark Student Excitement and Success*. Teachers College Press.

[32] Zhu, Q., & Snieder, R. (2020). Connecting to the heart: Teaching value-based professional ethics. *Science and Engineering Ethics*, *26*(4), 2235–2254. doi:10.1007/s11948-020-00216-2

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF DEEP LEARNING IN INDONESIAN EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Arif JAMALI[1], Pandu PRIBADI[2], Dwi SULISWORO[3], Ika MARYANI[4]

[1]Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia; arif.jamalimuis21@gmail.com

[2]Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia; 2436082020@webmail.uad.ac.id

[3]Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia; dwi.sulisworo@uad.ac.id

[4]Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia; ika.maryani@pgsd.uad.ac.id

ABSTRACT

This research aims to analyze the Indonesian version of the deep learning concept and identify the opportunities and challenges associated with its implementation in Indonesia. The research method employed is a qualitative descriptive analysis approach, which relies on the author's subjective opinions and experiences to explore the understanding of the topic under study. The primary data in this research comes from the author's personal experiences relevant to the research topic. Although subjective, these experiences are supported by reviews of related literature, including books, articles, and previous research, which strengthens and enriches the analysis. The study found that deep learning in the context of Indonesian education is a pedagogical approach that focuses on developing conceptual understanding, critical thinking skills, creativity, collaboration, and strengthening character values. Deep learning emphasizes three main elements: mindful learning, meaningful learning, and joyful learning. The learning process involves three stages: understanding, applying, and reflecting. These stages are integrated with intellectual development, spiritual and emotional development, affective development, physical and kinesthetics development to achieve the formation of a holistic graduate profile. The implementation of deep learning in Indonesia faces several challenges, including gaps in technology infrastructure, teacher readiness, cultural resistance to change, and limited professional training. However, significant opportunities exist through the flexibility of the Merdeka Curriculum, government policy support, the integration of digital technology, and the utilization of local wisdom, as well as collaboration with communities. With a comprehensive approach involving curriculum reform, teacher capacity building, and infrastructure strengthening, deep learning has the potential to transform Indonesia's education system into one that is more inclusive, adaptive, and relevant to future needs. Collaboration among the government, educational institutions, teachers, and communities is crucial to achieving equitable and high-quality education.

Keywords: deep learning, Indonesian education, Merdeka Curriculum, challenges and opportunities, educational transformation.

INTRODUCTION

Over time, challenges in the national education system have increased, especially in the face of social, economic, and technological changes[1]. Therefore, evaluating regulations,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

updating curricula, and strengthening educational infrastructure are crucial steps to ensure that the education system is able to respond to the needs of future generations and support sustainable national development. In this context, the government has developed a development strategy through Asta Cita, the Quick Win program (PHTC), and the Presidential Priority Program, serving as a policy foundation to ensure the effective transformation of education. One of the key initiatives in implementing these strategies is the adoption of the Deep Learning Approach.

Academic Paper of the Ministry of Education and Culture on Deep Learning[2] Deep Learning is an approach designed to address the learning crisis and educational needs of the 21st-century. It aims to encourage the development of higher-order thinking skills, the application of knowledge in real-world contexts, and learning that is mindful, meaningful, and fun. Globally, the development of digital technology has had a significant impact on education, where deep learning is implemented as an innovative approach to improve learning effectiveness[3]

Deep Learning is not just about technology or machine learning but a learning paradigm that emphasizes deep understanding, critical thinking skills, and the ability to apply knowledge in various contexts. Fullan & Langworthy, (2014) define deep learning as a process where learners actively shape and apply knowledge to solve real-world challenges. This process involves collaboration, creativity, problem-solving, and strategic use of technology. The primary focus of this approach lies in six global competencies (6Cs): character, citizenship, collaboration, communication, creativity, and critical thinking. Fullan et al., (2017) emphasized that deep learning cannot be achieved without a paradigm shift in the role of teachers and students. Teachers are no longer just information conveyors but facilitators and learning partners. Students are expected to be active learners who are responsible for their learning process. This concept is in line with the demands of the 21st-century, where learners are not only required to memorize content but also analyze, evaluate, and create solutions to real-world problems[6]

In Indonesia, the implementation of deep learning has been ongoing despite facing many challenges, as this approach has not been fully integrated into the Ministry of Education and Culture's policies. According to the Minister of Primary and Secondary Education, Abdul Mu'ti, deep learning is not a curriculum but a learning approach[7]. Deep learning is not a new approach in the Indonesian education system. Since the 1970s, various approaches such as CBSA, PAKEM, PAIKEM, and differentiated learning have been introduced, both in intracurricular learning and the P5 program in the Merdeka Curriculum. However, these approaches still face many challenges, both conceptually and in terms of implementation. Deep learning is an approach that prioritizes the creation of a mindful, meaningful, and enjoyable learning environment and process through holistic and integrated engagement between intellectual, emotions, affection, and physicality.

Recognizing these challenges, Indonesia needs a comprehensive and sustainable approach to education transformation. A true education transformation must involve curriculum updates, relevant teacher training, infrastructure strengthening, and a cultural shift towards more inclusive and reflective learning practices. Deep learning is not a luxury but an urgent necessity in a rapidly changing world that demands complex thinking skills. With a strong commitment from governments, educational institutions, and communities, the implementation of deep learning can be the foundation for creating an equitable and high-quality education system capable of meeting the challenges of the future.

METHODS

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

This research employs a qualitative descriptive analysis approach, relying on the author's subjective opinions and experiences to explore the understanding of the topic under study. The purpose of this approach is to provide in-depth insights based on the author's personal reflections on the observed phenomenon. The primary data in this study comes from the author's personal experiences relevant to the research topic. Although subjective, these experiences were supported with a review of related literature, including books, articles, and previous research, to strengthen and enrich the analysis. This literature review provides a theoretical foundation and compares the findings with established perspectives from previous research. The analysis was conducted by mapping key themes and then comparing them with theoretical concepts from related literature. In this way, the research integrates the author's subjective perspective with theoretical insights to produce a more comprehensive and evidence-based understanding of the research topic.

RESULTS

In the context of Indonesian education, deep learning refers to an approach that encourages students to develop a deep understanding of the subject matter, emphasizing critical thinking skills, creativity, and the application of knowledge in real-world situations. It integrates active student participation, collaboration, and reflective thinking as essential components in the learning process. Deep learning is not limited to the mastery of factual knowledge but also encompasses higher-order cognitive skills, such as problem-solving, analysis, and synthesis.

The Ministry of Primary and Secondary Education's deep learning framework focuses on transforming traditional teaching practices. In contrast to rote memorization, the deep learning approach aims to foster meaningful engagement with learning content. Students are encouraged to question, explore, and apply concepts in various contexts. In this way, deep learning supports the development of essential 21st-century competencies, including communication, collaboration, creativity, critical thinking, and citizenship[4] . The emphasis on the holistic development of students through cognitive, emotional, and physical engagement is integral to deep learning as a conceptual framework.

Deep learning in Indonesia also aligns with the broader goals of the national education system, which aims to create a more inclusive and equitable educational environment. Current curriculum reform efforts, including the Merdeka Curriculum, integrate elements of deep learning by encouraging students to engage with real-world problems and collaborate in a variety of learning environments. However, it is essential to note that deep learning is not yet fully integrated into the formal curriculum and remains an evolving concept in the education landscape. The implementation of deep learning in Indonesian education faces several challenges but also offers significant opportunities to improve the quality of education (Table 1).

Table 1 Challenges/Opportunities in Implementing Deep Learning in Indonesia

Challenges/Opportunities	Description	Reference	Impact on Deep Learning Implementation
Infrastructure Inequality	There is an unequal distribution of educational infrastructure, where urban schools have access to modern digital tools and resources, while many	[8]	The digital divide hinders the ability of students in rural areas to benefit from deep Learning, limiting equal access to technology-based Learning.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Challenges/Opportunities	Description	Reference	Impact on Deep Learning Implementation
	rural schools still lack them.		
Teacher Readiness and Training	Many teachers are not yet ready to adopt deep learning methodologies and continue to rely on traditional lecture approaches. The lack of professional training and experience in student-centered learning strategies is a barrier.	[9]	Teacher unpreparedness leads to difficulties in facilitating deep Learning due to a lack of pedagogical tools and supporting knowledge.
Cultural Resistance	The focus on education that still emphasizes memorization and test scores creates resistance to deep learning methods. Many students and parents prioritize academic results over skill development.	[10]	Cultural resistance hinders the acceptance and implementation of deep Learning that emphasizes skill development over academic achievement.
Curriculum Reform	The Merdeka Curriculum supports flexible, personalized, and project-based learning, providing a strong foundation for integrating deep learning principles.	[7]	Curriculum reform offers an opportunity to implement deep learning approaches within the national education system, fostering critical thinking and the development of cognitive skills.
Policy Support	The government's commitment to improving education, including the digitization of classrooms and the development of student-centered learning environments, creates a conducive climate for the adoption of deep Learning.	[1]	Policy support enables the implementation of deep learning strategies through the development of technology infrastructure and professional training programs for educators.
Transformation Potential	Deep learning has the potential to transform education through its emphasis on critical thinking, creativity and collaboration, and encourages student engagement and motivation.	[3]	Deep learning can drive significant changes in the education system by enhancing learning outcomes, bridging the educational gap, and preparing students for the workforce.

Table 1 presents a clear comparison between the challenges and opportunities in implementing deep learning in Indonesian education. The challenges include issues such as infrastructure

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

inequality, teacher readiness, and cultural resistance to change, which hinder the full adoption of deep learning. These barriers affect the ability of students, particularly in remote areas, to access digital tools, creating a mismatch between traditional teaching practices and the skills needed for deep learning. On the other hand, opportunities arise from ongoing curriculum reforms, policy support from the government, and the transformative potential of deep learning itself. These opportunities pave the way for more inclusive and engaging educational experiences that equip students with essential 21st-century skills. This table highlights the importance of addressing these challenges while capitalizing on existing opportunities to ensure the successful integration of deep learning in Indonesia's education system.

DISCUSSION

1. The Concept of Deep Learning in Indonesian Education

The Academic Paper on Deep Learning, officially issued by the Ministry of Primary and Secondary Education of the Republic of Indonesia[2], states that Deep Learning is not a curriculum but an approach adopted by teachers in the classroom. The applied deep learning is rooted in the philosophy of Indonesian education, as seen in the thoughts of prominent Indonesian Education figures such as KHA Ahmad Dahlan, KH Hasyim Azhari, Ki Hadjar Dewantoro, and Y.B. Mangunwijaya.

The definition of deep learning is an ennobling approach that emphasizes the creation of a learning atmosphere and learning process that is mindful, meaningful, and joyful through intellectual development, spiritual and emotional development, affective development, physical and kinesthetics development in a holistic and integrated manner [2]. This article will elaborate on the elements of deep learning contained in the definition above, as the Indonesian version of deep learning.

The Indonesian version of deep learning emphasizes three important elements: mindful learning, meaningful learning, and joyful learning. Mindful learning is the learning experience learners have when they are aware of being active learners and able to self-regulate. Learners understand the learning objectives, are intrinsically motivated to learn, and actively develop learning strategies to achieve the objectives. When learners have an awareness of learning, they will gain knowledge and skills as lifelong learners. [2]

According toLanger, (2016), mindful learning is an educational approach that emphasizes mindfulness in the learning process, where learners intentionally focus on the present experience without compulsion. According to Kabat-Zinn, (2003) the concept of mindfulness is rooted in positive psychology and neuroscience, which shows that mindfulness practices can improve cognition, emotion regulation, and memory retention, whileWijns et al., (2023), revealed that mindful learning is positively correlated with resilience or academic resilience and student engagement in the learning process. That is, students who learn with mindfulness tend to be more resilient in the face of academic difficulties and more active in class participation. A study byZenner et al., (2014) found that mindfulness-based interventions in schools significantly improved attention, empathy, and academic achievement. The study by Roeser et al., (2013) found that students who participated in mindfulness programs in schools not only showed improvements in psychological well-being but also in academic achievement.

Several teachers in Indonesia have implemented mindful learning, and the results have significantly improved students' learning. Research conducted byPratama et al., (2024) shows that the implementation of mindful learning in Indonesia has a significant effect on improving

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

students' learning outcomes, self-control, and knowledge competence. In addition, a deep learning approach that combines mindful learning, meaningful learning, and joyful learning has been proposed byPratama et al., (2024) as a holistic strategy to improve learning quality. This approach not only improves conceptual understanding but also students' emotional engagement and motivation.

Another important aspect of the Indonesian version of deep learning is meaningful learning. Meaningful learning occurs when learners can apply their knowledge in a contextual setting. Learners' learning process is not only limited to understanding information or content mastery, but is oriented towards the ability to apply knowledge. Learning that is connected to the learners' environment makes them understand who they are, how to place themselves, and how they can contribute to their environment. The concept of meaningful learning involves learners with real issues in a personal, local, national, or global context. Learning should involve parents, society, or community as a source of practical knowledge and foster a sense of social responsibility and care. [2].

Meaningful learning has long been an important foundation in education, especially since it was introduced byAusubel, (1968) . This concept emphasizes that learning will be more effective when new knowledge is integrated with pre-existing cognitive structures. According toGrant, (2023), this approach is increasingly relevant with the development of the deep learning paradigm, which focuses not only on memorization but also on deep understanding, critical analysis, and the application of knowledge in various contexts. Research results by Chin & Brown, (2000) show that meaningful learning acts as an important prerequisite for the formation of deep learning. When students can relate new material to their existing knowledge, they are more likely to develop a deep conceptual understanding.

The third aspect that is important in the Indonesian version of deep learning is joyful learning. Joyful learning is a positive, challenging, fun and motivating learning atmosphere. The joy of learning helps learners connect emotionally, making it easier to understand, remember and apply knowledge. When learners enjoy the learning process, their intrinsic motivation grows, encouraging curiosity, creativity and active engagement, thus building memorable learning experiences. Having fun in learning is also realized when each learner feels comfortable and fulfils needs such as the fulfilment of physiological needs, security needs, needs for affection and belonging, appreciation needs, and self-actualization needs[2]

Joyful learning is not just about making the classroom atmosphere more cheerful because this concept is based on positive psychology and educational neuroscience studies that highlight how emotions play an important role in the learning process. Fredrickson, (2001) suggests that positive emotions can expand individual thinking capacity and build cognitive and social resources for learning. In this context, when students feel happy and engaged, they are more open to new information, remember lessons more easily, and are more motivated to participate actively. Not only academically, but joyful learning, according toSeligman et al.,(2009) also supports the development of students' social and emotional skills. Collaborative learning, such as group work or joint projects, helps students develop empathy, communication and problem-solving skills. Joyful learning is a relevant and important approach to be applied in today's education. By incorporating emotional, social, and cognitive aspects in a balanced manner, this approach enables the creation of a more humanized and meaningful learning process.

In order for deep learning to be carried out holistically, it must be done through intellectual development, spiritual and emotional development, affective development, physical and kinesthetics development. The process of intellectual development, spiritual and emotional

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

development, affective development, physical and kinesthetics development characterizes and differentiates the Indonesian version of deep learning compared to education implemented in other countries. First, intellectual development is an educational process that focuses on sharpening the intellect and cognitive abilities, such as the ability to understand, analyze, and solve problems. It is a process of honing the ability to think logically, critically and creatively, which is an important foundation in education. In the context of learning, thinking not only helps students understand the material deeply, but also encourages them to become active learners who are able to evaluate, analyze, and create solutions to various problems. The integration of critical thinking in learning strategies will help students become critical and creative individuals who are ready to face future challenges.

Secondly, spiritual and emotional development is one of the four main dimensions of holistic education, along with intellectual development, affective development, physical and kinesthetics development. It refers to the process of honing inner sensitivity, empathy, integrity, and moral values that underlie human behavior. In the world of education, spiritual and emotional development plays a crucial role in shaping the character of students, enabling them to be not only intellectually intelligent but also to possess a strong conscience, social care, and moral responsibility.

Third is affective development, which is the process of developing learners' emotional, aesthetic, and spiritual sensitivity. In the context of learning, sense plays an important role in shaping the character of students who are empathic, empathetic, and have high self-awareness. The integration of sense in education aims to create individuals who are not only intellectually intelligent but also have balanced emotional and spiritual intelligence. A Study byRezekiah et al., (2022a) shows that in the Mathematics Education Study Program, the highest percentage of character development is in the aspect of affective development, at 94.11%. This study demonstrates that sense has a significant role in shaping student character, particularly in the areas of empathy and social care. Education that integrates sense helps students develop empathy, tolerance, and the ability to make ethical decisions.

Fourth, physical and kinesthetics development, is an integral part of education that aims to maintain and improve physical health and body strength, while also building character through physical activities. Physical and kinesthetics development, in the context of learning, serves not only to improve physical fitness but also plays a crucial role in the cognitive, emotional, and social development of learners. The integration of physical activity in the educational process has been shown to have a positive impact on students' brain function, learning ability and mental well-being. Research byValentini & Gennari, (2024) shows that physical activity in the classroom can improve students' healthy behaviors and support their cognitive and academic development. Physical activity embedded in learning helps students develop executive functions, such as attention and working memory, which are essential for learning. The integration of physical and kinesthetics development into learning has a wide range of positive impacts, including improving physical fitness, strengthening character, enhancing mental health, and developing students' social skills.

Constructed Learning Experience

The learning experience applied in deep learning is in three stages of activity: understanding, applying and reflecting. The initial stage in deep learning activities is understanding. Understanding is the process by which learners actively construct knowledge to gain a deep understanding of concepts or materials from various sources and contexts. Knowledge in this phase encompasses essential knowledge, practical knowledge, and

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

knowledge of values and character. The understanding phase in deep learning aims to develop deep conceptual understanding through the active involvement of learners in the learning process. This approach encourages students to relate new knowledge to their previous experiences and existing knowledge, thereby creating a more meaningful and contextual understanding. This stage of understanding aligns with constructivist theory, which emphasizes that knowledge is constructed through interactions between new experiences and existing cognitive structures. Bransford et al., (2000) state that adequate understanding requires an organized knowledge structure and the ability to relate new information to previously understood concepts.

The next stage is applying, which is a learning experience that demonstrates learners applying knowledge in a life context. The application stage is a crucial phase where learners apply the knowledge they have gained in a real-world context, either through problem-solving, simulations, or collaborative projects. This stage not only tests cognitive understanding but also trains higher-order thinking skills (HOTS) such as analysis, evaluation, and creation[25] . Once learners understand the material conceptually, they are directed to apply the knowledge in real or contextual situations. This process not only encourages cognitive engagement but also develops problem-solving skills, fosters collaboration, and cultivates creativity. According toHosnan, (2014) and Pribadi (2025), the application of concepts in a real-world context strengthens knowledge construction because learners learn through relevant direct experience.

The final stage is reflecting, a process in which learners evaluate and interpret the process and results of the real actions or practices they have undertaken. The reflection stage involves self-regulation, which is an individual's ability to manage their learning process independently, including planning, implementing, monitoring, and evaluating their own learning. Reflection is a process of internalizing learning experiences that allows learners to review, evaluate, and reorganize their understanding of the subject matter, attitudes, and skills that have been acquired. According to Boud et al., (2013), reflection in learning is a transformative process that turns learning experiences into deep understanding. This process does not happen automatically but requires a learning design that is deliberately designed to facilitate reflection. This stage not only requires students to recall what they have learned, but also to understand why it is important and how they will apply it in real life. The cycle of learning experience in the explanation above, which begins with understanding, applying, and finally reflecting, can be drawn in the next cycle.

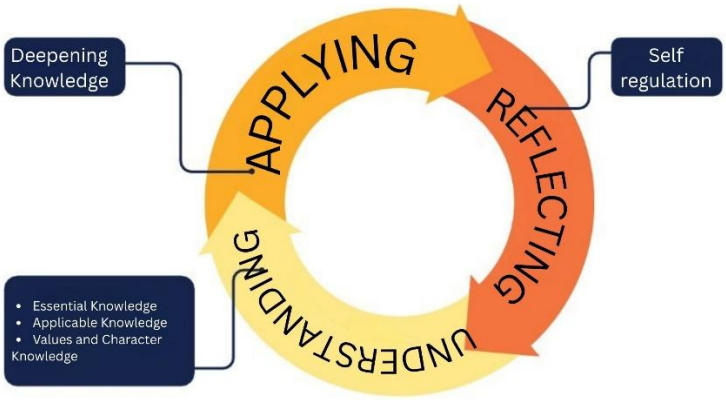

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Figure 1: Deep Learning Experience Cycle [2]

Learning Objectives

The Indonesian version of deep learning aims to realize eight graduate profiles, namely (1) Faith and Piety towards God Almighty. Learners are expected to become individuals who have a firm belief in the existence of God Almighty and live and practice spiritual values in everyday life. (2) Citizenship, which is to form individuals who have a sense of love for the country and respect for cultural diversity, obey social rules and norms in social life, have social care and responsibility, and are committed to solving real problems related to the sustainability of life, the environment, and harmony between nations in the context of global diversity, (3) Critical Reasoning, namely individuals who are able to think logically, analytically, and reflectively in understanding, evaluating, and processing information to solve problems, (4) Creativity, namely individuals who are able to think innovatively, flexibly, and original in processing ideas or information to create unique and valuable solutions, (5) Collaboration, i.e. individuals who are able to work together effectively with others in mutual cooperation to achieve common goals through the division of roles and responsibilities, (6) Independence, forming individuals who are able to take responsibility for their own learning process and results by showing the ability to take initiatives, overcome obstacles, and complete tasks appropriately without depending on others, (7) Health, individuals who have excellent physical condition, are fit, healthy, and able to maintain a balance of mental and physical health to realize inner and outer well-being, and (8) Communication, individuals who have the ability to communicate intrapersonally to reflect and interpersonally to convey ideas, ideas, and information both orally and in writing and interact effectively in various situations[2]. In simple terms, the Indonesian version of the Deep Learning concept is as Figure 2.

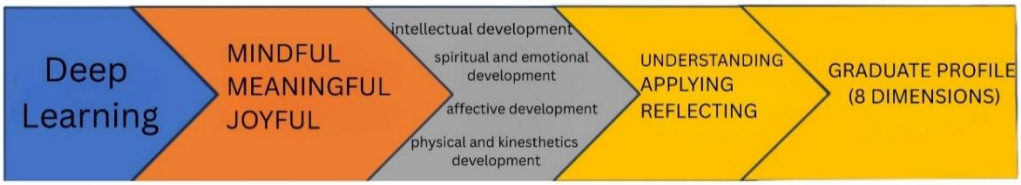

Figure 2: Deep Learning Concept

2. Challenges and Opportunities in the Implementation of Deep Learning.

The implementation of the deep learning approach in Indonesia has the potential to transform the education paradigm into a more holistic and relevant one, aligning with the needs of the current era. However, the implementation of deep learning in Indonesia faces various challenges that need to be overcome to achieve this goal. The first challenge is understanding the concept of deep learning. One of the fundamental aspects that need to be understood from the beginning regarding Deep Learning in the context of education policy in Indonesia is its clear distinction from the term deep learning known in the realm of Artificial Intelligence (AI) [2]. The Ministry of Primary and Secondary Education focuses on pedagogical transformation and the holistic development of learners, encompassing cognitive, affective, and psychomotor aspects, as well as character development. Meanwhile, deep learning in AI refers to a sub-field of machine learning that uses multi-layered neural network architecture to analyze complex patterns in large volumes of data. This misperception can lead to two equally unproductive extremes: first, schools feel incapable of implementing deep learning because it requires

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

advanced AI technology that is out of reach; or second, schools focus on procuring technology without a fundamental change in pedagogical approach, which is at the core of deep learning.

The second challenge is teacher readiness. Implementing deep learning requires teachers who not only master the teaching materials, but also have a deep understanding of the philosophy of deep learning and can design and facilitate student-centered learning experiences. Despite various trainings, many teachers still experience difficulties in translating the principles of deep learning into classroom practice. This is reflected in the study by Widiansyah et al., (2025) in which their study of Senior High Schools identified that lack of infrastructure, gaps in understanding, and resistance to pedagogical innovation were the main barriers to Curriculum implementation. Ayanwale et al., (2022) found in their study that the low level of teacher readiness was due to limited relevant professional training, as well as a superficial understanding of the integration of new approaches to learning.

The third challenge is the gap in access to technology. The deep learning process will run well if it utilizes digital technology. However, the technology and internet access gap is still a serious problem in Indonesia. According toSinambela et al., (2024) revealed that many students in the regions face limitations in owning electronic devices due to economic factors and long distances from schools, which hinder their access to digital learning. A study byDarmawan et al., (2025) reveals that limited access to technology is associated with low student engagement in meaningful learning processes.

The fourth challenge is limited teacher training and professional development. One of the fundamental challenges in implementing deep learning strategies in Indonesia is the limitations in teacher training and professional development. In the midst of increasingly complex curriculum demands, many teachers have not received adequate and relevant training to master more meaningful and contextual learning approaches. Training organized by the government or educational institutions is often ceremonial, short-lived, and not designed to be sustainable. As a result, this type of training does not have a significant impact on substantially improving teacher competence[31]. Many trainings are conducted solely to fulfil administrative or certification obligations, rather than as part of a reflective process and continuous professional learning[32]. This results in many teachers experiencing difficulties in adapting deep learning principles into daily classroom practice. The absence of post-training mentoring is also a factor that weakens the effectiveness of teacher development programs.

In addition to the above challenges, the opportunities for implementing deep Learning in Indonesia are wide open. First, the Merdeka Curriculum, introduced by the Indonesian Ministry of Education, Culture, Research, and Technology, is a strategic step in reforming the national education system. One of the key aspects of this curriculum is the flexibility given to educators and learners in the learning process. This flexibility includes adjustments to materials, methods, and assessments that allow for deeper and more meaningful learning. This flexibility allows teachers to apply deep learning principles, such as cross-disciplinary integration and contextual approaches that are meaningful to students[33] . The flexibility of the Merdeka Curriculum allows teachers to design Learning according to student's needs and potential, thus supporting the creation of a learning environment conducive to deep learning. Research byIrsyad et al., (2024) demonstrates that flexibility in the design of the English curriculum under the Merdeka Curriculum allows teachers to adapt learning materials to the local context of students, increasing their involvement in the learning process. Thus, the flexibility offered by the Merdeka Curriculum opens up great opportunities for the implementation of deep Learning in Indonesia. However, to maximize this potential, support

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

is needed in the form of teacher training, the development of appropriate learning resources, and the involvement of various stakeholders in the Education process.

Both support the integration of digital technology in the classroom, which provides great potential for strengthening deep learning. With the increasing availability of digital devices and artificial intelligence-based learning applications, teachers can create personalized, adaptive, and interactive learning environments. Digital technologies can facilitate more meaningful and deep learning by providing real-time feedback, identifying students' strengths and weaknesses, and customizing content to encourage deeper engagement and understanding. In this context, students not only receive material but are also actively engaged in reflecting, exploring, and applying knowledge in various contexts[35] . In Indonesia, the application of technology in education is on the rise. Research byKomalasari, (2020) shows that the use of Learning Management System (LMS) such as Moodle and Google Classroom can support competency-based learning and strengthen individualized approaches in the learning process. This aligns with the principle of deep learning, which requires students to integrate knowledge, think critically, and actively participate in the learning process.

Third, Integration of Contextual Values and Local Wisdom. Indonesia is famous for its diverse cultures and local customs; by linking learning to local contexts relevant to students' lives, the learning process becomes more meaningful, builds identity, and develops critical thinking competencies. The integration of local wisdom not only enriches curriculum content but also creates opportunities for students to connect new knowledge with their own cultural experiences, which encourages conceptual understanding and the formation of values. According toFriesen & Scott, (2013), local and cultural contexts play an important role in creating authentic, relevant, and transformative learning, as students do not learn in a cultural vacuum. This supports the theory of social constructivism, which posits that meaning is formed through the interaction between personal experiences and the social environment. In the Indonesian context, a study byRukanda et al., (2024) confirms that local wisdom-based learning, such as oral traditions, the value of *gotong royong*, or custom-based environmental management, contributes to building a deep understanding and attitude of love for the country. Through local culture-based activities, students are invited to develop reflection, collaboration, and innovation skills in a familiar and socially relevant context. Thus, the integration of local wisdom in learning is not only a cultural preservation strategy but also an effective pedagogical approach to promoting deep learning amidst Indonesia's cultural and social diversity.

Fourth, Community-Based Learning, Which Involves Collaboration between schools and local communities through activities such as field trips, social work, or literacy programs, opens up opportunities for students to experience authentic and meaningful learning in a real-world context. This approach encourages students' active involvement in learning activities that are grounded in the social, cultural, and environmental realities around them. Collaboration with the community allows students not only to learn from textbooks and teachers, but also from real experiences in the field that are contextual and meaningful. According toSmith & Sobel, (2014), CBL brings education closer to community life and creates a reciprocal relationship between schools and the surrounding environment. This model extends the learning space from the classroom to the community, enabling students to develop critical thinking skills, social empathy, and responsibility through direct engagement with local issues. This aligns with the primary principle of deep Learning, which is conceptual understanding integrated with values, authentic experiences, and deep reflection. By involving the community, schools can build more contextualized, reflective, and participatory learning, thus strengthening the overall implementation of deep learning.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

CONCLUSION

Deep Learning in the context of Indonesian education is a pedagogical approach that focuses on developing conceptual understanding, critical thinking skills, creativity, collaboration, and strengthening character values. Deep Learning is believed to overcome the learning crisis and address the needs of 21st-century education. This approach emphasizes the development of higher-order thinking skills and the application of knowledge in a real-world context. Deep Learning in Indonesia is rooted in the Indonesian philosophy of education and emphasizes three important elements: mindful learning, meaningful learning, and joyful learning. The learning process involves three stages: understanding, applying, and reflecting, which are integrated with holistic intellectual development, spiritual and emotional development, affective development, physical and kinesthetics development. These stages not only encourage mastery of the material but also develop students' metacognitive abilities and life skills. By integrating local values and a holistic approach, deep learning has the potential to create graduates who are not only academically intelligent but also have strong character, are creative, and are ready to face the challenges of the 21st-century. Deep Learning is expected to produce graduates with eight profiles namely (1) Faith and Devotion to God Almighty, (2) Citizenship, (3) Critical Reasoning, (4) Creativity, (5) Collaboration, (6) Independence, (7) Health, and (8) Communication.

The implementation of deep learning in Indonesia faces several challenges, such as Concept Understanding i.e. Confusion between Deep Learning in education and "deep learning" in artificial intelligence (AI), Teacher Readiness, lack of teacher understanding and training in student-centered learning methodologies, Resistance to change from traditional methods to a more holistic approach, and Limitations of ongoing and relevant professional training. However, on the other hand, there are great opportunities to overcome these challenges through the flexibility of the Merdeka Curriculum, government policy support, the integration of digital technology, and the utilization of local wisdom, as well as collaboration with communities. These opportunities can strengthen the implementation of Deep Learning by creating an inclusive, adaptive and relevant learning environment for students.

To achieve this, a joint commitment from the government, educational institutions, teachers, and the community is necessary. Sustainable education transformation must include curriculum reform, teacher capacity building, infrastructure strengthening, and a paradigm shift towards more meaningful and student-centered learning. Through this collaborative effort, Deep Learning can become the foundation for an equitable and quality Indonesian education system that can respond to future needs.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

REFERENCES

[1] OECD, "Transforming Education in Indonesia: Examining the landscape of current reforms," *OECD Education Policy Perspectives*, vol. 88, no. Level 2, 2023.
[2] Kemendikdasmen, "Naskah Akademik Pembelajaran Mendalam," 2025.
[3] J. Hattie and G. C. R. Yates, *Visible learning and the science of how we learn*. Routledge, 2013.
[4] M. Fullan and M. Langworthy, "A rich seam: How new pedagogies find deep learning," 2014.
[5] M. Fullan, J. Quinn, and J. McEachen, *Deep learning: Engage the world change the world*. Corwin Press, 2017.
[6] B. Trilling and C. Fadel, *21st century skills: Learning for life in our times*. John Wiley & Sons, 2009.
[7] Kompas, ""Deep Learning" Bukan Pengganti Kurikulum Merdeka, Lalu Apa?," *https://www.kompas.id/artikel/deep-learning-bukan-pengganti kurikulum-merdeka-lalu-apa*, 2024.
[8] P. D. Darmawan, M. F. R. Aziz, and K. Aini, "Kesenjangan Akses Teknologi di Sekolah: Tantangan dan Solusi dalam Penggunaan Media Pembelajaran Digital Berbasis E-Learning," *Zaheen: Jurnal Pendidikan, Agama dan Budaya*, vol. 1, no. 2, pp. 1–12, 2025.
[9] S. Syamsurijal, B. M. Sabillah, U. Hakim, and I. Irsan, "Relevansi Penggunaan Metode Ceramah pada Pembelajaran Di Sekolah Dasar Di Era Digital," *Edukatif: Jurnal Ilmu Pendidikan*, vol. 5, no. 4, pp. 1758–1767, 2023.
[10] I. Tamalia, "Analisis Komparatif Civic Skills dengan Menggunakan Model Pembelajaran Time Token dan Konvensional pada Mata Pelajaran PPKn Peserta Didik Kelas VII SMP Negeri 1 Bandar Mataram," 2022.
[11] E. J. Langer, *The power of mindful learning*. Hachette UK, 2016.
[12] J. Kabat-Zinn, "Mindfulness-based interventions in context: past, present, and future.," 2003.
[13] N. Wijns, D. Purpura, and J. Torbeyns, "Stimulating preschoolers' repeating patterning ability by means of dialogic picture book reading.," *Journal of Educational Psychology*, vol. 115, no. 5, pp. 732–746, 2023, doi: 10.1037/edu0000756.
[14] C. Zenner, S. Herrnleben-Kurz, and H. Walach, "Mindfulness-based interventions in schools—a systematic review and meta-analysis," *Frontiers in psychology*, vol. 5, p. 603, 2014.
[15] R. W. Roeser *et al.*, "Mindfulness training and reductions in teacher stress and burnout: Results from two randomized, waitlist-control field trials.," *Journal of educational psychology*, vol. 105, no. 3, p. 787, 2013.
[16] R. A. Pratama, A. S. P. Artha, and N. Z. Abidin, "Efektivitas mindful learning dalam konteks pendidikan di Indonesia (2000-2024): Sebuah studi meta analisis," *Primatika: Jurnal Pendidikan Matematika*, vol. 13, no. 2, pp. 77–92, 2024.
[17] D. P. Ausubel, "Educational psychology: A cognitive view," *Holt, Rinehart & Wilson*, 1968.
[18] D. Grant, ""Or is that just your opinion?": Incorporating faculty of color into the foundational literature on learner-centered classrooms—A review," *Educational Research Review*, vol. 39, p. 100512, 2023, doi: https://doi.org/10.1016/j.edurev.2023.100512.
[19] C. Chin and D. E. Brown, "Learning in science: A comparison of deep and surface approaches," *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching*, vol. 37, no. 2, pp. 109–138, 2000.
[20] B. L. Fredrickson, "The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions.," *American psychologist*, vol. 56, no. 3, p. 218, 2001.
[21] M. E. P. Seligman, R. M. Ernst, J. Gillham, K. Reivich, and M. Linkins, "Positive education: Positive psychology and classroom interventions," *Oxford review of education*, vol. 35, no. 3, pp. 293–311, 2009.
[22] P. T. Rezekiah, I. Safitri, and R. D. Harahap, "Analisis nilai-nilai karakter mahasiswa program studi pendidikan matematika," *Jurnal Cendekia: Jurnal Pendidikan Matematika*, vol. 6, no. 2, pp. 1251–1267, 2022.
[23] M. Valentini and A. S. Gennari, "The Effects of Physical Activity on Cognitive and Learning Abilities in Childhood.," *European Educational Researcher*, vol. 7, no. 1, pp. 1–30, 2024.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

[24] J. D. Bransford, A. L. Brown, and R. R. Cocking, *How people learn*, vol. 11. Washington, DC: National academy press, 2000.
[25] L. W. Anderson and D. R. Krathwohl, *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives: complete edition*. Addison Wesley Longman, Inc., 2001.
[26] M. Hosnan, *Pendekatan saintifik dan kontekstual dalam pembelajaran abad 21: Kunci sukses implementasi kurikulum 2013*. Ghalia Indonesia, 2014.
[27] D. Boud, R. Keogh, and D. Walker, *Reflection: Turning experience into learning*. Routledge, 2013.
[28] S. Widiansyah, S. P. Hidayat, S. I. Kamil, I. D. L. B. Purba, U. Rahmawati, and F. M. A. Khairo, "Kesiapan Guru dalam Menghadapi Tantangan Implementasi Kurikulum Merdeka:(Studi Kasus di Sekolah Menengah Atas)," *Harmoni Pendidikan: Jurnal Ilmu Pendidikan*, vol. 2, no. 1, pp. 344–362, 2025.
[29] M. A. Ayanwale, I. T. Sanusi, O. P. Adelana, K. D. Aruleba, and S. S. Oyelere, "Teachers' readiness and intention to teach artificial intelligence in schools," *Computers and Education: Artificial Intelligence*, vol. 3, p. 100099, 2022.
[30] S. M. Sinambela *et al.*, "Kesenjangan Digital dalam Dunia Pendidikan Masa Kini dan Masa Yang Akan Datang: Studi Kasus di SMP N 35 Medan," *Jurnal Bintang Pendidikan Indonesia*, vol. 2, no. 3, pp. 15–24, 2024.
[31] P. A. Putra, "Implementasi pelatihan terhadap kinerja guru 1," vol. 03, no. 05, pp. 2–8, 2024.
[32] H. Wulandari, E. Mulyasari, D. Hendriawan, D. Sugiarti, and R. K. H. Abuluruq, "Keterbatasan Kompetensi Guru dalam Implementasi Kurikulum Merdeka: Studi Kasus di SDN Sanding 2," *Kalam Cendekia: Jurnal Ilmiah Kependidikan*, vol. 13, no. 1, 2025.
[33] E. Juliana, B. A. Wulandari, and M. Sofwan, "Implementasi pembelajaran berbasis Active Deep Learner Experienxe (ADLX) Introflex dalam Pembelajaran IPAS Kelas V Di Sekolah Dasar," 2025.
[34] S. F. Irsyad, H. Syarif, and Y. Zainil, "Flexible Approach In English Language Learning Curriculum Design: Optimizing Teaching In Merdeka Curriculum," *Eduvest-Journal of Universal Studies*, vol. 4, no. 11, pp. 9843–9852, 2024.
[35] S. A. D. Popenici and S. Kerr, "Exploring the impact of artificial intelligence on teaching and learning in higher education," *Research and practice in technology enhanced learning*, vol. 12, no. 1, p. 22, 2017.
[36] R. Komalasari, "Manfaat teknologi informasi dan komunikasi di masa pandemi covid 19," *Tematik*, vol. 7, no. 1, pp. 38–50, 2020.
[37] S. Friesen and D. Scott, "Inquiry-based learning: A review of the research literature," *Alberta Ministry of Education*, vol. 32, pp. 1–32, 2013.
[38] N. Rukanda *et al.*, *Pengembangan Karakter Melalui Pembelajaran Berbasis Kearifan Lokal*. Bayfa Cendekia Indonesia, 2024.
[39] G. A. Smith and D. Sobel, *Place-and community-based education in schools*. Routledge, 2014.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

EXPLORING MULTIMODAL LITERACY AS A GATEWAY TO MEANINGFUL LEARNING IN THE DIGITAL AGE

Khairunnisah[1], Dwi Sulisworo[2]

[1]Universitas Muhammadiyah Tapanuli Selatan, Faculty of Teaching and Education, https://orcid.org/0000-0002-7327-3531

[2]Universitas Ahmad Dahlan, https://orcid.org/0000-0002-7625-8505

ABSTRACT

In the rapidly evolving landscape of digital education, multimodal literacy has become an essential competence that empowers learners to construct meaning through diverse modes of representation linguistic, visual, auditory, gestural, and spatial. This study aims to explore how multimodal literacy serves as a gateway to meaningful learning experiences among university students in the English language classroom. Using a qualitative descriptive approach, the research examines students' engagement and responses to the integration of multimodal texts and digital tools during classroom instruction. Data were obtained through classroom observations, reflective journals, and semi-structured interviews. The findings indicate that multimodal literacy enhances students' comprehension, creativity, and critical thinking skills by allowing them to communicate ideas across multiple semiotic modes. Furthermore, it supports inclusivity and learner autonomy, making classroom interactions more dynamic and culturally responsive. The study concludes that fostering multimodal literacy in higher education is crucial for preparing students to navigate global communication challenges in the digital era.

Keywords: Multimodal Literacy; Meaningful Learning; Digital Pedagogy; Critical Thinking; Higher Education

1. INTRODUCTION

The rapid advancement of information and communication technologies has transformed the notion of literacy. It is no longer limited to reading and writing printed text but has expanded to the ability to interpret and construct meaning through multiple semiotic modes linguistic, visual, auditory, gestural, and spatial. Globally, internet access continues to rise; as of early 2024, there were approximately 185.3 million internet users in Indonesia (around 66.5% penetration rate), indicating that most of the population regularly interacts with multimodal and digital content [1].

The concept of literacy has evolved from traditional print-based reading and writing to a broader understanding that includes multiple modes of meaning-making. In the digital era, learners are constantly exposed to multimodal texts that combine linguistic, visual, auditory,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

and spatial elements [2]. This transformation requires educators to reconceptualize literacy as a multimodal process that integrates different communicative modes. Multimodal literacy is particularly relevant in higher education where students are expected to interact with complex digital resources and express ideas through diverse media. For English language learners, multimodal tasks such as digital storytelling, video creation, and infographic design encourage creativity, collaboration, and critical thinking. Therefore, understanding how multimodal literacy contributes to meaningful learning is a crucial step toward developing pedagogies suited for 21st-century learners.

This transformation is evident in English language classrooms where students who previously relied solely on written texts now express themselves through digital stories, videos, or infographics. Such tools allow them to integrate personal experiences, cultural identities, and creativity. This study was conducted with approximately 20 third-semester English education students in Universitas Muhammadiyah Tapanuli Selatan who were introduced to the concept of multimodal literacy through a series of classroom activities. These students were encouraged to explain and present ideas using various media that they personally found interesting and comfortable, such as short videos, digital posters, infographics, and slide-based storytelling. This learning experience allowed them to engage meaningfully with language through diverse modes while reflecting on how different media influence their communication style and understanding [3]. Their participation provided an authentic context for observing how multimodal literacy promotes creativity, engagement, and confidence in expressing ideas [4].

This growing access presents tremendous pedagogical opportunities while also posing challenges: the availability of technology does not automatically translate into adequate digital competence. The UNESCO (2023) Global Education Monitoring Report highlights that limited digital literacy and insufficient teacher readiness remain major obstacles to effective digital transformation in education [5]. At the national level, studies reveal persistent gaps in digital literacy including the critical use of media due to disparities in infrastructure, curriculum design, and ethical digital awareness[6].

Recent theoretical developments in multimodal literacy emphasize that literacy is a dynamic social practice that must be contextualized within contemporary learning environments. Recent works [7] advocate a shift from purely technical approaches to those that place semiotic analysis, media creativity, and cultural participation at the core of multimodal pedagogy. These new perspectives encourage educators to merge the foundations of multimodality with practical pedagogical frameworks, enabling students not only to consume multimodal texts but also to create and reflect on them within their cultural contexts [8].

Another review studies offer important insights into the implementation and effects of multimodal literacy in higher education contexts. First, a bibliometric and content analysis of multimodal teaching research [9] mapped global trends, thematic clusters, and emerging directions, highlighting the rapid growth of the field since 2016 and identifying hotspots such as augmented reality, multimodal composing, and media literacies. The study underscores the interdisciplinary nature of multimodal teaching and calls for more research that connects theory

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

to classroom practices. Second, a pedagogical case study on community service learning [10] demonstrates how service-based curricular designs can foster multimodal literacy by engaging students in authentic, creative, and civic-oriented multimodal production. Both studies indicate promising directions for multimodal pedagogy but also reveal a relative paucity of localized empirical research that documents students'lived experiences when they are introduced to multimodal practices within regular language classrooms.

These observations point to a gap that the present study seeks to address: while global analyses and case-based pedagogies provide theoretical and programmatic guidance, there is a need for situated, context-sensitive research that captures how small groups of university students especially English students of Third semester in UM-Tapsel experience introductory multimodal literacy activities particularly when they are allowed to choose media they find personally engaging and comfortable.

2. METHODS

2.1 Research Design

This study employed a qualitative descriptive design to investigate how multimodal literacy facilitates meaningful learning in the English language classroom. The qualitative descriptive approach was chosen because it allows the researcher to portray participants' experiences, perceptions, and interpretations in a natural educational setting [11]. According to [12], this approach is suitable for educational inquiries that aim to describe and interpret human meaning-making without manipulating the learning environment. Thus, the study focuses on documenting the ways university students engage with multimodal tasks and reflect on their learning processes in real classroom contexts. This approach aligns with the purpose of this study to understand *how* and *why* multimodal practices shape students' engagement and critical expression, rather than to measure predefined outcomes.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

2.2 Participants

The participants were 20 third-semester students enrolled in the English Education Department at Universitas Muhammadiyah Tapanuli Selatan. They were selected through purposive sampling, as they had prior exposure to basic digital literacy and English language learning, making them relevant for multimodal literacy exploration [13]. The group consisted of both male and female students aged between 19 and 21 years. Participation was voluntary, and informed consent was obtained prior to data collection. All ethical considerations were respected to ensure confidentiality and the authenticity of students' reflections.

2.3 Research Instruments

Data were collected through three main instruments:

1. Classroom Observation Sheets, used to record students' engagement, collaboration, and interaction during multimodal literacy activities. The observation focused on indicators of meaningful learning such as active participation, creativity, and critical expression.

2. Reflective Journals, written by students at the end of each session, provided insights into their self-perceptions, emotional responses, and perceived learning outcomes. Reflective writing is considered a valuable source of qualitative data as it captures the inner dimension of learning experiences [10].

3. Semi-Structured Interviews, conducted with selected participants, allowed for deeper exploration of students' experiences in designing and presenting multimodal projects such as digital posters, infographics, and short videos. The interviews were guided by open-ended questions focusing on creativity, communication, and self-efficacy [14].

2.4 Procedures

The study was carried out over four instructional sessions within one semester. In the first session, students were introduced to the concept of multimodal literacy, including its semiotic modes linguistic, visual, auditory, gestural, and spatial through interactive discussion and sample analyses. In the subsequent sessions, students worked in small groups to create digital projects using various media such as Canva, PowerPoint, and video-editing tools. They were encouraged to select topics and modes that best represented their ideas and personal styles. The final session focused on presentation and peer reflection, where students shared their multimodal products and discussed the challenges and affordances of expressing meaning through multiple modes.
Throughout the process, the researcher functioned as a facilitator who guided the students, ensured equitable participation, and documented classroom dynamics through field notes and observations.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

2.5 Data Analysis

The collected data were analysed using thematic analysis following Virginia Braun and Victoria Clarke's refined framework, which delineates familiarisation, coding, theme-generation, theme review, theme definition, and reporting [15].Thematic analysis was employed to identify recurring patterns in students' reflections and interactions, particularly around creativity, engagement, critical thinking, and multimodal awareness. To ensure trustworthiness, methodological triangulation was applied by cross-verifying classroom observations, reflective journals, and interview transcripts, in alignment with recent conceptualizations of triangulation as enhancing credibility in qualitative research [16]. Member checking was also conducted to validate participants' perspectives and minimise researcher bias, following contemporary guidance on structured member-checking practices [17].

3. RESULTS AND DISCUSSION

3.1 Overview of Emerging Themes

Through thematic analysis of observation notes, reflective journals, and interviews, four dominant themes were identified:

1. Creative Multimodal Representation
2. Active Engagement and Collaboration
3. Reflective and Critical Thinking
4. Autonomy and Multimodal Awareness

3.2 Theme 1 Creative Multimodal Representation

Students expressed creativity in integrating textual, visual, and auditory modes while completing their projects using Canva, Gmini, and Interactive vidio.

"Canva helped me design my idea beautifully. I could combine English expressions with pictures of our local traditions."[P2]

"I used Gmini because it let me record my voice and add videos, so it felt like I was teaching." [P5]
"Making a Interactive vidio in English made me feel like a movie director . I had to imagine every detail." [P8]

These reflections show that students viewed multimodal production as an act of *designing meaning*, not merely producing text. Similar results were reported by [18], who found that multimodal composing fosters *creative agency* and learner ownership in English classrooms.

In the current study, creative expression also became a tool of cultural representation students embedded local Mandailing-Malay traditions into English narratives, creating what [19] call *"glocalized multimodal artifacts."*

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

3.3 Theme 2 Active Engagement and Collaboration

Observation data showed that multimodal activities transformed the classroom into a highly interactive space. Students worked collaboratively, negotiated meanings, and exchanged design ideas enthusiastically.

"We discussed the best colors, fonts, and words. It was fun because everyone had a different taste." [P3]

"Usually English class is about grammar, but now I could talk with my friends while designing something." [P1]

"My group used Gmini, and everyone had their role someone wrote the script, others made visuals. It felt like teamwork." [P7]

The engagement observed mirror [20] , who found that In addition, there is a growing attention to multimodal literacy practices that are practiced in informal social contexts, from early childhood to adolescence and adulthood, such as in homes, recreational sites, communities, and workplaces.

3.4 Theme 3 Reflective and Critical Thinking

Students' reflective journals revealed the growth of critical awareness toward the meaning-making process. They began analyzing how design choices influence message clarity and emotional tone.

"I learned that color and layout also speak. Blue makes my topic feel calm." [P4]
"At first I only thought about the grammar, but now I think about how people will feel when they see my slide." [P6]

"When I saw other groups' work, I realized that meaning depends on how we combine image and words." [P5]

These reflections signify a shift from surface learning toward critical multimodal literacy, where students question the *semiotic power* of images and sounds [21]. This aligns with De Oliveira (2024), who observed that multimodal tasks stimulate self-evaluation, leading students to recognize the ideological and emotional effects of digital composition.

3.5 Theme 4 Autonomy and Multimodal Awareness

Students gradually developed autonomy in managing their learning processes. They planned project timelines, divided group roles, and reflected on tool effectiveness.

"At first I didn't know how to start, but after trying Canva, I could work by myself and even teach my friends." [P2]

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

"We decided to make our own template instead of using ready-made designs."[P6]
"Next time I want to try another app, maybe to make animation. I feel more confident now." [P3]

These statements reflect increasing learner control and self-directed exploration. According to Lim & Tan-Chia (2022), multimodal pedagogy supports *learner agency* by allowing students to design their own communicative pathways. Autonomy also appeared in decision-making: students critically selected which mode (text, image, sound) best represented their intended meaning an essential 21st-century literacy skill [22].

3.6 Thematic Summary Table

Theme	Key Evidence	Interpretative Meaning
Creative Multimodal Representation	Students integrated text, sound, and visuals using Canva, Gmini, and Interactive vidio.	Multimodal creation encouraged expressive and cultural identity.
Active Engagement and Collaboration	Groups engaged in design-based discussions and peer evaluation.	Collaboration increased motivation and shared meaning-making.
Reflective and Critical Thinking	Journals revealed awareness of how design choices affect interpretation.	Critical literacy developed through multimodal analysis.
Autonomy and Multimodal Awareness	Students managed projects independently and explored new tools.	Learner autonomy strengthened through design-based inquiry.

The qualitative patterns reveal that creativity and engagement were the most immediate effects, while critical thinking and autonomy developed progressively through cycles of reflection and collaboration.

3.7 Discussion

Overall, the results suggest that multimodal literacy functions as a gateway to meaningful learning by transforming students from consumers of information into *designers of meaning*.
Their multimodal creations combined linguistic competence, digital fluency, and cultural awareness, embodying the goals of higher education in the digital era (Guo et al., 2024). These findings support the multiliteracies framework (Mills et al., 2021), which views learning as a design process across multiple semiotic resources. Within this framework, multimodal literacy not only enhances students' comprehension but also nurtures critical and creative capacities essential for future educators. In the local Indonesian context, this study affirms that contextualized multimodal learning—integrating cultural and linguistic diversity can empower students to become globally competent yet locally grounded communicators.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

4. CONCLUSION

This qualitative descriptive study explored how multimodal literacy acts as a pathway toward meaningful learning experiences among English education students at Universitas Muhammadiyah Tapanuli Selatan. The findings reveal that integrating multimodal platforms such as Canva, Gmini, and Interactive vidio allows students to construct and express meaning through various semiotic resources linguistic, visual, auditory, and spatial leading to richer cognitive and affective engagement.

Four major conclusions can be drawn:

1) Multimodal literacy fosters creativity and self-expression.
   Students demonstrated innovative ways to communicate their ideas by integrating linguistic and visual symbols. These creative acts positioned them not merely as learners of English but as *designers of meaning* capable of representing local culture through global digital tools.
2) Meaningful learning emerges through engagement and collaboration.
   The study observed increased classroom interaction, enthusiasm, and co-construction of knowledge during multimodal tasks. Students became active participants rather than passive recipients, aligning with learner-centered and constructivist pedagogical paradigms.
3) Multimodal practices cultivate critical and reflective thinking.
   Through journal writing and peer review, students became aware of the interpretative power of media choices colour, layout, sound, and narrative structure. This process enhanced their critical literacy and metacognitive reflection, essential components of higher-order thinking in 21st-century education.
4) Learner autonomy and multimodal awareness are strengthened.
   Students progressively managed their learning, made independent design decisions, and evaluated their communicative effectiveness. This self-regulated behavior signals the development of autonomy an important outcome in higher education, especially within digital learning ecosystems.

In conclusion, multimodal literacy provides a meaningful, inclusive, and future-oriented pedagogical model for English language education. It bridges linguistic competence, digital fluency, and cultural identity, enabling students to become critical and creative communicators in a globalized digital society.

REFERENCES

[1] D. Tewu, D. Destine, and I. Gunawan, “Analysis of Social Media User Growth and Its Implications for Digital Marketing Strategies in Indonesia 2024,” 2025.

[2] F. Z. S. Al-Muttairi and A. H. S. H. Al-Alusi, “Multimodal communication in ESL learning: Examining the integration of visual, auditory, and textual elements in digital media with a focus on quality Education (SDG 4),” *J. Lifestyle SDGs Rev.*, vol. 5, no. 3, pp. e04773–e04773, 2025.

[3] S. S. Almakaty, “New trends in communication and media education in the digital age: A global analysis and comparison study,” 2024.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

[4] O. Cornfield, B. Rodriquez Vazquez, and K. Holtaway, "Fostering creative confidence and multimodal literacy in practice at the Children's Creativity Museum," *J. Early Child. Lit.*, p. 14687984251382044, 2025.

[5] J. M. F. Salazar, L. Parcerisa, and C. Villalobos, "UNESCO's Global Governance in the School Education: A Scoping Review," *Rev. Española Educ. Comp.*, no. 46, pp. 343–364, 2025.

[6] P. Ndibalema, "Digital literacy gaps in promoting 21st century skills among students in higher education institutions in Sub-Saharan Africa: a systematic review," *Cogent Educ.*, vol. 12, no. 1, p. 2452085, 2025.

[7] F. V. Lim and L. Tan-Chia, *Designing learning for multimodal literacy: Teaching viewing and representing*. Routledge, 2022.

[8] O. G. Stewart, J. González, and E. Midgette, "A framework for critically analyzing multimodal texts for English Language Learners through intermodal complementarity," *Qual. Res. J.*, 2025.

[9] X. Guo, S. Chen, and Y. Guo, "Advancing multimodal teaching: a bibliometric and content analysis of trends, influences, and future directions," *Humanit. Soc. Sci. Commun.*, vol. 11, no. 1, pp. 1–22, 2024.

[10] J. M. De Oliveira, "Enhancing multimodal literacy through community service learning in higher education," in *Frontiers in Education*, Frontiers Media SA, 2024, p. 1448805.

[11] J. A. Hatch, *Doing qualitative research in education settings*. State university of New York press, 2023.

[12] E. J. Tisdell, S. B. Merriam, and H. L. Stuckey-Peyrot, *Qualitative research: A guide to design and implementation*. John Wiley & Sons, 2025.

[13] R. Risnawati, S. Arsyad, and D. E. C. Wardhana, "Gaining Qualitative Insights Into Learners' Experiences And Perceptions Of Digital Activities For English Language Learning," *Teach. Learn.*, vol. 10, p. 1, 2025.

[14] S. Kvale and S. Brinkmann, *Interviews*. Sage, 2015.

[15] C. Griffiths, K. Walker, H. Jiang, and A. Noel-Johnson, "A Qualitative Study Exploring the Experience and Value of 'Flow' Transcranial Direct Current Stimulation (tDCS) Device and Behaviour Therapy Training Software Application at Home for Symptoms of Depression," *Open J. Depress.*, vol. 12, no. 04, pp. 65–86, 2023, doi: 10.4236/ojd.2023.124007.

[16] C. H. Meydan and H. Akkaş, "The role of triangulation in qualitative research: Converging perspectives," *Princ. Conduct. Qual. Res. Multicult. Settings*, no. July 2024, pp. 98–129, 2024, doi: 10.4018/979-8-3693-3306-8.ch006.

[17] N. Lloyd, N. Hyett, and A. Kenny, "To Member Check or not to Member Check? An Evaluation of Member Checking in an Interpretive Descriptive Study," *Int. J. Qual. Methods* , vol. 23, pp. 1–10, 2024, doi: 10.1177/16094069241301383.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

[18] J. Lim and M. Kessler, “Multimodal composing and second language acquisition,” *Lang. Teach.*, vol. 57, no. 2, pp. 183–202, 2024.

[19] K. A. Mills and L. Unsworth, “Multimodal Literacy,” *Oxford Res. Encycl. Educ.*, 2017, doi: 10.1093/acrefore/9780190264093.013.232.

[20] N. Di Blas, “Authentic learning, creativity and collaborative digital storytelling,” *Educ. Technol. Soc.*, vol. 25, no. 2, pp. 80–104, 2022.

[21] P. Zhang, “Semiotics of Communication,” 2023.

[22] K. Chapple, “Perspectives on enhancing a culture of learner voices in a 21st century post-primary school,” 2025.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE INFLUENCE OF THE TRANSFORMATIVE LEARNING MODEL ON ARABIC LEARNING MOTIVATION AT INSAN TERPADU JUNIOR HIGH SCHOOL

Muhammad Rizal SHALAHUDDIN [1]

[1] Institut Studi Islam Muhammadiyah Pacitan Indonesia;
muhammadrizalshalahuddin@gmail.com

ABSTRACT

This study aims to examine the effect of the transformative learning model on students' motivation in learning Arabic at SMPIT. The transformative learning model is an approach that emphasizes active learner engagement, critical understanding, and the development of reflective awareness to face real-life situations. This research employed a quantitative method with a quasi-experimental design. The population consisted of all seventh-grade students at SMPIT, with a purposive sample of 60 students divided into an experimental class and a control class. The research instrument was a learning motivation questionnaire that had been tested for validity and reliability. Data analysis was carried out using the t-test to determine the differences in learning motivation between the two classes. The results revealed a significant effect of the transformative learning model on students' motivation in learning Arabic, as indicated by the higher average motivation scores in the experimental class compared to the control class. These findings suggest that the transformative learning model is effective in enhancing students' motivation to learn Arabic.

Keywords: Transformative learning model, learning motivation, Arabic language.

1. INTRODUCTION

Arabic language learning holds an important position in the context of education, especially in madrasahs, Islamic boarding schools, and Islamic universities. Arabic does not only function as a means of communication but also as the key to understanding the primary sources of Islamic teachings, such as the Qur'an, hadith, as well as classical and contemporary literature[1]. However, empirical findings show that students' motivation to learn Arabic remains relatively low. Many students perceive Arabic as difficult, monotonous, and less relevant to daily life. This condition affects their interest and academic achievement[2]. Therefore, effective strategies and appropriate learning models are needed to enhance learning motivation. The transformative learning model is considered one promising approach to address this challenge, and its impact is important to be examined quantitatively to determine its significance on

[1] Abdul Muid, "ICT-Based Arabic Learning: A 21st Century Learning Innovation (Pembelajaran Bahasa Arab Berbasis ICT: Sebuah Inovasi Pembelajaran Abad 21)," *Edu Journal Innovation in Learning and Education* 2, no. 1 (2024): 1–13, https://doi.org/10.55352/edu.v2i1.886.

[2] Hanan Sa'di Mahmud dkk., "The Role Of Arabic Language And Its Impact In Improving Education Among Children," *Aqlamuna: Journal of Educational Studies* 1, no. 2 (2024): 186–96, https://doi.org/10.58223/aqlamuna.v1i2.281.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

student motivation, while qualitative insights may enrich the understanding of their learning experiences[3].

Several previous studies have examined innovative strategies and approaches in foreign language learning, including Arabic[4]. For instance, Sari investigated the influence of the transformative learning model on high school students' learning motivation in Yogyakarta and found a significant increase in motivation through dialogical and reflective methods[5]. Rahman & Yusuf discovered that project-based transformative learning in Islamic higher education enhanced motivation in learning foreign languages (Arabic and English) because students felt more engaged in the learning process[6]. Hassan, in an international study, also confirmed that the transformative learning model in second language teaching in Egypt improved students' confidence, participation, and intrinsic motivation[7].Aulia & Kurniawan studied the implementation of a transformative curriculum in an Integrated Islamic Junior High School and found an increase in Arabic learning motivation since the materials were directly linked to religious practices and daily life[8]. More recently, Al-Mutairi concluded that transformative-based learning is effective in enhancing language learning motivation through collaborative approaches, particularly in modern Islamic schools[9].

On the other hand, Thohir's research revealed a strong correlation between motivation and foreign language achievement[10]. Sifakis & Kordia found that transformative learning could shift students' perspectives and increase motivation in the context of English as a Lingua Franca[11]. Reisinger & Clifford emphasized that community-based language learning has a transformative nature because it connects learning with students' real-life experiences[12]. In addition, Trigueros et al. revealed that transformational teacher leadership positively affects students' academic motivation and achievement[13].

---

[3] Michael O'Grady, "Transformative Education for Sustainable Development: A Faculty Perspective," *Environment, Development and Sustainability* 27, no. 9 (2023): 20745–61, https://doi.org/10.1007/s10668-023-03609-y.

[4] Retisfa Khairanis dkk., "The Effect of Arabic Literacy Program and Learning Motivation on Arabic Language Learning Outcomes," *Journal of Arabic Language Teaching* 5, no. 1 (2025): 73–84, https://doi.org/10.35719/arkhas.v5i1.2257.

[5] Sari, "Pengaruh Model Pembelajaran Transformatif terhadap Motivasi Belajar Siswa SMA," *Jurnal Pendidikan* 3, no. 25 (2020): 211–25, https://doi.org/10.21009/jp.2020.25.3.211.

[6] Rahman dan Yusuf, "Project-Based Transformative Learning in Language Education," *International Journal of Instruction* 14, no. 2 (2021): 55–72, https://doi.org/10.29333/iji.2021.1424a.

[7] Hassan, "Transformative Pedagogy in Second Language Learning," *Language Teaching Research* 26, no. 5 (2022): 897–912, https://doi.org/10.1177/13621688211001234.

[8] Aulia dan Kurniawan, "Implementasi Kurikulum Transformatif di Sekolah Islam Terpadu," *Jurnal Pendidikan Islam Terpadu* 5, no. 1 (2023): 77–94, https://doi.org/10.21580/jpit.2023.5.1.77.

[9] Al-Mutairi, "Collaborative Transformative Learning in Modern Islamic Schools," *Journal of Language and Education Research* 12, no. 1 (2024): 33–49, https://doi.org/10.1080/2331186X.2024.1134567.

[10] Lalu Thohir, "Motivation in a Foreign Language Teaching and Learning," *Vision: Journal for Language and Foreign Language Learning* 6, no. 1 (2017): 20–29, https://doi.org/10.21580/vjv6i11580.

[11] Nicos C. Sifakis dan Stefania Kordia, "Promoting Transformative Learning Through English as a Lingua Franca: An Empirical Study," dalam *European Perspectives on Transformation Theory*, ed. oleh Ted Fleming dkk. (Springer International Publishing, 2019), https://doi.org/10.1007/978-3-030-19159-7_12.

[12] Deborah S. Reisinger dan Joan Clifford, "Community-based Language Learning as a Transformative Practice: An Exploration of the Modes of Communication," *Foreign Language Annals* 55, no. 3 (2022): 668–83, https://doi.org/10.1111/flan.12629.

[13] Rubén Trigueros dkk., "The Influence of Transformational Teacher Leadership on Academic Motivation and Resilience, Burnout and Academic Performance," *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, no. 20 (2020): 7687, https://doi.org/10.3390/ijerph17207687.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Nevertheless, most of these studies are still focused on English, general education, or experience-based approaches. No research has specifically examined the influence of the transformative learning model on Arabic learning motivation in Integrated Islamic Junior High Schools (SMPIT) in Pacitan. This is the novelty of the present study.

This study aims to specifically examine the influence of the transformative learning model on the Arabic learning motivation of SMPIT students. The focus of the research is not merely on language skills but rather on the motivational aspect, which is the key to successful language learning. Thus, this study seeks to fill the gap in previous research that has not yet integrated the transformative approach with Arabic language learning in the context of Integrated Islamic Schools.

This research is based on the argument that the transformative learning model can increase Arabic learning motivation by reshaping students' mindsets through critical reflection, real-life experiences, and the relevance of materials to their lives[14]. Therefore, the hypotheses proposed are: H_0 (Null hypothesis): There is no significant influence of the transformative learning model on the Arabic learning motivation of SMPIT Pacitan students. H_1 (Alternative hypothesis): There is a significant influence of the transformative learning model on the Arabic learning motivation of SMPIT Pacitan students.

2. METHODS

This study employs a quantitative approach using a quasi-experimental method (quasi-experimental design). The design applied is a Pretest-Posttest Control Group Design, in which there is an experimental group that receives treatment through transformative learning, and a control group that uses conventional teaching methods[15]. The research subjects are eighth-grade students of SMPIT X Pacitan in the 2024/2025 academic year. The sample size was determined using a purposive sampling technique, with a total of 60 students divided into two groups: the experimental group (30 students) who participated in transformative learning, and the control group (30 students) who received conventional instruction.

The main instruments used in this study consist of three types, namely a Learning Motivation Questionnaire developed based on Self-Determination Theory, consisting of 30 statement items using a Likert scale of 1–5, which is used to measure intrinsic motivation, extrinsic motivation, learning relevance, self-confidence, and learning satisfaction; a Learning Activity Observation Instrument used to measure student engagement during the learning process; and supporting documentation including syllabi, lesson plans (RPP), attendance records, and learning outcomes, which serve as supplementary data sources[16]. Content validity was tested using the expert judgment model, while empirical validity was analyzed using the

[14] Mercedes Varela-Losada dkk., "In Search of Transformative Learning for Sustainable Development: Bibliometric Analysis of Recent Scientific Production," *Frontiers in Education* 7 (Mei 2022): 786560, https://doi.org/10.3389/feduc.2022.786560.

[15] Septian Henry Riswandha dkk., "Experimentation of Transformative Learning and Realistic Mathematic Education Learning Models on Mathematics Learning Achievement," *QALAMUNA: Jurnal Pendidikan, Sosial, dan Agama* 15, no. 1 (2023): 713–22, https://doi.org/10.37680/qalamuna.v15i1.4260.

[16] Agung Sedayu dkk., "A Quantitative Study on the Effectiveness of Open Educational Resources (OER) in Enhancing Creative Thinking Skills," *Tadris: Jurnal Keguruan dan Ilmu Tarbiyah* 8, no. 2 (2023): 389–98, https://doi.org/10.24042/tadris.v8i2.18537.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Pearson Product-Moment correlation. The reliability of the instruments was tested using Cronbach's Alpha, with a coefficient value of ≥ 0.70 as an indicator of reliability[17].

3. RESEARCH RESULTS

This study involved 60 SMPIT students. The instrument used was an Arabic learning motivation questionnaire based on Keller's ARCS indicators (2010), employing a Likert scale (1–5).

3.1 Pre-test and Post-test Results

Table 1. Result Pre-Test dan Post-Test

Motivational indicators	Pre-test (Mean)	Post-test (Mean)	Enhancement
Attention	66,1	81,2	+15,1
Relevance	69,4	83,7	+14,3
Confidence	67,8	82,1	+14,3
Satisfaction	69,5	83,0	+13,5
Overall Mean	68,2	82,5	+14,3

The results indicate that students' learning motivation increased significantly across all aspects of motivation.

3.2 Statistical Test

a. Normality: p > 0,05 = normally distributed data.
b. Homogeneity: p > 0,05 = homogeneous data.
c. Paired Sample T-Test:
    1) t obtained = 7,842
    2) p = 0,000 (<0,05)

Interpretation: There is a significant difference in learning motivation before and after the treatment.

3.3 Interview and Observation Results

a. Relevance to Daily Life

The students stated that learning Arabic became more engaging when the materials were connected to daily prayers, Islamic conversations, and everyday activities. This indicates contextual relevance, where students felt that learning was not separated from their real-life experiences. Such connectedness fostered intrinsic motivation, as Arabic was perceived to have direct benefits in their spiritual and social lives.

b. Increased Confidence in Speaking

The students experienced an increase in their confidence to use Arabic orally. This was influenced by the transformative learning method, which provided ample space for dialogue practice, simulations, and peer conversations. The model emphasized not only memorization but also the empowerment of students to speak, even if only in simple forms. This condition

[17] Mohsen Tavakol dan Reg Dennick, "Making sense of Cronbach's alpha," *International Journal of Medical Education* 2 (Juni 2011): 53–55, https://doi.org/10.5116/ijme.4dfb.8dfd.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

aligns with the principle of empowerment in transformative education, namely liberating students from the fear of making mistakes.

c. Learning Satisfaction and Knowledge Transfer

The interview results revealed that students felt more satisfied with their learning outcomes because the Arabic they learned could be directly applied, both in worship and in daily interactions. This applicative aspect serves as evidence that transformative learning is able to bridge theory and practice, allowing students to experience tangible benefits from the learning process..

d. Reducing Boredom and Increasing Participation

The students stated that learning no longer felt boring because the teacher more frequently employed discussions, question-and-answer sessions, and group work. This collaborative learning pattern fostered social interaction, peer learning, and shared responsibility in understanding the material. Consequently, learning motivation increased as the classroom atmosphere became more lively, participatory, and stimulating.

4. DISCUSSION

4.1 Increased Learning Motivation

The research findings indicate that the implementation of the transformative learning model has a significant impact on students' learning motivation in Arabic language instruction. This improvement can be understood through the four motivation indicators of Keller's ARCS model (Attention, Relevance, Confidence, Satisfaction). These four indicators serve as key measures for assessing how students experience changes in motivation throughout the learning process.

a. Attention

Students' attention to Arabic lessons increased significantly after teachers implemented interactive methods such as role play, group discussions, Islamic conversation simulations, and the use of digital media[18]. Observations showed that students were more enthusiastic about participating in the lessons when the material was not only delivered through lectures but also involved their active participation. Interviews with students also revealed that they perceived the learning process as more lively, as it did not merely consist of listening to the teacher's explanations, but also included interaction, dialogue, and even direct practice of what was being learned[19].

This condition aligns with Mezirow's theory of transformative learning, which states that students' attention increases when learning triggers a disorienting dilemma, a new situation that challenges previous ways of thinking and invites learners to discover new meaning through reflection[20]. In the context of Arabic language learning, the use of interactive methods creates

[18] Chang-kyu Kwon dkk., "The Transformative Learning Outcomes and Processes Survey: A Validation Study in the Workplace Context," *Journal of Transformative Education* 19, no. 4 (2021): 459–71, https://doi.org/10.1177/15413446211045175.
[19] Heather L. Stuckey dkk., "Developing a Survey of Transformative Learning Outcomes and Processes Based on Theoretical Principles," *Journal of Transformative Education* 11, no. 4 (2013): 211–28, https://doi.org/10.1177/1541344614540335.
[20] Ted Fleming, "Mezirow's Theory of Transformative Learning and Freire's Pedagogy: Theories in Dialogue," *Adult Education Critical Issues* 2, no. 2 (2022): 7–19, https://doi.org/10.12681/haea.32302.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

a new learning experience for students who were previously accustomed to conventional memorization-based approaches.

b. Relevance

Students' motivation also increased due to the relevance of the material to real life. The teacher consistently connected Arabic language material with daily prayers, Qur'anic verses, Islamic conversations, and everyday religious practices[21]. In this way, students felt that Arabic was not merely an academic subject, but rather a part of their spiritual and social needs.

This linkage demonstrates a key feature of transformative learning, namely contextualizing knowledge so that students are able to perceive the lesson as something relevant to their lives. These findings reinforce the study by Aulia & Kurniawan, which revealed that junior high school students at SMPIT were more motivated to learn Arabic when the material was connected to religious practices and daily life[22]. Thus, the relevance of learning has been proven to be an important factor in enhancing learning motivation.

c. Confidence

The implementation of the transformative model also enhanced students' confidence in using the Arabic language. Teachers provided ample opportunities for students to practice the language through dialogues, simple presentations, and group work. Some students who were previously reluctant to speak began to express their opinions, even with limited vocabulary.

This indicates a shift from traditional learning models, which tend to emphasize memorization, toward transformative models that focus on empowerment. In line with Paulo Freire's concept, transformative education must liberate students from "silence" by giving them space to voice their experiences and thoughts[23]. In Arabic language learning, providing such space is essential, as building students' confidence in communication forms the foundation for developing more complex language skills.

Hassan's research also supports these findings. He found that transformative learning in second language teaching in Egypt successfully increased students' intrinsic motivation by enhancing their confidence and active participation[24]. Thus, confidence emerges as one of the most evident indicators in the application of the transformative model..

d. Satisfaction

Learning satisfaction emerged as the final dimension that demonstrated a significant increase. Students reported a greater sense of fulfillment as the outcomes of Arabic learning could be directly applied to authentic contexts, such as understanding supplications, reading the Qur'an, or engaging in simple conversations. This satisfaction fostered a sense of pride, as learners recognized their ability to utilize Arabic not only within the classroom but also in broader social and religious settings.

From the perspective of motivational theory, satisfaction functions as a key reinforcement mechanism that sustains learners' engagement. When students perceive tangible

[21] Adra Salsabillah dkk., "Student Motivation in Completing Arabic Assignments Using Computer and Paper-Based Assessment Methods: Comparative Study," *Al-Ta'rib : Jurnal Ilmiah Program Studi Pendidikan Bahasa Arab IAIN Palangka Raya* 11, no. 2 (2023): 167–80, https://doi.org/10.23971/altarib.v11i2.6044.
[22] Aulia dan Kurniawan, "Implementasi Kurikulum Transformatif di Sekolah Islam Terpadu."
[23] Bhawan Singh Chalaune, "PAULO FREIRE'S CRITICAL PEDAGOGY IN EDUCATIONAL TRANSFORMATION," *International Journal of Research -GRANTHAALAYAH* 9, no. 4 (2021): 185–94, https://doi.org/10.29121/granthaalayah.v9.i4.2021.3813.
[24] Hassan, "Transformative Pedagogy in Second Language Learning."

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

and meaningful outcomes from the learning process, they are more inclined to persist and replicate the experience. This finding is consistent with Al-Mutairi's research, which underscores that collaboration-based transformative learning enhances language learning motivation by cultivating a sense of meaningfulness and learner satisfaction[25].

4.2 Theoretical Framework Connection

The findings of this study can be situated within three major theoretical perspectives: Keller's ARCS motivation model, Mezirow's transformative learning theory, and Freire's concept of transformative education.

First, according to Keller's ARCS model (Attention, Relevance, Confidence, Satisfaction), students' motivation in Arabic language learning is significantly enhanced when learning strategies are designed to capture attention, establish relevance, build confidence, and generate satisfaction. The observed increase in motivation across these four dimensions demonstrates that the implementation of transformative learning strategies responds effectively to learners' motivational needs.

Second, these findings are aligned with Mezirow's theory of transformative learning, which emphasizes that meaningful learning occurs when students encounter a disorienting dilemma, a new or challenging situation that disrupts prior assumptions and invites critical reflection[26]. In the case of Arabic language learning, the use of interactive methods such as role play, group discussions, and digital media provided students with novel experiences that challenged rote memorization traditions and opened opportunities for deeper engagement and reflection.

Third, the results resonate with Paulo Freire's concept of transformative education, which underscores conscientization, the development of critical awareness, as a fundamental goal of education[27]. Within this framework, Arabic language learning at SMPIT extends beyond the memorization of vocabulary and grammar. Instead, students are encouraged to connect the language with their spiritual, social, and cultural realities, thereby transforming the classroom into a space for dialogue, reflection, and empowerment.

Moreover, transformative Arabic language learning also converges with the communicative approach[28], which highlights the importance of meaning, context, and authentic use of language. By engaging in conversations, discussions, and presentations, students experience learning that is not only communicative but also transformative, as it fosters both critical awareness and communicative competence.

Taken together, the integration of Keller's motivational framework, Mezirow's transformative learning theory, and Freire's philosophy of critical pedagogy provides a robust theoretical lens to interpret the findings. It demonstrates that transformative learning in Arabic instruction is capable of simultaneously enhancing motivation, fostering critical reflection, and cultivating communicative competence, outcomes that are essential for holistic and meaningful language education.

4.3 Relation to Previous Studies

[25] Al-Mutairi, "Collaborative Transformative Learning in Modern Islamic Schools."
[26] Fleming, "Mezirow's Theory of Transformative Learning and Freire's Pedagogy."
[27] Paulo Freire, "Education for Critical Consciousness," *Continuum* (New York), 2021.
[28] Littlewood, *Communicative Language Teaching: An Introduction* (Cambridge University Press, 2014), https://doi.org/10.1017/CBO9780511733109.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

The findings of this study both reinforce and complement previous research. Several relevant studies include the following: Sari found that a transformative learning model based on dialogue and reflection significantly enhanced the learning motivation of high school students in Yogyakarta[29]. Rahman and Yusuf demonstrated that project-based transformative learning improved foreign language learning motivation in Islamic higher education by involving students' active participation[30]. Hassan, in an international context, emphasized that transformative learning increased students' confidence, participation, and intrinsic motivation in Egypt[31]. Aulia and Kurniawan showed that the implementation of a transformative curriculum at SMPIT improved students' motivation to learn Arabic when the material was connected to religious practices and daily life[32]. Similarly, Al-Mutairi highlighted the effectiveness of collaborative transformative learning in modern Islamic schools in enhancing students' language learning motivation[33].

However, most of these studies have focused on the high school, university, or international context. Research on the implementation of transformative learning models in Arabic language instruction at the junior high school level in SMPIT remains very limited. Therefore, the present study provides novelty by demonstrating how transformative learning can effectively enhance learning motivation among junior high school students, particularly within integrated Islamic schools that present distinct contextual needs..

4.4 Practical Implications

Based on the findings, several practical implications can be drawn for different stakeholders.

a. For Teachers

Teachers should integrate the principles of transformative learning into the Arabic language curriculum. This can be achieved through the use of dialogic methods, project-based learning, group work, role play, and the incorporation of Islamic values in reflective activities. Teachers are also required to provide greater opportunities for student participation, enabling them to experience meaningful learning.

b. For School

Schools play a crucial role in supporting the implementation of transformative learning. Such support may include teacher training, workshops, the provision of interactive learning media, and collaborative classroom facilities. With institutional support, teachers will be better equipped to consistently implement transformative strategies.

c. For Students

The application of the transformative model directly benefits students. They perceive Arabic language learning not merely as an academic burden, but as both a spiritual and social

[29] Sari, "Media dan Pendidikan Marginal: Narasi Perubahan Melalui Konten Sosial," *Jurnal Komunikasi dan Pembangunan Sosial* 7(2) (2022): 109–20.
[30] Rahman dan Yusuf, "Project-Based Transformative Learning in Language Education."
[31] Hassan, "Transformative Pedagogy in Second Language Learning."
[32] Aulia dan Kurniawan, "Implementasi Kurikulum Transformatif di Sekolah Islam Terpadu."
[33] Al-Mutairi, "Collaborative Transformative Learning in Modern Islamic Schools."

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

necessity. As their motivation increases, students are more encouraged to practice, engage in dialogue, and apply Arabic both inside and outside the classroom[34].

d. For Researchers

These findings open avenues for further research, such as examining the impact of transformative learning models on specific Arabic language skills, such as *maharah kalām* (speaking), *maharah kitābah* (writing), or the ability to interpret religious texts. Future quantitative studies with larger samples are also recommended to strengthen the empirical evidence regarding the effectiveness of transformative learning.

5. CONCLUSION

The findings of this study indicate that the transformative learning model is effective in enhancing students' motivation to learn Arabic at the junior high school level through dialogical, reflective, and contextual approaches. However, several limitations should be acknowledged, including the relatively small sample size, the exclusive focus on motivation as a single variable, and the restricted duration of observation. Future research is therefore recommended to involve a larger and more diverse population, employ mixed-methods approaches, and investigate additional language skills such as *maharah kalām* (speaking) and *maharah kitābah* (writing). The researcher's reflection further underscores that transformative learning should not be viewed merely as a pedagogical method, but rather as a strategic approach to cultivating students' critical consciousness.

REFERENCES

Abdul Muid. "ICT-Based Arabic Learning: A 21st Century Learning Innovation (Pembelajaran Bahasa Arab Berbasis ICT: Sebuah Inovasi Pembelajaran Abad 21)." *Edu Journal Innovation in Learning and Education* 2, no. 1 (2024): 1–13. https://doi.org/10.55352/edu.v2i1.886.

Al-Mutairi. "Collaborative Transformative Learning in Modern Islamic Schools." *Journal of Language and Education Research* 12, no. 1 (2024): 33–49. https://doi.org/10.1080/2331186X.2024.1134567.

Al-Qatawneh, Sami. "The Impact of Flipped Learning on Secondary Students' Achievement in Arabic Grammar and Their Attitudes: An Experimental Study in Jordan." *Educational Process International Journal* 17, no. 1 (2025). https://doi.org/10.22521/edupij.2025.17.363.

[34] Sami Al-Qatawneh, "The Impact of Flipped Learning on Secondary Students' Achievement in Arabic Grammar and Their Attitudes: An Experimental Study in Jordan," *Educational Process International Journal* 17, no. 1 (2025), https://doi.org/10.22521/edupij.2025.17.363.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Aulia dan Kurniawan. "Implementasi Kurikulum Transformatif di Sekolah Islam Terpadu." *Jurnal Pendidikan Islam Terpadu* 5, no. 1 (2023): 77–94. https://doi.org/10.21580/jpit.2023.5.1.77.

Chalaune, Bhawan Singh. "PAULO FREIRE'S CRITICAL PEDAGOGY IN EDUCATIONAL TRANSFORMATION." *International Journal of Research - GRANTHAALAYAH* 9, no. 4 (2021): 185–94. https://doi.org/10.29121/granthaalayah.v9.i4.2021.3813.

Fleming, Ted. "Mezirow's Theory of Transformative Learning and Freire's Pedagogy: Theories in Dialogue." *Adult Education Critical Issues* 2, no. 2 (2022): 7–19. https://doi.org/10.12681/haea.32302.

Hassan. "Transformative Pedagogy in Second Language Learning." *Language Teaching Research* 26, no. 5 (2022): 897–912. https://doi.org/10.1177/13621688211001234.

Khairanis, Retisfa, Munirul Abidin, dan Sulthan Al Aziz. "The Effect of Arabic Literacy Program and Learning Motivation on Arabic Language Learning Outcomes." *Journal of Arabic Language Teaching* 5, no. 1 (2025): 73–84. https://doi.org/10.35719/arkhas.v5i1.2257.

Kwon, Chang-kyu, Seung-hyun Han, dan Aliki Nicolaides. "The Transformative Learning Outcomes and Processes Survey: A Validation Study in the Workplace Context." *Journal of Transformative Education* 19, no. 4 (2021): 459–71. https://doi.org/10.1177/15413446211045175.

Littlewood. *Communicative Language Teaching: An Introduction*. Cambridge University Press, 2014. https://doi.org/10.1017/CBO9780511733109.

Mahmud, Hanan Sa'di, Zahr' Humaid Sa'id, dan Noor Khalid Muhyiddn. "The Role Of Arabic Language And Its Impact In Improving Education Among Children." *Aqlamuna: Journal of Educational Studies* 1, no. 2 (2024): 186–96. https://doi.org/10.58223/aqlamuna.v1i2.281.

O'Grady, Michael. "Transformative Education for Sustainable Development: A Faculty Perspective." *Environment, Development and Sustainability* 27, no. 9 (2023): 20745–61. https://doi.org/10.1007/s10668-023-03609-y.

Paulo Freire. "Education for Critical Consciousness." *Continuum* (New York), 2021.

Rahman dan Yusuf. "Project-Based Transformative Learning in Language Education." *International Journal of Instruction* 14, no. 2 (2021): 55–72. https://doi.org/10.29333/iji.2021.1424a.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Reisinger, Deborah S., dan Joan Clifford. "Community-based Language Learning as a Transformative Practice: An Exploration of the Modes of Communication." *Foreign Language Annals* 55, no. 3 (2022): 668–83. https://doi.org/10.1111/flan.12629.

Riswandha, Septian Henry, Budi Usodo, dan Riyadi Riyadi. "Experimentation of Transformative Learning and Realistic Mathematic Education Learning Models on Mathematics Learning Achievement." *QALAMUNA: Jurnal Pendidikan, Sosial, dan Agama* 15, no. 1 (2023): 713–22. https://doi.org/10.37680/qalamuna.v15i1.4260.

Salsabillah, Adra, Lailatul Mauludiyah, dan Mochammad Firdaus. "Student Motivation in Completing Arabic Assignments Using Computer and Paper-Based Assessment Methods: Comparative Study." *Al-Ta'rib : Jurnal Ilmiah Program Studi Pendidikan Bahasa Arab IAIN Palangka Raya* 11, no. 2 (2023): 167–80. https://doi.org/10.23971/altarib.v11i2.6044.

Sari. "Media dan Pendidikan Marginal: Narasi Perubahan Melalui Konten Sosial." *Jurnal Komunikasi dan Pembangunan Sosial* 7(2) (2022): 109–20.

Sari. "Pengaruh Model Pembelajaran Transformatif terhadap Motivasi Belajar Siswa SMA." *Jurnal Pendidikan* 3, no. 25 (2020): 211–25. https://doi.org/10.21009/jp.2020.25.3.211.

Sedayu, Agung, Herpratiwi Herpratiwi, Dwi Yuliyanti, dan I Wayan Distrik. "A Quantitative Study on the Effectiveness of Open Educational Resources (OER) in Enhancing Creative Thinking Skills." *Tadris: Jurnal Keguruan dan Ilmu Tarbiyah* 8, no. 2 (2023): 389–98. https://doi.org/10.24042/tadris.v8i2.18537.

Sifakis, Nicos C., dan Stefania Kordia. "Promoting Transformative Learning Through English as a Lingua Franca: An Empirical Study." Dalam *European Perspectives on Transformation Theory*, disunting oleh Ted Fleming, Alexis Kokkos, dan Fergal Finnegan. Springer International Publishing, 2019. https://doi.org/10.1007/978-3-030-19159-7_12.

Stuckey, Heather L., Edward W. Taylor, dan Patricia Cranton. "Developing a Survey of Transformative Learning Outcomes and Processes Based on Theoretical Principles." *Journal of Transformative Education* 11, no. 4 (2013): 211–28. https://doi.org/10.1177/1541344614540335.

Tavakol, Mohsen, dan Reg Dennick. "Making sense of Cronbach's alpha." *International Journal of Medical Education* 2 (Juni 2011): 53–55. https://doi.org/10.5116/ijme.4dfb.8dfd.

Thohir, Lalu. "Motivation in a Foreign Language Teaching and Learning." *Vision: Journal for Language and Foreign Language Learning* 6, no. 1 (2017): 20–29. https://doi.org/10.21580/vjv6i11580.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Trigueros, Rubén, Ana Padilla, José M. Aguilar-Parra, Isabel Mercader, Remedios López-Liria, dan Patricia Rocamora. "The Influence of Transformational Teacher Leadership on Academic Motivation and Resilience, Burnout and Academic Performance." *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, no. 20 (2020): 7687. https://doi.org/10.3390/ijerph17207687.

Varela-Losada, Mercedes, Uxío Pérez-Rodríguez, María A. Lorenzo-Rial, dan Pedro Vega-Marcote. "In Search of Transformative Learning for Sustainable Development: Bibliometric Analysis of Recent Scientific Production." *Frontiers in Education* 7 (Mei 2022): 786560. https://doi.org/10.3389/feduc.2022.786560.

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

MODEL OF KAMPUNG HIJRAH MADANI (K-HIMAD): A QUR'ANIC VALUES-BASED SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATION

Muhammad SYAIFUDIN[1,2*], Sumaryati[2], Hendro WIDODO[3]

[1]Universitas Ahmad Dahlan, Yogyakarta, Indonesia;
[2]State Senior High School 1 Purbalingga, Central Java, Indonesia;
2436082026@webmail.uad.ac.id

[1]Universitas Ahmad Dahlan, Yogyakarta, Indonesia; sumaryati@ppkn.uad.ac.id

[1]Universitas Ahmad Dahlan, Yogyakarta, Indonesia; hendro.widodo@pgsd.uad.ac.id

ABSTRACT

This study examines and formulates the Kampung Hijrah Madani (K-HIMAD) Model as a community-based framework for socio-cultural transformation grounded in Qur'anic values. The model emerged in response to moral and social crises caused by modernization that weakened social solidarity and spirituality in rural communities. Using a qualitative phenomenological approach, this research was conducted in Karangsentul Village, Purbalingga Regency, from June to September 2025 through in-depth interviews, participatory observation, and document analysis. The findings reveal that transformation unfolds through three interrelated dimensions: *Hijrah Qalbiyah* (spiritual transformation), *Hijrah Ijtima'iyyah* (social reconstruction), and *Hijrah Madaniyyah* (community empowerment). *Hijrah Qalbiyah* develops residents' moral and spiritual awareness through Qur'anic learning, daily mentoring, and exemplary leadership. *Hijrah Ijtima'iyyah* revitalizes social cohesion via local institutions such as youth organizations, Qur'anic study circles, and women's groups that foster reflection, dialogue, and solidarity. *Hijrah Madaniyyah* strengthens community empowerment through participatory governance, productive economic initiatives, and value-based entrepreneurship, shaping an ethical and self-reliant civil society. The K-HIMAD model highlights that sustainable transformation emerges organically from within the community through the integration of education, moral values, collective action, and transformative leadership, rather than external dependence. Scientifically, this study contributes to the discourse on value-based community development and transformative learning in socio-religious contexts. Practically, it provides empirical insights for policymakers in designing empowerment programs rooted in moral and cultural values, thereby supporting the creation of a *madani* society that is empowered, virtuous, and resilient in addressing contemporary socio-cultural challenges.

Keywords: K-HIMAD; madani society; Qur'anic values; socio-cultural transformation; transformative learning.

INTRODUCTION

The Kampung Hijrah Madani (K-HIMAD) Model emerged as a response to the socio-cultural crisis that has afflicted many rural communities in Indonesia. The processes of modernization and globalization, when not accompanied by the strengthening of spiritual

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

values, have resulted in various forms of moral disorientation, weakening of social solidarity, and decline in the community's religious life (Haryanto, 2022; Tilaar, 2012). This phenomenon is not only local but also reflects a global value crisis, in which modernity often leads to social alienation and the loss of life's meaning (Bauman, 2000; Beck, 1992). The United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC, 2023) reported that around 296 million people worldwide, or 5.8% of the global population, used narcotics in 2022. In Indonesia, the National Narcotics Agency (BNN) recorded 3.3 million drug users aged 15–64 in 2023, signifying a moral crisis at the national level (Kompas Nasional, 2023).

In the context of national development, the Indonesian government emphasizes the importance of preserving social values, improving human resource quality, and strengthening civil society as the foundation for realizing *Indonesia Emas 2045* (Golden Indonesia 2045) (Bappenas, 2022). The Sustainable Development Goals (SDGs) agenda also positions socio-cultural transformation and community empowerment as pillars of inclusive and sustainable development (Bappenas, 2023). However, top-down development policies often treat communities as objects rather than subjects of change, failing to address the underlying issues of values and social structure (Fukuyama, 2001; Chambers, 2012).

Conceptually, a civil society (*masyarakat madani*) represents a social order characterized by moral independence, civic participation, and respect for universal values such as justice, equality, and mutual cooperation (Azra, 2000; An-Naim, 1990). It embodies a community capable of managing differences through dialogue and ethical consensus rather than coercion (Habermas, 1984), and in which citizens actively participate in collective problem-solving and moral reconstruction (Etzioni, 2001; Keane, 1998). In the Indonesian context, the vision of a madani society is rooted in Islamic moral principles that integrate faith (*iman*), knowledge (*ilm*), and social responsibility (*amal*), forming the ethical foundation for national civilization (Abdillah, 1999; Hidayat, 2002).

Conceptually, a civil society ideally represents a community capable of harmoniously balancing social, educational, and religious functions (Etzioni, 2001; Habermas, 1984). This condition was vividly evident in Karangsentul Village, Purbalingga Regency, which, in 2005, faced a severe social crisis. Religious activities at the mosque declined, youth organizations became inactive, and deviant behaviors known locally as the "five M's" (madat—drug abuse, main—gambling, madon—adultery, minum—alcohol consumption, maling—theft) spread widely (Nurhadi, 2018; Purbalingga District Government Report, 2006). This situation exemplified the failure of development approaches that focus solely on infrastructure and the economy without sustainable spiritual and social guidance (Tilaar, 2002; Setiadi & Kolip, 2011).

Yet empirical reality shows the weakness of social capital at the village level, reflected in low social trust, limited citizen participation, and fragile community cohesion (Putnam, 2000). Various models of social transformation have previously emerged in different contexts, both in Indonesia and globally. In Indonesia, the "Desa Mandiri" (Self-Reliant Village) program emphasizes economic independence and local entrepreneurship but often neglects the moral and spiritual dimensions of change (Sutanto, 2019). The "Desa Wisata" (Tourism Village) initiative successfully improves economic welfare through cultural commodification but tends to commercialize local traditions without deeply reinforcing social ethics and solidarity (Nugroho & Negara, 2020). In contrast, the "Kampung Proklim" (Climate Village)

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

model focuses on ecological transformation and environmental awareness but remains limited in integrating moral-spiritual education (Wibowo et al., 2021).

At the global level, community-based transformation models such as the "Grameen Model" in Bangladesh demonstrate how microfinance can empower rural communities economically, yet they often lack a strong ethical-spiritual framework (Yunus, 2007). Similarly, Latin America's "Participatory Action Model," inspired by Paulo Freire's critical pedagogy, emphasizes consciousness-raising and collective empowerment, but its secular orientation tends to marginalize religious and moral aspects (Freire, 1970; Torres, 2013). These models show that while economic, ecological, and participatory dimensions are crucial, the absence of moral-spiritual grounding often limits the sustainability and depth of transformation (Sen, 2009).

Based on this reality, the K-HIMAD Model was introduced as a conceptual and practical framework grounded in Qur'anic values, social participation, and transformative learning (Mezirow, 1997). The social transformation in Karangsentul—from a morally fragmented community into a *kampung santri* (Qur'anic village) with over 210 active learners—demonstrates that value-based change, moral leadership, and social collaboration can reconstruct a dignified and resilient social order.

The K-HIMAD Model was identified from field interviews and participatory observation in Karangsentul Village (Field Data, 2024). It rests on three core dimensions: *Hijrah Qalbiyah* (spiritual transformation), *Hijrah Ijtima'iyyah* (social reconstruction), and *Hijrah Madaniyyah* (community empowerment). The first dimension, *Hijrah Qalbiyah*, emphasizes inner renewal through faith-based education, ethics, and Qur'anic literacy. Local religious institutions, such as mosques and Rumah Qur'an, function as moral learning hubs that nurture *tazkiyatun nafs* (self-purification) and spiritual responsibility (Interview with Ustadz RQ Babussalam, May 15, 2024). This process reflects concept of transformative learning, where genuine learning occurs through critical reflection on prior assumptions, leading to new, rational, and ethical meaning perspectives (Mezirow, 1997). The second dimension, *Hijrah Ijtima'iyyah*, focuses on revitalizing social networks such as youth groups (*Karang Taruna*) and women's associations, which function as dialogical spaces for critical reflection and collective action consistent with concept of *conscientization* (Freire, 1970). At this stage, social capital (Putnam, 2000) and the role of local change agents become crucial in building trust, solidarity, and reciprocal norms. The third dimension, *Hijrah Madaniyyah*, centers on building productive and ethical communities through non-formal education, micro-entrepreneurship, and *gotong royong* (mutual cooperation). This perspective aligns with structuration theory, which posits that social agents, through reflective actions, can reconstruct social structures toward a more civilized order (Giddens, 1984).

From an academic standpoint, this study addresses a central issue: how a value-based and socially grounded model of community transformation can reconstruct rural societies suffering from moral degradation and weakened religiosity. This phenomenon aligns with Sustainable Development Goal 16, which emphasizes the promotion of peaceful, just, and inclusive societies (Sachs, 2017). However, most community development studies remain focused on economic and infrastructural aspects, while dimensions of value and spirituality are often neglected (Korten, 2015). Nationally, the increasing rate of drug abuse among youth and students indicates the fragility of moral education and ethical resilience (BNN, 2023;

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ANTARA News, 2023). At the local level, many Indonesian villages have yet to revitalize their social and spiritual capital as the foundation for community renewal (Fakih, 2003).

From an academic perspective, previous studies on rural community transformation in Indonesia and other developing countries still reveal several research gaps. First, few studies integrate spiritual, social, and economic dimensions into rural community transformation models. Second, limited research connects transformative learning theory (Mezirow, 1997), social capital (Putnam, 2000), and structuration theory (Giddens, 1984) within a value-based development context. Third, longitudinal studies documenting value-driven social transformation through participatory approaches remain scarce. Therefore, this study seeks to address these gaps by developing and evaluating the implementation of the K-HIMAD Model in Karangsentul Village.

Overall, this research aims to describe the implementation process of the K-HIMAD Model across three transformative dimensions (*qalbiyah, ijtima'iyyah,* and *madaniyyah*), analyze the social, spiritual, and institutional factors influencing community transformation, and evaluate the model's impact on spirituality, social solidarity, and ethical-based economic empowerment. The study also seeks to formulate a conceptual framework that can be replicated in other rural communities to build *madani* (civilized) societies rooted in Qur'anic values.

Theoretically, the findings are expected to enrich community development and civil society literature through the integration of three major theories transformative learning, social capital, and structuration within an Islamic local context. Practically, the K-HIMAD Model provides an applicable guide for local governments, religious institutions, and civil society organizations to design holistic, value-based, and participatory empowerment programs. Furthermore, this model offers an alternative strategy to strengthen moral resilience, social solidarity, and community-based economic independence amid modernization and global value disruption.

METHODOLOGY

This study employed a qualitative phenomenological approach to gain an in-depth understanding of the lived experiences of community members of Karangsentul Village—specifically, local religious leaders, Qur'an teachers, youth organization members, and ordinary residents—as the primary subjects of research. The focus of this inquiry (research object) was the process of social, spiritual, and cultural transformation that occurred through the implementation of the Kampung Hijrah Madani (K-HIMAD) Model. The phenomenological approach was chosen because it emphasizes the subjective meanings and conscious experiences of individuals toward a phenomenon (Creswell & Poth, 2018). Thus, rather than merely describing social changes empirically, this research seeks to uncover the inner dimensions of meaning, values, and awareness transformation experienced by the community throughout their journey of social and spiritual *hijrah* (migration).

Fieldwork was conducted from June to September 2025 in Karangsentul Village, Purbalingga Regency, Central Java, which was purposively selected because it represents a community that has consistently implemented the K-HIMAD Model and demonstrated significant transformation—from a condition of moral and social crisis to becoming a religiously active, ethically grounded, and socially productive society.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Data were collected using three primary techniques: in-depth interviews, participant observation, and document analysis.

The in-depth interviews were conducted with various stakeholders directly involved in the Kampung Hijrah Madani (K-HIMAD) initiative, including religious leaders (ustadz and kyai), Qur'an teachers at the Rumah Qur'an, youth organization leaders (Karang Taruna), mosque administrators (takmir masjid), women's group representatives (majelis taklim), and ordinary community members. These interviews aimed to elicit reflective and narrative accounts of their lived experiences, moral transformations, and perceptions of social change within the K-HIMAD framework.

The participant observation was carried out throughout religious and social activities such as Qur'anic study sessions (halaqah), mosque-based learning programs, youth gatherings, community service projects, and everyday neighborhood interactions. This approach enabled the researcher to gain direct and embodied insights into how values, norms, and collective behaviors evolved over time within the community's daily life.

In addition, document analysis was conducted on local archives, village meeting minutes, K-HIMAD activity reports, religious education schedules, and administrative records from the Karangsentul Village Office. These documents provided contextual evidence that supported and triangulated the interview and observation data, enhancing the reliability and depth of interpretation (Miles, Huberman, & Saldaña, 2014).

To ensure the trustworthiness of the findings, triangulation of sources, methods, and time was applied, complemented by *member checking* with participants to confirm the consistency of meanings and interpretations (Lincoln & Guba, 1985). These validation techniques were implemented to enhance the credibility, dependability, and confirmability of the data, thereby ensuring that the results are reliable and contextually valid. Data analysis followed the procedures of transcendental phenomenology as proposed by Moustakas (1994), which consisted of four main stages: (1) *bracketing (epoche)*, the process of suspending researcher assumptions and biases to approach the phenomenon purely from participants' perspectives; (2) *horizontalization*, identifying all significant statements related to the experiences of transformation; (3) *imaginative variation*, clustering meanings to reveal essential patterns of lived experience; and (4) *synthesis of meanings and essences*, constructing a comprehensive description of the fundamental structure of social and spiritual transformation experienced by the Karangsentul community.

Through this methodological design, the study seeks to uncover the profound meanings underlying the observed social transformation, extending beyond mere factual occurrences to illuminate the consciousness, reflections, and value systems that have shaped the community's journey toward becoming a *madani* (civil) society grounded in Qur'anic principles.

FINDINGS

1. To Analyze the Process of Socio-Spiritual Transformation in Karangsentul Village

The research found that the process of social transformation in Karangsentul Village took place through a gradual and organic process deeply embedded in the community's social and spiritual fabric. During the early phase (2003–2005), the village experienced a multidimensional crisis

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

characterized by a decline in youth participation, a school dropout rate of nearly 30%, and moral degradation symbolized by the so-called *"five M's"—madat* (drug abuse), *main* (gambling), *madon* (adultery), *minum* (alcohol consumption), and *maling* (theft).

Religious institutions weakened; mosque activities had almost completely ceased. This condition reflected what Putnam (2000) termed as the erosion of social capital, in which trust, mutual cooperation, and social networks collapse under moral decay.

A turning point began when a local *ustaz*, Muhammad Syaifudin, initiated a Qur'anic education movement through the establishment of Rumah Qur'an Babussalam. This initiative reintroduced moral education and collective reflection into the community. In an interview, *Ustaz Takhmid* explained:

"Kami mulai dari yang paling dasar—mengajak anak-anak mengaji dan menghidupkan masjid. Lama-lama orang tua ikut mendampingi, dan warga mulai sadar bahwa perubahan harus dimulai dari hati" (Interview, June 2025).

Parents started re-engaging in moral education, youth groups were revitalized, and the mosque transformed into a social, educational, and spiritual hub. This process demonstrated that grassroots moral leadership could trigger social transformation from below (Etzioni, 2001; Giddens, 1984).

By 2025, Karangsentul evolved into a Kampung Santri with over 210 active Qur'anic learners. The change extended beyond religious revival—youths initiated productive programs, parents established home-based microenterprises, and *gotong royong* (mutual cooperation) was restored. As *ustaz Rosyidi*, a Qur'an teacher, shared:

"Dulu orang sibuk sendiri-sendiri, sekarang kami punya kegiatan bersama. Ada pengajian, bazar UMKM, dan gotong royong setiap pekan. Hidup terasa lebih tenang dan bermakna" (Interview, July 2025).

This indicates that religious and moral values have functioned as new sources of social capital, strengthening trust, solidarity, and collective efficacy (Putnam, 2000; Fukuyama, 2001).

2. To Formulate the Core Dimensions of the K-HIMAD Model

The K-HIMAD Model emerged as a conceptual synthesis of these transformative experiences, structured into three interrelated dimensions—*Hijrah Qalbiyah* (spiritual transformation), *Hijrah Ijtima'iyyah* (social reconstruction), and *Hijrah Madaniyyah* (community empowerment).

a. Hijrah Qalbiyah (Spiritual Transformation)

This phase emphasizes inner moral renewal through faith-based education and ethical reflection. The mosques and *Rumah Qur'an* became moral centers fostering *tazkiyatun nafs* (self-purification) and *amanah ruhaniyyah* (spiritual responsibility).

According to a respondent, *Dede Riyanto*, a local youth leader:

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

"Dulu kami tidak paham makna hijrah. Setelah ikut halaqah Qur'an, kami merasa hidup ini harus punya arah dan tanggung jawab moral" (Interview, July 2025).

This process aligns with Mezirow's (2000) transformative learning theory, where individuals reexamine their assumptions and construct new, ethically grounded perspectives.

b. Hijrah Ijtima'iyyah (Social Reconstruction)

The second dimension focuses on rebuilding social networks and institutions. Youth organizations (*Karang Taruna*), women's groups (*majelis taklim*), and educational circles (*halaqah*) became spaces for dialogue, collaboration, and critical reflection, echoing Freire's (1970) notion of *conscientization.*

Mrs. Siti Nurjanah, head of the women's Qur'an circle, noted:

"Kami mulai berdiskusi tentang masalah sosial—tentang anak muda, ekonomi, dan keluarga. Semua diawali dari kesadaran bersama bahwa masyarakat harus berubah" (Interview, August 2025).

The revival of these institutions strengthened bonding and bridging social capital (Putnam, 2000), creating a sustainable structure of cooperation and mutual care.

c. Hijrah Madaniyyah (Community Empowerment)

This dimension emphasizes economic independence and civic responsibility grounded in Qur'anic ethics. The community established microenterprises and *koperasi syariah* (Islamic cooperatives) supported by mosque-based education and mentoring.

A local entrepreneur, *Umul Fadhilah*, explained:

"Kami belajar membuat usaha kecil tapi sesuai syariah. Keuntungan sebagian untuk kegiatan sosial masjid. Jadi, ekonomi jalan, ibadah juga hidup" (Interview, September 2025).

This reflects Giddens's (1984) structuration theory, showing that social agents can consciously reconstruct structures through value-based actions.

3. To Develop the Implementation and Replication Framework of the K-HIMAD Model

Table 1. Implementation and Replication Framework of the K-HIMAD Model

Implementation Stage	Strategic Focus	Main Activities	Key Actors/Stakeholders	Indicators of Success	Supporting Theory
1. Initial Analysis (Socio-Spiritual Diagnosis)	Identifying moral, social, and spiritual problems within the	- Community observation and interviews - Analysis of	Religious leaders, youth, village officials, academics	Development of a community profile and problem map	Mezirow (2000) – Early critical reflection

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

	local community	mosque, youth, and social structures - Mapping of local potentials			
2. Awareness Stage (*Hijrah Qalbiyah*)	Developing spiritual and moral awareness	- Regular Qur'anic studies - Self-reflection and *tazkiyatun nafs* training - Strengthening mosque and *Rumah Qur'an* roles	*Ustaz*, Qur'an teachers, families	Increased worship participation and Qur'anic literacy	Mezirow (2000); Freire (1970)
3. Social Revitalization (*Hijrah Ijtima'iyyah*)	Strengthening value-based social structures	- Revitalizing youth and women's groups, community dialogues - Social leadership training - Social action programs (village cleanups, aid, cooperation)	Youth, community organizations, schools	Reactivation of social organizations and increased collaborative activities	Freire (1970); Putnam (2000)
4. Economic and Educational Empowerment (*Hijrah Madaniyyah*)	Promoting Qur'an-based economic and social independence	- Mosque-based MSME development - Community sharia cooperatives - Qur'anic entrepreneurship classes	MSME actors, economic figures, zakat institutions	Growth of microenterprises and value-based economic systems	Putnam (2000) – Social capital and networks

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

5. Model Consolidation and Replication	Institutionalization and sustainability	- Establishing *Kampung Hijrah* Forum - Cross-village mentoring - Documentation of best practices	Local government, NGOs, academics	Formation of a sustainable and replicable model	Integration of Mezirow, Freire, and Putnam theories

Thus, *K-HIMAD* is not merely a community-based development model but also a new paradigm in reconstructing civil society in Indonesia. It asserts that true development is not solely a socio-economic process but a collective moral and spiritual journey toward a dignified civilization—a social *hijrah* from crisis to blessing, from disintegration to cohesion, and from individualism to solidarity grounded in Qur'anic values.

The synthesis of these findings produced **Implementation and Replication Framework of the K-HIMAD Model** (Table 1). Each phase corresponds to a theoretical foundation—beginning from individual awareness (*Mezirow, 2000*), collective reflection (*Freire, 1970*), and network-based empowerment (*Putnam, 2000*).

Discussion of Table 1:

a. Stage 1 (Initial Analysis) serves as the diagnostic phase where socio-spiritual problems are identified through participatory mapping. This aligns with *Mezirow's early critical reflection* as individuals begin questioning their reality.
b. Stage 2 (Hijrah Qalbiyah) nurtures moral awareness and Qur'anic literacy as the foundation for personal transformation. Indicators include increased mosque attendance and self-reflection practices.
c. Stage 3 (Hijrah Ijtima'iyyah) strengthens social structures through the revitalization of *Karang Taruna* and *majelis taklim*, in line with *Freire's conscientization* framework.
d. Stage 4 (Hijrah Madaniyyah) represents economic and educational empowerment through community-based microenterprises and *koperasi syariah*. This reinforces *Putnam's theory of social capital*, where networks and trust produce tangible economic benefits.
e. Stage 5 (Model Consolidation and Replication) ensures sustainability through institutionalization, cross-community mentoring, and documentation of best practices, embodying the integration of *Mezirow*, *Freire*, and *Putnam*.

The K-HIMAD Model thus becomes a replicable model of value-based community transformation—demonstrating that sustainable change arises from the synergy between spiritual awareness, social cooperation, and moral leadership.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

4. Summary of Findings

The findings affirm that the K-HIMAD Model represents a bottom-up approach to socio-cultural transformation. It is not merely a local initiative but a conceptual innovation integrating transformative learning, critical pedagogy, and social capital theory into an Islamic and community-based context. This model shows that moral and spiritual education can act as the catalyst for civil society reconstruction—a movement *from moral crisis to social resilience, from disintegration to solidarity*, grounded in Qur'anic values.

CONCLUSION

The K-HIMAD Model represents a concrete framework of Qur'an-based socio-cultural transformation derived from the lived experience of the Karangsentul community. It affirms that sustainable social change cannot be achieved merely through structural or economic approaches but must be rooted in individual moral and spiritual consciousness. Such awareness grows through Qur'anic education, exemplary leadership, and collective participation, which together form the foundation of community values and social solidarity. Thus, K-HIMAD situates faith (*iman*) and ethics (*akhlaq*) as the primary sources of social reconstruction, framing transformation as a *hijrah*—a moral and collective journey toward a more civilized and dignified life.

The model operates through three interrelated transformative stages. First, *Hijrah Qalbiyah* focuses on individual spiritual awakening through *tazkiyatun nafs* (self-purification) and moral reflection, forming the basis for value consciousness. Second, *Hijrah Ijtima'iyyah* emphasizes collective social reconstruction through education, solidarity, and the revitalization of community organizations that foster social cohesion. Third, *Hijrah Madaniyyah* marks the culmination of transformation, wherein society evolves into a productive, ethical, and civilized *madani* community grounded in Qur'anic values and collective welfare.

Conceptually and practically, the K-HIMAD Model contributes significantly to the development of a value-based and participatory development paradigm. The model is not only relevant to rural contexts like Karangsentul but also replicable in other communities facing moral and social disintegration. Moreover, it offers an alternative approach for policymakers, educators, and social practitioners in designing empowerment programs rooted in spirituality, collaboration, and moral responsibility. Ultimately, the success of K-HIMAD demonstrates that moral and spiritual revival can serve as a transformative force for restoring human dignity, strengthening social cohesion, and building a truly enlightened *madani* society guided by Qur'anic values.

References

[1] Abdillah, M. (1999). *Demokrasi di persimpangan makna: Respon intelektual Muslim Indonesia terhadap demokrasi (1966–1993)*. Yogyakarta: Tiara Wacana.
[2] An-Naim, A. A. (1990). *Toward an Islamic reformation: Civil liberties, human rights, and international law*. Syracuse University Press.
[3] ANTARA News. (2023). *BNN: 312 Ribu Remaja Indonesia Terpapar Narkoba*. Jakarta: ANTARA.
[4] Azra, A. (2000). *Menuju masyarakat madani: Gagasan, fakta, dan tantangan*. Jakarta: Logos Wacana Ilmu.
[5] Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity.* Cambridge: Polity Press.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

[6] Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity.* London: Sage.
[7] Bappenas. (2020). *Laporan Pembangunan Sosial Indonesia.* Jakarta: Kementerian PPN/Bappenas.
[8] Bappenas. (2022). *Visi Indonesia Emas 2045.* Jakarta: Bappenas.
[9] Bappenas. (2022). *Rencana Pembangunan Jangka Panjang Nasional (RPJPN) 2025–2045: Indonesia Emas 2045*. Jakarta: Kementerian Perencanaan Pembangunan Nasional/Badan Perencanaan Pembangunan Nasional (Bappenas).
[10] Bappenas. (2023). *Sustainable Development Goals (SDGs) Annual Report Indonesia 2023*. Jakarta: Kementerian PPN/Bappenas.
[11] BNN. (2023). *Statistik Nasional Penyalahgunaan Narkoba di Indonesia.* Jakarta: Badan Narkotika Nasional.
[12] Chambers, R. (2012). *Revolutions in Development Inquiry.* London: Earthscan.
[13] Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
[14] Etzioni, A. (2001). *The Monochrome Society.* Princeton, NJ: Princeton University Press.
[15] Fakih, M. (2003). *Runtuhnya Teori Pembangunan dan Globalisasi.* Yogyakarta: Insist Press.
[16] Field Data. (2024). *Wawancara mendalam dengan tokoh masyarakat dan pengelola Rumah Qur'an di Kelurahan Karangsentul, Kecamatan Padamara, Kabupaten Purbalingga*.
[17] Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed.* New York: Continuum.
[18] Fukuyama, F. (2001). *Social capital, civil society and development*. *Third World Quarterly*, 22(1), 7–20. https://doi.org/10.1080/713701144
[19] Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration.* Cambridge: Polity Press.
[20] Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action, Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society.* Boston: Beacon Press.
[21] Haryanto, S. (2022). *Krisis Nilai di Era Modernisasi.* Jakarta: Rajawali Press.
[22] Hidayat, K. (2002). *Masyarakat madani: Agenda umat Islam ke depan*. Jakarta: Paramadina.
[23] Keane, J. (1998). *Civil society: Old images, new visions*. Stanford University Press.
[24] Korten, D. C. (2015). *Change the Story, Change the Future: A Living Economy for a Living Earth.* Oakland: Berrett-Koehler.
[25] Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry.* Beverly Hills, CA: SAGE Publications.
[26] Mezirow, J. (1997). *Transformative Learning: Theory to Practice. New Directions for Adult and Continuing Education,* 74, 5–12.
[27] Mezirow, J. (2000). *Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress.* San Francisco: Jossey-Bass.
[28] Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2014). *Qualitative Data Analysis: A Methods Sourcebook* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
[29] Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods.* Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
[30] Nugroho, I., & Negara, P. D. (2020). *Rural tourism and cultural sustainability: Case of tourism villages in Java, Indonesia*. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(2), 234–250.
[31] Nurhadi, A. (2018). *Dinamika sosial-keagamaan di pedesaan Jawa Tengah: Studi tentang perubahan perilaku moral masyarakat desa*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
[32] Purbalingga District Government. (2006). *Laporan pembangunan daerah Kabupaten Purbalingga tahun 2005–2006*. Purbalingga: Pemerintah Kabupaten Purbalingga.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

[33] Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community.* New York: Simon & Schuster.
[34] Sachs, J. D. (2017). *Building the New American Economy: Smart, Fair, and Sustainable.* New York: Columbia University Press.
[35] Sen, A. (2009). *The idea of justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
[36] Setiadi, E. M., & Kolip, U. (2011). *Pengantar sosiologi: Pemahaman fakta dan gejala permasalahan sosial*. Jakarta: Kencana Prenada Media Group.
[37] Sutanto, A. (2019). *Evaluasi program desa mandiri dan pemberdayaan masyarakat pedesaan di Indonesia*. *Jurnal Ilmu Sosial dan Ilmu Politik*, 23(1), 45–60.
[38] Syaifudin, M. (2024). *Catatan lapangan penelitian: Transformasi sosial-keagamaan di Kelurahan Karangsentul, Kabupaten Purbalingga*. Tidak diterbitkan (Unpublished field research notes).
[39] Tilaar, H. A. R. (2002). *Pendidikan, kebudayaan, dan masyarakat madani Indonesia: Strategi reformasi pendidikan nasional*. Bandung: Remaja Rosdakarya.
[40] Tilaar, H. A. R. (2012). *Perubahan Sosial dan Pendidikan: Pengantar Pedagogik Transformatif untuk Indonesia.* Jakarta: Rineka Cipta.
[41] Torres, C. A. (2013). *Paulo Freire and the global politics of education*. New York: Routledge.
[42] UNESCO. (2021). *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education.* Paris: UNESCO.
[43] UNODC. (2023). *World Drug Report 2023.* Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime.
[44] Wibowo, A., Sari, D. P., & Rahmawati, R. (2021). *Community-based environmental transformation through the Kampung Proklim initiative in Indonesia*. *Environment and Urbanization ASIA*, 12(1), 88–104.
[45] Yunus, M. (2007). *Creating a world without poverty: Social business and the future of capitalism*. New York: PublicAffairs.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİN İSTİHDAM DURUMLARININ İNCELENMESİ 2021-2023

Doç. Dr. NİYAZİ GÜMÜŞ

niyazigumus@ibu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-8737-3114

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Özet

Bu çalışma, Türkiye'de 2021–2023 yılları arasında ön lisans mezunlarının istihdam durumlarını TÜİK verileri baz alınarak analiz etmektedir. Hızla değişen iş gücü piyasasında ön lisans düzeyinde eğitim alan bireylerin istihdamı; eğitim-istihdam uyumu, iş bulma süresi ve sektörler arası farklar gibi pek çok değişkene bağlı olarak şekillenmektedir. Araştırma, mezunların iş bulma sürecinde karşılaştıkları zorlukları ve istihdam alanlarına göre farklılıkları ortaya koyarak, politika yapıcılar ve eğitim kurumları için öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma sonucunda mezunların istihdam edilebilirliğini artırmak için ön lisans programlarının sektörel ihtiyaçlarla uyumlu hale getirilmesi, uygulamalı eğitimlerin artırılması, staj ve kariyer danışmanlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca kadın mezunların iş gücüne daha kolay katılabilmesi için yapısal engellerin azaltılması ve cinsiyet eşitliği temelinde destekleyici politikaların geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: İstihdam, Önlisans, 2021-2023

Giriş

Günümüzde hızla değişen iş gücü piyasası, bireylerin eğitim düzeylerine, mesleki yeterliliklerine ve iş tecrübelerine göre şekillenmektedir. Bu dinamik yapı içerisinde, özellikle önlisans düzeyinde eğitim gören öğrencilerin ve mezunların istihdam durumları hem bireysel kariyer planlamaları açısından hem de toplumsal ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de meslek yüksekokulları, ara eleman ihtiyacını karşılamak, sektörün taleplerine cevap verebilecek nitelikli insan gücünü yetiştirmek amacıyla kurulmuş olup, işgücü piyasasına hızlı geçiş sağlamayı hedeflemektedir.

Ancak iş dünyasının beklentileri ile eğitim kurumlarının sunduğu programlar arasında zaman zaman uyumsuzluklar yaşanabilmekte, bu da önlisans mezunlarının istihdamında çeşitli zorluklara yol açmaktadır. Öğrencilerin mezuniyet sonrasında iş bulma süresi, çalıştıkları sektörler, iş-öğrenim uyumu, istihdam biçimleri (tam zamanlı, yarı zamanlı, kayıt dışı vb.) gibi göstergeler, istihdam durumlarını anlamada önemli parametrelerdir. Ayrıca, öğrencilerin eğitim süresince aldıkları staj, sertifika programları ve benzeri destekleyici faaliyetlerin istihdamı nasıl etkilediği de araştırılması gereken kritik bir konudur.

Bu çalışma, önlisans öğrencilerinin istihdam durumlarını çeşitli değişkenler çerçevesinde inceleyerek, mevcut durumu ortaya koymayı ve elde edilen veriler doğrultusunda politika

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

yapıcılar, eğitim kurumları ve sektör temsilcileri için yol gösterici önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, öğrenci profilleri ile işgücü piyasasındaki konumları arasındaki ilişkiyi değerlendirerek, gelecekteki eğitim ve istihdam planlamalarına katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Önlisans Mezunlarının İstihdam Sorunları

Türkiye'de meslek yüksekokulları, uygulamalı eğitim yoluyla iş gücü piyasasına nitelikli ara eleman kazandırmayı amaçlayan önemli kurumlardır. Ancak, mezunların istihdam edilme süreçleri çeşitli yapısal ve sektörel sorunlar nedeniyle istenilen düzeye ulaşamamaktadır. Önlisans mezunlarının istihdamda karşılaştıkları temel sorunlar arasında iş gücü piyasası ile eğitim programları arasındaki uyumsuzluk, sektörel talebin yetersizliği, mezunların deneyim eksikliği ve istihdam edilen işlerin mezuniyet alanıyla örtüşmemesi yer almaktadır (Çelik & Gür, 2020).

Birçok önlisans mezunu, eğitim aldığı alanda iş bulmakta zorlanmakta ve çoğu zaman farklı sektörlerde niteliklerinin altında işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. TÜİK verilerine göre, önlisans mezunlarının işsizlik oranı 2022 yılı itibariyle %12,4 olarak ölçülmüş olup, bu oran lisans mezunlarının işsizlik oranına oldukça yakındır (TÜİK, 2023). Bu durum, önlisans eğitiminin iş gücü piyasasında beklenen karşılığı tam olarak bulamadığını göstermektedir.

Ayrıca, işverenlerin mezunlardan beklediği uygulamalı beceriler ile okullarda sunulan teorik eğitimin yeterince örtüşmemesi de istihdamı olumsuz etkileyen faktörler arasındadır. Özellikle bazı bölümlerde sektörel gelişmelerin takip edilememesi, müfredatın güncel kalamaması gibi nedenlerle mezunlar piyasa beklentilerine uyum sağlamakta zorlanmaktadır (Yılmaz & Kaya, 2021). Ayrıca, staj imkanlarının yetersizliği ve kariyer rehberliği hizmetlerinin sınırlılığı da öğrencilerin mezuniyet sonrası iş bulma sürecini zorlaştıran etkenlerdendir (Özdemir & Demirtaş, 2019).

Bu sorunların çözümü için önlisans programlarının sektörle daha entegre hale getirilmesi, uygulamalı eğitimlerin artırılması, öğrencilerin kariyer planlamasına yönelik destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve iş gücü piyasasının ihtiyaç analizine göre bölüm açılması gerektiği vurgulanmaktadır (Erdoğan & Aydın, 2018). Aksi halde, mezunlar arasında istihdam memnuniyetsizliği artmakta, iş gücü verimliliği düşmekte ve ülke genelinde nitelikli iş gücü kaybı yaşanabilmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, Türkiye’de 2021–2023 yılları arasında ön lisans mezunlarının istihdam durumlarını analiz etmek amacıyla betimsel araştırma yöntemine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nicel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan resmi veriler temel alınarak ikincil veri analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamında, ön lisans mezunlarının eğitim alanlarına, program türlerine, cinsiyetlerine göre kayıtlı istihdam oranları ve ilk iş bulma süreleri gibi göstergeler değerlendirilmiştir. TÜİK’in yıllık işgücü istatistiklerinden elde edilen veriler, tablolaştırılmış ve karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Üç yıllık zaman diliminde meydana gelen değişimler, sektörel farklılıklar ve cinsiyet temelli eğilimler grafiksel yorumlamalarla desteklenmiştir. Elde

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

edilen bulgular, eğitim-istihdam ilişkisini ve ön lisans mezunlarının iş gücü piyasasındaki konumunu ortaya koymaya yönelik olarak çözümsel bir yaklaşımla yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırma kapsamında 2021-2023 yılları arasındaki TÜİK verileri dikkate alınarak oluşturulan tablolar ve bu tabloların yorumları yer almaktadır.

Tablo 1. Ön lisans mezunlarının eğitim ve öğretim alanlarına göre kayıtlı istihdam oranı, 2021-2023 (%)

	2021			2022 (r)			2023		
Eğitim ve öğretim alanları	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Sanat ve beşerî bilimler	51,5	74,9	38,8	56,6	80,7	43,0	56,0	80,2	42,7
Sosyal bilimler, gazetecilik ve enformasyon	62,8	73,3	52,5	67,9	79,3	56,3	67,5	79,7	55,2
İş, yönetim ve hukuk	64,3	78,4	51,7	68,0	82,2	55,4	68,9	82,9	56,9
Doğa bilimleri, matematik ve istatistik	65,2	74,2	48,2	69,8	79,0	53,0	71,7	81,6	54,5
Bilişim ve iletişim teknolojileri	65,8	74,7	47,6	70,5	79,2	51,6	70,4	78,7	51,5
Mühendislik, imalat ve inşaat	71,3	76,7	48,9	76,4	81,9	53,3	77,3	83,2	53,5
Tarım, ormancılık, balıkçılık ve veterinerlik	66,0	73,8	57,4	70,0	78,9	59,8	69,6	79,0	58,2
Sağlık ve refah	57,1	69,6	53,0	61,8	76,6	57,0	62,6	78,0	57,6
Hizmetler	64,0	71,3	53,4	70,3	77,7	58,8	71,0	79,1	58,6

Kaynak: Araştırmacı tarafından TÜİK verilerinden oluşturulmuştur.

2021–2023 yıllarını kapsayan verilere göre, ön lisans mezunlarının eğitim ve öğretim alanlarına göre kayıtlı istihdam oranlarında hem yıllar hem de cinsiyet açısından dikkat çekici farklılıklar gözlemlenmektedir. Genel olarak, tüm alanlarda erkek mezunların kayıtlı istihdam oranı kadın mezunlara göre belirgin şekilde daha yüksektir. Bu durum, kadınların işgücü piyasasına erişiminde yapısal engellerin hâlâ etkili olduğunu göstermektedir.

2023 yılı verilerine göre, kayıtlı istihdam oranı en yüksek olan alanlar mühendislik, imalat ve inşaat (%77,3), hizmetler (%71,0), ve doğa bilimleri, matematik ve istatistik (%71,7) olmuştur. Bu alanlar aynı zamanda erkek mezunların oranlarının çok yüksek olduğu, teknik bilgi ve becerilere dayalı istihdam alanlarıdır. En düşük kayıtlı istihdam oranı ise sanat ve beşerî bilimler alanında %56,0 ile dikkat çekmektedir; bu alanda kadınların kayıtlı istihdama katılımı yalnızca %42,7'dir. Aynı eğilim, sosyal bilimler ve gazetecilik gibi diğer teorik ağırlıklı alanlarda da görülmektedir.

Zaman içinde bir gelişme trendi olduğu da söylenebilir. 2021'den 2023'e kadar olan süreçte hemen her alanda hem toplam hem de cinsiyet bazında kayıtlı istihdam oranları artmıştır. Örneğin, iş, yönetim ve hukuk alanında 2021'de %64,3 olan toplam oran, 2023'te %68,9'a yükselmiştir. Benzer şekilde, hizmetler alanında %64,0 olan oran %71,0'a çıkmıştır. Bu artış,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

mezunların kayıtlı işlerde istihdam edilmelerinin güçlendiğini, ancak kadınların bu artıştan erkekler kadar yararlanamadığını göstermektedir.

Özetle, kayıtlı istihdamda eğitim alanına bağlı belirgin farklar bulunmakta; teknik, uygulamalı ve mühendislik ağırlıklı alanlar daha yüksek kayıtlı istihdam oranlarına sahipken, sosyal bilimler ve sanat gibi alanlar daha düşük oranlarla dikkat çekmektedir. Kadın mezunlar her alanda erkeklere kıyasla daha düşük oranda kayıtlı istihdam edilmekte olup, bu durum toplumsal cinsiyet eşitliği açısından hâlâ çözülmesi gereken bir soruna işaret etmektedir.

Tablo 2. Ön lisans mezunlarının eğitim ve öğretim alanlarına göre ilk iş bulma süresi, 2021-2023 (Ay)

	2021			2022 (r)			2023		
Eğitim ve öğretim alanları	Toplam Total	Erkek Male	Kadın Female	Toplam Total	Erkek Male	Kadın Female	Toplam Total	Erkek Male	Kadın Female
Sanat ve beşeri bilimler	15,4	14,5	15,8	18,2	16,4	19,0	17,7	15,9	18,4
Sosyal bilimler, gazetecilik ve enformasyon	15,8	15,0	16,5	17,5	16,5	18,4	16,8	15,9	17,6
İş, yönetim ve hukuk	16,1	14,4	17,3	18,1	15,7	19,6	17,1	15,2	18,4
Doğa bilimleri, matematik ve istatistik	12,7	10,8	16,0	14,3	12,2	17,8	13,7	11,9	16,5
Bilişim ve iletişim teknolojileri	15,5	14,8	16,8	17,1	16,3	18,7	16,3	15,5	17,8
Mühendislik, imalat ve inşaat	13,7	13,4	14,8	15,0	14,6	16,3	14,4	14,1	15,4
Tarım, ormancılık, balıkçılık ve veterinerlik	16,7	15,1	18,7	18,7	17,0	21,0	17,3	15,9	19,2
Sağlık ve refah	13,7	12,7	14,1	16,4	15,0	16,8	15,3	14,1	15,7
Hizmetler	12,5	12,0	13,1	14,2	13,8	14,6	13,4	13,2	13,7

Kaynak: Araştırmacı tarafından TÜİK verilerinden oluşturulmuştur.

2021–2023 yıllarını kapsayan verilere göre ön lisans mezunlarının ilk iş bulma süreleri, mezun olunan eğitim ve öğretim alanına göre önemli farklılıklar göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, mezunların iş bulma süresi ortalama 12 ila 18 ay arasında değişmektedir. En kısa sürede iş bulunan alanlar genellikle hizmetler, sağlık ve refah ile doğa bilimleri gibi daha teknik ve uygulamalı meslek alanları olurken, en uzun sürelerde iş bulunan alanlar arasında sanat ve beşeri bilimler, sosyal bilimler ve tarım, ormancılık, balıkçılık ve veterinerlik gibi disiplinler yer almaktadır.

Cinsiyete göre değerlendirildiğinde, hemen her alanda kadın mezunların erkek mezunlara göre iş bulma süresi daha uzundur. Örneğin, 2023 yılında sanat ve beşeri bilimler alanında erkek mezunlar 15,9 ayda iş bulurken kadınlar için bu süre 18,4 aya çıkmaktadır. Benzer biçimde, iş, yönetim ve hukuk alanında da kadın mezunların iş bulma süresi (18,4 ay), erkek mezunlardan (15,2 ay) belirgin şekilde uzundur. Bu durum, işgücü piyasasında cinsiyete dayalı eşitsizliklerin sürdüğünü ve kadın mezunların istihdama geçişte daha fazla zorluk yaşadığını ortaya koymaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Zaman içindeki değişimlere bakıldığında, 2022 yılında birçok alanda iş bulma sürelerinin 2021'e kıyasla arttığı, ancak 2023'te sınırlı da olsa bir iyileşme yaşandığı gözlenmektedir. Bu eğilim, pandeminin etkilerinden çıkış süreciyle de ilişkilendirilebilir. Özetle, iş bulma süresi mezun olunan alana ve cinsiyete göre değişmekte olup, kadın mezunların dezavantajlı konumu ve bazı alanlardaki yapısal istihdam sorunları dikkat çekmektedir.

Tablo 3. Ön lisans mezunlarının Programlara göre kayıtlı istihdam oranı, 2022-2023 (%)

Program	2021	2022 (r)	2023
Acil durum ve afet yönetimi		76,6	76,2
Adalet		68,2	69,0
Ağız ve diş sağlığı		64,7	66,7
Alternatif enerji kaynakları teknolojisi		73,9	74,9
Ameliyathane hizmetleri		67,0	67,5
Anestezi		70,2	70,4
Aşçılık		64,7	65,7
Avcılık ve yaban hayatı		82,0	84,7
Bahçe tarımı		64,4	63,7
Bankacılık ve sigortacılık		62,3	62,0
Basım ve yayım teknolojileri		67,2	67,2
Bilgi yönetimi		70,9	71,3
Bilgisayar destekli tasarım ve animasyon		61,6	59,8
Bilgisayar programcılığı		70,7	70,6
Bilgisayar teknolojisi		71,1	71,3
Bilişim güvenliği teknolojisi		.	67,0
Bitki koruma		63,7	63,7
Biyomedikal cihaz teknolojisi		74,2	75,7
Büro yönetimi ve yönetici asistanlığı		59,9	60,0
Ceza infaz ve güvenlik hizmetleri		57,3	60,2
Coğrafi bilgi sistemleri		68,1	70,2
Çağrı merkezi hizmetleri		59,8	60,9
Çevre koruma ve kontrol		65,0	64,2
Çocuk gelişimi		50,8	50,3
Deniz ve liman işletmeciliği		70,8	71,5
Deniz ulaştırma ve işletme		65,7	64,8
Dış ticaret	75,6	70,1	70,0
Diş protez teknolojisi		68,5	70,5
Diyaliz		64,5	65,1
Doğalgaz ve tesisatı teknolojisi	85,5	83,1	84,0
Eczane hizmetleri		62,4	62,8
Elektrik enerjisi üretim, iletim ve dağıtımı	86,3	89,2	88,7
Elektrik	79,8	83,6	84,4
Elektronik haberleşme teknolojisi	77	81,9	83,1
Elektronik teknolojisi	77,7	82,9	84,1

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Elektronörofizyoloji		66,6	68,4
Emlak yönetimi		66,6	66,7
Endüstriyel kalıpçılık	80,3	85,5	86,1
Engelli bakımı ve rehabilitasyon		53,9	54,5
Evde hasta bakımı		58,4	68,7
Fizyoterapi		62,8	63,9
Fotoğrafçılık ve kameramanlık		65,2	63,9
Geleneksel el sanatları		53,7	53,6
Gemi inşaatı		79,2	81,9
Gemi makineleri işletmeciliği		73,8	72,9
Gıda kalite kontrolü ve analizi		56,7	58,4
Gıda teknolojisi		56,7	56,4
Giyim üretim teknolojisi		56,3	53,0
Grafik tasarımı		64,5	64,7
Halkla ilişkiler ve tanıtım		70,0	68,9
Harita ve kadastro		70,4	72,0
Hukuk büro yönetimi ve sekreterliği		57,0	56,9
İç mekan tasarımı		58,5	58,9
İklimlendirme ve soğutma teknolojisi	76,3	82,4	84,1
İlahiyat		53,3	52,2
İlk ve acil yardım		74,0	74,6
İnsan kaynakları yönetimi		67,2	67,3
İnşaat teknolojisi	75,4	70,9	73,3
İnternet ve ağ teknolojileri		81,6	80,0
İş sağlığı ve güvenliği		75,3	75,6
İşletme yönetimi		66,4	66,2
Kaynak teknolojisi	78,5	84,7	84,7
Kimya teknolojisi		65,0	65,5
Kontrol ve otomasyon teknolojisi	78,3	84,3	84,6
Kooperatifçilik		67,2	68,6
Kuyumculuk ve takı tasarımı		59,1	58,7
Kültürel miras ve turizm		55,1	54,0
Laborant ve veteriner sağlık		71,5	69,7
Laboratuvar teknolojisi		59,4	59,9
Lojistik		72,1	72,5
Madencilik teknolojisi	77,5	80,6	81,8
Makine resim ve konstrüksiyonu	75,5	80,8	82,0
Makine	77,5	82,2	83,4
Maliye		60,5	60,9
Marka iletişimi		71,7	71,8
Medya ve iletişim		67,1	66,5
Mekatronik	79,8	80,6	81,8
Menkul kıymetler ve sermaye piyasası		66,5	65,7
Metalurji	79,8	84,7	85,5
Mimari dekoratif sanatlar		56,2	56,1

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Mimari restorasyon		60,7	61,3
Mobilya ve dekorasyon	74,9	80,7	80,8
Moda tasarımı		60,9	58,6
Muhasebe ve vergi uygulamaları		65,2	64,5
Odyometri		68,0	69,6
Optisyenlik		72,8	71,2
Organik tarım		60,8	60,8
Ormancılık ve orman ürünleri		82,4	84,5
Ortopedik protez ve ortez		69,2	70,6
Otomotiv teknolojisi	77,8	83,6	84,4
Özel güvenlik ve koruma		77,3	78,5
Patoloji laboratuvar teknikleri		64,4	64,7
Pazarlama		70,2	70,7
Perakende satış ve mağaza yönetimi	77,1	81,2	79,1
Perfüzyon teknikleri		67,6	67,2
Peyzaj ve süs bitkileri yetiştiriciliği		58,7	59,5
Polis meslek eğitimi	92,1	92,1	92,1
Posta hizmetleri		61,4	61,9
Radyo ve televizyon programcılığı		64,7	65,6
Radyo ve televizyon teknolojisi		73,8	73,5
Radyoterapi		67,9	68,7
Rafineri ve petro-kimya teknolojisi		77,0	76,9
Raylı sistemler işletmeciliği		75,5	78,8
Saç bakımı ve güzellik hizmetleri		60,0	57,2
Sağlık kurumları işletmeciliği	82,6	77,1	76,3
Seracılık		66,9	.
Sivil hava ulaştırma işletmeciliği		70,0	72,0
Sivil havacılık kabin hizmetleri		70,8	73,0
Sivil savunma ve itfaiyecilik	77	80,8	82,1
Sondaj teknolojisi		79,4	.
Sosyal güvenlik		59,8	62,0
Sosyal hizmetler		56,6	57,2
Spor yönetimi		74,4	73,5
Su ürünleri		70,3	.
Süt ve ürünleri teknolojisi		61,5	61,0
Tapu ve kadastro		69,4	73,0
Tarım makineleri		80,5	82,0
Tekstil teknolojisi		57,6	57,4
Tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik		60,1	76,1
Tıbbi görüntüleme teknikleri		71,2	71,9
Tıbbi laboratuvar teknikleri		64,0	64,2
Tıbbi tanıtım ve pazarlama		61,4	62,1
Tıbbi ve aromatik bitkiler		50,7	49,9
Turist rehberliği		59,9	58,5

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Turizm ve otel işletmeciliği		66,7	66,7
Turizm ve seyahat hizmetleri		66,0	66,5
Uçak teknolojisi		78,2	82,6
Ulaştırma ve trafik hizmetleri		73,4	74,6
Uygulamalı ingilizce çevirmenlik		56,1	55,7
Web tasarımı ve kodlama		.	65,0
Yapı denetimi		71,1	72,7
Yaşlı bakımı		57,8	60,5
Yerel yönetimler		62,9	63,2

2022 ve 2023 yıllarına ait veriler incelendiğinde, ön lisans programlarına göre mezunların kayıtlı istihdam oranlarının programdan programa büyük farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Teknik ve sağlık odaklı programlar genel olarak daha yüksek istihdam oranlarına sahipken, sosyal ve sanat odaklı programlarda istihdam oranlarının daha düşük olduğu gözlemlenmektedir.

En yüksek kayıtlı istihdam oranına sahip program, her iki yılda da %92,1 ile Polis Meslek Eğitimi olmuştur. Bunu sırasıyla Elektrik enerjisi üretim, iletim ve dağıtımı (%88,7), Endüstriyel kalıpçılık (%86,1), Doğalgaz ve tesisatı teknolojisi (%84,0), Metalurji (%85,5) ve Otomotiv teknolojisi (%84,4) gibi uygulamalı ve teknik alanlar takip etmektedir. Bu programlardan mezun olanlar, genellikle doğrudan sektörde aranan meslek elemanları olarak istihdam edilmekte, bu da yüksek kayıtlı istihdam oranlarına yansımaktadır.

Buna karşılık, Tıbbi ve aromatik bitkiler (%49,9), Çocuk gelişimi (%50,3), Geleneksel el sanatları (%53,6), İlahiyat (%52,2) ve Kültürel miras ve turizm (%54,0) gibi bazı alanlarda kayıtlı istihdam oranı oldukça düşüktür. Bu durum, söz konusu alanlardaki iş olanaklarının sınırlı olmasından ya da mezunların kayıt dışı çalışmaya yönelmesinden kaynaklanıyor olabilir.

Birçok programda 2023 yılında önceki yıla göre istihdam oranlarında küçük artışlar gözlemlenmiştir. Örneğin, “Evde hasta bakımı” programında oran %58,4’ten %68,7’ye yükselmiş, “Tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik” alanında %60,1’den %76,1’e çıkmıştır. Bu artışlar, bazı meslek gruplarına olan talebin arttığını ya da kamu atamalarında hareketlilik yaşandığını düşündürebilir.

Özetle, veriler mezun olunan programın kayıtlı istihdamı ciddi şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır. Teknik beceriye dayalı, uygulama ağırlıklı ve sektörle güçlü bağı olan programlardan mezun olanların iş bulma şansı çok daha yüksektir. Sosyal bilimler, kültür ve bazı sağlık hizmetleri alanlarında ise mezunlar daha düşük oranlarda kayıtlı istihdam edilmektedir; bu da bu alanlarda mezunların istihdam olanaklarının daha sınırlı veya güvencesiz olduğunu düşündürmektedir.

Sonuç ve Öneriler

2021-2023 yıllarını kapsayan ve önlisans mezunlarının istihdam durumlarını incelemek amacıyla yapılan araştırma bulgularına göre, mezunların istihdamında en büyük sorunlardan biri eğitim programları ile iş piyasası beklentileri arasındaki uyumsuzluktur. Mezunlar çoğu zaman eğitim aldıkları alanda iş bulmakta zorlanmakta, farklı sektörlerde ya da niteliklerinin altında işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Kadın mezunlar ise erkeklere kıyasla hem daha

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

düşük oranlarda istihdam edilmekte hem de daha uzun sürede iş bulabilmektedir. Bu durum, iş gücü piyasasında toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin sürdüğünü göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre göre, teknik ve uygulamalı alanlardan mezun olanların kayıtlı istihdam oranları daha yüksekken, sanat, beşerî bilimler ve sosyal bilimler gibi teorik alanlarda istihdam oranları düşüktür. Örneğin, mühendislik, imalat ve inşaat alanında 2023 yılı itibariyle kayıtlı istihdam oranı %77,3 iken, sanat ve beşerî bilimlerde bu oran %56'ya düşmektedir. Ayrıca mezun olunan programa göre de büyük farklılıklar görülmektedir. En yüksek istihdam oranları %92,1 ile Polis Meslek Eğitimi programında ölçülürken, en düşük oranlar %50'nin altına düşen bazı sosyal programlarda gözlenmiştir.

İlk iş bulma süresi ise mezun olunan alana ve cinsiyete göre değişmekte, genel olarak 12 ila 18 ay arasında değişen süreler gözlemlenmektedir. Hizmetler ve sağlık gibi uygulamalı alanlarda iş bulma süresi daha kısa olurken, sosyal bilimler ve sanat gibi alanlarda bu süre belirgin şekilde uzamaktadır. Kadın mezunlar hemen her alanda erkeklere göre daha geç iş bulmaktadır.

Yapılan analizler, ön lisans mezunlarının istihdamında program türü, cinsiyet ve eğitim alanına göre önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Özellikle teknik, sağlık ve uygulamalı alanlarda mezunların istihdam oranlarının yüksek olduğu, buna karşılık sosyal bilimler, sanat ve bazı hizmet sektörlerine yönelik programlarda bu oranların düşük kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, kadın mezunların her alanda erkeklere kıyasla daha düşük oranlarda kayıtlı istihdama katıldıkları ve iş bulma sürecinde daha uzun süre bekledikleri belirlenmiştir. Bu durum, eğitim-istihdam uyumsuzluğuna ek olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin de istihdam sürecini etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, bazı programlarda mezunların iş bulma süresinin ortalamanın oldukça üzerinde olması, mezun olunan alanın iş gücü piyasasındaki karşılığının zayıf olduğunu işaret etmektedir.

Tespit edilen bu sorunların çözümü için aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Meslek yüksekokullarında sunulan programlar, sektörün güncel ihtiyaçlarına göre düzenlenmeli, müfredatlar piyasa dinamiklerini ve teknolojik gelişmeleri yansıtacak şekilde sürekli güncellenmelidir.
- Özellikle uygulamalı eğitimler yaygınlaştırılmalı, öğrencilerin gerçek iş ortamlarında deneyim kazanmasını sağlayan zorunlu ve etkin staj programları oluşturulmalıdır.
- Sektör temsilcileriyle iş birliği içinde düzenlenecek sertifika programları, kısa kurslar ve proje tabanlı uygulamalar, mezunların mezuniyet sonrası istihdam şanslarını önemli ölçüde artıracaktır.
- Ayrıca, kariyer planlaması konusunda öğrencilere yönelik rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve profesyonelleştirilmesi gerekmektedir.
- Meslek yüksekokullarında aktif şekilde çalışan kariyer merkezleri, öğrencilere iş başvurusu, mülakat teknikleri, özgeçmiş hazırlama ve sektörel yönlendirme konularında destek sağlamalıdır.
- Bunun yanı sıra, mezun takip sistemleri oluşturularak, hangi programlardan mezun olan öğrencilerin hangi sektörlerde ve ne kadar sürede iş bulabildikleri düzenli olarak analiz edilmeli, bu veriler doğrultusunda program açılış ve kontenjan politikaları yeniden değerlendirilmelidir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

- Toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla kadın mezunlara yönelik pozitif ayrımcılık içeren politikalar geliştirilmelidir.
- Kadınların özellikle düşük istihdam oranına sahip programlarda desteklenmesi, iş yerlerinde kadın istihdamına yönelik teşviklerin artırılması ve kreş gibi bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, kadınların iş gücüne katılımını artıracak önemli adımlardır.
- İş gücü piyasasıyla daha güçlü bir bağ kurmak adına, meslek yüksekokulları ile özel sektör, sanayi odaları, belediyeler ve kamu kurumları arasında stratejik iş birlikleri geliştirilmeli; mezunların istihdamına yönelik ortak projeler, istihdam garantili kurslar ve sektörel yönlendirme faaliyetleri düzenlenmelidir.
- Ayrıca kamu kurumlarında ön lisans mezunlarına yönelik istihdam olanakları artırılmalı, merkezi atamalarda bu mezunlara daha fazla kontenjan ayrılmalıdır.

Kaynakça

Çelik, S., & Gür, B. S. (2020). Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimde reform arayışları. *Eğitim ve Bilim*, 45(203), 115–138.

Erdoğan, M., & Aydın, M. (2018). Meslek yüksekokullarında eğitim-istihdam uyumu: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 7(1), 22–35.

Özdemir, N., & Demirtaş, H. (2019). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin kariyer planlamalarına ilişkin algıları. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 40–55.

TÜİK (2023). *İşgücü İstatistikleri 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu. https://data.tuik.gov.tr

Yılmaz, R., & Kaya, S. (2021). Meslek yüksekokullarında istihdam odaklı eğitim modelleri: Türkiye örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 11(2), 254–262.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

MYO ÖĞRENCİLERİNİN ÖN LİSANS PROGRAMLARINI TERCİH ETME NEDENLERİNİN İNCELENMESİ

ATAKAN UYSAL

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, atakanu985@gmail.com

Doç. Dr. NİYAZİ GÜMÜŞ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, niyazigumus@ibu.edu.tr

https://orcid.org/0000-0001-8737-3114

Özet

Bu araştırmanın amacı, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilerin ön lisans programlarını tercih etme nedenlerini ve bu tercihlere ilişkin memnuniyet düzeylerini incelemektir. Araştırma kapsamında 494 öğrenciye uygulanan anket aracılığıyla öğrencilerin demografik özellikleri, tercih gerekçeleri ve program ile üniversite memnuniyetleri değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin büyük bir kısmı tercih ettikleri programların kendi gelecek hedefleriyle örtüştüğünü, kişilik özelliklerine uygun olduğunu ve mesleki gelişimlerine katkı sunduğunu ifade etmiştir. Program tercihlerinde bireysel faktörler, özellikle kişisel ilgi ve mesleki hedefler öne çıkarken; aile, öğretmen ve çevresel yönlendirmeler görece daha düşük etkiye sahiptir. Ayrıca öğrencilerin önemli bir bölümü, sınav puanlarının yeterliliği doğrultusunda bu programlara yöneldiklerini belirtmiştir.

Program ve üniversite memnuniyeti açısından öğrenciler genel olarak olumlu bir tutum sergilemektedir. Öğrenciler, okudukları bölümün ideallerine yakın olduğunu, ders içeriklerinden ve öğretim elemanlarının yeterliklerinden memnun olduklarını dile getirmiştir. Ancak bölümün sağladığı iş olanakları ve üniversitenin fiziksel altyapısına ilişkin değerlendirmelerde görece daha düşük ortalamalar gözlenmiştir. Bu bulgular, istihdam beklentileri ile fiziki koşulların iyileştirilmesi gerekliliğini gündeme getirmektedir.

Anahtar kelimeler: Üniversite, Önlisans, MYO program tercihleri,

Giriş

Günümüzde yükseköğretim kurumları, küreselleşmenin etkisiyle giderek artan bir rekabet ortamında varlıklarını sürdürebilmek adına öğrenci beklentilerini ve tercih eğilimlerini doğru analiz etmek zorundadır. Öğrencilerin yükseköğretim kurumları ve programları arasındaki tercihlerini etkileyen faktörlerin anlaşılması, sadece öğrenci memnuniyetini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda eğitim politikalarının geliştirilmesi, program planlamalarının güncellenmesi ve mezun istihdamının güçlendirilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, öğrencilerin program seçiminde öncelik verdikleri kriterlerin sistematik biçimde analiz edilmesi hem bireysel hem de kurumsal gelişim açısından stratejik bir gereklilik hâline gelmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Yükseköğretim sisteminin önemli bir parçası olan Meslek Yüksekokulları (MYO), öğrencilere kısa sürede mesleki yeterlilik kazandırmayı amaçlayan, uygulama ağırlıklı yapılarıyla dikkat çeken eğitim kurumlarıdır. MYO'lar, özellikle iş gücü piyasasının ihtiyacı olan ara eleman yetiştirme misyonuyla ön plana çıkmakta; sanayi, sağlık, hizmet ve teknoloji gibi birçok sektöre nitelikli iş gücü sağlamayı hedeflemektedir. Türkiye'de MYO'ların artan sayısı ve çeşitliliği, bu kurumların sunduğu eğitim kalitesinin ve cazibesinin yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Öğrencilerin bu kurumları hangi gerekçelerle tercih ettiklerinin bilinmesi, MYO'ların işlevselliğini artırmaya ve eğitim politikalarının öğrenci merkezli biçimde yapılandırılmasına katkı sunacaktır.

Ön lisans programlarının tercih edilme nedenleri çoğunlukla sınav sistemi, ekonomik koşullar, aile ve çevresel yönlendirmeler gibi dışsal faktörlerle; kişisel ilgi, mesleki hedefler ve gelişim beklentisi gibi içsel faktörlerin birleşimiyle şekillenmektedir. Ancak, öğrencilerin bu tercihlere ne kadar bilinçli yaklaştıkları, tercih sonrası memnuniyet düzeyleri ve üniversite yaşamına entegrasyon süreçleri, yükseköğretim kurumlarının sunduğu eğitimin kalitesine doğrudan etki etmektedir. Bu nedenle, öğrenci tercih nedenlerinin bilimsel bir yaklaşımla değerlendirilmesi hem programların yeniden yapılandırılması hem de kariyer planlaması süreçlerinin sağlıklı yürütülebilmesi açısından önemlidir.

Bu çalışmada, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilerin ön lisans programlarını tercih etme nedenleri çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. Araştırma kapsamında, öğrencilerin bireysel ve çevresel özellikleri, tercih gerekçeleri, program ve üniversite memnuniyetleri ile bu tercihlerde etkili olan sosyo-ekonomik faktörler analiz edilerek, ön lisans düzeyindeki eğitimin niteliğine ve öğrencilerin beklentilerine dair bütüncül bir değerlendirme sunulmuştur.

Bir toplumda mesleki tercihlerini doğru yapmış, başarılı ve mutlu bireyler oluşturmanın yolu, eğitimin ihtiyaca uygun hale getirilmesi ve bireylerin de yeteneklerine uygun işlere yönlendirilebilmesinden geçmektedir (Morkoç ve Doğan 2014).

MYO'lar ve Gelişimi

Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin temel taşlarından biri olan meslek yüksekokulları (MYO), yükseköğretimin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. MYO'ların temel amacı; sanayi, hizmet ve tarım sektörlerinde ihtiyaç duyulan nitelikli ara elemanları yetiştirmektir. Bu okullar, teorik bilginin yanı sıra uygulamaya dayalı eğitim sunarak istihdam odaklı bir yükseköğretim modeli oluşturur. Türkiye'de MYO'ların gelişimi, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümleriyle yakından ilişkilidir (YÖK, 2007).

Meslek yüksekokullarının temelleri, 1970'li yıllarda atılmış olup, 1981 yılında Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) kurulmasıyla birlikte sistematik bir yapı kazanmıştır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu çerçevesinde MYO'lar, üniversitelere bağlı olarak faaliyet göstermeye başlamış ve iki yıllık ön lisans eğitimi veren kurumsal yapılar haline gelmiştir (YÖK, 1981). Bu dönemde sanayileşme hamleleri, artan iş gücü ihtiyacı ve kalkınma hedefleri doğrultusunda MYO'ların sayısı hızla artmıştır.

1990'lı yıllardan itibaren MYO'larda hem niceliksel hem de niteliksel bir büyüme yaşanmıştır. Anadolu'nun birçok il ve ilçesinde açılan MYO'lar, yükseköğretimin yaygınlaştırılmasında ve bölgesel kalkınmada önemli rol oynamıştır. Bu süreçte, Avrupa Birliği süreciyle birlikte mesleki

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

eğitimin kalite güvencesi, program yeterlilikleri ve mezun yeterlilikleri gibi konular da gündeme gelmiştir (Demirtaş, 2012). Bologna Süreci kapsamında ön lisans düzeyindeki programlara yönelik olarak öğrenci merkezli, çıktıya dayalı öğrenme hedefleri benimsenmiştir (YÖK, 2010).

Ancak bu hızlı büyüme, bazı yapısal sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle MYO'larda öğretim elemanı eksikliği, uygulamalı eğitim alanlarının yetersizliği ve sektörle iş birliğinin sınırlı kalması, mezunların istihdamında güçlükler yaratmıştır (Şimşek, 2014). Ayrıca toplumda dört yıllık lisans programlarının daha prestijli algılanması, MYO tercihlerinin arka planda kalmasına neden olmuştur. Bu durum, MYO'ların cazibesini ve iş gücü piyasasıyla olan ilişkisini zayıflatmıştır.

Son yıllarda ise MYO'ların yeniden yapılandırılması, nitelikli eğitimin artırılması, sektörel iş birliklerinin güçlendirilmesi ve uygulamalı eğitimin etkinleştirilmesi gibi politikalar gündeme gelmiştir. 3+1 uygulamalı eğitim modeli, iş yeri eğitimi, istihdam garantili programlar ve üniversite-sanayi iş birlikleri gibi uygulamalarla MYO'ların işlevselliği artırılmaya çalışılmaktadır (YÖK, 2018). Bu bağlamda, MYO'ların geleceği, sanayi ile entegre olmuş, dijital dönüşüme uyum sağlayan, esnek ve yenilikçi eğitim modelleri geliştirebilmelerine bağlıdır.

MYO Öğrencilerinin Ön Lisans Programlarını Tercih Etme Nedenleri

Türkiye'de yükseköğretimin önemli bir bileşeni olan Meslek Yüksekokulları (MYO), öğrencilere kısa sürede meslek kazandırmayı amaçlayan ve uygulamalı eğitimi önceleyen kurumlar olarak dikkat çekmektedir. Ön lisans düzeyinde eğitim sunan bu okullar, özellikle işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan nitelikli ara elemanları yetiştirme işleviyle öne çıkmaktadır. MYO'lara olan öğrenci yönelimi ise sadece akademik başarıya dayalı değil; çok sayıda bireysel, ekonomik, sosyal ve sistemsel faktörle şekillenmektedir (Karadeniz & Karadeniz, 2004; Göktaş vd., 2018).

MYO öğrencilerinin ön lisans programlarını tercih etme nedenleri çok boyutludur ve bireysel, toplumsal, ekonomik ve sistemsel dinamiklerin bir kesişiminde şekillenmektedir. Bu tercihlerin bazıları bilinçli ve planlı olsa da önemli bir kısmı sınav sistemi ve sosyal koşullar nedeniyle zorunlu yapılmaktadır. Bu bağlamda MYO'ların işlevselliğini artırmak, öğrencilere bilinçli rehberlik hizmetleri sunmak ve uygulamalı eğitim kalitesini yükseltmek büyük önem taşımaktadır. Öğrencilerin MYO Programlarını tercih etme nedenleri genel olarak aşağıda özetlenmektedir:

1. Akademik Performans ve Merkezi Yerleştirme Sistemi

Üniversite sınav sistemi (YKS), Türkiye'de yükseköğretime geçişin belirleyici mekanizmasıdır. Sınavdan beklediği puanı alamayan pek çok öğrenci, daha düşük puanla öğrenci alan ön lisans programlarına yönelmektedir. Bu tercihler genellikle "mecburi tercih" olarak tanımlanmakta ve öğrencilerin lisans programı beklentisi yerine bir alternatif olarak değerlendirilmektedir (Çolakoğlu, 2015; Akdemir, 2018). Öte yandan, bazı öğrenciler ise sınav stresinden uzak, daha kısa sürede diploma sahibi olabilecekleri bir eğitim süreci arayışındadır.

2. Erken İş Hayatına Atılma İsteği

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

MYO programlarının iki yıllık oluşu ve bazı bölümlerde zorunlu staj içermesi, öğrenciler için iş dünyasına hızlı geçiş imkânı sunar. Bu durum özellikle ekonomik nedenlerle çalışmak zorunda olan bireyler için cazip bir seçenek oluşturmaktadır. Teknik ve sağlık alanlarındaki programların mezunlarına doğrudan meslek kazandırması, iş güvencesi arayan öğrenciler tarafından bilinçli şekilde tercih edilmektedir (Özdemir, 2016; Akdemir, 2018).

3. Ekonomik ve Coğrafi Faktörler

Öğrencilerin büyük bir bölümü MYO tercihini ekonomik gerekçelere dayandırmaktadır. Öğrenim harçlarının olmaması, şehir dışına gitme zorunluluğunun bulunmaması ve yaşadığı yerde bir MYO bulunması, özellikle kırsal ve düşük gelir grubundaki öğrenciler için belirleyici olmaktadır (Şahin & Gür, 2010). Öğrenci barınma maliyetleri, ulaşım masrafları ve aileden uzaklaşmanın getirdiği sosyal riskler de tercihler üzerinde etkili olmaktadır.

4. Dikey Geçiş ve Eğitimde Süreklilik İmkânı

Ön lisans programlarından mezun olan öğrenciler, Dikey Geçiş Sınavı (DGS) ile lisans programlarına geçiş hakkı elde etmektedir. Bu olanak, MYO programlarını, dört yıllık lisans hedeflerine ulaşmak için bir basamak olarak gören öğrenciler için motive edici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Özellikle sağlık, işletme, mühendislik ve bilgisayar teknolojileri alanlarında bu geçişlerin yoğun olduğu gözlemlenmektedir (YÖK, 2010).

5. Çevresel ve Ailevi Yönlendirmeler

Öğrencilerin eğitim tercihlerinde ailelerin ve rehber öğretmenlerin etkisi büyüktür. Özellikle ilk kuşak üniversite öğrencilerinde, ailelerin yönlendirmesi ve "garantili meslek" beklentisi, MYO programlarını tercih etmede rol oynamaktadır. Ayrıca lise düzeyinde verilen mesleki yönlendirme hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle öğrenciler, çevresinden duyduğu tavsiyelerle karar vermektedir (Demirtaş, 2012; Akdemir, 2018).

6. İşgücü Piyasasına Yönelik Tercihler

Son yıllarda yapılan araştırmalar, iş dünyasının MYO mezunlarına yönelik talebinin belirli sektörlerde arttığını göstermektedir. Bu durum, öğrencilerin tercihlerini daha çok sağlık hizmetleri, bilgisayar programcılığı, elektrik-elektronik teknolojisi, sivil havacılık gibi alanlara yöneltmesine yol açmaktadır. Mezuniyet sonrası iş bulma potansiyelinin yüksek olması, öğrencilerin program seçiminde stratejik davranmalarına neden olmaktadır (Göktaş vd., 2018).

Konula ilgili Kaya vd. (2015) tarafından Ortaca MYO Öğrencileri üzerinden yapılan bir araştırmada öğrencilerin bölüm tercihlerinde öğretici nitelikleri, pozitif öğrenci-öğretici diyalogu ve öğrenim sürecinde iş bulma olanaklarının en fazla etkili unsurlar olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Teknik bilimler MYO'da bulunan bilgisayar programcılığı öğrencileri ile yapılan araştırmada ise öğrencilerin programı özel ilgileri nedeniyle tercih ettikleri tespit edilmiştir (Altay vd., 2019).

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Myo'da bulunan Sağlık hizmetleri programı öğrencileri üzerinde yapılan bir diğer araştırmada ise öğrencilerin programı tercih etmelerinde en etkili faktörler olarak üniversitenin aileye yakınlık durumu ve öğrencinin yerleştirme puanının yeterliliği öne çıkmıştır (Bardakçı, 2019).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Meslek Yüksekokulu ve Bolu Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin program tercih nedenlerini öğrenmek ve tercih ettikleri program ve üniversitelere yönelik memnuniyet düzeylerini ortaya koymaktır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın ana kütlesini Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Meslek Yüksekokulu ve Bolu Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu 2024-2025 Bahar döneminde eğitim ve öğretimlerine devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Söz konusu evrenin tamamına ulaşmanın ekonomik ve zaman açısından mümkün olmaması nedeniyle her bir programı temsil edecek öğrenciler Tesadüfi Olmayan Örnekleme Yöntemlerinden Kolayda Örnekleme yöntemi aracılığı ile her bir programdan en 20 öğrenci olacak biçimde tespit edilmiştir. Bu durumda araştırmanın örneklemini ilgili Meslek Yüksekokullarının Bankacılık ve sigortacılık, Muhasebe ve vergi, Turizm ve otel işletmeciliği, İşletme yönetimi, Sağlık Kurumları İşletmeciliği, İnsan Kaynakları Yönetimi, Kooperatifçilik, Bilgisayar Teknolojileri, Elektronik Teknolojisi, Elektrik ve Enerji, Otomotiv, Tasarım, Tekstil Teknolojisi, Gıda Teknolojisi ve Peyzaj ve Süs Bitkileri programlarında eğitim ve öğretimine devam eden toplam 494 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma verileri 2025 yılı mayıs ve haziran aylarında yüz yüze yapılan görüşmelerle elde edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak katılımcı öğrencilerin kişisel bilgilerinin araştırıldığı ‘Kişisel Bilgi Formu’ kullanılmıştır. Formun ilk bölümde demografik bilgiler yer alırken ikinci bölümünde ise öğrencilerin MYO programlarını tercih etme nedenlerine yönelik ifadeler yer almaktadır. Öğrencilerin MYO program tercih nedenlerini öğrenmeye yönelik ifadelerin oluşturulmasında Bahadırhan (2019) ve Bardakçı (2019)’nın çalışmalarından yararlanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen verilere uygulanan analiz bulguları ile katılımcıların demografik bilgileri yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Cinsiyet	**n**	**%**	**Yaşanılan Yer**	**n**	**%**
Erkek	193	39,1	Büyükşehir	166	33,6
Kadın	301	60,9	İl	161	32,6
Yaş	**n**	**%**	İlçe	119	24,1
18 ve altı	60	12,1	Köy	48	9,7
19	129	26,1	**Aile Gelir Ort.**	**n**	**%**
20	118	23,9	23000 TL ve altı	73	14,8
21	88	17,8	23001 TL- 40000 Tl	165	33,4
22	41	8,3	40001 TL-60000 TL	133	26,9
23	20	4,0	60001 TL -80000 TL	72	14,6
24	12	2,4	80001 TL ve üstü	51	10,3
25 ve üstü	26	5,3			
Toplam	**494**	**100**	**Toplam**	**494**	**100**

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Araştırma kapsamında verisi elde edilen 494 katılımcının %60,9'unu kadınlar, %39,1'ini ise erkekler oluşturmaktadır. Yaş değişkeni incelendiğinde, katılımcıların büyük bir kısmının 19 (%26,1), 20 (%23,9) ve 21 (%17,8) yaş gruplarında yoğunlaştığı görülmektedir. Buna karşın, 24 yaş grubu %2,4 ile en düşük temsil oranına sahiptir. Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre dağılımında ise %33,6'sının büyükşehirlerde, %32,6'sının il merkezlerinde, %24,1'inin ilçelerde ve %9,7'sinin kırsal alanlarda (köy) ikamet ettiği belirlenmiştir. Ailelerin aylık gelir düzeyine ilişkin bulgulara göre, katılımcıların en yoğun olarak %33,4 ile 23.001 TL - 40.000 TL aralığında gelir beyan ettikleri, bunu %26,9 ile 40.001 TL - 60.000 TL aralığındaki gelir grubunun takip ettiği anlaşılmaktadır. Diğer gelir gruplarına bakıldığında, katılımcıların %14,8'i 23.000 TL ve altı, %14,6'sı 60.001 TL - 80.000 TL, %10,3'ü ise 80.001 TL ve üzeri gelir düzeyine sahip ailelerden gelmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Anne ve Baba Meslek Bilgileri

Baba Meslek	**n**	**%**	**Anne Meslek**	**n**	**%**
Özel Sektör Çalışanı	165	33,4	Özel Sektör Çalışanı	109	22,1
Serbest Meslek(Avukat, doktor, mali müşavir)	50	10,1	Serbest Meslek(Avukat, doktor, mali müşavir)	40	8,1
Kamu Sektörü Çalışanı	50	10,1	Kamu Sektörü Çalışanı	41	8,3
Tacir/Esnaf	59	11,9	Tacir/Esnaf	27	5,5
Emekli	126	25,5	Emekli	26	5,3
Çiftçi	38	7,7	ev hanımı	250	50,6
İşsiz	1	,2	Vefat	1	,2
Vefat	5	1,0			
Toplam	494	100,0	Toplam	494	100,0

Katılımcıların ailelerine ilişkin mesleki durumlar incelendiğinde, babaların %33,4'ünün özel sektör çalışanı olduğu, bunu %25,5 ile emekli bireylerin takip ettiği görülmektedir. Serbest meslek mensubu (avukat, doktor, mali müşavir vb.) ve kamu sektörü çalışanı olan babalar her biri %10,1 oranıyla eşit şekilde temsil edilmiştir. Katılımcıların %11,9'unun babası tacir ya da esnaf iken, %7,7'sinin babası çiftçi olarak çalışmaktadır. İşsiz baba oranı %0,2 ve vefat etmiş baba oranı ise %1 olarak tespit edilmiştir.

Anne mesleklerine bakıldığında, en yüksek oranın %50,6 ile "ev hanımı" statüsünde olduğu belirlenmiştir. Özel sektör çalışanı anneler %22,1 ile ikinci sırada yer alırken, bunu %8,3 ile kamu sektörü çalışanı ve %8,1 ile serbest meslek mensubu anneler izlemektedir. Emekli olan annelerin oranı %5,3 iken, tacir/esnaf annelerin oranı %5,5'tir. Vefat etmiş annelerin oranı ise %0,2 olarak kaydedilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Tercih Ettikleri Programlara Yönelik Düşünceleri

Part Time Çalışma Durumu	**f**	**%**	**Program Tercihini Kim Yaptı**	**f**	**%**
Evet	302	61,1	Kendim yaptım	294	59,5
Hayır	192	38,9	Öğretmenim	64	13,0
Programı Sevme Durumu	**f**	**%**	Ailem	124	25,1
Evet	402	81,4	Diğer	12	2,4

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Hayır	92	18,6			
Toplam	494	100	Toplam	494	100

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre, katılımcıların %61,1'i (f=302) öğrenci iken part-time çalıştıklarını belirtirken, %38,9'u (f=192) çalışmadıklarını ifade etmiştir. Program tercihini kimin yaptığına ilişkin veriler incelendiğinde, katılımcıların %59,5'i (f=294) tercihi kendilerinin yaptığını, %13,0'ı (f=64) öğretmenlerinin yönlendirmesiyle seçim yaptığını, %25,1'i (f=124) ailesinin tercihte etkili olduğunu ve %2,4'ü (f=12) diğer faktörlerin etkili olduğunu belirtmiştir. Programı sevme durumuna ilişkin olarak ise, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%81,4; f=402) programlarını sevdikleri, %18,6'sının (f=92) ise programdan memnun olmadıkları tespit edilmiştir. Bu bulgular, öğrencilerin büyük ölçüde kendi tercihleri doğrultusunda program seçtiklerini ve genel olarak seçtikleri programdan memnun olduklarını göstermektedir.

Tablo 4. Üniversite Öğrencilerinin MYO Programlarını Tercih Etme Nedenleri

Sıra	Faktör	Ortalama
1	Gelecekle ilgili amaçlarıma uygun olması etkili oldu	3.7591
2	Programın kendimi geliştirmeme olanak tanıması etkili oldu	3.7530
3	Bu programın benim kişilik özelliklerime uygun olduğunu düşünmem etkili oldu	3.7490
4	Mesleğe olan ilgim etkili oldu	3.7470
5	Üniversiteye giriş sınav puanımın bu programa yetmesi etkili oldu	3.7328
6	İyi bir kazanç sağlayabileceğini düşünmem etkili oldu	3.7024
7	İş bulma olanağının yüksek olması etkili oldu	3.6964
8	Prestijli bir meslek olması etkili oldu	3.6579
9	Meslekte yükselme olanaklarının fazla olması etkili oldu	3.5951
10	İmkânlarının fazla olması etkili oldu	3.5486
11	Programın kazandırdığı mesleğin maddi kazancı etkili oldu	3.5486
12	Mesleğe olan yeteneğim etkili oldu	3.5061
13	Programın yeteneklerime uygun olması etkili oldu	3.4388
14	Geçmişte bu alanda çalışan kişilerin görüşleri etkili oldu	3.4271
15	Tercih döneminde program ile ilgili edindiğim bilgi etkili oldu	3.4091
16	Bu üniversitenin ailemle yaşadığım yere yakın olması etkili oldu	3.3947
17	Cinsiyetime uygun olması etkili oldu	3.3947
18	Programın kazandırdığı mesleğin iş bulma imkânlarının çok olması etkili oldu	3.3117
19	Üniversitenin eğitsel, sosyal ve kültürel olanakları etkili oldu	3.3016
20	Üniversite sınavına girdiğim sene sınavın zor olması etkili oldu	3.2814
21	Üniversitenin popülerliği etkili oldu	3.1510
22	Anne/babamın tavsiyesi/yönlendirmesi etkili oldu	3.1437
23	Bu şehirde yaşamanın cazip gelmesi etkili oldu	3.1296
24	Programın popüler olması etkili oldu	3.0651
25	Aile dostlarımızın tavsiyesi/yönlendirmesi etkili oldu	3.0466
26	Lisedeki alan tercihim etkili oldu	3.0445
27	Öğretmenlerimin yönlendirmesi etkili oldu	2.9656
28	Arkadaşlarımın tavsiyesi/yönlendirmesi etkili oldu	2.9501
29	Okul psikolojik danışmanı/rehber öğretmenimin yönlendirmesi etkili oldu	2.8543
30	Diğer akrabalarımın tavsiyesi/yönlendirmesi etkili oldu	2.7271

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum

Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin program tercihlerini etkileyen faktörler arasında en yüksek ortalamaya sahip olan değişken Gelecekle ilgili amaçlarıma uygun olmasıdır (Ort. = 3,76). Bu bulgu, bireylerin tercih sürecinde sadece mevcut koşulları değil, aynı zamanda uzun vadeli kariyer ve yaşam hedeflerini dikkate aldığını göstermektedir.

İkinci sırada "Alanını kendimi geliştirmeme olanak tanıması" (Ort. = 3,75), üçüncü sırada ise "Bu alanın kişilik özelliklerime uygun olduğunu düşünmem" (Ort. = 3,75) yer almaktadır. Bu durum, öğrencilerin tercihlerini büyük ölçüde bireysel farkındalık, kendine uygunluk ve içsel motivasyon temelli değerlendirmelerle yaptığını göstermektedir. Ayrıca "Mesleğe olan ilgi" (Ort. = 3,75) ve "Sınav puanının bölüme yetmesi" (Ort. = 3,73) de tercih sürecinde öne çıkan önemli etkenlerdir.

"İyi bir kazanç sağlayabilme" (Ort. = 3,70) ve "İş bulma olanakları" (Ort. = 3,70) gibi ekonomik faktörlerin yüksek ortalamalara sahip olması, öğrencilerin pragmatik yaklaşımlarını ve ekonomik güvence arayışlarını yansıtmaktadır.

Buna karşın, "Okul rehber öğretmeninin yönlendirmesi" (Ort. = 2,85), "Akraba tavsiyesi" (Ort. = 2,73) ve "Programın popüler olması" (Ort. = 3,07) gibi dışsal ve sosyal etkenlerin görece daha düşük ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, tercih sürecinde bireyin kişisel değerlendirmesinin ve kariyer odaklı bakış açısının sosyal etkilerden daha baskın olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5. Üniversite Öğrencilerinin Tercih Ettikleri Programa Yönelik Memnuniyet Düzeyleri

	Ort.	**Std Sapma**
Okuduğum program idealimdeki programa çok yakındır.	3,8057	1,11903
Ders programının içeriğinden memnunum	3,7753	1,06584
Bu bölümde okumaktan memnunum	3,6943	1,13656
Öğretim elemanlarının yeterliklerinden memnunum	3,6802	1,12276
Bölümün sağladığı iş olanaklarından memnunum	3,5081	1,21974

1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum

Elde edilen sonuçlara göre en yüksek ortalama "Okuduğum program idealimdeki programa çok yakındır" ifadesinde görülmüştür (Ort. = 3,81). Bu durum, öğrencilerin büyük bir kısmının tercih ettikleri bölümün kendi istek ve hedefleriyle uyumlu olduğunu düşündüğünü göstermektedir.

Diğer yandan, öğrenciler ders içerikleriyle (Ort. = 3,78) ve öğrenim gördükleri bölümden genel memnuniyetle (Ort. = 3,69) olumlu bir bakış açısına sahiptir. Bu ifadeler, akademik programın içeriğiyle bireysel beklentiler arasında genel bir tatminin olduğunu ortaya koymaktadır.

Öğretim elemanlarının yeterlikleri (Ort. = 3,68) öğrenciler tarafından olumlu değerlendirilmiş olsa da bu konudaki standart sapmanın (1,23) görece yüksek olması, bu konuda bireysel farklılıkların veya bazı memnuniyetsizliklerin bulunduğuna işaret edebilir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

En düşük ortalama ise "Bölümün sağladığı iş olanaklarından memnunum" ifadesine aittir (Ort. = 3,51). Bu bulgu, öğrencilerin bölüm sonrası istihdam olanakları konusunda diğer unsurlara göre daha temkinli veya kararsız bir tutum sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak, öğrencilerin tercih ettikleri bölüme yönelik memnuniyet düzeyleri olumlu yöndedir. Özellikle programın kişisel hedeflerle örtüşmesi ve ders içeriklerinden memnuniyet dikkat çekmektedir. Ancak, istihdam beklentilerinde göreli bir belirsizlik söz konusudur. Bu bağlamda, programların mezuniyet sonrası iş olanaklarını şeffaf ve gerçekçi biçimde öğrencilere sunması, kariyer danışmanlığı hizmetlerinin artırılması ve sektörel bağlantıların güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Tablo 6. Üniversite Öğrencilerinin Tercih Ettikleri Üniversiteye Yönelik Memnuniyet Düzeyleri

	Ort.	**Std Sapma**
Bu üniversitede okumaktan memnunum	3,5688	1,16852
Üniversitenin, sosyal ve kültürel olanaklarından memnunum	3,5688	1,16852
Üniversitenin fiziksel olanaklarından memnunum	3,5081	1,21974

1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum

Verilere göre, öğrenciler en yüksek ortalamayı "Bu üniversitede okumaktan memnunum" (Ort. = 3,5688) ve "Üniversitenin sosyal ve kültürel olanaklarından memnunum" (Ort. = 3,5688) ifadelerine vermiştir. Bu sonuçlar, öğrencilerin üniversite deneyimlerinden genel olarak memnun olduklarını, özellikle sosyal yaşam ve kültürel faaliyetlerin beklentileri karşıladığını düşündüklerini göstermektedir.

Buna karşılık, "Üniversitenin fiziksel olanaklarından memnunum" ifadesi diğerlerine kıyasla daha düşük bir ortalamaya sahiptir (Ort. = 3,5081). Bu durum, öğrencilerin kampüs fiziki yapısı, altyapı olanakları veya donanım gibi konularda daha nötr ya da kararsız bir görüşe sahip olduklarını düşündürebilir. Ayrıca bu maddeye ait standart sapmanın (1,22) görece yüksek oluşu, bireyler arasında bu konuda daha fazla görüş ayrılığı olduğunu da ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak öğrenciler, üniversitelerinde okumaktan ve sosyal-kültürel imkanlardan memnun görünmektedir. Ancak, fiziksel olanaklara yönelik algılar görece daha düşük seviyede kalmıştır. Bu nedenle, üniversitelerin öğrencilerin fiziksel ihtiyaçlarını daha iyi karşılamaya yönelik yatırımlar yapması, özellikle kampüs ortamının ergonomisi, donanımı ve altyapı kalitesi konularında iyileştirmelere gitmesi faydalı olacaktır. Ayrıca sosyal ve kültürel olanakların sürekliliğinin sağlanması, genel öğrenci memnuniyetinin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın bulgularına göre, ön lisans programlarını tercih eden öğrencilerin kararlarını şekillendiren başlıca etkenler; bireysel hedefler, kişisel uyum, ekonomik beklentiler ve sınav sistemine bağlı zorunluluklardır. Öğrenciler tercihlerinde, öncelikle gelecekteki kariyer planlarına hizmet edecek, kendilerini geliştirebilecekleri ve kişilik özelliklerine uygun programları tercih etmeye yönelmektedir. Özellikle "gelecekle ilgili amaçlara uygunluk", "kendini geliştirme imkânı" ve "kişisel ilgi" gibi içsel motivasyon kaynakları yüksek

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ortalamalarla öne çıkmıştır. Bununla birlikte, üniversite sınavı sonucunda elde edilen puan düzeyinin, öğrencilerin çoğu için belirleyici olduğu, bazı durumlarda tercihlerin bir zorunluluk olarak yapıldığı anlaşılmaktadır.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde Örneğin Bingöl Üniversitesi Teknik Bilimler MYO öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin %60.81 ile bölüme ilgilerinden dolayı bölümü tercih ettikleri anlaşılmıştır (Anık vd., 2018). Benzer şekilde Eskişehir Sivrihisar MYO'da yapılan bir araştırmada da "iş bulma", "toplumsal saygınlık" ve "maddi kazanç" faktörlerinin öğrencilerin tercih nedenleri arasında ilk üç sırada yer aldığı tespit edilmiştir (Sertel vd., 2017).

Araştırmada öğrencilerin genel olarak programlarından memnun oldukları, ders içerikleri ve öğretim elemanlarının yeterliliği konusunda olumlu görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Ancak, bölümün sağladığı iş olanaklarına dair memnuniyet düzeyi diğer unsurlara kıyasla daha düşük kalmıştır. Bu durum, mezuniyet sonrası istihdam olanaklarına ilişkin belirsizliklerin öğrenci memnuniyetini sınırladığını göstermektedir. Benzer şekilde, üniversitenin sosyal ve kültürel olanakları öğrenciler tarafından olumlu değerlendirilse de, fiziksel altyapıya ilişkin değerlendirmelerin daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Tüm bu bulgular, ön lisans düzeyindeki eğitimde hem program içeriği hem de yapısal koşullar açısından iyileştirme yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- **İş güvencesi ve sektör iş birlikleri** artırılmalı; öğrencilerin mezuniyet sonrası istihdam imkânlarına dair şeffaf bilgi sunulmalıdır.
- **Program tanıtımları** ve **kariyer danışmanlığı hizmetleri** geliştirilerek öğrencilerin bilinçli tercihler yapması sağlanmalıdır.
- **Üniversitelerin fiziki altyapısı** (laboratuvarlar, sınıflar, sosyal alanlar) iyileştirilmeli, öğrenci deneyimini artıracak modernizasyon çalışmaları yapılmalıdır.
- **Uygulamalı eğitim modelleri** (3+1, 7+1 gibi) yaygınlaştırılarak sektörle doğrudan bağlantılı bir eğitim süreci oluşturulmalıdır.
- Öğrencilere **burs, barınma ve ulaşım gibi destekler** sağlanarak ekonomik engellerin tercih sürecine etkisi azaltılmalıdır.

Bu bildiri, TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında desteklenen 1919B012414412 numaralı proje çerçevesinde geliştirilmiştir.

Kaynakça

Akdemir, A. (2021). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Mesleki, Sosyal ve Entelektüel Eğilimlerinin Araştırılması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *10*(1), 493–527.

Altay, S., Erdem, A., Mete, H., & Uzal, G. (2019, Ekim). Bilgisayar programcılığı öğrencilerinin programlarını tercih nedenleri: TNKÜ Teknik Bilimler MYO örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, (Ekim), 25–33.

Anık, S., Polat, H., Yurtcan, U. E., Gündüz, M. Z. (2018). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Bölüm Tercih Nedenleri ve Bölümden Beklentileri: Bingöl Üniversitesi Örneği. Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2(2), 150-167.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Bahadırhan, D. (2019). Liselerdeki eğitsel ve mesleki rehberlik faaliyetlerinin üniversite öğrencilerinin bölüm memnuniyetine etkisi Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara

Bardakçı, S. (2019). Öğrencilerin üniversite ve bölüm tercihlerini etkileyen faktörlerin incelenmesi: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO örneği. *S.C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *20*(2), 1–19

Demirtaş, Z. (2012). *Meslek Yüksekokullarının Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Eğitim Yayınevi.

Çolakoğlu, N. (2015). Türkiye'de ön lisans eğitimi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(3), 182-190.

Demirtaş, Z. (2012). Meslek yüksekokullarının sorunları ve çözüm önerileri. Ankara: Eğitim Yayınevi.

Göktaş, V., Erdem, C., & Sevim, C. (2018). Üniversiteye geçiş sistemi ve öğrenci tercihleri: Önlisans programları üzerine bir değerlendirme. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 65-78.

Karadeniz, Ş., & Karadeniz, E. (2004). Türkiye'de meslek yüksekokulları: Amaçlar, gelişim süreci ve mevcut durum. *Milli Eğitim Dergisi*, 34(162), 20-33.

Kaya, O., Gölbaş, A., & Selim, S. (2015). Üniversite öğrencilerinin bölüm seçme nedenlerinin önem-performans analiziyle incelenmesi: Ortaca Meslek Yüksekokulu örneği. In *VII. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* (ss. 544–550). Muğla, Türkiye.

Morkoç, D. K., ve Doğan , M. (2014). Meslek Yüksekokulu Mezunu Çalışanların Mesleki Eğitime Yönelik Görüşleri: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği *EJOVOC: Electronic Journal of Vocational Colleges, 4*(4), 112-121.

Özdemir, M. (2016). Meslek yüksekokullarında istihdama yönelik eğitim ve sorunları. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 9(1), 33-48.

Sertel, E., Yıldırım, H., & Özmen Akyol, S. (2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Okul Tercih Sebepleri Ve Uyum Durumları: Sivrihisar Örneği. Mehmet Akif Ersoy University Journal of Social Sciences Institute, 9(21), 101-117

Şahin, İ., & Gür, H. (2010). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin tercih nedenlerinin analizi: Sosyo-ekonomik bir değerlendirme. *Yükseköğretim Dergisi*, 1(2), 91-102.

Şimşek, H. (2014). Türkiye'de Meslek Yüksekokulları ve İstihdam Arasındaki İlişki. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 39(173), 23-34.

YÖK (2010). *Yükseköğretimde Yeniden Yapılanma Raporu*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Yayınları.

YÖK (1981). *2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı.

YÖK (2007). *Türkiye'de Mesleki ve Teknik Yükseköğretim: Mevcut Durum ve Sorunlar*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Yayını.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

YÖK (2010). *Bologna Süreci ve Türkiye Yükseköğretiminde Uyum Süreci Raporu*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu.

YÖK (2018). *Meslek Yüksekokulları İçin Uygulamalı Eğitim Modeli Raporu (3+1/7+1)*. Ankara: YÖK Yayını.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN İŞ BULMA KAYGI DÜZEYLERİNİN VE KAYGILARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI

ASLIHAN EYREK

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

aslihaneyrek3@gmail.com

Doç. Dr. NİYAZİ GÜMÜŞ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi,

niyazigumus@ibu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-8737-3114

Özet

Bu araştırma, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'ne bağlı Bolu Meslek Yüksekokulu ve Bolu Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin istihdam kaygı düzeylerini ve bu kaygıları etkileyen faktörleri incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın evrenini 2024-2025 Bahar döneminde eğitim gören öğrenciler oluşturmuş, örneklem ise kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen 380 öğrenciden meydana gelmiştir. Veri toplama aracı olarak, demografik bilgileri içeren "Kişisel Bilgi Formu" ile istihdam kaygısını ölçen ölçek kullanılmıştır. Elde edilen veriler frekans, t-testi ve ANOVA analizleriyle değerlendirilmiştir.

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda istihdam kaygısı beş boyutta (Çaresizlik, İstihdam Yetersizliği, Ayrımcılık, Kişisel Yeterlilik, Deneyimsizlik) toplanmış ve bu boyutların toplam varyansın %67'sini açıkladığı belirlenmiştir. Bulgular, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla çaresizlik, ayrımcılık, deneyimsizlik ve istihdam yetersizliği boyutlarında anlamlı düzeyde daha yüksek kaygı yaşadığını ortaya koymuştur. Yerleşim birimi değişkeninde ise yalnızca deneyimsizlik boyutunda anlamlı farklılık saptanmış, büyükşehirlerde yaşayan öğrencilerin ilçelerde yaşayanlara göre daha yüksek deneyimsizlik kaygısı taşıdığı bulunmuştur. Diğer demografik değişkenlerde anlamlı farklılık gözlenmemiştir.

Anahtar kelimeler: AİBÜ, istihdam kaygısı, MYO, Ön lisans

Giriş

Günümüz işgücü piyasasında değişen teknolojik gelişmeler, sektör beklentileri ve ekonomik belirsizlikler, üniversite mezunlarının istihdam sürecini doğrudan etkilemektedir. Özellikle Meslek Yüksekokulu (MYO) öğrencileri, mezuniyet sonrasında iş bulma konusunda ciddi kaygılar taşımaktadır. Türkiye'de genç işsizlik oranının 2024 verilerine göre %18,3 olması (TÜİK, 2024), bu kaygıların toplumsal boyutunu da gözler önüne sermektedir.

Uluslararası literatürde de benzer eğilimler gözlenmektedir. OECD (2021) raporuna göre mesleki ve teknik eğitim alan bireyler, genel akademik eğitim alanlara göre daha hızlı işe başlasalar da düşük ücret ve sınırlı kariyer gelişimi sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Bu bağlamda,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

MYO öğrencilerinin istihdam kaygılarını anlamak hem eğitim politikaları hem de kariyer planlaması açısından önem arz etmektedir.

Bireyin yaşamında başarısız olmasına yol açan kaygı, genellikle gelecekte olumsuz bir durum yaşanacağına dair duyulan endişe ve kişinin kendini güvende hissetmemesi sonucu ortaya çıkan bir tepkidir. Bu duygu durumu; korku, kararsızlık, kötümserlik, belirsizlik, umutsuzluk ve karmaşa gibi duygularla birlikte yaşanabilir. Kaygı, bireyden bireye farklı şekillerde dışa vurulabilir. Günlük yaşamda kişiyi fazlasıyla etkileyebilen ve huzursuzluk yaratabilen bu duygu, bireyin davranışlarını da önemli ölçüde etkileyerek özellikle okul ortamlarında uyum sorunları şeklinde kendini gösterebilir (Deveci, Çalmaz ve Açık, 2012). Öğrencilerin gelecekte iş bulmamaktan duyduğu kaygı da bu kaygı türlerinden biridir. Hatta bu kaygı ülkemizde ön lisans öğrencilerinin iş bulma kaygıları akademik başarılarını da yakından etkilemektedir (Ceylan Şaşmaz ve Öğüldü, 2024). Bu nedenle MYO öğrencilerinin istihdam yani iş bulamama kaygılarının incelenmesi bu kaygılara neden olan faktörlerin ele alınması ve bu kaygıların yönetilerek giderilmeye çalışması öğrencilerin geleceğe umutla bakabilmeleri adına son derece kıymetlidir.

MYO'lar ve Gelişimi

Eğitimli insan gücü yetiştirilmesinin en önemli kaynağını hiç şüphesiz üniversiteler oluşturmaktadır. Üniversitelerde verilen mesleki ve teknik eğitim iki ana kısımda incelenebilir: 1- Dört yıllık mesleki ve teknik eğitim veren fakülteler, 2- iki yıllık eğitim veren Meslek Yüksekokulları. Bunlardan Meslek Yüksekokulları (MYO), iş piyasasının ihtiyaç duyduğu ara elemanların yetiştirilmesi amacıyla kurulmuştur. Dört yıllık mesleki ve teknik eğitim veren fakültelerin amacı ise hem mesleki orta öğretim kurumlarının öğretmen ihtiyaçlarını, hem piyasanın ihtiyaç duyduğu mühendis, biyolog, kimyager gibi meslek dallarında yetişmiş nitelikli üst düzey personel ihtiyaçlarını karşılamaktır (Şahin ve Fındık, 2008). Bütün bunların yanında fakülteler, üniversite ve araştırma kurumlarının ihtiyaç duyduğu bilim adamlarının yetişmesinde de ilk basamaktır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu Meslek Yüksekokulunu (MYO) "belirli mesleklere yönelik nitelikli insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan, yılda iki veya üç dönem olmak üzere iki yıllık eğitim-öğretim sürdüren, ön lisans derecesi veren bir yükseköğretim kurumudur" şeklinde tanımlanmaktadır (Akdemir, 2018).

Türkiye'de 1933 yılında ilk üniversitenin kurulmasıyla başlayan yükseköğretim sürecinde Ağustos 2025 itibariyle gelinen noktada; devlet üniversitesi, vakıf üniversitesi ve diğer MYO'lar bünyesinde faaliyet gösteren 974 Meslek Yüksekokulu bulunmaktadır. Bu eğitim kurumlarında görev yapan toplam 24080 öğretim elemanı; örgün öğretim ve ikinci öğretim olmak üzere toplam 564,026 öğrenciye eğitim vermektedir. (YÖK, 2025).

1982 yılında yürürlüğe giren 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile üniversitelere bağlanan MYO'lar, hem teknik hem de sosyal alanlarda iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu nitelikli personelin yetiştirilmesinde kritik bir rol üstlenmiştir. Bu kurumlar, iki yıllık ön lisans programları aracılığıyla öğrencilere mesleki bilgi, uygulama becerisi ve sektörel deneyim kazandırmayı hedeflemektedir. Son yıllarda MYO sayısında gözle görülür bir artış yaşanmış; 2020'li yılların başında Türkiye genelinde 900'ün üzerinde MYO faaliyet göstermektedir. Bu artış, yükseköğretime erişim olanaklarının genişlemesi, bölgesel kalkınma hedefleri ve işgücü piyasasının çeşitlenen talepleriyle yakından ilişkilidir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Bununla birlikte, MYO'ların mevcut durumu, bazı yapısal sorunları da gündeme getirmektedir. Özellikle müfredat–sektör uyumsuzluğu, öğretim elemanı yetersizliği, staj ve uygulamalı eğitim imkanlarının sınırlılığı, mezunların istihdam oranlarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, teknolojik gelişmelerin hızına paralel olarak program içeriklerinin güncellenmesinde gecikmeler yaşanabilmektedir. Buna karşın, üniversite–sanayi iş birliğini güçlendirmeye yönelik projeler, Erasmus+ ve diğer uluslararası programlar ile MYO'ların kalite standartlarının yükseltilmesi yönünde önemli adımlar atılmaktadır. Dolayısıyla, MYO'ların Türkiye'de mesleki eğitimin niteliğini artıracak şekilde yeniden yapılandırılması hem istihdam politikaları hem de sürdürülebilir ekonomik büyüme açısından stratejik bir önem taşımaktadır.

MYO Mezunlarının İşsizlik Kaygısını Etkileyen Gelişmeler

Üniversite öğrencileri arasında ülkemizde yaygın olarak görülen kaygı türlerinden biri de geleceğe yönelik belirsizlikten kaynaklanan endişelerdir. Bu durum, çoğunlukla işsizlik kaygısı olarak tanımlanmaktadır. İşsizlik kaygısı; yeni mezun olmuş bireylerin, iş arayanların ya da hâlihazırda bir işte çalışan kişilerin, çeşitli nedenlerle iş bulamayacakları veya mevcut işlerini kaybedebilecekleri yönündeki olumsuz düşünce ve duyguları içselleştirmeleri şeklinde ifade edilebilir (Sezer Akgün, 2019).

Kaygı, hayatın çeşitli dönemlerinde herkesin farklı yoğunluklarda deneyimleyebileceği doğal bir duygudur. Düşük düzeyde hissedildiğinde bireyi harekete geçiren, dikkatini artıran ve problem çözme becerilerini geliştiren olumlu bir işlev görebilir. Ancak kaygının şiddeti arttıkça, bu duygu bireyin yaşamını olumsuz etkileyen, engelleyici ve zarar verici bir hâl alabilir. Orta düzeyde kaygı, dikkat dağınıklığı, engellenmişlik hissi, kalp çarpıntısı gibi belirtilerle kendini gösterebilirken; yüksek düzeyde kaygı, algı ve düşünce süreçlerinde bozulmalara, kişinin kendini kaybedeceği ya da kontrolü yitireceği korkusuna, nefes alamama hissine, ölüm korkusuna ve benliğin bütünlüğünün tehdit altında olduğu düşüncesine yol açabilir (Yılmaz, 2016).

Kaygı, bireylerin kişisel gelişimini etkileyen ve günlük yaşamdaki sosyal ilişkilerinden eğitim süreçlerine, katıldıkları sosyal etkinliklere kadar pek çok alanda olumsuz etkiler yaratabilen bir duygu durumudur. Öğrencilerde bu duygu, genellikle sınav öncesinde sınav kaygısı olarak baş gösterir; ancak üniversiteye geçişle birlikte yaşam alanının değişmesi, yeni ilişkiler kurulması, beslenme ve barınma koşulları gibi yaşamsal faktörler ile mezuniyet sonrası iş bulma süreci de kaygı düzeylerini artırmaktadır. Kaygı, literatürde iki temel türde incelenmektedir: Durumluk kaygı ve sürekli kaygı. Durumluk kaygı, bireylerin karşılaştıkları anlık tehlike ya da stres yaratan durumlara verdikleri geçici bir tepki olarak tanımlanırken; sürekli kaygı, bireyin tehditleri çevresel değil, daha çok kendi iç dünyasından kaynaklı olarak algıladığı, daha kalıcı ve yapısal bir kaygı türüdür (Akdemir & Çiçek, 2022).

Üniversiteye hazırlık sürecinde başlayan kaygılar, öğrenciler üniversiteye yerleştikten sonra da sona ermemekte, aksine eğitim hayatı boyunca çeşitli etkenlerle devam etmektedir. Üniversite yaşamı süresince öğrencilerin yaşadığı şehir, ekonomik koşulları, üniversite ortamındaki sosyal ilişkiler ve barınma gibi pek çok unsur, bu kaygıların oluşmasında ve sürmesinde önemli rol oynamaktadır (Aytaç ve Dursun, 2009).

Üniversitede öğrencilerinde yaşanan işsizlik kaygısının birtakım faktörlerden etkilendiği bilinmektedir. Bu faktörler arasında "ekonomideki istihdam zorlukları, çevresel ve sosyal baskı,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

kişisel karamsarlık ve özgüven eksikliği, niteliksel olarak bilgi ve beceri eksikliği'' olarak ifade edilmektedir (Tekin Tayfun & Korkmaz, 2016).

Konuyla ilgili Basmacı vd. (2017)'nin ön lisans öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada, cinsiyet değişkeni açısından kaygı düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı, bununla birlikte bölümünden memnun olanların bölümünden memnun olmayanlara göre kaygı düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çevik vd. (2019) yaptıkları araştırmada ön lisans öğrencilerinin istihdam kaygı düzeylerinde cinsiyetler arasında farkın olmadığı ancak okunan bölümler açısından farklılıkların bulunduğu tespit edilmiştir. Aynı araştırmada öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyi ile öğrencilerin kaygı düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmadığı da ortaya çıkan bulgular arasında olmuştur.

Son olarak Etçi vd. (2019)'nin MYO öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada kız öğrencilerin kaygı düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aynı araştırmada Öğrenim gördüğü bölümü isteyerek seçen meslek yüksekokulu öğrencilerinin kaygı düzeyleri daha düşük bulunmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu MYO ve Bolu Teknik Bilimler MYO öğrencilerinin kaygı düzeyleri ve bu kaygı düzeylerini etkileyen faktörleri analiz etmektir. Ön lisans öğrencilerinin üniversite yılları ve mezuniyet sonrasındaki iş bulma kaygıları hem üniversite hayatlarında hem de sonraki yıllarda, sosyal hayatlarına ve sağlık durumlarına etki edebileceğinden, söz konusu etkiye sebep olabilecek faktörler ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Evreni

Çalışmanın ana kütlesini Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Meslek Yüksekokulu ve Bolu Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu 2024-2025 Bahar döneminde eğitim ve öğretimlerine devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Söz konusu evrenin tamamına ulaşmanın ekonomik ve zaman açısından mümkün olmaması nedeniyle her bir programı temsil edecek öğrenciler Tesadüfi Olmayan Örnekleme Yöntemlerinden Kolayda Örnekleme yöntemi aracılığı ile her bir programdan en 20 öğrenci olacak biçimde tespit edilmiştir. Bu durumda araştırmanın örneklemini ilgili Meslek Yüksekokullarının Bankacılık ve sigortacılık, Muhasebe ve vergi, Turizm ve otel işletmeciliği, İşletme yönetimi, Sağlık Kurumları İşletmeciliği, İnsan Kaynakları Yönetimi, Kooperatifçilik, Bilgisayar Teknolojileri, Elektronik Teknolojisi, Elektrik ve Enerji, Otomotiv, Tasarım, Tekstil Teknolojisi, Gıda Teknolojisi ve Peyzaj ve Süs Bitkileri programlarında eğitim ve öğretimine devam eden toplam 380 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma verileri 2025 yılı Mayıs ve Haziran aylarında yüz yüze yapılan görüşmelerle elde edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak katılımcı öğrencilerin kişisel bilgilerinin araştırıldığı 'Kişisel Bilgi Formu' kullanılmıştır. Formun ilk bölümde demografik bilgiler yer alırken ikinci bölümünde ise öğrencilerin istihdam kaygılarını öğrenmeye yönelik ifadelerin yer aldığı ölçek ifadeleri bulunmaktadır. Öğrencilerin istihdam kaygılarını öğrenmeye yönelik ifadelerin

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

oluşturulmasında Demir (2016)'in çalışmalarından yararlanılmıştır. Araştırmada analizlerinden frekans analizi, T testi ve Anova analizlerinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen verilere uygulanan analiz bulguları ile katılımcıların demografik bilgileri yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Cinsiyet	**f**	**%**	**Yaşanılan Yer**	**f**	**%**
Erkek	127	33,4	Büyükşehir	132	34,7
Kadın	253	66,6	İl	139	36,6
Yaş	**f**	**%**	İlçe	70	18,4
18 ve altı	28	6,6	Köy	39	10,3
19	49	20,8	**Aile Gelir Ort.**	**f**	**%**
20	103	27,1	23000 TL ve altı	96	25,3
21	77	20,3	23001 TL- 40000 Tl	109	28,7
22	43	11,3	40001 TL-60000 TL	83	21,8
23	14	3,7	60001 TL -80000 TL	48	12,6
24	11	2,9	80001 TL ve üstü	44	11,6
25 ve üstü	28	7,4			
Toplam	**380**	**100**	**Toplam**	**380**	**100**

Tablo 1'de katılımcıların demografik özellikleri yer almaktadır. Cinsiyet dağılımına bakıldığında, katılımcıların %66,6'sının kadın (n=253) ve %33,4'ünün erkek (n=127) olduğu görülmektedir. Bu durum, araştırma örnekleminde kadın katılımcıların belirgin şekilde daha fazla temsil edildiğini göstermektedir.

Yaş dağılımında en büyük grubu 20 yaş (%27,1) oluşturmaktadır. Bunu 21 yaş (%20,3) ve 19 yaş (%20,8) takip etmektedir. Daha düşük oranlarda 22 yaş (%11,3), 25 yaş ve üzeri (%7,4) ve 18 yaş ve altı (%6,6) katılımcı yer almaktadır. Bu dağılım, örneklemin ağırlıklı olarak genç yetişkinlerden oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Yaşanılan yer açısından, katılımcıların en yüksek oranı il merkezlerinde yaşayanlar (%36,6) oluştururken, bunu büyükşehir (%34,7), ilçe (%18,4) ve köy (%10,3) izlemektedir. Bu durum, kentsel yerleşim yerlerinde yaşayan katılımcıların çoğunlukta olduğunu göstermektedir.
Aile gelir düzeyi verilerine göre, katılımcıların en büyük grubu 23.001 TL – 40.000 TL gelir aralığında (%28,7) yer almaktadır. Bunu 23.000 TL ve altı (%25,3) ve 40.001 TL – 60.000 TL (%21,8) gelir grupları takip etmektedir. Daha yüksek gelir aralıklarında ise 60.001 TL – 80.000 TL (%12,6) ve 80.001 TL ve üzeri (%11,6) oranları yer almaktadır. Bu dağılım, örneklemin gelir düzeyinin ağırlıklı olarak orta ve alt-orta segmentte yoğunlaştığını göstermektedir. Genel olarak tablo, örneklemin çoğunlukla kadın, genç yetişkin, kentsel bölgelerde yaşayan ve orta gelir düzeyine sahip bireylerden oluştuğunu göstermektedir. Bu demografik yapı, araştırmanın diğer bulgularının yorumlanmasında önemli bir bağlamsal çerçeve sunmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Tablo 2. Katılımcıların Anne ve Baba Meslek Bilgileri

Baba Meslek	**n**	**%**	**Anne Meslek**	**n**	**%**
Özel Sektör Çalışanı	117	30,8	Özel Sektör Çalışanı	72	18,9
Serbest Meslek(Avukat, doktor, mali müşavir)	28	7,4	Serbest Meslek(Avukat, doktor, mali müşavir)	7	1,7
Kamu Sektörü Çalışanı	40	10,5	Kamu Sektörü Çalışanı	12	3,2
Tacir/Esnaf	46	12,1	Tacir/Esnaf	17	4,5
Emekli	109	28,7	Emekli	9	2,4
Çiftçi	27	7,1	İşsiz	1	,3
İşsiz	4	1,1	Ev hanımı	261	68,7
Vefat	9	2,4	Vefat	1	,3
Toplam	380	100	Toplam	380	100

Tablo 2'de katılımcıların anne ve babalarının meslek dağılımları verilmiştir. Verilere göre baba mesleklerinde en yüksek oranı özel sektör çalışanları (%30,8) oluşturmaktadır. Bunu emekliler (%28,7) ve tacir/esnaf (%12,1) takip etmektedir. Kamu sektörü çalışanları %10,5'lik bir orana sahipken, serbest meslek grubundakiler (avukat, doktor, mali müşavir vb.) %7,4 ile daha düşük bir oran göstermektedir. Çiftçiler %7,1 oranında temsil edilirken, işsiz (%1,1) ve vefat etmiş (%2,4) baba oranları ise oldukça düşüktür.

Anne mesleklerinde ise belirgin bir farklılık gözlenmektedir. Katılımcıların annelerinin büyük çoğunluğu ev hanımıdır (%68,7). İkinci sırada özel sektör çalışanları (%18,9) yer almaktadır. Diğer meslek grupları arasında tacir/esnaf (%4,5), kamu sektörü çalışanı (%3,2) ve emekliler (%2,4) daha düşük oranlara sahiptir. Serbest meslek (%1,7), çiftçi (%0,8), işsiz (%0,3) ve vefat etmiş (%0,3) anne oranları ise oldukça sınırlıdır.

Bu bulgular, baba mesleklerinin daha geniş bir sektörel dağılım gösterdiğini, ancak annelerin büyük çoğunluğunun ev hanımı olmasıyla meslek çeşitliliğinin sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, araştırma örnekleminde geleneksel iş bölümü kalıplarının hâlâ etkili olduğunu, erkeklerin çalışma hayatına katılımının kadınlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, baba mesleklerinin çeşitliliği, ailelerin sosyoekonomik durumuna ve katılımcıların yaşam koşullarına doğrudan yansıyabilecek bir değişken niteliği taşımaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Tercih Ettikleri Programlara Yönelik Düşünceleri

Part Time Çalışma Durumu	**n**	**%**	**Program Tercihini Kim Yaptı**	**n**	**%**
Evet	217	57,1	Kendim yaptım	272	71,6
Hayır	163	42,9	Öğretmenim	19	5,0
Programı Sevme Durumu	**n**	**%**	Ailem	76	20,0
Evet	299	78,7	Diğer	13	3,4
Hayır	81	21,3			
Toplam	380	100	Toplam	380	100

Tablo 3'te, katılımcıların program tercihlerine yönelik bazı demografik ve tercih davranışları verileri sunulmaktadır. Bulgulara göre, katılımcıların %57,1'i (n=217) part-time çalıştığını,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

%42,9'u (n=163) ise çalışmadığını belirtmiştir. Programı sevme durumu incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%78,7; n=299) tercih ettikleri programı sevdiği, %21,3'ünün (n=81) ise sevmediği görülmektedir.

Program tercihinin kim tarafından yapıldığına bakıldığında ise katılımcıların %71,6'sının (n=272) tercihi kendisinin yaptığı, %20'sinin (n=76) ailelerinin yönlendirmesiyle karar verdiği, %5'inin (n=19) öğretmenlerinin etkisiyle tercih yaptığı ve %3,4'ünün (n=13) ise diğer faktörlere bağlı olarak seçim yaptığı anlaşılmaktadır.

Veriler, öğrencilerin program tercihinde büyük oranda kendi kararlarını verdiklerini ve tercih ettikleri programı çoğunlukla sevdiklerini göstermektedir. Bu durum, öğrencilerin akademik seçimlerinde özerk olduklarını ve kendi ilgi alanlarına uygun programları seçtiklerini düşündürmektedir. Part-time çalışma oranının da yarıdan fazla olması, öğrencilerin eğitimleri sırasında ekonomik destek sağlamak veya iş deneyimi kazanmak amacıyla çalışmayı tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, aile ve öğretmen etkisinin sınırlı kalması, yükseköğretim tercihlerinde bireysel karar verme eğiliminin güçlü olduğunu işaret etmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların En Çok Tercih Ettikleri Sosyal Medya Platformları

Sosyal Medya Adı	**n**	**%**
Instagram	306	80,5
Facebook	8	2,1
YouTube	13	3,4
Linkedın	26	6,8
TikTok	27	7,1
Toplam	380	100,0

Tablo 4'te yer alan verilere göre katılımcıların en çok tercih ettikleri sosyal medya platformunun açık ara farkla Instagram olduğu görülmektedir. Toplam 380 katılımcının 306'sı (%80,5) Instagram'ı en çok tercih edilen platform olarak belirtmiştir. Bunu sırasıyla TikTok (%7,1), LinkedIn (%6,8), YouTube (%3,4) ve Facebook (%2,1) takip etmektedir.

Bu sonuçlar, genç kullanıcılar arasında görsel odaklı, hızlı etkileşim sağlayan ve popüler kültür unsurlarının yoğun olduğu platformların öne çıktığını göstermektedir. Instagram'ın yüksek oranı, platformun hem sosyal etkileşim hem de içerik tüketimi açısından çok yönlü kullanım imkânı sunduğunu ortaya koymaktadır. TikTok'un ikinci sırada yer alması, kısa video formatlarının giderek artan popülaritesini yansıtırken; LinkedIn'in üçüncü sırada bulunması ise katılımcıların profesyonel ağ oluşturma eğilimini de işaret etmektedir. Facebook'un düşük tercih oranı, platformun özellikle genç kullanıcılar nezdinde popülerliğini kaybettiğine dair literatürdeki eğilimle uyumludur.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Tablo 5. Katılımcıların Tercih Ettikleri Programlar

Program Adı	n	%
Bankacılık ve Sigortacılık	66	17,4
Muhasebe ve Vergi	57	15,0
Turizm ve Otel İşletmeciliği	30	7,9
İşletme Yönetimi	46	12,1
Sağlık Kurumları İşletmeciliği	30	7,9
İnsan Kaynakları Yönetimi	27	7,1
Kooperatifçilik	7	1,8
Bilgisayar Teknolojileri	22	5,8
Elektrik ve Enerji	20	5,3
Otomotiv	12	3,2
Tekstil Teknolojisi	30	7,9
Gıda Teknolojisi	18	4,7
Peyzaj ve süs Bitkileri	15	3,9
Toplam	380	100,0

Tablo 5'te, katılımcıların tercih ettikleri programların dağılımı frekans ve yüzde değerleriyle sunulmaktadır. Bulgulara göre, en çok tercih edilen program Bankacılık ve Sigortacılık olup katılımcıların %17,4'ü (n=66) bu alana yönelmiştir. Bunu %15,0 (n=57) ile Muhasebe ve Vergi, %12,1 (n=46) ile İşletme Yönetimi izlemektedir. Turizm ve Otel İşletmeciliği, Sağlık Kurumları İşletmeciliği ve Tekstil Teknolojisi programlarının her biri yaklaşık %7,9'luk (n=30) bir orana sahiptir.
Daha düşük tercih oranına sahip programlar arasında İnsan Kaynakları Yönetimi (%7,1; n=27), Bilgisayar Teknolojileri (%5,8; n=22), Elektrik ve Enerji (%5,3; n=20), Otomotiv (%3,2; n=12), Peyzaj ve Süs Bitkileri (%3,9; n=15) ve Gıda Teknolojisi (%4,7; n=18) yer almaktadır. En az tercih edilen alan ise %1,8 (n=7) oranıyla Kooperatifçilik olmuştur.

Veriler, katılımcıların tercihlerinin daha çok finans, muhasebe ve işletme gibi ekonomi temelli programlara yoğunlaştığını göstermektedir. Bu durum, iş piyasasında bu alanlara olan talebin yüksekliği veya öğrencilerin bu bölümleri daha fazla istihdam fırsatı sunduğu şeklindeki algısı ile açıklanabilir. Turizm, sağlık ve tekstil gibi sektör odaklı programların da orta düzeyde tercih edilmesi, bölgesel istihdam olanakları veya kişisel ilgi alanlarıyla ilişkili olabilir. Teknik ve tarımsal alanların görece düşük oranda tercih edilmesi, öğrencilerin bu sektörlere yönelik ilgisinin veya farkındalığının sınırlı olabileceğini düşündürmektedir.

Açımlayıcı Faktör Analizi

Meslek yüksekokulu öğrencilerinin mesleki eğitime yönelik tutumlarının iş bulma kaygısına yönelik etkisini açıklayabilmek için yapılan bu çalışmada kullanılan ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Ölçeklerin yapı geçerliliğini kanıtlamak için faktör analizi ve güvenilirlik düzeyini tespit etmek için Cronbach Alpha güvenilirlik analizleri yapılmıştır. 22

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

sorudan oluşan taslak ölçeğin yapı geçerliğini ortaya koyabilmek için açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 6. KMO ve Bartlett's Test Değerleri

KMO and Bartlett's Testi		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,915
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	4627,488
	df	231
	Sig.	,000

KMO katsayısının 0,915 bulunması araştırmada kullanılan örnek büyüklüğünün yeterli olduğunu göstermektedir.

Tablo 7. Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

İfadeler	Faktörler				
	1	2	3	4	5
Çaresizlik					
Özel sektörde çalışma şartlarının iyi olmaması iş alanımı daraltmaktadır.	,563				
Özel sektörde çalışabilmek için iş tecrübesinin aranması, istediğim işi bulmamda beni endişelendirmektedir.	,588				
Kendi işimi kurma konusunda devletten yeterli desteği bulamayacağımı düşünüyorum.	,808				
Bir torpilim olmaksızın istediğim işi bulamayacağımı düşünüyorum	,750				
Kişisel gayretimi ortaya koysam da iyi bir iş bulamayacağımı düşünüyorum	,631				
Devletin işsizlikle mücadelede yetersiz kaldığını düşünmekteyim	,825				
İstihdam Yetersizliği					
Bölümümün mezunlarının istedikleri işte çalışamadıklarını görmek kaygımı arttırmaktadır.		,719			
Kamu kurumlarına yapılan atamaların mezun öğrenci sayısının çok altında olmasından endişe duymaktayım		,640			
Ülkemizdeki işsizlik oranının yüksek olması iş bulma kaygımı arttırmaktadır.		,632			
Bölümümün çok fazla mezun vermesi iş bulma imkânlarımı azaltmaktadır.		,673			
"Bu kadar mezun arasında iş bulamam" psikolojisiyle yaşıyorum		,712			
Sürekli iş bulma kaygısı ile yaşamak psikolojimi bozmaktadır		,705			
Ayrımcılık					

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Cinsiyetimden dolayı uygun bir iş bulamayacağımı düşünüyorum			,792		
Dini hassasiyetlerime uygun bir iş bulamama kaygısı yaşamaktayım			,771		
Yakın çevremdeki insanların bölümüme karşı olumsuz düşünceleri kişisel gayretimi azaltmaktadır.			,548		
Kişisel Yeterlilik					
Mezun olduktan sonra rahatlıkla istediğim işi bulacağımı düşündüğümden dolayı iş bulma kaygısı yaşamıyorum				,771	
Kendi işimi kuracağımdan dolayı iş bulma kaygım yok.				,824	
Bölümümde elde ettiğim bilgi düzeyim arttıkça iş bulma kaygım günden güne azalıyor.				,803	
Deneyimsizlik					
Okul döneminde stajın olmaması iş bulmamı zorlaştıracaktır.					,816
"Okul döneminde zorunlu staj yapsaydım daha rahat iş bulabilirdim" diye düşünüyorum.					,844
Ölçeğin Toplam Açıklanan Varyans Oranı					67,095
Ölçeğin Cronbach's Alfa Değeri					,703

Öğrencilerin istihdam kaygılarını ortaya koymak amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Çaresizlik, İstihdam Yetersizliği, Ayrımcılık, Kişisel Yeterlilik ve Deneyimsizlik olmak üzere 5 boyut ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan boyutlar öğrencilerinin istihdam kaygılarının yaklaşık % 67'sini açıklamaktadır.

Ölçekte binişik olan 2 analizden çıkarılmıştır. Bir madde ise boyutu açıklamada yetersiz kaldığı gerekçesi ile analizden çıkarılmıştır. Sonuç olarak iş bulma kaygısı ölçeği 20 madde ve 5 boyut olarak analiz edilmiştir.

Bağımsız Grup t-Testi Sonuçları

Bu bölümde öğrencilerin istihdam kaygı boyutları açısından cinsiyetleri, okudukları programı sevip sevmeme durumları ile part time çalışma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunup bulunmadığını öğrenmek amacıyla yapılan bağımsız örneklem T testi sonuçları yer almaktadır. Analizler neticesinde öğrencilerin istihdam kaygı boyutları açısından sadece cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçları tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. İstihdam Kaygısı Ölçeğinin Cinsiyete Göre Farklılaşması

Çaresizlik	**N**	**X**	**SS**	**t**	**p**
Erkek	127	3,4357	1,09392	4,874	,000
Kadın	253	3,9196	,80734		
Ayrımcılık	**N**	**X**	**SS**	**t**	**p**
Erkek	127	2,5276	1,09869	**3,510**	,014
Kadın	253	2,9170	,97845		
Deneyimsizlik	**N**	**X**	**SS**	**t**	**p**
Erkek	127	3,0591	1,26242	**2,364**	,017
Kadın	253	3,3518	1,07125		

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Kişisel Yeterlilik	**N**	**X**	**SS**	**t**	**p**
Erkek	127	2,8950	1,03186	**1,110**	,797
Kadın	253	2,7721	1,01112		
İstihdam Yetersizliği	**N**	**X**	**SS**	**t**	**p**
Erkek	127	3,3976	1,06699	**5,321**	,000
Kadın	253	3,9130	,78799		

Tablo incelendiğinde, istihdam kaygısının alt boyutlarının büyük çoğunluğunda (çaresizlik, ayrımcılık, deneyimsizlik, istihdam yetersizliği) kadın öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek puanlara sahip olduğunu ve bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Sadece kişisel yeterlilik boyutunda anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu bulgular, kadın öğrencilerin iş bulma sürecinde çaresizlik, ayrımcılığa uğrama, kendini deneyimsiz hissetme ve istihdam yetersizliği konularında yapısal ve toplumsal faktörlerden kaynaklı olarak daha fazla kaygı yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

4.3. Anova Analizi Sonuçları

Öğrencilerin istihdam kaygılarının boyutları açısından okudukları program, yaşları, ebeveynlerin meslekleri, program tercihlerinde etkili olan kişiler ve yaşadıkları yerleşim yerleri arasında farklılık olup olmadığını test etmek için Tek Yönlü Anova Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Katılımcıların istihdam kaygı boyutları açısından anne mesleği, baba mesleği, ailenin aylık ortalama geliri, katılımcıların yaşları ve program tercihlerinde etkili olan kişiler arasında istatistiksel olarak herhangi bir farklılık tespit edilmemiştir. Katılımcıların sadece yaşadıkları yerleşim yerleri arasında istihdam kaygısı boyutlarından deneyimsizlik boyutu açısından farklılık tespit edilmiştir. Bu bulguya ait bilgiler tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9. İstihdam Kaygısı Ölçeğinin Yaşanılan Yerleşim Yerine Göre Farklılaşması

Deneyimsizlik	**N**	**X**	**SS**	F	**p**	Fark
Büyükşehir	132	3,4053	,10091	2,732	,044	1>3
Şehir	139	3,2194	,10019			
İlçe	70	2,9500	,12632			
Köy	39	3,4103	,16620			

Analiz sonucunda, öğrencilerin yaşadıkları yerleşim birimine göre deneyimsizlik boyutunda anlamlı farklılık bulunmuştur ($F(3, 376)=2,732$, $p=0,044$). Post-hoc karşılaştırmalara göre, büyükşehirde yaşayan öğrencilerin deneyimsizlik puan ortalaması ($\bar{X}=3,4053$), ilçede yaşayan öğrencilerin ortalamasından ($\bar{X}=2,9500$) anlamlı düzeyde yüksektir.

Bu bulgu, büyükşehirlerde yaşayan öğrencilerin, ilçelerde yaşayanlara kıyasla iş hayatına dair deneyim eksikliği konusunda daha yüksek kaygı yaşadıklarını göstermektedir. Bunun olası nedenleri arasında, büyükşehirlerdeki rekabetin yoğunluğu, iş başvurularında deneyim beklentisinin daha yüksek olması ve öğrencilerin iş piyasasına girişte kendilerini yeterince hazır hissetmemeleri sayılabilir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Sonuç olarak, yerleşim birimine göre deneyimsizlik kaygısının özellikle büyükşehir–ilçe ekseninde farklılaştığı; büyükşehirlerde yaşayan öğrencilerin bu kaygıyı daha yoğun yaşadığı tespit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulguları, Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin istihdam kaygılarının çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ve bu kaygıların belirli demografik faktörlere göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Analizler sonucunda, istihdam kaygısının "Çaresizlik, İstihdam Yetersizliği, Ayrımcılık, Kişisel Yeterlilik ve Deneyimsizlik" olmak üzere beş boyutta şekillendiği tespit edilmiştir. Özellikle kadın öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla çaresizlik, ayrımcılık, deneyimsizlik ve istihdam yetersizliği boyutlarında daha yüksek puanlar elde etmesi, toplumsal cinsiyet rolleri, istihdamda fırsat eşitsizlikleri ve kadınların işgücü piyasasında karşılaştıkları yapısal engellerin önemini ortaya koymaktadır. Yerleşim yeri değişkeninde ise yalnızca deneyimsizlik boyutunda anlamlı farklılık bulunmuş; büyükşehirlerde yaşayan öğrencilerin ilçelerde yaşayanlara göre daha yüksek deneyimsizlik kaygısı taşıdığı belirlenmiştir. Bu durum, büyükşehirlerde iş rekabetinin yoğunluğu, iş başvurularında tecrübe beklentisinin yüksekliği ve staj/uygulama fırsatlarının adil dağılımının sağlanamaması gibi faktörlerle açıklanabilir.

Diğer demografik değişkenler (anne-baba mesleği, gelir düzeyi, yaş) açısından anlamlı farklılık tespit edilmemesi, istihdam kaygısının bu unsurlardan ziyade eğitim sürecindeki deneyimlerle, mesleki beceri düzeyiyle ve iş piyasasına dair algılarla daha yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca öğrencilerin önemli bir kısmının program tercihini kendi isteğiyle yapması ve tercih ettiği programı sevmesi, akademik motivasyonu yüksek bir örneklem grubuna işaret etse de, bu motivasyonun istihdam kaygısını tek başına azaltmaya yetmediği görülmektedir.

Araştırma bulgularına dayanarak şu öneriler geliştirilmiştir:

1. **Uygulamalı Eğitim ve Staj Programlarının Güçlendirilmesi:** Özellikle deneyimsizlik boyutundaki kaygıların azaltılması için MYO programlarında zorunlu staj uygulamaları yaygınlaştırılmalı, staj içerikleri sektör beklentilerine uygun biçimde güncellenmelidir.
2. **Cinsiyet Eşitliği Odaklı Destek Mekanizmaları:** Kadın öğrencilerin karşılaştıkları istihdam engellerini azaltmak amacıyla kariyer danışmanlığı, mentorluk programları ve kadın girişimcilere yönelik destek projeleri yaygınlaştırılmalıdır.
3. **Üniversite-Sektör İş birliği Modellerinin Geliştirilmesi:** İşverenlerin MYO mezunlarına yönelik algısını güçlendirecek, müfredatı güncelleyecek ve öğrencilerin profesyonel ağlarını genişletecek iş birliği projeleri hayata geçirilmelidir.
4. **Yerel ve Bölgesel İmkânların Artırılması:** İlçe ve kırsal bölgelerde yaşayan öğrencilerin sektörle temasını kolaylaştıracak yerel staj programları, iş fuarları ve çevrim içi kariyer etkinlikleri planlanmalıdır.
5. **Müfredatın Sektörel Dönüşüme Uyumlu Hale Getirilmesi:** Hızla değişen teknoloji ve iş gücü piyasası taleplerine uyum sağlamak için ders içerikleri düzenli aralıklarla sektör temsilcileriyle birlikte gözden geçirilmelidir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

6. **Psikososyal Destek Programlarının Yaygınlaştırılması:** Yüksek düzeyde istihdam kaygısı yaşayan öğrencilere yönelik olarak üniversite bünyesinde psikolojik danışmanlık ve stres yönetimi eğitimleri verilmelidir.

Sonuç olarak, MYO öğrencilerinin istihdam kaygıları sadece bireysel özelliklerden değil, aynı zamanda yapısal ve çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Bu nedenle hem eğitim politikalarının hem de üniversite–sektör işbirliğinin bütüncül bir yaklaşımla yeniden tasarlanması, mezunların iş gücü piyasasına daha hazır ve rekabetçi şekilde katılmalarına önemli katkı sağlayacaktır.

Bu bildiri, TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında desteklenen 1919B012415183 numaralı proje çerçevesinde geliştirilmiştir.

Kaynakça

Akdemir, A. (2018). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Mesleki, Sosyal ve Entelektüel Eğilimlerinin Araştırılması, *İşletme Araştırmaları Dergisi* , 10 (1), 493-527

Akdemir, H., & Çiçek, H. (2022). *İş Bulma Kaygısı*. İKSAD Yayınevi

Aytaç, Serpil ve Dursun, Salih, (2009). "Üniversite öğrencileri arasında işsizlik kaygısı" *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt XXVIII, Sayı 1:* 71-84

Basmacı, G., Tektaş, M., Tektaş, N. ve Ceviz N. Ö. (2017). Kaygı düzeylerini etkileyen faktörler: önlisans öğrencileri ve mezunları üzerine bir araştırma. Istanbul Journal of Social Sciences, 18, 69-85.

Ceylan Şaşmaz, E., & Öğüldü, E. (2024). Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Eğitime Yönelik Tutumlarının İş Bulma Kaygısına Etkisi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *11*(114), 2772–2780.

Çevik, V. A., & Öneren, M. (2019). Önlisans öğrencilerinin iş bulma endişeleri ve kaygı düzeylerinin belirlenmesi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (*8*), 1-12.

Demir, B. (2025). *[Tez başlığını buraya italik yazınız]* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Sayısal Yöntemler Bilim Dalı, Sivas.

Erözkan, A. (2011). Üniversite öğrencilerinin gelecek kaygısı düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Araştırmaları*, 45(1), 235–250.

Etci, H., Çiçek, H. Ve Kılıç, İ. (2019). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin işsizlik kaygısı üzerine bir araştırma, IV. Internatıonal Entrepreneurshıp, Employment And Career Congress 17-20 October 2019 Bodrum / MUĞLA / TURKEY

ILO. (2020). *Youth & COVID-19: Impacts on jobs, education, rights and mental well-being*. https://www.ilo.org

OECD. (2021). *Education at a Glance 2021: OECD Indicators*. OECD Publishing.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Sezer Akgün, S. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Niyeti İle İşsizlik Kaygısı Arasındaki İlişki.* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. (570672), EB Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi

Tekin Tayfun., A. N., & Korkmaz, A. (2016). Üniversite Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8(17),* 534-558.

TÜİK. (2024). *İşgücü İstatistikleri, Mayıs 2024*. Türkiye İstatistik Kurumu.

Tümkaya, M., & Çok, F. (2022). Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin işsizlik kaygıları: Nitel bir araştırma. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 18(2), 89–102.

Yıldız, A. (2020). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin kariyer planlamasında karşılaştıkları sorunlar. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 14(3), 35–52.

Yılmaz, S. (2016), Kaygı (Anksiyete) Bozuklukları, (ed. Nermin Gurhan), *Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliği* (s. 351) Ankara: Ankara Nobel Tıp Kitapevleri.

YÖK (2025). https://istatistik.yok.gov.tr/

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

COĞRAFİ İŞARETLİ ÜRÜNLER VE BOLU: KAVRAMSAL BİR İNCELEME

Doç. Dr. NİYAZİ GÜMÜŞ

niyazigumus@ibu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-8737-3114

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü

Özet

Bu çalışma, coğrafi işaret kavramını hem teorik çerçevede hem de uygulamalı örneklerle ele alarak, Türkiye genelindeki gelişmeleri ve Bolu ili özelindeki tescil durumlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Coğrafi işaretler; belirli bir bölgeyle özdeşleşmiş, üretim biçimi, ham maddesi veya geleneksel bilgi birikimiyle ayırt edici nitelikler taşıyan ürünleri koruma altına alan bir fikrî mülkiyet türü olarak hem ekonomik hem de kültürel yönden önemli işlevler üstlenmektedir. Bu bağlamda çalışmada, coğrafi işaretlerin tarihsel gelişimi, hukuki dayanakları, ekonomik etkileri ve toplumsal rolleri incelenmiştir. Araştırma ikincil veriler üzerinden kurgulanmıştır. Veriler ci.turkpatent.gov.tr web sitesinden elde edilmiştir. Araştırmada tescil ve başvuru sayıları, tescil türü, ürün grubu ve kurum sahibi verilerinin yanı sıra Bolu iline ait tescilli ürünlere yönelik veriler yer almaktadır. Veriler grafikler ve tablolar yoluyla ele alınmıştır. Analizler sonucunda, Bolu'nun coğrafi işaret açısından zengin bir il olduğun, özellikle mahreç işareti kapsamında yoğunlaştığı ve ürünlerin büyük çoğunluğunun gıda temelli olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, coğrafi işaretlerin yalnızca yerel ürünlerin korunması değil, aynı zamanda bölgesel kalkınmanın desteklenmesi ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğinde stratejik bir araç olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Bolu, coğrafi işaret, tescil

Giriş

Küreselleşme süreciyle birlikte yerel ürünlerin korunması, tanıtılması ve ekonomik değerlerinin artırılması günümüzde daha da önemli hale gelmiştir. Aynı zamanda nüfusun hızla artması yerel ürünlere yönelik talebi de artırmaktadır (Gümüş vd., 2017). Bu bağlamda, coğrafi işaretler (Cİ), hem tüketicilerin kalite ve orijin beklentilerine cevap veren hem de üreticilere ekonomik ve kültürel avantajlar sağlayan bir fikri mülkiyet aracı olarak öne çıkmaktadır. Coğrafi işaretli ürünler, belirli bir yöreyle özdeşleşmiş; üretim tekniği, ham madde yapısı veya geleneksel bilgi birikimiyle o bölgeye ait karakteristik özellikler taşıyan ürünleri tanımlamakta kullanılmaktadır. Bu ürünlerin korunması, yalnızca ekonomik kalkınma açısından değil; aynı zamanda kültürel mirasın yaşatılması ve kırsal kalkınmanın desteklenmesi açısından da stratejik bir rol oynamaktadır.

Türkiye, zengin kültürel çeşitliliği ve tarımsal üretim potansiyeli ile coğrafi işaretli ürünler bakımından oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Ancak bu potansiyelin etkin bir şekilde değerlendirilmesi, coğrafi işaretlerin kavramsal temellerinin iyi anlaşılması ve bu alandaki yasal, ekonomik ve sosyo-kültürel dinamiklerin çok boyutlu olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Bu bildiride, coğrafi işaretli ürünler kavramı detaylı bir şekilde incelenerek, bu kavramın tarihsel gelişimi, hukuki çerçevesi, ekonomik etkileri ve toplumsal önemi

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

değerlendirilecektir. Böylece coğrafi işaretlerin sadece bir etiketleme sistemi değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma aracı olarak nasıl işlev gördüğü ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Coğrafi İşaretli Ürün Kavramı

Coğrafi işaret (Cİ) kavramı, belirli bir coğrafi bölgeyle özdeşleşmiş ürünlerin niteliğini, ününü veya diğer karakteristik özelliklerini tanımlamak için kullanılan bir fikrî mülkiyet göstergesidir. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'ne (WIPO) göre, coğrafi işaretler; menşei belirli bir yöre olan, kalitesi veya ünü bu yöreye bağlı ürünlerin tanımlanmasında kullanılan işaretlerdir (WIPO, 2020). Avrupa Birliği mevzuatında da benzer şekilde, bu tür işaretler ürünlerin tüketici nezdinde güvenilirliğini ve ayırt ediciliğini artırıcı nitelikte görülmektedir (European Commission, 2021).

Coğrafi işaret kavramı, hem ekonomik hem de sosyo-kültürel açılardan değerlendirilmiştir. Barham (2003), coğrafi işaretlerin kırsal kalkınma politikaları içinde yerel üreticilere rekabet avantajı sağladığını ve yerel bilgi birikiminin korunmasına hizmet ettiğini belirtmektedir. Benzer şekilde, Bramley ve Kirsten (2007) de coğrafi işaretli ürünlerin kırsal toplulukların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağladığını vurgulamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bu sistemin üreticilere pazarda daha yüksek değer elde etme imkânı sunduğu ifade edilmektedir.

Türkiye bağlamında ise, coğrafi işaretlerin hem yerel kalkınma hem de kültürel mirasın korunması bakımından önemli bir araç olduğu çeşitli çalışmalarda dile getirilmiştir (Yercan, 2009; Demirbaş, 2015). Örneğin, Yercan (2009), Türkiye'de coğrafi işaretlerin doğru yönetilmesi durumunda, yerel üreticilerin örgütlenme kapasitelerinin ve ürünlerinin katma değerinin artırılabileceğini savunmaktadır. Demirbaş (2015) ise, tescil edilen ürünlerin sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyo-kültürel etkiler yarattığını, bu nedenle coğrafi işaret sisteminin çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini belirtmektedir.

Son yıllarda yapılan araştırmalar, tüketici tercihlerinde coğrafi işaretli ürünlerin güvenilirlik ve kalite simgesi olarak algılandığını göstermektedir (Teuber, 2010; Belletti et al., 2017). Bununla birlikte, coğrafi işaretlerin etkinliğinin yalnızca tescil ile sınırlı olmadığı, etkili denetim mekanizmaları, pazarlama stratejileri ve yerel katılım süreçleriyle desteklenmesi gerektiği de ifade edilmektedir (Vandecandelaere vd., 2010).

Coğrafi işaretler, genellikle iki temel alt kategoriye ayrılır: menşe adı (*designation of origin*) ve mahreç işareti (*geographical indication*). Bu ayrım hem Avrupa Birliği mevzuatında hem de Türkiye'de 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nda açık biçimde tanımlanmıştır.

Menşe adı, ürünün tüm veya esas niteliklerinin, üretiminin, işlenmesinin ve diğer tüm aşamalarının coğrafi sınırları belirli bir bölgede gerçekleşmesi durumunda kullanılan coğrafi işaret türüdür. Bu tür işaretlerde, ürünün özellikleri doğrudan ilgili bölgenin doğal ve beşeri unsurlarından kaynaklanmaktadır (TÜRKPATENT, 2024). Örneğin, *Malatya Kayısısı* veya *Ezine Peyniri* gibi ürünler, yalnızca bu bölgelerde üretilmeleri ve oraya özgü yöntemlerle işlenmeleri nedeniyle menşe adı kapsamında korunmaktadır.

Mahreç işareti ise ürünün belirli bir coğrafi bölgeyle ün, kalite veya diğer özellikler açısından bağlantılı olduğu, ancak üretim sürecinin bazı aşamalarının bu bölge dışında da gerçekleştirilebildiği durumlarda kullanılmaktadır. Mahreç işareti taşıyan ürünler, genellikle

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

belirli bir gelenek veya uzmanlıkla ilişkilendirilmiş olup, bu ün veya özellikler ilgili coğrafi bölgeyle özdeşleşmiştir (Barham & Sylvander, 1998). Örneğin, *Antep Baklavası*, üretiminin tamamı Gaziantep'te gerçekleşmek zorunda olmasa da ürünün itibarı ve üretim geleneği bu kentle özdeşleşmiştir.

Bu ayrım, ürünlerin tescil sürecinde ve denetim mekanizmalarında farklı uygulamaları beraberinde getirmektedir. Menşe adında ürünün tüm üretim sürecinin belirlenen bölgede gerçekleşmesi zorunlu iken, mahreç işaretinde bu zorunluluk daha esnektir (WIPO, 2020).

Her iki tür coğrafi işaretin de temel amacı, ürünün kaynağını, kalitesini ve geleneksel bilgisini koruyarak hem üreticiyi hem de tüketiciyi bilinçlendirmektir. Aynı zamanda bu işaretler, yerel kalkınma, kültürel mirasın yaşatılması ve katma değer yaratımı açısından stratejik birer araç olarak değerlendirilmektedir (Belletti & Marescotti, 2011).

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, coğrafi işaret kavramını hem teorik hem de uygulamalı açıdan ele alarak, Türkiye genelindeki gelişmeleri ve Bolu ili özelindeki coğrafi işaretli ürünlerin tescil durumlarını incelemektir.

Bu çalışma, Türkiye'de coğrafi işaretli ürünler sistemine dair kavramsal çerçeveyi ele almakta ve Bolu ili özelinde tescil edilen ürünlerin durumu üzerine betimsel bir analiz gerçekleştirmektedir. Araştırma yöntemi olarak belgesel tarama ve nicel veri analizi teknikleri bir arada kullanılmıştır. Öncelikle, coğrafi işaret kavramının tanımı, hukuki dayanakları ve ekonomik-sosyal etkilerine ilişkin literatür taraması yapılmış; ulusal ve uluslararası akademik yayınlar, mevzuat belgeleri, kurum raporları ve resmi veri kaynakları incelenmiştir. Bu kapsamda, WIPO, Avrupa Komisyonu, Türk Patent ve Marka Kurumu (TÜRKPATENT) gibi kurumlardan alınan bilgiler değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Bolu ili özelinde yürütülen bölümünde ise, TÜRKPATENT'in güncel tescil veri tabanı esas alınarak Bolu'ya ait coğrafi işaretli ürünler tek tek sınıflandırılmıştır. Ürünlerin başvuru tarihleri, tescil türleri (mahreç işareti, menşe adı), ürün grupları ve güncel tescil durumları tablo halinde düzenlenmiş; elde edilen veriler grafiksel olarak görselleştirilerek yorumlanmıştır. Ayrıca, tescil sahiplerinin kurum türlerine göre dağılımı, ürünlerin gruplara göre oranları ve başvuru-trend analizleri gibi sayısal değerlendirmeler yapılmıştır. Bu veriler ışığında, coğrafi işaretlerin Bolu özelindeki yayılımı, sektörel dağılımı ve yerel yönetimlerin sürece katkısı üzerine çıkarımlar yapılmıştır.

Sonuç olarak, araştırma yöntemi hem nitel hem de nicel veri kaynaklarının harmanlandığı, kuramsal çerçeve ile yerel uygulamaların birleştirildiği çok boyutlu bir analiz yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, coğrafi işaret sisteminin yalnızca kavramsal bir değerlendirmesini yapmakla kalmayıp, uygulamadaki görünümünü de ortaya koymayı hedeflemiştir.

Bulgular

Bu bölümde ikincil verilerden elde edilen verilerle birlikte bu verilerin yorumlarına yer verilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Şekil 1. Tescil ve Başvuru Sayıları

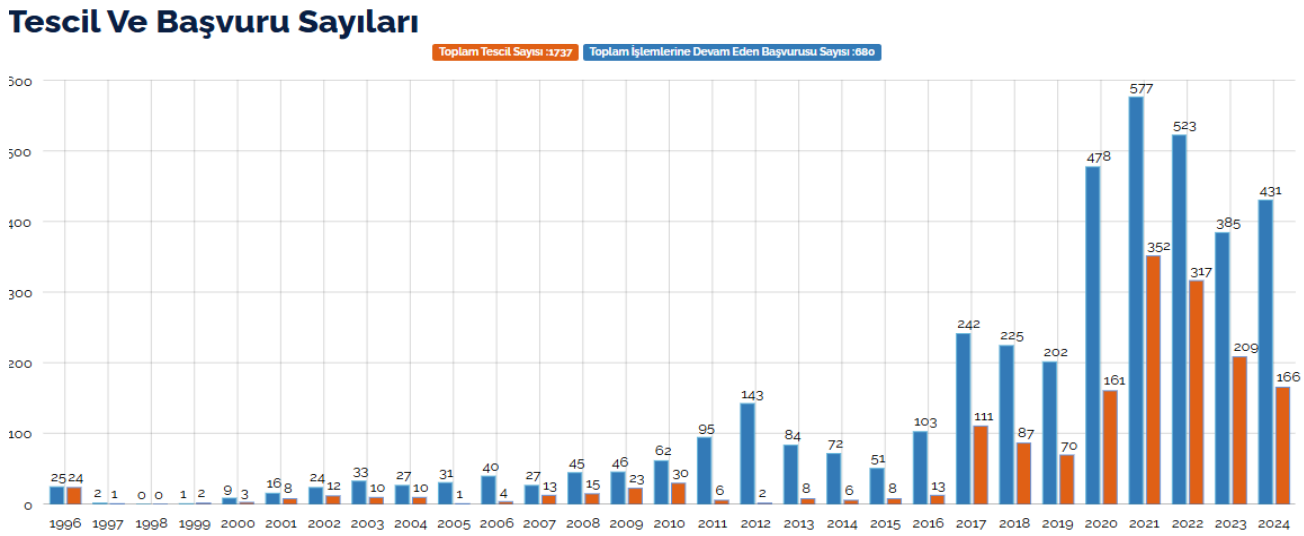

Kaynak: https://ci.turkpatent.gov.tr/Statistics/RegistrationAndApplication

Grafikte “Tescil ve Başvuru Sayıları” başlığı altında 1996 yılından 2024 yılına kadar olan döneme ait tescil (turuncu çubuk) ve devam eden başvuru (mavi çubuk) sayıları yıllara göre gösterilmektedir. En dikkat çekici eğilim, 2018 sonrasında hem başvuru hem de tescil sayılarında belirgin bir artış yaşanmasıdır. Özellikle 2020 yılında başvuru sayısı 478'e, 2021 yılında ise tescil sayısı 352’ye ulaşarak zirveye çıkmıştır. Bu artış, ilgili alana olan ilginin ya da ihtiyacın ciddi şekilde yükseldiğini göstermektedir. 2022 ve 2023 yıllarında ise hem başvuru hem tescil sayılarında düşüş gözlemlense de rakamlar hâlâ geçmiş yıllara göre oldukça yüksektir. 2024 verileri incelendiğinde, başvuru sayılarında yeniden bir artış (431), tescil sayılarında ise toparlanma eğilimi (166) dikkat çekmektedir.

1996–2010 arasındaki dönemde başvuru ve tescil sayılarının oldukça düşük ve istikrarsız olduğu görülmektedir; bu durum, sistemin o yıllarda henüz gelişmekte olduğunu ya da farkındalığın sınırlı kaldığını göstermektedir. 2011 yılından itibaren ise sürekli artan bir ivme yakalanmış, bu da sürece olan güvenin ve başvuruların düzenli olarak arttığını ortaya koymaktadır. Tescil sayılarının başvurulara oranla daha düşük olması ise sürecin değerlendirme, onay ya da uygunluk açısından seçici bir yapı sergilediğini düşündürmektedir.

Genel olarak grafik, başvuru ve tescil süreçlerinde yıllar içerisinde önemli bir büyüme yaşandığını, özellikle son 5–6 yılın bu alanda yoğun bir faaliyet dönemine işaret ettiğini ortaya koymaktadır. 2024 yılında gözlenen toparlanma, ilerleyen yıllarda yeniden artan bir eğilimin başlayabileceğine işaret etmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Şekil 2. Coğrafi İşaret Tescil Türleri

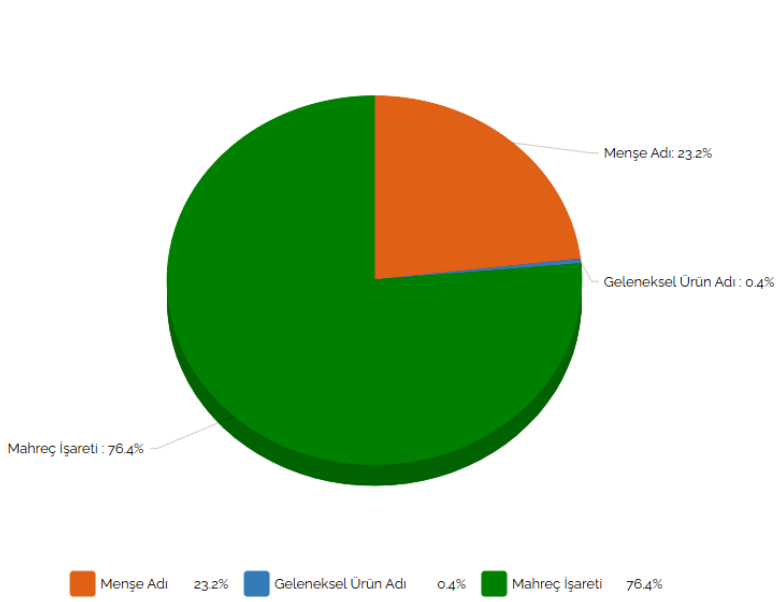

Kaynak: https://ci.turkpatent.gov.tr/Statistics/RegistrationAndApplication

Bu pasta grafik, tescil edilen ürünlerin türlerine göre dağılımını göstermektedir. Grafik verilerine göre tescil türlerinin büyük çoğunluğunu mahreç işareti oluşturmaktadır; bu tür, toplam tescillerin %76,4'ünü kapsamaktadır. Mahreç işareti, belirli bir coğrafi bölgeyle özdeşleşmiş ancak üretimi başka yerlerde de yapılabilen ürünler için verilen bir işaret türüdür. Bu yüksek oran, yöresel özellik taşıyan fakat üretim yerinden bağımsız olarak sürdürülebilen ürünlerin tescil açısından daha ön planda olduğunu göstermektedir.

İkinci sırada ise menşe adı yer almakta ve toplam tescillerin %23,2'sini oluşturmaktadır. Menşe adı, üretimin her aşamasının belirli bir coğrafi bölgede yapılması gereken ürünler için verilmektedir. Bu oran, üretimi yalnızca belirli bir bölgeye özgü olan ürünlerin de önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Ancak bu ürünlerin tescil süreci, mahreç işaretine kıyasla daha sınırlı kalmıştır.

Grafikte en düşük pay ise geleneksel ürün adı kategorisine aittir ve bu tür tesciller toplamın yalnızca %0,4'ünü oluşturmaktadır. Geleneksel ürün adı, belirli bir bölgeyle ilişkilendirilmeyen ancak geleneksel üretim biçimi veya tariflere göre yapılan ürünlere verilen bir işarettir. Bu oran, geleneksel bilgi ve tekniklerin korunması konusunda farkındalığın ve başvuruların oldukça düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Genel olarak grafik, coğrafi işaret tescillerinde mahreç işaretinin açık ara en çok tercih edilen tür olduğunu, menşe adının belirli bir ağırlığa sahip olduğunu, ancak geleneksel ürün adı tescillerinin ihmal edilecek kadar az kaldığını ortaya koymaktadır. Bu dağılım, yerel üreticilerin ve kurumların coğrafi bağa dayalı tescil türlerine daha fazla yöneldiğini, geleneksel üretim bilgisinin ise henüz yeterince değerlendirilmediğini göstermektedir.

Şekil 3. Coğrafi İşaretlerin Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

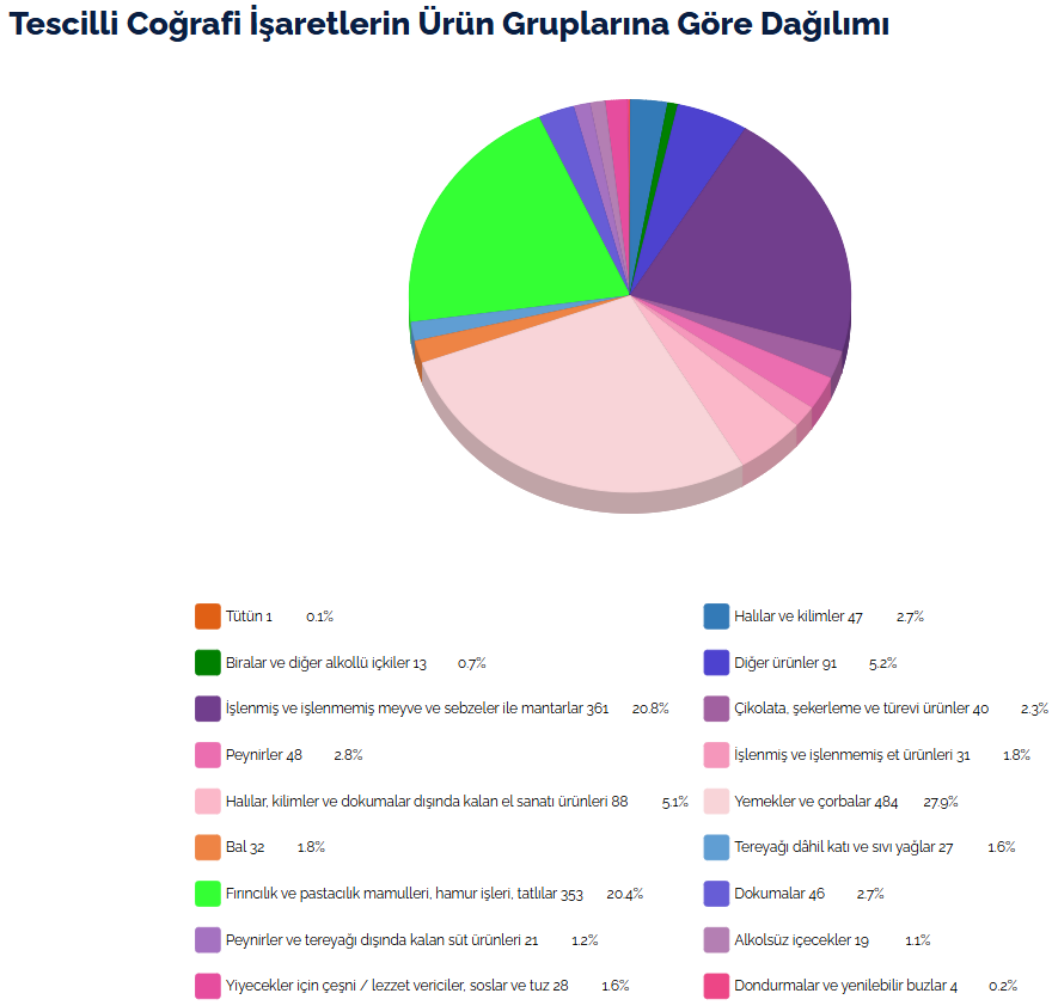

Kaynak: https://ci.turkpatent.gov.tr/Statistics/RegistrationAndApplication

Bu pasta grafik, tescilli coğrafi işaretlerin ürün gruplarına göre dağılımını göstermektedir. Grafik incelendiğinde, en büyük payın yemekler ve çorbalar grubuna ait olduğu görülmektedir; bu grup %27,9'luk oranla toplam tescillerin en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Bu durumu, Türkiye'de yerel yemek kültürüne ve yöresel mutfağa olan ilginin ve çeşitliliğin yüksek olmasıyla açıklamak mümkündür. İkinci sırada ise %20,8'lik oranla işlenmiş ve işlenmemiş meyve-sebzeler ile mantarlar yer almakta, bu da tarım ürünlerinin coğrafi işaretlemede önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Hemen ardından %20,4 oranla fırıncılık, pastacılık, hamur işleri ve tatlılar gelmektedir ki bu da yerel tatlı ve unlu mamul geleneğinin tescil açısından ne kadar güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

Hallar, kilimler ve dokumalar dışında kalan el sanatları ürünleri grubu %5,1'lik payla geleneksel el işçiliğine dair bir farkındalığın olduğunu, ancak daha az tescil alındığını göstermektedir. Diğer ürünler ise %5,2 ile oldukça heterojen bir kategoriyi yansıtmaktadır. Peynirler (%2,8), dokumalar (%2,7), çikolata ve şekerlemeler (%2,3) gibi ürün gruplarının payı daha sınırlıdır. Biralar ve diğer alkollü içkiler (%0,7), alkolsüz içecekler (%1,1), tütün (%0,1), dondurmalar ve yenilebilir buzlar (%0,2) gibi ürünlerin tescil oranı ise oldukça düşüktür. Bu, hem bu alanlardaki ürün sayısının az olduğunu hem de coğrafi işaret alma eğiliminin zayıf kaldığını göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Genel olarak grafik, Türkiye'de coğrafi işaret tescillerinin ağırlıklı olarak geleneksel mutfak ürünleri, tarımsal gıdalar ve el sanatları etrafında yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Bu dağılım, kültürel zenginliğin tescil sürecine nasıl yansıdığını gösterirken, bazı ürün gruplarında ise henüz potansiyelin tam olarak değerlendirilmediğini işaret etmektedir. Dolayısıyla, geleneksel olmayan ama yerel niteliği olan ürünlerde de farkındalık artırılarak daha dengeli bir dağılım sağlanabilir.

Şekil 4. Coğrafi İşaret Tescil Sahipleri

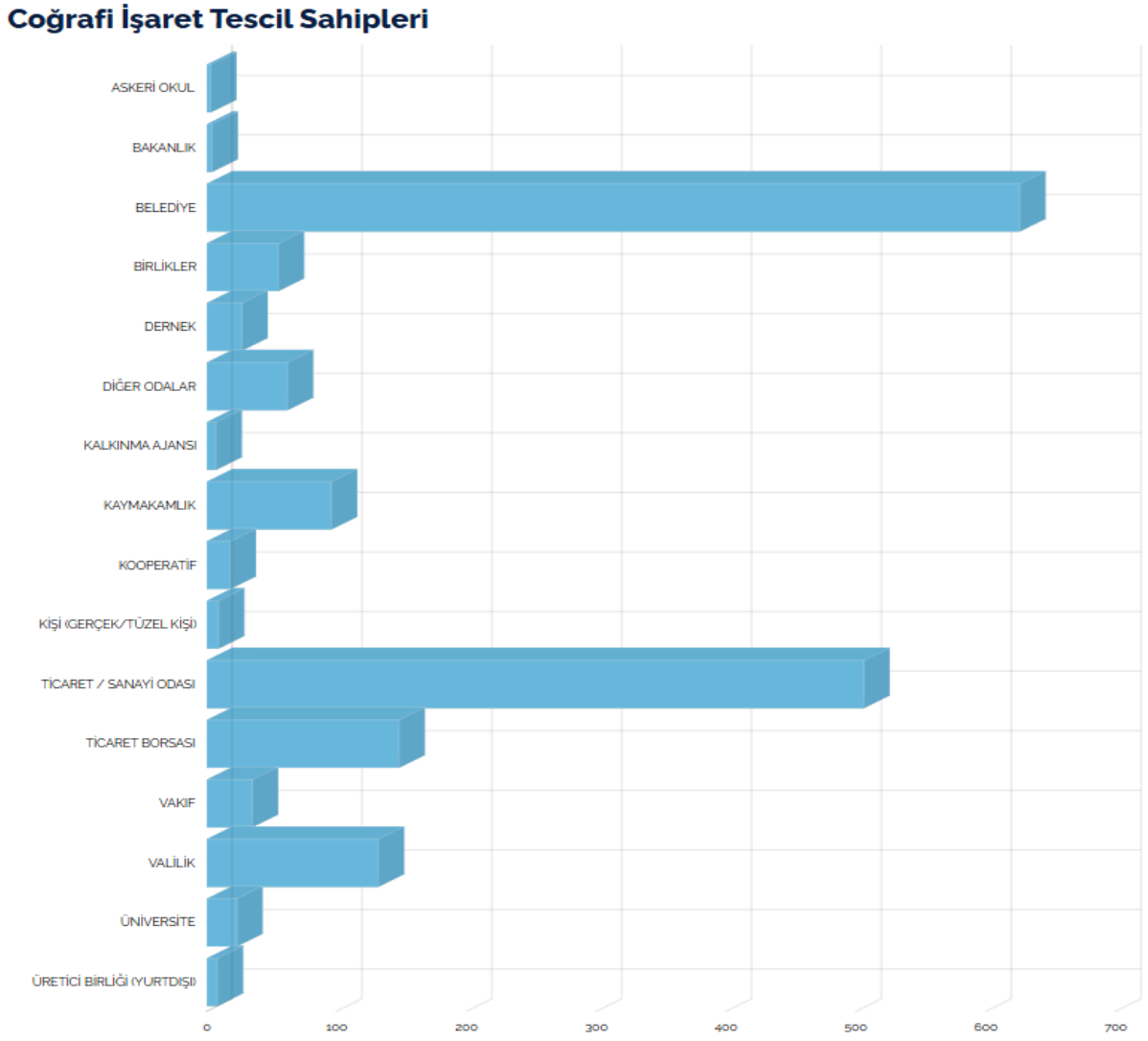

Kaynak: https://ci.turkpatent.gov.tr/Statistics/RegistrationAndApplication

Bu çubuk grafik, coğrafi işaretlerin tescil sahiplerini kurum türlerine göre göstermektedir. Grafik verilerine göre, coğrafi işaret tescillerinde en büyük payı belediyeler almaktadır. Belediyelerin bu alandaki başı çekmesi, yerel yönetimlerin yöresel ürünlerin tanıtımı, korunması ve markalaşması konusundaki aktif rollerini açıkça ortaya koymaktadır. Belediyeleri, ikinci sırada yer alan ticaret ve sanayi odaları takip etmektedir. Bu kurumlar, yerel ekonomiyi canlandırmak ve coğrafi işaretli ürünlerle bölgesel kalkınmayı desteklemek amacıyla önemli girişimlerde bulunmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Üçüncü sırada ise kaymakamlıklar ve ardından valilikler yer almakta olup, bu da merkezi yönetim temsilcilerinin de sürece belirli ölçüde katılım sağladığını göstermektedir. Ayrıca, ticaret borsaları, üniversiteler, kooperatifler, birlikler, vakıflar ve dernekler gibi çeşitli kurumlar da tescil sahibi olmasına rağmen, sayısal olarak daha sınırlı katkı sağlamaktadırlar. Grafik aynı zamanda bireysel ya da özel sektör temelli başvuruların da (gerçek/tüzel kişi olarak) mevcut olduğunu, ancak kamu kurumları kadar yaygın olmadığını göstermektedir.

Genel olarak grafik, coğrafi işaretlerin büyük ölçüde kamuya ait ya da kamuya yakın kurumlar (belediyeler, ticaret odaları, kaymakamlıklar, valilikler) tarafından tescillendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, yerel değerlerin korunmasında kamusal aktörlerin daha ön planda olduğunu ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşlarının bu süreçte daha sınırlı yer aldığını göstermektedir. Önümüzdeki süreçte kooperatifler, üretici birlikleri ve özel girişimlerin sürece daha fazla dahil edilmesi, coğrafi işaret sisteminin çeşitlenmesi ve yaygınlaşması açısından önemli bir adım olabilir.

Tablo 1. Bolu ili Coğrafi İşaret Tescilli Ürün Bilgileri

Ürün Adı	Başvuru Tarihi	Tescil Türü	Ürün Grubu	Durumu
Bolu Dağ Fındığı	18.12.2020	Menşe Adı	İşlenmiş ve işlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar	Tescilli
Bolu Fındık Şekeri	22.09.2020	Mahreç İşareti	Çikolata, şekerleme ve türevi ürünler	Tescilli
Bolu Göynük Uğut Tatlısı	9.12.2020	Mahreç İşareti	Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar	Tescilli
Bolu Kabaklı Gözlemesi	10.11.2020	Mahreç İşareti	Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar	Tescilli
Bolu Kanlıca Mantarı	23.02.2021	Mahreç İşareti	İşlenmiş ve işlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar	Tescilli
Bolu Kara Kabağı	11.10.2021	Mahreç İşareti	İşlenmiş ve işlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar	Tescilli
Bolu Keşi	22.09.2020	Mahreç İşareti	Peynirler ve tereyağı dışında kalan süt ürünleri	Tescilli
Bolu Kıbrıscık Pirinci	28.07.2020	Menşe Adı	Diğer ürünler	Tescilli
Bolu Kızılcık Tarhanası	1.12.2017	Mahreç İşareti	Yemekler ve çorbalar	Tescilli
Bolu Manda Kaymağı	5.10.2020	Mahreç İşareti	Peynirler ve tereyağı dışında kalan süt ürünleri	Tescilli
Bolu Patatesli Ekmeği	22.09.2020	Mahreç İşareti	Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar	Tescilli
Bolu Sarı Patatesi	10.11.2020	Menşe Adı	İşlenmiş ve işlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar	Tescilli
Bolu Çivril Fasulyesi	19.08.2020	Menşe Adı	İşlenmiş ve işlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar	Tescilli
Gerede Keşi	14.04.2021	Mahreç İşareti	Peynirler ve tereyağı dışında kalan süt ürünleri	Tescilli
Gerede Şakşak Helvası	6.11.2020	Mahreç İşareti	Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar	Tescilli
Göynük Bombay Fasulye	2.01.2018	Menşe Adı	İşlenmiş ve işlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar	Tescilli
Göynük Dik Börek/Göynük Oklava Tatlısı	7.12.2020	Mahreç İşareti	Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar	Tescilli
Göynük Kabaklı Yufka Tatlısı	7.12.2020	Mahreç İşareti	Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar	Tescilli
Göynük Tokalı Örtme	18.09.2017	Mahreç İşareti	Dokumalar	Tescilli
Mengen Höşmerimi	19.07.2022	Mahreç İşareti	Yemekler ve çorbalar	Tescilli

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Mengen Kaldırık Dolması	19.07.2022	Mahreç İşareti	Yemekler ve çorbalar	Tescilli
Mengen Kedibatmaz	19.07.2022	Mahreç İşareti	Yemekler ve çorbalar	Tescilli
Mengen Peyniri	6.10.2023	Mahreç İşareti	Peynirler	Tescilli
Mudurnu Bal Kabaklı Gözlemesi	12.04.2021	Mahreç İşareti	Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar	Tescilli
Mudurnu Basma Helva	23.12.2020	Mahreç İşareti	Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar	Tescilli
Mudurnu Kaşık Sapı	28.05.2021	Mahreç İşareti	Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar	Tescilli
Bolu Bal Kabağı	7.10.2021	Menşe Adı	İşlenmiş ve işlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar	Başvuru
Gerede Gül Reçeli	3.03.2025	Mahreç İşareti	Çikolata, şekerleme ve türevi ürünler	Başvuru
Gerede Makarna Keşi	16.10.2024	Mahreç İşareti	Peynirler	Başvuru
Kıbrıscık Yayla Kurusu	10.01.2025	Mahreç İşareti	Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar	Başvuru

Kaynak: https://ci.turkpatent.gov.tr/Statistics/RegistrationAndApplication

Tablo, Bolu ili ve ilçelerine ait coğrafi işaretli ürünlerin listesini ve bu ürünlerin tescil türleri ile ait oldukları ürün gruplarını detaylı şekilde sunmaktadır. Listeye göre Bolu, zengin bir yöresel ürün çeşitliliğine sahiptir ve bu ürünlerin büyük bölümü tescil altına alınmıştır. Ürünler arasında tarım ürünlerinden tatlılara, süt ürünlerinden sebzelere kadar geniş bir yelpaze yer almaktadır.

Tescil türlerine bakıldığında, ürünlerin büyük çoğunluğunun mahreç işareti ile tescillendiği görülmektedir. Bu durum, ürünlerin belirli bir coğrafi bölgeyle özdeşleşmiş ancak üretimi başka yerlerde de mümkün olan türler olduğunu göstermektedir. Öte yandan, daha sınırlı sayıda ürün menşe adı ile tescillenmiş olup bu ürünler yalnızca belirli bir bölgede üretilen ve o bölgenin doğasına, iklimine veya yerel bilgi birikimine sıkı sıkıya bağlı olan ürünlerdir. Örnek olarak "Bolu Dağ Fındığı", "Bolu Sarı Patatesi", "Bolu Kıbrıscık Pirinci" ve "Göynük Bombay Fasulyesi" gibi ürünler menşe adı ile tescillenmiştir. Bunun dışında "Bolu Fındık Şekeri", "Bolu Göynük Uğut Tatlısı", "Bolu Keşi", "Mengen Höşmerimi" gibi çok sayıda ürün mahreç işareti almıştır.

Ürün gruplarına göre bir değerlendirme yapıldığında ise fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri ve tatlılar en yoğun tescil edilen grup olarak öne çıkmaktadır. Bunun ardından işlenmiş ve işlenmemiş meyve-sebzeler, süt ürünleri, çorbalar ve yemekler gelmektedir. Bolu'nun pek çok ilçesine özgü tatlılar, ekmek çeşitleri ve peynir ürünleri bu kapsamda değerlendirilmiştir. İlçeler bazında bakıldığında Bolu merkez, Gerede, Göynük, Mengen ve Mudurnu ilçeleri çok sayıda tescilli ürüne sahiptir. Örneğin Gerede Keşi, Gerede Şakşak Helvası, Göynük Kabaklı Yufka Tatlısı, Mengen Kaldırık Dolması, Mudurnu Basma Helvası gibi ürünler bu ilçelerin yöresel değerlerini yansıtmaktadır.

Son olarak, belgede bazı ürünlerin henüz sadece başvuru aşamasında olduğu da belirtilmiştir. Bunlar arasında "Bolu Bal Kabağı", "Gerede Gül Reçeli", "Gerede Makarna Keşi" ve "Kıbrıscık Yayla Kurusu" gibi ürünler yer almakta olup ilerleyen dönemlerde bu ürünlerin de tescillenerek koruma altına alınması beklenmektedir.

Genel olarak, Bolu'nun gastronomik ve tarımsal zenginliğini, kültürel mirasını ve yerel üretim gücünü coğrafi işaretler üzerinden başarılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu ürünlerin tescil

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

edilmesi hem bölgesel kalkınma hem de kültürel değerlerin korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, coğrafi işaretlerin hem ekonomik hem de kültürel açıdan taşıdığı önemi kavramsal ve yerel örneklerle ortaya koyarak, Bolu ili özelinde tescil edilen ürünleri detaylı bir şekilde incelemiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye'nin coğrafi işaret potansiyelinin yüksek olduğunu, ancak bu potansiyelin etkinliğinin sadece tescil sayısıyla değil, aynı zamanda ürünlerin pazarlanması, korunması ve sürdürülebilir biçimde değerlendirilmesiyle mümkün olacağını göstermektedir. Bolu ili örneğinde görüldüğü üzere, çoğunluğu mahreç işareti ile tescillenen ürünler özellikle gıda ve tarım alanlarında yoğunlaşmakta; bu durum, bölgenin gastronomik ve tarımsal zenginliğini açıkça yansıtmaktadır. Ancak menşe adıyla tescillenen ürünlerin sayısının görece az olması, yerel üretim ve özgünlük açısından daha fazla odaklanılması gereken bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, geleneksel bilgi ve yöntemlere dayanan ancak herhangi bir coğrafi bağa sahip olmayan ürünlerin (geleneksel ürün adı) sistem dışında kalması, bu alandaki farkındalığın artırılması gerektiğini göstermektedir.

Bu bağlamda, coğrafi işaret sisteminin etkili işleyebilmesi için sadece tescil aşamasına değil, aynı zamanda tescil sonrası süreçlere de odaklanılması büyük önem taşımaktadır. Ürünlerin pazara erişimi, markalaşması, tanıtımı ve denetimi ile ilgili mekanizmalar güçlendirilmelidir. Özellikle Bolu gibi tarımsal üretim ve yöresel mutfağı zengin olan illerde, yerel yönetimlerin, ticaret odalarının, kooperatiflerin ve üretici birliklerinin bu süreçte daha aktif ve koordineli rol oynaması teşvik edilmelidir. Ayrıca, geleneksel üretim bilgisiyle yoğrulmuş ürünlerin tescil altına alınması için üreticilere teknik ve hukuki destek sağlanmalı, farkındalık artırıcı kampanyalar düzenlenmelidir. Eğitim programları, denetim sistemleri ve pazarlama destekleri ile coğrafi işaretli ürünler hem iç pazarda hem de ihracatta daha güçlü konumlandırılabilir.

Sonuç olarak, coğrafi işaretler yalnızca ekonomik değer taşıyan birer etiketleme sistemi değil, aynı zamanda kültürel kimliğin, yerel emeğin ve geleneksel bilginin korunmasını sağlayan çok boyutlu kalkınma araçlarıdır. Bu potansiyelin sürdürülebilir biçimde yönetilebilmesi için mevzuatın uygulanabilirliği artırılmalı, yerel aktörlerin sürece katılımı güçlendirilmelidir. Böylece hem Bolu ili özelinde hem de Türkiye genelinde coğrafi işaret sisteminden azami düzeyde fayda sağlanabilir.

Kaynakça

Barham, E. (2003). Translating terroir: The global challenge of French AOC labeling. *Journal of Rural Studies*, 19(1), 127–138.

Barham, E., & Sylvander, B. (1998). Building sustainable agriculture: Geographical indications and rural development in the EU. *Institut National de la Recherche Agronomique (INRA)*.

Belletti, G., & Marescotti, A. (2011). Origin products, geographical indications and rural development. In *Labels of origin for food: Local development, global recognition* (pp. 75–91). CABI.

Belletti, G., Marescotti, A., & Touzard, J. M. (2017). Geographical indications, public goods, and sustainable development: The roles of actors' strategies and public policies. *World Development*, 98, 45–57.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Bramley, C., & Kirsten, J. (2007). Exploring the economic rationale for protecting geographical indicators in agriculture. *Agrekon*, 46(1), 69–93.

Demirbaş, D. (2015). Coğrafi işaretlerin yerel kalkınma üzerindeki etkileri: Türkiye üzerine değerlendirmeler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 7(2), 33–46.

European Commission. (2021). *Geographical indications and traditional specialties*. Retrieved from https://ec.europa.eu

Gümüş, N., Kartal, S., İnan, E. İ. (2017). Tüketicilerin Kırsal Gıda Ürünlerine Yönelik Algılarının İncelenmesi, *International Journal of Academic Value Studies* 3(14), 144-153

Teuber, R. (2010). Geographical indications of origin as a tool of product differentiation: The case of coffee. *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, 22(3–4), 277–298.

TÜRKPATENT – Türk Patent ve Marka Kurumu. (2024). *Coğrafi İşaretler Mevzuatı ve Tescil Bilgileri*. Retrieved from https://www.turkpatent.gov.tr

Vandecandelaere, E., Arfini, F., Belletti, G., & Marescotti, A. (2010). *Linking people, places and products: A guide for promoting quality linked to geographical origin and sustainable geographical indications*. FAO & SINER-GI.

WIPO – World Intellectual Property Organization. (2020). *Geographical indications: An introduction*. Retrieved from https://www.wipo.int/geo_indications/en/

WIPO – World Intellectual Property Organization. (2020). *Geographical indications: An introduction*. Retrieved from https://www.wipo.int

Yercan, M. (2009). Coğrafi işaretlerin Türkiye tarımı açısından önemi ve yönetimi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 46(2), 145–152.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

DİJİTALLEŞME, MECRALAR ARASI DÖNÜŞÜM VE YENİ REKLAM PARADİGMALARI

Doç. Dr. Sezen GÜNGÖR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Saray Meslek Yüksekokulu sezengungor@nku.edu.tr - 0000-0001-8388-6350

Dr. Kader EROL

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu Meslek Yüksekokulu, kkizilerol@nku.edu.tr- 0000-0002-9143-2946

ÖZET

Reklamcılık, tarihsel süreç içerisinde toplumsal yapıların, ekonomik sistemlerin ve en önemlisi teknolojik gelişmelerin doğrudan bir yansıması olarak sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olmuştur. Matbaanın icadından televizyonun yaygınlaşmasına kadar her teknolojik sıçrama, reklamcılığın dilini, biçimini ve ulaştığı kitleyi kökten değiştirmiştir. Günümüzde ise dijitalleşmenin yarattığı dönüşüm, benzeri görülmemiş bir hız ve kapsamla, yalnızca reklamın biçimini değil, aynı zamanda ölçümleme, hedefleme, etkileşim ve geri dönüş mekanizmalarını da yeniden tanımlamaktadır.

Bu çalışma, reklamcılık sektörünün Türkiye ve dünya ölçeğinde içinde bulunduğu mevcut durumu derinlemesine incelemekte ve yakın geleceğe yönelik ana eğilimleri analiz ederek bir perspektif sunmaktadır. İncelenen temel dinamikler arasında, dijitalleşmenin itici gücü olan "mecralar arası dönüşüm" ön plana çıkmaktadır. Tüketicilerin birden fazla dijital ve geleneksel kanal arasında sorunsuz bir geçişle hareket ettiği bu yeni ekosistem, markaları entegre ve tutarlı bir iletişim stratejisi benimsemeye zorlamaktadır. Geleneksel TV reklamcılığından, dijital video, sosyal medya ve hatta oyun içi reklamcılığa uzanan bu süreç, reklamverenler için hem büyük fırsatlar hem de karmaşık zorluklar barındırmaktadır.

Ayrıca, bu yeni paradigmanın merkezinde veri ve yapay zekâ bulunmaktadır. İleri düzey hedefleme ve kişiselleştirme olanakları sunan veri odaklı pazarlama, aynı zamanda "veri güvenliği" ve tüketici mahremiyeti konularını da kritik bir tartışma başlığı haline getirmiştir. Yapay zekâ uygulamaları ise reklam metinleri yazmadan, kampanya performansını optimize etmeye ve hatta yaratıcı görsel tasarımlar üretmeye kadar uzanan geniş bir yelpazede sektörü dönüştürmektedir. Son olarak, tüketicilerde artan çevre ve sosyal sorumluluk bilinci, reklamcılıkta "sürdürülebilirlik odaklı yaklaşımları" öne çıkarmakta; markaları, toplumsal

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

faydayı ön planda tutan, şeffaf ve etik iletişim kurmaya yönlendirmektedir. Tüm bu faktörler, reklamcılığın yeni çehresini şekillendiren birleşik paradigmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Reklamcılık, Dijitalleşme, Pazarlama İletişimi, Açık Hava Reklamcılığı, Gelecek Trendleri

DIGITALIZATION, CROSS-MEDIA TRANSFORMATION AND NEW ADVERTISING PARADIGMS: SUMMARY

ABSTRACT

Advertising has continually evolved throughout history, reflecting transformations in social structures, economic systems, and, most importantly, technological advancements. Every technological leap, from the invention of the printing press to the proliferation of television, has fundamentally altered the language, format, and reach of advertising. Today, the transformation driven by digitalization is redefining not only the form of advertising but also its measurement, targeting, interaction, and feedback mechanisms with unprecedented speed and scope.

This study provides a perspective by thoroughly examining the current state of the advertising industry on a global and Turkish scale and analyzing the key trends shaping its near future. Among the core dynamics discussed, "cross-media transformation," the driving force of digitalization, stands out. In this new ecosystem, where consumers move seamlessly between multiple digital and traditional channels, brands are compelled to adopt an integrated and consistent communication strategy. This shift, spanning from traditional TV advertising to digital video, social media, and even in-game advertising, presents both significant opportunities and complex challenges for advertisers.

Furthermore, data and artificial intelligence lie at the heart of this new paradigm. While data-driven marketing offers advanced targeting and personalization capabilities, it has also made "data security" and consumer privacy a critical issue. Artificial intelligence applications are transforming the industry across a broad spectrum, from writing ad copy and optimizing campaign performance to generating creative visual designs. Finally, increasing consumer awareness of environmental and social responsibility is bringing "sustainability-focused approaches" to the forefront of advertising; guiding brands towards communication that prioritizes social benefit, transparency, and ethics. Collectively, these factors represent the unified paradigms shaping the new face of advertising.

Keywords: Advertising, digitalization, marketing communications, outdoor advertising, future trends

1. GİRİŞ

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Reklamcılık, insanlık tarihinin en eski iletişim biçimlerinden biri olup, ekonomik ve toplumsal gelişmelerle birlikte sürekli dönüşüm geçirmiştir. İlk yazılı ve görsel duyurulardan başlayarak, matbaanın icadı ile geniş kitlelere ulaşan ilanlara, ardından radyo ve televizyon reklamlarına ve nihayetinde dijital çağın sunduğu çok katmanlı mecralara kadar uzanan bir evrim söz konusudur. Bu açıdan reklamcılık, yalnızca bir tanıtım aracı değil; aynı zamanda toplumsal normların, tüketim alışkanlıklarının ve ekonomik yapıların bir yansımasıdır.

Günümüzde reklam, küreselleşme ve dijitalleşmenin etkisiyle ulusal sınırları aşan bir endüstri haline gelmiştir. Reklamcılık sektörü, yalnızca markalar ve tüketiciler arasındaki iletişimi sağlamakla kalmaz; aynı zamanda ekonomik büyümenin, rekabetin ve kültürel etkileşimin de motor gücü konumundadır. Tüketicilerin artan bilgiye erişim imkânı, çoklu ekran kullanımı ve sürekli değişen beklentileri, reklamcılığın biçim ve içeriğinde köklü değişikliklere yol açmaktadır.

Özellikle dijital teknolojilerin yükselişi, reklamcılığı daha ölçülebilir, kişiselleştirilebilir ve etkileşimli bir yapıya kavuşturmuştur. Bu durum, reklamverenler için yeni fırsatlar yaratırken, aynı zamanda veri güvenliği, içerik kalabalığı ve dikkat ekonomisi gibi yeni zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte, geleneksel mecralar da önemini yitirmemiş; dijital araçlarla bütünleşerek hibrit bir yapı kazanmıştır.

Bu çalışmada, reklamcılığın Türkiye ve dünyadaki mevcut durumunun analizi yapılmakta, reklamverenlerin sektörel dağılımı ve mecralar bazındaki tercihlerine değinilmektedir. Ayrıca, geleceğe dair eğilimler ele alınarak reklamcılığın hangi yöne evrileceği tartışılmaktadır. Böylece, reklamcılığın bugünkü fotoğrafı ortaya konulurken, gelecekte karşılaşılabilecek fırsat ve tehditler de kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir.

1. REKLAMCILIĞIN TANIMI

Reklamcılık, en genel anlamıyla, belirli bir ürün, hizmet, fikir veya markanın hedef kitleye tanıtılması ve benimsetilmesi amacıyla yürütülen ücretli ve planlı iletişim faaliyetleri olarak tanımlanır. Amerikan Pazarlama Birliği (AMA), reklamı **"belirli bir kaynaktan gelen, bir medya aracılığıyla kitlelere ulaşan ve genellikle ikna etmeyi amaçlayan ücretli mesaj"** şeklinde tanımlamaktadır (AMA, 2020). Bu tanım, reklamın üç temel özelliğini öne çıkarır: ***planlı olması, belirli bir ücret karşılığında gerçekleştirilmesi ve hedef kitlenin tutum ya da davranışlarını etkilemeyi amaçlaması.***

Reklamcılık yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir iletişim biçimidir. Toplumsal değerleri yansıtırken aynı zamanda yeni tüketim alışkanlıkları yaratır ve bireylerin yaşam tarzlarını şekillendirmede etkili olur. Dolayısıyla, reklam yalnızca ürün ve

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

hizmetlerin tanıtımını sağlamakla kalmaz; markaların kimlik inşasında, tüketici zihninde konumlandırılmasında ve toplumsal anlamda değer yaratılmasında da merkezi bir rol üstlenir (Kotler & Keller, 2016).

Günümüzde reklamcılık, dijitalleşmenin etkisiyle daha dinamik ve çok boyutlu bir nitelik kazanmıştır. Geleneksel medya araçlarında tek yönlü olarak iletilen reklam mesajları, artık dijital mecralarda çift yönlü bir etkileşim sürecine dönüşmüştür. Sosyal medya, arama motorları, mobil uygulamalar ve çevrimiçi video platformları, reklamın yalnızca geniş kitlelere ulaşmasını değil, aynı zamanda belirli demografik gruplara kişiselleştirilmiş içeriklerle sunulmasını da mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda reklamcılık, sadece bilgilendirme değil, aynı zamanda hedef kitleyle etkileşim kurma ve uzun vadeli ilişkiler geliştirme aracına dönüşmüştür.

2. REKLAMIN PAZARLAMADAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Reklam, pazarlamanın tutundurma karması içinde yer alan en önemli unsurlardan biridir. Pazarlamanın temel amacı, işletmenin ürettiği mal veya hizmetleri hedef pazara ulaştırmak ve tüketici zihninde güçlü bir konum elde etmektir. Bu bağlamda reklam, ürün ya da hizmetin varlığını duyurmanın ötesinde, marka algısını şekillendiren ve tüketici karar sürecini yönlendiren stratejik bir iletişim aracıdır.

Reklamın pazarlamadaki yeri, bilgilendirme, ikna etme ve hatırlatma işlevleri üzerinden açıklanabilir. Yeni ürünlerin pazara sunulması aşamasında reklam, hedef kitleyi bilgilendirerek farkındalık yaratır. Rekabetin yoğun olduğu pazar koşullarında, reklam ikna edici işleviyle tüketicilerin marka tercihlerini etkiler. Olgunluk aşamasına gelen ürünlerde ise reklamın hatırlatıcı rolü ön plana çıkar; tüketicinin marka sadakatini sürdürmesine katkıda bulunur. Bu açıdan reklam, ürünün yaşam eğrisinin her aşamasında kritik bir araçtır (Kotler & Keller, 2016).

Reklamın önemi yalnızca satışların artırılmasıyla sınırlı değildir. Reklam, markaların imaj ve konumlandırma stratejilerinin merkezinde yer alır. İyi kurgulanmış bir reklam kampanyası, marka ile tüketici arasında duygusal bir bağ kurulmasını sağlar ve bu bağ uzun vadede müşteri sadakati ile sonuçlanır. Ayrıca, reklam işletmenin yalnızca ürünlerini değil, aynı zamanda değerlerini, vizyonunu ve topluma sunduğu katkıyı da görünür kılar.

Dijitalleşmenin etkisiyle reklam, pazarlamanın yalnızca tamamlayıcı bir unsuru olmaktan çıkarak, bütünleşik pazarlama iletişiminin omurgası haline gelmiştir. Geleneksel medya kanallarında geniş kitlelere yönelik mesajlar öne çıkarken, dijital reklamcılık sayesinde hedefleme, kişiselleştirme ve ölçümleme mümkün hale gelmiştir. Bu durum, pazarlamanın veri

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

odaklı bir yapıya evrilmesini sağlamış ve reklamın pazarlama stratejilerindeki önemini daha da artırmıştır.

3. REKLAMCILIĞIN ÇEŞİTLERİ

Reklamcılık, kullanılan mecralara, hedef kitleye, amaçlara ve uygulama biçimlerine göre farklı türlere ayrılmaktadır. Bu çeşitlilik hem pazarlama stratejilerinin zenginleşmesini hem de markaların farklı bağlamlarda tüketicilerle etkileşim kurabilmesini sağlamaktadır. Başlıca reklam türleri şunlardır:

a. Televizyon Reklamcılığı

Televizyon, uzun yıllar boyunca en etkili kitle iletişim aracı olmuş ve reklamcılığın en güçlü mecralarından biri haline gelmiştir. Görsel ve işitsel unsurları bir arada sunması sayesinde geniş kitlelere ulaşır ve yüksek etkileşim sağlar. Özellikle marka bilinirliği yaratma ve toplumsal ölçekte farkındalık oluşturma açısından güçlüdür. Ancak maliyetlerinin yüksekliği ve izleyicilerin reklam kaçınma davranışları (örneğin, zaplama) bu alanın sınırlılıkları arasındadır.

b. Radyo Reklamcılığı

Radyo, özellikle yerel hedef kitlelere ulaşmakta etkili bir mecradır. Düşük maliyetli olması, kolay hazırlanabilirliği ve yüksek tekrar imkânı sunması nedeniyle tercih edilmektedir. Görsel unsurlardan yoksun olsa da sesin etkili kullanımı, hayal gücünü harekete geçiren yaratıcı reklamların ortaya çıkmasını sağlar. Özellikle işe gidiş geliş saatlerinde yoğun şekilde dinlenmesi, reklamcılar için önemli bir avantajdır.

c. Basılı Reklamcılık (Gazete ve Dergiler)

Gazete ve dergi reklamları, belirli bir okuyucu kitlesine ulaşmak açısından değerlidir. Gazeteler günlük ve hızlı erişim sağlarken, dergiler daha niş bir kitleye hitap eder ve reklamların daha uzun süre görünür olmasını sağlar. Dijitalleşme ile birlikte basılı medyanın etkisi azalmış olsa da hâlâ belirli sektörlerde (ör. lüks ürünler, profesyonel yayınlar) önemli bir reklam mecrasıdır.

d. Açık Hava Reklamcılığı (Outdoor)

Billboardlar, raketler, otobüs durakları, bina giydirmeler ve son dönemde dijital ekranlar bu kategoride yer almaktadır. Açık hava reklamları, yüksek görünürlük ve sürekli tekrar sayesinde marka bilinirliği yaratmada oldukça etkilidir. Dijitalleşmenin bu alana entegrasyonu (LED ekranlar, programatik outdoor reklamcılık) sayesinde etkileşim seviyesi artmıştır. Özellikle şehir merkezlerinde ve yoğun trafik alanlarında tüketicilerin dikkatini çekme gücü yüksektir.

e. Dijital Reklamcılık

Günümüzde reklamcılığın en hızlı büyüyen alanıdır. Arama motoru reklamları (Google Ads), sosyal medya reklamları (Facebook, Instagram, TikTok, LinkedIn), video reklamları

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

(YouTube), programatik reklamcılık ve influencer iş birlikleri bu kategoriye girmektedir. Dijital reklamcılığın en önemli avantajları, hedefleme imkânı, kişiselleştirme, düşük maliyet ve ölçümlenebilirliktir. Bu özellikler, reklamcılığın pazarlama stratejileri içindeki rolünü kökten değiştirmiştir.

f. Doğrudan Reklamcılık (Direct Marketing)

E-posta, SMS, katalog ve posta yoluyla yapılan reklam faaliyetlerini kapsar. Hedef kitleye doğrudan ulaşmayı amaçlar ve genellikle kişiselleştirilmiş mesajlar içerir. Müşteriyle birebir ilişki kurma fırsatı sunduğu için müşteri bağlılığını artırmada önemli bir yöntemdir.

g. Kurumsal Reklamcılık

Ürün veya hizmetten ziyade işletmenin kimliğini, imajını ve değerlerini tanıtmayı amaçlayan reklamlardır. Toplumsal sorumluluk projeleri, sürdürülebilirlik mesajları veya marka değerlerini öne çıkaran kampanyalar bu türdendir. İşletmenin uzun vadeli itibar yönetiminde kritik bir rol oynar.

h. Sosyal Reklamcılık

Ticari kaygılardan ziyade toplumsal faydayı ön planda tutar. Trafik güvenliği, çevre bilinci, sağlık veya eğitim konularında farkındalık yaratmayı hedefler. Çoğunlukla kamu kurumları, STK'lar veya uluslararası kuruluşlar tarafından yürütülür.

4. YENİ NESİL REKLAM TÜRLERİ

Teknolojinin gelişimi, tüketici davranışlarının değişimi ve dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte geleneksel reklamcılığın ötesinde yeni türler ortaya çıkmıştır. Bunlar, reklamcılığın geleceğine yön veren uygulamalardır:

a. Metaverse Reklamcılığı

Sanal dünyalar ve dijital evrenler üzerinden gerçekleştirilen reklamlardır. Markalar, metaverse ortamında mağaza açabilir, etkinlik düzenleyebilir veya ürünlerini üç boyutlu deneyimlerle tanıtabilir. Kullanıcıların tamamen sürükleyici bir deneyim yaşaması, marka ile bağın güçlenmesine katkı sağlar.

b. Artırılmış Gerçeklik (AR) ve Sanal Gerçeklik (VR) Reklamları

AR ve VR teknolojileriyle tüketiciler ürünleri sanal ortamda deneyimleyebilmektedir. Örneğin, bir mobilya firmasının ürünü tüketicinin evine sanal olarak yerleştirilerek nasıl görüneceği gösterilebilir. Bu tür reklamlar, satın alma kararını doğrudan etkileyen deneyimsel bir boyut sunar.

c. Oyun İçi Reklamcılık (In-Game Advertising)

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Video oyunlarının içine entegre edilen reklamlardır. Oyun sahnelerinde billboard, marka logoları veya ürün yerleştirme biçiminde olabilir. Genç kuşağa ulaşmanın en etkili yollarından biri haline gelmiştir.

d. Influencer ve Mikro-Influencer Reklamcılığı

Sosyal medya fenomenleri üzerinden yürütülen reklamcılıktır. Özellikle mikro-influencer'lar, daha küçük ama yüksek etkileşimli kitlelere ulaşarak markalara güvenilirlik ve samimiyet kazandırır.

e. Veri Odaklı ve Programatik Reklamcılık

Yapay zekâ ve büyük veri kullanımıyla reklamların anlık, hedefe yönelik ve kişiselleştirilmiş biçimde yayınlanmasını sağlar. Bu sayede reklam harcamaları optimize edilir ve dönüşüm oranları yükselir.

f. Deneyimsel Reklamcılık (Experiential Marketing)

Tüketiciyi doğrudan deneyimin içine çeken kampanyaları ifade eder. Örneğin, interaktif sergiler, sokak etkinlikleri ya da dijital simülasyonlar aracılığıyla markayla duygusal bağ kurma sağlanır.

5. YENİ NESİL REKLAM TÜRLERİNİN AVANTAJLARI VE ZORLUKLARI

Yeni nesil reklam türleri, markalara tüketicilerle daha yakın, etkileşimli ve ölçülebilir bir iletişim kurma fırsatı sunmaktadır. Avantajlar arasında en öne çıkan unsurlar; yüksek hedefleme kapasitesi, kişiselleştirilmiş içerik üretimi, kullanıcı deneyimini merkeze alması ve düşük maliyetle geniş erişim sağlamasıdır. Örneğin, influencer reklamcılığı güven ve samimiyet yaratırken; AR/VR uygulamaları tüketicinin ürünü satın almadan önce deneyimlemesine imkân tanır. Metaverse ve oyun içi reklamcılık ise genç kuşaklara ulaşmak için benzersiz fırsatlar yaratmaktadır.

Bununla birlikte, bu reklam türlerinin zorlukları da göz ardı edilmemelidir. Veri güvenliği ve kişisel mahremiyet konularında artan hassasiyet, kullanıcıların reklamları reddetmesine yol açabilmektedir. Ayrıca, teknolojik altyapı ve yüksek yatırım maliyetleri özellikle küçük ölçekli işletmeler için önemli bir engel teşkil etmektedir. Reklamın fazlasıyla kişiselleştirilmesi ise tüketici nezdinde "rahatsız edici" bulunabilir ve markaya karşı olumsuz algı oluşturabilir.

Sonuç olarak, yeni nesil reklam türleri geleceğin reklamcılık paradigmasını şekillendirmekle birlikte, markaların bu alanlarda başarılı olabilmesi için etik, şeffaf ve tüketici merkezli bir yaklaşım benimsemeleri gerekmektedir.

6. TÜRKİYE'DE REKLAMCILIĞIN MEVCUT DURUMU

a. Pazar Büyüklüğü ve Büyüme Açısından Mevcut Durum

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Türkiye reklam pazarı 2024 yılında USD ≈ 5,937 milyon (≈ USD 5.94 milyar) seviyesine ulaşmıştır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse Türkiye'de toplam medya & reklam yatırımları Deloitte / Reklamcılar Derneği tarafından hazırlanan "Türkiye'de Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları-2024" raporuna göre 253,6 milyar TL olarak saptanmıştır. Ayrıca 2025-2033 dönemi için büyüme tahminleri yıllık bileşik büyüme oranının (CAGR) yaklaşık %4.03 olduğu yönünde.

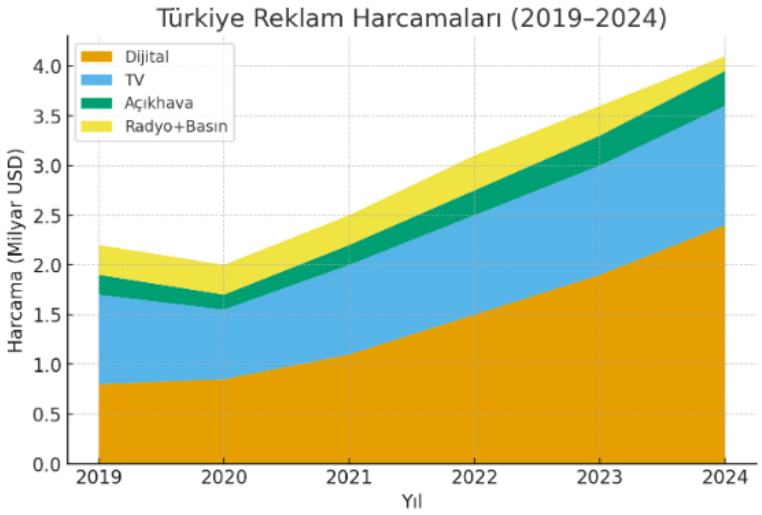

b. Mecralar Açısından Mevcut Durum

Reklamverenler arasında özellikle mobil, sosyal medya, video ve programatik reklam harcamaları son yıllarda hızlı bir artış göstermektedir. Türkiye'de dijital reklamcılığın öne çıkan alanları arasında arama motoru reklamları, video reklamcılık ve banner reklamlar, dijital reklam pastasının en büyük parçalarını oluşturmaktadır. Bu durum, reklamverenlerin hedef kitleye ulaşmada dijital platformları tercih etme eğilimini açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan, geleneksel medya kanalları hâlâ belirli bir paya sahip olmakla birlikte, televizyon ve açıkhava reklamcılığı özellikle bölgesel marka bilinirliğinin artırılmasında etkin bir mecra olarak önemini korumaktadır. Ancak bu mecralardaki büyüme hızı, dijital medya ile karşılaştırıldığında daha sınırlı bir görünüm sergilemektedir.

Deloitte ve Reklamcılar Derneği tarafından hazırlanan "Türkiye'de Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları-2024" raporuna göre, dijital medyanın toplam reklam yatırımlarındaki payı %74,2'ye ulaşarak yaklaşık 158,03 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir. Televizyon ve açıkhava reklamları ise sırasıyla en büyük geleneksel medya kalemleri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle açıkhava reklamcılığı giderek gelişmekte olmasına rağmen, raporda bu mecraya ayrılan pay %5,1 olarak belirtilmiş ve böylece açıkhava reklamları için ayrılan bütçenin yaklaşık 13 milyar TL civarında olduğu anlaşılmaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

c. Reklamverenlerin Sektörleri Açısından Mevcut Durum

Dünya genelinde, FMCG (Fast Moving Consumer Goods – Hızlı Tüketim Malları), perakende ve e-ticaret markaları, dijital reklam harcamalarında en büyük paya sahip sektörler arasında yer almaktadır. Bu durum, söz konusu sektörlerin hızlı tüketim ve yüksek hacimli satış dinamiklerine dayanan yapılarının, dijital platformlar üzerinden hedef kitleye etkin bir şekilde ulaşmayı mümkün kılmasıyla açıklanabilir.

Türkiye özelinde de benzer bir eğilim gözlemlenmektedir. Perakende, telekomünikasyon, finans ve tüketim ürünleri segmentleri, dijital mecralara geçişi daha hızlı gerçekleştiren sektörler olarak öne çıkmaktadır. Özellikle pandemi süreci, yerel işletmeler ve e-ticaret markalarının reklam yatırımlarını artırmalarında önemli bir katalizör olmuştur. Pandemi sonrası dönemde, bu markalar dijital kanalları daha etkin kullanmaya başlamış ve tüketiciye doğrudan ulaşmada dijital mecraların stratejik önemini artırmıştır.

Sonuç olarak, hem küresel hem de Türkiye pazarında, dijital reklamcılığın büyümesinde lider rol oynayan sektörler, hızlı tüketim, perakende ve e-ticaret ağırlıklı olup, değişen tüketici davranışları ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda yatırımlarını sürekli olarak artırma eğilimindedirler.

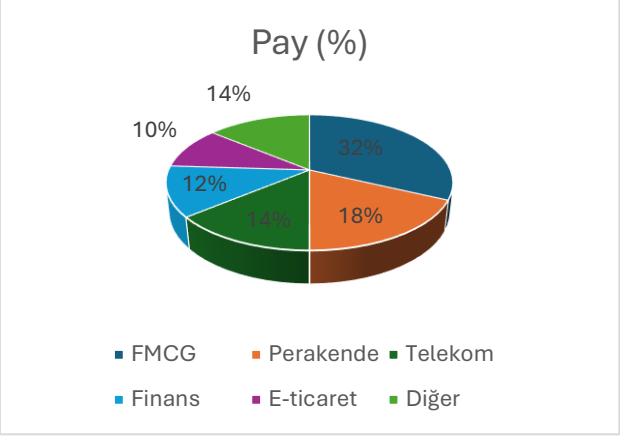

7. DÜNYADA REKLAMCILIĞIN MEVCUT DURUMU

Küresel reklam harcamaları 2019 yılından itibaren istikrarlı bir artış eğilimi göstermektedir. Bu büyüme hem dijitalleşmenin hız kazanması hem de markaların daha rekabetçi bir pazarlama stratejisine yönelmesi ile açıklanabilir. 2024 yılına gelindiğinde reklam yatırımları yaklaşık 1,1 trilyon ABD doları seviyesine ulaşmış ve bu rakam 2023 yılına kıyasla yaklaşık %7,3 oranında artış anlamına gelmiştir (Statista, 2024). Bu yükseliş, reklamcılığın küresel ekonomide stratejik bir sektör olarak konumunu güçlendirdiğini ve firmaların pazarlama bütçelerini giderek daha fazla artırdığını göstermektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

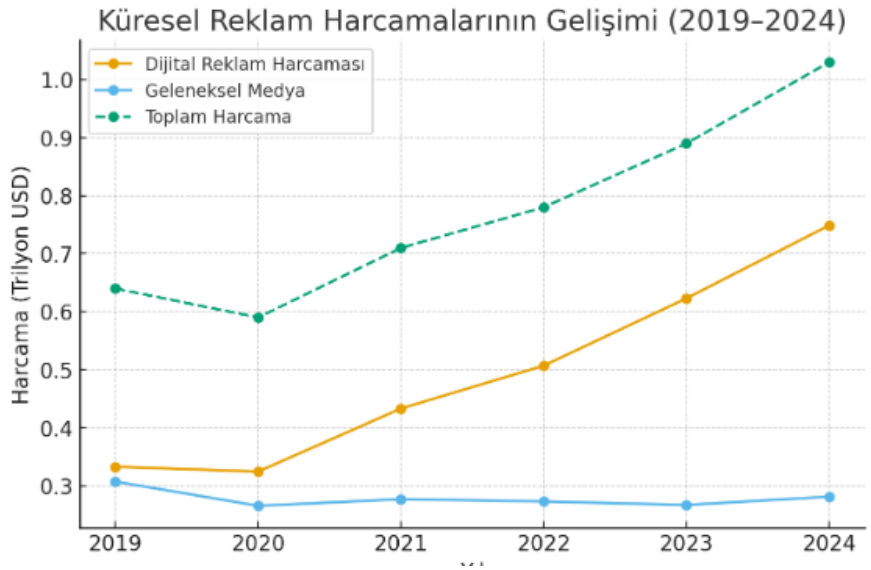

Reklamcılığın da içinde bulunduğu Eğlence ve Medya (Entertainment & Media, E&M) sektörü, 2024 itibarıyla toplamda yaklaşık 2,9 trilyon ABD doları büyüklüğe ulaşmıştır. Öngörülere göre 2025-2029 döneminde sektörün yıllık bileşik büyüme oranı (CAGR) yaklaşık %3,7 düzeyinde olacaktır (PwC Global Entertainment & Media Outlook, 2024). Bu oran, sektörün küresel ekonomide önemli ve sürekli büyüyen bir bileşen olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu süreçte en dikkat çekici gelişme, dijital reklamcılığın hızlı yükselişidir. 2019 yılında küresel toplam reklam harcamalarının yaklaşık %50'si dijital mecralara yönelmişken, 2024'te bu oran %72,7'ye yükselmiştir. Bu dönüşüm, reklamverenlerin geleneksel medyadan dijital kanallara doğru güçlü bir kayış sergilediğini göstermektedir. Dijital reklam harcamaları içinde en büyük payı mobil cihazlar almıştır; 2024'te dijital reklam harcamalarının yaklaşık %65,3'ü mobil üzerinden gerçekleşmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Dijital reklamcılığın alt bileşenlerine bakıldığında, arama reklamları (search ads), sosyal medya reklamları ve video içerikli reklamlar büyümenin ana motorları konumundadır. Özellikle sosyal medya platformları, etkileşim düzeyi yüksek ve ölçümlenebilir

Öte yandan, geleneksel medya (televizyon, radyo, basılı yayınlar ve açık hava reklamcılığı) toplam reklam harcamalarındaki payını giderek kaybetmektedir. Bazı gelişmiş pazarlarda bu mecraların gelirleri durağanlaşmış veya gerilemeye başlamıştır. Bunun temel nedeni, dijital reklamcılığın sunduğu hedefleme, kişiselleştirme ve performans ölçümleme imkânlarının geleneksel mecralarda bulunmamasıdır. Ancak bu durum, geleneksel medyanın tamamen ortadan kalkacağı anlamına gelmemektedir; televizyon ve açık hava reklamcılığı özellikle geniş kitlelere hızlı erişim ve marka bilinirliği yaratma konusunda hâlen önemini korumaktadır.

Dünya genelinde dijital reklam harcamalarının sektörler bazındaki dağılımı, pazarlama stratejilerinin ve yatırım önceliklerinin sektörel farklılıklarını açıkça ortaya koymaktadır. FMCG (Fast Moving Consumer Goods – Hızlı Tüketim Malları) sektörü, toplam dijital reklam yatırımlarının %25'lik payıyla lider konumda yer almaktadır. Bunu, %20 ile perakende sektörü ve %18 ile e-ticaret markaları takip etmektedir. Telekomünikasyon sektörü, %15'lik payıyla önemli bir dijital yatırım alanı olarak öne çıkarken, finans sektörü %12 ile bu alandaki güçlü oyuncular arasında yer almaktadır. Diğer sektörler ise toplam yatırımların yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır.

Bu veriler, özellikle hızlı tüketim, perakende ve e-ticaret sektörlerinin dijital platformlara yaptığı yoğun yatırımın, tüketiciye doğrudan ulaşma ve veri odaklı pazarlama stratejilerini güçlendirme ihtiyacından kaynaklandığını göstermektedir. Ayrıca, dijital reklamcılığın sektörel

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

dağılımı, farklı sektörlerin teknolojik adaptasyon ve dijital dönüşüm hızlarını da yansıtmaktadır.

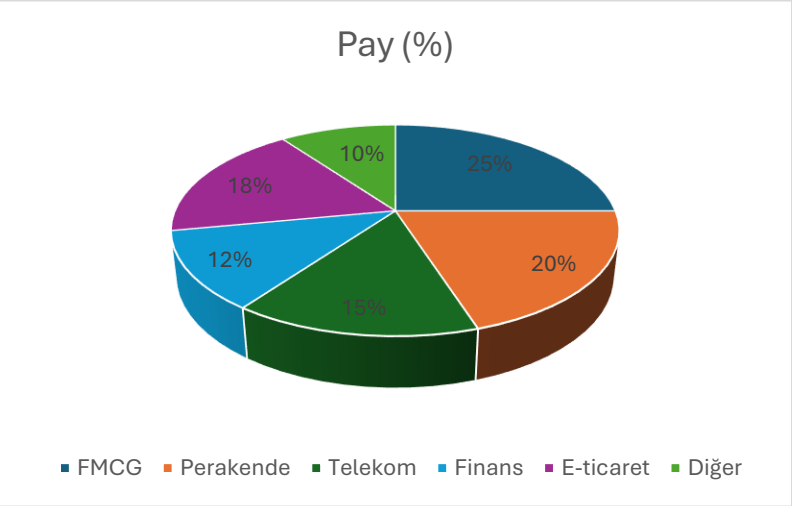

8. REKLAMCILIK VE DİJİTALLEŞME

Son yıllarda reklamcılık, dijitalleşmenin etkisiyle hem Türkiye'de hem de dünya genelinde köklü bir dönüşüm geçirmektedir. Dijitalleşme, medya kanallarını birleştiren (intermedya dönüşümü) süreçlerle birlikte yapay zeka, sürükleyici teknolojiler ve özgünlük odaklı stratejiler tarafından yönlendirilen yeni paradigmalar sunmaktadır. Bu gelişmeler, geleneksel reklamcılığın tek yönlü ve geniş kapsamlı mesaj anlayışını değiştirmiş ve veri odaklı, etkileşimli ve kişiselleştirilmiş iletişim biçimlerini ön plana çıkarmıştır.

Dijitalleşme, reklamverenlere kampanya içeriklerini veri odaklı olarak optimize etme, hedef kitleleri segmentlere ayırma ve farklı cihazlar üzerinden hassas bir biçimde erişme imkânı sunmaktadır. Yapay zeka destekli içerik üretimi, otomatik teklif verme sistemleri ve gerçek zamanlı optimizasyon, modern reklam kampanyalarının temelini oluşturmaktadır. Örneğin, kişiselleştirilmiş TV yayın kampanyaları ve etkileşimli sesli reklamlar hem tüketici etkileşimini artırmakta hem de reklam verimliliğini maksimize etmektedir.

Türkiye ve dünya genelinde reklam yatırımlarının dijital mecralara kayışı, bu dönüşümün en somut göstergesidir. Deloitte ve Reklamcılar Derneği raporları, dijital medyanın reklam harcamalarındaki payının hızla yükseldiğini ve FMCG, perakende, e-ticaret ve telekomünikasyon gibi sektörlerin dijitalleşmeye öncülük ettiğini ortaya koymaktadır. Bu veriler, reklamcılığın artık teknoloji ve veri odaklı stratejilerle şekillenen bir ekosisteme dönüştüğünü doğrulamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

9. INTERMEDYA DÖNÜŞÜMÜ

İntermedya dönüşümü, farklı medya platformlarının – TV, radyo, podcast, sosyal medya ve dijital yayınlar – bütünleşik kampanyalar hâlinde entegre edilmesini ifade etmektedir. Markalar, bu yaklaşım sayesinde hem geleneksel hem de dijital kanalları bir arada kullanarak daha geniş ve segmentli kitlelere ulaşabilmektedir.

Yeni teknolojiler ve içerik biçimleri, intermedya dönüşümünü destekleyen temel unsurlardır. Artırılmış gerçeklik (AR) deneyimleri, podcasting ve influencer pazarlaması gibi uygulamalar, geleneksel yöntemleri tamamlayarak maksimum erişim sağlamaktadır. Böylece markalar, tüketici ile doğrudan etkileşim kurarken, kampanya etkisini artırmakta ve reklam mesajlarını farklı bağlamlarda tekrarlayarak daha kalıcı bir izlenim bırakmaktadır.

10. YENİ REKLAM PARADİGMALARI

Günümüzde reklamcılıkta ortaya çıkan yeni paradigmalar, özgünlük, sürükleyici hikaye anlatımı ve tüketici etkileşimi ekseninde şekillenmektedir. Bu paradigmaların temel özellikleri ve uygulama alanları şu şekilde özetlenebilir:

a. Üretken Yapay Zeka ve Kişiselleştirme:

İçerik oluşturma ve kampanya yönetiminde üretken yapay zekanın kullanımı, hiper kişiselleştirilmiş reklamların tasarlanmasını mümkün kılmaktadır. Yapay zeka, kullanıcı davranışlarını ve tercihlerini analiz ederek, her bireye özel mesajlar ve teklifler sunmakta; böylece reklamların alıcı üzerindeki etkisi artırılmaktadır.

b. Sürükleyici Deneyimler – XR ve AR:

Artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (XR) deneyimleri, reklamları daha etkileşimli ve akılda kalıcı hâle getirmektedir. Örneğin, bir ürünün sanal olarak denenebilmesi veya bir kampanya hikayesinin kullanıcı tarafından deneyimlenmesi, geleneksel reklamların ötesinde bir bağ kurmaktadır. Bu teknoloji, tüketicinin markaya olan ilgisini artırırken, katılımı ve etkileşimi de güçlendirmektedir.

c. Özgünlük ve Hikâye Anlatımı:

Geleneksel "cilalı satış konuşmaları" yerini, markaların gerçek hikayeler, değerler ve toplumsal sorumluluk temaları üzerinden diyalog kurduğu mesajlara bırakmaktadır. Bu yaklaşım, tüketicinin marka ile duygusal bir bağ kurmasını ve güven geliştirmesini sağlamaktadır. Özellikle sosyal medya ve dijital platformlarda, özgün içeriklerin paylaşımı ve kullanıcı katılımı, markaların görünürlüğünü ve itibarını artırmaktadır.

d. Etik Veri Kullanımı ve Gizlilik:

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Yeni reklam paradigmaları, tüketicilerin şeffaflık ve veri güvenliği beklentilerini karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Etik veri kullanımı ve gizlilik odaklı yaklaşımlar, kullanıcıların kişisel bilgilerinin korunmasını sağlarken, kişiselleştirilmiş deneyimlerin devamına imkân tanımaktadır.

e. Topluluk Oluşturma ve Ortak Yaratım:

Yeni modeller, markalar ve tüketiciler arasında tek taraflı iletişim yerine, ortak yaratımı ve topluluk etkileşimini ön plana çıkarmaktadır. Kullanıcıların içerik üretiminde yer alması, markaların ürün ve kampanya geliştirme süreçlerine katkıda bulunması, daha derin ve sürdürülebilir ilişkilerin kurulmasını mümkün kılmaktadır.

Sonuç olarak, yeni reklam paradigmaları; yapay zekâ, sürükleyici teknolojiler, özgün hikaye anlatımı ve etik veri kullanımını bir araya getirerek, reklamcılık dünyasında markalar ve tüketiciler arasında daha derin, interaktif ve anlamlı bağlantılar kurulmasını sağlamaktadır. Bu paradigmalar, hem Türkiye hem de küresel pazarlarda dijitalleşme trendlerinin yönünü belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır.

11. SONUÇ

Günümüzde reklamcılık, hem Türkiye'de hem de küresel ölçekte hızlı bir dijital dönüşüm sürecinden geçmektedir. Dijitalleşme, geleneksel medya anlayışının tek yönlü ve geniş kapsamlı mesaj yapısını aşarak, veri odaklı, etkileşimli ve kişiselleştirilmiş iletişim biçimlerini ön plana çıkarmaktadır. Bu süreç, reklamverenlerin hedef kitleye ulaşmada daha hassas ve etkili stratejiler geliştirmesine imkân tanırken, medya kanallarının bütünleşmesini sağlayan intermedya dönüşümünü de beraberinde getirmektedir.

İntermedya dönüşümü, TV, radyo, podcast, sosyal medya ve dijital yayınlar gibi farklı platformların entegre kampanyalar hâlinde kullanılmasını ifade eder. Markalar, bu yaklaşım sayesinde hem geleneksel hem de dijital kanalları bir arada kullanarak daha geniş ve segmentli kitlelere ulaşabilmektedir. Artırılmış gerçeklik (AR), sanal gerçeklik (XR) deneyimleri ve influencer pazarlaması gibi yenilikler, geleneksel yöntemleri tamamlayarak maksimum erişim sağlamaktadır. Böylece reklam mesajları farklı bağlamlarda tekrarlanarak hem kalıcılık hem de doğrudan etkileşim artırılmaktadır.

Yeni reklam paradigmaları ise reklamcılığın biçim ve işlevini kökten dönüştürmektedir. Üretken yapay zekanın içerik oluşturma ve kampanya yönetiminde kullanılması, hiper kişiselleştirilmiş reklamların tasarlanmasını mümkün kılmakta, kullanıcı davranışlarını ve tercihlerini analiz ederek her bireye özel mesaj ve teklifler sunmaktadır. Artırılmış ve sanal gerçeklik deneyimleri, tüketici ile markanın etkileşimini güçlendirirken, reklamları daha akılda

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

kalıcı ve sürükleyici hâle getirmektedir. Özgün hikaye anlatımı ve toplumsal değerleri merkeze alan içerikler, tüketicinin marka ile duygusal bağ kurmasını ve güven geliştirmesini sağlamaktadır.

Aynı zamanda etik veri kullanımı ve gizlilik odaklı yaklaşımlar, tüketicilerin kişisel bilgilerinin korunmasını güvence altına almakta ve kişiselleştirilmiş deneyimlerin devamına imkân tanımaktadır. Topluluk oluşturma ve ortak yaratım odaklı stratejiler ise markalar ile tüketiciler arasında tek taraflı iletişimin ötesine geçerek, katılımı, kullanıcı katkısını ve sürdürülebilir etkileşimi teşvik etmektedir.

Türkiye ve dünya genelinde elde edilen veriler, reklamcılığın giderek dijital kanallara kaydığını ve FMCG, perakende, e-ticaret, telekomünikasyon ve finans sektörlerinin bu dönüşüme öncülük ettiğini göstermektedir. Dijital medya harcamalarının artışı ve dijitalleşme trendleri, reklamcılığın artık yapay zekâ, veri analitiği, sürükleyici teknolojiler ve özgün içerik üretimi ekseninde şekillendiğini doğrulamaktadır.

Sonuç olarak, dijitalleşme ve yeni reklam paradigmaları, reklamcılık dünyasında markalar ile tüketiciler arasında daha derin, etkileşimli ve anlamlı bağlantılar kurulmasını sağlamaktadır. Bu dönüşüm, reklamcılık ekosisteminin yalnızca teknik ve operasyonel boyutunu değil, aynı zamanda stratejik ve yaratıcı boyutunu da yeniden tanımlayarak hem Türkiye hem de küresel pazarlarda geleceğin reklam modellerinin temelini oluşturmaktadır.

Kaynakça

Belch, G., & Belch, M. (2021). Advertising and Promotion: An Integrated Marketing Communications Perspective. McGraw-Hill.

Deloitte. (2023). Global Marketing Trends Report. Deloitte Insights.

Ipsos. (2023). Türkiye Reklam Yatırımları Raporu. Ipsos Türkiye.

Kotler, P., & Keller, K. (2016). Marketing Management. Pearson.

McKinsey. (2024). The Future of Advertising: Experience, Purpose, and Personalization. McKinsey & Company.

PwC. (2022). Global Entertainment & Media Outlook 2022–2026. PricewaterhouseCoopers.

Reklamcılar Derneği. (2023). Türkiye Medya ve Reklam Yatırımları Raporu. İstanbul.

Statista. (2023). Global Advertising Spending 2015–2023. Statista Research.

Reklamcılar Derneği (RD), Reklamverenler Derneği (RVD), İnteraktif Reklamcılık Derneği (IAB), Açıkhava Reklamcıları Vakfı (ARVAK), Mobil Mecralar Araştırma Pazarlama ve Reklamcılık Derneği (MMA TR), Ulusal Radyo Yayıncıları Derneği (URYAD), Televizyon

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

İzleme Araştırmaları Anonim Şirketi (TİAK) & Deloitte. (2025). Türkiye'de Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları 2024 Raporu. PDF

IAB Türkiye. (2025). Türkiye 2024 Yılı Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları Açıklandı. Link

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2025). Türkiye'de E-Ticaretin Görünümü Raporu. Link

Dijitera. (2025). Türkiye'de E-Ticaret Rakamları. Link

Marketing Türkiye. (2025). Medya ve Reklam Yatırımları Yüzde 78,9 Arttı!. Link

Gazete Oksijen. (2025). Türkiye'nin 2024 Yılı Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları Açıklandı. Link

The Newsight. (2025). Türkiye Medya ve Reklam Yatırımları 2024: Dijital Dominant. Link

Bloomberg HT. (2024). Dijital Reklam Sektörü 86,5 Milyar TL'ye Ulaştı. Link

Dünya Gazetesi. (2024). Türkiye'nin Dijital Reklam Pazarı Tüm Zamanların En Yüksek Seviyesinde. Link

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

MARKA SADAKATİ İLE PORTFÖY BAĞLILIĞI ARASINDAKİ PARALELLİKLER: DAVRANIŞSAL BİR İNCELEME

Doç. Dr. Sezen GÜNGÖR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Saray Meslek Yüksekokulu sezengungor@nku.edu.tr - 0000-0001-8388-6350

Dr. Kader EROL

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu Meslek Yüksekokulu, kkizilerol@nku.edu.tr- 0000-0002-9143-2946

ÖZET

Bu çalışma, marka sadakati ile portföy bağlılığı arasındaki paralellikleri davranışsal bir perspektiften ele alarak, pazarlama ve finans disiplinlerindeki ortak psikolojik mekanizmaları incelemektedir. Her iki bağlamda da sadakat, yalnızca rasyonel maliyet-fayda hesaplamalarına dayanmayan, güven, duygusal bağlılık, alışkanlık, kimlik uyumu ve sosyal etki gibi bilişsel ve duygusal süreçlerle şekillenen bir olgudur. Tüketici davranışlarında marka sadakati, tekrarlanan satın alma, duygusal bağlanma ve marka savunuculuğu yoluyla uzun vadeli ilişkiyi güçlendirirken; yatırımcı davranışlarında portföy bağlılığı, güven ve değer uyumuna dayalı uzun vadeli yatırım tercihlerini destekler. Sadakat programları ve uzun vadeli yatırım stratejileri, bu ortak davranışsal mekanizmaları pekiştirerek hem tüketici hem de yatırımcı katılımını artırır. Bu bağlamda, çalışmanın temel katkısı, farklı disiplinlerdeki sadakat olgularının davranışsal temellerinin karşılaştırmalı ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Marka Sadakati, Portföy Bağlılığı, Tüketici Davranışı, Yatırımcı Davranışı, Davranışsal Önyargılar

ABSTRACT

This study examines the parallels between brand loyalty and portfolio loyalty from a behavioral perspective, examining common psychological mechanisms across marketing and finance. In both contexts, loyalty is not solely based on rational cost-benefit calculations but is shaped by cognitive and emotional processes such as trust, emotional attachment, habit, identity congruence, and social influence. In consumer behavior, brand loyalty fosters long-term relationships through repeat purchases, emotional attachment, and brand advocacy; in investor behavior, portfolio loyalty fosters long-term investment choices based on trust and value congruence. Loyalty programs and long-term investment strategies reinforce these common

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

behavioral mechanisms, increasing both consumer and investor engagement. In this context, the main contribution of this study is its comparative and holistic exploration of the behavioral underpinnings of loyalty phenomena across disciplines.

Keywords: Brand Loyalty, Portfolio Loyalty, Consumer Behavior, Investor Behavior, Behavioral Biases

1. GİRİŞ

Klasik iktisat ve finans teorileri, tüketicilerin ve yatırımcıların rasyonel karar vericiler olduğu varsayımına dayanırken; davranışsal ekonomi ve finans, bilişsel önyargılar, duygusal tepkiler ve sosyal etkilerin karar alma süreçlerinde belirleyici rol oynadığını göstermiştir. Benzer şekilde, pazarlama literatürü de tüketici sadakatini yalnızca fiyat ve kalite unsurlarına indirgemek yerine, algılanan değer, güven, marka kimliği ve duygusal bağlılık gibi davranışsal faktörleri merkeze almaktadır. Dolayısıyla, marka sadakati ve portföy bağlılığı, disiplinlerarası bir bağlamda ortak psikolojik mekanizmaların incelenmesi için uygun bir karşılaştırmalı çerçeve sunmaktadır.

Günümüzde hem tüketici davranışları hem de yatırımcı tercihleri, rasyonel modellerin öngördüğünden çok daha karmaşık psikolojik ve duygusal süreçler tarafından şekillenmektedir. Pazarlama alanında marka sadakati, tüketicilerin belirli bir markaya yönelik süreklilik arz eden tercihlerini ifade ederken; finans literatüründe portföy bağlılığı, yatırımcıların uzun vadede aynı yatırım araçlarına veya portföy kompozisyonuna bağlı kalma eğilimini tanımlamaktadır. Bu çalışma, marka sadakati ile portföy bağlılığı arasındaki paralellikleri davranışsal bir perspektiften inceleyerek, pazarlama ve finans disiplinleri arasındaki ortak davranışsal dinamikleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Mevcut araştırmalar genellikle marka sadakati ve portföy bağlılığını kendi disiplinleri içinde ele almakta, iki kavramın davranışsal boyutta karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesine sınırlı ölçüde odaklanmaktadır. Oysa tüketici ve yatırımcı kararlarının arkasındaki bilişsel çarpıtmalar, kayıptan kaçınma, statüko yanlılığı, aşırı güven ve duygusal sahiplenme gibi önyargılar, her iki alan için de ortaklaşa açıklayıcı güce sahiptir. Bu bağlamda, çalışma yalnızca disiplinlerarası bir perspektif geliştirmekle kalmayıp, aynı zamanda pazarlama ve finans araştırmalarında davranışsal eğilimlerin nasıl bütünleşik biçimde analiz edilebileceğine yönelik özgün bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Marka Sadakati

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Marka sadakati, bir tüketicinin genellikle fiyat dalgalanmalarına veya alternatif seçeneklerin mevcudiyetine rağmen, belirli bir markayı rakiplerine kıyasla satın alma veya destekleme konusundaki kalıcı bağlılığını ifade eder (Investopedia, 2025; Wikipedia, 2025). İşlemsel veya durumsal satın alma davranışlarının aksine, marka sadakati, duygusal bağlanma ve tekrarlanan davranış kalıplarına derinlemesine dayanır. Güçlü bir marka sadakati sergileyen tüketiciler, genellikle belirli bir markayı kalite açısından üstün veya kişisel değerleri, kimlikleri ve yaşam tarzı tercihleriyle daha uyumlu olarak algılarlar. Bu algı, onları rakiplerin fiyat indirimlerine veya promosyon çabalarına karşı önemli ölçüde daha az duyarlı hale getirir (Antavo, 2024; Sprout Social, 2024).

Marka sadakatinin belirleyici özelliği, tüketici ile marka arasındaki, rasyonel maliyet-fayda hesaplamalarının ötesine geçen duygusal bağdır. Bu bağ, firmaların nispeten daha düşük pazarlama harcamalarıyla müşterileri elde tutmasını sağlar, müşteri kaybını azaltır ve sadık tüketicilerin markayı rekabete karşı aktif olarak savunduğu savunuculuk davranışlarını teşvik eder (Qualtrics, 2024; Antavo, 2024). Çoğu durumda, sadık müşteriler markanın fiili elçileri haline gelir, olumlu deneyimlerini gönüllü olarak paylaşır ve başkalarını ürün veya hizmetle etkileşime girmeye teşvik eder.

İşletme açısından bakıldığında, marka sadakati uzun vadeli kârlılık ve rekabet dayanıklılığının kritik bir itici gücüdür. Ampirik kanıtlar, yüksek marka sadakati seviyelerine sahip firmaların, sektördeki rakiplerine kıyasla neredeyse iki kat daha hızlı gelir artışı yaşadığını ve müşteri edinimi için önemli ölçüde daha az kaynağa ihtiyaç duyduğunu göstermektedir (Antavo, 2024). Dahası, sadık müşteriler aynı marka çatısı altında yeni ürün serilerini veya uzantılarını benimsemeye daha meyillidir ve bu da ürün inovasyonuyla ilişkili riskleri azaltır (Qualtrics, 2024). Bu eğilim, firmaların pazar konumlarını güçlendirir ve güven, memnuniyet ve tekrar satın alma gibi kendi kendini güçlendiren bir döngü yaratır. İndirimler veya kısa vadeli ödüller gibi işlemsel teşviklerden kaynaklanabilen müşteri sadakatinin aksine, marka sadakati ağırlıklı olarak içsel duygusal bağlılığa dayanır (Antavo, 2024).

Akademik ve yönetimsel araştırmalar, marka sadakatini destekleyen birkaç temel strateji belirlemiştir. Marka değerlerinin tüketici kimlikleriyle uyumlu hale getirilmesi yoluyla duygusal bağlar kurmak ve beslemek özellikle etkilidir (Sprout Social, 2024). Birden fazla kanalda kalite, müşteri hizmeti ve tutarlı marka mesajları sunmada tutarlılık, güven ve güvenilirliği daha da güçlendirir (Qualtrics, 2024). Tüketicileri marka topluluklarına dahil etmek, özel deneyimler sunmak ve katılım fırsatları yaratmak, zamanla sadakati artıran bir aidiyet duygusuna katkıda bulunur (Antavo, 2024). Ayrıca, teknolojik gelişmeler markaların

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

müşteri etkileşimlerini kişiselleştirmesine ve kullanıcı deneyimini iyileştirmesine olanak tanıyarak memnuniyeti artırmış ve uzun vadeli bağlılığı güçlendirmiştir (Open Loyalty, 2025). Son olarak, tüketici geri bildirimlerini içeren ve değişen ihtiyaçlara yanıt veren uyarlanabilir bir yaklaşım, marka sadakatinin pazar dinamikleri karşısında sürdürülebilir kalmasını sağlar (Qualtrics, 2024).

Özetle, marka sadakati bir pazarlama sonucundan daha fazlasıdır; psikoloji, tüketici davranışı ve stratejik yönetimin kesiştiği çok yönlü bir olgudur. Duygusal bağları tutarlı değer sunumuyla birleştirerek, firmalar yalnızca pazar konumlarını korumakla kalmaz, aynı zamanda rekabetçi ortamlarda sürdürülebilir büyüme ve kârlılığı da güvence altına alırlar (Forbes, 2022).

2.2. Tüketici davranışları ve karar verme süreçlerinde marka sadakatinin rolü

Marka sadakati, tüketicilerin markaları nasıl algıladıklarını ve satın alma kararlarını şekillendirmede önemli bir psikolojik rol oynar ve satın alma süreci boyunca hem duygusal tepkileri hem de davranış eğilimlerini derinden etkiler (Fluer, 2022; Psibrand, 2024). Bu, yalnızca tekrarlanan satın almanın bir sonucu değil, tüketiciler ile tercih ettikleri markalar arasındaki duygusal bağlılık, güven ve kimlik uyumunu bütünleştiren daha derin psikolojik mekanizmaların bir yansımasıdır (Rajiv Gopinath, tarih yok; Fluer, tarih yok).

Özünde, marka sadakati temelde duygusal bağlılık ve güven tarafından yönlendirilir ve bir markanın tüketicinin öz kavramı ve sosyal kimliğiyle ne ölçüde uyumlu olduğuyla pekiştirilir (Fluer, 2022). Tüketiciler genellikle yalnızca işlevsel fayda için değil, aynı zamanda sembolik ve duygusal tatmin için de satın alma yaparlar; kararlarını duygularına dayanarak alır ve ardından bunları mantık yoluyla mantıklı hale getirirler (Psibrand, 2024). Nostalji, kendini ifade etme ve benzer düşünen tüketicilerden oluşan bir topluluğa ait olma duygusu, bu psikolojik bağı güçlendirmeye hizmet eder ve bireyleri, uygulanabilir alternatifler kolayca mevcut olsa bile belirli bir markayı tekrar tekrar seçmeye ve savunmaya motive eder (JIER, 2023).

Bu psikolojik boyut, karar alma süreçleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Sadık tüketicilerin kapsamlı rasyonel değerlendirmeleri atlayıp, bunun yerine markayla ilişkilendirilen yerleşik güvene ve olumlu duygusal anılara güvenme olasılıkları daha yüksektir (Psibrand, 2024). Algılanan riski ve bilişsel çabayı azaltarak marka sadakati, tüketici karar alma sürecini basitleştirir ve artan fiyatlar veya yeni rakiplerin ortaya çıkması durumunda bile tekrar satın alımları teşvik eder (JIER, 2023; DRPress, 2023; PMC, 2024). Yüksek katılımlı veya maliyetli satın alma bağlamlarında, marka sadakati hem duygusal hem de bilişsel boyutları bir araya getirerek, daha ucuz veya benzer alternatifler mevcut olsa bile yüksek fiyatlar ödeme ve bir markaya bağlılığı sürdürme isteğini doğurur (PMC, 2024; Psibrand, 2024).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Pazarlamacılar için marka sadakatinin psikolojisini anlamak, kalıcı tüketici ilişkileri geliştirmek açısından çok önemlidir. Güven oluşturmayı, duygusal rezonansı ve kimlik uyumunu vurgulayan stratejilerin, müşteri kayıp oranlarını azalttığı, tüketici savunuculuğunu artırdığı ve müşterilerin yaşam boyu değerini artırdığı gösterilmiştir (Fluer, 2022). Tüketici tarafında, bir markaya duyulan sadakat; karar verme kaygısının azalması, memnuniyetin artması ve benzer marka tercihlerini paylaşan diğer kişilere aidiyet duygusu gibi psikolojik faydalar sunar. Sürekli olarak yüksek kaliteli deneyimler sunan, tutarlı iletişim kuran ve hedef kitlelerinin değişen değerlerine uyum sağlayan şirketler, marka sadakatini sürdürmek ve uzun vadeli avantajlarından yararlanmak için en iyi konumdadır (Emporia State University, 2025; JIER, 2023; Fluer, 2022).

Sonuç olarak, marka sadakati, tüketici karar alma süreçlerinde psikolojik bir dayanak görevi görerek, satın alma tercihlerinin ve marka savunuculuğunun temelini oluşturan hem duygusal hem de davranışsal bağları güçlendirir. Duygusal bağlanmanın güven ve bilişsel değerlendirmeyle bütünleştirilmesiyle marka sadakati, tüketici davranışının hayati bir belirleyicisi haline gelir ve dinamik pazarlarda sürdürülebilir bağlılık ve rekabet avantajı sağlar (JIER, 2023; Fluer, 2022; Emporia State University, 2025).

3. PORTFÖY BAĞLILIĞI

Portfolio bağlılığı, yatırımcıların veya müşterilerin, piyasa trendleri ya da rekabetçi tekliflerden ziyade duygusal bağ, algılanan değer veya yerleşik güven nedeniyle belirli bir portföy, fon veya finansal sağlayıcıya bağlı kalma eğilimini ifade eder (Olemera, 2025; Cohen, 2009; Benartzi, 2001). Bu kavram, yalnızca rasyonel yatırım kararlarıyla değil, aynı zamanda davranışsal önyargılar ve psikolojik bağlılıklarla da şekillenmektedir.

Portföy sadakatinin temel belirleyicilerinden biri, yatırımcının yönetim ekibine duyduğu güven, elde edilen getirilerden duyulan memnuniyet ve yatırım hedefleri ile değerler arasında algılanan uyumdur (Olemera, 2025). Araştırmalar, özellikle işyeri emeklilik planlarında, yatırımcıların bağlılık nedeniyle şirket hisselerine daha fazla yatırım yapma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu durum, çeşitlendirme yetersizliği ve risk yoğunlaşmasına yol açabilmekle birlikte, aynı zamanda bireylerin aşina oldukları ve güvendikleri yatırım seçeneklerine olan psikolojik bağlılıklarını da yansıtmaktadır (Benartzi, 2001; Cohen, 2009).

Finansal danışmanlar açısından portföy bağlılığı, uzun vadeli istikrar ve stratejik planlara destek sağlaması nedeniyle önemli bir avantajdır. Ancak, aşırı bağlılık durumunda yatırımcıların alternatif fonlara veya danışmanlara yönelme olasılığı azalabilir, bu da portföy çeşitliliğini zayıflatabilir ve potansiyel getirileri sınırlayabilir (Olemera, 2025; Cohen, 2009).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Dolayısıyla, portföy bağlılığı hem olumlu hem de olumsuz etkiler doğurabilen çift yönlü bir olgudur.

Uygulama boyutunda, yatırım firmaları ve danışmanlar için sadakati teşvik etmek, müşteri ilişkilerinin güçlenmesi ve yönetim altındaki varlıkların korunması açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Bununla birlikte, bu sadakatin yalnızca performansla değil, aynı zamanda müşteri ihtiyaçlarının zaman içinde evrilmesine uygun çözümlerle desteklenmesi gerekmektedir (Olemera, 2025). Yatırımcılar açısından ise portföy bağlılığının, uzun vadeli istikrarı güçlendirdiği kabul edilse de aşırı duygusal bağlılığın portföy yönetiminde rasyonel esnekliği engelleyebileceği unutulmamalıdır.

Sonuç olarak, portföy bağlılığı yatırım istikrarını artıran ve uzun vadeli müşteri ilişkilerini kolaylaştıran önemli bir davranışsal olgudur. Ancak, çeşitlendirme ve portföyün düzenli gözden geçirilmesi gibi rasyonel yatırım ilkelerinin önüne geçmemesi gerektiği açıktır. Bu nedenle portföy bağlılığı, davranışsal finansın yatırımcı psikolojisine ilişkin zengin kavramsal çerçevesinde ele alınmalı ve hem yatırımcılar hem de finansal hizmet sağlayıcılar açısından dengeli bir biçimde yönetilmelidir (Benartzi, 2001; Cohen, 2009).

4. MARKA SADAKATİ VE PORTFÖY BAĞLILIĞI ARASINDAKİ ORTAK DAVRANIŞSAL MEKANİZMALAR

Marka sadakati ve portföy sadakati, onları ayakta tutan davranışsal ve psikolojik mekanizmalar açısından derin benzerlikler taşır. Her iki olgu da ister tüketici satın alma ister finansal yatırım bağlamında olsun, zaman içinde tekrarlanan seçimleri şekillendiren duygusal ve bilişsel süreçlerden kaynaklanır. Bu davranışsal örtüşme, sadakatin farklı alanlarında yalnızca alternatiflerin rasyonel bir değerlendirmesi değil, aynı zamanda güven, kimlik, alışkanlık ve sosyal etkinin karmaşık bir etkileşimi olduğunu göstermektedir (Aditya, 2023; Benartzi, 2001; Cohen, 2009).

Tutumsal ve davranışsal sadakatin bir arada var olması önemli bir paralelliktir. Hem tüketici hem de yatırım ortamlarında sadakat, bir yandan duygusal veya bilişsel bağlılık, diğer yandan tekrarlanan eylem olarak ortaya çıkar. Bir markaya veya portföye duyulan duygusal bağlılık, genellikle rasyonel gerekçelendirmeden önce gelir ve bu da karar vericilerin, alternatifler daha avantajlı olsa bile, olumlu çağrışımlar nedeniyle tanıdık seçeneklere tekrar tekrar dönebileceğini gösterir (Aditya, 2023; Fluer, 2022).

Bir diğer kritik mekanizma ise güven ve algılanan değerdir. Müşteriler, bir markanın sunduğu hizmetlerin güvenilirliğine ve tutarlılığına inandıklarında marka sadakati gösterirken, yatırımcılar fon yöneticilerinin yetkinliğine güvendiklerinde veya portföy performansı ile

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

finansal hedefleri arasında uzun vadeli bir uyum algıladıklarında portföy sadakatini sürdürürler (Olemera, 2025; Fluer, 2022). Dolayısıyla güven, her iki alanda da kalıcı bağlılığın temelini oluşturarak belirsizliği azaltır ve kişinin seçiminin en iyi seçenek olduğu inancını pekiştirir.

Bilişsel tutarlılık ve alışkanlık oluşumu da her iki tür sadakati yönlendirir. Psikolojide, bireyler geçmiş seçimleri ve yerleşik davranışlarıyla tutarlılık arama eğilimindedir, çünkü bu, karar verme karmaşıklığını ve belirsizliği azaltır (Tremendous, 2024). Benzer şekilde, tüketiciler tanıdık markaları tekrar tekrar satın alırken, yatırımcılar genellikle yerleşik portföylerde kalırlar; her ikisi de karmaşık değerlendirme süreçlerini basitleştirmek için alışkanlıklarına güvenirler (Aditya, 2023).

Sadakat, kimlik ve duygusal bağlılıkla iç içe geçtiğinde daha da güçlenir. Tüketiciler genellikle öz imajlarını veya değerlerini yansıtan markaları tercih ederken, yatırımcılar portföylerini kişisel inançlarının, bağlılıklarının veya hatta iş yerlerine olan sadakatlerinin bir uzantısı olarak görebilirler; bu durum, emeklilik birikimlerini orantısız bir şekilde şirket hisselerine ayırma eğiliminden de anlaşılabilir (Benartzi, 2001; Cohen, 2009). Her iki durumda da sadakat, işlevsel faydanın ötesine geçer ve bireyin benlik kavramının bir parçası haline gelir.

Sosyal etki ve onay, paylaşılan bir başka davranış mekanizmasını temsil eder. Akran tavsiyesi, taklit, sürü davranışı ve sosyal onay, tüketicilerin markalara olan sadakatini ve yatırımcıların belirli portföylere olan bağlılığını şekillendirir. Yaygın bir benimsemeyi gözlemlemek veya güvenilir tavsiyeleri duymak, seçimlere olan güveni güçlendirebilir ve böylece her iki alanda da sadakati artırabilir (Aditya, 2023; Cohen, 2009).

Teorik bakış açıları bu paralellikleri daha da vurgular. Hem marka sadakati araştırmaları hem de Davranışsal Portföy Teorisi, bireylerin genellikle rasyonel sonuçları en üst düzeye çıkarmaktan ziyade psikolojik rahatlığı, aşinalığı ve algılanan güvenliği önceliklendirdiğini öne sürmektedir (Paharia, 2023; IDFC First Academy, 2023). Örneğin, yatırımcılar daha düşük getirili ancak tanıdık varlıkları tercih edebilir, tıpkı tüketicilerin daha ucuz alternatifleri keşfetmek yerine bilinen markaları tekrar tekrar satın alması gibi.

Son olarak, alışkanlık döngüleri ve geri bildirim mekanizmaları sadakati pekiştirmede merkezi bir rol oynar. Tüketiciler sadakat puanlarıyla ödüllendirilirken, yatırımcılar ihtiyatlı yatırımın getirileri veya sosyal takdiri yoluyla güçlendirici geri bildirimler deneyimleyebilir. Her iki senaryo da beynin ödül sistemlerini harekete geçirerek tekrarlanan davranış döngüsünü güçlendirir (Tremendous, 2024; Fluer, 2022).

Özetle, marka sadakati ve portföy sadakati, güven, duygusal bağlanma, bilişsel tutarlılık, kimlik oluşumu ve sosyal doğrulama gibi ortak davranışsal etkenler tarafından sürdürülür. Bu

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

mekanizmaların farkına varmak, psikoloji ve davranışsal ekonomiden elde edilen içgörülerin hem pazarlama hem de finans alanına entegre edilmesinin önemini vurgular ve bireylerin farklı bağlamlarda neden seçimlerine bağlı kaldıklarına dair daha zengin bir anlayış sunar (Aditya, 2023; Cohen, 2009; Benartzi, 2001).

4.1. Marka ve Portföy Bağlılığı Oluşturmada Güvenin Rolü

Güven hem marka hem de portföy bağlılığını şekillendirmede temel bir unsur oluşturur ve tüketici ve yatırımcı sadakatini destekleyen psikolojik ve ilişkisel bir çapa görevi görür. Her iki alanda da güven, algılanan belirsizliği azaltır, beklenen sonuçlara güven aşılar ve uzun vadeli bağlılığı sürdüren duygusal ve bilişsel bağları kolaylaştırır (Gounaris, 2005; Qualtrics, 2024). Sürekli yeniden değerlendirme ve risk değerlendirmesi ihtiyacını azaltarak, güven, ister bir marka satın almak ister bir yatırım portföyünü sürdürmek olsun, tekrarlanan kararları rutin ve güvenli davranışlara dönüştürür.

Marka bağlamında güven, müşterilerin bir markanın vaatlerini sürekli olarak yerine getirdiğine ve beklentileri karşıladığına olan inanç derecesini yansıtır. Ürün veya hizmet kalitesinde güvenilirlik, şeffaf iletişim ve etik standartlara uyum yoluyla ortaya çıkar (Qualtrics, 2024). Bu güvenilirlik algısı, tüketici tereddütlerini ve algılanan riski en aza indirerek, bireylerin markayla duygusal bir bağ ve kişisel bir özdeşleşme geliştirdiği duygusal bağlılığı teşvik eder (Isma, 2020). Daha da önemlisi, yüksek düzeydeki marka güveni, yalnızca tekrar satın almayı teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda sadık müşteriler güven zaten sağlandığında daha affedici oldukları için ara sıra yaşanan marka başarısızlıklarına karşı direnci de artırır (Kim vd., 2022). Ampirik çalışmalar, güven ve bağlılığın birlikte marka sadakatinin önemli bir kısmını açıkladığını ve güvenin tek başına belirli tüketici pazarlarındaki sadakat değişkenliğinin %65'inden fazlasını oluşturduğunu vurgulamaktadır (Sulaksono, 2022).

Portföy bağlamında, özellikle finansal danışmanlık ve fon yönetimi alanlarında güven eşit derecede önemlidir. Yatırımcılar, belirsizlik ve eksik bilgi koşulları altında faaliyet gösterirler; bu koşullarda, finansal yöneticilerin uzmanlığına ve dürüstlüğüne duyulan güven, portföy bağlılığının kritik bir belirleyicisi olarak işlev görür (CliffsNotes, 2023). Güven, dalgalı piyasalarla ilişkili psikolojik ve finansal stresi azaltarak yatırımcıların finansal sonuçları olumsuz etkileyebilecek dürtüsel davranışlarda bulunmak yerine uzun vadeli stratejilere bağlı kalma isteklerini artırır (FPA, 2022). Rasyonel güvenin ötesinde, güven aynı zamanda yatırımcıların danışmanları veya portföyleriyle kişisel olarak özdeşleşerek finansal ilişkilerinde istikrarı pekiştirdiği bir tür duygusal bağlılığı da teşvik eder (Long Finance, 2020). Öte yandan,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

güven eksikliği, artan denetime, erken çekilmeye ve davranış değişikliğine yol açarak portföy performansını istikrarsızlaştırır ve stratejik tutarlılığın faydalarını baltalar (Gounaris, 2005). Güven, birlikte ele alındığında, hem marka hem de portföy taahhüdünün temel taşı olarak işlev görür:

a) vaat edilen değere ve güvenilirliğe olan güveni pekiştirir,
b) algılanan riski ve belirsizliği azaltır,
c) daha güçlü duygusal bağlanma ve kişisel özdeşleşmeyi sağlar,
d) ara sıra yaşanan başarısızlıkların affedilmesini kolaylaştırır ve
e) tekrarlanan karar alma için gereken bilişsel çabayı azaltır.

Bu mekanizmalar sayesinde güven odaklı bağlılık, hem markalar hem de yatırım portföyleri için daha güçlü sadakat, daha az müşteri kaybı ve geliştirilmiş uzun vadeli sonuçlar anlamına geliyor (Sulaksono, 2022; Qualtrics, 2024; FPA, 2022).

4.2. Duygusal Bağların Tüketici ve Yatırımcı Sadakatini Şekillendirmedeki Rolü

Duygusal bağlar, işlemsel alışverişleri kimlik, güven ve duygusal bağlılığa dayalı anlamlı ilişkilere dönüştürerek uzun vadeli sadakatin kritik bir belirleyicisidir. Hem tüketici pazarlarında hem de finansal karar alma süreçlerinde bu bağlar, tercihleri dengeleyen, dış baskılara karşı dayanıklılığı artıran ve rasyonel maliyet-fayda hesaplamalarının ötesine geçen savunuculuk davranışlarını teşvik eden psikolojik dayanak noktaları görevi görür.

4.2.1. Duygusal Bağlar ve Tüketici Sadakati

Tüketici davranışında duygusal bağlılık, markayla derin bir aidiyet ve kimlik uyumu duygusu oluşturur. Bu tür bağlar geliştiren tüketiciler genellikle rekabetçi tekliflere direnç gösterir, küçük ürün veya hizmet hatalarına rağmen sadık kalır ve fiyat duyarlılığını azaltır. Bu duygusal bağlar hem duygusal rahatlığı hem de markayla sembolik özdeşleşmeyi harekete geçiren güven, nostalji, kişiselleştirme ve değer uyumu gibi boyutlar aracılığıyla geliştirilir. Tekrarlanan satın alma davranışının ötesinde, duygusal olarak sadık tüketiciler sıklıkla marka savunucularına dönüşür ve ağızdan ağıza pazarlama ve sosyal medya aracılığıyla itibar sermayesini güçlendirir. Bu sadakat biçimi, yalnızca müşteri yaşam boyu değerini artırmakla kalmaz, aynı zamanda yoğun rekabet ortamlarında marka dayanıklılığına da katkıda bulunur.

4.2.2. Duygusal Tahviller ve Yatırımcı Sadakati

Finans alanında, duygusal tahviller portföy bağlılığını sürdürmede eşit derecede önemli bir rol oynar. Finansal danışmanları, kurumları veya seçtikleri yatırım araçlarıyla güven, ortak değerler veya özdeşleşme duygusu hisseden yatırımcılar, piyasa oynaklığı sırasında taahhütlerini sürdürmeye daha meyillidir. Duygusal sadakat, korku kaynaklı veya coşkulu dürtüsel

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

davranışlara karşı psikolojik bir tampon görevi görerek kişisel hedeflerle uyumlu uzun vadeli finansal stratejileri destekler. Özellikle, çevresel, sosyal ve yönetişim (ESG) ilkelerini bütünleştiren değerlere dayalı yatırımlar, finansal kararları ahlaki veya kimlik odaklı düşüncelerle ilişkilendirerek duygusal bağlılığı güçlendirir. Sonuç olarak, güçlü duygusal bağlara sahip yatırımcılar daha fazla sabır, daha az portföy değiştirme davranışı ve zaman içinde daha tutarlı portföy etkileşimi gösterir.

Birlikte ele alındığında, duygusal bağlar hem tüketici hem de yatırımcı bağlamlarında sadakati dengeleyen birleştirici bir mekanizma olarak işlev görür. Algılanan riskleri azaltarak, başarısızlık durumlarında affediciliği teşvik ederek, savunuculuğu artırarak ve sürdürülebilir etkileşimi teşvik ederek, bu bağlar sadakati işlemsel bir hesaplamadan ilişkisel bir paradigmaya dönüştürür. Bunun anlamı hem marka yöneticilerinin hem de finans kurumlarının işlevsel değer sunumunun ötesine geçmeleri ve kalıcı sadakati güvence altına almak için duygusal rezonansı aktif olarak geliştirmeleri gerektiğidir. Özünde, duygusal bağlar hem pazaryerinde hem de finansal ekosistemlerde ilişkilerin dayanıklılığını ve derinliğini destekleyen, bağlılığın görünmez para birimini temsil eder.

5. TÜKETİCİ VE YATIRIMCI DAVRANIŞLARI, SADAKAT PROGRAMLARI VE DAVRANIŞSAL YANILSAMALAR ARASINDAKİ PARALELLİKLER

Tüketici ve yatırımcı davranışları, belirsizlik altında karar vermeyi, duygusal tepkileri ve sosyal normları etkileyen temel psikolojik mekanizmaları paylaşır. Hem tüketiciler hem de yatırımcılar nadiren yalnızca rasyonel hesaplamalara güvenirler; bunun yerine, seçimleri duygular, güven, bilişsel önyargılar ve sosyal sinyaller tarafından şekillendirilir (Ulusal Ekonomi Araştırmaları Bürosu, tarih yok; Business Perspectives, tarih yok; Screens Agency, tarih yok). Her iki alanda da karar alma genellikle anında tatmin (örneğin bir ürün satın almak veya kısa vadeli yatırım kazançları elde etmek) ile sürdürülebilir marka etkileşiminin veya portföy büyümesinin uzun vadeli faydası arasında bir denge kurmayı içerir. Tekrarlanan davranışlar, alışkanlıklar, kimlik ifadesi ve geri bildirim döngüleri aracılığıyla pekiştirilir ve hem tüketici hem de yatırımcı tercihlerinde kalıcılık yaratır (Screens Agency, tarih yok; NBER, tarih yok). Duygu ve güven kritik öneme sahiptir, çünkü iyimserlik veya kötümserlik tüketici harcama modellerini ve yatırımcı piyasa faaliyetlerini benzer şekilde etkiler. Her iki bağlamda da duygusal tepkiler sürü davranışını tetikleyebilirken, zıt görüşler zaman zaman farklı kararlara yol açabilir (Business Perspectives, 2025; Wiley Online Library, 2020).

Sadakat programları ve uzun vadeli yatırım stratejileri, farklı alanlarda uygulanmalarına rağmen benzer davranışsal temellere sahiptir. Sadakat programları, ödüller, takdir ve

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

kişiselleştirilmiş deneyimler sunarak sürdürülebilir müşteri etkileşimini teşvik etmek ve duygusal bağlılığı derinleştirmek üzere tasarlanmıştır. Nihai amaç, müşteri yaşam boyu değerini en üst düzeye çıkarmaktır (Leal, tarih yok; Boston Consulting Group, 2024). Ödül programları genellikle anında işlemsel teşvikler sağlasa da, mutlaka derin bir duygusal sadakat oluşturmaz. Ancak etkili sadakat programları, geçici indirimlerin ötesine geçen kalıcı duygusal bağlar kurmayı başarır (Leal, 2025). Buna paralel olarak, uzun vadeli yatırım stratejileri disiplinli portföy taahhüdünü, sabrı ve önceden belirlenmiş finansal hedeflere bağlılığı vurgular. Bu tür stratejiler, yatırımcıların kısa vadeli piyasa oynaklığına karşı dürtüsel tepkilere direnmelerini gerektirir ve bu da gelecekteki finansal hedeflerle psikolojik bir uyum sergiler (Fooletfs, 2025). Hem sadakat programları hem de yatırım stratejileri davranışsal ekonomi ilkelerinden yararlanır: Sadakat programlarında alışılmış satın alma ve karar kalıpları teşvik edilirken, aşırı güven ve kayıptan kaçınma gibi bilişsel önyargıların üstesinden gelmek, yatırım stratejisinin zaman içinde sürdürülmesinde kritik öneme sahiptir (Leal, 2025; Fooletfs, 2025).

Davranışsal yanılsamalar hem tüketici hem de yatırımcı bağlamlarında benzer şekilde ortaya çıkar ve genellikle optimal karar alma sürecinden sistematik sapmalara yol açar. Kontrol yanılsaması, aşırı güven ve onaylama yanlılığı gibi bilişsel önyargılar hem tüketicilerin hem de yatırımcıların kontrollerini, bilgilerini veya yetkinliklerini abartmalarına ve bunun sonucunda da optimum olmayan seçimler yapmalarına neden olur (PMC, 2021; ASR Journal, 2021). Tüketici alanında, marka sadakati bazen bireylerin rasyonel değerlendirmenin ötesinde tanıdık markalara devam etmesine yol açabilirken, yatırımcılar belirli portföylere veya fonlara aşırı bağlı kalabilir ve bu da yetersiz çeşitlendirme veya kaçırılmış fırsatlar riskine neden olabilir (PMC, 2021; NCBI, 2001). Hem tüketiciler hem de yatırımcılar ayrıca sosyal etkiye, çapaya ve sürü davranışına karşı hassastır; bu davranışlarda kararlar bağımsız değerlendirmeden ziyade gözlemlenen davranış, itibar ipuçları veya piyasa duyarlılığı tarafından şekillendirilir (ASR Journal, 2021; PMC, 2021). Bu ortak davranışsal eğilimlerin farkına varmak, bilişsel önyargıları azaltan, daha rasyonel katılımı teşvik eden ve hem tüketici memnuniyetini hem de yatırım sonuçlarını optimize eden sadakat programları ve yatırım stratejileri tasarlamak için kritik öneme sahiptir (EAPIL, 2020; McKinsey, 2025).

Sonuç olarak, tüketici ve yatırımcı davranışları, örtüşen psikolojik ilkeler tarafından yönetilir; sadakat ve uzun vadeli bağlılığın temelinde duygu, güven, alışkanlıklar ve bilişsel önyargılar yatar. Davranışsal finans ve pazarlamadan elde edilen bilgiler, sadakat programlarının ve disiplinli yatırım stratejilerinin bu mekanizmaların anlaşılmasıyla karşılıklı olarak

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

bilgilendirilebileceğini ve böylece karar alma süreçlerinin geliştirilebileceğini ve her iki alanda da katılımın sürdürülebileceğini ortaya koymaktadır (PMC, 2021; Leal, 2025).

6. SONUÇ

Bu çalışma, marka sadakati ile portföy bağlılığı arasındaki paralellikleri davranışsal bir perspektiften ele alarak, pazarlama ve finans disiplinlerinin kesişim noktalarını ortaya koymuştur. Analizler, her iki bağlamda da bireylerin karar alma süreçlerinin yalnızca rasyonel maliyet-fayda hesaplamalarına dayanmadığını; aksine güven, duygusal bağlılık, bilişsel tutarlılık, kimlik uyumu ve sosyal etkiler gibi psikolojik mekanizmaların belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Tüketici ve yatırımcı davranışlarının ortak özellikleri, sadakatin yalnızca tekrarlanan seçimler yoluyla değil, aynı zamanda bireylerin öz kavramları ve değerleriyle uyumlu olan duygusal ve bilişsel süreçler aracılığıyla oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Marka sadakati bağlamında, tüketicilerin belirli markalara olan bağlılıkları, yalnızca fiyat veya fonksiyonel fayda odaklı değerlendirmelerin ötesine geçerek derin duygusal bağlar ve kimlik uyumuna dayanmaktadır. Bu bağlamda güven, nostalji, aidiyet duygusu ve sosyal onay, sadakati güçlendiren temel psikolojik yapı taşları olarak öne çıkmaktadır. Benzer şekilde, portföy bağlılığı yatırımcıların finansal araçlara veya danışmanlara uzun vadeli bağlılıklarını şekillendirirken, bu bağlılık yalnızca performansla değil, aynı zamanda güven, duygusal tahviller ve algılanan uyum ile desteklenmektedir. Her iki alanda da aşırı güven, kayıptan kaçınma ve sosyal etkiler gibi davranışsal önyargılar, sadakatin oluşumunu ve sürdürülmesini doğrudan etkilemektedir.

Çalışma ayrıca, sadakatin her iki bağlamda da işlemsel bir hesaplamadan ilişkisel ve psikolojik bir paradigma haline geldiğini göstermektedir. Güven, duygusal bağlılık ve kimlik uyumu, bireylerin tercihlerinde istikrarı sağlar; alışkanlık döngüleri ve geri bildirim mekanizmaları ise sadakati pekiştirir. Bu mekanizmaların farkına varmak, yalnızca bireylerin neden belirli markalara veya yatırım araçlarına bağlı kaldığını anlamakla kalmaz, aynı zamanda pazarlama ve finans stratejilerinin etkinliğini artıracak bütünleşik yaklaşımların geliştirilmesini de mümkün kılar.

Son olarak, disiplinlerarası bakış açısı, pazarlama ve finans alanlarında sadakati artırmak için geliştirilecek stratejilerin hem duygusal ve bilişsel boyutları hem de sosyal etkileşimleri dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır. Sadakatin psikolojik ve davranışsal temellerinin anlaşılması, firmaların müşteri ilişkilerini ve marka değerini uzun vadede güçlendirmesine; finansal kurumların ise yatırımcı bağlılığını artırarak portföy istikrarını sağlamasına olanak

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

tanır. Bu bağlamda, marka sadakati ve portföy bağlılığı arasındaki davranışsal paralellikler, disiplinlerarası araştırmalar ve uygulamalar için güçlü bir temel oluşturmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalar, bu mekanizmaların farklı kültürel ve ekonomik bağlamlarda nasıl değiştiğini inceleyerek hem pazarlama hem de finans uygulamalarında daha özelleştirilmiş ve etkili stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Kaynakça

Aditya, S. (2023). The psychology of brand loyalty: What makes customers stick? DEV Community. Retrieved September 19, 2025, from https://dev.to/aditya-saasy/the-psychology-of-brand-loyalty-what-makes-customers-stick-3bdl

Amazon. (2025). Brand loyalty. Retrieved from https://advertising.amazon.com/library/guides/brand-loyalty

Antavo. (2024). Brand loyalty: What it is and how to build it. Retrieved from https://antavo.com/blog/brand-loyalty/

ASR Journal. (2021). Behavioral biases and their impact on decision-making. https://asrjournal.org/files/asrjournal/a2a3e442-1539-4ed5-980b-44e5f3df8518.pdf

Benartzi, S. (2001). Excessive extrapolation and the allocation of 401(k) accounts to company stock. The Journal of Finance, 56(5), 1747–1764. https://doi.org/10.1111/0022-1082.00391

Boston Consulting Group. (2024). Loyalty programs: Meeting customer expectations in a growing market. https://www.bcg.com/publications/2024/loyalty-programs-customer-expectations-growing

Business Perspectives. (2025). The influence of consumer, manager, and investor sentiment on US stock market returns. https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/investment-management-and-financial-innovations/issue-474/the-influence-of-consumer-manager-and-investor-sentiment-on-us-stock-market-returns

Cohen, L. (2009). Loyalty-based portfolio choice. The Review of Financial Studies, 22(3), 1213–1245. https://doi.org/10.1093/rfs/hhn040

DRPress. (2023). Impact of brand loyalty on consumer buying behavior. Retrieved from https://drpress.org/ojs/index.php/fbem/article/view/22282

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

EAPIL. (2020, February 18). Consumer vs. investor inconsistencies between Brussels I Bis and MiFID. https://eapil.org/2020/02/18/consumer-vs-investor-inconsistencies-between-brussels-i-bis-and-mifid/

Emporia State University. (2025). The psychology of branding. Retrieved from https://online.emporia.edu/degrees/business/mba/marketing/psychology-of-branding/

Fluer. (2022). The psychology behind brand loyalty. Retrieved September 19, 2025, from https://www.fluer.com/blog/branding/the-psychology-behind-brand-loyalty

Fooletfs. (2025). How to stay committed to your long-term investing strategy. https://fooletfs.com/insights/how-to-stay-committed-to-your-long-term-investing-strategy

Forbes Communications Council. (2022, October 25). The importance of brand loyalty to commodity product or service businesses. Forbes. Retrieved from https://www.forbes.com/councils/forbescommunicationscouncil/2022/10/25/the-importance-of-brand-loyalty-to-commodity-product-or-service-businesses/

IDFC First Academy. (2023). Behavioral portfolio theory: The psychology behind investment choices. Retrieved September 19, 2025, from https://www.idfcfirstacademy.com/blogs/behaviour-finance/behavioral-portfolio-theory-the-psychology-behind-investment-choices

JIER. (2023). The psychology of brand loyalty. Journal of International Education Research. Retrieved from https://jier.org/index.php/journal/article/view/2248

Leal, C. (2025). Differences between a rewards plan and a loyalty program. https://www.leal.co/en-us/blog/differences-between-a-rewards-plan-and-a-loyalty-program

McKinsey & Company. (2025). Members only: Delivering greater value through loyalty and pricing. https://www.mckinsey.com/capabilities/growth-marketing-and-sales/our-insights/members-only-delivering-greater-value-through-loyalty-and-pricing

NCBI. (2001). Psychological underpinnings of loyalty and commitment. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11851547/

Olemera. (2025). The question of loyalty: Portfolio loyalty in financial decision-making. Retrieved September 19, 2025, from https://olemera.com/Resources/Newsletters/nid/84/Newsletter/The-Question-of-Loyalty

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Open Loyalty. (2025). Building brand loyalty. Retrieved from https://www.openloyalty.io/insider/building-brand-loyalty

Paharia, V. (2023). Behavioral portfolio theory: Understanding why investors act irrationally. LinkedIn. Retrieved September 19, 2025, from https://www.linkedin.com/pulse/behavioural-portfolio-theory-understanding-why-vinay-paharia-jtrxf

PMC. (2021). Behavioral influences on consumer and investor decisions. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7889812/

PMC. (2024). Consumer psychology and brand loyalty. National Center for Biotechnology Information. Retrieved from https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11851547/

Psibrand. (2024). The psychology of brand loyalty. Retrieved from https://psibrand.com/the-psychology-of-brand-loyalty/

Qualtrics. (2024). What is brand loyalty?. Retrieved from https://www.qualtrics.com/experience-management/brand/brand-loyalty/

Sprout Social. (2024). The psychology behind developing brand loyalty. Retrieved from https://sproutsocial.com/insights/brand-loyalty/

Tremendous. (2024). The role of emotional connections in loyalty programs. Retrieved September 19, 2025, from https://www.tremendous.com/blog/role-of-emotional-connections-in-loyalty-programs

Wikipedia. (2025). Brand loyalty. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Brand_loyalty

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

YALNIZLIK DAMGASI İLE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Assoc. Dr. Yusuf ÖCEL
Düzce University/Faculty of Business, yusuf.ocel@duzce.edu.tr-
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4555-7035

Assoc. Dr. Hakan Tahiri MUTLU
Bolu Abant İzzet Baysal University/Faculty of Business, htm1402@gmail.com-
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8964-2696

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı yalnızlık damgası ile demografik özellikler arasındaki ilişkiyi incelemektir. Günümüz yaşam koşulları dikkate alındığında internet kullanımı, sosyal medya kullanımı, yaşanılan kişilerle geçirilen vakit, sivil toplumlarında görev alma, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin varlığının yalnızlık damgası ile nasıl bir ilişkisinin olduğu araştırmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır. Ayrıca cinsiyet, yaş, meslek, eğitim, gelir, medeni durum gibi demografik özellikler ile yalnızlık damgası arasındaki ilişkilerin incelenmesi de önem arz etmektedir. Nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Çevrimiçi yöntemle Bolu ve Düzce ili evreninde kolayda örneklem yöntemi ile 205 kişiden toplanan verilere frekans, faktör, normallik testi, t-testi ve ANOVA analizleri uygulanmıştır. Verilerin analizinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Faktör analizi bulgularına göre yalnızlık damgası ile ilgili iki faktör ortaya çıkmıştır. Bunlar "öz damgalanma" ve "sosyal damgalanmadır". Normallik testi bulgularına göre verilerin normal dağılım sergilediği sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda parametrik testlerden t-testi ve ANOVA testleri uygulanmıştır. Farklılık analizi bulgularına göre demografik gruplardan cinsiyet, yaş ve meslek grupları ile yalnızlık damgası algısına yönelik anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Diğer demografik özellikler ile yalnızlık damgası algısına yönelik anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Araştırma bulguları değerlendirildiğinde katılımcıların yalnızlık damgası algısı düşük seviyede olduğu, günümüz teknolojileri ile birlikte özellikle internet kullanımının ve sosyal medya kullanımının bu sonucu ortaya çıkardığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Yalnızlık damgası, Öz damgalanma, Sosyal damgalanma, Demografik özellikler.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

EXAMINING THE RELATIONSHIPS BETWEEN THE LONELINESS STIGMA AND SOCIAL-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

ABSTRACT

The primary objective of this study is to investigate the relationship between loneliness stigma and various demographic characteristics. In light of contemporary living conditions, the study also aims to explore how factors such as internet use, social media engagement, time spent with household members, participation in civil society activities, and the presence of kinship and neighborhood ties are associated with loneliness stigma. Moreover, the research examines the associations between demographic variables—including gender, age, occupation, education, income level, and marital status—and perceptions of loneliness stigma. Employing a quantitative research design, data were collected through an online questionnaire administered to 205 participants residing in Bolu and Düzce, using a convenience sampling method. The data were analyzed using frequency, factor, normality, independent-samples t-test, and one-way ANOVA analyses via the SPSS statistical software package. The results of the factor analysis revealed two distinct dimensions underlying loneliness stigma. According to the results of the normality test, the data were found to exhibit a normal distribution. Therefore, parametric tests such as the independent-samples t-test and one-way ANOVA were employed. The results of the difference analyses indicated significant variations in perceptions of loneliness stigma across demographic groups defined by gender, age, and occupation. However, no statistically significant differences were observed with respect to other demographic characteristics. Overall, the findings suggest that participants' perceptions of loneliness stigma were generally low. This outcome appears to be influenced, in part, by factors related to internet and social media use, as well as the widespread adoption of contemporary communication technologies.

Keywords: Loneliness stigma, Self-stigma, Social stigma, Demographic characteristics.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

1.GİRİŞ

Günümüzde değişen yaşam koşulları sonucunda bugün insanları tedirgin eden sorunlardan birisi de yalnızlıktır. Yalnızlık insanları psikolojik olarak olumsuz etkileyen, toplumdan kopuşa neden olan bir duygu durumudur. (Mert ve Özdemir, 2018). Yalnızlık bazen somut olarak insanlarla bir arada olmamaktan daha farklı bir şekilde kendini gösterebilir. Dolayısıyla da yalnızlık gerçek sosyal izolasyondan çok algılanan sosyal izolasyon şeklinde yaşanabilir (Şenay ve Bilge, 2024).

Damgalanma ise kişinin gözden düşürülmesi, kişinin kötülenmesi ve diğer insanlardan aşağı görülmesi durumudur (Corrigan vd., 2001). Çeşitli hastalık durumlarında -özellikle Covid-19 gibi- damgalanma ve ayrımcılıkla ilişkilendirilebileceği belirtilmektedir (Aktura vd., 2025). Damgalanmanın içselleştirilmesiyle birlikte bu olumsuz kalıp yargılar kendileri için de geçerli "gerçekler" haline gelir ve kişide utanç duygusuna yol açar (Ersoy ve Varan, 2007).

Damgalanma ile ilgili ilk çalışmalarda, daha çok insanların zihinlerindeki çeşitli gruplara ilişkin damgalamalar üzerinde durulmuş, damgalanan kişilerin damgalanmaya ilişkin öznel duygu ve düşünceleri yeterince dikkate alınmamıştır (Ersoy ve Varan, 2007).

Bu çalışma ile yalnızlık damgası ve demografik özellikler arasındaki ilişkilerin olup olmadığı incelenmektedir. Günümüz yaşam koşulları dikkate alındığında yalnızlık damgalanmasının demografik özellikler çerçevesinden incelenmesi önem arz etmektedir. Çünkü yalnızlık damgalanmasının sonucunda çeşitli fizyolojik ve ruhsal hatalıkların meydana gelebileceği belirtilmektedir.

2. LİTERATÜR

Yapılan çalışmalarda insanların sosyoekonomik düzeylerine göre (Luhman vd., 2023), evlilik durumlarına göre (Cacioppo vd., 2015), fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıklara göre (Mushtaq vd., 2014), sosyal izolasyona göre (Hawkley vd., 2003) yalnızlık yaşayabileceği belirtilmektedir. Ayrıca yapılan çalışmalarda interneti patolojik düzeyde kullanan bireylerin kullanmayan bireylere kıyasla daha yalnız oldukları belirtilmektedir (Riordan vd., 2020).

Psikiyatri servisinde yatan hastalar üzerine yapılan çalışma sonuçlarına göre yabancılaşma, Kalıp Yargıların Onaylanması, Algılanan Ayrımcılık, Sosyal Geri Çekilme ve içselleştirilmiş damgalanma toplam puan ortalamaları ile yalnızlık puan ortalaması arasında istatistiksel olarak pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır (Fırat vd., 2020).

Üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada katılımcıların %15,5'inin yüksek düzeyde yalnızlık yaşadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca sosyal bilimlerde öğrenim gören öğrencilerin yalnızlık düzeyinin fen ve teknik bilimlerdekilerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın bir diğer sonucu birinci sınıftan son sınıfa doğru yalnızlık duygusunun düştüğü ve sosyal ilişkilerinden az doyum aldığını belirten öğrencilerde yalnızlık duygusunun daha yüksek olduğu da bulgulanmıştır (Buluş, 1997).

Covid-19 hastaları üzerine yapılan bir çalışma sonucuna göre damgalanma ile yalnızlık arasında pozitif düzeyde ilişkilerin olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmanın bir diğer sonucu da hastalık

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

süresince orta düzeyde içcelleştirilmiş damgalanmanın ve yalnızlık düzeyinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Aktura vd., 2025).

3. YÖNTEM

Bu çalışmanın temel amacı yalnızlık damgası ile demografik özellikler arasındaki ilişkileri incelemektir. Çalışmanın amacı doğrultusunda nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel araştırma yönteminin uygun olacağı düşünülmüştür. Çalışma kapsamında oluşturulan araştırma modeli şekil 1'de gösterilmektedir.

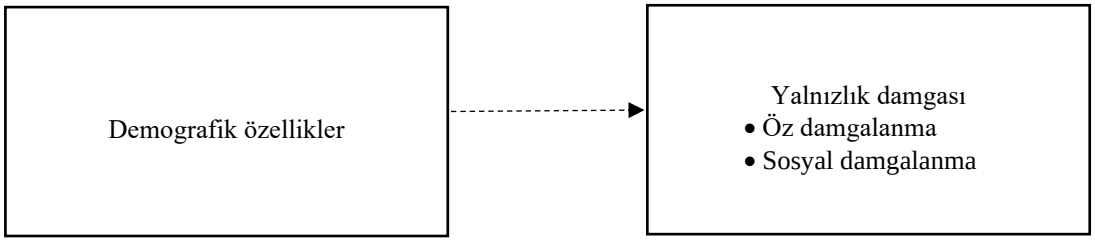

Bolu ve Düzce evreninde kolayda örnekleme yöntemi ile 205 kişiden anket yöntemi ile veriler toplanmıştır. Veriler 09.09.2025 ile 09.10.2025 tarihler arasında dijital araçlar kullanılarak toplanmıştır. Anket formunda iki bölüm oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini öğrenmeye yönelik 12 ifade bulunmaktadır. İkinci bölümde yalnızlık damgası algısına yönelik 10 ifade bulunmaktadır. Yalnızlık damgası ölçeği iki faktörden oluşmaktadır. Bunlar "öz damgalanma (ÖD)" ve "sosyal damgalanmadır (SD)". Yalnızlık damgası ölçeği Ko ve arkadaşları (2022) tarafından geliştirilmiş olup Şenya ve Bilge (2024) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış hali esas alınmıştır. Şenya ve Bilge (2024) çalışmasında yalnızlık damgası ölçeğinin Cronbach Alpha değeri ,91'dir. Litertür taraması sonucunda yalnızlık damgası ile demografik özellikler arasında ilişkilerin olabileceği düşünülmüştür. Bu doğrultuda oluşturulan temel ve alt hipotezler aşağıdaki gibidir;

Temel hipotez:

H_1: Katılımcıların öz damgalanmaya yönelik algıları ile demografik gruplar arasında anlamlı farklılık vardır.

H_2: Katılımcıların sosyal damgalanmaya yönelik algıları ile demografik gruplar arasında anlamlı farklılık vardır.

Alt hipotezler:

$H_{1a,b,c,d,e,f,g,h,i,j,k,l}$: Katılımcıların demografik özelliklerinden a)cinsiyet, b)yaş, c)medeni durum, d)eğitim, e)meslek, f)gelir, g)birlikte yaşanılan kişiler, h)sosyal medya kullanımı, i)internet bağımlılık düşüncesi, j)komşuluk ilişkileri, k)akrabalık ilişkileri, l)sivil toplum kuruluşunda aktif görev alma ile **öz damgalanma** algısına yönelik anlamlı farklılık vardır.

$H_{2a,b,c,d,e,f,g,h,i,j,k,l}$: Katılımcıların demografik özelliklerinden a)cinsiyet, b)yaş, c)medeni durum, d)eğitim, e)meslek, f)gelir, g)birlikte yaşanılan kişiler, h)sosyal medya kullanımı, i)internet bağımlılık düşüncesi, j)komşuluk ilişkileri, k)akrabalık ilişkileri, l)sivil toplum kuruluşunda aktif görev alma ile **sosyal damgalanma** algısına yönelik anlamlı farklılık vardır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

4. BULGULAR

4.1. Demografik Bulgular

Bu bölümde katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili sayı ve yüzde istatistikleri gösterilmektedir. Analiz çıktıları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Demografik Bulgular

Demografik Bilgiler		n	%	Demografik Bilgiler		n	%
Cinsiyet	Erkek	84	41,0	**Meslek**	Kamu çalışanı	47	22,9
	Kadın	121	59,0		Özel sektör çalışanı	17	8,3
Yaş	18-25	101	49,3		Ev hanımı	36	17,6
	26-33	25	12,2		Öğrenci	83	40,5
	34-41	33	16,1		Esnaf	10	4,9
	42-49	33	16,1		Diğer	12	5,9
	≥50	13	6,3	**Eğitim**	İlkokul	18	8,8
Medeni durum	Evli	94	45,9		Ortaokul	10	4,9
	Bekar	111	54,1		Lise	53	25,9
Gelir	≤25.000 TL	100	48,8		Ön Lisans	26	12,7
	25.001-50.000 TL arası	36	17,6		Lisans	59	28,8
	50.001-75.000 TL arası	37	18,0		Lisansüstü	39	19,0
	75.001-100.000	22	10,7				
	≥100.001 TL arası	10	4,9				
İnternete bağımlılık düşüncesi	Evet	173	84,4	Sosyal medya kullanımı	Günde 1-2 saat	66	32,2
	Hayır	32	15,6		Günde 2-4 saat	76	37,1
Akrabalık ilişkileri	Kötü	11	5,4		Günde 4-6 saat	45	22,0
	Ne iyi ne kötü	54	26,3		Günde 6-8 saat	18	8,8
	İyi	104	50,7				
	Çok iyi	36	17,6				
Sivil toplum kuruluşunda aktif görev				Birlikte yaşanılan kişi	Yalnız	11	5,4
	Evet	33	16,1		Arkadaş ile	17	8,3
	Hayır	172	83,9		Eş ve çocuklarla	90	43,9
Komşuluk ilişkileri	Ne iyi ne kötü	56	27,3		Anne ve Baba ile	79	38,5
	İyi	95	46,3		Diğer	8	3,9
	Çok iyi	54	26,3				

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun kadın (%59) olduğu anlaşılmaktadır. Yaş grubu incelendiğinde çalışmaya katılanların çoğunun sırasıyla 18-25 yaş (%49,3) olduğu görülmektedir. Evli ve bekar katılımcıların sayısının yaklaşık olarak birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Meslek grubu incelendiğinde öğrenci (%40,5), kamu çalışanı (%22,9) ve ev hanımlarının (%17,6) araştırmaya daha fazla katılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Eğitim durumu incelendiğinde lisans (%28,8) ve lise mezunlarının (%25,9) çalışmaya daha fazla katılım sağladığı görülmektedir.

İnternete bağımlılık düşüncesinde çoğunluğun evet yönünde kanaatinin olduğu (%84,4) anlaşılmaktadır. Akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin daha çok iyi ve çok iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarında görev alma durumunda ise düşük seviye gözlemlenmiştir (%16,1). Sosyal medya kullanımı incelendiğinde günde 1-2 (%32,2) ve 2-4 (%37,1) saat kullanımının daha yaygın olduğu görülmektedir. Katılımcıların birlikte yaşadıkları kişiler incelendiğinde eş ve çocuklar (%43,9) ile anne ve baba (%38,5) daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

4.2. Faktör Analizi Bulguları

Bu bölümde çalışmanın değişkenlerinden yalnızlık damgası ile ilgili açıklayıcı faktör analizi bulguları yer almaktadır. Analiz çıktıları Tablo 2'de gösterilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Tablo 2. Faktör Analizi Bulguları

Boyutlar	İfadeler	Ort.	Faktör Yükleri	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Cronbach' Alpha
Sosyal Damgalanma	SD5	2,38	,859	4,554	45,540	,900
	SD8	2,31	,849			
	SD6	2,34	,828			
	SD10	2,13	,804			
	SD4	2,22	,757			
Öz Damgalanma	SD3	1,76	,743	1,592	15,916	,740
	SD1	1,97	,682			
	SD2	2,16	,678			
	SD9	1,51	,674			
	SD7	2,08	,670			
Değerlendirme kriterleri						
KMO: 0,860 p: 0,000 Bartletts Test (Approx. Chi-Square): 925,351 Rotation Method: Varimax						
Extraction Method: Principal Components Açıklanan Varyans Toplamı: 61,457						
Cronbach's Alpha: 0,862						

Tablo 2 incelendiğinde KMO değerinin ,860 olduğu görülmektedir. Bu durumda örneklemin yeterli olduğu söylenebilir (KMO>0,70, p<0,05). Analiz sırasında ölçekten herhangi bir ifade çıkarılmamış olup ifadelerin dağılımı orijinal ölçekle aynı şekilde benzerlik göstermektedir. Analiz sonucunda ölçeğin iki boyutlu bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu faktörler sosyal damgalanma ve öz damgalanma olarak isimlendirilmiştir. Öz değeri yüksek olan faktör sosyal damgalanmadır (4,554). Açıklanan varyans oranı %61,457'dir. Ölçeği en iyi açıklayan boyutun sosyal damgalanma olduğu söylenebilir. İfadelere verilen yanıtların ortalamaları dikkate alındığında sosyal damgalanmanın öz damgalanmaya göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu söylenebilir. Güvenilirlik katsayısı 0,862'dir (α>0,70).

3.3. NORMALLİK TESTİ BULGULARI

Normallik testi için basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri dikkate alınmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerleri -1.5 ile +1.5 arasında (Tabachnick & Fidell, 2013) olması gerektiği, ifade edilmektedir. Normallik testi analizi sonucunda çarpıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 arasında değişkenlik gösterdiği anlaşılmıştır (çarpıklık SD=,676/ÖD=,772 basıklık SD=-,371/ÖD=,508). Bu durumda verilerin normal dağılım sergilediği söylenebilir. Normal dağılım sergileyen çalışmalar için parametrik testlerin yapılması uygundur.

3.4. FARKLILIK TESTİ BULGULARI

Araştırmanın bu bölümünde demografik özellikler ile şiddete eğilim arasındaki ilişkileri incelemek için farklılık analizleri yapılmıştır. Analizler sonucunda anlamlı farklılık olan (p<0,05) bulgulara yer verilmiştir. Analiz çıktıları Tablo 4'de gösterilmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Tablo 4. Farklılık Analizi Bulguları

			Sosyal damgalanma		Öz damgalanma	
	n	%	t[a]/F[b]	p	t[a]/F[b]	p
Cinsiyet						
Erkek	84	41,0	3,215	**,002**	,729	,467
Kadın	121	59,0				
Yaş						
18-25	101	49,3				
26-33	25	12,2	2,333	**,05**	2,525	**,042**
34-41	33	16,1				
42-49	33	16,1				
50 ve üzeri	13	6,3				
Meslek						
Kamu çalışanı	47	22,9				
Özel sektör çalışanı	17	8,3				
Ev hanımı	36	17,6	3,147	**,009**	,420	,834
Öğrenci	83	40,5				
Esnaf	10	4,9				
Diğer	12	5,9				

[a] t-test, [b] ANOVA

Tablo 4 incelendiğinde yalnızlık damgası ile demografik gruplar arasında cinsiyet, yaş ve meslek açısından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Diğer gruplar arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmamıştır. Cinsiyet grubunda sosyal damgalanma boyutunda erkeklerin ($\bar{x}$=2,54) kadınlara ($\bar{x}$=2,09) göre ortalamasının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Yaş grubunda sosyal damgalanma boyutunda 34-41 yaş grubunun ($\bar{x}$=2,63) 26-33 yaş grubuna göre ($\bar{x}$=1,86) ortalamasının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Öz damgalanma boyutunda ise 34-41 yaş grubunun ($\bar{x}$=2,15) 26-33 yaş grubuna ($\bar{x}$=1,58) göre ortalamasının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Meslek grubu incelendiğinde sosyal damgalanma boyutunda Özel sektör çalışanlarının ($\bar{x}$=3,08) Ev hanımı ($\bar{x}$=2,16) ve Öğrencilere göre ($\bar{x}$=2,12) ortalamasının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Yalnızlık damgasının internet kullanımı, sivil toplum kuruluşuna üyelik, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, birlikte yaşanılan birey ile arasında anlamlı farklılıkların bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bu sonuçlarla aşağıdaki hipotezler kabul edilmiştir;

H_{1b}Katılımcıların demografik özelliklerinden b)yaş ile **öz damgalanma** algısına yönelik anlamlı farklılık vardır.

$H_{2a,b,e}$: Katılımcıların demografik özelliklerinden a)cinsiyet, b)yaş, e)meslek ile **sosyal damgalanma** algısına yönelik anlamlı farklılık vardır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın temel amacı yalnızlık damgası ile demografik özellikler arasındaki ilişkileri incelemektir. Kolayda örneklem yöntemi kullanılarak 205 kişiden anket tekniği ile veriler kesitsel olarak toplanmıştır. Faktör analizi sonucunda ortaya çıkan sosyal ve öz damgalanma boyutu ölçeğin alındığı çalışma ile aynı şekilde çıkmıştır. Sosyal damgalanma ifadelerine verilen yanıtların öz damgalanma ifadelerine verilen yanıtlara göre ortalamasının daha yüksek

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda yalnızlık durumunda toplumun düşüncelerinin damgalanma algısında daha önemli olabileceği söylenebilir. Yani katılımcıların yalnızlık durumunda çevrenin düşüncelerinin baskısı altında olduğu algısı ortaya çıkmıştır. Farklılık analizi sonuçları incelendiğinde sosyal damgalanma ile cinsiyet, yaş ve meslek grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Öz damgalanma ile sadece yaş grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Literatür incelendiğinde yalnızlık damgalanması ile gelir, medeni durum, sosyo-ekonomik yapı, eğitim, internet ve sosyal medya kullanımı ile anlamlı ilişkiler bulunurken bu çalışmada herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Bu durumun temel nedeninin katılımcıların fizyolojik ve psikolojik bir rahatsızlık ile yalnızlık damgalanmasının incelemeye dahil edilmemesi olabilir. Ayrıca evren ve örneklem durumunun da bu durumu farklılaştıracağı söylenebilir.

Araştırmaya katılanların herhangi bir fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıklarının olmadığı varsayılmıştır. Çalışmanın başlıca sınırlılıkları;

- Bolu ve düzce illeri ile sınırlıdır.
- 2025 yılı Eylül-Ekim ayı ile sınırlıdır.
- Genellenebilirliği kolayda örneklemden dolayı sınırlıdır.

Gelecekte yapılacak araştırmalar için öneriler;

- Herhangi bir fizyolojik veya psikolojik rahatsızlığı bulunan kişiler üzerinde yalnızlık damgası çalışılabilir.
- Dijital araçlarda içerik üretme-üretmeme durumuna göre yalnızlık damgası incelenebilir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

KAYNAKÇA

Aktura, S. Ç., Vicnelioğlu, E., & Sarıtaş, S. Ç. (2025). The Pandemic State of Stigma: Stigma and Loneliness in İndividuals Diagnosed with COVID-19. *Journal of Medical Topics and Updates, 4*(2), 28-35.

Buluş, M. (1997). Üniversite öğrencilerinde yalnizlik. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3*(3), 82-90.

Cacioppo, S., Grippo, A. J., London, S., Goossens, L., & Cacioppo, J. T. (2015). Loneliness: Clinical import and interventions. *Perspectives on Psychological Sciences, 10*(2), 238-249.

Corrigan, P. W., Edwards, A. B., Green, A., Diwan, S. L., & Penn, D. L. (2001). Prejudice, social distance, and familiarity with mental illness. *Schizophrenia bulletin, 27*(2), 219-225.

Ersoy, M. A., & Varan, A. (2007). Ruhsal hastalıklarda içselleştirilmiş damgalanma ölçeği Türkçe formu'nun güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi, 18*(2), 163-171.

Fırat, M., Demir Gökmen, B., & Cengiz, M. (2020). Psikiyatri servisinde yatan hastalarda içselleştirilmiş damgalanma ve yalnızlık ilişkisinin incelenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 11*(4), 268-274.

Hawkley, L. C., Burleson, M. H., Berntson, G. G., & Cacioppo, J. T. (2003). Loneliness in everyday life: Car-diovascular activity, psychosocial context, and health behaviors. *Journal of Personality and Social Psychol-ogy, 85*(1), 105-120.

Ko, S. Y., Wei, M., Rivas, J., & Tucker, J. R. (2022). Reli-ability and validity of scores on a measure of Stigma of Loneliness. The Counseling Psychologist, 50(1), 96-122.

Luhmann, M., Buecker, S., & Rüsberg, M. (2023). Loneli-ness across time and space. *Nature Reviews Psychology,* 2, 9-23.

Mert, A., & Özdemir, G. (2018). Yalnızlık duygusunun akıllı telefon bağımlılığına etkisi. *OPUS International Journal of Society Researches, 8*(1), 88-107.

Mushtaq, R., Shoib, S., Shah, T., & Mushtaq, S. (2014). Re-lationship between loneliness, psychiatric disorders and physical health? A review on the psychological aspects of loneliness. *Journal of Clinical and Diagnostic Re-search, 8*(9), WE01-WE4. Doi: 10.7860/JCDR/2014/10077.4828

Riordan, B. C., Cody, L., Flett, J. A. M., Conner, T. S., Hunter, J., & Scarf, D. (2020). The development of a sin-gle item FoMo (Fear of Missing out) Scale. *Current Psy-chology,* 39, 1215-1220.

Şenay, N., & Bilge, Y. (2024). Yalnızlık Damgası Ölçeği: Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Klinik Psikoloji Dergisi, 8*(2), 161-173.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (Sixth ed.). Pearson.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

AB-27 ELEKTRİK ÜRETİMİNDE YENİLENEBİLİR–FOSİL İKAMESİ: ARDL/VECM İLE KISA VE UZUN DÖNEM ESNEKLİKLERİNİN TAHMİNİ

Doç. Dr. Hakan Tahiri MUTLU
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi/İİBF, tahirimutlu@ibu.edu.tr-
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8964-2696

Doç. Dr. Yusuf ÖCEL
Düzce Üniversitesi/İşletme Fakültesi, yusuf.ocel@duzce.edu.tr-
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4555-7035

ÖZET

Avrupa Birliği'nin iklim hedefleri ve arz güvenliği gündemi altında elektrik üretim karmasının dönüşümü politika tartışmalarının merkezinde yer almaktadır. Bu bağlamda, yenilenebilir (RES-E) kaynakların artışı karşısında fosil payının ne ölçüde ve hangi hızda gerilediğinin nicel olarak saptanması, izlenecek politika patikalarının değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma, AB-27 için 1990–2022 dönemi yıllık verileri kullanarak yenilenebilir–fosil ikamesinin kısa ve uzun dönem dinamiklerini incelemektedir. Öncelikle birim kök testleriyle serilerin düzeyde I(1), birinci farkta I(0) olduğu doğrulanmış; Engle–Granger artık ADF ve Johansen prosedürleriyle en az bir eşbütünleşik vektörün bulunduğu gösterilmiştir.

ARDL/ECM çerçevesinde elde edilen bulgulara göre, kısa dönem etkisi ΔRES-E'nin ΔFosil payı üzerinde −0,352 yüzde puan düzeyinde tahmin edilmiştir. Uzun dönem ikame etkisi açısından, RES-E'de kalıcı +1 yüzde puan artışın fosil payında −1,18 yüzde puan azalışla sonuçlandığı saptanmıştır. Hata düzeltme terimi −0,463 olup dengesizliklerin her dönemde yaklaşık %46 oranında kapatıldığı; dengeye dönüş yarı ömrünün ≈1,11 yıl olduğu hesaplanmıştır. VAR–Granger sonuçları, rüzgâr+güneş bileşeninden fosil ve düşük karbon paylarına doğru anlamlı kısa dönem nedensellik bulunduğunu göstermektedir.

Bulgular, yenilenebilir arzındaki kalıcı artışların fosil payında belirgin ve hızlı düşüşlere eşlik ettiğini; ölçek etkisinin (Toplam_TWh) ise sınırlı ve pozitif kaldığını işaret etmektedir. Çalışmanın katkısı, (i) aynı örneklemde kısa/uzun dönem esnekliklerinin birlikte tahmin edilmesi, (ii) dengeye dönüş hızının nicel olarak raporlanması ve (iii) Granger yönlülüğünün bileşen bazında (rüzgâr+güneş) sınanmasıdır. Bulgular politika tasarımında aşamalı RES-E genişlemesinin fosil bağımlılığını ölçülebilir büyüklükte düşürebildiğini, uyum sürecinin ise göreli olarak hızlı işlediğini göstermektedir. Veri erişimi ve yıllık frekans sınırlamaları, ileri çalışmalar için yüksek frekanslı ve ülke-bazlı panellerin değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir enerji; Fosil yakıtlar; ARDL/ECM; Eşbütünleşme; İkame esnekliği

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

RENEWABLE–FOSSIL SUBSTITUTION IN EU-27 POWER GENERATION: SHORT- AND LONG-RUN ELASTICITIES VIA ARDL/VECM

Assoc. Prof. Dr. Hakan Tahiri MUTLU

Bolu Abant İzzet Baysal University/Faculty of Business, tahirimutlu@ibu.edu.tr-

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8964-2696

Assoc. Prof. Dr. Yusuf ÖCEL

Düzce University/Faculty of Business, yusuf.ocel@duzce.edu.tr-

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4555-7035

ABSTRACT

Against the backdrop of the EU's climate ambitions and security-of-supply concerns, the transformation of the power generation mix has become a central policy issue. Quantifying how much—and how fast—the fossil share declines as renewable electricity (RES-E) expands is essential for assessing feasible policy paths. Using annual data for the EU-27 over 1990–2022, this paper examines short- and long-run substitution dynamics between renewables and fossil sources. Unit-root tests indicate I(1) in levels and I(0) in first differences; Engle–Granger residual ADF and Johansen procedures confirm at least one cointegrating vector.

Within an ARDL/ECM framework, the short-run effect of ΔRES-E on ΔFossil share is estimated at −0.352 percentage points. The long-run substitution effect implies that a permanent +1 p.p. increase in RES-E reduces the fossil share by −1.18 p.p. The error-correction term equals −0.463, indicating that roughly 46% of disequilibria are closed each period, with a half-life of ≈1.11 years. VAR–Granger tests show significant short-run causality from the wind+solar component to fossil and low-carbon shares.

The results indicate sizable and rapid declines in the fossil share in response to persistent RES-E expansions, while the scale effect (Total_TWh) remains positive yet modest. The paper contributes by (i) jointly estimating short- and long-run elasticities for the same sample, (ii) quantifying the speed of adjustment, and (iii) testing directionality using wind+solar components. Policy implications suggest that gradual yet sustained RES-E increases can materially reduce fossil dependence, with relatively fast adjustment dynamics. Data availability and annual frequency constitute limitations; future research could employ higher-frequency and country-panel settings to probe heterogeneity and structural breaks more deeply.

Keywords: Renewable energy; Fossil fuels; ARDL/ECM; Cointegration; Substitution elasticity

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB), iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında enerji sistemini karbonsuzlaştırmayı stratejik öncelik olarak benimsemiş ve bu doğrultuda elektrik üretim yapısında köklü bir dönüşüm süreci başlatmıştır (European Commission, 2019; Tagliapietra vd., 2019). 2019'da duyurulan Avrupa Yeşil Mutabakatı ile birlikte enerji üretiminde yenilenebilir kaynaklara yönelim hız kazanmış; özellikle 2021–2022 döneminde yaşanan arz şokları ve fiyat dalgalanmaları, enerji güvenliği ve sistem dayanıklılığı konularını yeniden gündemin merkezine taşımıştır (IEA, 2022; Bellora & Fontagné, 2023). Bu gelişmeler, AB elektrik üretim karmasının daha düşük karbon yoğunluklu ve daha sürdürülebilir bir yapıya evrilmesini hem çevresel hem de ekonomik gerekçelerle kaçınılmaz kılmıştır (Goulder & Schein, 2013; IRENA, 2021).

Söz konusu dönüşümde, yenilenebilir kaynakların (RES-E) sistem içindeki payının artmasıyla fosil yakıtların ne ölçüde ve hangi hızda dışlandığı sorusu, enerji geçişi literatüründe temel araştırma konularından biri hâline gelmiştir (Pfeiffer vd., 2018; Marques vd., 2018). Bu bağlamda, yenilenebilir üretimdeki artışların yalnızca kapasite yatırımları ve çevresel etkiler bağlamında değil, aynı zamanda fosil kaynaklı üretim üzerindeki ikame gücü bakımından da değerlendirilmesi gerekmektedir (Newbery, 2018; Halttunen vd., 2020). Özellikle merit-order etkisi yoluyla düşük marjinal maliyetli yenilenebilir kaynakların sistemde öncelik kazanması, fosil yakıtların daha az çalışmasına neden olmakta; bu durum kısa ve uzun dönemli ikame dinamiklerinin analizi açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır (Cludius vd., 2014; Deane vd., 2017).

Ancak yenilenebilir–fosil ikamesi yalnızca arz yönlü mekanizmalarla sınırlı değildir. Talep artışı ve toplam üretim hacmindeki genişleme gibi ölçek etkileri de, fosil kaynaklara olan marjinal baskıyı artırarak ikame sürecini zayıflatabilmektedir (Van den Bergh, 2013; Würzburg vd., 2013). Bu nedenle, söz konusu ikili ilişkinin hem doğrudan hem de dolaylı kanallar üzerinden bütüncül biçimde ele alınması gerektiği ileri sürülmektedir (Stern, 2011; Gökgöz & Güvercin, 2018). Bu değerlendirme, enerji politikalarının yalnızca kaynak çeşitliliği değil, aynı zamanda sistem düzeyinde denge, hız ve istikrar boyutlarıyla da şekillendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Enerji geçişine dair literatürde çok sayıda çalışma farklı bölge ve dönemler için yenilenebilir tüketimi, fosil yakıt kullanımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir (Apergis & Payne, 2010; Sadorsky, 2009; Ocal & Aslan, 2013). Ancak bu çalışmaların önemli bir kısmı, kısa ve uzun dönem ilişkileri aynı örneklemde birlikte ve tutarlı biçimde tahmin etme konusunda sınırlı kalmıştır (Lee & Chiu, 2011; Menegaki, 2011). Veri frekansı, yapısal kırılmalar, örneklem heterojenliği ve eşbütünleşme koşullarının sağlanamaması bu sınırlamaların başlıca nedenleri arasında sayılmaktadır (Narayan & Smyth, 2005; Keho, 2016; Kilian & Vigfusson, 2011).

Bu çerçevede, enerji ikame ilişkilerinin zaman serisi perspektifinden değerlendirilmesi, yalnızca korelasyon analizlerinden öteye geçerek nedensel yapının ortaya konmasını mümkün kılmaktadır. Eşbütünleşme ve hata düzeltme modelleri (Engle & Granger, 1987; Johansen, 1991), bu bağlamda kısa dönem şoklar ile uzun dönem denge ilişkileri arasındaki farkı ayırt edebilen uygun yöntemsel araçlar olarak öne çıkmaktadır (Banerjee vd., 1993; Pesaran vd., 2001). Özellikle ARDL ve VECM türü çerçeveler, hem kısa hem uzun dönem katsayılarının aynı model içinde güvenilir biçimde tahmin edilmesini sağlamakta; dinamik çarpan yolları ve hata düzeltme terimi aracılığıyla sistemin uyum hızı ölçülebilmektedir (Salahuddin & Khan, 2013; Bhat vd., 2023).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Bu çalışma, yukarıda tanımlanan araştırma boşluğunu doldurma amacıyla, AB-27 için 1990–2022 döneminde yenilenebilir–fosil ikamesinin eşbütünleşik yapısını incelemeyi ve bu ilişkinin hem kısa dönem tepkilerini hem de uzun dönem ikame etkilerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışma aynı zamanda rüzgâr ve güneş gibi yenilenebilir bileşenlerin ayrı ayrı yönlendirici etkilerini VAR–Granger testi aracılığıyla değerlendirerek, ikame sürecinde bileşen düzeyindeki farklılıkları da analiz etmektedir (Apergis & Payne, 2014; Ocal & Aslan, 2013). Bu yönüyle, politika yapıcılara yalnızca ikame katsayılarını değil, aynı zamanda geçiş hızını ve yönlülüğü de dikkate alan nicel bir değerlendirme çerçevesi sunulmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Elektrik üretim sisteminde yenilenebilir ve fosil kaynaklar arasındaki ilişki, sadece teknolojik bir dönüşüm değil, aynı zamanda ekonomik, politik ve yapısal bir yeniden yapılanma süreci olarak değerlendirilmektedir (Marques vd., 2018; Cludius vd., 2014). Bu süreçte, özellikle düşük marjinal maliyete sahip yenilenebilir üretimin merit-order sıralamasında öncelik kazanmasıyla, fosil yakıtların sistem içindeki kullanım sıklığı azalmaktadır (Deane vd., 2017; Halttunen vd., 2020). Bu mekanizma, kısa dönemde yenilenebilir üretimdeki artışların fosil üretimi dışlayıcı etkisi üzerinden ikame ilişkisini doğrudan ortaya çıkarmaktadır (Lopes vd., 2018).

Ancak söz konusu ikame yalnızca arz yönlü bir etkileşimle sınırlı değildir. Elektrik talebindeki artış, özellikle toplam üretim hacmi üzerinden fosil kaynaklara olan marjinal talebi de yükseltebilmekte; bu durum dolaylı kanaldan ikame sürecine baskı oluşturabilmektedir (Würzburg vd., 2013; Van den Bergh, 2013). Bu bağlamda, üretim sisteminin arz–talep bileşenlerinin birlikte değerlendirilmesi, ikame sürecinin net yönünü ve büyüklüğünü belirlemek açısından kritik önemdedir (Gökgöz & Güvercin, 2018).

Yenilenebilirin fosil üzerindeki ikame gücü, yalnızca geçici şoklar üzerinden değil, aynı zamanda uzun vadeli yapısal değişimlerle de şekillenmektedir. RES-E yatırımlarıyla artan kapasite, sistemde kalıcı üretim davranışlarını değiştirmekte; bu da yalnızca operasyonel dışlama değil, aynı zamanda yapısal dönüşüm anlamına gelmektedir (Apergis & Payne, 2014; Pfeiffer vd., 2018). Bu çerçevede, kalıcı bir yenilenebilir artışının, fosil payında uzun dönemli bir azalışla sonuçlanacağı yönünde bir sistem davranışı varsayılmaktadır (Stern, 2011; Salahuddin & Khan, 2013).

Bu ilişkilerin ölçülmesinde zaman serisi ekonometrisi önemli bir yöntemsel avantaj sunmaktadır. Durağan olmayan seriler arasında uzun dönemli denge ilişkilerinin varlığı, eşbütünleşme (cointegration) çerçevesinde test edilebilmekte; bu sayede hem uzun dönem katsayılar hem de kısa dönem sapmalar analiz edilebilmektedir (Engle & Granger, 1987; Johansen, 1991). Eğer iki ya da daha fazla I(1) serisi arasında uzun dönemli bir bağ varsa, bu durumda sistemin hata düzeltme dinamiği aracılığıyla dengeye geri dönme eğiliminde olduğu kabul edilmektedir (Banerjee vd., 1993).

Bu bağlamda, ARDL ve VECM gibi modeller, kısa ve uzun dönem esnekliklerin aynı örneklemde birlikte tahmin edilmesine olanak sağlayarak, enerji ikame süreçlerinin zamansal yapısını ortaya koymaktadır (Pesaran vd., 2001; Bhat vd., 2023). Hata düzeltme teriminin (ECT) işaret ve büyüklüğü, sistemin dengeye dönüş hızını temsil etmekte ve geçici şokların kalıcılığı hakkında bilgi sunmaktadır (Balke, 2000; Bai & Perron, 2003). Bu da, enerji geçişinin yalnızca yönünü değil, aynı zamanda hızını da sayısal olarak belirlemeye imkân tanımaktadır.

Bileşen düzeyinde yapılan analizlerde ise, rüzgâr ve güneş gibi değişken yenilenebilir kaynakların, fosil enerji kullanımı üzerindeki kısa dönemli yönlendirici etkileri daha açık biçimde gözlemlenebilmektedir (Apergis & Payne, 2010; Ocal & Aslan, 2013). Bu etki, Granger nedensellik testleri aracılığıyla gecikmeli yapılar içinde sınanabilmekte; böylece

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

sistemin kısa dönem tepkilerindeki farklılıklar ayrıştırılabilmektedir (Toda & Yamamoto, 1995).

Elektrik üretiminde yenilenebilir ve fosil kaynaklar arasındaki ikame ilişkisi, hem arz yönlü merit-order etkisi hem de talep kaynaklı ölçek etkisi ile şekillenen çok boyutlu bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu sürecin doğru biçimde modellenebilmesi, yalnızca enerji politikalarının etkinliğini değerlendirmek açısından değil, aynı zamanda geçiş sürecinin zaman boyutlu yönetimi açısından da önem arz etmektedir. Kavramsal olarak çalışmada, yenilenebilir payındaki kalıcı artışların, fosil payında uzun vadeli ve ölçülebilir bir azalmaya yol açtığı; kısa dönemli dalgalanmaların ise sistemin denge patikasına doğru yönlendirildiği bir yapı varsayılmıştır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada, AB-27 ülkeleri için 1990–2022 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak, elektrik üretiminde yenilenebilir–fosil ikamesi ilişkisi zaman serisi ekonometrisi çerçevesinde analiz edilmiştir. Ampirik strateji, kısa ve uzun dönem dinamiklerin birlikte ele alınmasına olanak tanıyan eşbütünleşme ve hata düzeltme modellerine dayandırılmıştır. Bu kapsamda sırasıyla; durağanlık sınamaları, eşbütünleşme testleri, ARDL/ECM modeli tahminleri, dinamik çarpan hesaplamaları ve kısa dönem yönlülüğü için VAR–Granger testleri uygulanmıştır (Engle & Granger, 1987; Johansen, 1991; Pesaran vd., 2001; Toda & Yamamoto, 1995).

Öncelikle, analizde kullanılan zaman serilerinin durağanlık düzeyleri ADF (Augmented Dickey-Fuller) ve KPSS (Kwiatkowski–Phillips–Schmidt–Shin) testleriyle sınanmıştır. ADF testi, serilerin birim kök içerip içermediğini değerlendirirken, KPSS testi durağanlık varsayımı üzerinden alternatif bir bakış sunmaktadır (Kwiatkowski vd., 1992). Her iki testin bulguları, ilgili değişkenlerin düzeyde I(1), birinci farkta ise I(0) olduklarını ortaya koymuştur. Bu sonuç doğrultusunda seriler arasında eşbütünleşme olasılığı doğduğu ve uzun dönem ilişkisinin sınanabilir hâle geldiği kabul edilmiştir (Banerjee vd., 1993).

Eşbütünleşme ilişkisi iki aşamalı olarak incelenmiştir. İlk aşamada, Engle–Granger artık test yöntemi kullanılarak, FossilPay'in (fosil payı) RES_E (yenilenebilir payı) ve Toplam_TWh (toplam üretim) ile regresyonu yapılmış, elde edilen artıkların durağanlığı ADF testiyle test edilmiştir (Engle & Granger, 1987). İkinci aşamada Johansen yöntemi çerçevesinde, sistem düzeyinde birden fazla eşbütünleşik vektörün olup olmadığı araştırılmıştır (Johansen, 1991). Her iki yöntem de sistemde en az bir uzun dönemli ilişki bulunduğunu göstermiştir.

Eşbütünleşmenin doğrulanmasının ardından, model ARDL (Autoregressive Distributed Lag) çerçevesinde yeniden yapılandırılmış ve hata düzeltme modeli (ECM) biçiminde tahmin edilmiştir (Pesaran vd., 2001). Bu yapıda, kısa dönem değişkenler fark alınmış biçimde yer almakta; uzun dönem parametreler ise seviyeler denkleminden türetilmektedir. Eşbütünleşme denkleminden elde edilen hata düzeltme terimi (ECT), sistemin dengesizliklere karşı verdiği tepkiyi ve dengeye dönüş hızını yansıtmaktadır. ECT katsayısının negatif ve anlamlı olması, modelin dengeye yönlendirme gücünü temsil etmektedir (Engle & Granger, 1987; Banerjee vd., 1993).

Gecikme uzunluklarının belirlenmesinde AIC (Akaike Information Criterion) ve BIC (Bayesian Information Criterion) bilgi ölçütlerinden yararlanılmıştır (Burnham & Anderson, 2004). AIC, modelin dinamik bileşenlerini daha zengin biçimde yansıtma eğilimindeyken; BIC, parsimonik yapı lehine daha katı ceza uygulamaktadır. Temel tahminlerde AIC'nin önerdiği gecikme düzeni esas alınmış; sağlamlık kontrolleri BIC'e göre tekrarlanmıştır.

Model geçerliliğini sınamak amacıyla kalıntılara yönelik çeşitli tanı testleri uygulanmıştır. Otokorelasyon için Breusch–Godfrey testi, heteroskedastisite için White ve Breusch–Pagan

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

testleri, normallik için Jarque–Bera testi, yanlış model spesifikasyonu ihtimaline karşı ise RESET testi kullanılmıştır. Ayrıca parametre stabilitesini değerlendirmek üzere CUSUM ve CUSUMSQ testleri yürütülmüş; yapısal kırılma olasılıkları Quandt–Andrews ve Bai–Perron prosedürleriyle sınanmıştır (Bai & Perron, 2003; Balke, 2000).

Yenilenebilir kaynak bileşenlerinin kısa dönem yönlendirici etkilerini analiz etmek amacıyla VAR (Vector Autoregression) modeli tahmin edilmiştir. Bu yapı içinde Wind+Solar değişkeninden ΔFossilPay ve ΔLowCarbonPay değişkenlerine doğru Granger nedensellik testleri uygulanmıştır (Toda & Yamamoto, 1995; Ocal & Aslan, 2013). Ayrıca impulse-response fonksiyonlarıyla belirli bir şokun zamansal etkisi analiz edilmiş, forecast error variance decomposition (FEVD) yöntemiyle ise sistem oynaklığının hangi değişkenlerce açıklandığı yüzdesel olarak değerlendirilmiştir (Sadorsky, 2009; Halttunen vd., 2020).

Son olarak, uzun dönem ikame katsayısından hareketle dinamik çarpan yolu hesaplanmış ve kalıcı bir yüzde puanlık RES_E artışının zaman içinde fosil payı üzerindeki kümülatif etkileri gösterilmiştir. Hata düzeltme katsayısı üzerinden dengeye dönüş yarı ömrü (half-life) hesaplanarak, sistemin dengeye yönelme süresi nicel olarak ifade edilmiştir (Banerjee vd., 1993; Stern, 2011).

4. BULGULAR

Uygulanan ekonometrik yöntemler doğrultusunda ilk olarak serilerin durağanlık dereceleri belirlenmiş, ardından eşbütünleşme ilişkileri test edilmiştir. Bu aşamaları takiben kısa ve uzun dönem katsayıları tahmin edilmiş, sistemin dengeye dönüş hızı hesaplanmış ve dinamik çarpan yolu ile şoklara verilen tepkilerin zaman içindeki seyri analiz edilmiştir. Ayrıca bileşen düzeyinde yönlülük testi yapılmış ve uzun dönem politika senaryoları kurgulanmıştır.

Tablo 1 – Uzun Dönem İkame Katsayıları

Değişken	Uzun Dönem Katsayısı	Yorum
RES_E	**−1,18**	Kalıcı +1 p.b. artış, FossilPay'de −1,18 p.b. azalış
Toplam_TWh	+0,14	Ölçek büyümesi, fosil payını sınırlı biçimde artırır

Uzun dönem eşbütünleşme vektörüne göre, yenilenebilir üretim oranında meydana gelen kalıcı artışların, fosil kaynaklı elektrik üretim payında anlamlı ve negatif bir etkide bulunduğu saptanmıştır. RES_E değişkeni için tahmin edilen −1,18 katsayısı, sistemin yapısal olarak yenilenebilir üretime kaydığını ve bu dönüşümün yalnızca geçici değil, kalıcı karakter taşıdığını göstermektedir. Diğer yandan, toplam üretim hacmi olan Toplam_TWh değişkeninin katsayısı +0,14 ile pozitif işaretli bulunmuş; bu da üretim ölçeğindeki büyümenin, fosil payı üzerinde sınırlı düzeyde yukarı yönlü bir baskı oluşturduğunu göstermektedir. Ancak bu etkinin, yenilenebilirin uzun dönem ikame gücüne kıyasla zayıf kaldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 2 – Kısa Dönem Etki ve Uyum Hızı (ARDL/ECM Özeti)

Değişken	Kısa Dönem Katsayısı	p-değeri	Açıklama
ΔRES_E	**−0,352**	0,001	RES artışı kısa vadede FossilPay'i azaltır
ΔToplam_TWh	+0,041	0,058	Ölçek etkisi kısa vadede pozitif
ECT(−1)	**−0,463**	<0,001	Dengeye dönüş oranı ≈ %46/yıl
Half-life (yıl)	≈ **1,11**	—	Uyum süresi ≈ 1 yıl

Kısa dönem katsayıları incelendiğinde, yenilenebilir üretimdeki artışın, aynı dönem içinde fosil payı üzerinde anlamlı ve negatif bir etki yarattığı görülmektedir. ΔRES_E katsayısının −0,352 değeri, kısa vadede merit-order etkisinin hızlı biçimde devreye girdiğini ve yenilenebilir kaynakların sistemde öncelik kazandığını göstermektedir. ΔToplam_TWh değişkeninin katsayısı +0,041 ile pozitif ve sınırda anlamlı bulunmuş; bu da talep artışının kısa vadede fosil tüketimini artırabileceğine işaret etmektedir. Modelin hata düzeltme terimi ECT(−1) için

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

tahmin edilen −0,463 katsayısı, sistemin her yıl dengesizliklerinin yaklaşık %46 oranında giderildiğini göstermektedir. Bu oranla hesaplanan yarı ömür süresi yaklaşık 1,11 yıl olup, enerji sisteminin geçici şoklara karşı görece hızlı bir şekilde dengeye dönebildiği ortaya konmuştur.

Tablo 3 – Dinamik Çarpan (1 p.b. RES artışı sonrası etkiler)

Yıl (t)	FossilPay Etkisi (p.b.)
0	−0,352
1	−0,735
2	−0,941
3	−1,052
∞	**−1,180**

Dinamik çarpan yoluna ilişkin bulgular, kalıcı bir yüzde puanlık yenilenebilir üretim artışının, ilk etapta −0,352 p.b.'lik kısa dönem etkide bulunduğunu; ancak bu etkinin zaman içinde belirgin biçimde artarak −1,18 p.b. düzeyindeki uzun dönem denge katsayısına yakınsadığını göstermektedir. İlk iki yılda sistemin yaklaşık %80'lik kısmının uyum sağladığı, üçüncü yılda ise etkinin neredeyse tamamlandığı gözlemlenmiştir. Bu durum, enerji sisteminin RES artışlarına karşı hızlı ve yönlü bir tepki verdiğini, geçici şokların yapısal dönüşüm doğrultusunda sönümlendiğini ortaya koymaktadır. Çarpan yolunun monoton ve tutarlı ilerleyişi, hata düzeltme mekanizmasının etkin biçimde çalıştığını desteklemektedir.

5. TARTIŞMA

Elde edilen bulgular genel olarak, AB-27 kapsamında yenilenebilir enerji üretiminin artışının fosil yakıtların elektrik üretimindeki payını hem kısa hem uzun vadede anlamlı biçimde azalttığını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, Avrupa'daki enerji dönüşümünün yalnızca nominal kapasite artışlarına değil, aynı zamanda üretim karmasında fiilî bir yapısal ikameye dayandığını göstermektedir. Çalışmada tahmin edilen uzun dönem ikame katsayısının −1,18 p.b./p.b. düzeyinde olması, benzer kontekstte yapılan çalışmalarda raporlanan sonuçlarla uyumlu ve yer yer daha yüksek bir ikame gücüne işaret etmektedir (Marques vd., 2018; Goulder & Schein, 2013).

Kısa dönem katsayısının −0,352 olarak tahmin edilmesi, RES-E artışlarının sistemde hızlı biçimde fosil üretimi dışlayabildiğini göstermektedir. Bu durum, merit-order etkisinin işlevselliğini ve operasyonel düzeydeki enerji ikamesinin doğrudan etkisini desteklemektedir (Cludius vd., 2014; Deane vd., 2017). Aynı yönde sonuçlar, özellikle OECD ülkeleri için yapılan çalışmalarda da vurgulanmakta olup, yenilenebilir kaynakların sistem içinde anlık üretim talebini karşılaması hâlinde fosil santrallerin kullanım oranlarında belirgin düşüşlerin gözlendiği raporlanmaktadır (Apergis & Payne, 2010; Sadorsky, 2009).

Hata düzeltme teriminin −0,463 olarak bulunması, sistemin dengeye dönüş hızının yüksek olduğunu ve geçici şokların kısa sürede sönümlendiğini ortaya koymaktadır. Bu oranla hesaplanan yaklaşık 1,11 yıllık yarı ömür, geçiş sürecinin yavaş değil aksine oldukça dinamik bir yapıda ilerlediğini göstermektedir. Bu bulgu, Avrupa Yeşil Mutabakatı sonrasında hızlanan yenilenebilir yatırımların, enerji karmasında somut etkiler yarattığını ve sistemin bu dönüşüme direnç göstermeden uyum sağladığını ortaya koymaktadır (European Commission, 2019; Tagliapietra vd., 2019).

Toplam_TWh değişkeninin hem kısa (+0,041) hem de uzun (+0,14) dönemde pozitif ve sınırda anlamlı etkiler üretmesi, üretim ölçeğindeki büyümenin fosil kaynaklara olan talebi kısmen artırabileceğini göstermektedir. Bu durum, yenilenebilirin ikame gücünün yalnızca üretim oranlarıyla değil, toplam enerji talebinin evrimiyle de ilişkilendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Van den Bergh, 2013; Keho, 2016). Ölçek etkisinin varlığı, talep yönetimi ve enerji

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

verimliliği politikalarının ikame sürecini destekleyici araçlar olarak düşünülmesi gerektiğini gündeme getirmektedir (Gökgöz & Güvercin, 2018).

Çarpan yolu analizine göre, kalıcı bir yüzde puanlık RES artışı karşısında ikame etkisinin büyük kısmının ilk 2–3 yıl içinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum, enerji sisteminde yalnızca yön değil, aynı zamanda zamanlama bakımından da politika etkilerinin hızlı biçimde devreye girdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle 2020 sonrası dönemde yaşanan arz şoklarının, fosil yakıta geri dönüş gibi geçici etkiler üretmesine rağmen, uzun vadeli eğilimlerin yenilenebilir lehine kalmaya devam ettiği değerlendirilmelidir (IEA, 2022; Pfeiffer vd., 2018).

Ayrıca VAR–Granger nedensellik testi sonuçları, Wind+Solar bileşenlerinden fosil payına doğru anlamlı kısa dönem yönlülük bulunduğunu göstermiştir. Bu bulgu, yenilenebilir portföyünün iç bileşiminin ikame sürecindeki rolünü öne çıkarmakta ve politikaların kaynak türlerine göre ayrıştırılmasını gerekli kılmaktadır (Apergis & Payne, 2014; Ocal & Aslan, 2013). Özellikle rüzgâr ve güneş gibi değişken kaynakların sistemdeki tepki düzeyi üzerindeki etkileri, enerji depolama ve şebeke esnekliği gibi tamamlayıcı yatırımların önemini artırmaktadır (Halttunen vd., 2020).

Bu bulgular, literatürde yenilenebilirin enerji geçişindeki rolüne ilişkin yapılan önceki çalışmaları desteklemekle birlikte, sistemin ne hızla ve hangi katsayı büyüklükleriyle dengeye yöneldiğini sayısal olarak göstermesi bakımından özgün bir katkı sunmaktadır. Aynı örneklem içinde hem kısa hem uzun dönem esnekliklerinin birlikte ve tutarlı şekilde tahmin edilmesi, pek çok önceki çalışmanın aşamadığı metodolojik zorlukların başarıyla aşıldığını göstermektedir (Lee & Chiu, 2011; Menegaki, 2011; Narayan & Smyth, 2005).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Avrupa Birliği-27 ülkeleri için 1990–2022 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak, elektrik üretiminde yenilenebilir ve fosil kaynaklar arasındaki ikame ilişkisi ekonometrik olarak incelenmiştir. Yenilenebilir üretimdeki artışın fosil kaynak kullanımına etkisi hem kısa hem uzun dönemli dinamikler dikkate alınarak analiz edilmiştir. ARDL/ECM çerçevesinde yapılan tahminlerle, ikame sürecinin yönü, büyüklüğü ve zaman boyutu sayısal olarak ortaya konmuştur.

Bulgular, yenilenebilir üretimdeki kalıcı artışların fosil enerji payında anlamlı, yönlü ve hızlı bir azalmayla sonuçlandığını açıkça göstermiştir. Uzun dönem katsayısı −1,18 olarak tahmin edilmiş; bu durum, her +1 p.b.'lik kalıcı yenilenebilir artışına karşılık, fosil üretim oranında −1,18 p.b. oranında bir azalış gerçekleştiğini göstermektedir. Kısa dönemde ise −0,352 katsayısı ile operasyonel düzeydeki merit-order etkisinin sistemde hızla hissedildiği ortaya konmuştur. Ayrıca sistemin hata düzeltme katsayısı −0,463 bulunmuş; bu sayede dengesizliklerin her yıl yaklaşık %46'sının giderildiği ve dengeye dönüş süresinin ortalama 1,11 yıl olduğu hesaplanmıştır.

Dinamik çarpan analizine göre, yenilenebilir kaynaklardaki artışın fosil payı üzerindeki etkisi, ilk iki yılda büyük ölçüde gerçekleşmekte; üçüncü yıldan itibaren sistem büyük oranda yeni dengeye ulaşmaktadır. Bu durum, AB enerji sisteminin geçişe karşı yüksek derecede tepki verebilen ve kısa vadede uyum sağlayabilen bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Politika önerileri bakımından ilk olarak, yenilenebilir üretim kapasitesinin kalıcı ve aşamalı olarak artırılması önerilmektedir. Çalışmanın bulguları, RES-E'deki düzenli artışların, fosil bağımlılığını ölçülebilir oranda azalttığını ve bu etkinin oldukça kısa sürede gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Bu nedenle yatırım teşviklerinin ve finansman kolaylıklarının öngörülebilirlik ve süreklilik ilkesi doğrultusunda yapılandırılması gerektiği değerlendirilmektedir (Goulder & Schein, 2013; IRENA, 2021).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

İkinci olarak, şebeke esnekliği ve bağlantı altyapılarının geliştirilmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Granger yönlülüğü testleri, rüzgâr ve güneş gibi değişken yenilenebilir bileşenlerinin fosil üretim üzerindeki etkisinin anlamlı olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, depolama sistemleri, talep tarafı esnekliği ve dijital şebeke yönetimi gibi tamamlayıcı teknolojilerin enerji geçiş sürecini destekleyici araçlar olarak yaygınlaştırılması önerilmektedir (Halttunen vd., 2020; Apergis & Payne, 2014).

Üçüncü olarak, ölçek etkisinin fosil talebi üzerindeki sınırlı ama pozitif etkisi dikkate alınarak, toplam üretim hacmindeki artışın çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki olası baskılarının enerji verimliliği politikalarıyla dengelenmesi gerekmektedir. Talep artışı, ikame sürecini zayıflatabilecek bir unsur olarak belirlenmiş; bu nedenle enerji verimliliği, tasarruf önlemleri ve tüketici davranışı politikaları ikame sürecinin ayrılmaz bir bileşeni olarak görülmelidir (Van den Bergh, 2013; Keho, 2016).

Son olarak, araştırmanın sınırlılıkları da dikkate alınmalı; gelecek çalışmaların ülke düzeyinde panel veri kullanarak farklı politika yapılarının ve şok tepkilerinin ayrıştırılmasını hedeflemesi önerilmektedir. Ayrıca yüksek frekanslı (aylık veya çeyreklik) verilerle yapılan analizler, geçiş sürecinin zamansal yapısının daha ayrıntılı biçimde ortaya konmasını mümkün kılabilecektir (Bai & Perron, 2003; Kilian & Vigfusson, 2011).

Genel olarak, çalışma sonuçları Avrupa Birliği'nde karbonsuzlaşma hedefleri doğrultusunda yürütülen politikaların elektrik üretim karmasında ölçülebilir ve hızlı sonuçlar doğurduğunu göstermiştir. Uyum sürecinin bu denli yüksek bir hızla işliyor olması, fosil bağımlılığının azaltılmasında RES-E yatırımlarının stratejik önemini ve zaman boyutunda etkinliğini bir kez daha ortaya koymuştur.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Aldy, J. E., & Stavins, R. N. (2012). The promise and problems of pricing carbon: Theory and experience. *The Journal of Environment & Development*, *21*(2), 152-180.

Apergis, N., & Payne, J. E. (2010). Renewable energy consumption and economic growth: evidence from a panel of OECD countries. *Energy policy*, *38*(1), 656-660.

Apergis, N., & Payne, J. E. (2014). Renewable energy, output, CO2 emissions, and fossil fuel prices in Central America: Evidence from a nonlinear panel smooth transition vector error correction model. *Energy economics*, *42*, 226-232.

Bai, J., & Perron, P. (2003). Computation and analysis of multiple structural change models. *Journal of applied econometrics*, *18*(1), 1-22.

Balke, N. S. (2000). Credit and economic activity: credit regimes and nonlinear propagation of shocks. *Review of Economics and Statistics*, *82*(2), 344-349.

Banerjee, A., Dolado, J. J., Galbraith, J. W., & Hendry, D. (1993). *Co-integration, error correction, and the econometric analysis of non-stationary data*. Oxford university press.

Bellora, C., & Fontagné, L. (2023). EU in search of a Carbon Border Adjustment Mechanism. *Energy Economics*, *123*, 106673.

Bhat, M. Y., Sofi, A. A., & Sajith, S. (2023). Does biofuel consumption improve environmental quality? An econometric analysis. *International Journal of Environmental Science and Technology*, *20*(2), 2063-2072.

Burnham, K. P., & Anderson, D. R. (2004). Multimodel inference: understanding AIC and BIC in model selection. *Sociological methods & research*, *33*(2), 261-304.

Cludius, J., Hermann, H., Matthes, F. C., & Graichen, V. (2014). The merit order effect of wind and photovoltaic electricity generation in Germany 2008–2016: Estimation and distributional implications. *Energy economics*, *44*, 302-313.

Deane, P., Collins, S., Gallachóir, B. Ó., Eid, C., Hartel, R., Keles, D., & Fichtner, W. (2017). Impact on electricity markets: merit order effect of renewable energies. In *Europe's Energy Transition* (pp. 105-118). Academic Press.

Engle, R. F., & Granger, C. W. (1987). Co-integration and error correction: representation, estimation, and testing. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 251-276.

European Commission. (2019). *The European Green Deal*. Brussels. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640

Eurostat. (2023). *Energy statistics – electricity generation by source*. European Commission. https://ec.europa.eu/eurostat

Goulder, L. H., & Schein, A. R. (2013). Carbon taxes versus cap and trade: a critical review. *Climate Change Economics*, *4*(03), 1350010.

Gökgöz, F., & Güvercin, M. T. (2018). Energy security and renewable energy efficiency in EU. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *96*, 226-239.

Halttunen, K., Staffell, I., Slade, R., Green, R., Saint-Drenan, Y. M., & Jansen, M. (2020). Global assessment of the merit-order effect and revenue cannibalisation for variable renewable energy. *Available at SSRN 3741232*.

IEA. (2022). *World Energy Balances*. International Energy Agency. https://www.iea.org/reports/world-energy-balances-overview

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

IEA. (2020). *World Energy Outlook 2020*. International Energy Agency. https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2020

IEA. (2022). *Global Energy Crisis – Impacts and Response*. International Energy Agency. https://www.iea.org/topics/energy-security

IRENA. (2021). *World Energy Transitions Outlook: 1.5°C Pathway*. International Renewable Energy Agency. https://www.irena.org/publications

Johansen, S. (1991). Estimation and hypothesis testing of cointegration vectors in Gaussian vector autoregressive models. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 1551-1580.

Keho, Y. (2016). What drives energy consumption in developing countries? The experience of selected African countries. *Energy Policy*, *91*, 233-246.

Kilian, L., & Vigfusson, R. J. (2011). Nonlinearities in the oil price–output relationship. *Macroeconomic Dynamics*, *15*(S3), 337-363.

Kwiatkowski, D., Phillips, P. C., Schmidt, P., & Shin, Y. (1992). Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root: How sure are we that economic time series have a unit root?. *Journal of econometrics*, *54*(1-3), 159-178.

Lee, C. C., & Chiu, Y. B. (2011). Nuclear energy consumption, oil prices, and economic growth: Evidence from highly industrialized countries. *Energy Economics*, *33*(2), 236-248.

Lopes, F., Sá, J., & Santana, J. (2018). Renewable generation, support policies and the merit order effect: a comprehensive overview and the case of wind power in Portugal. *Electricity Markets with Increasing Levels of Renewable Generation: Structure, Operation, Agent-Based Simulation, and Emerging Designs*, 227-263.

Marques, A. C., Fuinhas, J. A., & Pereira, D. A. (2018). Have fossil fuels been substituted by renewables? An empirical assessment for 10 European countries. *Energy policy*, *116*, 257-265.

Menegaki, A. N. (2011). Growth and renewable energy in Europe: A random effect model with evidence for neutrality hypothesis. *Energy economics*, *33*(2), 257-263.

Narayan, P. K., & Smyth, R. (2005). Electricity consumption, employment and real income in Australia evidence from multivariate Granger causality tests. *Energy policy*, *33*(9), 1109-1116.

Newbery, D. (2018). Policies for decarbonizing a liberalized power sector. *Economics*, *12*(1), 20180040.

Ocal, O., & Aslan, A. (2013). Renewable energy consumption–economic growth nexus in Turkey. *Renewable and sustainable energy reviews*, *28*, 494-499.

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of applied econometrics*, *16*(3), 289-326.

Pfeiffer, A., Hepburn, C., Vogt-Schilb, A., & Caldecott, B. (2018). Committed emissions from existing and planned power plants and asset stranding required to meet the Paris Agreement. *Environmental Research Letters*, *13*(5), 054019.

Sadorsky, P. (2009). Renewable energy consumption and income in emerging economies. *Energy policy*, *37*(10), 4021-4028.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Salahuddin, M., & Khan, S. (2013). Empirical link between economic growth, energy consumption and CO 2 emission in Australia. *The Journal of Developing Areas*, *47*(2), 81-92.

Stern, D. I. (2011). The role of energy in economic growth. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1219*(1), 26-51.

Stock, J. H., & Watson, M. W. (2007). Why has US inflation become harder to forecast?. *Journal of Money, Credit and banking*, *39*, 3-33.

Tagliapietra, S., Zachmann, G., Edenhofer, O., & Glachant, J. M. (2019). The European Union Energy Transition: Key Priorities For The Next Five Years. Policybrief Issue 1| July 2019. Bruegel.

Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of econometrics*, *66*(1-2), 225-250.

Tutar, H., Eryüzlü, H., Mutlu, H. T. ve Nam, S. (2024). *Bilimsel Analiz Teknikleri: Nicel, Nitel, Karma Yöntem ve Ekonometrik Analiz Teknikleri.* Umuttepe Yayınları.

Van den Bergh, J. C. (2013). Environmental and climate innovation: Limitations, policies and prices. *Technological Forecasting and Social Change*, *80*(1), 11-23.

Würzburg, K., Labandeira, X., & Linares, P. (2013). Renewable generation and electricity prices: Taking stock and new evidence for Germany and Austria. *Energy Economics*, *40*, S159-S171.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE BEHAVIORAL PATTERN OF STOCK MARKET INDEX AND COVID-19 CRISIS: CASE STUDY G20 STOCK MARKET INDICES

Agbortoko Agbortoko Egbe (Near East University, Nicosia, North Cyprus, ORCID: 0009-0001-3371-0573, Email: 20233362@std.neu.edu.tr)

Mehdi Seraj (Near East University, Nicosia, North Cyprus, ORCID: 0000-0002-4746-6970, Email: mehdi.seraj@neu.edu.tr)

Nigar Taspinar (Eastern Mediterranean University, Famagusta, North Cyprus, ORCID:0000-0003-3012-4920, Email: nigar.taspinar@emu.edu.tr)

Abstract

This paper investigates the behavioral pattern of the stock market indices during the COVID-19 crisis in the G20 stock market indices throughout January 2015 to September 2022 based on market capitalization ranking (1975-2020). The principal objective is assessing the volatility spillover of the various stock market indices with further derivations of both net volatility transmitters and receivers. To effectively examine both time-varying and time-in-varying volatility spillovers, we make use of the Diebold and Yilmaz (2012) approach. The findings show that the total volatility spillover index based on the static analysis was estimated at 51% indicative of high levels of interdependence between volatilities. The highest volatility transmitter in terms of the indices is the South Korean index (ks11) which is one of the points of origin of the pandemic hence its transmissive properties to both its neighboring and trading partners. To capture the effects of the changes in both the business environment and trade cycles we look at the moving-window analysis. Regarding this, it is generally seen that both the fluctuation and volatilities witnessed as a result of the Covid-19 outburst are greater than what was observed during the 2008 Global Financial Crisis talk less of the other observed financial events.

Keywords: Volatility spillovers, Stock market indices, Covid-19, G20, Diebold and Yilmaz

1. Introduction

In recent times, the world has tended to acknowledge both technological awareness and advancements in the financial sector. These advancements cause the world at large to be regarded as a global village. The technological advancements further enhance the closeness of world economies than initially expected. These improvements have seen global integration and interconnectedness in the quest for auxiliary assets as a means of enhancing market risk minimization (Adekoya & Oliyide, 2021). Recently, investors have carried out optimal decision-making based on the price follow-up of both commodities and stocks in the financial markets having at the back of their minds returns maximization and risk minimization (Choi &

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Hammoudeh, 2010). It is worth noting that, financial development enhances the exchange and movement of goods and services amongst world economies. The behavioral patterns of stock market indices and their fluctuations are based on the injection, circulation, and most of all the availability of information. This in effect coincides with one of the variations of the efficient market hypothesis which is the weak form. This aspect is seemingly of great importance as it helps policy formulation about its allocative function (Choi, 2021).

The prevailing prices of securities in financial markets reflect the extent to which investors respond to the available information. The variations in the financial markets reflect both the economic and financial scenarios taking into consideration the persistent technological innovations, the nature of information, and its availability. The variations become a call for concern when the benefits to both its holder and prospective holder accrue negatively. The outbreak of the pandemic was and still exerts great shocks and world economies are still in the recovery phase given its effects was unforeseen. Hence, given the unplanned nature, unusual dispositions such as lock-down policies whose long-term effects recorded a mass downtrend in economic prospects ranging from 3% to 6% (IMF, 2020). The outbreak of the pandemic further led to an increase in uncertainty and increased volatilities backed by an unpleasant fall in equity, commodity, and cryptocurrency values (Ashraf, 2020).

Our case study for this article is the G20 stock market indices. The empirical analysis is relative to the top ten most performant and proficient stock market indices based on market capitalization. The choice of these indices is justified by the fact that the latter are involved in heavy trade and equally possess large amounts of outstanding shares. In addition, these indices exert high influences in terms of the multiplier effect they have on other world economies. The period chosen for the study, January 2015 to September 2022 illustrates a pictorial view of the volatilities of other economic and global events such as Brexit in 2016 and the changes in the OPEC policies of 2017.

The main contributions to the empirical literature can be essentially described in two ways. Firstly, the existing literature illustrates little or nothing on the relevance of health-related issues as a determinant of how proficient stock market indices are. Secondly, we examine both time-varying and time-in-varying spillovers in volatility with the use of Diebold and Yilmaz's 2012 approach. This method gives us the allowance to investigate the directional spillovers of the stock market indices. This method is also relevant given that it is trivial for both portfolio diversification and decision-making. This method does not limit the results to implied volatilities but it also provides results on existent causality, relationships, and the degree of connectedness amongst the variables.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

2. Literature Overview

Health-related concepts are closely linked to the production and provision of goods and services both domestically and internationally. It is of utmost importance to investigate the extent to which the outbreak of the pandemic has affected the trend of the G20 stock market indices.

2.1 Relationship between Health and Stock Market Index

Health refers to the metabolic and functional efficiency of living organisms. Concerning the 1946 constitution of the World Health Organization, health is further defined as, “a state of complete physical, mental, and social wellbeing and not simply the absence of infirmity”. Thus, health is essential as it enhances the upward and or downward movement of stock market indices. This is further corroborated by the Malthusian theory of population growth in a situation where proper birth control enables the provision of adequate health facilities hence the upward movement of the stock market indices.

Financial markets generally refer to an environment in which transactions relating to the sale of securities are carried out. These markets are important given that high-profile trading in securities such as bonds and derivatives is carried out which in effect serves as a linking platform to global economies (Bhide, 1993). The viability of securities in the financial markets is the value of its stock market index.

The primary objective of every firm is to maximize the value of its share price through the enhancement of its respective stock market indices. It is thus, of utmost importance to consider the extent to which health issues are connected to the trend of stock market indices. The negativity in returns is seen during periods of both market crises and negative health-related issues. This aligns with the national additive model very much implicative of stock prices and consumption (Cotti et al., 2015). This results in the existence of a direct relationship between health-related issues and the patterns of stock market indices.

2.2 Theoretical Framework Covid-19 and Stock Market Index

The existing literature on volatility spillovers relative to stock market indices and their trends are as follows. Sethi and Halda (2021) further enhance the research in this area with results illustrative of the fact that the volatility within the stock markets inversely affects stock accruals. Gupta et al., (2020) investigated the volatility in international stock markets during the pandemic. The results show the existence of a positive relationship between stock market indices and stock market volatility rates. In another study, Vo et al., (2021) showed that bi-directional asymmetric risk spillover originates from American stock markets to the Chinese stock markets and vice-versa. Also, Echaust and Malgortazarta (2020) examined the correlation volatility in stock markets during Covid-19. The results show a great degree of close connectedness in terms of accrued returns and volatility. Chaudry, Bakshi, and Gupta (2020) provide evidence of negative returns in the first half of 2020 with bearish tendencies and high volatilities in the second half of 2020. Again, Eric and Mbodja (2021) assessed the returns and volatility spillover to African currency markets. The results suggest that African currencies are

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

more responsive to their variable markets than the global volatility and returns. Ngwakwe (2020) carried out an extensive study to decipher the effect of Covid-19 on stock market values. The results show that there is a massive fall in stock value during the pandemic. Abuzayed et al., (2021) illustrated the existent systemic risk spillover relative to both individual and global stocks as a by-product of the Covid-19 virus. The outcome of this research demonstrated a high level of interconnectedness between both markets with inferential risk value analysis. Their results further suggest an aggravated bivariate systemic spillover resultant from the COVID-19 outbreak. Hautimanu and Cautisanu, (2021) in their article suggested an existent inverse relationship witnessed between the Covid-19 pandemic and the Bucharest Trading Index (BET) with further indications of a relatively positive and direct relationship for the European context.

In addition, Bora and Basistha, (2021) in their article, suggested that the observable increase in the Indian stock market volatility is the resultant effect of the occurrence of the Covid-19 pandemic. The research postulated by Gil-Alana and Claudio-Quiroga (2020) suggested that both the Kopsi and the Shenzhen indices reject the hypothesis of existent permanent shocks while the Nikkei225 index illustrates a mean reversion scenario that is in the long run they return to the mean value. Liu et al., (2020) in their article demonstrated the fact that there is an average inverse-existent relationship between the COVID-19 outbreak and the respective country's market response. More so, Adekoya and Nti, (2020) regarding their research on how major indices are affected by Covid-19 suggest that the shocks exerted by the pandemic in the financial markets are long-lasting. Again, Scherf, Matschke, and Rieger (2020) in their article on the reactions of stock market indices suggest a negative and an indirect effect of market indices further characterized by both underreaction as well as restrictions.

In recent publications, Huynh et al., (2022) provided results illustrative of asymmetric volatility transmission from the Chinese to the American stock markets. Furthermore, Huang, Li, and Wang (2022) assessed the spillover volatility on major financial stock results attesting to the fact that all other indices are net volatility transmitters except for America and Britain characterized by attributes of net volatility transmitters. Choi (2022) provided empirical evidence of the United States being a net volatility shock transmitter with a further increase in observed interdependence. Hamidreza and Hassan (2022) suggest the existence of a similar pattern in terms of returns and spillover. They further postulated the existence of connectedness to the Western market hence the volatility transmitter. Moreso, Ahmet (2022) provided evidence of general volatilities taking their origin from derivative markets to stock markets. Moreover, Dong, Pius, and Lixin (2022) in their research article further show the fact that both the United Kingdom and the United States are volatility transmitters while the others are volatility receivers. More so, Yu, Xiao, and Liu (2022) in their article suggested that the observed reluctant downtrend is justified by the existent anxiety of the indices given their volatility as well as the fact that correlation becomes weaker and smaller as a result of mRNA-based on the Covid-19 vaccine. Also, Chowhury, Dhar, and Stasi (2022) in their article on business strategy and the volatility in the United States stock markets suggest the existence of negative cumulative abnormal returns as a result of deaths relative to the occurrence of the Covid-19 pandemic which further accounts for the financial bailout. Their research goes a step further to suggest a positive existent significance of European Policy Uncertainty on the

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

volatility in the United States stock markets, hence the unidirectional movement of the cointegrated variables. In addition, Giang, Manh, and Anh (2020) focused on the volatility spillovers from the Chinese stock markets to that of the United States. The authors concluded on the existence of an asymmetric volatility transmission from the Chinese to the United States stock markets.

Summarily, the relevant literature demonstrates the fact that the said behavioral pattern of stock market indices is the result of the COVID-19 outbreak. A good number of the aforementioned literature emphasizes the assessment of the trends of stock market indices in terms of relationships. The establishment of the relationship though relevant does not give room for a comprehensive understanding of the trends affecting stock market indices as a result of the pandemic outbreak. Thus, the further analysis of both the time-varying and time-in-varying examinations relative to the spillover volatilities and assertions of interconnectedness is to apprehend the behavioral pattern of the latter.

3 Data and Methodology

3.1 Data and Sampling

In this article, we made use of weekly daily prices (in US$) from 01/01/2015 to 19/09/2022 for the top most proficient and performant G20 stock market indices. The data in this study is referenced in Table 1. The volatility in each series is based on the absolute returns of the series. The data was retrieved from both Yahoo Finance and stooq.com with a total of 403 observations. The choice of the study period is justified by the fact it considers the occurrence of a wide variety of major economic events such as the 2016 Brexit giving a basis for comparative analysis of the intensity of their volatilities. The series made use of in this study is based on the benchmark market capitalization precisely for the period 1975-2020. The rankings are further shown in Table 2.

Table 1: Data Description

S/N	Country	Stock Market Index	Data Source
1	United States of America	NASDAQ (IXIC)	Yahoo Finance
2	China	SZSE	Yahoo Finance
3	Japan	Nikkei (N225)	Yahoo Finance
4	Canada	S&P/TSX	Yahoo Finance
5	India	Nifty 50 (NSEI)	Yahoo Finance
6	Saudi Arabia	Tadawul (TASI)	Stooq.com
7	Germany	DAX (GDAXI)	Yahoo Finance
8	Republic of Korea	Kospi Comp. Index (KS11)	Yahoo Finance
9	Australia	S&P/ASX 100	Yahoo Finance
10	Brazil	Ibovespa (BSVP)	Yahoo Finance

Table 2: Market Capitalization Ranking (1975-2020)

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

S/N	Country	Market Capitalization ($Billion)	Period
1	United States of America	40719.66	1975-2020
2	China	12214.47	1975-2020
3	Japan	6718.22	1975-2020
4	Canada	2641.45	1975-2020
5	India	2595.47	1975-2020
6	South Arabia	2429.1	1975-2020
7	Germany	2284.11	1975-2020
8	South Korea	2176.19	1975-2020
9	Australia	1720.56	1975-2020
10	Brazil	988.37	1975-2020

The descriptive statistics for the series are represented in Table 3. Regarding our findings shown in Table 3., the coefficients for all volatility series are greater than 0, very much indicative of the fact that they are skewed to the right. The series with the highest skewness to the right is the Canadian stock market index, gsptse. In addition, all the series are highly leptokurtotic given that their respective coefficients are greater than three. The highest of the heavily peaked returns series is the Canadian stock market index, gsptse, which is averagely followed by the German stock market index, gdaxi. About the normality test based on the Jarque-Bera test, at a 1% level of significance, we are to reject the null hypothesis on the existence of a normal distribution within the returns series. Finally, the stationary test based on the Augmented-Dickey-Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) is carried out (see Appendix 1). Concerning both the ADF and PP tests, the returns series are stationary at a 1% level of significance.

3.2 Methodology

The investigation on the ascertainment of the supposed behavioral pattern of the G20 stock market index will essentially be based on the use of the Diebold and Yilmaz (2012) approach. This model is based on the generalized forecast error variance decomposition (GFEVD) of a vector autoregressive (VAR) model initially propounded by Sims (1980). The first step is the construction of a basic stationary VAR model estimated as follows;

$$y_t = \sum_{i=1}^{M} \omega_1 y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Where Y_t refers to the endogenous variables of t (N-dimensional vector); w_1 refers to the coefficients of the matrices (N*M) and ε_t represents the independent and identically distributed error term. The in-depth understanding of the dynamic of the changes observed within a system is relative to the coefficients of the moving average which tend to be a very determinant component in understanding this concept, hence the use of the forecast error decomposition VAR framework to overcome this issue (Koop, Peasaran and Potter,1996; Pesaran and Shin, 1998). This step is mostly referred to as the H-step mathematically illustrated below as follows;

$$\emptyset_{cd}^{i}(H) = \frac{\partial_{dd}^{-1} \sum_{h=0}^{H-1} (\propto_c^1 X_h \sum \propto_d)2}{\sum_{h=1}^{H-1} (\propto_c^1 X_h \sum X_h^1 \propto_c} \quad (2)$$

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Where ∂_{dd} denotes the standard deviation for the error term relative to the bth equation; $\sum$ denotes the error vector variance matrix; α_c denotes the vector selection of values of 1 and otherwise 0 for the αth term. It is worth noting that the sum of the elements on each row of the variance decomposition table is not and will never be equal to one (1) hence its further normalization which is illustrated below as follows;

$$\emptyset^{i}_{cd}(H) = \frac{\emptyset^{i}_{cd}(H)}{\sum_{d=1}^{N} \emptyset^{i}_{cd}(H)} \tag{3}$$

Where $\sum_{d=1}^{N} \emptyset^{i}_{cd}\ (H)$=1 and $\sum_{c,d=1}^{N} \emptyset^{i}_{cd}\ (H)$=N

Hence, the total volatility spillover index with inferential to the described aforementioned elements can be expressed as follows;

$$S^{i}(H) = \frac{\sum_{c,d=1\ (c\neq d)}^{N} \emptyset^{i}_{cd}\ (H)}{\sum_{c,d=1}^{N} \emptyset^{i}_{cd}\ (H)} . 100 = \frac{\sum_{c,d=1\ (c\neq d)}^{N} \emptyset^{i}_{cd}(H)}{N} . 100 \tag{4}$$

Obtaining the total volatility index enables us to assess the level and extent to which the volatility spillover and its associated shocks affect the G20 stock market index. Hence, it gives us the ability to be able to forecast the total error variance.

This spillover methodology not only enables us to obtain the total volatility index but also enables us to ascertain the spillover volatility effects to equation (6) and from equation (5) the markets with the aid of directional volatility illustrated as follows;

$$S^{i}_{\propto .}(H) = \frac{\sum_{c,d=1\ (c\neq d)}^{N} \emptyset^{i}_{cd}\ (H)}{\sum_{c,d=1}^{N} \emptyset^{i}_{cd}\ (H)} . 100 = \frac{\sum_{c,d=1\ (c\neq d)}^{N} \emptyset^{i}_{cd}(H)}{N} . 100 \tag{5}$$

$$S^{i}_{.\propto}(H) = \frac{\sum_{c,d=1\ (c\neq d)}^{N} \emptyset^{i}_{cd}\ (H)}{\sum_{c,d=1}^{N} \emptyset^{i}_{cd}\ (H)} . 100 = \frac{\sum_{c,d=1\ (c\neq d)}^{N} \emptyset^{i}_{cd}(H)}{N} . 100 \tag{6}$$

The net volatility spillover from any of the aforementioned is obtained from the resultant difference arising from the gross volatility shocks sent to the markets and the gross volatility received as shown in the following mathematical illustration;

$$S^{i}(H) = S^{i}_{.\propto}(H) - S^{i}_{\propto .}(H) \tag{7}$$

4 Empirical Results

4.2.1 Static Analysis

The first set of results refers to time-in-varying volatility transmissions amongst the stock market indices; atoi, bsvp, gsptse, sz, gdaxi, nsei, n225, tasi, ks11 and ixic corresponding to Australia, Brazil, Canada, Germany, Japan, India, South Korea, Saudi Arabia, China and the United States of America. The results are shown in Table 3.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

The values in each of the rows show the spillover transmitted to other market indices denoted by TO while its correspondent values in the columns refer to the spillovers received from other markets inclusive of its own denoted by FROM. The resultant difference in the volatility spillovers (TO-FROM) is the net volatility spillover. The total volatility index is estimated to be about 51%. This is shown in the lower extreme right corner of Table 3. The index shows the average volatility spillover transmissions amongst the stock market indices. It is calculated from the summation and division of the FROM values as a percentage of the existent markets (ten markets X 100%=1000%). The total spillover index estimated at 51% accounts for the fluctuations in the markets. This is not very reliable given that it does not take into consideration the changes in both the business cycle and environment. The largest net volatility spillover index is seen in the South Korean Index, ks11, 82% (117.9%-35%), closely followed by the Japanese index, n225, 21% (65.5%-47.5%). The above illustrates the existence of a long-lasting shock in the market which follows the postulations of Alan and Claudio-Quiroga 2020. From the static results, gsptse, gdaxi, n225, and ks11 corresponding to Canada, Germany, Japan, and South Korean stock market indices are net volatility transmitters while the other market indices; bsvp, atoi, sz, nsei, tasi, and ixic corresponding to Brazil, Australia, China, Saudi Arabia, India and American stock market indices are net volatility receivers.

Table 3: Volatility Spillovers among the Various Stock Market Indices

	atoi	**bsvp**	**gsptse**	**Sz**	**gdaxi**	**nsei**	**n225**	**tasi**	**ks11**	**ixic**	**FROM**	**Net Spillover**
atoi	35.77	4.96	12.18	0.68	9.97	5.23	7.79	0.84	17.09	5.49	64.2	-1.3
bsvp	9.69	41.06	10.07	0.54	7.25	5.87	8.40	0.50	14.04	2.58	58.9	-32.2
Gsptse	11.44	6.15	29.22	0.39	10.22	5.53	8.20	0.62	17.98	10.24	70.8	2.6
sz	3.35	1.28	1.03	88.79	1.69	1.26	1.32	0.46	0.62	0.19	11.2	-4.2
gdaxi	7.83	3.71	10.24	1.38	39.06	4.46	9.70	0.60	15.54	7.46	60.9	7.7
nsei	7.36	3.67	10.87	0.91	7.62	38.46	7.74	0.53	16.72	6.12	61.5	-25.7
n225	5.74	1.06	5.21	0.58	8.59	2.10	52.48	1.19	19.23	3.80	47.5	21.0
tasi	7.56	1.93	5.56	1.44	7.94	3.39	5.90	58.25	4.94	3.10	41.8	-36.3
ks11	3.68	1.32	3.40	0.92	5.84	1.96	14.43	0.39	65.01	3.06	35.0	82.9
ixic	6.29	2.58	14.88	0.15	9.45	5.98	5.00	0.36	11.72	43.60	56.4	-14.4
TO	62.9	26.7	73.4	7.0	68.6	35.8	68.5	5.5	117.9	42.0	508.2	**Total Volatility index=51%**

4.2.2 Dynamic Analysis

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

The results of the dynamic assessment are demonstrated in Figure 1. The analysis is based on 10 of the most proficient and performant G20 stock market indices based on market capitalization. The latter is based on a 100-day rolling analysis. The resultant spillover indices range from 45% to 75%. Figure 1 shows the pre-Covid-19, Covid-19, and post-Covid-19 scenarios. The pre-Covid-19 fluctuations are averagely low but witnessed a sudden increase between 2016 to 2017 justified by the occurrence of major global events such as Brexit in 2016, the change in OPEC policies, and the increase in the prices of both natural gas and oil. It is worth noting that the average spillover index during this period is about 67%. Schmidbauer and Rosch (2012), Zhang et al., (2020), Filis, Degiannkis, and Floros (2011), and Li (2020) in their respective studies attest to this in their publications. The Covid-19 period slated from late 2019 to the late 2020s, witnessed high volatilities corresponding to an index of about 73%. This is justified by the high levels of investment degradation and uncertainties existent within the market further backed by the implementation of policies such as lockdowns. The post-Covid 19 periods slated from 2021 to 2022 witnessed a slight decline in terms of their volatility with an estimate of its spillover index at about 35%. This is backed by the production, and administration of the Covid-19 vaccine and the further lifting of the lockdown policies. It is worth noting that despite this, in the later parts of 2022, there was a slight increase in the volatilities as a result of the impacts of the Covid-19 variant which caused the spillover index to shoot up to about 55%. This was swiftly countered by the administration of its vaccines hence the sharp fall justified by the spillover index of about 52%.

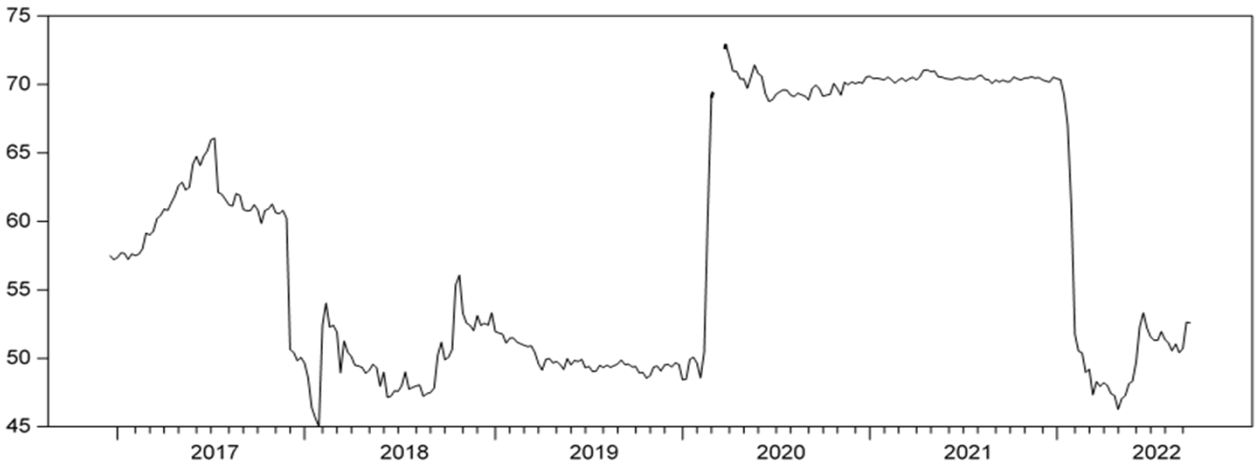

Figure 1: Total Volatility Spillovers (Diebold and Yilmaz, 2012)

Figure 2 illustrates the long-term decomposed directional spillover effects FROM, based on a 100-day rolling analysis. The total spillover before the outbreak of the pandemic ranged from 0% to 80% and about 40% after the pandemic. The scenario of the nine stock market indices is the same except for the Chinese stock market index (sz). The highest total spillover for sz is about 70% seen before the outbreak of the pandemic while its lowest is seen during and after the pandemic. This is justified by the fact that the private sector of the Chinese economy is labor intensive hence, the pandemic outburst greatly reduced their economic momentum for

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

growth (Bowman, 2019). The observed increase in the spillover rate of about 70% further aligns with the retrieved results published by Giang, Manh, and Anh, (2022) and Md, Sabri, and Ahmet, (2021) suggestive of the net volatility transmissive nature emanating from the Chinese stock markets to others in the financial market. Generally, the behavior patterns of the stock market indices are very similar despite the differential in terms of their respective spillover indices and the further existence of connectedness amongst the stock market indices.

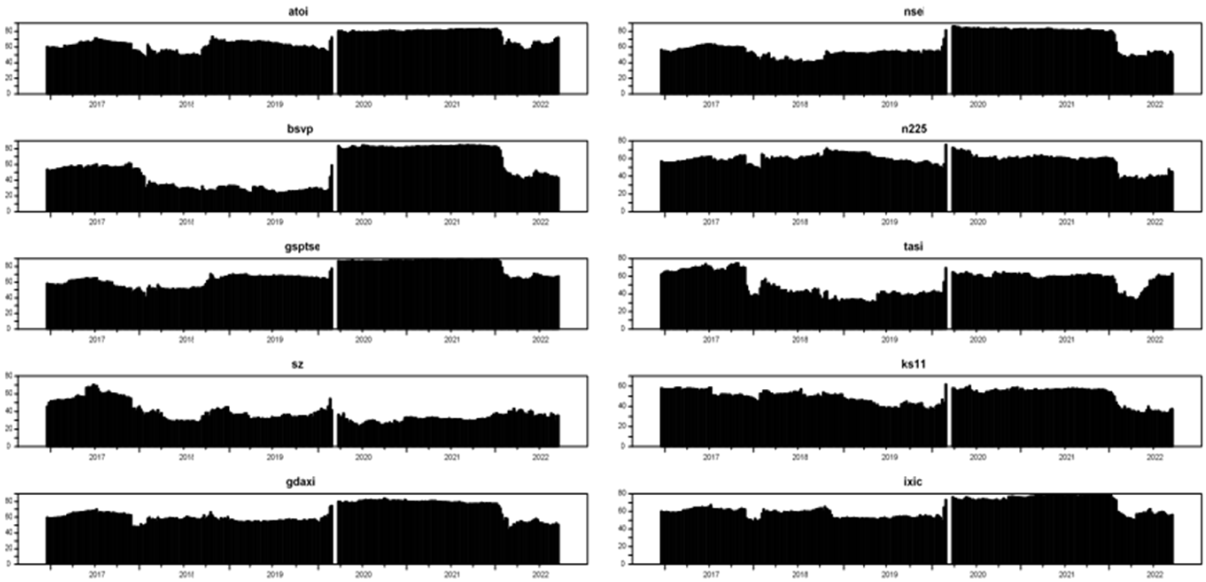

Figure 2: Directional Volatility Spillovers, FROM (Diebold and Yilmaz, 2012)

Figure 3 concerning the 100-day rolling day reflects the decomposed directional spillovers TO. The pictorial view of this illustration is similar to that previously seen in Figure 2 further asserting the existence of connectedness between the stock market indices. In this scenario, the spillover indices range from 0% to 200%. From Figure 2, ixic, atoi, sz, nsei, and tasi corresponding to America, Australia, China, India, and Saudi Arabia have spillover indices that fall within the range of about 60% to 120%. The peak of their respective spillover indices is seen between 2017 to 2018. This is mostly due to the lingering effects of the 2016 Brexit, the changes in OPEC policies, and of course the price increase in both natural gas and coal. This is backed by the fact that most of the indices mentioned are oil-exporting countries with heavy trading links with the United Kingdom. This result aligns with that obtained from the publication of Xuequing and Kun, (2022) suggestive of spillover effects on exchange rates relative to both oil importing and oil exporting countries. The volatility indices above align with results from Kamrul et al. (2020) very much suggestive of the fact that volatility is long-term and is accentuated during periods of financial crisis. The following indices; ks11, n225, gdaxi, and gsptse corresponding to South Korea, Japan, Germany, and Canada with corresponding spillover indices ranging from 100% to 160% are the resultant effects of the outbreak of the Covid-19 pandemic. It is worth noting that this is not the case for bsvp corresponding to Italy

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

whose spillover index was about 80% in the latter part of 2021 justified by the outbreak of Covid-19 and its variant Omicron.

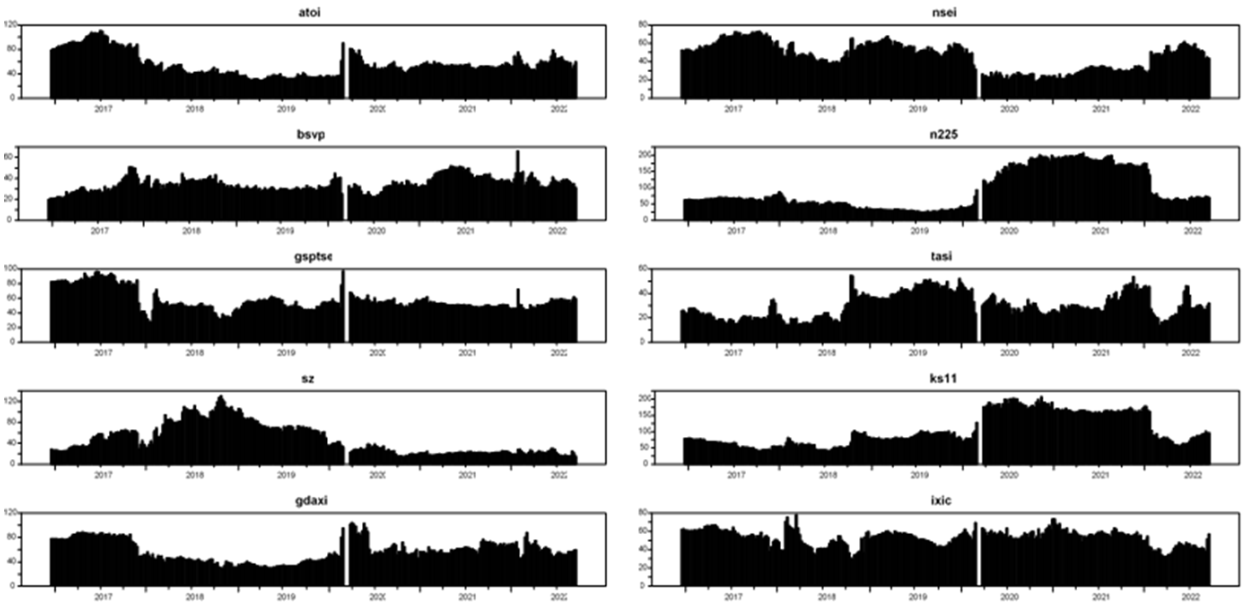

Figure 3: Directional Volatility Spillovers, TO (Diebold and Yilmaz, 2012)

Figure 4 illustrates the net volatility spillovers resulting from the transmissions TO and FROM. Relative to the aforementioned, we can deduce that atoi, bsvp, gsptse, tasi, gdaxi and ixic corresponding to India, Australia, Canada, USA, Italy, Saudi Arabia, and Germany exhibit features of net spillover receivers while n225, sz and ks11 corresponding to Japan, China, and South Korea are net volatility transmitters. The reliability of the aforementioned retrieved results is further backed by the results of the publications by Dong, Ping, and Lixin, (2020) illustrative of net volatility transmissions taking their origin from both the American and British markets with net volatility receivers being its trading partners and the rest of the financial markets. The results from this research illustrate the fact that the American index significantly impacts other market indices as suggestive of the results by Choi, (2022).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

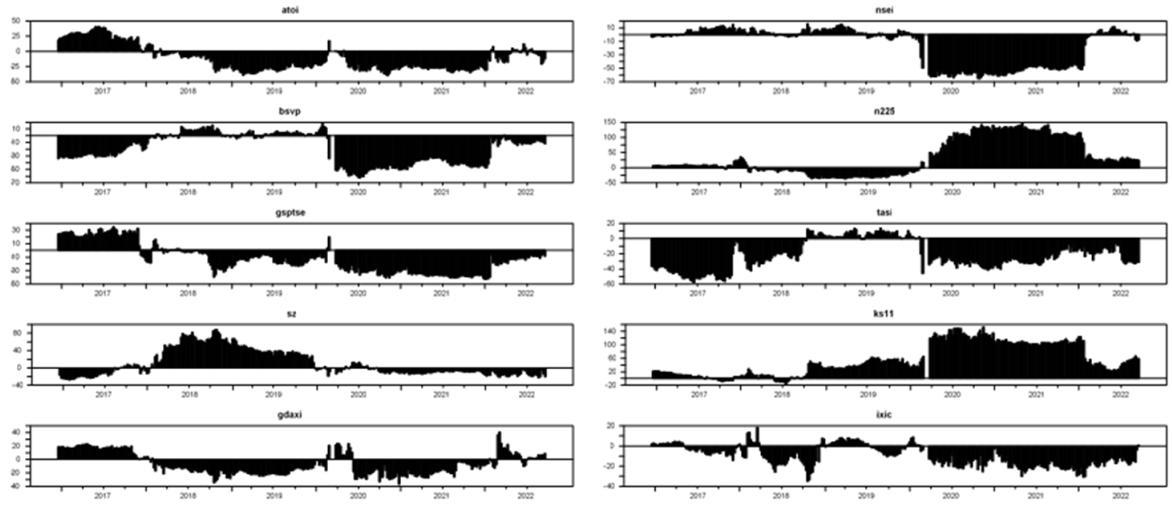

Figure 4: Net Volatility Spillovers (Diebold and Yilmaz, 2012)

5 Conclusion

In this article, the researcher investigated the behavioral pattern of stock market indices as a result of the Covid-19 outbreak. The case study of this study is the G20 stock market indices. In an attempt to do this, we made use of weekly data (in US$) from 01/01/2015 to 19/09/2022. The choice of the study period is because it covers major global financial events such as the 2016 Brexit and the changes in the OPEC policies in 2016. Both stationary and dynamic analyses were based on Diebold and Yilmaz's 2012 approach. The major findings here are as follows. To begin with, the total volatility spillover index based on the static analysis was estimated at 51% indicative of high levels of interdependence between volatilities. The highest volatility transmitter in terms of the indices is the South Korean index (ks11) which is one of the points of origin of the pandemic hence its transmissive properties to both its neighboring and trading partners.

To capture the effects of the changes in both the business environment and trade cycles we look at the moving-window analysis. Regarding this, it is generally seen that both the fluctuation and volatilities witnessed as a result of the Covid-19 outburst are greater than what was observed during the 2008 Global Financial Crisis talk less of the other observed financial events. The directional spillovers from both scenarios that is TO and FROM are similar which shows the existence of interconnectedness and further evidence of non-trading periods. It is worth noting that the directional spillovers TO are backed by the simultaneous occurrence of prior global financial crises such as the 2016 Brexit and the occurrence of the Covid-19 pandemic to a greater and lesser extent respectively. The study further emphasizes the importance of the flow of information with empirical evidence proven by the existence of a non-trading period. The article further reveals the importance of health-related issues as a determinant factor in the assessment of proficient and performant stock market indices.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

The limitations of our study are that we made use of only ten out of twenty stock market indices based on market capitalization. Hence, further researchers can follow prospective articles with the use of the other stock market indices. Prospective researchers and publications can equally widen the scope and benchmark for a better and more comprehensive analysis of the dynamics relative to the outbreak of COVID-19 and the trend of stock market indices.

Relative to the aforementioned, the overwhelming impact of the occurrence of Covid-19 cannot be understated given its recorded multiplier effects on the global financial markets and economies as a whole. With this at the back of our minds, inclusive recommendation aspects of the formulation and implementation of circuit breakers, portfolio diversification, risk management promotion strategies, and the investment in both technological and infrastructural developments geared at temporally preventing, halting as well checking the occurrence of extreme market situations are very much paramount given that they in long-run attempt at stabilizing the volatilities and thus, the reduction in the downward trend of the market indices. All of these in the long run contribute to the enhancement of the profitability of market indices in the financial markets and the financial sector.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

References

Abuzayed, B., Bouri, E., Al-Fayoumi, N., & Jalkh, N. (2021). Systemic risk spillover across global and country stock markets during the COVID-19 pandemic. *Economic Analysis and Policy*, *71*, 180-197.

Adekoya, A. F., & Nti, I. K. (2020). The COVID-19 outbreak and effects on major stock market indices across the globe: A machine learning approach. *Indian Journal of Science and Technology*, *13*(35), 3695-3706.

Adekoya, O. B., & Oliyide, J. A. (2021). How COVID-19 drives connectedness among commodity and financial markets: Evidence from TVP-VAR and causality-in-quantiles techniques. *Resources Policy*, *70*, 101898.

Ahmed, A., & Mubarik, S. (2012). Impact of interest rate and inflation on stock market Index: A case of Pakistan. *The Journal of Humanities and Social Sciences*, *20*(2), 1.

Akel, V., & Torun, T. (2017). Stock market development and economic growth: the case of MSCI emerging market index countries. *Global Financial Crisis and Its Ramifications on Capital Markets: Opportunities and Threats in Volatile Economic Conditions*, 323-336.

Akhtaruzzaman, M., Boubaker, S., & Sensoy, A. (2021). Financial contagion during COVID–19 crisis. *Finance Research Letters*, *38*, 101604.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Al-Awadhi, A. M., Alsaifi, K., Al-Awadhi, A., & Alhammadi, S. (2020). Death and contagious infectious diseases: Impact of the COVID-19 virus on stock market returns. *Journal of behavioral and experimental finance*, *27*, 100326.

Alzoubi, M. (2022). Stock market performance: Reaction to interest rates and inflation rates. *Banks and Bank Systems*, *17*(2), 189-198.

An, S., Gao, X., An, H., An, F., Sun, Q., & Liu, S. (2020). Windowed volatility spillover effects among crude oil prices. *Energy*, *200*, 117521.

Ashraf, B. N. (2020). Stock markets' reaction to COVID-19: Cases or fatalities? *Research in international business and finance*, *54*, 101249.

Atenga, E. M. E., & Mougoue, M. (2021). Return and volatility spillovers to African currencies markets. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, *73*, 101348.

Baker, S. R., Bloom, N., Davis, S. J., Kost, K., Sammon, M., & Viratyosin, T. (2020). The unprecedented stock market reaction to COVID-19. *The review of asset pricing studies*, *10*(4), 742-758.

Bani-Khalaf, O., & Taspinar, N. (2022). Oil and gold return spillover and stock market elasticity during COVID-19 pandemic: A comparative study between the stock markets of oil-exporting countries and oil-importing countries in the Middle East. *Resources Policy*, *79*, 102935.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Barbaglia, L., Croux, C., & Wilms, I. (2020). Volatility spillovers in commodity markets: A large t-vector autoregressive approach. *Energy Economics*, *85*, 104555.

Bhide, A. (1993). The hidden costs of stock market liquidity. *Journal of financial economics*, *34*(1), 31-51.

Birkenes, R. M., & Pennell, J. A. (1999). The Russian Financial Crisis: Causes and Effects on ENI Countries. *US Agency for International Development*.

Blankenburg, S., & Palma, J. G. (2009). Introduction: the global financial crisis. *Cambridge Journal of Economics*, *33*(4), 531-538.

Boachie, M. K., Mensah, I., Frimpong, A., & Ruzima, M. (2016). Interest rate, liquidity and stock market performance in Ghana. *International Journal of Accounting and Economics Studies*, *4*(1), 46-51.

Bora, D., & Basistha, D. (2021). The outbreak of COVID-19 pandemic and its impact on stock market volatility: Evidence from a worst-affected economy. *Journal of Public Affairs*, *21*(4), e2623.Będowska-Sójka, B. and a Górka, J. (2022). The lithium and oil markets – dependencies and volatility spillovers. *Resources Policy, 78.*

Bowman, J. (2019). Conditions in Chinas Corporate Sector. RBA Bulletin. Retrieved from: *https://www.rba.gov.au/publications/bulletin/2019/dec/pdf/conditions-in-chinas-corporate-sector.pdf*

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Business and Economic data for 200 countries (Market Capitalization ranking). Retrieved from; https://www.theglobaleconomy.com/rankings/stock_market_capitalization_dollars/G20/

Chaudhary, R., Bakhshi, P., & Gupta, H. (2020). The performance of the Indian stock market during COVID-19. *Investment Management and Financial Innovations*, *17*(3), 133-147.

Chaudhary, R., Bakhshi, P., & Gupta, H. (2020). Volatility in international stock markets: An empirical study during COVID-19. *Journal of Risk and Financial Management*, *13*(9), 208.

Chen, L., Wen, F., Li, W., Yin, H., & Zhao, L. (2022). Extreme risk spillover of the oil, exchange rate to Chinese stock market: Evidence from implied volatility indexes. *Energy Economics*, *107*, 105857.

Chen, Y., Xu, J., & Hu, M. (2022). Asymmetric volatility spillovers and dynamic correlations between crude oil price, exchange rate and gold price in BRICS. *Resources Policy*, *78*, 102857.

Choi, S. Y. (2021). Analysis of stock market efficiency during crisis periods in the US stock market: Differences between the global financial crisis and COVID-19 pandemic. *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, *574*, 125988.

Chowdhury, E. K., Dhar, B. K., & Stasi, A. (2022). Volatility of the US stock market and business strategy during COVID-19. *Business Strategy & Development*, *5*(4), 350-360.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Contessi, S., & De Pace, P. (2021). The international spread of COVID-19 stock market collapses. *Finance Research Letters*, *42*, 101894.

Coskun, M., & Taspinar, N. (2022). Volatility spillovers between Turkish energy stocks and fossil fuel energy commodities based on time and frequency domain approaches. *Resources Policy*, *79*, 102968.

Di, M., & Xu, K. (2022). COVID-19 vaccine and post-pandemic recovery: Evidence from Bitcoin cross-asset implied volatility spillover. *Finance Research Letters*, *50*, 103289.

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American statistical association*, *74*(366a), 427-431.

Diebold, F. X., & Yilmaz, K. (2012). Better to give than to receive: Predictive directional measurement of volatility spillovers. *International Journal of forecasting*, *28*(1), 57-66.

Do, A., Powell, R., Yong, J., & Singh, A. (2020). Time-varying asymmetric volatility spillover between global markets and China's A, B and H-shares using EGARCH and DCC-EGARCH models. *The North American Journal of Economics and Finance*, *54*, 101096.

Dutta, A., Bouri, E., Saeed, T., & Vo, X. V. (2021). Crude oil volatility and the biodiesel feedstock market in Malaysia during the 2014 oil price decline and the COVID-19 outbreak. *Fuel*, *292*, 120221.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Eleftheriou, K., & Patsoulis, P. (2020). COVID-19 lockdown intensity and stock market returns: A spatial econometrics approach.

Erdoğan, S., Gedikli, A., & Çevik, E. İ. (2020). Volatility spillover effects between Islamic stock markets and exchange rates: Evidence from three emerging countries. *Borsa Istanbul Review*, *20*(4), 322-333.

Filis, G., Degiannakis, S., & Floros, C. (2011). Dynamic correlation between stock market and oil prices: The case of oil-importing and oil-exporting countries. *International review of financial analysis*, *20*(3), 152-164.

Geng, X., & Guo, K. (2022). The spillover effect of VIX and oil price on the exchange rate volatility among Belt and Road countries. *Procedia Computer Science*, *199*, 765-772.

Gil-Alana, L. A., & Claudio-Quiroga, G. (2020). The COVID-19 impact on the Asian stock markets. *Asian Economics Letters*, *1*(2), 17656.

Gong, X., Liu, Y., & Wang, X. (2021). Dynamic volatility spillovers across oil and natural gas futures markets based on a time-varying spillover method. *International Review of Financial Analysis*, *76*, 101790.

Goyenko, R. Y., & Ukhov, A. D. (2009). Stock and bond market liquidity: A long-run empirical analysis. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, *44*(1), 189-212.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Gürbüz, S., & Şahbaz, A. (2022). Investigating the volatility spillover effect between derivative markets and spot markets via the wavelets: The case of Borsa İstanbul. *Borsa Istanbul Review*, *22*(2), 321-331.

Habibi, H., & Mohammadi, H. (2022). Return and volatility spillovers across the Western and MENA countries. *The North American Journal of Economics and Finance*, *60*, 101642.

Haldar, A., & Sethi, N. (2021). The news effect of COVID-19 on global financial market volatility. *Buletin Ekonomi Moneter dan Perbankan*, *24*, 33-58.

Hameed, Z., Shafi, K., & Nadeem, A. (2021). Volatility spillover effect between oil prices and foreign exchange markets. *Energy Strategy Reviews*, *38*, 100712.

Hanif, W., Mensi, W., & Vo, X. V. (2021). Impacts of COVID-19 outbreak on the spillovers between US and Chinese stock sectors. *Finance Research Letters*, *40*, 101922.

Harjoto, M. A., Rossi, F., & Paglia, J. K. (2021). COVID-19: Stock market reactions to the shock and the stimulus. *Applied Economics Letters*, *28*(10), 795-801.

Hassan, K., Hoque, A., Wali, M., & Gasbarro, D. (2020). Islamic stocks, conventional stocks, and crude oil: directional volatility spillover analysis in BRICS. *Energy Economics*, *92*, 104985.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Hatmanu, M., & Cautisanu, C. (2021). The impact of COVID-19 pandemic on stock market: Evidence from Romania. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(17), 9315.

Higgott, R. (1998). The Asian economic crisis: a study in the politics of resentment. *New Political Economy*, *3*(3), 333-356.

Hui, E., & Chan, K. K. K. (2022). How does Covid-19 affect global equity markets? *Financial Innovation*, *8*(1), 1-19.

Izzeldin, M., Muradoğlu, Y. G., Pappas, V., & Sivaprasad, S. (2021). The impact of Covid-19 on G7 stock markets volatility: Evidence from a ST-HAR model. *International Review of Financial Analysis*, *74*, 101671.

Jarque, C. M., & Bera, A. K. (1980). Efficient tests for normality, homoscedasticity and serial independence of regression residuals. *Economics letters*, *6*(3), 255-259.

Jebabli, I., Kouaissah, N., & Arouri, M. (2022). Volatility spillovers between stock and energy markets during crises: A comparative assessment between the 2008 global financial crisis and the COVID-19 pandemic crisis. *Finance Research Letters*, *46*, 102363.

Just, M., & Echaust, K. (2020). Stock market returns, volatility, correlation and liquidity during the COVID-19 crisis: Evidence from the Markov switching approach. *Finance Research Letters*, *37*, 101775.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Koop, G., Pesaran, M. H., & Potter, S. M. (1996). Impulse response analysis in nonlinear multivariate models. *Journal of econometrics*, *74*(1), 119-147.

Kumar, A. S., & Anandarao, S. (2019). Volatility spillover in crypto-currency markets: Some evidences from GARCH and wavelet analysis. *Physica A: statistical mechanics and its applications*, *524*, 448-458.

Kuttu, S., Coffie, W., Chipeta, C., & Afedzie, E. (2022). Foreign Direct Investment, Stock Market Development, and Inclusive Growth in Selected Sub-Saharan African Countries. In *The Economics of Banking and Finance in Africa: Developments in Africa's Financial Systems* (pp. 987-1012). Cham: Springer International Publishing.

Li, H. (2020). Volatility spillovers across European stock markets under the uncertainty of Brexit. *Economic Modelling*, *84*, 1-12.

Li, Y., Zhuang, X., Wang, J., & Dong, Z. (2021). Analysis of the impact of COVID-19 pandemic on G20 stock markets. *The North American Journal of Economics and Finance*, *58*, 101530.

Liu, H., Manzoor, A., Wang, C., Zhang, L., & Manzoor, Z. (2020). The COVID-19 outbreak and affected countries stock markets response. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(8), 2800.

Liu, T., & Gong, X. (2020). Analyzing time-varying volatility spillovers between the crude oil markets using a new method. *Energy Economics*, *87*, 104711.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Ma, R., Liu, Z., & Zhai, P. (2022). Does economic policy uncertainty drive volatility spillovers in electricity markets: Time and frequency evidence. *Energy Economics*, *107*, 105848.

Mai, T. K., Foley, A. M., McAleer, M., & Chang, C. L. (2022). Impact of COVID-19 on returns-volatility spillovers in national and regional carbon markets in China. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 112861.

Mensi, W., Vo, X. V., & Kang, S. H. (2022). COVID-19 pandemic's impact on intraday volatility spillover between oil, gold, and stock markets. *Economic Analysis and Policy*, *74*, 702-715.

Muhammad, A. S., Arcilla, F. E., & Sattar, M. F. (2020). The response of financial market indices to covid-19 pandemic. *Financial Studies*, *24*(3 (89)), 83-92.

Nguyen, D. T., Phan, D. H. B., & Ming, T. C. (2021). An assessment of how COVID-19 changed the global equity market. *Economic Analysis and Policy*, *69*, 480-491.

Ngwakwe, C. C. (2020). Effect of COVID-19 pandemic on global stock market values: a differential analysis. *Acta Universitatis Danubius. Œconomica*, *16*(2), 255-269.

Odhiambo, N. M. (2011). Financial intermediaries versus financial markets: A South African experience. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*, *10*(2).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Pak, A., Adegboye, O. A., Adekunle, A. I., Rahman, K. M., McBryde, E. S., & Eisen, D. P. (2020). Economic consequences of the COVID-19 outbreak: the need for epidemic preparedness. *Frontiers in public health*, *8*, 241.

Panda, A. K., Panda, P., Nanda, S., & Parad, A. (2021). Information bias and its spillover effect on return volatility: A study on stock markets in the Asia-Pacific region. *Pacific-Basin Finance Journal*, *69*, 101653.

Papadamou, S., Fassas, A., Kenourgios, D., & Dimitriou, D. (2020). Direct and indirect effects of COVID-19 pandemic on implied stock market volatility: Evidence from panel data analysis.

Pesaran, H. H., & Shin, Y. (1998). Generalized impulse response analysis in linear multivariate models. *Economics letters*, *58*(1), 17-29.

Radke, M. (2021). The Stock Market Situation and Economic Growth–An Attempt to Assess the Dependence. *Finanse i Prawo Finansowe*, *4*(32), 117-128.

Samadi, A. H., Owjimehr, S., & Halafi, Z. N. (2021). The cross-impact between financial markets, Covid-19 pandemic, and economic sanctions: The case of Iran. *Journal of policy modeling*, *43*(1), 34-55.

Sampene, A. K., Li, C., Cui, H., Pearl, A., Fredrick, O. A., Robert, B., & Ayisi, A. L. (2021). The Effects of Interest Rate on Stock Market; Empirical Evidence From the Ghana Stock Exchange. *EPRA International Journal of Economic and Business Review, no. April*, 27-37.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Scherf, M., Matschke, X., & Rieger, M. O. (2022). Stock market reactions to COVID-19 lockdown: A global analysis. *Finance Research Letters*, *45*, 102245.

Schmidbauer, H., & Rösch, A. (2012). OPEC news announcements: Effects on oil price expectation and volatility. *Energy Economics*, *34*(5), 1656-1663.

Shahani, R., & Taneja, A. (2022). Dynamics of volatility behaviour and spillover from crude to energy crops: Empirical evidence from India. *Energy Nexus*, *8*, 100152.

Shahzad, S. J. H., Naeem, M. A., Peng, Z., & Bouri, E. (2021). Asymmetric volatility spillover among Chinese sectors during COVID-19. *International Review of Financial Analysis*, *75*, 101754.

Shi, H. L., & Zhou, W. X. (2022). Factor volatility spillover and its implications on factor premia. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, *80*, 101631.

Song, F., Cui, J., & Yu, Y. (2022). Dynamic volatility spillover effects between wind and solar power generations: Implications for hedging strategies and a sustainable power sector. *Economic Modelling*, *116*, 106036.

Song, R., Shu, M., & Zhu, W. (2022). The 2020 global stock market crash: Endogenous or exogenous? *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, *585*, 126425.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Uzonwanne, G. (2021). Volatility and return spillovers between stock markets and cryptocurrencies. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, *82*, 30-36.

Vuong, G. T. H., Nguyen, M. H., & Huynh, A. N. Q. (2022). Volatility spillovers from the Chinese stock market to the US stock market: The role of the COVID-19 pandemic. *The Journal of Economic Asymmetries*, *26*, e00276.

Wang, D., Li, P., & Huang, L. (2022). Time-frequency volatility spillovers between major international financial markets during the COVID-19 pandemic. *Finance Research Letters*, *46*, 102244.

Wang, F., Zhang, R., Ahmed, F., & Shah, S. M. M. (2022). Impact of investment behaviour on financial markets during COVID-19: A case of UK. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, *35*(1), 2273-2291.

Wang, H., & Li, S. (2021). Asymmetric volatility spillovers between crude oil and China's financial markets. *Energy*, *233*, 121168.

Wang, Y. (2022). Volatility spillovers across NFTs news attention and financial markets. *International Review of Financial Analysis*, *83*, 102313.

Warshaw, E. (2020). Asymmetric volatility spillover between European equity and foreign exchange markets: Evidence from the frequency domain. *International Review of Economics & Finance*, *68*, 1-14.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Wen, F., Cao, J., Liu, Z., & Wang, X. (2021). Dynamic volatility spillovers and investment strategies between the Chinese stock market and commodity markets. *International Review of Financial Analysis*, *76*, 101772.

World Health Organization (WHO): *The 1946 Constitution.*

YAĞLI, İ. (2020). The impact of COVID-19 on emerging stock market volatility: Empirical evidence from Borsa Istanbul. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, *5*(Özel Sayı), 269-279.

Yaya, O. S., Lukman, A. F., & Vo, X. V. (2022). Persistence and volatility spillovers of bitcoin price to gold and silver prices. *Resources Policy*, *79*, 103011.

Yosthongngam, S., Tansuchat, R., & Yamaka, W. (2022). Volatility spillovers between ethanol and corn prices: A Bayesian analysis. *Energy Reports*, *8*, 1030-1037.

Yousef, I. (2020). Spillover of COVID-19: Impact on stock market volatility. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, *24*(6), 18069-18081.

Yu, X., Xiao, K., & Liu, J. (2022). Dynamic co-movements of COVID-19 pandemic anxieties and stock market returns. *Finance Research Letters*, *46*, 102219.

Zeng, S., Jia, J., Su, B., Jiang, C., & Zeng, G. (2021). The volatility spillover effect of the European Union (EU) carbon financial market. *Journal of Cleaner Production*, *282*, 124394.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Zhang, D., Hu, M., & Ji, Q. (2020). Financial markets under the global pandemic of COVID-19. *Finance research letters*, *36*, 101528.

Zhang, W., He, X., & Hamori, S. (2022). Volatility spillover and investment strategies among sustainability-related financial indexes: Evidence from the DCC-GARCH-based dynamic connectedness and DCC-GARCH t-copula approach. *International Review of Financial Analysis*, *83*, 102223.

Zhang, W., Zhuang, X., Lu, Y., & Wang, J. (2020). Spatial linkage of volatility spillovers and its explanation across G20 stock markets: A network framework. *International Review of Financial Analysis*, *71*, 101454.

Zhong, Y., & Liu, J. (2021). Correlations and volatility spillovers between China and Southeast Asian stock markets. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, *81*, 57-69.

Zhou, W., Chen, Y., & Chen, J. (2022). Risk spread in multiple energy markets: Extreme volatility spillover network analysis before and during the COVID-19 pandemic. *Energy*, *256*, 124580.

Zhou, W., Gu, Q., & Chen, J. (2021). From volatility spillover to risk spread: an empirical study focuses on renewable energy markets. *Renewable Energy*, *180*, 329-342.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Appendix 1: ADF and PP Unit Root Tests

Statistics (Level)	IXIC.	SZ	N225	GSPTSE	NSEI	TASI	GDAXI	KSII	ATOI	BSVP
τ_T (ADF)	-20.898*	-17.590*	-20.857*	-18.139*	-19.267*	-17.838*	-20.034*	-19.505*	-18.588*	-12.079*
τ_μ (ADF)	-20.906*	17.599*	-20.881*	-18.164*	19.272*	-17.820*	-20.034*	-19.494*	-18.611*	-12.088*
τ (ADF)	-20.807*	-17.613*	-20.879*	-18.172*	-19.185*	-17.828-*	-20.051*	-19.516*	-18.626*	-12.042*
τ_T (PP)	-20.932*	-17.669*	-20.933*	-18.064*	-19.287*	-17.770*	-20.041*	-19.523*	-18.552*	-19.326*
τ_μ (PP)	-20.938*	-17.679-*	20.959*	-18.094*	-19.297*	-17.769*	-20.040*	-19.513*	-18.576*	-19.342*
τ (PP)	-20.803*	-17.693*	-20946*	-18.098*	-19.229*	-17.780*	-20.057*	-19.535*	-18.593*	19.307*

Note: All the data made use of the above series are in their logarithmic forms. With τ_T indicative of the consisting of that with trend and intercept; τ_μ illustrative of the model consisting of the intercept without trend; τ further indicative of the limited model consisting that without intercept and without trend. The * represents the levels at which the null assumption (H_0) is rejected at a 1% level of significance.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

AGİT, ÜYELERİNİN SİYASAL HAYATINA NEDEN İLGİ DUYAR?

Dr., Selçuk KAHRAMAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi, skahraman@erbakan.edu.tr - ORCID: 0000-0003-1217-0472

ÖZET

Komünist Blokun dağılması, liberalizmin her boyutta güç kazanması ve yeni iktidarların meşruiyet arayışına girişmesi, AGİT'te daha önceleri temkinle yürütülen tüm süreçlerini, başta ABD ve Batı Avrupa lehine kolaylaştıran yeni bir zemin oluşturmuştur. Bu zemine koşut gelişen süreçte liberal ilkelere uyumlu bir biçimde ülkelerin siyasal hayatını ve kurumlarını yakından ilgilendiren demokratikleşme, insan hakları, seçimler, medya özgürlüğü, azınlık hakları, hukukun üstünlüğü, hoşgörü ve ayrımcılık yapmama, cinsiyet eşitliği, göç, eğitim ve gençlik konuları, AGİT'in daha belirgin bir biçimde doğrudan ilgi alanını oluşturmaya devam etmiş ve 1990'lardaki dönüşen siyasal atmosferle devamlılık özelliği kazandırmasına yetmiştir. Bu çalışmada demokratik siyasal hayatın olmazsa olmazı haline dönüşen seçim gibi bir siyasal kurum örnekliğinde AGİT'in az evvel belirtilen arka plan motivasyonun da verdiği anlayışla ilgi düzeyinin biçimi ve işleyişi incelenmiştir. Bu noktada AGİT bünyesinde iki siyasal-kurumsal yapı karşımıza çıkmıştır: AGİTPA ve Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi. Bu kapsamda üye devletler içerisinden Türkiye örneği ele alınarak 2002'den beri AGİT'in düzenli olarak takip etmeye başladığı seçimlerden en güncel örnek olması açısından 14 Mayıs 2023 tarihli seçimler inceleme konusu edilmiştir. İlgili incelemelerde AGİT gözlemcilerinin tavsiye niteliğinde de olsa temsil eşitsizliğinden ifade özgürlüğünün kısıtlanmasına, kampanya finansmanından seçimlerin yönetim biçimine kadar çeşitli boyutlarda vurgulu eleştiriler yönelttiği ve bu tavsiye niteliği taşıyan eleştirileri konusunda da demokrasi ve temel hak ve özgürlükler açısından takipçisi olmaya devam edeceklerini deklare ettikleri görülmüştür. Bu açıdan Soğuk Savaş sonrası bir bakıma "üstün/evrensel ideolojik değerlerin egemen olduğu" AGİT'in, yeniden 1970'lerin ve 1980'lerin düzenine dönülmemesi adına güvenlik konusunu tüm boyutlarıyla donatarak kontrol altına alma anlayışını sürdüreceği sonucuna varılmıştır. Bu açıdan Türkiye'nin de siyasal hayatının en önemli konularından birini oluşturmaya devam eden seçimler boyutunda bir "dolaylı baskı aktörü" olarak kayda değer bir programlama, gözlemleme, raporlama ve tavsiyelerini takip etme görevleri yürüttüğü dikkate alındığında AGİT'in yalnızca bu örnekte dahi ortaya konulan pratiklerini sürdürme konusunda -üstlendiği misyon açısından- istekli olmaya devam edeceği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: AGİT, Soğuk Savaş, liberalizm, siyasal hayat, seçimler.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

WHY IS THE OSCE INTERESTED IN THE POLITICAL LIFE OF ITS MEMBERS?

Dr., Selçuk KAHRAMAN

Necmettin Erbakan University, skahraman@erbakan.edu.tr - ORCID: 0000-0003-1217-0472

Abstract

The disintegration of the Communist Bloc, the rise of liberalism in every dimension, and the new governments' pursuit of legitimacy created a new platform within the OSCE that facilitated all previously cautious processes, primarily in favor of the United States and Western Europe. In the process that developed parallel to this ground, issues closely related to the political life of countries with the aim of harmonizing with liberal principles continued to constitute the OSCE's direct area of interest in a more specific way and were sufficient to gain continuity with the changing political atmosphere of the 1990s. In this context, the OSCE's prominent issues can be listed as follows: democratization, human rights, elections, media freedom, minority rights, rule of law, tolerance and non-discrimination, gender equality, migration, education, and youth. In this study, the form and functioning of the level of interest of the OSCE, with the understanding given by the aforementioned background motivation, was examined in the example of a political institution such as elections, which have become an indispensable part of democratic political life. At this point, two political-institutional structures emerged within the OSCE: OSCEPA and ODIHR. In this context, the elections of May 14, 2023, were examined as the most recent example of the elections that the OSCE has been regularly monitoring since 2002. The relevant reviews revealed that OSCE observers, while advisory, voiced strong criticisms on various aspects, from inequality of representation to restrictions on freedom of expression, from campaign financing to the conduct of elections. They declared that they would continue to monitor these advisory criticisms from the perspective of democracy and fundamental rights and freedoms. In this regard, it was concluded that the OSCE, which was "dominated by superior/universal ideological values" after the Cold War, will continue its approach of controlling the security issue by equipping it with all its dimensions to prevent a return to the order of the 1970s and 1980s. In this respect, considering that Türkiye, as an "indirect pressure actor", carries out a significant task of programming, observing, reporting and following up on its recommendations in the elections, which continue to constitute one of the most important issues in its political life, it is understood that the OSCE will continue to be willing to continue the practices it has undertaken, even in this example alone, in terms of the mission it has undertaken.

Keywords: OSCE, Cold War, liberalism, political life, elections.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

1. GİRİŞ

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), temelde Soğuk Savaş'ın aktörleri ve ilgilileri arasında bölgesel ve devletler arası bir forum olarak zemin ve işlerlik kazanmasının ardından 1992'de Helsinki Zirvesi ile bölgesel niteliği güçlü uluslararası bir kurum özelliği almıştır. Daha Konferans boyutunda iken güvenlik alanının tüm unsurları ile taraf devletler arasındaki işbirliğini odağına alsa da "İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklere Saygıya İlişkin Uzmanlar Toplantısı" (Mayıs-Haziran 1985/Ottawa), "Çevrenin Korunmasına İlişkin Toplantı" (Ekim-Kasım 1989/Sofya), "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) İnsani Boyut Konferansı" (Mayıs-Haziran 1989/Paris, Haziran 1990/Kopenhag, Eylül-Ekim 1991/Moskova), "Ulusal Azınlıklara İlişkin Uzmanlar Toplantısı" (Temmuz 1991/Cenevre), "Demokratik Kurumlara İlişkin Uzmanlar Semineri" (Kasım 1991/Oslo) gibi kayda değer çalışmalarla salt güvenlik siyaseti odaklı (özellikle askeri boyutta) bir anlayışla gelişim göstermeyeceğini göstermiştir. Böylesi bir süreçte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile Doğu Blokunun (Komünist Blok) Avrupa ayağını oluşturan Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya ve Romanya 1989-1991 döneminde bir bir ayrışmaya başlamış ve en nihayetinde Rusya ile birlikte 15 ülke cumhuriyetinin bir araya geldiği SSCB, Aralık 1991'de dağılmıştır. Bu geniş ölçekli ekonomik ve siyasal ideolojik yönü de bulunan ittifakın dağılmasıyla Batı Avrupa liberalizmi açık bir galip konumuna yükselmiş, 1990-1991 yıllarında yeni bağımsız ve egemen devletler ortaya çıkarken Orta ve Doğu Avrupa'da yeni yönetimler iktidara gelmiştir. Bu noktada Batının her türlü boyutta üstünlüğü eline aldığı AGİK'ten AGİT'e dönüşen bir yasal-kurumsal yapılanma da ortaya çıkmıştır.

Yerli literatürde AGİT'e ilişkin öne çıkan çalışmaların daha çok "güvenliğin siyasal askeri boyutu" odaklı olduğu ileri sürülebilir.[1] Bu bağlamda bir alan yazın taraması dikkate sunulduğunda; Jale Civelek (2006), "Helsinki Son Senedi, Paris Şartı ve AGİT" adlı makalesinde 1975'ten 1990'lara AGİT'in hukuki dönüşümünün serüvenini incelemiş; Sertif Demir (2010), "RF'nin Avrupa Güvenliğine Yönelik Yeni Önerilerinin AGİT ve AKKA Bağlamında Değerlendirilmesi" başlıklı makalesinde Rusya'nın Soğuk Savaş dönemindeki gibi ayrıcalıklı statüye kavuşmak için güvenlik alanında Avrupa'dan ABD'yi çıkartmayı amaçlayan çabalarını incelemiş, Bilal Karabulut (2011), "Helsinki'den Astana'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT'in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı makalesinde AGİK'ten AGİT'e gelinen noktada NATO ve AB gibi uluslararası kuruluşlar varken kurumun geleceğini tartışmaya açmış; Kemal Karademir (2015), "AGİT'in Toplum Destekli Polislik Uygulamaları (Makedonya ve Azerbaycan Örneği)" başlıklı makalesinde bahsi geçen iki ülkede iç güvenlik bağlamında bir inceleme yürütmüş, Sezgin Kaya & Barış Özdal (2023), "AGİT'in Dağlık Karabağ Sorununun Çözümündeki Yetersizliğinin Analizi" başlıklı makalelerinde oluşturulan Minsk Grubu ve kurumsal kapasite sorununu açıklamaya çalışmış; Görkem Tanrıverdi Şeyşane (2023), "Çatışma Çözümünde AGİT'in Avantajları ve Sınırlılıkları" başlıklı makalesinde AGİT'in bölgesel bir örgüt olarak çatışma çözümü

[1] Ayrıca bkz. Selçuk Kahraman, AGİT'in Türk Siyasetindeki Karşılığı Üzerine Bir Tartışma. *European Conferences 6th International Conference on Social Sciences, Conference Book* (ss. 276-291), October 17–20, 2024, Belgrade/Serbia.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

kapasitesini tanımlamaya çalışmış ve son olarak Tuğba Yolcu, Hamzaalp Söker & Çağatay Akpınar (2025), "Uluslararası Kuruluşların İkinci Karabağ Savaşına Yönelik Söylemleri: NATO, BM, AGİT" başlıklı makalelerinde ilgili uluslararası kuruluşların realizm yaklaşımı çerçevesindeki rollerine ilişkin bir analiz ortaya koymuşlardır.

Günümüzde AGİT'in temelde üç ayağı bulunmaktadır (OSCE, 2025b): "Saha operasyonları" (özel ülkesel/bölgesel birimler), "kurumlar ve yapılar" ve "katılımcı devletler ve işbirliği ortaklarla ilişkiler". Bunlardan saha operasyonları, daha çok Balkanlar ve Orta Asya ülkeleri temelli özel misyon temsilciliklerini ifade etmektedir. Halihazırda AGİT bünyesinde Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk, Kosova, Üsküp ve Moldova misyonları, Bişkek, Duşanbe ve Astana'da "program ofisleri", Özbekistan Proje Koordinatörlüğü, Aşkabat Temsilciliği ve Tiflis'te AGİT Minsk Konferansı'nda ele alınan Dağlık Karabağ ihtilafı konusunda AGİT Dönem Başkanı'nın Kişisel Temsilcisi görev yapmaktadır. Katılımcı devletler, Kuzey Amerika, Avrupa kıtası, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerindeki üye ülkelerden oluşmaktadır. AGİT'in işbirliği ortakları Akdeniz bölgesindeki sorunlara ilişkin olarak Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, İsrail ve Ürdün olup geri kalan diğerleri tamamı Asya'da olmak üzere Afganistan, Avustralya, Japonya, Güney Kore ve Tayland'dan oluşmaktadır. Bu çalışma açısından ayrıca önem kazanan tüm "kurumlar ve yapılar" Avrupa'da yer alıp sırasıyla Kopenhag merkezli AGİT Parlamenterler Asamblesi (AGİTPA), Varşova merkezli AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR), Viyana merkezli Sekretarya ile AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi ve Lahey merkezli AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri olarak sıralanabilir. Bu bakımdan çalışmanın devam eden kısımlarında AGİT'in siyasal gelişim seyri ve güvenlik anlayışı, bu çalışma odağı itibariyle incelendikten sonra AGİTPA ve ODIHR örnekleri üzerinden ve güvenliğin "insan boyutu: seçimler" örneği üzerinden çalışmanın tamamlanması aydınlatıcı olacaktır.

2. AGİT'İN KISA SİYASAL TARİHİ

24 Mayıs 1972 tarihinde ABD Başkanı Richard Milhous Nixon ile SSCB lideri Leonid İlyiç Brejnev Helsinki'de bir araya gelmiş ve iki ayrı müzakere dizisini düzenlemek üzere uzlaşma anlaşmasına varmışlar, ilk aşamada AGİK'in siyasal konuları ele alması ve "Avrupa'daki Karşılıklı Dengeli Kuvvet Azaltma" (MBFR) adı verilen görüşmelerin başlatılarak stratejik askeri konularla işe başlanması öngörülmüş, 26 Mayıs 1972'de Moskova'da iki taraf arasında anlaşma imzalanmış, 22 Kasım 1972'de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK) düzenlenmesine ilişkin çok taraflı istişareler başlamış ve "Helsinki Danışmanlarının Nihai Tavsiyeleri" adı da verilen Mavi Kitap'ı oluşturan çok taraflı istişarelerin 8 Haziran 1973'te sonuna gelinmiş, 3-7 Temmuz 1973'te 35 AGİK katılımcı devletin bakanlar düzeyinde toplandığı Helsinki'de Mavi Kitap oy birliğiyle kabul edilerek Helsinki Süreci'nin yolu açılmış, 18 Eylül 1973 ile 30 Haziran 1975 tarihleri arasında Cenevre ve Viyana'daki ilgili görüşmelerle AGİK'in ikinci aşaması tamamlanmış, Helsinki'de hükümet veya devlet başkanları düzeyinde toplanan ve AGİK'in üçüncü aşamasını niteleyen 1. AGİK Zirvesi sonrası 1 Ağustos 1975 tarihinde katılımcı 35 ülke tarafından Helsinki Nihai Senedi imzalanmış, sürece ilişkin 1976-1979 yılları arasındaki birtakım olumlu gelişmelere karşı Aralık 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgali ve Mart 1980'de ABD'nin Moskova'daki olimpiyatları boykot etmesi gibi gelişmeler yaşanmış, 1986 ve 1987'de ABD ve SSCB liderleri yeniden bir araya gelerek iki

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

taraflı gerginliği azaltıcı adımlar atmışlar, 1989'da Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya ve SSCB'den oluşan Varşova Paktı'nın dağılması kritik bir gelişmenin işareti olmuş, 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı yıkılmış, 1965'ten beri Romanya Komünist Partisi Genel Sekreteri ve 1967'den beri Romanya Cumhurbaşkanı olan Nikolay Çavuşesku, iç siyasal karışıklıklar sonrası devrilmiş ve eşiyle birlikte 25 Aralık 1989'da idam edilmiş, 3 Ekim 1990'da Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi kararı alınmış, 1 Haziran 1990'da kimyasal silah üretimine son vermek üzere Washington'da dönemin ABD Başkanı George HW Bush ile anlaşma imzalayan Mihail Gorbaçov, 15 Ekim 1990'da Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilmiş, 19-21 Kasım 1990'da Paris'te Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ilk somut adımını oluşturan 2. AGİK Zirvesi düzenlenmiş ve Varşova'da Serbest Seçimler Ofisi'nin de kuruluşunu öngören "Yeni Bir Avrupa için Paris Şartı" 35 katılımcı ülke tarafından imzalanmış, 1 Temmuz 1991'de Varşova Paktı resmen feshedilmiş, 27 Kasım 1991'de BM Güvenlik Konseyi'nin Yugoslavya'da barışı koruma operasyonlarına katılmasının önü açılmış ve 31 Aralık 1991'de SSCB resmen sona ermiştir (OSCE, 2025a).

Nisan 1991'de kurulan AGİK Parlamenterler Meclisi, ilk oturumunu 3-5 Temmuz 1992'de Budapeşte'de gerçekleştirmiş, 9-10 Temmuz 1992'de Helsinki'de 52 katılımcı devlet bir araya gelerek 3. AGİK Zirvesi düzenlenmiş, 3. AGİK Zirvesi ile "Değişimin Zorlukları" başlıklı nihai bir senet imzalanarak Özgür Seçimler Ofisi, genişletilmiş yetkileriyle Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi'ne dönüşürken (ODIHR) Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği de kurulmuş, bu arada 1 Kasım 1993'te Maastricht Anlaşması yürürlüğe girerek Avrupa Birliği resmen kurulmuş, Ocak 1993 ve Ocak 1994'te Boris Yeltsin dönemin ABD başkanlarıyla bir araya gelerek askeri alana ilişkin anlaşmalar imzalamış, 5-6 Aralık 1994'te Budapeşte'de düzenlenen 4. AGİK Zirvesi'ne katılan 54 ülke tarafından Budapeşte Belgesi kabul edilmiş, 16 Mart 1995'te Daimi Konsey, AGİT Orta Asya İrtibat Ofisi'nin Taşkent'te kurulması kararı almış, Aralık 1994'te başlayan Çeçen Savaşı nedeniyle AGİT Yardım Grubu'nun kurulmasına ilişkin 11 Nisan 1995'te Daimi Konsey Kararı alınmış, 18 Nisan 1996'da Hırvatistan'da AGİT Misyonu kurulmasına ilişkin Daimi Konsey Kararı alınmış, 27 Mayıs 1996'da AGİT Çeçenistan Yardım Grubu, Çeçenistan ve Rus liderliği arasında ateşkes anlaşması imzalanmış, 27 Mart 1997'de Arnavutluk'ta AGİT Varlığının Kurulmasına İlişkin Daimi Konsey Kararı alınmış, 8 Temmuz 1997'de NATO, AGİT üyelerinden Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'yı üyeliğe davet etmiş,[2] 1 Ocak 1998'de AGİT'in ilk Medya Özgürlüğü Temsilcisi atanarak göreve başlamış, 23 Temmuz 1998'de Kırgızistan ve Türkmenistan'da Daimi Konsey Kararları ile AGİT merkezleri kurulmuş, 30 Eylül 1998'de AGİT, AB ile birlikte Arnavutluk'un yeniden yapılandırılması için "Arnavutluk Dostları" Grubunu oluşturmuş, Daimi Konsey tarafından 22 Temmuz 1999'da Ermenistan'da ve 16 Kasım 1999'da Azerbaycan'da AGİT ofisleri kurulmuş, 24 Mart 1999'da NATO'nun hava saldırıları başlattığı Yugoslavya'da 11 Ocak 2001'de Daimi Konsey Kararı ile AGİT Yugoslavya Misyonu kurulmuştur (OSCE, 2025a).

[2] Görüldüğü üzere Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ABD'nin güçlü etkisiyle NATO'nun (North Atlantic Treaty Organization) yeniden inşası da gündeme gelmiş ve 1990'lardan itibaren NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesi süreci başlatılmıştır (Özgöker & Yılmaz, 2016, 650).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

20-21 Haziran 2002 tarihlerinde Bangkok'ta AGİT ile Tayland arasında Güvenliğin İnsani Boyutu Konferansı düzenlenmiş, 13 Şubat 2003'te Daimi Konsey Sırbistan ve Karadağ'da AGİT misyonları kurmuş, 1-2 Aralık 2003'te toplanan 11. Bakanlar Konseyi'nde Gürcistan'daki devrim sonrası yeni yapılacak cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerine ilişkin acil yardım sağlama kararı verilmiş, 13 Mayıs 2004'te AGİT Dönem Başkanı insan ticareti konusunda özel temsilci atamış, 4-5 Aralık 2006'daki 14. Bakanlar Konseyi'nde ceza adaletinin sağlanmasına ilişkin karar alınmış, 1-2 Aralık 2009'da toplanan 17. Bakanlar Konseyi Dağlık Karabağ meselesinin çözümüne yönelik çağrıda bulunurken kadınların kamusal ve siyasal hayata katılımı konusunda işbirliğine ilişkin kararlar almış, 18 Kasım 2010'da Kırgızistan'da AGİT Toplum Güvenliği Girişimi kurulmuş, 6-7 Aralık 2011'de toplanan 18. Bakanlar Konseyi ile her türlü insan ticareti ile mücadeleye ilişkin bir beyanname imzalanmış ve ekonomik alanda kadınlara eşit fırsatların teşvik edilmesi gibi ilkesel kararlar alınmış, 5-6 Aralık 2013'te toplanan 20. Bakanlar Konseyi ile AGİT'in enerji ve çevre konusunda daha güçlü çalışması ve din özgürlüğü ve Romanlara[3] ilişkin insani boyut anlaşmalarının yeniden teyidi sağlanmış, 21 Mart 2014'te Daimi Konsey tarafından Ukrayna'ya Özel İzleme Misyonu gönderilmesi kararı alınmış, 24 Temmuz 2014'te Daimi Konsey, Rusya'nın Gukovo ve Donetsk kontrol noktalarına Gözlem Misyonu konuşlandırma kararı almış, 4-5 Aralık 2014'te 21. Bakanlar Konseyi yolsuzluğun ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi gibi konularda kararlar almış, 23 Nisan 2017'de AGİT Ukrayna Özel Gözlem Misyonu devriye üyesi Luhansk yakınlarındaki bir patlamada yaşamını yitirmiştir (OSCE, 2025a).

Anlaşılacağı üzere 1972-1973 yılları arasında dönemin ABD ve SSCB liderleri tarafından siyasal zemini oluşan ve 1975'ten 1994'e kadar Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) olarak faaliyet yürüten bu forum, 1994'te Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) dönüşen bölgesel ve uluslararası niteliklerde Viyana merkezli bir kurum haline gelmiştir. Gelişim süreci dikkate alındığında böylesi çeşitli nitelikleriyle siyasal ve tarihsel bir geçmişe sahip kurumun, yerli literatürde çeşitli boyutlarıyla yeterince çalışıldığını -AB, Avrupa Konseyi, BM gibi uluslararası kurumlarla ilgili çalışmalar dikkate alındığında- iddia etmek elbette güçtür. Bu açıdan bu çalışma özellikle ilgili yerli literatüre bir nebze de olsa bir katkı sunmayı hedeflediğini de belirtmek mümkündür.

3. AGİT'İN ÜYELERİNİ YAKINDAN İLGİLENDİREN SİYASAL GELİŞİM SEYRİ

Soğuk Savaş döneminde ve öncesinde devlet merkezli ve askeri güç odaklı güvenlik yaklaşımı etkin olmakla birlikte (AGİT'in temellerinin de atılmaya başladığı) 1970'li yıllarda küresel ölçekte petrol şokları, nükleer ve çevre felaketleri birer küresel güvenlik tehdidi olarak belirmeye başlamış, böylece devletlerin tek başlarına çözüm götürme olanakları daralmış ve güvenlik olgusunun kapsamı toplumsal, siyasal, ekonomik ve çevresel boyutlarıyla genişlemiştir (Bakan & Şahin, 2018, s. 135). 1970'lerin Soğuk Savaş'ının Yumuşama Döneminde Batı ile Doğu Bloku arasında karşılıklı ve dengeli müzakerelerin başlatılması kararı ile 1973'te Helsinki'de AGİK süreci başlatılmış ve 1975'te 33 Avrupa ülkesinin yanı sıra ABD ve Kanada'nın da dahil olduğu toplamda 35 ülke tarafından Helsinki Nihai Senedi imzalanmış,

[3] 4-5 Aralık 2008'de Helsinki'de düzenlenen 16. Bakanlar Konseyi toplantısında da Romanlar ve Sintilerin durumlarının iyileştirilmesi için çeşitli kararlar alınmıştır (OSCE, 2025a).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Helsinki Nihai Senedi ile güvenliğin siyasal askeri, ekonomik-çevresel ve insan olmak üzere üç boyutunun olduğu kabul edilse de Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar AGİT güvenliğin daha çok siyasal askeri boyutuna odaklanmış, AGİK olarak Soğuk Savaş boyunca iki rakip blok arasında düzenli siyasal diyalogun sürdürülerek gerginliğin azaltılması yönünde bir müzakere forumu ve konferanslar diplomasisi olarak işleyişini sürdürmüştür (MFA, 2025a).

AGİK'in 1975'te Helsinki'de ilk zirvesinin Sonuç Belgesi'nde "Katılan Devletler Arasında Karşılıklı İlişkileri Düzenleyen İlkeler Bildirisi" başlığı altında "egemen eşitlik", "kuvvet kullanmama", "sınır dokunulmazlığı", "ülkesel bütünlük", "uyuşmazlıkların çözümü", "iç işlerine müdahale etmeme", "insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı", "halkların hak eşitliği ve kendini belirleme hakkı", "devletlerarası işbirliği" ve "uluslararası hukuka uygun olarak üstlenilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi" olmak üzere toplam on siyasal ilkenin eşit değerde ve çekincesiz uygulanmak üzere kabul edildiği duyurulmuş, 19-21 Kasım 1990 tarihli Paris Zirvesi ile artık tüm kıtanın liberal amentüsü olması beklenen ilkelerin uygulama kararlılığı içerisinde ve karşılıklı ilişkilerin temelini oluşturduğu kabul edilerek aynen geçerli olmaya devam ettiği yinelenmiş, Paris Zirvesi'nde örneğin dönemin İtalya Başbakanı Giulio Andreotti tüm Avrupa'nın bir gün kendisini hukuk devleti ve çoğulcu demokrasiyi benimseyerek ortak bir değerde buluşmasını umut etmiş, Zirve'de yine bir örnek olarak François Mitterland, Soğuk Savaş dönemi boyunca tarafların diyalog kurabileceği tek yer olan AGİT'in kaldığını ve AGİT'in Avrupa'nın geleceğini taşıyan tartışmanın merkezine oturduğunu vurgulamış, Mart 1992'de Helsinki'de toplanması planlanan zirve öncesi Cenevre'de "ulusal azınlıklar" (1-19 Temmuz 1991), Oslo'da ise "demokratik kurumlar" (4-15 Kasım 1991) başlığı altında iki farklı uzmanlar toplantısı düzenlenerek AGİK bünyesinde siyasal işbirliğinin kurumsallaştırılması öngörülmüş, devletler arası bir forum olarak oluşumu ortaya çıkan AGİK, blokların çatıştığı kriz diplomasisinden uzlaşma arayışı amaçlayan sürekli ve çok taraflı diplomasiye geçmiş, bölünmez (ama bir o kadar çeşitlilik içeren) yükümlülükler aracılığıyla bütüncül bir Avrupa güvenliği anlayışı belirmiş, Paris Zirvesi'nde Avrupa Konseyi (CoE) ile insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinin ilerletilmesi konusunda işbirliği yapılması vurgulanmış, 1991'de iki uzmanlaşmış yapı olarak "Çatışma Önleme Merkezi" ve "Serbest Seçimler Bürosu" ihdas edilmiş ve ilk aşamada Serbest Seçimler Bürosu üye devletlerdeki seçimlere ilişkin bilgi alışverişini kolaylaştırmak üzere kurulmuştur (Decaux, 1993, s. 23-24, 30, 35-36, 56, 58-62, 64).

Yalnızca 1975'teki Helsinki Zirvesi'nde değil 15 Ocak 1989'daki Viyana Toplantısı Kapanış Belgesi'nde de on ilke yeniden açıklanarak onaylanmış ancak 29 Haziran 1990'daki AGİK'in İnsani Boyut Konferansı'nın ikinci toplantısı sonrası açıklanan Kopenhag Toplantı Belgesi'nde ülkelerin kendi siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel sistemlerini özgürce seçebilme ve geliştirme haklarının insan hakları alanındaki ortak kabul edilen uluslararası normlarla uyumlu olabilmesi şartına bağlanmıştır. Bu noktada AGİT'in kurumsallaşmasından önceki AGİK sürecinde beliren ve kabul gören ilgili siyasal ilkelerini o dönemin şartları itibariyle tahlil eden Decaux (1993, s. 60-62), bu çalışma açısından kayda değer şu vurguları yapmıştır:

- *Sınırların dokunulmazlığı* ilkesinin dönemin Sovyet Rusyası için ülkesel bütünlükleri teminat altına alma olarak algılanırken (Orta ve Doğu Avrupa'nın karşısında kullanılan siyasal bir niteleme ile) Batılıların Almanya'nın bölünmesi halini reddetmelerinden ötürü ülkesel

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

saldırıların engellenmesi olarak ilgili ilkenin anlaşıldığı ve *halkların kendini belirleme hakkını* sınırlamadığı

- *Sınırların dokunulmazlığı* ilkesinin barışçı bir evrime kapı aralamak üzere özenle saf dışı bırakıldığı (Paris Şartı ile *AGİT Sonuç Belgesi ile uyumlu olarak Alman halkının tek bir devletle birleşmesini sevinçle karşıladığı*nın beyan edildiği)

- Almanya'nın birleşmesi ve Komünist Blokun dağılmasının ardından devlet birimlerinin kendi sınırları içerisindeki istikrarla mı sınırlı kalması gerektiği yönünde bir çelişki oluşarak *içişlerine müdahale etmeme*ye ilişkin ilkenin tartışmaya açık hale geldiği

- Üye devletlerin karşılıklı ilişkileri ne olursa olsun dolaylı dahi olsa bir başka üye devletin ulusal yetkisi içerisine giren iç ve dış müdahaleden kaçınacaklarına dair içeriği belirlenen ilkenin (*iç işlerine müdahale etmeme*), *insan haklarına ve temel özgürlüklere* saygı ilkesini devletlerin iç işi olmaktan çıkardığı

- Yükümlülüklerin icrasında diğer devletlerin *gözlemleme hakkı*nın ise aynı mantıkla *iç işlerine müdahale etme* oluşturmayacağı

- Üstlenilen tüm yükümlülüklerin temelde ilk ilke olan egemenliğin doğasında bulunan haklarını sınırlamak olduğu (siyasal ve ekonomik özgürlüklerini seçme ve geliştirme hakkı, yasa ve tüzüklerini belirleme hakkı gibi)

- *Uluslararası hukuk yükümlülükleri*ne göre üye devletlerin her türlü uluslararası antlaşmaya bağlı bir sorun ya da belirsizlik yaşaması halinde BM Antlaşması'nın (m. 103) üstün olduğunu kabul ettikleri

Paris Zirvesi ile galip liberalizmin on ilkesinin saygınlığının korunduğunu da belirten Decaux'ya göre (1993, s. 62-64), bloklar arasında ideolojik yumuşamanın Paris Zirvesi'yle ortadan kalktığını, ilgili siyasal ilkelerin Zirve'de "insan haklarına ve temel özgürlüklere dayalı demokratik sisteme kesin bağlılık, ekonomik özgürlük ve sosyal adalet yoluyla refah ve bütün ülkelerimiz için eşit bir güvenlik" olarak tasvir edildiğini, ekonomik kanadı Bonn'da ve siyasal kanadı ise 1990'da Kopenhag'da kodifiye edilen Batı liberalizmine dayalı yeni Avrupa'ya uygun bir Paris Şartı ile üye ülke uluslarının tek yönetim sistemi olarak demokrasiyi kurmayı ve güçlendirmeyi üstlendiklerini, siyasal liberalizmin ekonomik liberalizmle koşut gittiğini, mutlak egemenliğin yerini ortak kurala bıraktığını ve hukukun üstünlüğünün de devletler arası ilişkileri düzenlemeyi amaçladığını, böylece ideolojilerin göreliliğine dayalı egemen bir eşitlik yerine paylaşılan bir ideoloji çerçevesinde egemenliklerin göreceliğine eğilim gösterildiğini savunmuştur.

SSCB'nin dağılmasıyla ve ideolojik kamplaşmanın sona ermesiyle kuruluş amacı önemli oranda ortadan kalkan AGİK, yeni dönemin risk ve tehditlerine karşı bir uyum ve rehabilitasyonunu öne çıkaran bir sürece evrilmiş, 1994'te resmen bir uluslararası kuruma dönüşerek "AGİT" olmuş, diğer uluslararası kurumlardan farklı olarak kurucu bir yasal belgeye (antlaşma/sözleşme/şart) dayanmamakla birlikte kabul ettiği ilke ve normlar siyasal düzeyde Bakanlar veya Devlet ve Hükümet başkanları tarafından oydaşma ile alınan kararlarla şekillenmiş, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin verdiği atmosferle kapsamlı bir insan hakları müktesebatı oluşmaya başlamış, böylece AGİT bünyesinde oluşturulan Demokratik Kurumlar

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ve İnsan Hakları Ofisi (ODHIR), Milli Azınlıklar Yüksek Komiseri ve Medya Özgürlüğü Temsilcisi şeklindeki kurumlar önem kazanmaya başlamış, 2010'daki Astana Zirvesi sonrası kadın, cinsiyet eşitliği ve siber güvenlik gibi konular boyutlar arası dördüncü bir boyut arasında AGİT'in gündeminde daha fazla yer bulmaya başlamış, 1990'daki Paris Zirvesi'nde Serbest Seçimler Ofisi adıyla temelleri atılan ODHIR, insan hakları ve demokratikleşme alt boyutlarıyla genişletilerek AGİT'in *insan boyutu*nun temel organı haline gelmiş, Milli Azınlıklar Yüksek Komiserinin görevini kamuoyunun bilgisinden daha uzak ve nispeten gizli bir biçimde yürüttüğü belirtilirken Medya Özgürlüğü Temsilcisi'nin üye ülkelerde çoğulcu ve özgür medyanın geliştirilmesini desteklemek üzere ihdas edilmiştir (MFA, 2025a).

4. GÜNÜMÜZDE AGİT'İN İŞLEYİŞİ VE GÜVENLİK ANLAYIŞI

İki kutuplu uluslararası sistem 1990'larda sona ermiş ve örneğin Türkiye'nin 1990'lardaki askeri boyutlu dış politika işleyişi bile 2000'lerde sivil haklara saygı, anlaşmazlıkların barışçı çözümü, uluslararası örgütlere katılım, komşularla iyi ilişkiler şeklinde bir diplomasi anlayışıyla Avrupalılaşmanın en azından işaretlerini verebilen farklı bir evreye tekabül etmiştir (Aknur & Durmuşlar, 2019, 3, 10). Böylesi bir süreçte Soğuk Savaş sonrası yeni kurulan ve BM nezdinde egemenlik kazanan devletlerle üye sayısı doğal olarak artan AGİT, günümüzde Orta Asya ülkelerinden ABD ve Kanada'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada üye yapısına sahiptir. Bu çalışma elbette literatürdeki yaygın AGİT ile güvenliğin kriz, çatışma gibi unsurlarına odaklı bir çalışma olmadığından ya da AGİT'in salt askeri güvenlik, bölgesel çatışma veya savaş hallerine ilişkin bir bağlamda algılamaktan daha çok güvenliğin siyasal hayatı ve kurumları ilgilendiren diğer yönlerine odaklanmayı tercih etmiştir. Bu noktada kaldı ki AGİT, günümüzde "güvenlik anlayışını", temelde üç boyutta ele aldığını vurgulamakta[4] ancak bu boyutlar arasında ortak boyutları bir araya getirmesi yönüyle çeşitli unsurların yer aldığı dördüncü bir boyuta da yer vermektedir:

- ✓ Siyasal Askeri boyut (*Politico-Military dimension*)
- ✓ Ekonomik ve Çevresel boyut (*Economic and Environmental dimension*)
- ✓ İnsan boyutu (*Human dimension*)
- ✓ Çapraz boyutlu (*Cross-dimensional*)

Siyasal askeri boyutu, askeri alanın siyasal yönüne terimin kullanım biçimi itibariyle güçlü bir vurgu yapmakta ve bu boyut, "sınır yönetimi", "güvenlik sektöründe reform ve iş birliği", "terörizmle mücadele", "çatışma önleme ve çözüm getirme", "silahların kontrolü" ve "polislik" olmak üzere altı unsur altında sıralanmaktadır.

Ekonomik ve çevresel boyut, "iyi yönetişim", "çevresel faaliyetler" ve "ekonomik faaliyetler" olmak üzere üç başlıkta ele alınmaktadır.

İnsan boyutu, "seçimler", "demokrasi", "insan hakları", "hukukun üstünlüğü", "medya özgürlüğü ve kalkınma", "azınlık hakları", "hoşgörü ve ayrımcılık yapmama" ve "Roma ve Sinti" (Çingenelere ilişkin sorunların giderilmesi) olmak üzere sekiz alt başlık altında sıralanmaktadır.

[4] Esasen bu kategorileştirmenin temelleri 50 yılı aşan bir geçmişe sahip olup AGİT'in Konferans (AGİK) olarak yürüttüğü kabaca ilk yirmi yıllık gelişme seyrinin de sınıflarını oluşturmuş, benzer şekilde "Avrupa'da güvenliğe ilişkin sorunlar", "ekonomi, bilim, teknik ve çevre alanlarında iş birliği" ve "insani ve diğer alanlarda iş birliği" olmak üzere gündem başlıkları üçlü bir ayrıma tabi tutularak AGİK sürecine de egemen olmuştur (Decaux, 1993, s. 65).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Boyutlar arası bir alanda çakıştığı düşünülen son boyutta ise; "göç", "cinsiyet eşitliği", "siber güvenlik / bilgi iletişim teknolojileri güvenliği", "insan ticaretiyle mücadele", "gençlik" ve "eğitim" olmak üzere toplamda altı alt başlığa daha yer verilmektedir.

AGİT, toplamda dört boyut altında yirmi üç alt başlığa yer vermekte ve böylece güvenlik anlayışının çok boyutlu bir düzlemde işletilmeye çalışıldığını göstermektedir. Bunlar içerisinde insan boyutu, temelde 1989'da Viyana'daki izleme toplantıları sırasında özelde Fransa ve genelde AB'nin kurucu on iki üyesinin oluşturduğu diplomasiyle belirginleşse de içeriği bakımından günümüzdeki bağlamından ayrışmıştır. O dönemler için günümüzde insan boyutu içerisinde yer verilen hak ve özgürlükler, *güvenlik boyutu*nun içerisinde yer alırken o dönemler *insan boyutu* içerisinde günümüzde dördüncü boyutun kapsamına dahil edilebilecek olan enformasyon, eğitim, kültür konuları yer almıştır (Decaux, 1993, s. 75-76). Bununla birlikte Viyana Kapanış Belgesi'nde AGİK'in insan hakları ve güvenliği birbirine güçlü bir şekilde bağlayan temel yapısına saygıya vurgu yapılmış, Paris Zirvesi'ndeki yetkilendirmeye uygun olarak İnsani Boyut Konferansı toplantılarının 1991'deki Moskova Konferansı Belgesi'nde Avrupa kamu hukukunun ortak temellerini oluşturan seçimler, temsili hükümet, yürütmenin sorumluluğu, parlamentonun açıklığı, yasaların anayasallığı, normlar hiyerarşisi, yasaların eşitliği, idari kararların gerekçelendirilmesi, etkili başvuru yollarının varlığı, yargının bağımsızlığı, suçsuzluk karinesi, savunmanın hakları gibi yargı ilkeleri sıralanmış, üstü kapalı bir biçimde Ağustos 1991'deki Sovyet darbesinden hareketle siyasal partiler ile devlet arasında kesin bir ayrıma vurgu yapılmış,[5] asker ve polisin sivil otoritenin kontrolünde olması gerektiği belirtilmiş, yine üstü kapalı bir biçimde dönemin hileli ABD seçimlerinden kaynaklı olarak temsili hükümetin demokratik meşruiyetini düzenli ve dürüst seçimleri gerçekleştirebilmesine bağlı olduğu ifade edilmiş ve AGİK içerisinde giderek daha fazla yer kazanmaya başlayan bir konu olarak "ulusal azınlıklara ilişkin sorunlar" özel bir başlık altında yerini almış (Decaux, 1993, s. 77-80), temel hak ve özgürlükler, demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde *insan boyutu*nun niteliğinin belirlendiği görülmüştür.

İlgili çerçeveye binaen AGİT'in günümüzdeki güvenlik siyaseti merkezli ilk boyutu (siyasal askeri) dışarıda bırakılırsa son üç boyutu ve bilhassa *insan boyutu*nun, üye ülkelerin siyasal hayatı ve kurumlarının işleyişi ile yakından ilgili olduğu açıktır. Bu noktada atlamadan belirtmek gerekirse AGİT'i diğer uluslararası kurumlardan ayıran ya da belirginleştiren özelliklerinden biri olarak *misyon*ları önem arz etmektedir. Nitekim Soğuk Savaş'ın fiilen ve resmen sona ermesinin akabinde oluşan ve günümüzde hala devam eden AGİT misyonları bulunmaktadır. Örneğin Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya ve Sırbistan'da AGİT Güneydoğu Avrupa Misyonu; Moldova ve Ukrayna'da AGİT Doğu Avrupa Misyonu ve Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'da AGİT Orta Asya Misyonu bulunmaktadır. Tüm bu misyonlar ise çatışmaların önlenmesinde siyasal süreçlerin kolaylaştırılması, güvenlik tehditleriyle mücadele, hukukun üstünlüğünün hayata geçirilmesi, demokrasinin geliştirilmesi, insan hakları ve azınlık haklarının korunması gibi işlevleri yerine getirmekle yükümlü olarak görevlerini icra etmeye çalışmaktadırlar (MFA, 2025a).

[5] Bu ayrıma dair vurgunun, çalışmanın ilerleyen kısmında AGİT ODIHR Seçim Gözlem Heyeti'nin Türkiye'deki 2023 seçimlerine ilişkin Nihai Raporunda da Türkiye için bir eleştiriye konu olarak yöneltildiği görülecektir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

AGİT'in *insan boyutu* kapsamında uygulamadaki bazı yansımalarını gösterebilmesi adına birkaç örnek vererek bu kısmı tamamlamak yerinde olacaktır. Bu bağlamda örneğin *hukukun üstünlüğü* bahsinde; Türkiye, 2001'den itibaren yasal ve anayasal düzeyde demokratik hak ve özgürlüklere ilişkin pek çok değişikliği AİHS ve AİHM temelli olmak üzere AK ve BM insan hakları sözleşmeleri, AB Müktesebatı ve AGİT belgeleri ile uyumunu gözeterek iyileştirme çabalarına girişmiş, 2019-2023 yılları arasındaki dönemi kapsayan Yargı Reformu Stratejisi başlıklı belgenin hazırlanmasında Avrupa Konseyi (AK/CoE), Birleşmiş Milletler (BM) ve AB'nin yanı sıra AGİT'in de standart ve normlarını dikkate aldığını beyan etmiştir (MFA, 2025b). Ayrıca yine bir örnek olarak *hoşgörü sağlama ve ayrımcılıkla mücadele* bahsinde; AGİT'in "Müslümanlara Karşı Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılıkla Mücadele Özel Temsilciliği" ihdas edilmiş ve ilgili görevinin başına son olarak 25 Ocak 2024'te bir Türk büyükelçisi gelmiştir (MFA, 2025b). Bununla birlikte *azınlık hakları* açısından bir örnek vermek gerekirse; dönemin Yunanistan Başbakanı ve Hristiyan muhafazakar merkez sağdaki Yeni Demokrasi lideri Konstandinos Miçotakis, Mart 1991'de Batı Trakya'ya ziyaret gerçekleştirmiş, Müslüman azınlığın önceki hükümetlerin adaletsizliğine kurban gittiğini kabul etmiş, Lozan Antlaşması'ndaki Müslüman azınlık terimini kullanarak bölgede Türk, Pomak ve Romanlardan oluşan bir azınlık toplumunun pek çok kısıtlama altındaki haklarını genişletme siyasetini benimsediğini ilan ederken (Soğuk Savaş dönemi uygulaması olan dağlık sınır bölgelerindeki seyahat yasağının 1995'te kaldırılması gibi) yalnızca Lozan Antlaşması'na değil AGİK, BM ve Avrupa Konseyi'nin "yasal eşitlik = eşit yuttaşlık" ilkesine esas aldıkları vurgulanmıştır (Grigoriadis, 2018).

5. AGİT'İN ÜYELERİNİN SİYASAL HAYATINI İLGİLENDİREN İŞLEYİŞİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu kısmında AGİT'in üye ülkelerinin siyasal hayatına ve kurumlarına yönelik ilgisini sorgularken ayırt edici örneklerden biri olarak "insan boyutu ve seçimler" tercih edilmiştir. Bu tercihle AGİT'in üyeleri üzerindeki bu pratiğinin yapılma ve devam ettirilmesi nedenleri, AGİT'in tarihsel gelişim seyri ile bütünleşen bir anlayışla açıklanmaya çalışılacaktır. Bu noktada AGİT Parlamenter Asamblesi (AGİTPA) ve Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi'nin (ODIHR) misyonu, işlevleri ve işleyişi dikkate sunulacaktır.

İlk olarak AGİT'in parlamento boyutunu oluşturan AGİTPA, 57 katılımcı devletten 323 üyeye sahip olup AGİT'in kapsamlı güvenlik hedeflerini geliştirmek üzere parlamentolar arası diyaloğu kolaylaştırma misyonu bulunmakta, çatışma veya krizler sonrası katılımcı devletler için bir rehabilitasyon aracı olarak işlev görmeyi amaçlamakta ve 1990'daki Paris Zirvesi'nde kurulan AGİTPA, katılımcı devletlerin demokratik kurumlarının güçlendirilmesini ve pekiştirilmesini destekleme amacı bulunmaktadır. Bu çerçevede her yıl "Yıllık Oturum" adı verilen toplantıda Nihai Bildirge ile bir dizi kararı içeren araçlar kullanılmakta, bunlar arasında demokrasiyi geliştirme ve güçlendirme amacıyla tasarlanmış kapsamlı bir seçim gözlem programı ve bu bağlamda çeşitli seminerleri de içeren programlar da yer almaktadır. Bu noktada AGİTPA, 1993'ten beri AGİT katılımcısı ülkelerdeki seçim gözleminde öncü rol oynamaya çalışmış ve geçen süre zarfında binlerce parlamenterin otuzdan fazla ülkede seçimleri gözlemlemesi sağlanmıştır. Seçim gözlemlerine dair genel bakışı belirten raporları da resmi sayfasından düzenli olarak paylaşmaya devam etmektedir (OSCE PA, 2025a). Örneğin

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

bunlardan 2023 Seçim Gözlemi Yıllık Raporu'nda katılımcı devletlerden Kazakistan, Polonya ve Sırbistan'da yapılan parlamento seçimleri ile Türkiye'de 14 Mayıs'taki parlamento ve başkanlık seçimi ile 28 Mayıs'ta başkanlık seçiminin ikinci turu yer almıştır. İlgili raporda toplamda farklı tarihlerdeki 5 seçim gözlemi için AGİTPA bünyesinde 283'ü parlamenter olmak üzere toplamda 370 katılımcının görevlendirildiği belirtilmiş, örneğin Türkiye için 14 Mayıs 2023 tarihli seçimlerde AGİTPA'nın Heyet Başkanlığı'nı Hollanda'dan parlamenter Farah Karimi, Özel Koordinatörlüğünü de Almanya'dan parlamenter Michael Link yapmıştır (OSCE PA, 2023a, s. 1-2).

İlgili Rapor'da bir örnek olması açısında Türkiye'deki seçimlerin nasıl raporlaştırıldığını incelemekte yarar bulunmaktadır. Öncelikle 14 Mayıs 2023 tarihli Başkanlık ve Parlamento Genel Seçimlerinde az evvel belirtilen Heyet Başkanı ve Özel Koordinatörün yanı sıra 28 katılımcı devletten 78 parlamenter olmak üzere toplamda 80 AGİTPA üyesi ile Uluslararası Sekreteryadan 10 kişi ve Delegasyon Görevlisi olarak 8 katılımcı devletten 13 kişi görevlendirilmiştir (OSCE PA, 2023a, s. 8). 103 kişilik geniş katılımlı AGİTPA Heyetinin milletvekilliği genel seçimi ve başkanlık seçiminin 1. turuna ilişkin değerlendirmesi şu şekildedir (OSCE PA, 2023a, s. 6):

- Yüksek katılımın yaşandığı seçimlerin şeffaflık ve iletişim eksikliğine rağmen (YSK tarafından) iyi yönetildiği
- Seçmenlere somut siyasal alternatifler arasında tercih yapmak olanağının sunulduğu
- Oy verme günü sandık merkezlerindeki kimi olaylara karşın genel olarak sakin bir seçim gününün yaşandığı
- Mevcut cumhurbaşkanı ve iktidar ortaklarının haksız bir avantaj yürüttükleri
- Toplantı, örgütlenme ve ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların bazı muhalif partiler ve siyasetçiler ile STK'lar ve bağımsız medyanın katılımını engellediği
- Anayasal karşılığı olsa da ifade ve medya özgürlüğünün bir dizi yasayla ülkede sınırlandırıldığı
- Seçim kampanyası boyunca tarafsız kalma yükümlülüğüne sahip kamu yayın kuruluşu da dahil olmak üzere ülkedeki ulusal kanalların çoğunluğunun iktidar partilerini ve adaylarını açıkça destekledikleri
- AGİTPA gözlemcilerinin Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi ve AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi'ndeki ortakları ile yakın bir ilişkiyle çalışmalarını yürüttükleri

Yukarıdakilere ek olarak Özel Temsilci Link'in şu değerlendirmeleri kaydedilmiştir:

- Rekabetçi ancak sınırlı nitelik seçimlerin yaşandığı
- Muhalif siyasetçilerin tutuklanması dahil olmak üzere bazı siyasal güçlerin suçlu sayılmasının tam siyasal çoğulculuğu engellediği ve bireylerin seçimlere katılma haklarını kısıtladığı
- Seçim sürecine bu tür siyasal müdahalenin Türkiye'nin uluslararası taahhütleriyle uyumlu olmadığı

Son olarak Heyet Başkanı Karimi'nin ise şu şekilde özetlenebilecek değerlendirmeleri aktarılmıştır:

- Kadınların aday olarak yeterince temsil edilmediği
- Yüzbinlerce depremzede ile öğrencilerin oy kullanma hakları konusunda çeşitli güçlükler yaşadığı

Yukarıda özetlenmeye çalışılan ilgili raporda seçim gününden ziyade seçim öncesi süreci de kapsayan Türkiye'nin seçim mevzuatı ve ilgili seçim yönetim biçimleri ile siyasal iktidarın tutumuna yönelik eleştirilerde bulunulmuştur. Bu açıdan ilgili rapor, uluslararası kamuoyunda

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

yer alması açısından Türkiye'de siyasal hayatın ve kurumların seçimler pratiği üzerinden önemli oranda olumsuzlandığı ve Türkiye'deki seçim kurumunun demokrasi ve hukuk bağlamında Batı standartlarına uygun hale getirilmesine yönelik AGİT'in bir baskı aktörü olarak işlev yürütmeye çalıştığı da AGİTPA örneği üzerinden anlaşılmaktadır.

AGİTPA'nın yukarıda az evvel sıralandığı üzere seçim mevzuatını aşan bir raporlama yapmasının kurum açısından çeşitli gerekçeleri bulunmaktadır. Nitekim AGİTPA bünyesinde seçimlere yönelik esas alınan çeşitli belgelerin varlığını bu noktada göz ardı etmemek gerekir. Bunlardan ilki, AGİT'in seçimlerle ilgili 1990 tarihli Kopenhag Belgesi'ne dayanan taahhütleridir. Bu taahhütler, Kopenhag Belgesi'nin 5, 6, 7 ve 8. maddelerinde belirtilir. Bu taahhütlerde oldukça özel ve siyasal nitelikli vurgular geliştirildiği görülmektedir (OSCE PA, 2025c). Nitekim 5. maddesinde tüm katılımcı devletler bağlamında tüm insanların doğuştan gelen onurunun ve eşit ve devredilemez haklarının tam olarak ifade edilmesi için gerekli olan adalet unsurları arasında şunların yer aldığını beyan ettikleri belirtilmiştir:

- Seçmenlerin temsilcilerini seçerken özgürce görüşlerini ifade edebilmelerini uygulamada sağlayabilecek gizli oylamaya dayalı düzenli serbest seçimlerin sağlanması
- Seçilmiş yasama organına veya seçmenlere karşı yürütmenin sorumlu olduğu temsili nitelikte bir yönetim biçiminin sağlanması
- Hükümetin ve kamu otoritelerinin anayasaya uyma ve hukuka uygun bir biçimde hareket etmeleri
- Devlet ile siyasal partiler arasında net bir ayrım gözetilerek özellikle siyasal partilerin devletle birleştirilmemesi

Yukarıdaki vurguların akabinde 6. maddesinde ise katılımcı devletlerin yükümlülükleri şu şekilde belirtilmiştir:

- Katılımcı devletler, düzenli ve gerçek seçimler yoluyla özgür ve adil bir şekilde ifade edilen halk iradesinin, tüm hükümetlerin otoritesinin ve meşruiyetinin temeli olduğunu beyan eder.
- Katılımcı devletler, bu doğrultuda vatandaşlarının, doğrudan veya adil seçim süreçleriyle özgürce seçtikleri temsilciler aracılığıyla ülkelerinin yönetimine katılma hakkına saygı göstereceklerdir.

Kopenhag Belgesi'nde devamla 7. maddesinde halkın iradesinin hükümetin otoritesinin temeli olarak hizmet etmesini sağlamak üzere katılımcı devletlerin yapması gerekenler ayrıca şu şekilde ayrıntılandırılarak sıralanmıştır:

- Kanunla belirlenen makul aralıklarla düzenli ve serbest seçimler düzenlemesi
- Ulusal yasama organının en az bir kanadındaki tüm sandalyelerin halk oylamasında serbestçe yarışmasına olanak sağlanması
- Yetişkin tüm vatandaşlara genel ve eşit oy hakkı sağlanması
- Oyların gizli oylama veya eşdeğer bir serbest oylama usulüyle verilmesi, dürüst (hilesiz) bir sayımla kamuoyuna açıklama ve raporlama yapılması
- Vatandaşların bireysel ya da siyasal parti veya ilgili kuruluşlar adına seçim süreçlerine ilişkin hak arayışlarında kamusal veya siyasal görev bilinçlerine saygı duyması
- Bireylerin ve grupların kendi siyasal partilerini veya diğer siyasal örgütlerini tam bir özgürlük içerisinde kurma haklarına saygı duyulması
- Siyasal partilere ve örgütlere, yasa önünde ve kamu yetkilileri tarafından eşit muamele gösteren güvencelerin sağlanması
- Siyasal kampanyalarda hiçbir baskı türü olmaksızın oy kullanma süreçlerinin adil ve özgür bir ortamda yürütülmesini sağlayıcı yasal ve kamusal politikaların işletilmesi
- Seçimlere katılmak isteyen tüm siyasal partilerin ve kişilerin herhangi bir ayrımcılığa uğramadan medyaya engelsiz erişiminin önünde hiçbir yasal ve yönetsel engelin bulunmaması

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

- Kanunen gerekli oyu alan adayların usulüne uygun olarak göreve başlamalarının ve görev süreleri sona erene kadar demokratik parlamenter ve anayasal usullere göre görevlerini yürütebilmelerini sağlanması

Tüm üye ülkelerin yerine getirecekleri varsayılan ilgili çerçeveden sonra AGİTPA seçim süreci belgelerine dair dikkate değer ikinci metin, "AGİTPA Seçim Gözlemcileri için Davranış Kuralları" başlıklı belgedir. Bu belgeye göre AGİTPA seçim gözlemcilerinin görevlerinde her koşulda sıkı siyasal tarafsızlıklarını korumaları gerektiği, hiçbir zaman ulusal yetkililer, partiler, adaylar veya seçim süreçlerine ilişkin (yayınlanacak rapora veya medyaya yapılacak kurumsal bilgilendirmeye kadar) kamuoyuna herhangi bir görüş bildirmeyecekleri, görevlerini göze batmayacak bir şekilde yerine getirecekleri, seçim yetkililerine soru sorma veya usulsüzlükleri dikkate sunma hakları bulunmakla birlikte talimat veya ısrar içerisinde olmayacakları, gözlemcilerin yalnızca gözlem misyon ve rolüne yönelik genel bilgiler hakkında medyaya açıklama yapabilecekleri ve profesyonel davranış sergileyecekleri belirtilmiştir (OSCE PA, 2025b, s. 1). Nitekim 1990 tarihli Kopenhag Belgesi'nin 8. maddesinde şu ifadeler kullanılmıştır (OSCE PA, 2025c):

> "Katılımcı devletler hem yabancı hem de yerli gözlemcilerin varlığının, seçimlerin yapıldığı devletler için seçim sürecini iyileştirebileceğini düşünmektedir. Bu nedenle, yasaların izin verdiği ölçüde, ulusal seçim süreçlerini gözlemlemek üzere diğer AGİK katılımcı devletlerinden ve uygun özel kurum ve kuruluşlardan gözlemci davet etmektedirler. Ayrıca, ulusal düzeyin altında gerçekleştirilen seçim süreçleri için de benzer erişimi kolaylaştırmaya çalışacaklardır. Bu gözlemciler, seçim süreçlerine müdahale etmemeyi taahhüt edeceklerdir."

Üçüncü bir belge olarak AGİT'in *Seçim Gözlem Yönergesi*nde ise, ev sahibi ülkenin AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi'nin (ODIHR) nihai raporunda yer alan tavsiyeleri nasıl ele aldığını izlemek için çaba gösterme konusunda AGİTPA yetkililerinin sorumlulukları bulunduğu belirtilmiştir (OSCE PA, 2019, s. 8). Bu açıdan ikinci kurumsal yapı olarak ODIHR'yi incelemeye geçmekte yarar bulunmaktadır. Esasen bölgesel güvenlik temelli bir kurum olan AGİT, bu niteliği ile eşgüdüm halinde aynı zamanda üye ülkelerin demokrasi, hukuk ve insan hakları alanlarında çabalarını destekleyen bir kurum konumunda olup AGİT bünyesinde her yıl Varşova'da İnsani Boyut Uygulama Toplantısı (HDIM) ve Dönem Başkanı'nın takdiriyle üç adet Ek İnsani Boyut Uygulama Toplantısı (SHDM) daha düzenlenmekte ve üye ülkelerin insan hakları alanındaki yükümlülüklerine katkıda bulunmak üzere Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi, Milli Azınlıklar Yüksek Komiseri ve Medya Özgürlüğü Temsilcisi olmak üzere üç uzman kurumsal birime sahiptir (MFA, 2025b).

AGİT'in ilgili uzman kurumlarından biri olarak halihazırda yaklaşık 150 personeli ve yaklaşık 20 milyon Euroluk bir bütçeyle çalışmalarını sürdüren AGİT'in Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR), şu üç temel sorumluluğa sahiptir (OSCE, 2025b):

- Katılımcı devletlere ve sivil topluma demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, hoşgörüyü sağlamayı ve ayrımcılık yapmamayı teşvik etmek için destek, yardım ve uzmanlık sağlar.
- Seçimleri gözlemler, mevzuatı inceler ve hükümetlere demokratik kurumların nasıl geliştirilip sürdürüleceği konusunda tavsiyelerde bulunur.
- Ofis, hükümet yetkilileri, kolluk kuvvetleri ve sivil toplum kuruluşlarına insan haklarının nasıl korunacağı, geliştirileceği ve izleneceği konusunda eğitim programları düzenler.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Ofis, özellikle seçimlerin temel hak ve özgürlüklere ne oranda saygı gösterildiğini yakında izlemek ve eşitlik, evrensellik, siyasal çoğulculuk, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi ilkelerle seçim süreçlerinin ne oranda örtüştüğünü değerlendirmek üzere gözlemlerde bulunmakta, üye ülkelerin seçimlerle ilgili mevzuatlarını inceleyerek teknik uzmanlık sağlamakta, parti ve devlet dışı gözlemci vatandaş gruplarının seçim süreçlerine yönelik faaliyetlerini desteklemekte, üye ülke yetkililerinin Ofisin seçim gözlem misyon önerilerini takip etme çabalarına destek sunarak seçim süreçlerini iyileştirmekte ve bu alanda sistematik bir seçim gözlem metodolojisi[6] inşa etmektedir (OSCE, 2025c). Ofis bünyesinde AGİT seçim gözlem misyonu, seçimin yapıldığı ülke hariç AGİT katılımcısı ülkelerin vatandaşlarından oluşmaktadır.[7] Bununla birlikte Ofisin seçim gözlem süreci, demokratik nitelikli bir seçim süreci için gerekli tüm unsurları hedeflemekte, AGİT'e katılan ülkelerin seçimlerin seçim gününe indirgenecek bir mesele olmadığını kabul ettikleri varsayılmakta, seçmenleri sindirme gibi ihlallerden seçim öncesi sürece ilişkin yönetsel kısıtlamalara ve temel medeni ve siyasal haklara yönelik ihlallere kadar gözlemlerde bulunmaya dikkat çekmekte ve son yıllarda kadınların ve ulusal azınlıkların seçim süreçlerine katılımlarına yönelik sorunlara dikkat çekecek şekilde gözleme kapsamını genişletmektedir. Bu açıdan ODIHR açısında seçim gözlemi, ülkelerinde tam demokratik seçimler düzenleyemedikleri için eleştirilmesine odaklanmaktan ya da taahhütleri yerine getiren ülkeleri övmekten ziyade tüm katılımcı ülkelerin seçim süreçlerinin vatandaşlarının yararına iyileştirilmesi, gözlem tavsiyelerinin uygulanıp uygulanmamasına yönelik takip edilmesi ve ilgili yasal çerçeveyi daha demokratik hale getirmektir (OSCE, 2025f).

Tüm bu çerçeveye binaen Ofisin (ODIHR) siyasal bir arka planla bir tercih işlettiğinin anlaşılması adına resmi sayfasında yer verdiği şu ifadeleri aktarmak kayda değer olacaktır (OSCE, 2025g):

> "1990'larda ODIHR, 1989'dan sonra demokratik geçişin acil zorluklarıyla karşı karşıya kalan devletlerdeki seçimleri izledi. ODIHR, demokratik olmayan bir geçmişten gelen AGİT ülkelerindeki seçimleri düzenli olarak gözlemlemeye devam ederken, aynı zamanda daha köklü demokrasilerdeki seçim zorluklarına da odaklanmaya başladı. Örneğin, yeni oylama teknolojilerinin tanıtılması, bu tür teknolojilerin kullanıldığı veya değerlendirildiği herhangi bir ülkede şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından potansiyel zorluklar ortaya çıkarır."

Görüldüğü üzere AGİT ODIHR, Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin verdiği siyasal atmosferin üstünlüğünün bir sonucu olarak 1989'dan sonra yönetimi değişen ya da yeni kurulan devletlerin seçim sistemini Batı Avrupa standartlarına taşıma önceliği gütmüştür. Dahası demokratik olmayan bir geçmişten geldiğini belirttiği AGİT ülkelerinin önemli oranda sosyalist-/-komünist yönetimlerden olduğu bir gerçekliktir. Bu açıdan Ofis, temel önceliğinin Komünist Blokun sona ermesine koşut olarak Doğu Avrupa'dan Kafkasya ve Orta Asya ülkelerine kadar olan bir siyasal coğrafya içerisinde seçimlerin liberal demokrasi ilkeleri çerçevesinde yürütülmesine yönelik günümüze kadar önemli bir misyon üstlendiğini ve

[6] İlgili kapsamda halihazırda 11 Haziran 2010 tarihinde altıncı baskısı yayınlanan *Seçim Gözlem El Kitabı*, ilgili misyon üyeleri için pratik bir rehber olarak kullanılmakta, seçim öncesi ve seçim gününe dair işleyişle birlikte 2005'ten itibaren gelişen kimi ülke uygulamalarındaki gelişmeler çerçevesinde yeni oy verme teknolojileri ya da seçim sonrası gelişmelerin gözlemlenmesi gibi hususları da içeren bir kapsamı bulunmaktadır (Bkz. OSCE, 2025d).

[7] Ayrıca başvurularından teknik prosedürlere kadar seçim misyonunda görev alınabilmesine ve yürütülebilmesine ilişkin tüm ayrıntılar için ayrıca bkz. OSCE, 2025e.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

misyonu da hala sürdürme hedefi içerisinde olduğunu söylemsel vurgu dikkate alındığında açıkça göstermektedir.

AGİTPA örneğinde 14 Mayıs 2023'teki Türkiye seçimlerini ele aldıktan sonra bir de AGİT ODIHR örneğinde aynı seçimlerin nasıl bir gözlem sürecinden geçtiğini incelemekte yarar bulunmaktadır. Bu arada ODIHR'nin 2002'den beri Türkiye'deki genel seçimleri düzenli olarak izlemekte olduğunu belirtmek gerekir.[8] İlgili seçimlere gelindiğinde prosedürel olarak Türkiye'deki ilgili yetkililerin daveti ve kendilerine verilen görev doğrultusunda ODIHR, 14 Mayıs 2023 tarihli Genel Seçimler ile Başkanlık Seçimi için bir Seçim Gözlem Misyonu oluşturmuştur. İlgili misyonun şefi olarak büyükelçi Jan Petersen görevlendirilirken 12 katılımcı ülkeden 14 uzmandan oluşan çekirdek bir ekip ve ülke genelinde uzun vadeli olmak üzere 28 gözlemci görevlendirilmiş ve kısa dönemli olmak üzere Türkiye hariç katılımcı tüm devletlerden 350 gözlemci talep edilmiştir. İlgili misyon, 29 Mart 2023'ten 6 Haziran 2023'e kadar Türkiye'deki ilgili görevlerini yürütmeye devam etmiştir. Misyon, öncelikle seçimlerin AGİT taahhütleri ile diğer uluslararası standartlara ve Türkiye'nin ulusal mevzuatına uygunluğunu değerlendirmeye çalışmış, bu çerçevede seçim öncesi sürece dair seçmen ve aday kayıtları, kampanya faaliyetleri ve finansmanı, seçim yönetimi ve ilgili kurumların çalışmaları, seçim mevzuatı ve uygulanması, seçimle ilgili sorunları çözümü gibi temel hususları yakında takip etmeyi amaçlamış ve seçim kampanyası sürecinin medyadaki görünümlerinin nitel ve nicel izlenmesi hedeflenmiştir. Seçim gününde ise oy verme yerleri, oylama, oy sayımı ve sonuçların tablolaştırılması gibi süreçler izlenmiştir. 14 Mayıs 2023 tarihinde milletvekili seçimleri tamamlanırken cumhurbaşkanlığı seçimleri ikinci tura kalmış ve 28 Mayıs'ta ilgili seçimin de sona ermesinin ardından 15 Mayıs'ta olduğu gibi yine ertesi güne tekabül eden 29 Mayıs'ta seçimlere ilişkin ön bulguları dikkate sunan birer basın toplantısı gerçekleştirilmiştir (OSCE, 2025h).

14 Mayıs ve 28 Mayıs'taki her iki seçim sonrasına ilişkin ayrı ayrı "Ön Bulgular ve Sonuçlar Bildirisi" adı altında 14 Mayıs'a ilişkin 23 sayfalık (OSCE PA, 2023b), 28 Mayıs'a ilişkin ise 13 sayfalık (OSCE PA, 2023c) raporlar yayınlanmıştır. Tüm bu raporlardaki hususlara karşı en nihai rapor ise 50 sayfalık "Son Rapor" başlığı altında 29 Eylül 2023 tarihinde Varşova merkezli olarak yayınlanmıştır. Bu noktada ön raporlar yerine Son Rapordaki hususlara ilişkin bu metinde önemli hususlara dikkat çekmekte yarar vardır. İlgili raporunun çoğunluğu seçim öncesi süreçlere ilişkin olup 14 Mayıs ve 28 Mayıs öncesi süreçlerden AGİTPA örneğinde olduğu gibi yalnızca 14 Mayıs öncesi sürece dair değerlendirmelere bu çalışmanın yazım kısıtı içerisinde dikkat çekmek konunun anlaşılması açısından yeterli olacaktır. Bununla birlikte Nihai Raporda belirtildiği üzere her iki seçim gününde de AGİT Parlamenterler Asamblesi ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi delegasyonlarının AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi Seçim Gözlem Heyeti'ne katılarak bir Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti (USGH) oluşturulmuştur.[9]

[8] Örneğin bu konuda bir ön rapor değerlendirmesi niteliğinde olsa da yerli literatür açısından bkz. Hasret Çomak, AGİT'in 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimine İlişkin 28 Mayıs 2015 Tarihli Ön Raporun Değerlendirilmesi. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi, 4*(7), 157-162, 2015.

[9] USGH'nin 14 Mayıs seçimlerine ilişkin değerlendirmesi AGİTPA örneğiyle neredeyse aynı minvalde olup ek olarak yoğun bir kutuplaşmanın olduğu, sert söylemlerin kullanıldığı, kamu kaynaklarının kötüye kullanıldığı ve bir muhalefet partisinin baskı ve yıldırma gibi girişimlerle karşılaşarak seçimlerin gölgelendiği ifade edilmiştir (OSCE PA, 2023d).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Seçim Gözlem Heyeti'nin Nihai Raporu'nda 2023 seçimlerine yönelik olumsuz eleştirilerin baskın olduğu görülmüştür. Öncelikle Heyet, 2023 seçimleri öncesi ODIHR ve Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu'nun daha önce sunduğu tavsiyelerin çoğunluğuna uyulmaması nedeniyle birer paydaş olarak kendilerinin seçim sürecine olan güvenlerini azalttığını belirterek şu eleştirilerini ve tavsiyelerini yineleyerek başlamıştır (OSCE PA, 2023d, s. 1-2):

- Seçme ve seçilme haklarına ilişkin birtakım kısıtlamaların sürdüğü[10]
- Seçim çevreleri arasında sandalye dağılım yönteminin sorunlu olmaya devam ettiği[11]
- Medya özgürlükleri[12] ve kampanya finansmanına[13] yönelik eksikliklerin devam ettiği
- Bir partiye bağlı olmayan organize vatandaş gruplarının seçimleri gözlemlemesine izin verilmediği[14] ve anlaşmazlıkların çözümüne yönelik gerekli adımların atılmadığı
- YSK ve orta düzey seçim kurullarının kamu açık oturumlar düzenlemediği, yasal yükümlülüğüne rağmen YSK Kararlarının çoğunluğunu yayınlamadığı ve seçim yönetiminin yürüttüğü eğitim ve seçmen eğitimi çalışmalarının oldukça sınırlı kaldığı
- Yasal çerçevenin seçim anlaşmazlıklarının etkili bir biçimde çözümünü garanti edemediği[15]

Nihai Raporda 1990 tarihli Kopenhag Belgesine aykırı bir biçimde oy verme hakkı verilmeyenlere yönelik aşırı kısıtlamaların olduğu yinelenmiş, ülkenin en önemli ikinci muhalefet partisine kapatılma davasının açılmasının partinin seçimlere girmesini dolaylı olarak engellediği, tanınmış bazı muhalif siyasetçilere karşı açılan ceza davalarının ise bireysel aday bazlı katılım hakkını engellediği, Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Yeşil Sol Parti (YSP) üyelerine karşı gözaltılar da dahil geniş bir baskı uygulandığı, 2022'de Türkiye'de yapılan yasal değişikliklerle partiler için seçime katılabilme kriterlerinin sertleştirildiği, YSK'nın adaylara ilişkin kararlarına yönelik çok sayıda itiraz aldığı, görevdeki cumhurbaşkanının anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle üçüncü kez aday olamayacağına yönelik başvuruların YSK tarafından reddedildiği, cumhurbaşkanının resmi görevleri sırasında seçim kampanyası yaparak siyasal parti ve devlet arasındaki ilişkiyi bulanıklaştırarak 1990'deki Kopenhag Belgesine açıkça aykırı davranarak bir aday lehine haksız fayda devşirildiği vurgulanmıştır (OSCE PA, 2023d, s. 2-3). Ayrıca Nihai Raporda genel olarak ülkedeki siyasal partilere yönelik de çeşitli eleştirilere yöneltilmiştir:

[10] Nihai Raporda; mahkumların, askerlik görevini ifa edenlerin ve askeri okul öğrencilerinin oy kullanma haklarına ilişkin süregelen kısıtlamaların uluslararası standartlara ve AGİT taahhütleriyle çeliştiği belirtilmiştir (OSCE PA, 2023d, s. 2).

[11] Nihai Raporda; sandalye dağılım yönteminin oyların eşitliğini zedelediği belirtilerek ülkedeki 87 seçim çevresinin 38'in ortalama vatandaş sayısından %15'ten fazla sapma gösterdiğini ve bu 38'den çoğunluğunda ise sapmanın %30'u geçtiği ifade edilmiştir (OSCE PA, 2023d, s. 2).

[12] Nihai Raporda ülkenin anayasa ile tarafsızlık ilkesi ile güvence altına alınan resmi yayın kuruluşunun (TRT'nin) her iki turda da mevcut siyasal iktidarı diğer muhalefete karşı açık bir şekilde kayırdığı, web sitelerinin sık sık engellenmesi, çevrimiçi içeriklerin kaldırılması ve pek çok gazetecinin seçim döneminde yargılanması veya tutuklanmasının ifade özgürlüğünü zedelediği ve otosansüre yol açtığı, medyadaki kampanya sürecinin adil bir şekilde işletilmesine yönelik ihlallere kayıtsız kalındığı savunulmuştur (OSCE PA, 2023d, s. 3).

[13] Kampanya finansmanının yeterince düzenlenmediği, harcama limitlerinin getirilmesi, şeffaflığın artırılması ve gözetim mekanizmasının etkinliğinin iyileştirilmesi yönündeki ODIHR ve Avrupa Konseyi GRECO'nun paylaştıkları tavsiyelerin çoğunluğunun dikkate alınmadığı, yaptırımların kısıtlı olması nedeniyle paydaşların düzenleyici çerçevenin doğruluğu ve hesap verilebilirliğine yönelik güvenlerini önemli oranda azalttığı, kampanya finansmanı için ara raporlama olmaması nedeniyle seçmenlerin oy kullanma günü öncesinde kampanya gelirleri ve harcamaları konusunda kısıtlı bilgilere sahip kaldığı belirtilmiştir (OSCE PA, 2023d, s. 3).

[14] ODIHR'nin daha önceki tavsiyelerine rağmen ülkedeki kanunun buna olanak tanımadığı ve bazı sivil toplum kuruluşlarının seçimleri gözlemlemek için başvuruda bulunmalarına karşı akredite taleplerinin reddedildiği ifade edilmiştir (OSCE PA, 2023d, s. 3).

[15] AGİT taahhütlerinin aksine anayasanın seçime dair her konuda nihai yetkiyi idari bir organa verdiği, seçim sürecinin her düzeyinde şikayetlerin ele alınmasının şeffaflıktan yoksun bırakıldığı, YSK kararlarının genellikte yeterince gerekçelendirilmediği, uluslararası iyi uygulamaların aksine YSK'nin seçim sonrası şikayetlere ve çözümlerine yönelik yasal süreyi oldukça kısa tuttuğu, seçimle ilgili şikayetlerin etkili ve tarafsız bir biçimde çözülmesi konusunda paydaşlarının seçim yönetimine, kolluk kuvvetlerine ve mahkemelere tam olarak güven duymadığı öne sürülmüştür (OSCE PA, 2023d, s. 3).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

- Anayasaya rağmen kadınların siyasette ve liderlik düzeyinde hala yeterince temsil edilmediği
- Yetkililerin ve siyasal partilerin kadınların siyasal katılmasına engel teşkil eden toplumsal cinsiyet düşüncelerinin değiştirilmesine yönelik çaba sarf etmesi gerektiği
- Milletvekili adaylarının yaklaşık dörtte biri kadın iken cumhurbaşkanlığına kadın aday çıkarılmadığı
- Seçim kampanyalarında kadınların görünürlüğünün kısıtlı kaldığı (yeni parlamentoda kadınların oranının ancak %17'den %20'ye çıkabildiği)
- İlk turda LGBTİ topluluğuna karşı kışkırtıcı söylem diline başvurulduğu
- İkinci turda yabancı göçmenlere karşı ayrımcı dile başvurulduğu

Nihai Raporda seçimin hem ilk turunda hem de ikinci turunda bazı oy verme yerlerinde oy verme işleminin gizli yapılmasının tam olarak sağlanamadığı ve genellikle ailelerin veya bir grup seçmenin birlikte oy kullandıkları örneklerin görüldüğü, ilk turda her yedi sandıktan en az birinde aşırı kalabalıklığın oluştuğu, çeşitli sandıklarda mekânsal olanakların yeterli olmadığı ve yine ilk turda Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti (USGH) gözlemcilerinin ziyaret ettikleri 1.022 adet sandıktan en az 36'sına erişimlerinin engellendiği, ikinci turda bazı siyasal parti ve sivil toplum gözlemcilerinin çalışmalarının kısıtlandığı, sandık kurullarının işlemlerine yetkisiz kişilerin müdahalelerde bulunduğunun tespit edildiği ifade edilmiştir (OSCE PA, 2023d, s. 3-4).

Tüm bunlarla birlikte Nihai Raporun Türkiye'nin seçimlerinde AGİT taahhütlerine ve demokratik nitelikli seçimlere yönelik diğer uluslararası mevzuattaki standartlara yakınlaştırılması çabalarını desteklemek üzere tavsiyeler sunduğu, seçim mevzuatının revize edilmesinin, seçim yönetiminde şeffaflığın artırılmasının, oy verebilmeye yönelik kısıtlamaların daraltılmasının, kadınların siyasal katılımının teşvik edilmesinin, seçim kampanyalarının finansmanın düzenlenmesi, online platformlar da dahil olmak üzere ifade özgürlüğünün geliştirilmesi ve etkili yasal başvuru mekanizmalarının sağlanmasının gerektiği belirtilerek Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi olarak ilgili raporlarındaki tavsiyelerinin yerine getirilmesine yönelik Türkiye'deki ilgili yetkililere destek sağlamaya hazır oldukları da vurgulanmıştır (OSCE PA, 2023d, s. 4).

6. SONUÇ

AGİT'in ülkelerin siyasal hayatı ile ilgilenmesini sağlayacak ilk kurucu zemin, Komünist Blokun dağılması ve SSCB'nin yıkılışı ile gerçekleşmiştir. Bu kurucu zemin, yine üye ülkeleri siyasal hayatına ve kurumlarına yönelik belirgin bir sonuç daha üretmiştir: İdeolojik üstünlük. Bu üstünlük, liberalizmin hem siyasal hem de iktisadi yönden geniş bir zemin kazanması ile ortaya çıkmıştır. Nitekim sosyalist ve komünist rejimler yerini Batı Avrupa'da işlemekte olan düzene uymaya çalışacak yönetimlere ve rejimlere yerini bırakırken, Batı Avrupa siyasetçileri ve diplomasisi, AGİT düzleminde uluslararası meşruiyete ve yeniden yapılandırma desteğine muhtaç başta Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine karşı psiko-siyasal üstünlük kazanmışlardır. Böylece 1970'ler ve 1980'ler boyunca çeşitli toplantılarda tarafların iki kutupluluk içerisindeki temkinli ilişkiler kurma veya işletebilme süreçleri sona ermiş ve Batı Avrupa ülkelerinin oyun kurucusu ve yönetici olarak ipleri tümüyle eline aldığı yeni bir evreye geçilmiştir. Bu açıdan Soğuk Savaş'ın sona ermesi, liberalizmin her boyutuyla galip konuma yükselmesi ve yeni iktidarların yeni siyasal ve ekonomik düzene hızla uyum sağlama iradesi göstermesi, AGİT'in sona ermesini değil yeniden canlanmasını sağlamıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Esnek bir siyasal diyalog anlayışıyla Avrupa kıtasıyla ve belli bir bölge ile sınırlandırılamayacak şekilde büyük bir müzakere forumu haline gelen AGİT, güvenliğin bu çalışmada belirtilen boyutlarında ilke, norm ve standartlar geliştirmeye çalışmakta ve üye ülkelerin yükümlülüklerini uygulama durumlarını izlemektedir. Bu açıdan 1990'lardan itibaren belirgin bir biçimde Batı tipi demokrasi anlayışının tüm katılımcı ülkelerde yerleşmesine yönelik bir anlayışla AGİT, hem gözlemci bir uluslararası kuruluş görevi üstlenmekte hem de yayınladığı tavsiye raporları ile siyasal bir baskı aktörü olmaktadır. Bu çalışmada demokratik siyasal hayatın olmazsa olmazı haline dönüşen seçim gibi bir siyasal kurumu örnekliğinde AGİT'in az evvel belirtilen arka plan motivasyonun da verdiği anlayışla ilgi düzeyinin biçimi ve işleyişi incelenmiştir. Bu noktada AGİT bünyesinde iki siyasal-kurumsal yapı karşımıza çıkmıştır: AGİTPA ve Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi. Bu kapsamda üye devletler içerisinden Türkiye örneği ele alınarak 2002'den beri AGİT'in düzenli olarak takip etmeye başladığı seçimlerden en günceli olarak 14 Mayıs 2023 tarihli seçimler inceleme konusu edilmiştir. Bu noktada ilgili AGİT gözlemcilerinin seçimlere yönelik olumsuz nitelikli vurgularının toplamda on hususta yoğunlaştığı saptanmıştır:

- *Seçim çevrelerinde parlamenter sayısının belirlenmesi usulü*: Sandalye dağılımına ilişkin temsil adaletsizliği oluştuğu (ülkenin bazı seçim çevrelerinde ortalama seçmen başına düşen parlamenter sayısı daha az iken bazı seçim çevrelerinde fazla olması)
- *Siyasal iktidar ve haksız rekabet ilişkisi*: Ülkede cumhurbaşkanı ve iktidar partisi lehine kamu kurumlarının, kamu hizmetlerinin ve başta TRT olmak üzere medya kuruluşlarının haksız yarar sağlayacak bir biçimde seçim kampanyası süreçlerinde kullanıldığı
- *İfade özgürlüğünün kısıtlanması*: Anayasada olmasa da ülkedeki kimi yasaların ve idari uygulamaların ifade özgürlüğünün kısıtlanmasına neden olduğu (HDP'ye kapatma davası açılması, bazı gazetecilerin ve siyasetçilerin gözaltı ve yargılama süreçlerine tabi tutulması, sosyal medya hesaplarına erişim engeli getirilmesi)
- *Sandıklara erişim veya sandık merkezlerinin fiziksel olanaksızlıkları*: 6 Şubat 2023 tarihli depremlerde resmi sayıya göre 50 binden fazla kişinin yaşamını yitirmesi ve yüzbinlerce seçmenin yer değiştirmesinden kaynaklı oy verme güçlükleri yaşanması veya çeşitli sandık alanlarında seçmen iradesine baskı olanağı sunacak hususların oluşması
- *Siyasal fırsat eşitliğinin oluşmaması*: Kadınların seçilme boyutunda ülkedeki siyasal partilerce erkeklerin oldukça gerisinde bırakıldıkları ve tam bir siyasal temsilin sağlanamadığı (toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürdürülmesi)
- *Siyasal kutuplaşma*: Çeşitli toplumsal ve siyasal grupları hedef alan ayrıştırıcı söylem diline başvurulduğu (HDP, LGBTİ ve Suriyeliler gibi)
- *Kampanya finansmanında şeffaflık*: Yeterli önem verilmediği ve açık bilgilendirme sorunlarının bulunduğu
- *Seçimlerin yönetimi*: YSK'nın seçim öncesi gerekli eğitimleri sağlayamadığı, uygulamalarında yeterli şeffaflık sağlayamadığı, kararlarına karşı olağandışı sayıda itirazların olduğu
- *Ülke yasaları*: Seçim süreçlerini olumsuz etkileyecek ceza davalarının olduğu, siyasal partilerin seçimlere katılabilmelerinin zorlaştığı, denetim mekanizmalarının işletilemediği ya da yeni tedbirlerin geliştirilmesi gerektiği
- *Seçimlere güven*: Uygulamada şeffaflığın sağlanamadığı, reddedilen kimi itiraz kararlarına yeterli hukuki gerekçe oluşturulamadığı, seçimlere yönelik sivil inisiyatiflere gözlemci akreditasyonunun verilmediği, uluslararası taahhütlerin ve daha önce belirtilen tavsiyelerin yerine getirilemediği (iddiaya göre en az 36 sandığa erişimlerine izin verilmemesi)

Siyasal nitelikli eleştiriler de bir araya getirildiğinde; siyasal temsilin seçmen sayılarını dikkate alan bir seçim çevresi tasarımıyla adil belirlenmesi gerektiği, seçim kampanyalarının devlet olanaklarını elinde bulunduran siyasal otorite ve ilişkili partiler lehine işletilerek adil rekabet

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ortamının sağlanamadığı, siyasal çoğulculuğu engelleyici tutum ve pratiklerin Türkiye'nin uluslararası taahhütleriyle uyumlu olmadığı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin siyasal temsilde sağlanamadığı, ayrıştırıcı ve kutuplaştırıcı siyasal söylemlerin kullanıldığı, güven oluşturacak adımların atılması gerektiği ve ülkedeki yasaların, seçim mevzuatının, seçim pratiklerinin ve seçim yönetiminin reforme edilerek tavsiye niteliğindeki yaklaşımlarının dikkate alınarak seçme ve seçilme hakkının iyileştirilmesi ve demokratikleşmeye ihtiyacın devam ettiği savunulmuştur. Dahası AGİT'in ilgili raporları ve birimleri, şimdiye kadarki tavsiyelerinin dikkate alınıp alınmadığını ve sonraki seçimleri de izlemeye devam edeceklerini vurgulamışlardır. Bu açıdan AGİT'in Soğuk Savaş'ın sona ermesinin akabinde Batı Avrupa düzeni lehine sağladığı ve kurumsallaştırmayı başardığı anlayışına koşut olarak güvenliğin liberal demokrasi ilkelerinin yerleşmesi hususunda Türkiye örneğinde çalışmalarını sürdürmeye devam edeceği açıktır.

KAYNAKÇA

Aknur, M. & Durmuşlar, T. (2019). Turkey's Changing Security Environment and Transformation of Turkish Foreign Policy. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *21*(4), 1355-1376. https://doi.org/10.16953/deusosbil.567894

Bakan, S. & Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, *4*(2), 135-152.

Civelek, J. (2006). Helsinki Son Senedi, Paris Şartı ve AGİT. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, *14*(2), 1-32.

Çomak, H . (2015). AGİT'in 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimine İlişkin 28 Mayıs 2015 Tarihli Ön Raporun Değerlendirilmesi. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, *4*(7), 157-162.

Decaux, E. (1993). *AGİK*. Çev. Gökçen Tunalı Alpkaya, İletişim Yayınları.

Demir, S. (2010). RF'nin Avrupa Güvenliğine Yönelik Yeni Önerilerinin AGİT ve AKKA Bağlamında Değerlendirilmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, *9*(1), 53–74, doi: 10.17134/sbd.68217

Grigoriadis, I. N. (2008). On the Europeanization of Minority Rights Protection: Comparing the Cases of Greece and Turkey. *Mediterranean Politics*, *13*(1), 23–41. https://doi.org/10.1080/13629390701862574

Karabulut, B. (2011). Helsinki'den Astana'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT'in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi Akademik Bakış*, *4*(8), 69-93.

Karademir, K. (2015). AGİT'in Toplum Destekli Polislik Uygulamaları (Makedonya ve Azerbaycan Örneği). *TÜBAV Bilim Dergisi*, *8*(1), 1-21.

Kaya, S. & Özdal, B. (2023). AGİT'in Dağlık Karabağ Sorunu'nun Çözümündeki Yetersizliğinin Analizi. *Ermeni Araştırmaları*, (73), 71-88.

MFA (2025a). *Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)*. https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-_agit_.tr.mfa

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

MFA (2025b). *İnsan Hakları*. https://www.mfa.gov.tr/insan-haklari_.tr.mfa

OSCE (2025a). *Our history*, https://www.osce.org/whatistheosce

OSCE (2025b). *Who we are*, https://www.osce.org/whatistheosce

OSCE (2025c). Elections, https://www.osce.org/odihr/elections

OSCE (2025d). Election Observation Handbook: Sixth Edition. https://www.osce.org/odihr/elections/68439, (Erişim Tarihi:

OSCE (2025e). How to join an ODIHR election mission. https://www.osce.org/odihr/elections/how-to-become-an-election-observer

OSCE (2025f). Methodology. https://www.osce.org/odihr/elections/methodology

OSCE (2025g). Deciding where to observe. https://www.osce.org/odihr/elections/deciding-where-to-observe

OSCE (2025h). General Elections, 14 May 2023, and Presidential Election, Second Round, 28 May 2023. https://www.osce.org/odihr/elections/turkiye/537642

OSCE PA (2019, 9 July). Election Observation Guidelines. https://www.oscepa.org/en/documents/election-observation/election-observation-reports/documents/4349-election-observation-guidelines/file

OSCE PA (2023). *2023 Election Observation Annual Report*. Copenhagen: The International Secretariat of the OSCE Parliamentary Assembly, https://www.oscepa.org/en/documents/election-observation/election-observation-reports/brochures/5135-osce-pa-election-observation-overview-2023/file

OSCE PA (2023b). Statement of Preliminary Findings and Conclusions. International Election Observation Mission: Republic of Türkiye – General Elections, 14 May 2023, https://www.osce.org/files/f/documents/6/2/543543.pdf

OSCE PA (2023c). Statement of Preliminary Findings and Conclusions. International Election Observation Mission: Republic of Türkiye – Presidential Election, Second Round, 28 May 2023, https://www.osce.org/files/f/documents/7/c/544660.pdf

OSCE PA (2023d). ODIHR Election Observation Mission Final Report. Republic of Türkiye General Elections 14 May and Presidential Election, Second Round 28 May 2023, https://www.osce.org/files/f/documents/1/f/553966.pdf

OSCE PA (2025a). Election Observation. https://www.oscepa.org/en/activities/election-observation,

OSCE PA (2025b). Code of Conduct for OSCE PA Election Observers. https://www.oscepa.org/ru/dokumenty/election-observation/election-observation-reports/documents/1338-code-of-conduct-for-osce-observers-eng/file

OSCE PA (2025c). OSCE Election-Related Commitments. https://www.oscepa.org/ru/dokumenty/election-observation/election-observation-reports/documents/1339-osce-election-related-commitments/file

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Tanrıverdi Şeyşane, G. (2023). Çatışma Çözümünde AGİT'in Avantajları ve Sınırlılıkları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *78*(3), 479-503. DOI: 10.33630/ausbf.1119265

Özgöker, U. & Yılmaz, S. (2016). NATO and Russia's Security Dilemma within the European Union's Far Neighbors. *International Relations and Diplomacy*, *4*(10), 650-665. DOI: 10.17265/2328-2134/2016.10.006

Yolcu, T., Söker, H., & Akpınar, Ç. (2025). Uluslararası Kuruluşların İkinci Karabağ Savaşına Yönelik Söylemleri: NATO, BM, AGİT. *Külliye*, *6*(1), 61-83. https://doi.org/10.48139/aybukulliye.1595099

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

EKRANLARIN ARASINDA BÜYÜMEK: DİJİTAL ÇOCUKLUKTA RİSKLER VE SOSYAL HİZMET– AİLE ODAKLI MÜDAHALE ÖNERİSİ

Dr. Öğr. Üy., Necati Buğra KUDDAŞ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, bkuddas@kmu.edu.tr - 0000-0003-0339-6840
Dr., Aykut Can DEMİREL
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi – aykutcandemirel@mu.edu.tr - 0000-0001-6388-7313

ÖZET

Dijital çağ, çocukların gelişimsel süreçlerini derinden etkileyen hem fırsatlar hem de riskler barındırmaktadır. Bu çalışma, çocukları dijital risklere karşı korumada sosyal hizmet uzmanlarının rolünü, dijital ebeveynlik, medya okuryazarlığı ve çocuk hakları kavramları çerçevesinde incelemeyi ve çocuk ve aile odaklı bütüncül bir müdahale modeli önermeyi amaçlamaktadır. Araştırma, ebeveynlerin çocuklarını dijital ortamda etkin bir şekilde yönlendirebilmeleri ve internetin yaratıcı potansiyelinden faydalanmalarını sağlayacak farkındalık geliştirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda, ebeveyn aracılığı ve rehberliği, ebeveynlerin olumlu dijital rol model olması, aile içi iletişim stratejilerinin güçlendirilmesi ve çocuk odaklı gelişimsel tasarım temel bileşenler olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda, ebeveynlerin paylaşımlarının çocukların kimlik oluşumunu ve mahremiyet hakkını nasıl etkilediği ele alınmaktadır. Medya okuryazarlığının, çocukların dijital içerikleri eleştirel bir gözle değerlendirebilmeleri, siber zorbalığı tanımaları ve sağlıklı çevrimiçi etkileşimler kurabilmeleri için hayati bir beceri seti olduğu ortaya konulmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının ise koruyucu-önleyici politikalar geliştirmenin yanı sıra, çocukların dijital haklarına saygı gösterilmesini sağlamak gibi kritik bir misyonu bulunmaktadır. Sonuç olarak, ebeveynlerin etkin rehberliğinin, sosyal hizmet uzmanlarının proaktif müdahalelerinin ve önerilen bütüncül modelin, çocukların dijital dünyadaki fırsatlardan güvenli bir şekilde yararlanmalarının anahtarı olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, Dijital ebeveynlik, Siber Zorbalık, Sosyal Hizmet

ABSTRACT

The digital age presents both opportunities and risks that profoundly affect children's developmental processes. This study aims to examine the role of social workers in protecting children from digital risks within the framework of digital parenting, media literacy, and

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

children's rights concepts, and to propose a child- and family-centred comprehensive intervention model. The research emphasises the need for parents to develop awareness that will enable them to effectively guide their children in the digital environment and benefit from the creative potential of the internet. In this context, parental mediation and guidance, parents being positive digital role models, strengthening family communication strategies, and child-centred developmental design stand out as key components. At the same time, it addresses how parents' sharing affects children's identity formation and right to privacy. Media literacy is revealed to be a vital skill set for children to critically evaluate digital content, recognise cyberbullying, and establish healthy online interactions. Social workers, meanwhile, have the critical mission of developing protective and preventive policies, as well as ensuring respect for children's digital rights. Ultimately, it is concluded that effective parental guidance, proactive interventions by social workers, and the proposed holistic model are key to enabling children to safely benefit from the opportunities offered by the digital world.

Keywords: Children's Rights, Digital Parenting, Cyberbullying, Social Work

1. GİRİŞ

Günümüzde dijital teknolojilerin yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmesi, çocukların gelişimsel süreçlerini ve sosyal etkileşimlerini derinden şekillendirmektedir. Bu dönüşüm, eğitimsel fırsatlar ve sosyal bağlantılar sunmakla birlikte, beraberinde çocukların fiziksel ve psikososyal refahını tehdit eden siber zorbalık, mahremiyet ihlali ve internet bağımlılığı gibi yeni nesil riskleri de getirmiştir.

Özellikle gençlerin dijital platformlarda karşılaştığı zorluklar, ebeveynler ve sosyal hizmet uzmanları için yeni bir sorumluluk alanı oluşturmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarının bu sorunlarla başa çıkabilme becerileri hem bireysel hem de toplumsal düzeyde büyük önem taşımaktadır. Özellikle siber zorbalık, mahremiyet ihlalleri ve dijital bağımlılık gibi olgular, ebeveynler, eğitimciler ve politika yapıcılar için olduğu kadar, çocuklarla doğrudan çalışan sosyal hizmet uzmanları için de acil müdahale gerektiren kritik sorun alanları olarak öne çıkmaktadır.

Dijital ebeveynlik, geleneksel ebeveynlik anlayışını aşarak ebeveynlerin çocuklarına yönelik sorumluluklarının dijital çağın gerekliliklerine göre şekillenmesini ifade eder (Fidan ve Seferoğlu, 2020). Bu kavram, aynı zamanda internetin sunduğu fırsatlar, riskler ve yaratıcı olanaklar konusunda bilinç ve farkındalık geliştirmeyi de içerir. Sosyal hizmet uygulamaları, ebeveynlerin çocuklarını dijital ortamda etkili bir şekilde yönlendirerek güçlü rehberler

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

olmalarının gerekliliğini vurgulamaktadır (Manap ve Durmuş, 2020). Bu bağlamda, sosyal hizmet mesleğinin temel ilkeleri olan koruma, güçlendirme ve sosyal adalet, dijital dünyada da geçerliliğini korumaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, geleneksel rolleri olan savunuculuk ve danışmanlığın ötesine geçerek, dijital ortamlarda çocukların karşılaştığı bu yeni risklere karşı koruyucu ve önleyici stratejiler geliştirmekle yükümlüdür (Doğan ve Döğer, 2023). Bu stratejiler, yalnızca risk gerçekleştikten sonra müdahale etmekten ziyade riskin oluşmasını engellemeye ve çocukların dijital ortamlarda güvende kalabilmesini sağlamaya yönelik olmalıdır.

Söz konusu koruyucu-önleyici rolün etkin bir şekilde üstlenilebilmesi, multidisipliner bir yaklaşımı ve bir dizi alt disipline hakimiyeti içerir. Bu çalışma, sosyal hizmet uzmanlarının, dijital ebeveynlik uygulamalarını ailelere benimseterek ebeveyn-çocuk iletişimini güçlendirme, medya ve teknoloji okuryazarlığı eğitimleriyle çocukların eleştirel düşünme ve öz-koruma becerilerini geliştirme ve nihayetinde çocuk hakları perspektifini merkeze alarak dijital dünyada da çocuğun üstün yararını gözeten politikaların oluşturulmasına öncülük etme gibi somut müdahale alanlarındaki potansiyelini tartışmaya açacaktır (Choy vd., 2024; Özcan, 2017; Şekerci, 2022).

Dijital Ebeveynlik, Medya Okuryazarlığı ve Çocuk Hakları

Dijital çağda çocukların karşılaştığı risklerin artması, ebeveynlerin ve sosyal hizmet uzmanlarının rollerini yeniden şekillendirmektedir. Çocukları dijital risklere karşı korumak, tek boyutlu bir müdahale yerine bütüncül bir bakış açısı gerektirmektedir. Bu bağlamda, "Dijital Ebeveynlik", "Medya Okuryazarlığı" ve "Çocuk Hakları" kavramları, çocukların dijital ortamdaki güvenliklerini sağlamanın yanı sıra gelişim süreçlerine de önemli katkılarda bulunmaktadır. Çocukların dijital dünyanın sunduğu fırsatları güvenli bir şekilde değerlendirebilmeleri için ebeveynlerin ve sosyal hizmet uzmanlarının bu kavramlar üzerinden hareket etmeleri gerekmektedir

Dijital Ebeveynlik: Aile Ortamında Koruyucu Şemsiye

Dijital ebeveynlik, ebeveynlerin çocuklarının dijital teknolojileri güvenli, etkili ve dengeli bir şekilde kullanmalarını sağlamak için benimsedikleri tutum, strateji ve davranışlar bütünü olarak tanımlanabilir ve ailelerin, çocuklarını dijital dünyanın olumsuz etkilerinden koruma sorumluluğunu içermektedir. Ebeveynlerin dijital ortamda aktif ve bilinçli bir rol üstlenmeleri, çocukların dijital içeriklere nasıl eriştiği ve bu içerikleri nasıl değerlendirdiği konusunda çok önemli bir etkiye sahiptir (Çakioğlu ve Ekici, 2024). Çocukların sağlıklı gelişimi için ebeveynlerin, dijital medya kullanımlarını yönlendirecek ve denetleyecek kişisel becerilere

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

sahip olmaları önerilmektedir (Karaboğa, 2019; Manap ve Durmuş, 2020). Sosyal hizmet uzmanları, aileleri bu konuda güçlendirerek koruyucu bir rol üstlenir. Buradaki temel hedef, katı yasaklar koymaktan ziyade, çocukla açık iletişim kanallarını sürdürmek, dijital dünyada karşılaşabileceği riskler hakkında onları yaşlarına uygun bir dille bilgilendirmek ve birlikte sınırlar belirlemektir. Sosyal hizmet müdahaleleri, ebeveynlere "dijital koçluk" yapmayı, eşlik etmeyi ve çocuklarının çevrimiçi faaliyetlerine ilgi göstermelerini teşvik etmeyi içerir. Bu sayede, aile içi güven ilişkisi güçlendirilir ve olası bir risk durumunda çocuğun ebeveyne başvurma olasılığı artar (Choy vd., 2024).

Medya Okuryazarlığı: Çocuğu Güçlendiren Beceri Seti

Medya okuryazarlığı, geleneksel ve dijital medya içeriklerine erişme, analiz etme, değerlendirme ve eleştirel bir bakış açısıyla üretme becerisi olarak ele alınmaktadır (Özcan, 2017). Sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında, bu beceri, çocuğu güçlendirmeye yönelik en etkili önleyici araçlardan biridir. Çocuk gelişiminde, eleştirel düşünme becerisinin kazanılması, bilişsel ve ahlaki gelişimle doğrudan ilişkilidir (Aral, 2022). Sosyal hizmet uzmanları, okullarda ve toplum merkezlerinde düzenleyecekleri eğitim programları aracılığıyla çocuklara; doğru ve yanlış bilgiyi ayırt etmeyi, dijital ayak izinin ne olduğunu ve kalıcılığını, siber zorbalık durumunda nasıl tepki vereceklerini ve nereye başvurabileceklerini öğretebilirler (Konishi vd., 2023; Leung vd., 2023). Bu, çocuğu pasif bir mağdur konumundan çıkarıp, kendi dijital yaşamının aktif ve bilinçli bir öznesi haline getirmeyi amaçlar (Dolanbay, 2019). Medya okuryazarlığı, çocuğa verilebilecek en değerli dijital öz-savunma mekanizmasıdır.

Çocuk Hakları: Dijital Dünyada Normatif ve Etik Çerçeve

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989), dijital ortamlar da dahil olmak üzere çocuğun yaşamının her alanında geçerliliğini korumaktadır. Dijital dünyada çocuk hakları bağlamında en çok vurgu yapılan haklar; katılım hakkı (dijital kaynaklara erişim, bilgi edinme), korunma hakkı (siber zorbalık, istismar, sömürü ve zararlı içeriklerden korunma) ve gelişim hakkıdır (dijital araçlarla eğitim ve kendini geliştirme). Sosyal hizmet mesleği, insan hakları ve sosyal adalet temelli bir meslektir. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanları, çocuğun üstün yararını gözeterek, dijital politikaların oluşturulması sürecinde savunuculuk rolü üstlenirler. Sosyal hizmet uzmanları, teknoloji şirketlerinin daha güvenli ürünler geliştirmesi, devletlerin siber zorbalığı önleyici yasal düzenlemeler yapması ve okul müfredatlarına dijital vatandaşlık derslerinin eklenmesi için girişimlerde bulunmalıdır (Hui ve Campbell, 2018; Sutherland ve Macfarlane, 2016). Bu sayede, mikro düzeydeki bireysel müdahalelerin yanı sıra, makro düzeyde sistemleri değiştirerek kalıcı ve yapısal çözümlerin önünü açarlar.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Çocuk ve Aile Odaklı Bir Sosyal Hizmet Müdahale Modeli Önerisi

Dijital çağın getirdiği yeni riskler karşısında, sosyal hizmet disiplininin geleneksel aile destek modellerini dijital boyutu da kapsayacak şekilde yeniden kurgulaması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda, etkili bir müdahale modeli, dijital ebeveynlik uygulamalarını güçlendirmeye yönelik çocuk ve aile odaklı stratejileri merkezine almalıdır. Bu modelin temel bileşenleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Ebeveyn Aracılığı ve Rehberliği

Önerilen modelin temel taşlarından biri, ebeveynlerin çocuklarının dijital faaliyetlerine yönelik aktif rehberlik ve sağduyulu denetim stratejileri konusunda desteklenmesidir (McDaniel vd., 2024). Sosyal hizmet uzmanları, ailelere sadece kısıtlayıcı değil, aynı zamanda açıklayıcı ve yönlendirici bir aracılık rolü benimsemeleri için beceri kazandırmalıdır. Bu, ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte dijital içerikleri değerlendirmesini, uygunsuz içeriklerle karşılaşıldığında nasıl tepki verileceğini tartışmasını ve güvenli internet kullanım pratiklerini birlikte öğrenmelerini içeren bir süreci kapsar.

Rol Model Olarak Ebeveynler

Model, ebeveynlerin kendi dijital medya kullanım davranışlarının çocuklar üzerindeki güçlü etkisine önem vermektedir (Gorla vd., 2025). Sosyal hizmet müdahaleleri, ebeveynleri dijital ortamda olumlu rol modeller olmaları için teşvik etmeli ve güçlendirmelidir. Bu, ebeveynlere, kendi ekran süreleri, sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve çevrimiçi etkileşimlerinin çocuklarının davranışlarını şekillendirmede ne kadar kritik olduğu konusunda farkındalık kazandırmayı içerir. Sağlıklı dijital alışkanlıkların aile içinde modellenmesi, çocuklara somut bir örnek teşkil edecektir.

Aile İçi İletişim Stratejilerinin Geliştirilmesi

Etkili dijital ebeveynlik, açık ve sürekli bir iletişimi zorunlu kılar. Önerilen müdahale modeli, aile içi dijital iletişim stratejilerinin geliştirilmesine odaklanır (Gorla vd., 2025; Özyurt vd., 2018). Sosyal hizmet uzmanları, ailelere; çocuklarıyla dijital dünyanın riskleri ve fırsatları hakkında yaşa uygun diyaloglar kurma, net ve adil teknoloji kullanım kuralları belirleme (dijital aile sözleşmeleri) ve çocuklarının karşılaştığı sorunları paylaşabilecekleri güvenli bir ortam yaratma konularında rehberlik sağlamalıdır.

Çocuk Odaklı ve Gelişimsel Tasarım

Son olarak, model, müdahalelerin ve önerilen uygulamaların merkezine çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarını ve haklarını koyar. Her çocuğun yaşı, gelişim düzeyi ve bireyselliği, dijital

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

araçlarla ilişkisini şekillendirir (Cooper, 2005). Sosyal hizmet uzmanları, aileleri, çocuklarının dijital okuryazarlık becerilerini destekleyen, yaşlarına uygun içerikler sunan ve onların refahını ön planda tutan uygulamalara ve platformlara yönlendirmelidir. Müdahale, çocuğu pasif bir korunma nesnesi olarak değil, dijital hakları olan aktif bir birey olarak gören bir perspektifle tasarlanmalıdır.

Bu dört bileşen, sosyal hizmet uzmanlarının, aileleri dijital dünyada çocuklarını etkin bir şekilde destekleyebilecek donanıma kavuşturmalarına olanak tanıyan bütüncül ve proaktif bir müdahale çerçevesi sunmaktadır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Dijital teknolojilerin çocukların yaşamında giderek daha merkezi bir rol üstlendiği günümüzde, siber zorbalık, mahremiyet ihlalleri ve dijital bağımlılık gibi riskler çocukların fiziksel, bilişsel ve psiko-sosyal gelişimini tehdit eder boyutlara ulaşmıştır. Bu çalışma, söz konusu risklere karşı koruyucu ve önleyici bir yaklaşım geliştirmenin ancak çok boyutlu, disiplinlerarası ve hak temelli bir modelle mümkün olabileceğini ortaya koymuştur.

Araştırmanın sonuçları, etkili bir sosyal hizmet müdahalesinin üç temel unsur üzerinde gerçekleşebileceğini göstermektedir. Bunlar dijital ebeveynlik, medya okuryazarlığı ve çocuk hakları olarak değerlendirilebilir. Birinci unsur olan dijital ebeveynlik, ebeveynlerin çocuklarının dijital dünyasına aktif olarak katılmasını, onlara rehberlik etmesini ve olumlu birer dijital rol model olmasını gerektirmektedir. İkinci unsur olan medya okuryazarlığı ise, çocukların kendi dijital vatandaşlık becerilerini geliştirerek, içerikleri eleştirel bir gözle analiz etmelerini, riskleri tanımalarını ve kendi öz-koruma mekanizmalarını inşa etmelerini sağlamaktadır. Üçüncü ve diğerlerine göre daha kapsayıcı unsur olan çocuk hakları ise, tüm bu süreçlerin, çocuğun üstün yararını ve dijital ortamdaki katılım, korunma ve gelişim haklarını gözeten bir çerçevede yürütülmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Bu çerçevede önerilen **"Çocuk ve Aile Odaklı Sosyal Hizmet Müdahale Modeli"**, sosyal hizmet uzmanlarına mikro, mezzo ve makro düzeyde somut bir eylem planı sunmaktadır. Mikro düzeyde, ailelere doğrudan danışmanlık yaparak dijital aracılık becerilerini güçlendirmek; mezzo düzeyde, okullarda medya okuryazarlığı eğitim programları ve dijital vatandaşlık atölyeleri düzenlemek; makro düzeyde ise, çocukların dijital haklarını güvence altına alan politikaların ve etik düzenlemelerin oluşturulması için savunuculuk yapmak sosyal hizmet uzmanlarının başlıca sorumlulukları arasındadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Sonuç olarak, dijital dünyanın karmaşık riskleri, tek başına ebeveynlerin veya eğitimcilerin çabalarıyla aşılamaz. Bu alandaki mücadele, sosyal hizmet disiplinini merkeze alan, pedagoji, psikoloji, hukuk ve iletişim bilimleri ile iş birliği içerisinde çalışan organize ve sistemli bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalar, önerilen bu modelin etkililiğini sınamalı ve özellikle farklı sosyo-ekonomik ve kültürel arka planlara sahip ailelerdeki uygulanabilirliğini derinlemesine incelemelidir. Çocukları dijital risklerden korurken aynı zamanda onlara dijital fırsatlar dünyasının kapısını aralayabilmek, ancak kuram ve uygulamanın buluştuğu, çocuk odaklı ve hak temelli bir yaklaşımla mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Aral, N. (2022). *Dijital dünyada çocuk olmak. TRT Akademi, 7*(16), 1134–1153. https://doi.org/10.37679/trta.1181774

Birleşmiş Milletler. (1989). *Çocuk haklarına dair sözleşme*. Birleşmiş Milletler. Erişim adresi: https://www.unicef.org/turkiye/child-rights-convention

Choy, Y. N., Lau, E. Y. H., & Wu, D. (2024). Digital parenting and its impact on early childhood development: A scoping review. *Education and Information Technologies*, *29*(16), 22147–22187. https://doi.org/10.1007/s10639-024-12643-w

Cooper, L. Z. (2005). Developmentally appropriate digital environments for young children. *Library Trends*, *54*(2), 286–302. https://doi.org/10.1353/lib.2006.0014

Çakioğlu, Ş., & Ekici, K. B. K. (2024). Okul öncesi dönem çocuklarının ekran maruziyetleri ile ebeveynlerinin dijital ebeveynlik öz yeterliklerinin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, *62*, 3542–3562. https://doi.org/10.53444/deubefd.1522239

Çocuk haklarına dair sözleşme | UNICEF Türkiye. (t.y.). *UNICEF Türkiye.* Erişim tarihi: 17 Eylül 2025. https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme

Doğan, D. A., & Döğer, S. S. (2023). Annelerin dijital ebeveynlik tutumları ile aile-çocuk internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, *9*(1), 1–14. https://doi.org/10.24289/ijsser.1181453

Dolanbay, H. (2019). A discipline approach: The relationship between media literacy and social studies. In M. N. Yildiz, M. Fazal, M. Ahn, R. Feirsen, & S. Ozdemir (Eds.), *Handbook of research on media literacy research and applications across disciplines* (pp. 50–64). IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-9261-7.ch004

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Fidan, A., & Seferoğlu, S. S. (2020). Online environments and digital parenting: An investigation of approaches, problems, and recommended solutions. Bartin Üniversitesi Egitim Fakültesi Dergisi, 9(2), 352-372. https://doi.org/10.14686/buefad.664141

Gorla, L., Rothenberg, A. W., Lansford, J. E., & Aref, A. (2025). Supporting families through policies: Effective and recommended policies for communication technology, digital interventions, and remote work. *Journal of Family Issues.* https://doi.org/10.1177/0192513X251370682

Hui, B., & Campbell, R. (2018). Discrepancy between learning and practicing digital citizenship. *Journal of Academic Ethics*, *16*(2), 117–131. https://doi.org/10.1007/s10805-018-9302-9

Karaboğa, M. T. (2019). Dijital medya okuryazarlığında anne ve baba eğitimi. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi.* https://doi.org/10.26466/opus.601942

Konishi, C., Zhang, M., Vargas-Madriz, L. F., & Wong, T. K. Y. (2023). Cyberbullying and the roles of family and morality: From a social-emotional learning perspective. In A. N. M. Leung, K. K. S. Chan, C. S. M. Ng, & J. C.-K. Lee (Eds.), *Cyberbullying and values education: Implications for family and school education* (pp. 172–191). Taylor and Francis. https://doi.org/10.4324/9781003314509-14

Leung, A. N. M., Chan, K. K. S., Ng, C. S. M., & Lee, J. C.-K. (Eds.). (2023). *Cyberbullying and values education: Implications for family and school education.* Taylor and Francis. https://doi.org/10.4324/9781003314509

Manap, A., & Durmuş, E. (2020). Dijital ebeveynlik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(2), 978–993. https://doi.org/10.17679/inuefd.711101

McDaniel, B. T., Linder, L., Vanden Abeele, M. M. P., Ventura, A. K., Coyne, S. M., & Barr, R. (2024). Technoference in parenting and impacts on parent-child relationships and child development. In *Handbook of children and screens: Digital media, development, and well-being from birth through adolescence* (pp. 411–417). Scopus. https://doi.org/10.1007/978-3-031-69362-5_56

Özcan, A. V. (2017). Dijital medya okuryazarlığı: Sorunlar, uygulamalar ve beklentiler. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, *8*(27). https://doi.org/10.5824/1309-1581.2017.3.004.x

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Özyurt, G., Dinsever, Ç., Çalışkan, Z., & Evgin, D. (2018). Effects of Triple P on digital technological device use in preschool children. *Journal of Child and Family Studies*, *27*(1), 280–289. https://doi.org/10.1007/s10826-017-0882-6

Sutherland, E. E., & Macfarlane, L.-A. B. (2016). *Implementing article 3 of the United Nations convention on the rights of the child: Best interests, welfare and well-being* (p. 426). Scopus. https://doi.org/10.1017/9781316662977

Şekerci, H. (2022). İlkokul öğrencilerinin internet algıları ve kullanma deneyimleri: Fenomenolojik bir araştırma. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *22*(3), 834–956. https://doi.org/10.17240/aibuefd.2022..-867068

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

MAHALLEDE ADALET VAR MI? MEKÂNSAL EŞİTSİZLİKLERİN SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üy., Necati Buğra KUDDAŞ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, bkuddas@kmu.edu.tr - 0000-0003-0339-6840
Dr., Aykut Can DEMİREL
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi – aykutcandemirel@mu.edu.tr - 0000-0001-6388-7313

ÖZET

Bu çalışma, kentleşme süreçleriyle derinleşen mekânsal eşitsizliklerin, bireylerin sosyal devlet imkanlarına ve kamusal hizmetlere erişimini nasıl kısıtladığını sosyal hizmet perspektifinden inceleyen bir literatür incelemesidir. Çalışmanın temel argümanı, sosyal adaletin sağlanmasında mahalle ölçeğinin kritik bir rol oynadığı ve mekânın, iktidar ilişkilerinin sosyal bir ürünü olarak, yaşam şanslarını yapılandırdığıdır. Çalışmada, Henri Lefebvre'in "mekânın üretimi", David Harvey'in "kent hakkı" ve Pierre Bourdieu'nün "sosyal sermaye" kuramlarıyla Amartya Sen'in "yapabilirlikler yaklaşımı" sentezlenerek mekânsal adaletsizliğin kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Bu kuramsal temel üzerinden, sosyal hizmet disiplininin mekânsal eşitsizliklerle mücadelede geleneksel rollerinin ötesine geçmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çalışma, sosyal hizmet uygulaması için dört temel strateji önermektedir: mekânsal farkındalık geliştirme, yerel-temelli ve toplum örgütlenmesi modellerini benimseme, savunuculuk rolünü güçlendirme ve mahalle sakinlerini güçlendirme (empowerment). Sonuç olarak, "mahallede adalet" arayışının, sosyal hizmetin toplumsal dönüştürücü misyonunun merkezine yerleştirilmesi gerektiği ve ancak bu şekilde her bireyin hangi mahallede yaşarsa yaşasın onurlu bir yaşam sürme hakkının güvence altına alınabileceği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Kent Hakkı, Mekânsal Eşitsizlik, Sosyal Adalet, Sosyal Hizmet

ABSTRACT

This study is a literature review that examines, from a social work perspective, how spatial inequalities, deepened by urbanization processes, restrict individuals' access to social state benefits and public services. The main argument of the study is that the neighborhood scale plays a critical role in achieving social justice and that space, as a social product of power relations, structures life opportunities. The theoretical framework of spatial injustice is

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

constructed by synthesizing Henri Lefebvre's "production of space," David Harvey's "right to the city" and Pierre Bourdieu's "social capital" with Amartya Sen's "capabilities approach." Building on this theoretical foundation, the article emphasizes that the social work discipline must move beyond its traditional roles in combating spatial inequalities. The study proposes four key strategies for social work practice: developing spatial awareness, adopting community-based and community organization models, strengthening the advocacy role, and empowering neighborhood residents. In conclusion, the study demonstrates that the quest for "justice in the neighborhood" must be placed at the center of social work's transformative mission and that only through this can every individual's right to a dignified life, regardless of their neighborhood, be secured.

Keywords: Urbanization, Right to the City, Spatial Inequality, Social Justice, Social Work

1. GİRİŞ

Kentleşme, mekânsal eşitsizlik ve sosyal adalet olgularının kesişimi, sosyal hizmet disiplini açısından giderek daha büyük bir önem kazanmaktadır. Kentleşme dinamikleri, özellikle dezavantajlı grupların yaşam koşullarında derinleşen mekânsal eşitsizliklerle doğrudan bağlantılıdır. Bu eşitsizlikler, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve politik faktörlere de dayanarak, toplumun belirli kesimlerinin yaşam kalitesini düşürmekte ve sosyal hizmetlere erişimlerini kısıtlamaktadır (Çalhan, 2023; Çalış, 2022). Kaynakların ve fırsatların belirli bölgelerde yoğunlaşması, kent çeperlerindeki marjinal mahalleleri temel hizmetler, altyapı, kamusal alan, eğitim ve sağlık olanaklarından yoksun bırakmakta ve bu durum sosyal eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir (Setianto & Gamal, 2021).

Sosyal hizmetin temel ilkelerinden biri olan sosyal adalet, işte bu mekânsal temelli eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri ele almayı ve düzeltmeyi gerektirmektedir. Kentsel ortamlarda çalışan sosyal hizmet uzmanları, mekânsal eşitsizliklerden kaynaklanan karmaşık marjinalleşme ve dışlanma biçimleriyle mücadele etmek durumundadır. Farklı mahalleler ve topluluklar arasında kaynakların ve fırsatların adil dağılımını içeren *mekânsal adalet* kavramı, bu nedenle, kentsel ortamlarda sosyal adaletin sağlanması için çok önemli bir hedef haline gelmiştir (Achmani vd., 2020).

Bu bağlamda, sosyal hizmetin üzerine düşen rol ve sorumluluklar önem kazanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları hem coğrafi hem de toplumsal faktörlere odaklanan çeşitli müdahale stratejileriyle mekânsal eşitsizlikleri azaltma potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Sağlık,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

eğitim ve sosyal yardım hizmetlerine erişimdeki bariyerleri kaldırmak için savunuculuk yapabilir; kent planlamacıları, yerel yöneticiler ve diğer meslek gruplarıyla iş birliği içinde, altyapı ve hizmet projelerinin en çok ihtiyaç duyan marjinal topluluklara ulaşacak şekilde stratejik olarak konumlandırılmasını sağlayabilirler (Choolayil & Jabir, 2025; Sandoval & Rongerude, 2015; Whittington vd., 2024). Bu yaklaşım, erişilebilirliğin ve kamusal hizmetlerin toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde kurgulanmasının önemini vurgulamaktadır.

Bu literatür incelemesinin amacı, "mahallede adalet" arayışını sosyal hizmet perspektifinden ele alarak, kentleşme, mekânsal eşitsizlik ve sosyal adalet ilişkisini kuramsal ve kavramsal düzeyde incelemektir. Çalışma, mevcut literatürü sentezleyerek, sosyal hizmet disiplininin mekânsal eşitsizlikleri anlama ve bu eşitsizliklerle mücadele etme kapasitesini geliştirmeyi ve mekânsal adaleti sağlamaya yönelik bir çerçeve önermeyi hedeflemektedir.

Kuramsal Çerçeve: Mekân, İktidar ve Eşitsizlik

Mekânsal eşitsizliklerin kökenlerini ve sosyal adaletle olan ilişkisini anlamak, ancak bu olguyu şekillendiren kuramsal çerçevelerin incelenmesiyle mümkündür. Bu bağlamda, mekânı sosyal ilişkilerin ve iktidar mücadelelerinin hem bir ürünü hem de bu ilişkileri yeniden üreten aktif bir faili (Bourdieu, 2018) olarak ele alan eleştirel kent kuramları son derece aydınlatıcı bir perspektif sunar.

Bu kuramsal temelin en önemli dayanaklarından birini Henri Lefebvre (2014) ve onun "mekânın üretimi" tezi oluşturur. Lefebvre, mekânın sosyal olarak inşa edildiğini, tarafsız ve masum bir fiziksel boşluk olmadığını savunur. Ona göre mekân, iktidar ilişkileri, ideolojiler ve gündelik pratikler tarafından sürekli olarak üretilir ve dönüştürülür (Karaçizmeli, 2021). Bu süreç, mekânın nasıl algılandığı, nasıl tasarlandığı ve nasıl yaşandığı arasındaki diyalektik ilişkiyi içerir (Ghulyan, 2018). Kentler, bu mücadelenin en yoğun yaşandığı alanlardır ve mevcut mekânsal düzen, egemen sınıfın ve devletin çıkarlarını meşrulaştıran bir araç işlevi görür. Lefebvre'ci bir bakış açısı, mekânsal eşitsizlikleri, toplumsal ilişkilerin basit bir yansıması olarak değil, bu ilişkilerin aktif bir şekilde yeniden üretildiği bir süreç olarak analiz etmemizi sağlar (Karaçizmeli, 2021).

David Harvey (2009) ise, Lefebvre'nin mirasını ele alarak, mekânın üretimini kapitalist birikim süreçleri ve sınıf mücadelesi bağlamına yerleştirir. Harvey'e göre, kentleşme sermayenin değerlenmesi için hayati bir süreçtir; kent toprağı ve yapılı çevre, sermayenin emilebileceği ve kâr elde edilebileceği devasa bir varlık havuzu oluşturur. Bu süreçte yaşanan mülksüzleştirme yoluyla birikim, kentsel dönüşüm projeleri aracılığıyla yoksul ve dezavantajlı grupların yaşam

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

alanlarından edilmesinin ve bu alanların sermayenin hizmetine sunulmasının teorik çerçevesini sunar (Harvey, 2009; Mukul, 2015). Harvey'in "kent hakkı" kavramı, bu sürece bir direniş çağrısıdır. Bu hak, yalnızca kentteki kaynaklara fiziksel erişim hakkı değil, aynı zamanda kenti değiştirme ve kendi kolektif ihtiyaç ve arzularımıza göre yeniden şekillendirme hakkıdır. Harvey, mekânsal adaletin, kaynakların adil dağıtımının ötesinde, kentsel süreçlere demokratik katılımı zorunlu kılan politik bir mücadele olduğunu vurgular (Mukul, 2015; Santos, 2014).

Mekânın iktidar ilişkileriyle olan bağı, kentsel dönüşüm projelerinde en çıplak haliyle görülür. Örneğin, Çin'deki kent içinde köylerin dönüştürülmesi süreçleri, iktidarın mekânsal boyutunu açığa çıkarmaktadır. Bu süreçlerde, mülksüzleştirilen bireyler formel haklarını (mülkiyet hakları) kaybetmiş olsalar dahi, iktidar ilişkilerini müzakere etme gücünü tamamen yitirmemektedir (Liu vd., 2018). İktidar, burada mutlak bir şekilde el değiştirmekten ziyade, mekânsal etkileşimler ve direniş pratikleri yoluyla yeniden tanımlanmaktadır. Bireyler, gündelik yaşam pratikleriyle, kamusal alanı yeniden sahiplenme çabalarıyla ve sosyal ağlarını seferber ederek, adalet arayışlarını mekân üzerinden ifade etmekte ve bu sürece direnç gösterebilmektedir. Bu perspektif, iktidarın tek merkezli ve tepeden inme bir olgu olmadığını, aksine mekânsal pratiklerle sürekli olarak yeniden üretilen ve müzakere edilen bir süreç olduğunu gösterir (Hua vd., 2024).

Bu Marksist ve eleştirel coğrafya perspektifleri, mekânsal adaletin ölçülmesine yönelik diğer kuramsal çerçevelerle birleştirilebilir. Örneğin, Pierre Bourdieu'nün (2018) sosyal sermaye ve habitus kuramı, eşitsizliklerin mekânsal bedenleşmesini (embodiment) anlamamıza yardımcı olur. Bourdieu'ye göre, bireylerin sahip olduğu ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye, onların toplumsal konumunu (sosyal uzaydaki yerini) ve dolayısıyla hangi mekânlarda "kendini evinde hissedebileceğini" belirler (Bourdieu, 2018). Amartya Sen'in yapabilirlikler (capabilities) yaklaşımı ise, sosyal adaleti, bireylerin sahip oldukları kaynaklardan ziyade, sahip olmayı arzuladıkları "şeyler"i yapabilme ve "olabilme" özgürlükleri üzerinden değerlendirir (Garcés-Velástegui, 2022).

Nihayetinde, kentlerdeki eşitsizliğin en somut tezahürü, kamusal hizmetlerin dağılımındaki adaletsizliklerde karşımıza çıkar. Zengin ve yoksul mahalleler arasındaki uçurum, yalnızca Lefebvre'nin tasarlanmış mekânındaki bir planlama hatası değil, aynı zamanda Harvey'in işaret ettiği gibi, sermayenin kenti kendi ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmesinin doğal bir sonucudur. Mekânsal adalet arayışı, bu nedenle, yalnızca fiziksel kaynakların adil dağıtımını değil, aynı zamanda kenti kimin, ne için ve kime karşı ürettiği sorusunu sormayı ve kent hakkını talep etmeyi gerektirir (Çalhan, 2023). Bu kuramsal çerçeve, sosyal hizmet müdahalesini,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

mekânın politik ekolojisi içine yerleştirerek onu yapısal bir mücadele ve dönüştürme pratiği haline getirme potansiyeline sahiptir.

Sosyal Hizmet Perspektifinden Bir Değerlendirme: Kentsel Adalet İçin Müdahale Stratejileri

Mekânsal eşitsizlikler yapısal ve politik kökenlere sahiptir. Bu nedenle, sosyal hizmet disiplininin, geleneksel birey odaklı müdahale modellerinin ötesine geçerek, mekânı da hesaba katan, toplumu örgütleyen ve yapısal dönüşümü hedefleyen bir perspektif benimsemesi gereklidir. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarına üstlenmesi gereken roller ve uygulanabilecek müdahaleler aşağıda özetlenmiştir.

Mekânsal Farkındalık (Spatial Awareness) ve Eleştirel Praxis

Sosyal hizmet uzmanlarının, Henri Lefebvre ve David Harvey'in işaret ettiği gibi, mekânın sosyal olarak inşa edildiği ve iktidar ilişkilerini barındırdığı gerçeğine karşı eleştirel bir farkındalık geliştirmesi gerekir. Bu mekânsal farkındalık, bir mahalleye yapılan ev ziyaretinde, o mahallenin altyapısını, ulaşım olanaklarını, kamusal alanlarının kalitesini ve bunların müracaatçının gündelik yaşamı üzerindeki etkisini aktif olarak gözlemlemeyi gerektirir (Vasconcelos E Sá, 2018; Vergara-Perucich, 2021). Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının karşılaştığı sorunları salt bireysel problemler olarak değil, mekânsal adaletsizliklerden kaynaklı eşitsizliğin sonucu olarak okumalıdır. Bu farkındalık, mikro düzeydeki uygulamayı, makro düzeydeki yapısal eleştiriyle birleştiren eleştirel bir sosyal hizmet uygulamasının temelidir.

Yerel Topluluk Örgütlenmesi Modeli

Mekânsal eşitsizliklerle mücadelede, müdahalenin odağını bireyden yerel topluluğa kaydırmak hayati öneme sahiptir. Yerel topluluklara dayalı bir müdahale planı, mahalleyi bir müdahale birimi ve müdahale paydaşı olarak görür (Bauder, 2015). Bu model, sosyal hizmet uzmanlarını, mahalle sakinleri, muhtarlar, esnaf, öğretmenler ve yerel STK'larla iş birliği içinde çalışmaya iter. Topluluk örgütlenmesi, bu sürecin en etkili araçlarından biridir. Uzman, mahalle sakinlerini ortak sorunlar etrafında (örneğin, bir parkın iyileştirilmesi, toplu taşıma sıklığının artırılması, bir aile sağlığı merkezi talep edilmesi) bir araya getirerek, kolektif bir bilinç ve eylem gücü oluşturur. Bu yöntem, Amartya Sen'in vurguladığı "yapabilirlikler"i geliştirmenin yanı sıra, Harvey'in "kent hakkı"nı kolektif olarak talep etmenin de somut bir yoludur.

Savunuculuk ve Aktif Katılım Rolü

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Sosyal hizmet uzmanları, mekânsal adaletsizlikler karşısında güçlü birer savunucu olmak durumundadır. Bu rol, mikro ve makro düzeyde toplumun çıkarlarını savunmak için hak temelli bir müdahale yöntemi sağlar:

- **Bireysel Savunuculuk:** Dezavantajlı bireylerin, karmaşık bürokratik sistemler içinde kaybolmadan sosyal konut, eğitim bursu, sosyal yardım gibi kendilerine tanınan haklara erişimlerini sağlama (Tarshish, 2024).

- **Toplumsal/Sınıfsal Savunuculuk:** Kaynak dağılımındaki adaletsizliklere karşı yerel ve merkezi yönetimler nezdinde harekete geçmek. Bu, kentsel dönüşüm projelerinin şeffaf ve katılımcı olması için lobi yapmak, belediye bütçelerinin daha adil hazırlanmasını talep etmek veya kamusal hizmetlerin (ulaşım, sağlık, yeşil alan) marjinal mahallelere de ulaştırılması için politika önerileri geliştirmek anlamına gelir (Androff, 2015; Gonçalves & Ferreira, 2023). Sosyal hizmet uzmanı, bu süreçte marjinal toplulukların sesi ve onların politik katılımını sağlayan bir rolü gerçekleştirir.

Güçlendirme (Empowerment) Yaklaşımı

Sosyal hizmet müdahalesinin amacı, odağa alınan -bu durumda mahalle sakinleri- grubun kendi yaşamlarını ve çevrelerini kontrol etme, değiştirme ve dönüştürme kapasitesini, yani güçlenmeyi sağlamaktır. Güçlendirme, sosyal hizmet uzmanının çözümü sunan değil, çözümü birlikte üreten ve sürecin kontrolünü topluluğa devreden bir rol benimsemesini gerektirir. Güçlendirilmiş bir topluluk, Pierre Bourdieu'nün değindiği sosyal ve kültürel sermayesini harekete geçirerek (Bourdieu, 2018) kendi mekânını Lefebvre'ci anlamda "yeniden üretme" ve Harvey'ci anlamda "kent hakkı"nı talep etme gücünü kazanır.

Sosyal hizmet müdahalesi, mekânsal eşitsizliklerle mücadelede yalnızca bir danışma hizmeti değil, aynı zamanda toplumsal dönüşüm için aktif bir araç olarak kullanılır. Mekânsal farkındalık, toplum örgütlenmesi, savunuculuk ve güçlendirme stratejileri, sosyal hizmet uzmanlarını, mahallede sosyal adaleti sağlamaya çalışan kilit aktörlerden biri haline getirir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, kentleşme, mekânsal eşitsizlik ve sosyal adalet olgularını sosyal hizmet perspektifinden inceleyen bir literatür derlemesi olarak kurgulanmıştır. Temel argüman, bireylerin sosyal devlet imkanlarından ve kamusal hizmetlerden faydalanabilme kapasitelerinin, içinde yaşadıkları mahallenin sosyo-mekânsal konumundan derinden etkilendiği ve bu durumun "mahallede adalet" sorgulamasını zorunlu kıldığıdır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Çalışmada öncelikle, mekânsal eşitsizliklerin yapısal doğası, Henri Lefebvre'in "mekânın üretimi" ve David Harvey'in "kent hakkı" ve "mülksüzleştirme yoluyla birikim" kuramları üzerinden deşifre edilmiştir. Bu kuramlar, mekânın tarafsız bir fiziksel boşluk olmadığını, aksine iktidar ve sermaye ilişkilerinin ürünü ve aracı olduğunu ortaya koymuştur. Pierre Bourdieu'nün sosyal sermaye ve Amartya Sen'in yapabilirlikler yaklaşımı ile zenginleştirilen bu çerçeve, bireyin sosyal uzamdaki konumu ile yaşam şansları arasındaki diyalektik ilişkiyi göstermiş; bir mahallede yaşamanın, yalnızca bir coğrafi konum değil, aynı zamanda bir dizi fırsat ve kısıtlamalar dizisi anlamına geldiğini kanıtlamıştır.

Bu kuramsal zeminden hareketle, sosyal hizmet disiplininin bu mücadeledeki rolü irdelenmiştir. Sosyal hizmetin, geleneksel birey odaklı müdahale modelinin ötesine geçerek, mekânsal bir farkındalık geliştirmesi ve yapısal sorunlara yapısal çözümler üretmesi gerektiği vurgulanmıştır. Yerel-temelli çalışma, toplum örgütlenmesi, savunuculuk ve güçlendirme bu bağlamda öne çıkan dört temel stratejik müdahale alanı olarak sunulmuştur. Sosyal hizmet uzmanı, ofislerin dışına çıkarak mahallenin sokaklarında, kamusal alanlarında ve politika masalarında aktif bir rol almalı; marjinalleştirilmiş toplulukların sesi ve onların kent hakkını talep etmesinin aracısı olmalıdır.

KAYNAKÇA

Achmani, Y., de Vries, W. T., Serrano, J., & Bonnefond, M. (2020). Determining indicators related to land management interventions to measure spatial inequalities in an urban (re)development process. *Land, 9*(11), 1–15. https://doi.org/10.3390/land9110448

Androff, D. (2015). *Practicing rights: Human rights-based approaches to social work practice* (p. 163). https://doi.org/10.4324/9781315885483

Bauder, H. (2015). Possibilities of urban belonging. *Antipode, 48*(2), 252–271. https://doi.org/10.1111/anti.12174

Bourdieu, P. (2018). Social space and the genesis of appropriated physical space. *International Journal of Urban and Regional Research, 42*(1), 106–114. https://doi.org/10.1111/1468-2427.12534

Choolayil, A. C., & Jabir, M. (2025). Advancing health equity through spatial justice: The role of public health social work. *Journal of Human Rights and Social Work.* https://doi.org/10.1007/s41134-025-00380-0

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Çalhan, M. (2023). Ulusal kalkınma ve bölge planları çerçevesinde dezavantajlı gruplar. *Bölgesel Kalkınma Dergisi, 1*(3), 332–348. https://doi.org/10.61138/bolgeselkalkinmadergisi.1270926

Çalış, N. (2022). İnsan hakları ve hukuk bağlamında adalet sisteminin sosyal boyutu: Adli sosyal hizmet. *The Journal of Social Science, 6*(11), 107–124. https://doi.org/10.30520/tjsosci.1051514

Garcés-Velástegui, P. (2022). Modelling Amartya Sen's capability approach: An interdisciplinary and contemporary account. *Philosophical Readings, 14*(2), 85–93. https://doi.org/10.5281/zenodo.7030271

Ghulyan, H. (2018). Lefebvre'nin mekân kuramının yapısal ve kavramsal çerçevesine dair bir okuma. *Scite.Ai.* https://doi.org/10.31235/osf.io/4793w

Gonçalves, H., & Ferreira, J. (2023). Transformations in local social action in Portugal. *Societies, 13*(9). https://doi.org/10.3390/soc13090209

Harvey, D. (2009). *Social justice and the city: Revised edition* (p. 354). https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-84904453375&partnerID=40&md5=c27742201b5006afdc0e98fcbc102cf2

Hua, H., Sun, J., & Yang, Z. (2024). Rural self-organizing resilience: Village collective strategies and negotiation paths in urbanization process in the TPSNT framework: A case study of the Hongren Village, China. *Sustainability, 16*(12). https://doi.org/10.3390/su16125202

Karaçizmeli, M. (2021). Lefebvre ve Foucault'da mekân: Kuramsal bir tartışma. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1*(52), 166–178. https://doi.org/10.17498/kdeniz.996269

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Eserin orijinali 1974'te yayımlandı)

Liu, Y., Lin, Y., Fu, N., Geertman, S., & van Oort, F. (2018). Towards inclusive and sustainable transformation in Shenzhen: Urban redevelopment, displacement patterns of migrants and policy implications. *Journal of Cleaner Production, 173*, 24–38. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.09.224

Mukul, İ. (2015). Türkiye'de dönüşüm mekânı olarak kentler: Kentsel dönüşüm. *Journal of International Social Research, 8*(39), 893–893. https://doi.org/10.17719/jisr.20153913805

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Sandoval, G., & Rongerude, J. (2015). Telling a story that must be heard: Participatory indicators as tools for community empowerment. *Journal of Community Practice, 23*(3–4), 403–414. https://doi.org/10.1080/10705422.2015.1091417

Santos, O. A. dos. (2014). Urban common space, heterotopia and the right to the city: Reflections on the ideas of Henri Lefebvre and David Harvey. *Urbe: Revista Brasileira de Gestão Urbana, 6*(541), 146. https://doi.org/10.7213/urbe.06.002.se02

Setianto, M. A. S., & Gamal, A. (2021). Spatial justice in the distribution of public services. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 673*(1). https://doi.org/10.1088/1755-1315/673/1/012024

Tarshish, N. (2024). The administrative burden framework: A new horizon for research and practice in social work? *Social Work, 69*(1), 86–94. https://doi.org/10.1093/sw/swad037

Vasconcelos E Sá, T. (2018). Urbanism and urban planning following the thoughts of Henri Lefebvre. *WIT Transactions on Ecology and the Environment, 217*, 157–164. https://doi.org/10.2495/SDP180151

Vergara-Perucich, F. (2021). Participatory action planning as transductive reasoning: Towards the right to the city in Los Arenales, Antofagasta, Chile. *Community Development Journal, 56*(3), 449–469. https://doi.org/10.1093/cdj/bsaa002

Whittington, J., Prasetyawati, D., & Chen, C.-W. (2024). The role of urban and regional planning in the provision of social infrastructure. In A.-T. Renner, L. Plank, & M. Getzner (Eds.), *Handbook of social infrastructure* (pp. 364–393). Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781800883130.00034

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

FARKLI YAŞ GRUPLARINDAKİ KADIN İŞSİZLİĞİ, İSTİHDAMI VE İŞGÜCÜNE KATILIMI: TRA2 BÖLGESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Cemalettin LEVENT

Bağımsız Araştırmacı

cemalettin_65_@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7147-1027

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet USANMAZ

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi/Patnos Sosyal Hizmetler Yüksekokulu/

Sosyal Hizmet Bölümü

ahmetusanmaz6@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9498-1521

ÖZET

Küresel bir sorun olarak ön plana çıkan işsizlik, ülkelerin önemle üzerinde durduğu konulardan biridir. İşsizlik hem dünyada hem de ülkemizde en önemli ekonomik ve sosyal sorunlar arasında yer almaktadır. İşsizlik, aile içi sorunlar, göç ve sosyal dışlanma riski gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Özellikle genç kadın işsizliği genç erkek işsizliğine göre daha hızlı artmaktadır. Bu bağlamda kadın işsizliğinin artması ve istihdama daha az katılımları ekonomik gelişmenin önünde ciddi bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kadınların işgücü ve istihdama katılımlarının arttırılması ekonomik kalkınma ve büyümenin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel amacı; farklı yaş gruplarındaki kadınların işsizlik, istihdam ve işgücüne katılım durumlarını TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) Bölgesi özelinde incelemektir. Çalışmada TÜİK web sitesindeki 2004-2024 dönemi ikincil verilere dayanan veri seti kullanılarak 'Betimsel Analiz' yapılmıştır. Çalışmanın temel bulgularına göre; kadın işsizliğin en çok 15-24 yaş grubunda gerçekleştiği belirlenmiştir. Ayrıca kadınların en çok 35-54 yaş grubunda istihdam ve işgücünde yer aldıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulardan hareketle TRA2 Bölgesinde genç işsizliğin yoğun yaşandığı görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel bulguları değerlendirildiğinde TRA2 Bölgesinde kadın işsizliğinin azaltılması, kadınların işgücü ve istihdamda daha çok yer almaları bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önemli katkılar sağlayacaktır. Bununla birlikte TRA2 Bölgesinde genç işsizliğin önlenmesiyle göç, sosyal dışlanma ve yoksulluk riski gibi olumsuzluklarda azalacaktır.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, İstihdam, TRA2 Bölgesi

UNEMPLOYMENT, EMPLOYMENT, AND LABOR FORCE PARTICIPATION AMONG WOMEN IN DIFFERENT AGE GROUPS: A STUDY ON THE TRA2

ABSTRACT

Unemployment, which has come to the forefront as a global issue, is one of the topics that countries focus on. Unemployment is among the most important economic and social problems both in the world and in our country. Unemployment brings with it many problems such as domestic issues, migration, and the risk of social exclusion. Unemployment among young women is increasing at a faster rate than unemployment among young men. In this context, the increase in female unemployment and their lower participation in employment represent a serious obstacle to economic development. Therefore, increasing women's participation in the

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

labor force and employment is of great importance for ensuring economic development and growth. The main objective of this study is to examine the unemployment, employment, and labor force participation rates of women in different age groups in the TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) Region. The study uses a dataset based on secondary data from the 2004-2024 period on the Turkish Statistical Institute (TUIK) website to perform a 'Descriptive Analysis'. According to the main findings of the study, female unemployment is highest among the 15-24 age group. It was also found that women are most likely to be employed and participate in the labor force in the 35-54 age group. Based on the findings, it is observed that youth unemployment is particularly high in the TRA2 Region. Therefore, when the key findings of this study are evaluated, reducing female unemployment in the TRA2 Region and increasing women's participation in the labor force and employment will make significant contributions to regional development. At the same time, preventing youth unemployment in the TRA2 Region will reduce negative consequences such as migration, social exclusion, and the risk of poverty.

Keywords: Unemployment, Employment, TRA2 Region.

1. Giriş

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi istihdam yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Ülkedeki işgücüne katılım oranı, işsizlik oranı, işgücünün niteliği ve kadın istihdamı gelişmişlik açısından önemli unsurlardır bu bağlamda bakıldığında Türkiye'de işsizlik sorunun varlığı dikkat çekmektedir (Eştürk, 2017: 179). Özellikle Türkiye'de yaş gruplarına göre işsizlik daha çok gençlerde görülmekte olup bu oran erkeklere göre kadınlarda daha fazla yoğunlaştığı söylenebilir. Ayrıca işsizlik bölgesel olarak farklılıklar göstermekte olup batı bölgelerinden doğu bölgelerine doğru gittikçe oranların yükseldiği görülmektedir. Bu durum bölgesel dengesizliklerin yaşanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla önemli bir sorun olan genç işsizlik; niteliğin kaybolmasına ve psikolojik gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Apaydın, 2018: 162).

Kadınların işgücüne katılımı sürdürülebilir kalkınma açısından büyük önem arz etmektedir. Ancak hem ülkemizde hem de dünyada kadınların işgücüne katılım oranları ereklere göre daha azdır. Ampirik çalışmalarda kadın istihdamının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği yönündedir. Türlüoğlu (2018) çalışmasında kadın istihdamı ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu elde etmiştir. Bununla birlikte Kutluay Şahin (2022) çalışmasında kadın istihdamının ekonomik büyümeyi pozitif yönde önemli ölçüde etkilediği bulgusunu elde etmiştir.

Kadınların işsizliği ve işgücünde yeterince yer alamamaları hem dünyada hem de ülkemizde önemli bir sorundur. Bu sorununun önemli nedenlerinden biri de eğitim düzeyidir. Kadınların işgücünde yer almalarında eğitim önemli bir unsurdur. Beşerî sermayenin yatırımı olan eğitim ile toplum doğrudan etkilenmektedir. Özellikle kadınların eğitim seviyesi yükseltildikçe ekonomik kalkınmanın hızlanmasında önemli bir etkendir. Dolayısıyla kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesi gelirini arttırmakta çocuk ölümleri ve doğurganlığı azaltmaktadır (Aşkın, 2015: 49). Buna bağlı olarak literatürde kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe daha çok işgücüne ve istihdama katılarak ekonomik büyümeye katkı sağladıkları görülmüştür. Günsoy ve Özsoy (2012) çalışmasında büyümeyi en çok meslek lisesi ve yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılımlarının etkilediğini tespit etmiştir. Akgeyik (2016) çalışmasında kadınların işgücüne katılımı üzerinde en çok eğitim düzeyinin etkili olduğunu ve üniversite mezunu kadınların daha çok işgücüne katıldıklarını ifade etmiştir. Küçükbay ve Kocabaş (2023) çalışmasında eğitim seviyesi ile doğurganlık oranın kadınların işgücüne katılımını pozitif yönde etkilediğini elde etmişlerdir. Son olarak Yousefya ve Baratali (2011) çalışmasında daha yüksek eğitim düzeyine sahip olan kadınların daha iyi iş pozisyonlarında istihdam edildiklerini tespit etmiştir. Bununla birlikte kadınların yükseköğrenim düzeyine sahip olması

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

istihdamda ve çalışma yaşamlarında ilerlemesinde önemli bir rol oynadığını da ifade etmiştir. Dolayısıyla kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesi işgücü ve istihdamda daha çok yer almalarına katkı sağlayacaktır.

Bir ülkenin sosyoekonomik açıdan gelişimini gösteren kadın istihdamı, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılmasında önemli faktördür. Bu bağlamda teorik ve ampirik literatür kadınların erkeklere göre daha az istihdam da yer aldıkları ve daha çok işsizlik sorununu yaşadıklarını belirlemiştir. Özellikle farklı yaş gruplarındaki kadınların işgücü piyasasındaki durumlarına yönelik yapılan çalışmaların genellikle ülke bazında olmasından dolayı bölgesel düzeyde yapılan çalışmalar sınırlı olmuştur. Bu çalışma ile bölgesel kalkınma açısından büyük önem taşıyan kadın istihdamı ve işgücü durumları TRA2 Bölgesinde ele alınmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı TRA2 Bölgesinde (Kars, Ağrı, Iğdır, Ardahan) farklı yaş gruplarındaki kadınların işsizlik, istihdam ve işgücü konumunu TÜİK verileriyle incelemektir.

2. Literatür Araştırması

İşsizliğin hızlı nüfus artışı, göç, eğitim, ekonomik kriz ve istihdam olanaklarının yetersiz olması gibi birçok nedeni bulunmaktadır. Teorik ve ampirik literatürde buna yönelik yapılan çalışmalardan biri Çemrek ve Şeker (2020) tarafından yapılmıştır. Yazar çalışmasında Türkiye'de kadın işsizlik oranları yapısal kırılmalı birim kök testleri ile araştırılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre; Türkiye'de kadın işsizliğinde histeri etkisinin geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Şak (2021) çalışmasında Türkiye'de kadın ve erkek işsizliğinde histeri etkisinin geçerli olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmada 1988-2018 dönemi veri seti kullanılarak Fourier Kruse birim kök testi uygulanmıştır. Çalışmanın temel bulgularına göre; kadın işsizliğinde histeri etkisinin saptandığı ancak erkek işsizliği ve toplam işsizlikte, yığılımlı modelde histeri etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Eren (2020) çalışmasında AB ülkelerinde genç kadın işsizliği ve kalkınma arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada 1991-2018 dönemi veri seti aracılığıyla panel veri analizi kullanılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre; genç kadın işsizliğinden kalkınma doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Mfubu ve Philomene (2024) çalışmasında Güney Afrika'da kadın işsizliğini belirleyen faktörleri araştırmaktır. Çalışmada2021 yılının dördüncü çeyreğini kapsayan 'Üç Aylık İşgücü Anketi' ve 15-64 yaş aralığındaki 13322 kadından oluşan ağırlıklı bir örneklem kullanılmıştır. Çalışmada uygulanan lojistik regresyon bulgularına göre; kadın işsizlik oranlarının eğitim düzeyi, genç yaş kategorisindeki kadınlar, nüfus grubu ve medeni durum gibi faktörlerden önemli ölçüde etkilendiği tespit edilmiştir.

Çiçen (2020) çalışmasında 2008 global krizinden dolayı Türkiye'de cinsiyet ve eğitim düzeyine göre işsizlik oranlarında gerçekleşen değişimler araştırılmıştır. Çalışmada uygulanan Fourier Durağanlık analizi bulgularına göre; kriz sonrasında kadın işsizlik serilerinde farklı eğitim düzeylerinde erkeklere göre daha fazla işsizlik oranı artışı olduğu tespit edilmiştir.

Ergül (2024) çalışmasında Türkiye'de cinsiyete göre işsizlik histerisinin geleneksel ve Fourier testleri analiz edilmiştir. Çalışmada 2014-2023 dönemi aylık veriler kullanılmıştır. Çalışmanın analizi yapılırken genel işsizlik oranları, erkek ve kadın işsizlik oranları, iş aramayan ancak potansiyel olarak çalışabilecek durumda olan bireylerin verileri dahil edilerek potansiyel işgücünün bütünleşik oranları değişken olarak baz alınmıştır. Çalışmanın bulgularına göre; değişkenlerin tamamında histeri etkisinin olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Bal-Domańska (2022) çalışmasında genç kadın ve erkeklerin işsizliğinde makroekonomik ve yapısal faktörlerin etkisi analiz edilmiştir. Çalışmada 28 Avrupa Birliği (AB) ülkesinde 2008-2018 dönemi veri seti aracılığıyla panel veri analizi uygulanmıştır. Çalışmanın bulgularına göre; imalat sektörünün gelişimi genç kadın işsizlik oranının azaltılmasında önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Tansel ve Taşçi (2004) çalışmasında Türkiye'de kadınlar ve erkekler için işsizlik süresinin belirleyicileri araştırılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre; kadınların erkeklerden daha yüksek işsizlik süreleri yaşadığı tespit edilmiştir.

Telli Üçler vd., (2023) çalışmasında Türkiye'de genç kadın ve genç erkeklerin işsizlik histerisi araştırılmıştır. Çalışmada Ocak 2014-Ocak 2022 dönemine ait aylık veriler kullanılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre; yapısal kırılmaları dikkate alan Phillips Perron birim kök testi kullanılarak genç kadın işsizlik verilerinin, genç erkek işsizlik verilerine kıyasla daha fazla histeriye sahip olduğu tespit edilmiştir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada TRA2 (Kars, Ağrı, Iğdır, Ardahan) Bölgesinde farklı yaş gruplarındaki kadın işsizliği, istihdamı ve işgücüne katılım oranı ele alınmıştır. Çalışmada TÜİK web sitesindeki ikincil veriler kullanılarak 'Betimsel Analiz' yapılmıştır. Betimsel analiz genellikle tablo, grafik ve görselleri yorumlamak için kullanılmaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı, Veri Toplama Kaynakları, Örneklemi ve Veri Aralığı

Bu çalışmanın temel amacı; TRA2 Bölgesinde farklı yaş gruplarındaki kadın işsizliği, istihdamı ve işgücüne katılım oranını araştırmaktır. Çalışmada TÜİK web sitesindeki 2004-2024 dönemi veri seti kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Verileri

Çalışmada farklı yaş gruplarındaki kadınların işsizlik, istihdam ve işgücüne katılım oranları için 2004-2024 dönemi veri setinden yararlanılmıştır. Kadın işsizliği için 15-24, 25 yaş ve üzeri ile toplam 15 yaş ve üzeri verileri kullanılmıştır. Kadın istihdamı ve işgücüne katılım oranı için ise 15-24, 25-34, 35-54, 55 yaş ve üzeri ile 15 yaş ve üzeri veri setlerinden faydalanılmıştır.

3.2.1. Araştırmanın Bulguları

Bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önemli bir unsur olan kadınların işgücündeki varlığına yönelik verilerin analizi TRA2 Bölgesi için yapılmıştır. TRA2 bölgesi; düzey-2 bölgeleri içerisinde yer almakta olup Kars, Ağrı, Iğdır ve Ardahan illerinden oluşmaktadır.

Tablo 1: Farklı Yaş Gruplarındaki Kadın İşsizlik Oranı: (2004-2024, %)

	TRA2 BÖLGESİ		
Yıl	**15-24 (Kadın İşsizliği)**	**25 Yaş ve Üzeri (Kadın İşsizliği)**	**Toplam 15 Yaş ve Üzeri İşsizlik (Kadın)**
2004	6,3	0,1	1,2
2005	4,2	0,3	1,1
2006	10,2	1,3	3
2007	5,3	1,8	2,5
2008	3,2	0,4	0,9
2009	6,7	1,4	2,4
2010	9,5	1,8	3,2
2011	10,1	2	3,5
2012	6,7	2,5	3,3
2013	7	4,7	5,2
2014	3,3	0,6	1,2
2015	7,6	1,9	3,3
2016	10,8	3,9	5,4
2017	11,4	3,3	4,8
2018	7	4,2	4,7
2019	21	4,3	6,9
2020	23,6	5,2	8
2021	26,3	7,5	10,3
2022	20	6,6	8,5
2023	21,7	7,8	10,2

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

2024	20,8	7,3	9,3

Kaynak: TÜİK 2004-2024 Verileri yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 1'de TRA2 Bölgesinde farklı yaş gruplarındaki kadın işsizliği oranı 2004-2024 dönemi veri setinden hareketle sunulmuştur. Tablo incelendiğinde 15-24, 25 yaş ve üzeri ile toplam 15 yaş ve üzeri yaş grubuna göre; kadın işsizliği yıllara göre artış ve azalış noktasında değişimlerin olduğu görülmektedir. Ancak kadın işsizliğin daha çok 15-24 yaş grubunda gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

15-24 yaş grubundaki işsizlik genç işsizlik olarak ifade edilmektedir. Günümüzde küresel bir sorun olarak ön plana çıkan genç işsizlik bir ülkenin veya bölgenin gelişiminde önemli bir engel olarak yer almaktadır. Özellikle bölgesel olarak genç kadın işsizliğinin genç erkek işsizliğine göre daha fazla olması bölgesel dengesizliklere ve bölgesel kalkınmanın olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Tablo 2: Farklı Yaş Gruplarındaki Kadın İstihdam Oranı: (2004-2025, %)

	TRA2 BÖLGESİ				
Yıl	**15-24 (Kadın İstihdamı)**	**25-34 (Kadın İstihdamı)**	**35-54 (Kadın İstihdamı)**	**55 Yaş ve Üzeri (Kadın İstihdamı)**	**15 Yaş ve Üzeri Toplam (Kadın İstihdamı)**
2004	11,2	27,9	35,1	23,7	23,5
2005	17,6	31,6	37,8	23,6	27,6
2006	16,1	36,8	41,6	23,2	29,4
2007	17	36,3	48,6	27,2	31,4
2008	17	37,9	49,3	29,2	32,6
2009	16,1	35,5	42,5	19,1	28,5
2010	14,8	33,4	42,3	15,9	27,4
2011	16,7	34,7	47	22,1	30,5
2012	21,2	40	44,9	21,9	32,6
2013	24,2	42,5	49,7	28,2	36,6
2014	26,9	43,2	50,4	31,2	37,8
2015	27,9	41,9	48,6	24,5	35,9
2016	22,3	37,5	44,6	22,4	31,6
2017	18,4	35,2	43,9	23,2	30,3
2018	16,3	34,3	44,9	22,1	29,6
2019	13,1	35,6	42,7	20,9	28
2020	12	34,3	36,8	19,4	25,5
2021	12,9	39,8	41,3	19,3	28,3
2022	13,2	37,2	44,1	19,2	28,5
2023	19,3	38,5	46,2	20,4	31,7
2024	18,7	39,5	49,3	22,7	33,5

Kaynak: TÜİK 2004-2024 Verileri yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 2'de TRA2 Bölgesinde 2004-2024 dönemi faklı yaş gruplarındaki kadın istihdam oranı araştırılmıştır. Tablo incelendiğinde tüm yaş gruplarında kadın istihdam oranlarının yıllara göre artış ve azalışların olduğu görülmektedir. Ancak kadınların en çok 35-54 yaş grubunda istihdama katıldıkları belirlenmektedir. 15 yaş ve üzeri kadın istihdamının ise son beş yılda arttığı görülmektedir.

TÜİK (2024) 15 yaş ve üzeri istihdam istatistiklerine göre; TRA2 Bölgesinde erkeklerin istihdam oranı 65,4 iken kadınların istihdam oranı 33,5 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2024). Sonuç olarak TRA2 Bölgesinde kadınların erkeklere göre daha düşük istihdam oranına sahip olduğu belirlenmektedir.

Tablo 3: Farklı Yaş Gruplarındaki Kadınların İşgücüne Katılım Oranı: (2004-2024, %)

	TRA2 BÖLGESİ				
Yıl	**15-24 (Kadın İşgücüne Katılımı)**	**25-34 (Kadın İşgücüne Katılımı)**	**35-54 (Kadın İşgücüne Katılımı)**	**55 Yaş ve Üzeri (Kadın**	**15 Yaş ve Üzeri Toplam (Kadın**

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

				İşgücüne Katılımı)	İşgücüne Katılımı)
2004	12	28	35,1	23,7	23,7
2005	18,4	31,9	37,8	23,6	27,9
2006	17,9	37,9	41,9	23,2	30,3
2007	17,9	38,2	48,8	27,2	32,2
2008	17,6	38,3	49,3	29,2	32,9
2009	17,3	36,4	42,9	19,1	29,2
2010	16,4	34,5	42,8	15,9	28,3
2011	18,6	36,3	47,4	22,1	31,6
2012	22,7	41,6	45,9	21,9	33,7
2013	26	45,7	52,1	28,3	38,6
2014	27,8	43,7	50,7	31,2	38,2
2015	30,2	43,5	49,2	24,8	37,1
2016	25	40,8	45,6	22,8	33,5
2017	20,8	37,8	44,9	23,5	31,9
2018	17,6	38,4	45,6	22,2	31,1
2019	16,5	39,3	43,8	21,1	30,1
2020	15,6	38	38,3	19,4	27,7
2021	17,4	45,7	43,9	19,4	31,5
2022	16,6	43,2	45,8	19,3	31,2
2023	24,6	45,5	48,9	20,5	35,3
2024	23,6	46,3	51,9	23,1	36,9

Kaynak: TÜİK 2004-2024 Verileri yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 3'te TRA2 Bölgesinde 2004-2024 dönemi farklı yaş gruplarındaki kadınların işgücüne katılım oranlarına yer verilmiştir. Tablo incelendiğinde tüm farklı yaş gruplarındaki kadınların işgücüne katılım oranlarında artış ve azalışların olduğu gözlemlenmektedir. Ancak 35-54 yaş grubundaki kadınların işgücüne katılım oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ, DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Kadınların istihdamda yer almamalarının en önemli nedeni hane içi sorumlulukların olmasıdır. Özellikle ev işleri, yaşlı ve çocuk bakımı gibi sorumlulukların daha çok kadına yüklenilmesinden dolayı ve bu durumun geleneksel rollerle de pekiştirilmesi kadınların ekonomik hayat katılımları engellenmektedir. Bundan dolayı kadınlar iktisadi ve sosyal olarak dışlanmaktadır (Görkey ve Çağlı Kaynak, 2022: 2697). Kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesi işgücüne katılımlarını arttırmaktadır. Çoğu teorik ve ampirik çalışma eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların işgücüne katılımlarının arttığını ifade etmiştir. Kadınların işgücüne katılımlarının artırılması yoksulluğun da azalmasını sağlayacaktır. TÜİK (2024) hanehalkı fertlerinin eğitim durumuna göre yoksulluk oranlarına bakıldığında kadınların eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranlarının azaldığı görülmektedir. Kadınların eğitim durumuna göre yoksulluk oranları; okuryazar olmayanlar %36,8, bir okul bitirmeyenler %34,3, lise altı eğitimliler %20,7, lise ve dengi okul mezunları %13,5 ve yükseköğretim mezunları %5 şeklindedir (TÜİK, 2024). Dolayısıyla kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesinin daha çok istihdam olanaklarına erişmesini sağlayacağı gibi yoksulluk gibi olumsuzlukların giderilmesi hızlanacaktır.

Bu bağlamda sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve büyümenin sağlanmasında önemli bir yere sahip olan kadınların işgücü veya istihdama katılımları önemlidir. Bu bağlamda bu çalışmanın temel amacı farklı yaş gruplarındaki kadınların işsizliği, istihdamı ve işgücüne katılım oranları TRA2 Bölgesinde araştırılmıştır. Çalışmada TÜİK web sitesindeki 2004-2024 dönemi veri seti kullanılarak tablolar oluşturulmuş olup ve buna yönelik yorumların yapılması için 'Betimsel Analiz' yapılmıştır. Çalışmanın temel bulgularına göre; kadınların daha çok 15-24 yaş grubunda işsizlik sorunuyla karşılaştıkları görülmüştür. Bu durum ile kadınların daha

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

çok genç işsizlik sorunuyla karşılaştığını ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte kadınların 35-54 yaş grubunda daha çok işgücü ve istihdamda yer aldıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Kadınların son yıllarda istihdama katılımları artış gösterse de erkeklere göre daha çok işsizlik ve istihdamda yer alama sorunu yaşamaktadır.

TRA2 Bölgesinde kadınların en çok 15-24 yaş grubunda işsizlik yaşamalarıyla beraber genç işsizliğin önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle 1980'li yıllardan bu yana önemli bir sorun olarak yer alan genç işsizlik olgusu hem gelişmekte olan ülkelerde hem az gelişmiş ülkelerde önemli ekonomik ve sosyal sorunlara neden olan sonuçlar doğurmaktadır. Ekonomide istikrarsızlığa neden olan genç işsizliğin sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve büyümenin sağlanmasında ciddi bir engel olarak yer almaktadır. Bu çalışma ile bölgesel kalkınmanın önemine vurgu yapılarak özellikle genç kadınlarda yaşanan yoğun işsizliğin mevcut durumunu istatistiksel verilerden hareketle ortaya koyarak buna yönelik politikaların geliştirilmesi gerektiğini hedeflemektedir. Dolayısıyla TRA2 Bölgesinde genç kadın işsizliğin ortaya çıkmasında etkili olan makro ve mikro nedenlerin ortadan kaldırılması için birtakım öneriler sunulmuştur.

1-TRA2 Bölgesinde kadınlara yönelik eğitim politikalarının yaygınlaştırılması kadınların nitelikli işlerde çalışmasına katkı sağlayacaktır.

2-TRA2 Bölgesinde İŞKUR aracılığıyla kadınlara yönelik mesleki kursların yaygınlaştırılması genç işsizliğin önlenmesinde önemli bir etken olacaktır.

3- Kadın girişimciliğinin desteklenmesi kadınların aile iş yaşamındaki dengenin kurulması için esnekliklerin sağlanması gerekir.

4-TRA2 Bölgesinde Ne eğitimde ne de istihdamda olan genç kadın sayısının tespit edilip işgücüne dahil edilmesi için politikalar geliştirilmedir. Bunun sonucunda kadınların sosyal dışlanma riski ile karşılaşmasının önüne geçilecektir.

5-Özellikle bölgesel kalkınmadaki dengesizliklerin giderilmesinde kadınları istihdama yoğun katılımı büyük önem arz edecektir.

Sonuç olarak genç kadın işsizliğinin ortadan kaldırılarak kadınların daha çok istihdam ve işgücünde katılımlarının sağlanması ile göç, yoksulluk, sosyal dışlanma, NEET, bölgesel dengesizlik, aile içi sorunlar gibi olumsuzlukların giderilmesinde büyük önem arz edecektir.

KAYNAKÇA

Akgeyik, T. (2017). Türkiye'de Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımını Etkileyen Faktörler: TÜİK Verileri Üzerine Bir Analiz. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi(70), 31-53.

Apaydın, F. (2018). Türkiye'de İşsizliğin Karakteristiklerinin Karşılaştırmalı Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(30), 159-200.

Aşkın, E. Ö. (2015). Kadınların İşgücü Piyasasındaki Konumlarını Etkileyen Faktörler. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 10(1), 43-66.

Bal-Domańska, B. (2022). The impact of macroeconomic and structural factors on the unemployment of young women and men. Economic Change and Restructuring, 55(2), 1141-1172.

Çemrek, F., ve Şeker, T. (2020). Türkiye'de Kadın İşsizlik Oranlarının Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri İle İncelenmesi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi117-132.

Çiçen, Y. B. (2020). Global Krizde Türkiye'de Cinsiyet ve Eğitim Düzeyine Göre İşsizlik Histerisi: Fourier Durağanlık Analizinden Kanıtlar. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(Ek), 110-120. https://doi.org/10.36362/gumus.835348

Eren, M. V. (2020). Cinsiyet Eşit(siz)liğinde Genç Kadın İşsizliği İle Kalkınma Arasındaki İlişki: Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 15(59), 598-614. https://doi.org/10.19168/jyasar.702505

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Ergül, M. (2024). Türkiye'de Cinsiyete Göre İşsizlik Histerisinin Geleneksel ve Fourier Testlerle Analizi. Bulletin of Economic Theory and Analysis, 9(1), 329-346. https://doi.org/10.25229/beta.1414454

Eştürk, Ö. (2024). TRA2 Bölgesi'nde (Kars, Ardahan, Ağrı Ve Iğdır) İşgücünün Analizi Ve Türkiye İşgücü Piyasaları İle Karşılaştırılması. The Journal of Academic Social Science, 62(62), 177-189.

Görkey, S. ve Çağlı Kaynak, E. (2022).Türkiye'de Genç Yetişkin Kadınların İşgücü Durumuna Yönelik Bir İnceleme, Çalışma ve Toplum, C.4, S.75. s. 2687-2734

Günsoy, G., ve Özsoy, C. (2012). Türkiye'de Kadın İşgücü, Eğitim ve Büyüme İlişkisinin VAR Analizi. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar(568).

Kutluay Şahin, D. (2022). Kadın İstihdamının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ampirik Bir Analiz. Uluslararası Ekonomi Ve Yenilik Dergisi, 8(2), 277-288. https://doi.org/10.20979/ueyd.1135131

Küçükbay, F., ve Kocabaş, İ. Ü. (2023). Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılım Oranını Etkileyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 12(32), 29-51. https://doi.org/10.31199/hakisderg.1202393

Mfubu, A., ve Philomene, N. (2024). The factors determining female unemployment in South Arica: Evidence from the 2021 labour force survey.

Şak, N. (2021). Türkiye'de işsizlik histerisi: Kadın ve erkek işsizliğine bir bakış. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 467-477. https://doi.org/10.25287/ohuiibf.714090

Tansel, A., ve Taşçi, H. M. (2004). Determinants of unemployment duration for men and women in Turkey (No. 1258). IZA Discussion Papers.

Telli Üçler, Y., Yıldırım, M., Akcan, A. T., ve Karadağ Ak, Ö. (2023). Türkiye'de Genç Kadın Ve Genç Erkeklerin İşsizlik Histerisi.Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty, 10(2), 1071-1082. https://doi.org/10.30798/makuiibf.1100513

TÜİK.(2024). https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do# (Erişim Tarihi: 11.09.2025).

TÜİK.(2024).https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do (11.09.2025).

TÜİK.(2024).https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle_kad%C4%B1n2024.pdf (Erişim Tarihi: 17.09.2025).

Türlüoğlu, E. (2018). Kadın İstihdam Ve Büyüme İlişkisi: Var Modeli Analizi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(9), 59-68.

Yousefy, A., ve Baratali, M. (2011). Women, employment and higher education schoolings. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 15, 3861-3869.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

NÖROGASTRONOMİ VE SAĞLIK: DUYUSAL ALGININ KLİNİK VE BESLENME BİLİMLERİNE YANSIMALARI

Esra Merve Öztürk
İstanbul Aydın Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları (Yüksek Lisans)
E-posta: esramerve.ozturk@gmail.com • ORCID: –0009-0004-8890-3673

Dr. Öğr. Üyesi Zehra YARDI
İstanbul Aydın Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları
E-posta: zehrayardi@aydin.edu.tr • ORCID: 0000-0002-8328-973X

ÖZET

Nörogastronomi, tat ve lezzet algısının yalnızca damak tadı ile sınırlı olmadığını; koku, görsel unsurlar, işitsel uyaranlar, doku ve sıcaklık gibi çoklu duyusal girdilerin beyinde bütünleşmesiyle ortaya çıkan karmaşık bir süreç olduğunu ortaya koyan disiplinler arası bir bilim alanıdır. Bu derleme çalışmanın amacı, mevcut akademik literatürü inceleyerek nörogastronominin sağlık alanındaki rolünü ve potansiyel uygulama alanlarını değerlendirmektir. Bulgular, nörogastronominin özellikle obeziteyle mücadelede, sağlıklı beslenme davranışlarının geliştirilmesinde ve klinik tedavi süreçlerinde kullanılabilecek yenilikçi bir yaklaşım sunduğunu göstermektedir. Araştırmalar, sağlıklı yiyeceklerin görsel estetik, koku ve dokusal uyaranlarla daha cazip hale getirildiğinde tüketim oranlarının arttığını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, Parkinson, Alzheimer ve kanser gibi hastalıklarla birlikte görülen tat ve koku bozukluklarının yönetiminde nörogastronominin terapötik bir potansiyel taşıdığı vurgulanmaktadır. Son yıllarda yapılan bibliyometrik incelemeler, 2020 sonrası dönemde bu alana yönelik akademik ilginin belirgin biçimde arttığını göstermektedir. Bununla birlikte, literatürün önemli bir bölümünün kavramsal düzeyde kaldığı, deneysel ve klinik çalışmaların sayısının sınırlı olduğu da dikkat çekmektedir. Gelecekte yapılacak araştırmaların multidisipliner işbirlikleri çerçevesinde tasarlanması, farklı yaş grupları ve kültürel bağlamlarda duyusal protokollerin test edilmesi ve klinik deneylerin artırılması önerilmektedir. Böylece nörogastronominin hem akademik hem de pratik düzeyde sağlık bilimlerine katkı sağlayabilecek güçlü bir vizyon sunduğu öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nörogastronomi; Sağlık; Obezite; Duyusal Algı; Klinik Beslenme

1. GİRİŞ

Beslenme yalnızca biyolojik bir gereksinim değil; psikolojik, kültürel ve duyusal bileşenlerin etkileşimiyle şekillenen çok boyutlu bir davranıştır. Tat ve koku başta olmak üzere görsel ve işitsel ipuçları ile doku ve sıcaklık gibi uyarılar, beyinde bütünleşerek lezzet deneyimini oluşturur. Nörogastronomi, bu çoklu-duyusal süreci nörobilimsel açıdan açıklamaya çalışan ve yiyecek tercihlerinin nasıl biçimlendiğini araştıran disiplinlerarası bir alandır (Yılmaz, Akay ve Er, 2021).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Son yıllarda yapılan çalışmalar, nörogastronominin özellikle iki ana eksende öne çıktığını göstermektedir: (i) duyusal ipuçları aracılığıyla sağlıklı yiyecekleri daha cazip hale getiren davranışsal müdahaleler ve (ii) tat-koku bozuklukları gibi klinik durumlarda beslenme deneyimini iyileştiren uygulamalar. Bunun yanı sıra, yiyeceklerin renkleri ve sunum estetiğinin tercihler üzerinde kültürler arası farklı etkiler yarattığı da vurgulanmaktadır (Çelik ve Evren, 2024).

Bu derleme çalışmanın amacı, nörogastronominin sağlık bağlamındaki rolünü incelemek, mevcut araştırmaları bütüncül biçimde değerlendirmek ve alandaki potansiyel uygulama alanlarına dikkat çekmektir.

2. NÖROGASTRONOMİ: KURAMSAL TEMELLER

2.1. Nörogastronomi Kavramı

Nörogastronomi, bireylerin yeme deneyimlerini yalnızca biyolojik süreçler üzerinden değil, aynı zamanda psikolojik, kültürel ve sosyal faktörler çerçevesinde değerlendiren disiplinlerarası bir alandır. Shepherd'ın öncülüğünde kavramsallaştırılan bu yaklaşım, tat ve koku duyularının beyinde nasıl işlendiğini ve bu algının yeme davranışlarına nasıl yön verdiğini incelemektedir. Yalnızca kimyasal uyarıcıların değil, aynı zamanda bireyin hafızası, kültürel geçmişi ve duygusal durumunun da tat algısını biçimlendirdiği vurgulanmaktadır (Yılmaz, Akay ve Er, 2021). Dolayısıyla nörogastronomi, yemek tüketiminin duyusal boyutunu anlamakla kalmayıp, gastronomi eğitimi, ürün geliştirme ve beslenme davranışlarının düzenlenmesi açısından da yenilikçi bir çerçeve sunmaktadır

.2.2. Tat, Koku ve Beyin İlişkisi

Tat ve koku duyuları, lezzet algısının temel bileşenlerini oluşturmakta olup, beyinde insular korteks ve orbitofrontal korteks bölgelerinde işlenerek bütüncül bir duyusal deneyime dönüşmektedir. Bu süreç yalnızca pasif bir algılama mekanizması değildir; dopaminerjik sistemlerle olan etkileşimler, motivasyon, ödül mekanizması ve yiyecek tercihleri üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Nitekim yoğun aromatik özelliklere sahip gıdalar, beynin ödül merkezlerinde daha güçlü aktivasyon oluşturarak tüketim isteğini artırabilmektedir. Buna karşın tat ve koku kayıpları, özellikle yaşlanma sürecinde ve çeşitli kronik hastalıklarla birlikte beslenme isteğini azaltmakta, bu durumda yetersiz beslenmeye bağlı sağlık sorunlarını tetikleyebilmektedir. Buna bağlı olarak nörogastronomi, tat ve koku duyularının nörolojik süreçlerle ilişkisini açıklayarak hem klinik araştırmalar hem de gastronomik uygulamalar açısından önemli katkılar sağlayabilecek disiplinlerarası bir yaklaşım sunmaktadır.

2.3. Duyusal Algıların Yeme Davranışına Etkisi

Yemek deneyimi, yalnızca tat alma duyusunun sınırlarıyla açıklanabilecek bir olgu değildir; görsel, kokusal, işitsel ve dokunsal uyaranların bütüncül etkisi, bireylerin yeme davranışlarını ve beslenme tercihlerinin oluşumunu derinlemesine etkilemektedir. Literatürdeki bulgular, estetik açıdan zenginleştirilmiş ve renk uyumu gözetilmiş sunumların tüketim davranışını artırdığını; kokusal uyaranların iştahı tetiklediğini; dokunsal deneyimlerin ise –örneğin kullanılan yemek takımlarının formu veya yiyeceğin dokusal özellikleri gibi etkenlerin– damak

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

zevki üzerinde belirleyici rol oynadığı bilinmektedir. Bu çerçevede, sağlıklı yiyeceklerin yalnızca besin değerleriyle değil, aynı zamanda duyusal cazibeleriyle de desteklenmesi, toplumun bu ürünlere yönelik ilgisini artırmakta ve sağlıklı beslenme alışkanlıklarının yaygınlaştırılmasına katkı sağlamaktadır. Nörogastronomi, duyusal algıların yönlendirici gücünü merkeze alarak gastronomi disiplinine yenilikçi bir vizyon kazandırmakta; bireylerin beslenme alışkanlıklarının iyileştirilmesinde, akademik çalışmaların yanı sıra sektörel uygulamalarda da güçlü bir potansiyel sunmaktadır. Bu bakış açısıyla nörogastronomi, yalnızca bilimsel araştırmalar için değil, aynı zamanda toplum sağlığına yönelik stratejik yaklaşımlar için de geleceğe yön veren bir alan olarak değerlendirilmektedir.

3. NÖROGASTRONOMİNİN SAĞLIKLA İLİŞKİSİ

3.1. Beslenme ve Sinir Sistemi Etkileşimi

Beslenme, yalnızca organizmanın temel fizyolojik gereksinimlerini karşılamaya yönelik bir süreç olarak değerlendirilmemelidir; aynı zamanda beynin ödül mekanizmalarıyla doğrudan ilişkili, kompleks bir nörobiyolojik deneyimdir. Yiyeceklerin sahip olduğu duyusal nitelikler, dopaminerjik sinir yollarını aktive ederek bireylerde haz, motivasyon ve doyum duygularını pekiştirmektedir. Bu etkileşim, bireylerin yeme davranışlarını yönlendirmekle kalmamakta; aynı zamanda sağlıklı veya sağlıksız yiyecek tercihlerinin oluşumuna da doğrudan katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla nörogastronomi, beslenme süreçleri ile sinir sistemi arasındaki çift yönlü dinamiği açıklayan disiplinlerarası bir perspektif sunmakta; bireylerin beslenme alışkanlıklarını anlamada, sağlıklı yaşam biçimlerini teşvik etmede ve toplumsal sağlık stratejilerinin geliştirilmesinde kritik bir rol üstlenmektedir (Uysal, 2022; Aslan, 2024).

3.2. Yeme Davranışları, Obezite ve Duyusal Uyarılar

Obezite, modern toplumlarda prevalansı hızla artan ve bireysel sağlık kadar toplumsal refahı da tehdit eden en önemli halk sağlığı sorunlarından biridir. Araştırmalar, obez bireylerin yüksek yağ ve şeker içeriğine sahip yiyecekler karşısında daha yoğun ödül tepkileri verdiklerini; buna karşılık düşük kalorili ve besleyici gıdaların beyin tarafından daha az cazip kılındığını göstermektedir (Yokum et al., 2023; Seabrook et al., 2020; Pimpini et al., 2022).Bu bulgular, obezite ile mücadelede yalnızca besin değerine odaklanmanın yeterli olmadığını; sağlıklı yiyeceklerin duyusal cazibelerinin artırılmasının da kritik bir gereklilik olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, sebze ve meyve temelli gıdaların renk, koku, doku ve sunum açısından daha çekici hale getirilmesi, bireylerin bu ürünlere yönelik motivasyonunu güçlendirebilir. Bu perspektif, nörogastronominin obeziteyle mücadelede yalnızca teorik bir alan değil, aynı zamanda uygulamaya dönük yenilikçi bir çözüm aracı olduğunu da ortaya koymaktadır.

3.3. Nörogastronominin Klinik Kullanım Alanları

Klinik uygulamalar açısından nörogastronomi, tat ve koku duyularında kayıp yaşayan bireylerin beslenme davranışlarını yeniden şekillendirmeye yönelik yenilikçi ve bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Parkinson ve Alzheimer gibi nörodejeneratif hastalıkların yanı sıra, kanser tedavisi sürecinde sıkça görülen tat ve koku bozuklukları, beslenme kalitesini olumsuz etkileyerek hem iyileşme sürecini hem de hastaların yaşam doyumunu zedelemektedir (Webber et al., 2023; Rosati et al., 2024; Clinical Nutrition ESPEN, 2021; van den Brink et al., 2024).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Bu doğrultuda nörogastronomik yöntemler, yiyeceklerin tat ve aroma profillerinin yeniden tasarlanması, görsel sunumların güçlendirilmesi ve çoklu duyusal deneyimlerin bütünleştirilmesi aracılığıyla klinik beslenme protokollerine entegre edilebilmektedir. Böylece yalnızca iştahın artırılması değil, aynı zamanda beslenme çeşitliliğinin korunması ve bireylerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi de mümkün hale gelmektedir. Bu yönüyle nörogastronomi, beslenme terapisi ve klinik rehabilitasyon arasında köprü kuran güçlü bir disiplin olarak öne çıkmaktadır.

4. NÖROGASTRONOMİ VE SAĞLIK ALANINDAKI BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Son yıllarda giderek artan bir akademik ilgi gören nörogastronomi, tat, koku, görsel, işitsel ve dokunsal duyuların beyin tarafından bütünleştirilerek lezzet algısını oluşturduğu çoklu duyusal bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Akay, Yılmaz & Er, 2021). Bu alandaki çalışmalar, nörogastronominin yalnızca teorik bir çerçeve sunmakla kalmadığını; aynı zamanda beslenme davranışlarının yönlendirilmesi, duyusal eğitim, hastalıklarda tedaviye destek ve gıda tercihlerinin şekillendirilmesi gibi uygulamalı alanlara da katkı sunduğunu göstermektedir.

Yılmaz, Akay ve Er (2021) ile Akay, Yılmaz & Er (2021), nörogastronomiyi kavramsal bir temel üzerine inşa etmiş, tat ve lezzet algısının beyindeki bütünsel işlemleme süreçleriyle oluştuğunu ortaya koymuştur. Tat, koku, görsel ve işitsel uyaranların beyin düzeyindeki etkileşimiyle oluşan bu deneyimin, sağlıklı beslenme davranışlarının teşvikinde stratejik olarak değerlendirilebileceği ifade edilmiştir.

Benzer şekilde, Erbil (2024) çalışmasında yeme davranışının yalnızca homeostatik (biyolojik) değil, aynı zamanda hedonik (haz temelli) motivasyonlarla şekillendiğini ortaya koymuş; nörogastronominin özellikle duygusal yeme eğilimlerini azaltıcı etkileriyle davranışsal müdahalelerde etkili olabileceğini vurgulamıştır.

Kayışkıran ve Emiroğlu (2024) ile Çelik ve Evren (2024), duyusal uyaranların (özellikle görsellik ve koku) tüketici tercihlerindeki belirleyiciliğini ele almıştır. Görsel ve kokusal ipuçlarının sağlıklı besinleri daha çekici hale getirdiği saptanmış; kültürler arası farklılıklara dikkat çeken çalışmalar, duyusal stratejilerin kültüre duyarlı şekilde uygulanmasının önemini ortaya koymuştur.

Şahan (2022), disiplinin gelişimini nitel belge analizi yöntemiyle değerlendirerek nörogastronominin yalnızca teorik değil, aynı zamanda pratik ve terapötik bir değer taşıdığını göstermiştir. Tat ve koku duyularının özellikle obeziteyle mücadele, kanser hastalarında yaşam kalitesinin artırılması ve rehabilitasyon süreçleri gibi alanlarda kullanılabileceği belirtilmiştir.

Yılmaz (2025), bibliyometrik bir yaklaşımla 2006–2024 yılları arasındaki çalışmaları inceleyerek alanda özellikle 2020 sonrasında belirgin bir akademik ivme yaşandığını ortaya koymuştur. Disiplinler arası işbirliklerinin artması ve araştırma temalarının çeşitlenmesi, nörogastronominin gelişen bir araştırma sahası olduğuna işaret etmektedir.

Bu bulgular, Süzer ve Aydın Ceylan (2025) çalışmasıyla da desteklenmiştir. Akademisyen görüşlerine dayalı olarak yürütülen araştırma, nörogastronominin özellikle sağlık bilimleriyle

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

entegrasyon potansiyeline sahip olduğunu, gelecekte klinik araştırmalarla desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Erçetin ve Güneş (2022), nörogastronominin nörofizyolojik temellerini ele alarak, duyusal bütünleşmenin yalnızca algısal değil, aynı zamanda bilişsel süreçlerle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, disiplinin yalnızca dışsal duyusal uyarıcılara değil, beynin içsel işlemleme yapısına da odaklanması gerektiğini göstermektedir.

Uçuk (2023), literatürü içerik analiziyle değerlendirerek en sık tekrar eden temaların "duyusal farkındalık, eğitim, sağlık ve davranış" olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışma, özellikle alanın eğitim boyutuna katkı sağlaması bakımından önemlidir.

Murat (2023), renk, doku ve sunum biçimlerinin lezzet algısı üzerindeki etkilerini tartışarak nörogastronominin hem akademik hem de gıda sektöründe yenilikçi bir yaklaşım sunduğunu savunmuştur. Bu yaklaşım, gıda tasarımı ve gastronomik sunumun duyusal etkisini artırma potansiyeline sahiptir.

Hastaoğlu (2024), nörogastronominin uygulamalı gastronomi eğitiminde nasıl kullanılabileceğini araştırmış ve öğrencilerin duyusal farkındalıklarının geliştirilmesinin klinik uygulamalara yansıyabileceğini belirtmiştir.

Clinical Nutrition ESPEN (2021) ve Rosati et al. (2024), kanser hastalarında tat ve koku bozukluklarının tedavi süreçlerine etkisini nörogastronomi bağlamında incelemiş; çevresel duyusal faktörlerin düzenlenmesinin beslenme isteğini artırabileceğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, alanın destekleyici tedavi uygulamalarında kullanılabileceğini göstermektedir.

Seabrook et al. (2020) çalışmasında ise orbitofrontal korteksin gıda ödül sistemi üzerindeki rolü incelenmiş; bu bölgenin aşırı aktivasyonunun obeziteyle ilişkili olabileceği vurgulanarak, nörogastronominin nörobilim temelli müdahale potansiyeline dikkat çekilmiştir.

Aslan (2024), yaşlı bireylerde malnütrisyon ve sarkopeni gibi risklerin, nörogastronomi temelli duyusal iyileştirmelerle azaltılabileceğini öne sürmüş; özellikle tat ve koku duyularının korunmasının yeterli besin alımında önemli olduğunu ifade etmiştir.

Zenodo (2024) tarafından hazırlanan rapor ise, alanın genel yönelimlerini ortaya koyarak deneysel çalışmaların sayıca az, kavramsal yayınların ise yoğun olduğunu belirtmiş; gelecekte yapılacak klinik ve nedensel araştırmaların nörogastronomiyi daha da güçlendireceğini ifade etmiştir.İncelenen çalışmalar, nörogastronomi alanının hızla geliştiğini ortaya koymakla birlikte, önemli sınırlılıklara da işaret etmektedir. Öncelikle, mevcut araştırmaların büyük bir bölümü kavramsal ve teorik düzeyde kalmakta; deneysel ya da klinik uygulamalara dayalı bulgular oldukça sınırlı kalmaktadır. Bibliyometrik incelemeler ve alan değerlendirmeleri (Yılmaz, 2025; Süzer ve Aydın Ceylan, 2025), özellikle 2020 sonrasında akademik ilginin belirgin biçimde arttığını göstermekte, ancak bu artışın daha çok kavramsal tartışmalar düzeyinde yoğunlaştığını vurgulamaktadır. Bununla birlikte, kültürler arası duyusal farklılıkların mekanizmalarını açıklayan nedensel tasarımların nadir olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle görsel ve kokusal uyaranların sağlıklı besin tercihlerine etkisini ele alan çalışmalar (Kayışkıran ve Emiroğlu, 2024; Çelik ve Evren, 2024), duyusal protokollerin pratik katkısını ortaya koymakla birlikte, bu etkilerin farklı yaş grupları, sosyoekonomik düzeyler ve

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

kültürel bağlamlarda test edilmesine ihtiyaç vardır. Bu durum, gelecekte yapılacak araştırmaların daha geniş örneklemler, disiplinler arası yaklaşımlar ve klinik düzeyde kontrollü müdahalelerle desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

5. TARTIŞMA

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, nörogastronominin hem davranışsal beslenme müdahalelerinde hem de klinik beslenmede uygulanabilir güçlü bir çerçeve sunduğunu göstermektedir. Çoklu-duyusal bütünleşmeye dayalı lezzet modelinin (Yılmaz, Akay ve Er, 2021), memnuniyet temelli güdülenme yaklaşımlarıyla (Erbil, 2024) birleşmesi, sağlıklı besinlerin çekiciliğini artırmaya yönelik tasarımların teorik temelini güçlendirmektedir. Bu durum, bireylerin besin tercihlerini yalnızca biyolojik gereksinimlere dayalı değil, aynı zamanda duyusal doyum ve memnuniyet üzerinden şekillendiren bütüncül bir perspektifin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca estetik sunum, renk uyumu ve kültürler arası farklılıkların besin tercihleri üzerindeki etkilerini ortaya koyan çalışmalar (Çelik ve Evren, 2024), nörogastronominin hem akademik hem de sektörel uygulamalarda dikkate alınması gereken çok boyutlu bir yaklaşım olduğunu teyit etmektedir.

Bununla birlikte, alanın kanıta dayalı ilerleyebilmesi için önemli araştırma boşluklarının bulunduğu görülmektedir. Özellikle duyusal düzenlemelerin bilişsel ve duygusal aracı mekanizmalarını inceleyen deneysel çalışmaların azlığı, literatürdeki en temel sınırlılık olarak öne çıkmaktadır. Tat ve koku kaybı yaşayan bireylerde, obezite gibi yaygın halk sağlığı sorunlarında ve nörodejeneratif hastalıkların beslenme üzerindeki etkilerinde nörogastronomik müdahalelerin test edilmesi, gelecekteki araştırmalar için kritik bir gerekliliktir. Bu eksiklik hem bibliyometrik analizlerde (Yılmaz, 2025) hem de alan değerlendirmelerinde (Süzer ve Aydın Ceylan, 2025) açık biçimde vurgulanmaktadır. Dolayısıyla nörogastronomi, disiplinler arası işbirliğiyle geliştirilecek klinik protokoller ve kültürler arası karşılaştırmalı çalışmalar aracılığıyla daha güçlü ve uygulanabilir bir bilimsel zemin kazanabilecektir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, nörogastronominin sağlık alanında giderek artan önemini ve çok boyutlu uygulama potansiyelini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, çoklu duyusal uyarıcıların yalnızca lezzet algısını şekillendirmekle kalmadığını, aynı zamanda bireylerin besin tercihlerine ve yeme davranışlarına doğrudan yön verdiğini göstermektedir. Özellikle görsel estetik, renk düzenlemeleri, kokusal ipuçları ve sunum tasarımı gibi stratejilerin, sağlıklı besinlerin daha cazip hale getirilmesinde önemli katkılar sunabileceği anlaşılmaktadır. Bunun yanında, tat ve koku bozuklukları yaşayan bireylerde nörogastronomik yaklaşımlar, beslenme deneyimini destekleyen ve yaşam kalitesini artıran terapötik bir çerçeve sağlayabilir.

Bununla birlikte, alanın gelişimini sürdürülebilir kılmak için gelecekteki araştırmalarda bazı önceliklere ihtiyaç vardır. İlk olarak, nörogastronomik yaklaşımların etkinliğini test edecek klinik deneylerin artırılması önemlidir. İkinci olarak, sağlıklı beslenme davranışlarını teşvik etmeye yönelik kültüre duyarlı duyusal protokollerin geliştirilmesi ve farklı yaş grupları ile sosyoekonomik kesimlerde sınanması gerekmektedir. Son olarak, disiplinin nörobilim, beslenme, psikoloji, gastronomi ve sağlık bilimleri gibi alanlarla kesişimini güçlendirecek multidisipliner işbirliklerine dayalı uygulama araştırmalarına öncelik verilmelidir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Genel olarak, nörogastronomi hem akademik literatürde hem de sağlık uygulamalarında geleceğe yön verebilecek yenilikçi bir alan olarak öne çıkmaktadır. Doğru metodolojik yaklaşımlarla desteklendiğinde, sağlıklı beslenme davranışlarının yaygınlaştırılması, klinik beslenme tedavilerinin zenginleştirilmesi ve toplum sağlığının güçlendirilmesine katkı sağlayabilecek stratejik bir potansiyele sahiptir.

7. KAYNAKÇA

Akay, E., Yılmaz, İ., & Er, A. (2021). Nörogastronomi. Aydın Gastronomy, 5(2), 143–156.

Aslan, M. N. (2024). Yaşlılarda sarkopeni ve malnütrisyon (derleme). Selçuk Sağlık Dergisi, 5(1).

Çelik, E., & Evren, S. (2024). Renklerin yemek tercihleri ve algıları üzerindeki etkisi: Türk ve Alman kültürleri karşılaştırması. GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences, 7(2), 367–393.

Erbil, K. (2024). Nörogastronomi ve yeme-içme tercihleri arasındaki ilişki. Artuklu Tourism Studies, (1), 54–67.

Erçetin, H. K. (2022). Nörogastronomi ve besin algısındaki güncel değişimler. Journal of Tourism and Gastronomy Studies,

Kayışkıran, A., & Emiroğlu, E. (2024). Nörogastronomi ve sağlıklı besin seçimini geliştirme üzerindeki rolü. Toros University Journal of Food Nutrition and Gastronomy, 3(1), 57–68.

Pimpini, L., et al. (2022). Neural representations of food reward value in obesity. Appetite / Physiology & Behavior.

Rosati, D., et al. (2024). Taste and smell alterations (TSAs) in cancer patients. Cancers,

Şahan, M. (2022). A discipline examining the role of senses in flavor perception: Neurogastronomy. Journal of Tourism Research Institute, 3(2), 159–166.

Seabrook, L. T., et al. (2020). The orbitofrontal cortex, food intake and obesity. Journal of Psychiatry & Neuroscience, 45(6), 409–426.

Şengül, A. (2023). Nörogastronominin duyular ve lezzet ile ilişkisi. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi.

Süzer, Ö., & Ceylan, G. A. (2025). Nörogastronominin mevcut durumu ve geleceği: Akademisyenler özelinde bir değerlendirme. Uluslararası Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 9(1), 80–87.

Uysal, G. E. (2022). COVID-19 pandemisi sürecinde yaşlılarda beslenme. Biruni Üniversitesi Açık Erişim.

Webber, T. B., et al. (2023). Taste and smell disorders in cancer treatment. Cancers, 15(2), 415.

Yılmaz, M. (2025). Development of food flavor perception in gastronomy: A bibliometric study on neurogastronomy. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 8(1), 180–200.

Yokum, S., et al. (2023). Relation of overweight/obesity to reward region response to palatable food cues. Nutrients, 15(11), 2558.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

OSMANLI TAŞRASINDA MİMARİ PROJE UYGULAMALARININ 1898 BALIKESİR ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN BİR OKUMASI

Doç. Dr. Mehmet MUTLU
Karabük Üniversitesi, mehmetmutlu@karabuk.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-7351-0138

ÖZET

Bu çalışma, 29 Ocak 1898 tarihinde meydana gelen ve Balıkesir'de büyük yıkıma yol açan deprem sonrasında Osmanlı taşrasında yürütülen mimari proje uygulamalarını incelemektedir. Depremden hemen sonra başlatılan yeniden inşa faaliyetleri kapsamında, Hüdâvendigâr Vilayeti Nâfi'a Mühendisi Ahmed Fevzi Bey tarafından hazırlanan Zağanos Mehmed Paşa Türbesi, Zağanos Mehmed Paşa Mektebi ve Hacı Kaya Camii projeleri değerlendirilmiştir. 23 Mart 1898 tarihli bu projeler, Osmanlı taşrasında afet sonrası mimari müdahalelerin teknik, idari ve estetik yönlerini belgeleyen özgün örneklerdir. Çalışma, söz konusu projelerin çizim dili, ölçek kullanımı, anlatım teknikleri ve kimlik unsurları üzerinden dönemin mühendislik ve temsil anlayışını irdelemektedir. Bulgular, geç Osmanlı döneminde taşra düzeyinde mimari üretimin belirli bir standartlaşma sürecine girdiğini, mühendislik temelli proje üretiminin kurumsal bir kimlik kazandığını göstermektedir. Ayrıca projeler, taşra ölçeğinde modern mimari temsilin yaygınlaşması ve afet sonrası imar faaliyetlerinde merkezi idarenin teknik rolünün güçlenmesi bakımından da önemli veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı taşrası, mimari proje, Balıkesir depremi, Ahmed Fevzi Bey, 19. yüzyıl sonu mimarlığı

1. GİRİŞ

Türkiye, jeolojik yapısı itibarıyla dünyanın en etkin deprem kuşaklarından biri üzerinde yer almakta olup, tarih boyunca birçok yıkıcı sarsıntıya maruz kalmıştır. Depremler, yalnızca can ve mal kayıplarına yol açmakla kalmamış, aynı zamanda ülkemizin tarihî ve kültürel mirasında da derin izler bırakmıştır. Özellikle taşra kentlerinde yer alan geleneksel sivil mimarlık örnekleri, dini yapılar ve kamu binaları, depremlerin ardından ağır hasar görmüş; kimi zaman yeniden inşa edilmek, kimi zaman da onarımlarla ayakta tutulmak durumunda kalmıştır. Bu tür afetlerin ardından yürütülen imar ve onarım faaliyetleri, dönemin teknik, idari ve estetik yaklaşımlarını belgelemeleri açısından da büyük önem taşımaktadır.

Balıkesir ve çevresinde meydana gelen en yıkıcı depremlerden birisi, 29 Ocak 1898 tarihinde gerçekleşmiştir. Ramazan ayının ilk haftasına rastlayan ve yerel halk arasında "Koca Zelzele" olarak anılan bu deprem sonrasında, Osmanlı arşiv kayıtlarına göre, Balıkesir'de sağlam kalan yapı sayısı yalnızca 51'dir. Deprem saat 17.00 civarında meydana gelmekle beraber, öncesinde hissedilen öncü depremler nedeniyle halkın büyük kısmının dışarıda bulunması, depremin

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

şiddetine kıyasla can kaybının görece düşük olmasını sağlamıştır. Can kaybının yaklaşık 500 olarak kaydedildiği depremin büyüklüğünün 7,0 olduğu tahmin edilmektedir (Şenyurt, 2023, s. 38).

Çobanoğlu (2028) tarafından hazırlanan ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayınlanan Osmanlı Mimarisinde Plan ve Projeler isimli çalışmada yer alan Balıkesir'de bulunan ve Ahmed Fevzi Bey tarafından hazırlanan üç farklı yapıya ait üç adet proje, 23 Mart 1898 tarihinde yapılmıştır. Bu tarihten, depremin üzerinden henüz iki ay bile geçmemişken, bu büyük yıkımın yaralarını sarma faaliyetinin başlatılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Balıkesir'de büyük depremde çok büyük zarar gördüğü için yeniden inşa edilmeleri maksadıyla Ahmed Fevzi Bey tarafından hazırlanan, türbe, mektep ve cami olmak üzere üç farklı yapı grubuna ait proje çalışmaları incelenecektir. Bunlar, Zağanos Mehmed Paşa Türbesi, Zağanos Mehmed Paşa Mektebi ve Hacı Kaya Camii projeleridir (Görsel 1). Projelerin tamamının üzerinde hazırlanma tarihi olarak R. 11 Mart (1)314 (M. 23 Mart 1898) bilgisi bulunmaktadır.

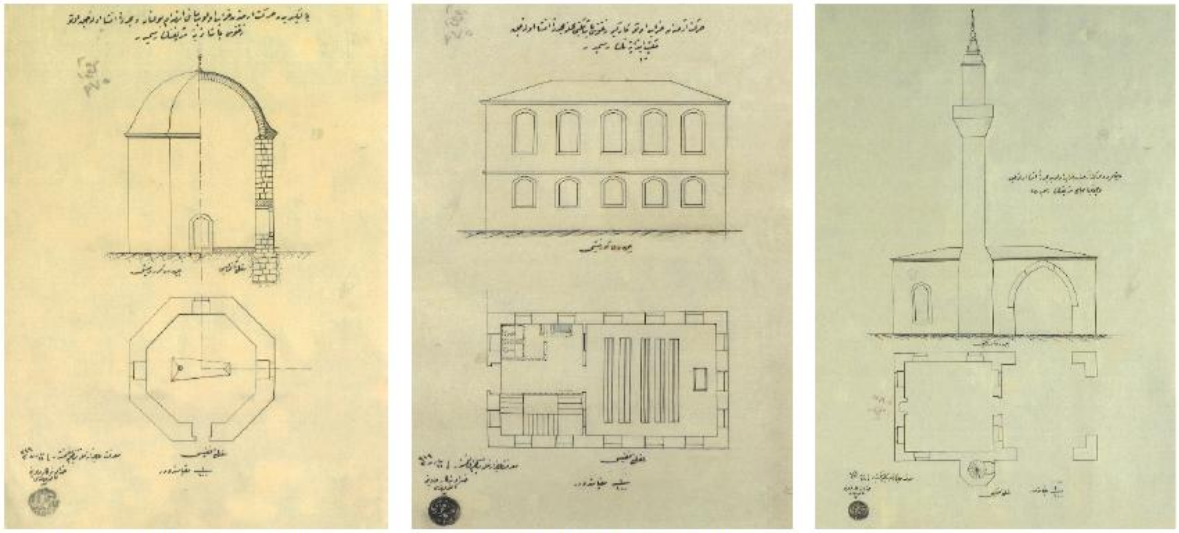

Görsel 1. 1898 Balıkesir Depreminden sonra Ahmed Fevzi Bey tarafından hazırlanan projeler (Çobanoğlu, 2018, s. 340-343).

Bildiri kapsamında incelenen projelerde müellif bilgisi olarak "Ahmed Fevzi" ismi karşımıza çıkmaktadır. Ahmed Fevzi Bey, hazırladığı projelerde unvan olarak "Hüdâvendigâr Vilayeti Nâfi'a Mühendisi" unvanını kullanmaktadır. Buradan Ahmed Fevzi Bey'in Bursa merkezli Hüdâvendigâr Vilayeti'nin bayındırlık işlerinden sorumlu mühendisi olduğu anlaşılmaktadır. Projelerinde kullandığı kazıma tekniği ile yapılmış olan mühründe "Ahmed Fevzi 1310" (احمد فوزی ۱۳۱۰) ifadesi bulunmaktadır (Görsel 2).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Görsel 2. Ahmed Fevzi Bey'in mührü (Çobanoğlu, 2018, s. 343).

Mührde bulunan bu bilgiye göre Ahmed Fevzi Bey Hüdâvendigâr Vilayeti Nâfi'a Mühendisliği görevine R. 1310 senesinde (M. 1894-95) getirilmiştir.

2. ZAĞANOS MEHMED PAŞA TÜRBESİ PROJESİ

Türbe; cami, hamam, imaret, muvakkithane, muallimhane ve bedestenden oluşan Zağanos Paşa Külliyesi'nin elemanlarından birisidir. Külliye, Balıkesir'in en büyük ve mimari yönden en mükemmel külliyesidir. Günümüzde türbenin yanına ayrı olarak dikilmiş vaziyette bulunan kitabesinde Zağanos Paşa'nın ölüm yılı olan H. 865 (M. 1461) ve türbenin yeniden inşa tarihi olan H. 1329 (M. 1911) tarihleri yer almaktadır (Sözlü, 2014, s. 25, 35). Özgün durumu bilinmeyen türbe, günümüze ulaşan biçimiyle Mutasarrıf Ömer Ali Bey tarafından yaptırılmıştır (Eren, 1994, s. 39).

Ahmed Fevzi Bey tarafından hazırlanan Zağanos Mehmed Paşa Türbesi'nin elimizde bulunan proje çalışması tek paftadan meydana gelmektedir. Paftada planın yanı sıra plan üzerinde gösterilmiş hattan çizilen kısmi kesit ve cephe çizimi bulunmaktadır. Çalışma, ölçekli bir çalışma olduğu halde (1:100), planda ve cephe/kesitte herhangi bir uzunluk ya da yükseklik bilgisi bulunmadığından, orijinal pafta büyüklüğü ile ilgili net olarak bilgi vermek mümkün değildir. Paftanın farklı kısımlarında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bilgilendirmeler mevcuttur. Paftanın üst kısmında iki satır halinde ve paftaya ortalanmış olarak iri puntolarla yazılan ifadenin metni ve transkripsiyonu şöyledir[1] (Görsel 3):

Metni

بالیکسریده حرکت ارضدن خراب اولوب مائل انهدام بولنان و مجددا انشا اولنه جق اولان
زغنوس پاشا تربه شریفنك رسمیدر

Transkripsiyonu

Balıkesir'de hareket-i arzdan harâb olup mâil-i inhidam bulunan ve müceddeden inşâ olunacak olan Zağanos Paşa Türbe-i şerifinin resmidir

Pafta üzerinde plan alt kısma, kesit/cephe ise aynı eksende bulunmak üzere üst kısma yerleştirilmiştir. Kesit/cephe çalışmasının plandan taşınarak vurgulanan ekseninin sağ tarafında kesit, sol tarafında ise cephe çizimi yapılmıştır. Kesit çiziminin altına "*Makta'-ı şakulîsi*" (مقطع شاقوليسي) ifadesi; cephe çiziminin altına da *"Cebheden görüntüsü"* (جبهه دن گورونيشي) ifadeleri yazılmak suretiyle çizimler hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Günümüzde modern proje çalışmalarında "kısmi kesit" olarak ifade edilen ve arkeolojik seramik buluntularda daha sık

[1] Proje üzerindeki özgün metinlerin transkripsiyonlarını yapan ve Osmanlı Türkçesi ile yazımını gerçekleştiren Fatma El Casim ve Rama Rai'ye; kontrol eden Doç. Dr. Bahar Sultan Qurraie'ye teşekkür ederim.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

olmak üzere mimari çalışmalarda da zaman zaman kullanılan bu teknik, dönemine göre gayet modern bir mimari anlatım tekniği olarak yorumlanabilir.

Paftanın alt kısmında türbenin planı bulunmaktadır. Planın altında iki satırlık bir bilgilendirme notu yer almaktadır. Bunlardan üstteki "*Makta'-ı ufkîsi"* (مقطع افقيسي) ifadesi olup, çizimin plan çalışması olduğunun bilgisini vermektedir. Bunun hemen altında yer alan ikinci satırda ise *"1/100 mikyasındadır"* (مقياسنده در $\frac{1}{100}$) ifadesiyle paftanın çizim ölçeği belirtilmiştir.

Paftanın sol alt kısmında proje müellifi ile ilgili bilgilendirmeler, Ahmed Fevzi Bey'in kendi ifadeleri ile yapılmıştır. 4 satır halinde yapılan açıklamanın metni ve transkripsiyonu şöyledir:

Metni	**Transkripsiyonu**
معرفت عجيزم له تنظيم قلنمشترا في ١١ مارت سنه ٣١٤	*Ma'rifet-i âcizânemle tanzim kılınmıştır | Fî 11 Mart sene 314*
خداوندگار ولايتي	*Hüdâvendigâr Vilâyeti*
نافعه مهندسي	*Nâfia Mühendisi*
بنده	*Bende*

Bu bölümde bilgilendirme olarak verilen tarihte Rumi takvim tarihlendirmesi kullanılmıştır. Burada verilen *"Fî 11 Mart sene (1)314"* tarihi, miladi takvime göre 23.03.1898 tarihini vermektedir. Bu bölümdeki bilgilendirmelerin altında da Ahmed Fevzi Bey'in mührü bulunmaktadır (Görsel 3).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

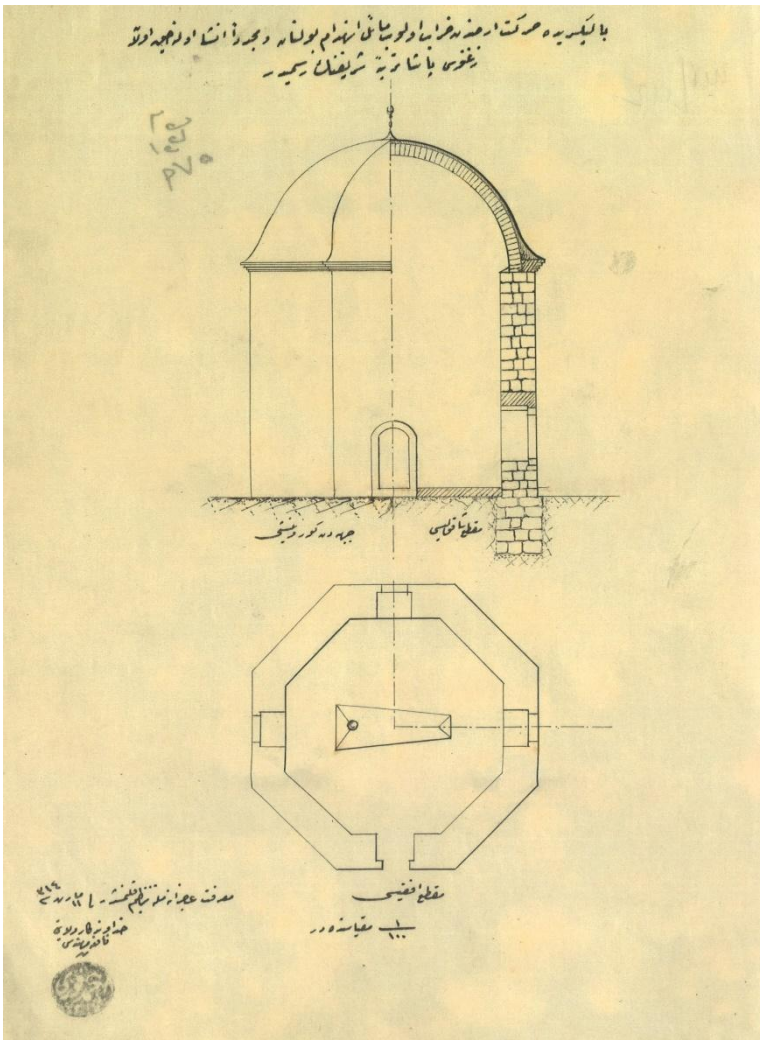

Görsel 3. Zağanos Mehmed Paşa Türbesi projesi (Çobanoğlu, 2018, s. 340).

Proje hazırlanırken, özellikle plan çiziminde oldukça sade bir dil kullanılmıştır. Tamamında aynı kalınlıktaki kalemin kullanıldığı çalışmada kapı ve pencere boşlukları net olarak ifade edilmiştir. Ayrıca kesitin alındığı yatay hat plan merkezine kadar kesit işaret çizgisiyle gösterilmiş, ortada son bulan bu hattın merkezde (orta aksta) sona erdiği bilgisi de kesit çizgisi düşey yönde devam ettirilmek suretiyle ifade edilmiştir. Türbenin içinde bulunan mezarın sandukası da baş ve ayak tarafı tereddütsüz belli olacak şekilde detaylı biçimde çizilerek gösterilmiştir (Görsel 3). Planda yön bilgisi bulunmamaktadır.

Kesit/cephe çiziminin kesit kısmında duvar ve kubbenin kesit dokusu çalışma üzerinde taranarak ifade edilmiştir. Buna göre yapının inşasında temel ve duvarlarda taş malzemenin, örtü sistemini meydana getiren kubbede ise tuğla malzemenin kullanılacağı çizim üzerinde net olarak okunabilmektedir. Kesitin sağ tarafında kesilen pencere, lentosu da dahil olmak üzere kesit üzerine işlenmiştir. Türbenin temel duvarlarının yapının duvarlarından daha kalın olduğu da kesit çiziminde gösterilmiştir. Su basman kotunun toprak kotundan bir miktar yukarıda olduğu çizimle ifade edilmişken, su basman kotunun değeri verilmemiştir. Kubbe ile örtülü üst bölümde kubbenin inşa malzemesi haricinde bir kaplama ile kaplanacağı çizilerek ifade edilmiştir. Sekizgen formlu yapının kesit çalışmasında, görünüşe giren karşı duvarla açılı duvarın birleştiği düşey çizgi gösterilmemiştir. Ayrıca giriş kapısı aksında bulunan arka

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

cephedeki pencere de mimari anlatım tekniklerinin gereği olarak çizimin kesit kısmında görünüş olarak ifade edilmesi gerekirken bu detay dikkate alınmamıştır (Görsel 3).

Kesit/cephe çiziminin cephe kısmında fazla detaya girilmemiştir. Giriş kısmında yarım olarak gösterilmesi gereken giriş kapısının tamamı görünüş olarak çizilmiştir. Kesitte de vurgulanan saçak kornişleri, cephe duvarı ile örtünün birleştiği hatta olması gerektiği gibi aktarılmıştır. Ancak cepheye yansıyan kubbe ifadesinde kubbenin parçalı olarak gösterilmesi, aynı durumun kesitteki anlatımla örtüşmemesi çalışmada yapılan anlatım tekniği hatası olarak dikkati çekmektedir (Görsel 3). Kesit/cephe çalışmasında herhangi bir yükseklik ya da genişlik bilgisi bulunmamaktadır.

Ahmed Fevzi Bey türbenin iç kısmını tek sandukalı olarak çizmişken, günümüzde bu türbede ikinci bir sanduka bulunmaktadır. Bu sandukanın, Zaganos Paşa'nın hanımı ve Oruç Gazi Bey'in kızı olan Sitti Nefise Hatun'a ait olduğu tahmin edilmektedir (Mutaf, 1996, s. 20). Ancak Ahmed Fevzi Bey tarafından dönemde yapılan projede tek sandukalı bir mezarın bulunması, buraya daha sonra başka bir defin yapılmış olma ihtimalini de akla getirmektedir.

Zağanos Paşa Türbesi'nin mimarisi, günümüzde Ahmed Fevzi Bey'in günümüze ulaşan çizimlerinden oldukça farklıdır. Burada paftada başlık olarak kullanılan "müceddeden" ifadesini irdelemekte fayda vardır. "Ceddede" (جدد) kelimesi Arapça'da, "yenilendi", "restore edildi" anlamına gelmektedir (Tüfekçioğlu, 2002, s. 114). Müceddeden (مجددا) terimi ise yapıların asli plan şemalarında değişikliğe gidildiği durumlarda kullanılmaktadır (Dündar, 2001, s. 277). "Ceddede" terimi sanat tarihi açısından değerlendirildiğinde, mutlak surette, yapı ya da yapı elemanlarının onarımını ve bazen de bütünüyle yenilenmesini belirtmek için kullanılmaktadır (Özkurt, 2006, s. 80). Ahmed Fevzi Bey'in çalışması bu bilgiler dahilinde değerlendirildiğinde yenilenen yapıda bilerek ya da bilmeyerek bazı değişikliklerin olması ihtimal dahilindedir. Türbe, Ahmed Fevzi Bey'in planlarında da gününüzdeki gibi sekizgen formludur. Ancak Ahmes Fevzi Bey'in çalışmasında plan duvarlardan meydana gelirken, günümüzdeki yapı baldeken özellik göstermekte olup, örtü, sütunlar tarafından taşınmaktadır. Örtü ise ahşap bağdadi kubbe şeklindedir. Türbe camekânlarla kapatılmıştır (Sözlü, 2014, s. 36).

Balıkesir depreminden bir süre sonra Karesi Evkâf Muhasebecisi Halid Bey ve arkadaşları tarafından yapıldığı ifade edilen bir şikâyet sonucunda Balıkesir'de Gazi Zağanos Mehmed Paşa'nın kâgir türbesinin yıkıldığı, arsasının bir kısmı yola katıldıktan sonra bir kısmına ahşaptan dar bir türbe inşa edildiği ifade edilmektedir (Şenyurt, 2023, s. 241). Bu yazışmalarla beraber dosyaya eklenerek arşiv kayıtlarına geçen bir fotoğraf, türbenin depremden sonraki durumunu göstermesi açısından önemlidir (Görsel 4). Buna göre türbenin depremden sonraki mimari yapısı ile bugünkü yapısı birbirine uyumludur. Ancak deprem öncesi durumuyla ilgili net bilgi bulunmamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Türbenin 20 yy. başındaki durumu
(Şenyurt, 2023, s. 242)

Türbenin günümüzdeki durumu
(Url-1)

Görsel 4. Zağanos Paşa Türbesi'nin günümüzdeki durumu

3. ZAĞANOS MEHMED PAŞA MEKTEBİ PROJESİ

Ahmed Fevzi Bey tarafından 1898 Balıkesir depreminden sonra hazırlanan Zağanos Mehmed Paşa Mektebi'nin elimizde bulunan proje çalışması tek paftadan meydana gelmektedir. Pafta, planın yanı sıra paftanın üst kısmına çizilmiş cephe çiziminden meydana gelmektedir. Çalışma, ölçekli bir çalışma olduğu halde (1:100), planda ve cephede herhangi bir uzunluk ya da yükseklik bilgisi bulunmamaktadır. Bu sebeple orijinal pafta büyüklüğü ile ilgili net olarak bilgi vermek mümkün değildir. Paftanın farklı kısımlarında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bilgilendirmeler mevcuttur. Paftanın üst kısmında iki satır halinde ve paftaya ortalanmış olarak iri puntolarla pafta hakkında bilgi veren başlık kısmı bulunmaktadır. Bu başlığın metni ve transkripsiyonu şöyledir (Görsel 5).

Metni

حركت ارضدن خراب اولان كارگر زغنوس پاشا مكتبي محلنه مجددا انشا اولنه جق
مكتب ابتدائيه نك رسميدر

Transkripsiyonu

Hareket-i arzdan harâb olan kârgir Zağanos Paşa Mektebi mahalline müceddeden inşâ olunacak mekteb-i ibtidâiyyenin resmidir

Pafta üzerinde üst kısımda cephe, altında ise plan bulunmaktadır. Cephe çiziminin altına *"Cebheden görünüşü"* (جبهه دن گورونشي) ifadesi yazılmak suretiyle çizim hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Paftanın alt kısmında mektebin planı bulunmaktadır. Planın altında iki satırlık bir bilgilendirme yer almaktadır. Bunlardan üstteki "*Makta'-ı ufkîsi"* (مقطع افقيسي) ifadesi olup, çizimin plan çalışması olduğunun bilgisini vermektedir. Bunun hemen altında yer alan ikinci satırda ise *"1/100 mikyasındadır"* (مقياسنده در $\frac{1}{100}$) ifadesiyle paftanın çalışma ölçeği belirtilmiştir.

Paftanın sol alt kısmında proje müellifi ile ilgili bilgilendirmeler bulunmaktadır. Bu bölümde yapılan bilgilendirmeler, Türbe planındaki bilgilendirmelerle aynıdır. Son satırdan sonra

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Ahmed Fevzi Bey'in mührünün bulunduğu bilgilendirmenin metni ve transkripsiyonu şöyledir (Görsel 5).

Metni	Transkripsiyonu
معرفت عجيزم له تنظيم قلنمشتر	في ١١ مارت سنه ٣١٤	*Ma'rifet-i âcizânemle tanzim kılınmıştır	Fî 11 Mart sene 314*
خداوندگار ولايتي	*Hüdâvendigâr Vilâyeti*
نافعه مهندسي	*Nâfia Mühendisi*
بنده	*Bende*

Proje hazırlanırken, oldukça sade bir dil kullanılmıştır. Aynı kalınlıktaki kalemle yapılan çalışmada ıslak hacimlerinin ifade edildiği kısımda kesik çizgi kullanılmıştır (Görsel 5).

Yapı, cephe çiziminden anlaşıldığı üzere iki kattan meydana gelmektedir. Alt kat yüksekliğinin üst kata göre daha az olması, yapının esas kullanım katının birinci kat olduğunu göstermektedir. Bununla beraber planda herhangi bir ölçü ve cephede de herhangi bir kot bilgisi bulunmadığı için kat yüksekliklerinin ne kadar olduğu net olarak belli değildir. Ancak yapının 18 rıhttan meydana gelen bir merdivene sahip olması, günümüz merdiven standartlarıyla kıyaslandığında zemin kat yüksekliğinin yaklaşık 3 metre olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Dikdörtgen planlı yapıya dar kenarın ekseninde açılmış genişçe bir kapı ile girilmektedir. Girişin hemen sağına konumlandırılmış üç kollu köşede sahanlıklı merdivenin bir bölümünün giriş kısmının korkulukla kapatılmış olarak ifade edilmiş olması, planın üst kat planı olduğunu doğrularken, bu durum, planda gösterilen giriş kapısının üst katta bulunamayacağı hususuyla birlikte değerlendirildiğinde, her iki kat planının da aynı plan üzerinde gösterilmiş olması ihtimaliyle açıklanabilir.

Merdivenin karşısında, girişin solunda bulunan boş alanda ıslak hacimler noktalı çizgilerle belirtilmiştir. Bu durum muhtemelen ıslak hacimlerin alt katta bulunduğunu ve üst katta bu kısmın fuaye olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Sınıf ile bu alanı ayıran bölme duvarında yer alan pencere de bu ihtimali güçlü hale getirmektedir (Görsel 5).

Islak hacim olarak düşünülen kısımda iki adet kabin yer almaktadır. Kabinlerin içinde bulunan alaturka hela taşları da tefriş olarak planda gösterilmiştir. Kabinlerin açıldığı alanda bulunan lavabo da tefriş olarak anlatımda ifade bulmuştur. Islak hacimlerin dışında bulunan geniş lavabo ise, bu kısmın tuvalet ihtiyacı olmadan yalnızca el yıkama ya da abdest alma ihtiyacı olanlara yönelik düşünülmüş olabileceğini göstermektedir. Kesik çizgilerle ifade edilen ve alt katta olduğunu tahmin ettiğimiz bu birimlerin dışında planda alt katın yapı ve mekân özellikleriyle ilgili başka bir bilgi okunamamaktadır (Görsel 5).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

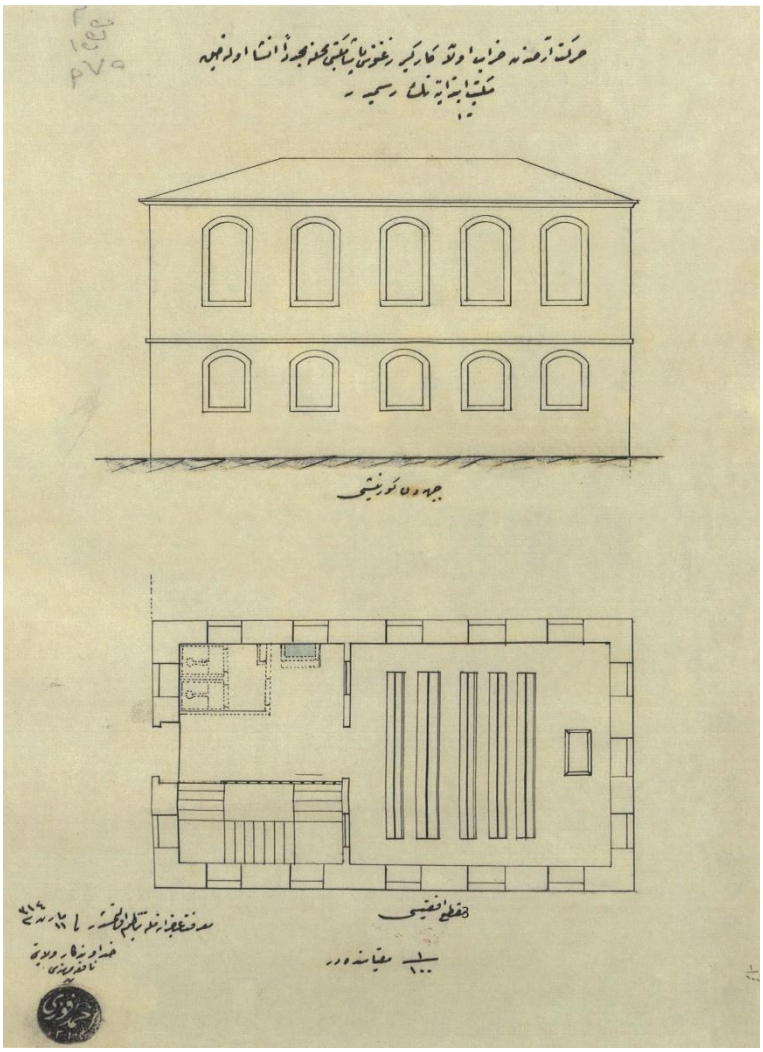

Görsel 5. Zağanos Mehmed Paşa Mektebi projesi (Çobanoğlu, 2018, s. 341)

Mektebin üç yönden üçer pencere ile aydınlatılan sınıf kısmında oturma düzeni ve hocanın kullandığı kürsü, tefriş olarak plana işlenmiştir.

Cephe çiziminde katlar arası ve saçak altı yatay silmelerle vurgulanmıştır. Katlar arasındaki silme düz olmasına karşın, saçak silmesinin geometrik profilli olduğu anlaşılmaktadır. Örtü kırma çatı olarak çizilmiş olup, ölçekli cephe çizimi üzerinde yapılan hesaplamada çatı eğiminin yaklaşık %30 olarak alındığı anlaşılmaktadır. Söveli ve basık kemerli pencerelerin kullanıldığı cephelerde, üst kattaki pencereler, kat yüksekliğine bağlı olarak alt kattaki pencerelere nazaran daha yüksek tutulmuştur. Cephenin oturduğu zemini ifade eden toprak çizgisi de alt kısmı taranmak suretiyle kesit çalışmalarına toprağın gösterimine benzer şekilde ifade edilmiştir (Görsel 5).

Yaptığımız kaynak taramalarında, depremde hasar gördüğü için Ahmed Fevzi Bey tarafından yeniden yapılmak üzere projesi hazırlanan Zağanos Mehmed Paşa Mektebi'nin banisinin Zağanos Paşa'nın oğlu Mehmed Bey olduğu ve yapının caminin avlusunda bulunduğu, ancak mektebin 1898 depreminde yıkıldığı bilgisine ulaşılmıştır (Şenyurt, 2023, s. 249). Bununla beraber, eser hakkında yapılan çalışmaların sadece proje çalışması olarak mı kaldığı ve daha sonra yeniden inşa edilip edilmediği ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

4. HACI KAYA CAMİİ PROJESİ

Ahmed Fevzi Bey tarafından hazırlanan Hacı Kaya Camii'nin proje çalışması tek pafta olup, pafta, planın yanı sıra paftanın üst kısmına çizilmiş cepheden çiziminden meydana gelmektedir. Çalışma, ölçekli bir çalışma olduğu halde (1:100), planda ve cephede herhangi bir uzunluk ya da yükseklik bilgisi bulunmadığı için orijinal pafta büyüklüğü ile ilgili net olarak bilgi vermek mümkün değildir. Paftanın farklı kısımlarında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bilgilendirmeler mevcuttur. Paftanın üst kısmında iki satır halinde ve paftaya ortalanmış olarak iri puntolarla yazılmış pafta başlığı bulunmaktadır. Başlık metninin yazılışı ve transkripsiyonu şöyledir (Görsel 6):

Metni

باليكسريده حركت ارضدن خراب اولوب مجددا انشا اولنه جق
حاجي قيا جامع شريفنك رسميدر

Transkripsiyonu

Balıkesir'de hareket-i arzdan harâb olup müceddeden inşâ olunacak
Hacı Kaya Cami-i Şerifinin resmidir

Pafta düzenlemesinin, üst kısımda cephe, altında ise plan bulunmaktadır. Cephe çiziminin altına *"Cebheden görünüşü"* (جبهه دن گورونشي) ifadesi yazılmak suretiyle çizim hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Paftanın alt kısmında caminin plan çizimi bulunmaktadır. Planın alt kısmında tek satır halinde ve iki kısımdan oluşan bir bilgilendirme yer almaktadır. Bunlardan çizime ortalı olarak yazılan soldaki "*Makta'-ı ufkîsi"* (مقطع افقيسي) ifadesi olup, çizimin plan çalışması olduğunun bilgisini vermektedir. Bunun hemen sağında yer alan diğer bilgilendirmede ise üstte küçük puntolarla "mikyas", (مقياس) altında ise *"1/100 mikyasıdır"* (مقياسنده در $\frac{١}{١٠٠}$) ifadesiyle paftanın çalışma ölçeği belirtilmiştir (Görsel 5).

Paftanın sol alt kısmında Ahmed Fevzi Bey'in diğer projelerinde de olduğu gibi aynı bilgilendirmeler bulunmaktadır. Bilgilendirmelerin altında da yine aynı şekilde mühür yer almaktadır (Görsel 5).

Metni	Transkripsiyonu
معرفت عجيزم له تنظيم قلنمشترا في ١١ مارت سنه ٣١٤	*Ma'rifet-i âcizânemle tanzim kılınmıştır | Fî 11 Mart sene 314*
خداوندگار ولايتي	*Hüdâvendigâr Vilâyeti*
نافعه مهندسي	*Nâfia Mühendisi*
بنده	*Bende*

Ahmed Fevzi Bey, Hacı Kaya Camii'nin projesinin hazırlanırken de diğer proje çalışmalarında olduğu gibi sade bir çizim dili kullanılmıştır. Aynı kalınlıkta kalem kullanılarak yapılan standart pafta bilgilendirmeleri dışında çizimlerin üzerinde herhangi bir uzunluk ya da yükseklik bilgisine yer verilmemiştir.

Ahmed Fevzi Bey tarafından depremden hemen sonra hazırlanan Hacı Kaya Camii'nin planı iki bölümden meydana gelmektedir. Son cemaat yeri olarak değerlendirilen arka kısmın dışarıya üç taraftan büyük sivri kemerlerle geçilen geniş açıklıklarla bağlandığı görülmektedir. Cephe çiziminde bu bölümün zemin kotunun bir miktar yukarıda olduğu ifade edilmekle beraber bu kot farkı plan çiziminde gösterilmemiştir. Kareye yakın planlamaya sahip harim kısmı, minarenin bulunduğu doğu kısmı hariç üçer pencereyle aydınlatılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Paftada bulunan diğer çizim ise, minarenin de bulunduğu doğu cephesidir. Duvarın üst tarafının örtü ile birleştiği hatta saçak yerine profilli bir silme dikkat çekmektedir. Kırma çatı örtülü yapının ölçekli cephe çalışmasında yapılan hesaplamalarda çatı eğiminin yaklaşık %20 olarak alındığı hesaplanmıştır. Harim mekânının bu cepheden görülen penceresinin tam kemerli formda ve söveli olarak düşünüldüğü, yüksekliğinin de fazla tutulduğu görülmektedir. Yine bu cepheden son cemaat mahalline geçişi sağlayan sivri kemerle geçilen açıklıkta kemer taşlarının vurgulu hale getirildiği gözlenmektedir (Görsel 6).

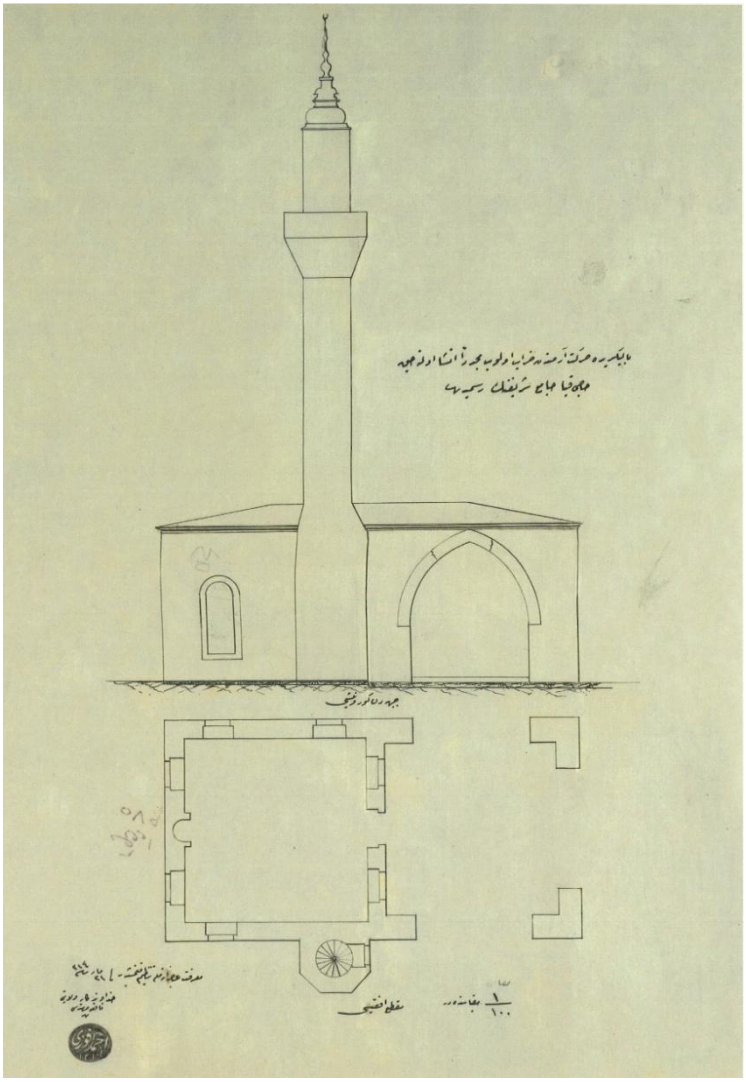

Görsel 6. Hacı Kaya Camii projesi (Çobanoğlu, 2018, s. 342)

Minare bu cephede bulunduğu için, minarenin tamamıyla ilgili özelliklerin çizime aktarılması sağlanmıştır. Minarenin kürsü kısmı saçak silmesine kadar uzamakta ve bu kotta başlayan pabuç bölümü ile gövde kısmına geçiş sağlanmaktadır. Pabuç bölümünün simetrik çizilmemesi bir yana, çizim de mimari anlatım teknikleri bakımından olmazsa olmaz kurallar göz ardı edilmiştir. Paftanın genelinde sade bir çizim anlayışı hakimken, cephe çiziminde minarenin alem kısmı iyi bir çizim işçiliğiyle ve paftanın diğer kısımlarına kıyasla dikkat çeken bir özenle çizilmiştir (Görsel 6).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Hacı Kaya Camii'nin ilk inşa tarihi olarak 1863-73 yılları arasıdır (Mutaf, 1996, s. 48). 1898 yılında projelerinin hazırlanması, inşa edildiği tarihin üzerinden çok fazla zaman geçmeden yaşanan büyük depremde çok ciddi anlamda hasar aldığını ve belki de yıkıldığını göstermektedir. Daha sonra yenilenen cami, günümüzde Karesi mahallesinde halen ayakta olup kullanılmaktadır. Ancak caminin günümüzdeki planı ile Ahmed Fevzi Bey tarafından hazırlanan projeleri arasında ciddi farklar bulunmaktadır (Görsel 7). Yapı günümüze gelen haliyle harim ve minareden oluşmaktadır. Bununla beraber, 1898 yılında hazırlanan projelerinde görüldüğü gibi sadece harim değil, son cemaat yeri de olmak üzere iki bölümden meydana gelmektedir. Bu durum, caminin yeniden inşasında Ahmed Fevzi Bey tarafından hazırlanan projelere uyulmadığı ya da sonraki dönemde yapılan köklü onarımlarda bazı değişikliklere gidildiği şeklinde yorumlanabilir.

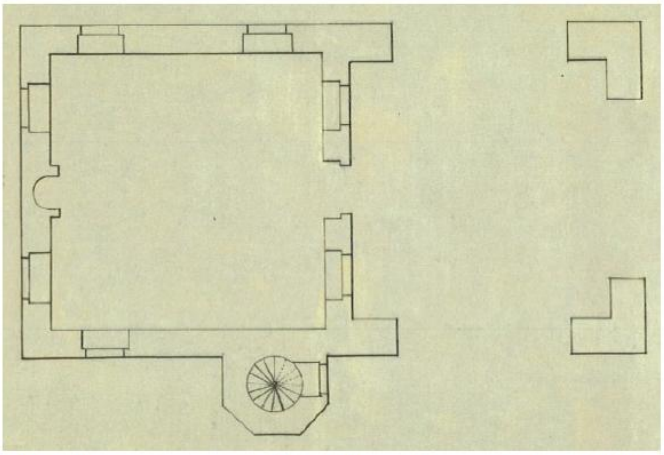

Hacı Kaya Camii'nin Ahmed Fevzi Bey tarafından 1898 yılında çizilen planı (Çobanoğlu, 2018, s. 342)

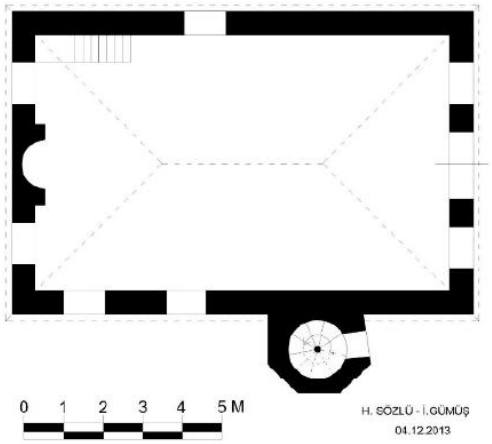

Hacı Kaya Camii'nin günümüzdeki (2013 yılı) planı (H. Sözlü arşivi)

Görsel 7. Hacı Kaya Camii'nin planları

5. SONUÇ

1898 Balıkesir depremi, yalnızca bir doğal afet olarak değil, aynı zamanda Osmanlı taşrasındaki mimari üretim, proje hazırlama ve uygulama süreçlerinin anlaşılmasına imkân tanıyan önemli bir kırılma noktası olarak değerlendirilmelidir. Depremin hemen sonrasında başlatılan yeniden inşa faaliyetleri, Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilatlarında mühendislik hizmetlerinin kurumsallaşma düzeyini, teknik müdahale kapasitesini ve idari reflekslerini ortaya koymaktadır. Depremden henüz iki ay sonra, Hüdâvendigâr Vilayeti Nâfi'a Mühendisi Ahmed Fevzi Bey tarafından türbe, mektep ve cami gibi farklı işlevlerdeki yapı gruplarına ait projelerin hazırlanmış olması, merkezden taşraya yayılan bir planlı müdahale sürecine işaret etmektedir.

Ahmed Fevzi Bey'in hazırladığı projeler, dönemin taşra ölçekli mimari üretim anlayışını temsil eden nadir belgelerden olup, teknik ve estetik açıdan önemli ipuçları sunmaktadır. Bu projelerde, sade bir çizim dili kullanılması, ölçek ve açıklama sistematiğinde birlik bulunması ve mühür, unvan, tarih gibi kimlik unsurlarının düzenli biçimde yer alması, geç Osmanlı döneminde mimari projelendirme pratiğinin belirli bir standartlaşma sürecine girdiğini göstermektedir. Ayrıca projelerde kullanılan kısmi kesit anlatımı ve yapı malzemelerinin çizim

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

üzerinde açık biçimde belirtilmesi, dönemsel olarak gelişmiş bir teknik temsil yetkinliğine işaret eder.

Bildiride incelenen Zağanos Mehmed Paşa Türbesi, Zağanos Mehmed Paşa Mektebi ve Hacı Kaya Camii projeleri, Balıkesir'in deprem sonrası yeniden imarında tipolojik çeşitliliğin korunduğunu; dinsel, eğitimsel ve anıtsal yapıların eşzamanlı olarak ele alındığını göstermektedir. Bununla birlikte, projelerin bir kısmının inşa edilip edilmediğine dair belirsizlikler, Osmanlı taşrasındaki uygulama sürecinin her zaman projelerle birebir örtüşmediğini de ortaya koymaktadır. Özellikle Hacı Kaya Camii örneğinde günümüzdeki plan ile proje arasındaki farklar, bu tür projelerin bazen yalnızca onarım rehberi veya öneri taslak olarak değerlendirildiğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak, 1898 Balıkesir örnekleri, Osmanlı taşrasındaki mimari proje üretiminin kurumsal örgütlenmesini, mühendislik temelli teknik temsil anlayışını ve afet sonrası imar uygulamalarını birlikte belgeleyen özgün örneklerdir. Bu projeler, imparatorluğun son döneminde taşrada mimari üretimin yalnızca usta-çırak geleneğine dayalı bir pratik olmaktan çıkıp, mühendislik bilgisiyle desteklenen bir planlama disiplinine evrildiğini göstermektedir. Ahmed Fevzi Bey'in çalışmaları, geç Osmanlı döneminde merkezî teknik teşkilatın taşra kentlerine kadar uzanan etkisini ve modern proje anlayışının yerel ölçekli yansımalarını belgeleyen önemli birer arşiv niteliğindedir.

KAYNAKÇA

Çobanoğlu, A. V., *Osmanlı Mimarisinde Plan ve Projeler*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018.

Dündar, A., Osmanlılarda Tamir Süreçleri, Çeşitleri ve Bazı Selçuklu Yapılarındaki Uygulamalar, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi*, Bildiriler I, Konya, 2001, 269-280.

Eren, M., *Zağnos Paşa*. Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Balıkesir, 1994.

Mutaf, A., *Tarihi Eserleriyle Balıkesir*. Balıkesir Belediyesi Kültür Yayınları, Balıkesir, 1996.

Özkurt, K. (2006). Türk-İslam Epigrafisinde İmar (Yapı) ve Mimar (Usta)'lığa İlişkin Terimler, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, (16), 73-110.

Sözlü, H., *Balıkesir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri*. Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2014.

Şenyurt, O., Belgelerle 1898 Balıkesir Depremi Sonrasında Zağanos Paşa Camii ve Türbesinin İnşa Süreci. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 9 (2), 237-253. DOI: 10.46641/ medeniyetsanat.1360193 (Erişim tarihi: 13.10.2025)

Tüfekçioğlu, A., Türk Mimarisinde Yazı. *Türkler*, VI, Ankara, 2002, 106-119.

Url 1: https://www.balikesirim.net/zagnos-pasa-kulliyesi-ve-turbesi (Erişim: 11.10.2025)

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

SAFRANBOLU NAMAZGÂHLARI

Doç. Dr. Mehmet MUTLU
Karabük Üniversitesi, mehmetmutlu@karabuk.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-7351-0138

ÖZET

Bu çalışma, Safranbolu Hıdırlık Tepesi'nde yer alan iki açık hava ibadet yapısını; "Minberli Namazgâh" ve "Küçük Namazgâh"ı mimari özellikleri, tarihsel bağlamları ve kentsel konumlarıyla ele almaktadır. Namazgâhlar, İslam mimarisinin erken dönemlerinden itibaren bayram ve cuma namazlarının yanı sıra toplu ibadetlerin gerçekleştirildiği, genellikle yüksek ve geniş alanlarda konumlanan açık hava düzenlemeleridir. Safranbolu örnekleri, Anadolu'daki benzerleri arasında hem konum seçimleri hem de plan şemaları ve mimari detaylarıyla dikkat çekici bir yere sahiptir. Minberli Namazgâh, taş malzemeden inşa edilmiş mihrap ve minber unsurlarıyla sade ancak anıtsal bir ifade taşırken; Küçük Namazgâh, yakınındaki Hasan Paşa Türbesi ile malzeme, işçilik ve üslup birliği göstermesi bakımından 19. yüzyıl ortalarına tarihlenmektedir. Her iki yapıda da kullanılan yerel Yazıköy taşı, bölgenin özgün malzeme geleneğini yansıtmaktadır. Safranbolu namazgâhları, dini mimarinin işlevsel ve mütevazı yönünü temsil etmekle birlikte, kentin Türk-İslam kimliğinin erken dönem izlerini somutlaştıran ve kültürel sürekliliğin korunmasında önemli rol oynayan özgün mimari miras örnekleridir.

Anahtar Kelimeler: Safranbolu, namazgâh, dini mimari

1. GİRİŞ

"Namaz kılınan yer" anlamına gelen namazgâh sözcüğü, Arapça kökenli salat (dua) mastarının Farsça karşılığı olan namaz kelimesi ile yine Farsça "yer" anlamındaki gâh ekinin birleşmesiyle oluşmuştur (Gül, 2014, s. 6). Arapça'da namazgâh "cebbâne" (sahra) olarak adlandırılırken, Farsça'da bu yerlere "ıydgâh" da (bayram yeri) denir (Bozkurt, 2006, s. 357). Türk kültüründe, açık havada namaz kılmak amacıyla inşa edilen ve zeminden bir miktar yükseltilerek sınırları belirlenen alanlara namazgâh denir. Bu yapılar genellikle yollar üzerinde veya kentlerin sayfiye bölgelerinde yer alır. Namazgâhlarda, kıble yönünü göstermek üzere sade biçimde tasarlanmış bir mihrap bulunur; ibadet alanı ise güneşten korunmayı sağlamak için genellikle ağaçlarla çevrilerek yeşillendirilirdi. Mihrap, namazgâhların ortak bir unsuru olmakla birlikte, bazı örneklerde minber de yer almaktadır (Sözen ve Tanyeli, 2017, s. 220). Anadolu'da çokça bulunan namazgâhlarda nadiren görülen bölümlerden bir tanesi de müezzin mahfilidir (Bozkurt, 2014, s. 13).

İslamiyet'in erken dönemlerinden itibaren Müslümanlar tarafından inşa edilen namazgâhlar, genellikle şehir dışındaki alanlarda yer almıştır. Geniş bir açık mekân üzerine kurulan ve çevresi

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

duvarla sınırlandırılan bu yapılar, özellikle bayram günlerinde kalabalık cemaatlerin ibadetine hizmet etmiştir. Ayrıca, bazı kaynaklarda namazgâhların yağmur duası yapıldığı, cenaze namazı kılındığı ve hatta suçluların idam edildiği yerler olarak da kullanıldığı belirtilmektedir (Gül, 201, s. 8).

İslam mimarisinde bilinen ilk namazgâh, Medine'de Mescid-i Nebevî'nin biraz ilerisinde yer alan ve günümüzde Gamame Mescidi'nin bulunduğu mekândır. Hz. Muhammed, Medine'ye hicret ettikten sonra inşa edilen Mescid-i Nebevî'de namazları kıldırmış; ancak zamanla, özellikle cuma ve bayram namazları gibi kalabalık katılımlı ibadetlerde mescidin yetersiz kalması üzerine, bu tür toplu ibadetleri açık alanda gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu amaçla Mescid-i Nebevî'nin yakınındaki bir meydan kullanılmış, Hz. Muhammed'in namaz kıldırdığı bu alan, sonraki dönemde dört halife zamanında da aynı işlevle kullanılmaya devam etmiştir (Uğurluel, 2009, s. 201). İslâm'ın ilk döneminde genişçe bir alandan oluşan namazgâhlara dört halife devrinden sonra mihrap ve minber eklenmiştir (Tiryaki, 2006, s. 359).

Safranbolu Türklerin eline çok erken bir zamanda, Orhan Gazi döneminde geçmiştir (Merçil, 2003, s. 2; Emecen, 2003, s. 16). Türkler Safranbolu'ya geldiklerinde ilk olarak şehre hakim bir noktada yer alan (Görsel 1) ve Hıdırlık Tepesi olarak isimlendirilen bu tepeye konuşlanmışlardır (Yaşar, 2004, s. 101). Bu alanda, başta alana ismini veren, Orhan Gazi dönemimde yaşamış Şehzade Gazi Süleyman Paşa'nın kumandanlarından Hıdır Bey'in türbesi, Kurtuluş Savaşı kahramanlarından Dr. Ali Yaver Ataman'ın anıt mezarı ve Köstendil Kaymakamı Hasan Paşa'nın Türbesi'nin yanı sıra iki adet namazgâh da bulunmaktadır. Bunlardan daha eski tarihli olan namazgâh kaynaklarda "Minberli Namazgâh" ismiyle geçerken, daha geç tarihli inşa edilmiş olan ise "Küçük Namazgâh" olarak adlandırılmaktadır.

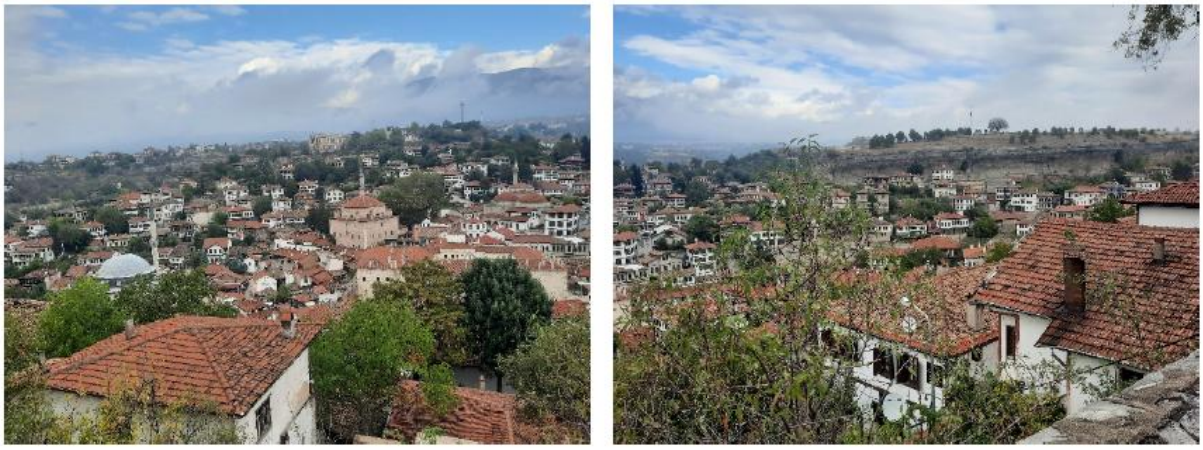

Görsel 1. Hıdırlık Tepesi'nden Safranbolu tarihi yerleşkesinin görünümü (Yazar arşivi)

2. SAFRANBOLU MİNBERLİ NAMAZGÂH

Safranbolu Hıdırlık Tepesi'nde bulunan iki adet namazgâhtan, doğuda olan namazgâhtır. İnşa tarihi ve banisi bilinmeyen namazgâhın üzerinde herhangi bir kitabe de bulunmamaktadır. Uğurluel'in (2022) Demirarslan'dan aktardığına göre namazgâhın, Türklerin Safranbolu'yu hakimiyetleri altına aldıkları dönemde inşa edilmiş olduğuna dair değerlendirmeler bulunsa da yaptığımız araştırmalarda bu bilgiye doğrulayacak bir belgeye rastlanmamıştır. Yapı, bir mihrabın yanı sıra, mihrabın batı tarafında bulunan ve yedi basamaktan meydana gelen bir

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

minberden müteşekkildir (Görsel 2). Namazgâhın inşasında yörede bolca bulunan ve aynı isimli köydeki ocaklardan çıkartılan Yazıköy taşı kullanılmıştır.

Genel Görünüm Ön Cephe

Görsel 2. Minberli Namazgâh genel ve ön cephe görünümü (Yazar arşivi)

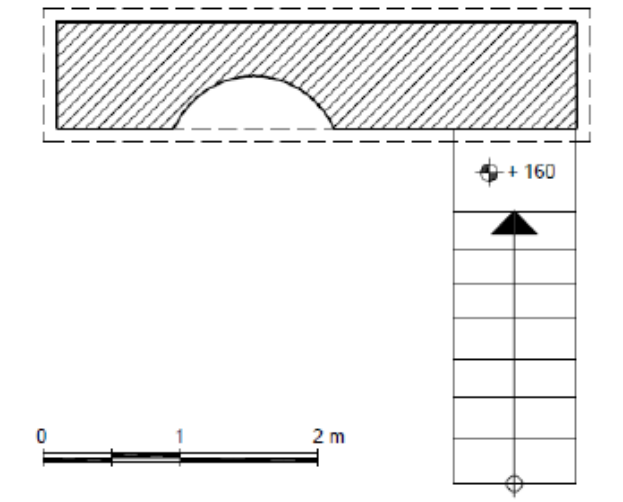

Plan

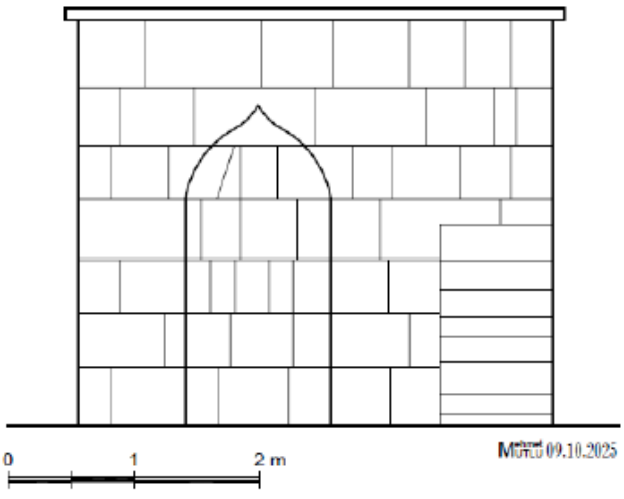

Ön Cephe

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Görsel 3. Minberli Namazgâh planı ve ön cephesi (Yazar arşivi)

Namazgâhın mihrap kısmı 377 cm uzunluğunda iken genişliği ise 77 cm'dir. Üst kısmı düz bir taş saçakla sonlanan yapının yüksekliği yaklaşık 330 cm'dir. Mihrap nişi, duvar bloğunun minber dışında kalan kısmının merkezine yerleştirilmiştir. 116 cm genişliğe sahip mihrap nişinin derinliği 38 cm'dir. Mihrap üst kısımda yüksek kaş kemer formlu bir kavsara ile sonlanmaktadır (Görsel 2-3).

Yapının batı tarafında minber inşa edilmiştir. Yedi basamaktan meydana gelen minber yaklaşık 260 cm uzunluğa, 90 cm genişliğe sahiptir. Basamak genişlikleri 25 cm ile 33 cm arasında değişirken minberin +160 cm kotunda bulunan hutbe irad olunan en üst bölümünde ise genişlik 60 cm olarak alınmıştır (Görsel 2-3). Alanın güney tarafında bulunan minber ve mihrap elemanlarının olduğu taraf alçak bir taş duvarla çevrilmiştir.

Namazgâhın ibadete ayrılan bölümü özgününde çok daha geniş iken, günümüzde ibadet alanı sembolik olarak düzenlenmiş küçük bir kare alandan meydana gelmektedir.

3. SAFRANBOLU KÜÇÜK NAMAZGÂH

Safranbolu Hıdırlık Tepesi'nde bulunan ikinci namazgâh, Küçük Namazgâh olarak isimlendirilen namazgâhtır. Bu namazgâh, Minberli Namazgâhın batı tarafında, Hasan Paşa Türbesi'nin 2,55 m doğu kısmında bulunmaktadır (Görsel 4). Üzerinde herhangi bir kitabesi bulunmayan namazgâhın inşa tarihi ve bani bilgilerine kaynaklarda da rastlanmamıştır. Bununla beraber namazgâhın, Hasan Paşa Türbesi'nin çok yakınında bulunması, türbe ile aynı malzemeden (Yazıköy taşı) inşa edilmiş olması ve türbe yapısı ile duvar örgü tekniğindeki benzerlikleri açısından değerlendirildiğinde her iki eserin de aynı dönemde inşa edilmiş olma ihtimali kuvvetle muhtemel görünmektedir.

Namazgâhın hemen yanında bulunan Hasan Paşa Türbesi'nin (kitabesinde bu yönde bir bilgi bulunmamakla beraber) I. Abdülhamit tarafından inşa ettirilmiş olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır (Kalafat, 2003, s. 32).

Görsel 4. Küçük Namazgâh genel ve ön cephe görünümü (Yazar arşivi)

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Türbenin giriş kapısının üstünde, mermer malzeme üzerine kabartma tekniği ile dört satır olarak ilk satırı Arapça, diğer üç satırı ise Osmanlı Türkçesiyle yazılmış bir inşa kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin ilk satırında "*Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir. Azamet ve kerem sahibi rabbinin zâtı ise bâki kalır.*" (Url-1) anlamındaki Kur'an-ı Kerim'den Rahman Suresi'nin 26. ve 27. ayeti yazılmıştır (Görsel 4-5). Kitabenin transkripsiyonu şöyledir (Karaca, vd., 2013, s. 102):

1- *Küllü men aleyhâ fân. Veyebkâ vechü rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm*

2- *Hasbe'l-kader bu beldede ma'zûlen ikâmete memûr iken hulûl-i ecel-i mev'ûduyla veda-i*

3- *Alem-i fânî eden Kalkandelenli Meşhur Koca Receb Paşa merhumun oğlu esbak Köstendil*

4- *Sancağı Kâim-makâmı merhûm ve mağfurun leh Hasan Paşa'nın rûhiçün fâtiha. 21 Câ. Sene 1261*

Anlamı: *"Hasbelkader bu beldede mazulen ikamete memur iken, hulul-i ecel-i mevcudu ile veda-i alim-i fani eden Kalkandilli, meşhur Koca Ragıp Paşa merhumun oğlu esbak, Köstendil Sancağı Kaymakamı merhum ve mağfur Hasan Paşa'nın ruhu içün el Fatiha, 21 Câ. 1261"* (Uğurluel, 2022, s. 85).

Kitabeden, Köstendil kaymakamlığı görevinde bulunan Hasan Paşa'nın Safranbolu'ya sürgün edildiği ve sürgünde iken vefat ederek bu tepeye defnedildiği anlaşılmaktadır. Kitabe Hasan Paşa'nın vefat tarihi olarak da H. 21 Cemâziyelevvel 1261 (M. 28 Mayıs 1845) tarihini vermektedir. Buna göre türbenin 1845 yılından sonra inşa edildiği düşünüldüğünde, namazgâhın inşası ile de net bir tarih verememekle beraber, 19. yüzyılın ortalarında inşa edilmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Türbe genel görünümü (Yazar arşivi)

Türbenin inşa kitabesi (Karaca, vd., 2013, s. 102)

Görsel 5. Hasan Paşa Türbesi'nin genel görünümü ve inşa kitabesi

Küçük Namazgâh'ın mihrabı 225 cm genişliğinde ve yaklaşık 300 cm yüksekliğindedir. 80 cm kalınlığında inşa edilen mihrap duvarının orta kısmına mihrap nişi yerleştirilmiştir. Yarım daire planlı mihrap nişinin genişliği 77 cm, derinliği ise 44 cm'dir. Mihrabın 170 cm yükseklikten başlayan kavsara kısmında kullanılan taş sırası nişe taşırılarak dairesel bir silme ile profillendirilmiş ve kavsara kısmı bu bölümde 50 cm genişliğe düşürülmüştür. Kalan üst kısım ise tam kemer formunda tamamlanarak kavsara kısmı oluşturulmuştur (Görsel 4-6).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Mihrabın üst kısmında iki bölümlü bir düzenleme göze çarpmaktadır. Üst kısım önce dışa taşırılan silmeli bir saçakla tamamlanmış sonra da bu bölümün üzerine beşik formlu örtü inşa edilerek cephede bir üçgen alınlık meydana getirilmiştir. Alınlık kısmının üzeri de bir miktar dışa taşırılmak suretiyle saçak oluşturularak mihrap kompozisyonu tamamlanmıştır.

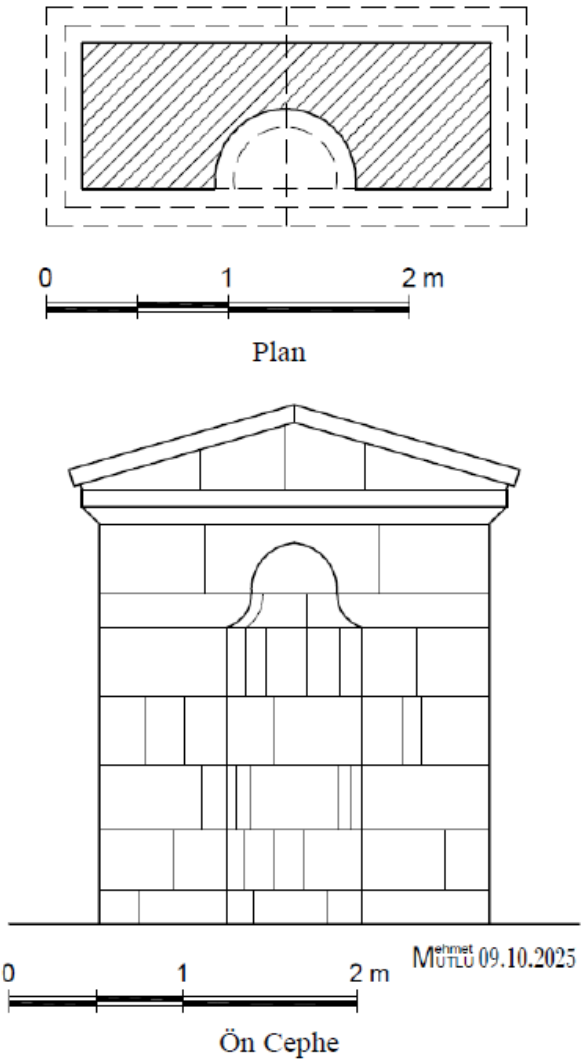

Görsel 6. Küçük Namazgâh planı ve ön cephesi (Yazar arşivi)

Küçük namazgâhta minber bulunmamaktadır. Günümüzde ibadet alanı olarak kullanılan bölümde küçük bir alan bırakılmış ve bu alan dışında kalan kısımlar peyzaj düzenlemesi kapsamında değerlendirilmiştir.

4. SONUÇ

Safranbolu'da, Hıdırlık Tepesi üzerinde yer alan iki namazgâh, Anadolu'da açık hava ibadet mekânlarının karakteristik özelliklerini yansıtan önemli örneklerdendir. Her iki yapının da kıble yönünü belirleyen mihraplarıyla sınırlı, sade düzenleri; namazgâhların İslam mimarisinde işlev öncelikli, gösterişten uzak bir yaklaşımla ele alındığını göstermektedir. "Minberli Namazgâh", yapısında yer alan taş minberiyle Anadolu'daki benzerleri arasında özgün bir konuma sahiptir. "Küçük Namazgâh" ise form, malzeme ve inşa tekniği açısından yakınında bulunan Hasan Paşa Türbesi ile benzerlik göstermekte olup, 19. yüzyıl ortalarına tarihlenebilmektedir. Her iki

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

yapının da inşasında kullanılan Yazıköy taşı, Safranbolu'nun yerel malzeme geleneğinin sürekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu yapılar, Safranbolu'nun Türk-İslam kimliğinin erken dönemden itibaren mekânsal düzlemde nasıl somutlaştığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca, açık hava ibadet alanlarının kentsel hafızadaki yerini koruması, dini mimarinin toplumsal yaşamla olan sürekliliğini de vurgular niteliktedir. Dolayısıyla Safranbolu namazgâhları hem dini mimarinin sade örnekleri hem de kültürel sürekliliğin mekânsal tanıkları olarak korunması gereken yapılar arasındadır.

KAYNAKLAR

Bozkurt, N., Namazgâh. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 357-358, 2006.

Bozkurt, T., Musalla/Namazgâh. Konya Ansiklopedisi, 7, Konya Kültür A.Ş., Konya, 12-13, 2014.

Emecen, F. M., *Taraklı Borlu'dan Safranbolu'ya*. 1. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu, 15-22, Ankara, 2003.

Gül, H., *İstanbul Namazgâhları*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.

Kalafat, Y., *Safranbolu ve Yöresinde Türbeler*. 1. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu, 31-39, Ankara, 2003.

Karaca, R., Yücedağ, İ. ve Kılavuz, B. N., *Safranbolu Kitabeleri*, Safranbolu Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2013.

Merçil, E., *Selçuklular Devrinde Karadeniz ve Safranbolu*. 1. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu, 1-6, Ankara, 2003.

Sözen, M. ve Tanyeli, U., *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. Remzi Kitabevi, İstanbul, 2017.

Tiryaki, Y. Namazgâh-Mimari. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 359-360, 2006.

Uğurluel, T., *Anadolu Namazgâhları,* Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2022.

Uğurluel, T., *Mekânlar ve Olaylarıyla Hz. Muhammed'in Hayatı*. Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

Url-1: https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Rahm%C3%A2n-suresi/4927/26-28-ayet-tefsiri (Erişim tarihi: 28.09.2025).

Yaşar, M., *Safranbolu*. Melisa Matbaacılık, İstanbul, 2004.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

KAN, TER VE GÖZYAŞI: GÜNÜMÜZ AMERİKAN SPOR FİLMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Doç.Dr. Hilal Süreyya Yılmaz
Dokuz Eylül Üniversitesi, hilalfilm@yahoo.com – 0000-0001-9000-8601

ÖZET

Hollywood'da yapılan spor filmleri, toplumsal değer ve normların sergilendiği ve Amerikan yaşam tarzına dair idealin ortaya konduğu etkili tasarımlardır. Sporu merkezine alan Amerikan filmleri yalnızca atletik başarıları değil, toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ve ulusal kimlik gibi sosyo-kültürel temaları da ele alarak izleyiciye derin bir kültürel yansıma sunar. Bu filmlerin senaryoları, oyun sahasının fiziksel sınırlarını aşarak kimlik, başarı, adalet, dostluk ve vatanseverlik gibi çeşitli temalara yer vermektedir. Bu türün birçok örneğinde "underdog / dezavantajlı kahraman" mitosunu kullanılarak izleyiciye ilham veren yapıtlar sunulmakta böylece Amerika Birleşik Devletleri'nin fırsatlarla dolu olduğunun altı çizilmektedir. Spor temalı filmler aynı zamanda Amerikan toplumunda ırkçılık, cinsiyetçilik ya da aile dinamiklerindeki çatışmalar bağlamında da bir uzlaşı zemini hedeflemekte, çoğunlukla mutlu sonla biten hikayeler de bunu desteklemektedir. Sporun birleştirici gücünü vurgulayarak seyirciye evrensel mesajlar taşıyan bu filmler Amerikan ideolojisi ile paralel bir biçimde kendini geliştirme ve liyakat üzerine kuruludur ve "Amerikan Rüyası"nı da güçlü bir tavırla kutsamaktadır. Bu çalışmada Hollywood'un 2000 sonrasında ürettiği spor içerikli filmlerin sosyo-kültürel analizi yapılmakta, bu yapımların ulusal mitlerin inşasında ve kolektif ideallerin pekiştirilmesindeki önemli rolü ve bu anlatıların toplumsal algıları nasıl etkilediği incelemektedir.

Anahtar Kelimeler : sinema, hollywood, spor filmleri, amerikan rüyası, 2000'ler

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

BLOOD, SWEAT, AND TEARS: AN ANALYSIS OF CONTEMPORARY AMERICAN SPORTS FILMS

ABSTRACT

Hollywood-produced sports movies are potent cultural products that express the ideal of the American way of life and showcase social norms and values. American sports films provide viewers a deep cultural reflection by addressing sociocultural issues including gender, ethnicity, class, and national identity in addition to showcasing athletic accomplishments. These movies examine themes of identity, achievement, fairness, camaraderie, and patriotism via stories that go beyond the actual limits of the playing field. The myth of the "underdog" is frequently used in the genre to motivate audiences and support the idea that America is a place of opportunity. In the midst of racism, sexism, or family disputes, sports-themed movies also seek to create a platform for societal reconciliation; this objective is frequently supported by their typically joyful conclusions. These films, which emphasize the unifying power of sport, deliver universal ideas consistent with American ideology, based on meritocracy and self-improvement, and they fervently promote the "American Dream." The sociocultural aspects of Hollywood sports movies made after 2000 are examined in this study, along with how these tales influence social perceptions and their important function in creating national mythologies and promoting group ideals.

Keywords: cinema, hollywood, sports films, american dream, 2000’s

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

1. GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekte egemen olan; bireye hep ikinci bir şansı olduğunu yineleyen, onu yücelten ve en önemlisi sürekli umut aşılayan ideolojisidir. Hollywood bu ideolojiyi büyük bir özen ve ciddiyetle aralıksız yeniden üretmektedir. Bu ideolojinin kilitlendiği tek hedef; Amerikalı olmanın ve Amerikan yaşam tarzını benimsemenin bir bireyin başına gelebilecek en iyi şey olduğuna duyulan inancı canlı tutmaktır. Hollywood imzalı spor filmleri ülkenin zihniyeti doğrultusunda kimlik, adalet eşitlik gibi toplumsal çatışmaları, toplumsal uzlaşıya çevirmede çok etkin bir görev üstlenmektedir. Senaryolarda ideallerin, hayallerin gerçekleşmesi ve sonunda gelen mutlak başarı öyküleri bu dönüşümü sağlamaktadır. Bu çalışma, spor filmlerinin ulusal mitlerin inşasında ve kolektif ideallerin pekiştirilmesindeki kültürel etkisini ele alarak, daha geniş toplumsal anlatıları nasıl şekillendirdiğini ve yansıttığını incelemektedir. Amerikan yapımı spor filmleri oyun sahasının fiziksel sınırlarını aşarak ırk, cinsiyet, vatanseverlik, sınıf gibi derin kültürel temaları kullanırken kendini geliştirme ve liyakat üzerine kurulu Amerikan Rüyası'nı kutsamaktadır. Bunun yanı sıra Hollywood yapımları bu kültürel mesajları yerel kökenlerinin ötesine taşıyarak Amerikan sporlarının ve ulus değerlerinin dünya çapında popülerliğini artırmaktadır.

Hollywood spor filmleri öncelikle bireyselliği ön plana çıkaran, sıradan Amerikalının ne denli büyük başarılara imza atabileceğini güçlü bir biçimde vurgulayan, bir bakıma ülkede herkese şans verildiğinin onaylatıldığı yapımlardır. Amerikalı olmak bu şansa sahip olmak demektir. Sıradan insanın, özellikle de favori gösterilmeyen "underdog" olarak nitelendirilenlerin başarıya giden yolculuğu ve sonunda ulaştıkları zafer bu filmlerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Geri dönüşler de bu kategorinin senaryolarında büyük bir öneme sahiptir. Hollywood; yaşamın getirdiği çeşitli olumsuzluklardan ötürü tükenmişliğin, vaz geçişin ve pes edişin karşısına her şeye rağmen küllerinden doğan, azmeden ve hayallerinden vazgeçmeyenleri koyarak Amerika Birleşik Devletleri'nin umudun hiç tükenmediği bir ülke olarak tanımlanmasında büyük bir rol oynayan en önemli etmenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hollywood, Amerikan rüyasının sadece üretimi değil kendi insanı tarafından onaylanması ve tüm dünyaya pazarlanması konusunda işlevsel anlamda birinci sırada yer almaktadır. Umudun canlı tutulması, sisteme duyulan güven, adalet mutlaka yerini bulacaktır duygusu ve başarmanın önemi gibi konulara seyirciyle buluşan spor filmlerinin her birinde yer verilmekte dolayısıyla fırsatlar ülkesi olarak kendini konumlandırmayı başarmış Amerika Birleşik Devletleri'nde bu kategori hem sinemasal hem de ideolojik bağlamda dikkate değer bir yer teşkil etmektedir.

2. 'UNDERDOG' MİTOSU

Underdog mitosu, Amerikan spor filmlerinde sıklıkla rastlanan ve duygusal karşılığı yüksek olan anlatılardan biridir. Bu mitolojik yapı, üstünlük, eşitlik ve azim gibi ulusun temel değerlerini temsil ederken koşulları, sınıfı veya fiziksel sınırlamaları aşan bir baş karakter etrafında döner. Yerleşik güce ve beklentilere meydan okuyan bu figürü çevreleyen şey ikinci şansa, kendini yeniden keşfetmeye ve zorluklara karşı azimle çalışmanın ahlaki erdemine olan

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

inançtır. Sıradan, zayıf ya da olumsuz koşullarla kuşatılmış olanın hikayesi kapitalizmin kişisel iradeye olan toplumsal inancını yeniden teyit etmektedir. Bu bakış açısıyla spor filmleri atletik zaferi, ayrıcalıklarla, hileyle, ya da büyük imkanlarla değil alçakgönüllülük, direnç ve yılmaz bir ruhla kazanıldığı demokratik bir mücadele metaforuna dönüştürür. Bu bağlamda 2000 sonrası örneklerden *The Blind Side / Kör Nokta (2009)* filmi bu konuya daha derin bir analize olanak sağlayacaktır.

2.1. 'Underdog' Mitosu ve A.B.D'nin "Yes, We Can / Evet, Yapabiliriz İnancı: The Blind Side / Kör Nokta (2009)

Filmi özetlemek gerekirse; gerçek bir yaşam öyküsünden uyarlanan senaryo siyah, yoksul ve evsiz bir genç olan Michael'in (Quinton Aaron) beyaz yardımsever bir aile tarafından eve alınıp ona gösterdikleri destek ve sevgi ile hayatının nasıl dönüştüğünü anlatmaktadır. Hiçbir şekilde hayatın hiçbir alanında favori görülmeyen evsiz ve kimsesiz Michael, filmin sonunda onu yanına alan ve tüm desteğiyle arkasında duran aile sayesinde birçok gencin hayallerini süsleyen Ulusal Futbol Liginde oynama şansını elde etmiştir. Michael Oher'in gerçek hikayesinden senaryolaştırılan yapımın yönetmenliğini spor filmleri kategorisinde başarısını kanıtlamış olan John Lee Hancock yapmıştır. Sandra Bullock gibi Hollywood'un önemli isimlerinden birinin kadroya dahil olması filmin başarısını şüphesiz katlamıştır.

Film, Barack Obama'nın 2008 başkanlık kampanyasının ve "Yes We Can / Evet, Yapabiliriz" sloganının yaygın olarak benimsenmesinin ardından Amerika Birleşik Devletleri'nde yeniden canlanan iyimserlik döneminde gösterime girmiştir. "Yes We Can / Evet, Yapabiliriz" ruhu, filmin ideolojik çerçevesinde güçlü bir şekilde yankılanmakta ve bireysel başarıyı ulusal yenilenmeyle birleştirmektedir. Michael'ın dönüşümü, anlatıda hem kişisel başarıyı hem de Amerikan toplumunun adil ve kurtuluşa açık olduğu inancının yeniden teyit edilmesini temsil etmektedir. Bireyin zorlukların üstesinden gelmesini anlatan klasik hikaye, toplumsal konum ve şartlar ne olursa olsun, kararlılık, dürüstlük ve sıkı çalışma ile başarılı olmanın ve sosyal statüde yükselmenin mümkün olduğunu vurgulamaktadır.

The Blind Side / Kör Nokta (2009), "underdog" mitinin geleneklerine sıkı sıkıya bağlıdır. Kahramanın marjinalleşmeden yükselişi, bireysel başarının daha geniş ulusal ideallerin bir simgesi olarak kullanıldığı Amerikan spor filmlerinde sıklıkla görülen bir kalıptır. Bu durumda film ırksal eşitsizlik ve ekonomik istikrarsızlık gibi toplumsal sorunları, erdem ve azimle aşılabilecek kişisel engellere dönüştürmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki "başarı", ilerlemeyi yapısal koşulların bir sonucu olarak değil, kişisel karakter ve çabanın bir sonucu olarak görmektedir. Birkaç önemli sahnede bu inanç pekiştirilmektedir. (Storey, 2018) Örneğin, Michael'ın bir araba kazası sırasında üvey kardeşini koruduğu sahne, Amerika'nın aileye verdiği önemi ve kahramanın onu kurtaran aileye olan bağını gösterirken, ailenin rehberliğinde futbol taktikleri üzerinde sık sık çalışması da başarının disiplin ve doğru rehberlikten kaynaklandığının altını çizmektedir. Hollywood, "olumlu ideoloji" olarak adlandırılan, sosyal anlaşmazlıkların bireysel dönüşüm yoluyla çözüldüğü ve böylece mevcut düzenin korunduğu fikrini sıklıkla desteklemektedir. (Alford, 2010). Bu çerçeve doğrultusunda, Leigh Anne Tuohy'in (Sandra Bullock) şevkatı ve

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

rehberliği, Michael'ın (Quinton Aaron) başarısının temelini oluşturmakta ve kişisel ahlak ve hayırseverlik, sistemin eşitsizliğine yeterli bir çözüm olarak öne çıkarılmaktadır.

Sinemasal açıdan *The Blind Side / Kör Nokta (2009)*; Michael'ın yolculuğu ile seyircinin duygusal bir bağlantı kurması için, ağır çekim sahneler, morali yükselten melodiler ve kararlılığı gösteren yakın çekimler gibi, spor filmlerinde sıklıkla başvurulan teknikleri tekrarlamaktadır. Bu görsel yöntemler empati oluşturma yeteneğine sahip olsa da, hikayenin sosyal çerçevesini politikleştirmemektedir. Bu yaklaşım ile hikaye, kolektif reformdan ziyade bireysel direniş öyküsüne dönüşmektedir.

The Blind Side / Kör Nokta (2009), azim ve şefkat duygularını övse de, daha derin sosyal eşitsizlikleri bir bakıma görünmez kılmakta ve "underdog" hikayelerini öne çıkarmaktadır. Film yapısal adaletsizliği, kişisel kurtuluş yoluyla çözerek ulusal bir rahatlama sağlayan bir anlatı biçimi ortaya koymaktadır: Herkes, oyun alanı eşit olmasa bile, inanç ve çabayla başarılı olabilme şansına sahiptir. Hancock'un filmi de benzerleri gibi toplumsal zorlukları olağanüstü bireysel başarı hikayelerine dönüştürerek iyimserliği sürdürmeye yönelik Amerikan ihtiyacının giderilmesine katkı sağlamaktadır.

3. COMEBACKS / GERİ DÖNÜŞ HİKAYELERİ

Geri dönüş hikayeleri, Amerika Birleşik Devletleri'nde sadece spor filmleri ile sınırlı kalmamakla birlikte Hollywood senaryolarında bir sporcunun fiziksel, kişisel veya toplumsal zorluklarla karşı karşıya kalsa dahi disiplin, kararlılık ve ahlaki metanet sayesinde iyileşip, yükselip başarıya ulaştığını anlatmaktadır. (Storey, 2018). Geri dönüş miti, fırsatların yeniden kazanılmasına ve kişinin yaşam yolunun yeniden şekillendirilmesine odaklanmaktadır. Bu anlatı tarzı, Amerika Birleşik Devletleri'nin genel ideallerinin bir nevi sembolik bir biçimde canlandırılmasıdır. (Alford, 2010). Hem bir hikaye, hem de bir felsefi çerçeve olarak geri dönüş miti, başarısızlığı bir son nokta olarak değil, başarıya giden yolda atılan bir adım olarak değerlendirmektedir. Başarısızlığı geçici bir durum, dirençliliği ise ahlaki bir zorunluluk olarak çerçeveleyen geri dönüş hikayeleri, izleyicilere, etik bağlılık ve kararlılık yoluyla insan potansiyelinin geri kazanılabileceği konusunda adeta güvence vermektedir. (King, 2008).

3.1. Amerikan Yenilenme İdeolojisi: The Rookie / Çaylak (2009)

John Lee Hancock'un *The Rookie / Çaylak* (2002) filmi, Amerikan spor sinemasında geri dönüş mitosunu örneklemekte ve azim, direnç ve ikinci şansa olan inancı, kişisel ve ahlaki zaferin etkileyici bir hikayesine dönüştürmektedir. Gerçek bir hikayeden uyarlanan filmde, lise öğretmeni Jim Morris'in yarım kalmış olan beysbol ligi oyuncusu olma hayaline yıllar sonra kavuşma serüveni perdeye yansıtılmaktadır. Morris'in hikayesi, Amerikan inancının yenilenme, kendi kaderini tayin etme ve başarısızlık karşısında pes etmeme gerekliliğini vurgulamaktadır.

The Rookie / Çaylak (2002) bireysel ve toplumsal dinamikleri birleştirerek geri dönüşü sosyal ve duygusal olarak pekiştirilmiş bir başarı olarak tasvir etmektedir. Başarı ve iyileşme için sabır, azim ve ahlaki dayanıklılık gerekmektedir. Morris'in ailesi, öğrencileri ve takım arkadaşları, onun yolculuğunun tanıkları ve destekçileri olarak önemli bir rol oynamakta ve

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

film bu bağlamda kurtuluşun hem bireysel hem de toplumsal bir süreç olduğuna dair Amerikan inancını yansıtmaktadır.

Hollywood'un spor hikayeleri genellikle 'olumlu ideoloji'yi kullanmakta ve toplumsal farklılıkları incelemeden kişisel dönüşümü dramatize etmektedir. (Alford, 2010). Filmde, Jim'in büyük bir engel olarak görülen yaşına karşı kazandığı kişisel başarı, hayatın zorluklarını aşmak için dürüstlüğün, metanetin ve bağlılığın yeterli olduğu inancını güçlendirmektedir ve filmi karşımıza ahlaki ve ilham verici bir örnek olarak çıkarmaktadır. Film, başarıdan önce ahlaki ve duygusal gelişmenin gerekliliği ve uzun süreli hayal kırıklığından sonra bile kurtuluşun her zaman mümkün olduğu fikrini savunmakta ve Morris'in sonunda profesyonel beysbol dünyasına geri dönmesi, bu döngüsel mantığın bir örneği olarak sunulmaktadır. Sonuç olarak, *The Rookie / Çaylak* (2002) geri dönüş mitinin ideolojik ve duygusal gücünü yansıtmakta ve yenilenme, dayanıklılık ve ahlaki metaneti vurgulayarak Amerikalıların ikinci şanslara olan inancını yeniden teyit etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde vatanseverlik, sembolik gösterinin ötesine geçen, idealize edilmiş bir dizi ulusal ilkeye derin bir bağlılık içermektedir. Amerika'yı övmek, onun zaferlerle dolu tarihini yüceltmek ve gücünden bahsetmekten ziyade özgürlük, kendi kaderini tayin etme ve Amerikalı olma idealinin etrafında toplanmaktır. Bu tür vatanseverlik duygusu, genellikle ulusun zorluklar karşısında kendini düzeltme ve savunma yeteneğine sahip olmasının bir sonucudur. Bu duygu, Amerikan deneyiminin, ne kadar kusurlu olursa olsun, kolektif amaçlar ve ortak iyilik için çabalarken bireyin potansiyelini desteklediğine inanmaktır. Ulusal bağlamda yenilenme, güven tazeleme, destek isteme gibi hamlelerde iyice köpürtülen vatanseverlik tüm Hollywood yapımlarında olduğu gibi spor filmlerinde de kendini göstermektedir. Bir milli güvenlik sineması olarak adlandırmanın yanlış olmayacağı Amerikan Sineması bu bağlamda senaryolarında sıklıkla Amerikalı olmanın ve Amerikan yaşam tarzını benimsemenin mutlak kurtuluş ve zafere giden en iyi yol olduğu idealine yer vermektedir.

4. SPOR FİLMLERİ VE AMERİKAN VATANSEVERLİĞİNİN TEMSİLİ

Amerika Birleşik Devletleri'nde vatanseverlik, sembolik gösterinin ötesine geçen, idealize edilmiş bir dizi ulusal ilkeye derin bir bağlılık içermektedir. Amerika'yı övmek, onun zaferlerle dolu tarihini yüceltmek ve gücünden bahsetmekten ziyade özgürlük, kendi kaderini tayin etme ve Amerikalı olma idealinin etrafında toplanmaktır. Bu tür vatanseverlik duygusu, genellikle ulusun zorluklar karşısında kendini düzeltme ve savunma yeteneğine sahip olmasının bir sonucudur. Bu duygu, Amerikan deneyiminin, ne kadar kusurlu olursa olsun, kolektif amaçlar ve ortak iyilik için çabalarken bireyin potansiyelini desteklediğine inanmaktır. Ulusal bağlamda yenilenme, güven tazeleme, destek isteme gibi hamlelerde iyice köpürtülen vatanseverlik tüm Hollywood yapımlarında olduğu gibi spor filmlerinde de kendini göstermektedir. Bir milli güvenlik sineması olarak adlandırmanın yanlış olmayacağı Amerikan Sineması bu bağlamda senaryolarında sıklıkla Amerikalı olmanın ve Amerikan yaşam tarzını benimsemenin mutlak kurtuluş ve zafere giden en iyi yol olduğu idealine yer vermektedir.

4.1. Ulusal Kimlik: Miracle / Efsane (2004)

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Gavin O'Connor'ın 2004 yapımı *Miracle* / Efsane filmi, 1980 Lake Placid Kış Olimpiyatları'ndaki "Buz Mucizesi"ni titizlikle yeniden oluşturmuş, aslında Amerika Birleşik Devletleri'nin derin bir kriz yaşadığı bir dönemde ulusal yenilenmenin temel bir örneği olarak beyazperdeye taşınmıştır. Sovyetler Birliği ile olan çekişmelerin gölgesinde gerçekleşen turnuva Soğuk Savaş'ta ortaya çıkan çatışmaların simgesi olarak konumlandırılmakta, bu da seyirciyi Amerikan milliyetçiliğinin merkezine yerleştirmektedir.

Ünlü oyuncu Kurt Russell'ın canlandırdığı Antrenör Herb Brooks'un koçluk felsefesi; bireysel başarıdan ziyade takım birlikteliğine vurgu yapmakta, bu yaklaşım, Amerika Birleşik Devletleri'nin idealize edilmiş demokratik ilkelerini ve vatanseverliğini yansıtmaktadır. Antrenör Brooks oyuncularına, "En iyi oyuncuları aramıyorum, doğru oyuncuları arıyorum" diyerek, yetenekten de öte, Amerika Birleşik Devletleri'ne layık düzgün karakterli, çalışkan ve ülkenin ideallerine bağlı sporcunun önemini vurgulamaktadır. Brooks, vizyonu ve yaklaşımı ile birbirine rakip üniversite sporcularından oluşan bir grubu, birlik beraberlik içinde bir takıma dönüştürmüş olması adeta Amerika Birleşik Devletleri'nin rüyalar ülkesi olarak adlandırıldığı günden bu yana farklı unsurları 'eritme potası'nda olduğu gibi uyumlu bir bütün hâline getirmesinin kutsaliyetini vurgular niteliktedir.

Miracle / Efsane (2004), birbirine rakip üniversitelerden gelmiş sporcuların ulusal bir takım kimliğine dönüşümünü güçlü bir şekilde tasvir etmekte ve bu süreç, ulusal kimliğin inşasını da perdeye yansıtmaktadır. Bireysel ve bölgesel farklılıkların kolektif bir kimliğe dönüştürülebileceğini gösteren takımın başrolde olduğu film; ulusal ideali bağlamında vatanseverlik duygularını romantize eden anlayışın aksine, birliği oluşturmak için gereken yoğun çalışma ve stratejik planlamayı vurgulamaktadır.

Film basit bayrak sallamaların ötesine geçen çok boyutlu bir vatanseverlik incelemesi sunduğu için Amerikan spor filmi kategorisinde önemli bir örnek teşkil etmektedir. Ulusal kimlik aslında sabit bir miras olarak değil, çaba, azim, birlik ve strateji yoluyla ulaşılan başarıların içinde kendini göstermektedir. *Miracle / Efsane (2004)* Buz üzerinde gerçekleşen mucizeyi bir ulusal krizin çerçevesinde ele almış ve vatanseverliği ulusal başarı için gereken bir fedakarlık biçiminde sunabilmeyi başarmıştır.

5. AMERİKAN SPOR FİLMLERİNDE TEMSİL ALANININ GENİŞLETİLMESİ

Hollywood'da üretilen spor filmlerinde kapsayıcılık hedefi 2000 sonrasında kendini daha net göstermekte, tarihsel olarak baskın olan beyaz, erkek sporcu kategorisinin ötesinde erişim ve temsiliyetin genişletilmesine yönelik büyüyen bir ideolojik kararlılık göze çarpmaktadır. Amerikan spor filmleri geleneksel olarak bireyselliği ve başarıyı vurgulamakta olsa da çok büyük oranda beyaz erkek sporculara odaklanmış, kadınları, LGBTQ+ bireyleri ve göçmenleri dışarıda bırakmıştır. Hollywood özellikle 2000 sonrasında geleneksel bağlamda özellikle de spor filmlerinde çok dışarıda bırakılmış olan bu karakterlerin temsilini arttırmaya çalışmaktadır.

Çok iyi eleştiriler alan Clint Eastwood'un yönettiği ödüllü oyuncu Hillary Swank'in başrolde olduğu *Million Dollar Baby / Milyon Dolarlık Bebek (2004)* gibi kadın sporcuyu merkeze alan ya da Lauren Hadaway'in spor dünyasını LGBTQ+ kimliklerinin karmaşıklıklarıyla harmanlayarak etkileyici bir anlatı sunan 2021 yapımı yeni filmi *The Novice* gibi örnekler

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

çoğalma eğiliminde olsa da toplumsal cinsiyet bağlamında daha yapılacak çok iş olduğu gözlemlenmektedir. Ancak bu örnekler az sayıda da olsa Amerika Birleşik Devletleri'nin adeta DNA'sına işlemiş olan özgür, eşitlikçi ve demokratik ülke idealini korumak adına çok önemli bir görev üstlenmektedir.

5.1. ABD ve 'Eritme Potası' Bağlamında Spor Filmlerinde Göçmen Temsili: McFarland, ABD (2015)

Niki Caro'nun yönettiği *McFarland, USA* (2015) Latin Amerikalı göçmen nüfusunun fazla olduğu eyaletlerden biri olan Kaliforniya'da parlak hiçbir hikayesi olmayan bir kasabada geçer. Beden eğitimi öğretmeni Jim White'in (Kevin Costner) kasabanın lisesinde işe başlamasıyla birçok kişinin kaderi değişecektir. Film, çoğunlukla Latin Amerikalı göçmen aileleri ile birlikte tarım işçiliği yapan ve sosyo-ekonomik zorluklar altında ezilen ve sıklıkla dışlanan gençlerin ülkede geleneksel anlamda popüler olan futbol, basketbol, beysbol gibi takım sporlarından ayrışan koşu takımında yer almasıyla bir anlamda kaderlerine meydan okumalarını ele almaktadır. Doğal yaşam koşullarında sürekli koşan, çok ağır şartlarda çalışan bu çocukların Jim White'a güven duyması ve onun gençleri, ailelerini ve okul yönetimini ikna etmesi hiç de kolay olmayacaktır.

Film, Amerika Birleşik Devletleri'nin sosyal yükseliş ideali olan genç sporcuların azmini ve dayanıklılığı sergilerken, aynı zamanda göçmen nüfusun karşılaştığı yapısal eşitsizlikleri de vurgulamaktadır. (Chennault, 2006). Jim White karakteri, sporcuların rehber ve savunucusu olarak sunulmuş, bu bağlamda geleneksel anlatıdan uzaklaşmayan hikaye, yine beyaz adamın diğerlerinin kurtarıcısı rolünü üstlenmesi konusunda bir farklılık yaratamamıştır.

'Amerikan Rüyası' fikri, Amerika Birleşik Devletleri'nin ideolojisinde derin bir yere sahiptir ve genellikle azim ve çaba gerektiren bir hedef olarak tasvir edilir (Farber, 2015). *McFarland, USA* filmi, genel anlamda göz ardı edilen öğrencilerin eyalet şampiyonlarına dönüşmesini göstererek bu ideali desteklemektedir.

Film, bu zaferi hem bireysel hem de sistemik sorunlara karşı sembolik bir zafer olarak göstermekte ve bu göçmen aile çocuklarının dayanıklılığının ve yeteneklerinin tanınmasını hak ettiğini vurgulamaktadır. Aslında bu noktada bile beyaz adamdan farklı olarak ötekiler, hak ettiklerinin onayını daima beyaz adamdan almak zorunda bırakılmaktadır. Filmde gençlerin küçük kasabalarına yaptıkları katkının güçlü bir biçimde alkışlanmasının altında yatan temel nedeni aslında Amerikalı olma lütfu verilenlerin bir nevi ülkeye borcunu ödemesinden duyulan memnuniyetin bir ifadesi olarak okumak yanlış olmayacaktır.

6. SONUÇ

Günümüz Amerikan spor filmleri, Amerika Birleşik Devletleri'nin kültürel, toplumsal ve ideolojik değerlerini yansıtmakta ve izleyicilere azim, toplum ve kimlik konularını işleyen anlatılar sunmaktadır. (King, 2012; McFarland, 2015). Dramatik geri dönüşler ve 'underdog' karakterlerin mücadelesi gibi sık sık tekrarlanan motifler; dayanıklılık, adanmışlık ve yoğun çalışmanın zorlukların üstesinden gelebileceği inancını vurgulamakta ve 'Amerikan Rüyası'

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

anlatısını güçlendirmektedir. Bu hikayeler bireysel başarıyı takdir ederken bir taraftan da onu toplumsal ahlaka uygun bir çerçeveye yerleştirmektedir.

Amerikan spor filmleri son zamanlarda daha fazla ırksal, etnik ve sosyo-ekonomik açıdan çeşitli karakterleri merkeze almakta ve bu tür anlatılar zaman zaman yapısal eşitsizliklere değinerek, geleneksel hikayelerde dışarıda bırakılanların da ‘Amerikan Rüyası'na erişebilir olduklarının altı çizilmektedir.

Hollywood tüm türlerde olduğu gibi spor filmlerinde de aslında Amerikan yaşam tarzını yüceltmek adına; her Amerikalının azmettiği takdirde başarıya ulaşacağını ve ülkede her türlü ayrımcılığa karşı gelen bir büyük bir çoğunluk olduğunu ispatlama çabasını ortaya koyarken, mutlu son ideolojisinin tekrarlandığı senaryolarla karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Aslında hiç de sık rastlanmayan olayları konu alan bu filmlerin özellikle gerçek hikayelerden uyarlanmaları da hem kendi hem de dünya seyircisine ‘Amerikan Rüyası’nı bir bakıma onaylatmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

Alford, M. (2010). Reel power: Hollywood cinema and American supremacy. Pluto Press.

Aronofsky, D. (Director). (2008). *The Wrestler* [Film]. Fox Searchlight Pictures.

Caro, N. (Yönetmen). (2015). McFarland, USA [Film]. Walt Disney Pictures.

Chennault, R. (2006). Latino youth and the American dream: A critical analysis of education and identity in McFarland, USA and Spare Parts. Journal of Latino Studies, 15(2), 151–165.

Eastwood, C. (Director). (2004). *Million Dollar Baby* [Film]. Warner Bros. Pictures.

Farber, S. (2015, 4 Şubat). McFarland, USA: Film review. The Hollywood Reporter. https://www.hollywoodreporter.com/review/mcfarland-usa-film-review-770069

Hadaway, L. (Yönetmen). (2021). The Novice[Film]. XYZ Films.

Hancock, J. L. (Director). (2002). The rookie [Film]. Walt Disney Pictures; Gran Via Productions.

Hancock, J. L. (Director). (2009). The blind side [Film]. Alcon Entertainment; Warner Bros. Pictures.

King, C. R. (2008). Media, sports, and identity: Cultural studies perspectives. Routledge.

McFarland, N. (2015). McFarland, USA [Film]. Walt Disney Pictures.

O'Connor, G. (Director). (2004). *Miracle* [Film]. Walt Disney Pictures.

Storey, J. (2018). Cultural theory and popular culture: An introduction (8th ed.). Routledge.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

SPORDA TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE YAPAY ZEKÂ OKURYAZARLIĞI VE BAĞIMLILIK EĞİLİMLERİ

Uzm. ATA KIRMIZIER
Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü,
ata.kirmizier@gmail.com
- ORCID ID: 0000-0002-3549-4384
Prof. Dr. YELİZ ERATLI ŞİRİN
Çukurova Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi,
yelizsirin75@gmail.com
- ORCID ID: 0000-0002-6143-1133

ÖZET

Dijital teknolojilerin spor endüstrisine entegrasyonu, sadece veri temelli karar süreçleri ve performans analizleri ile değil aynı zamanda bireylerin teknolojiyle kurduğu ilişki biçimiyle de köklü bir dönüşüm yaratmaktadır. Bu dönüşümün merkezinde yer alan yapay zekâ uygulamaları, spor alanındaki bireylerin ve toplulukların bilgi, farkındalık ve kullanım alışkanlıklarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu çalışma, spor alanında yer alan bireylerin yapay zekâ okuryazarlığı düzeyleri ile yapay zekâya yönelik bağımlılık eğilimlerini incelemek ve bu iki kavram arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini, Adana ve Mersin illerinde aktif olarak yer alan sporcu, antrenör, spor yöneticisi, spor bilimleri fakültesi öğrencisi, öğretim elemanı ve beden eğitimi öğretmenlerinden oluşan toplam 172 katılımcı oluşturmuştur. Verilerin analizinde SPSS programı kullanılmış; tanımlayıcı istatistikler, tek yönlü ANOVA ve Pearson korelasyon analizlerinden yararlanılmıştır. Analiz sonucunda, yapay zekâ okuryazarlığı düzeyinin ($\bar{X}$=3.52) orta, yapay zekâya bağımlılık düzeyinin ($\bar{X}$=2.44) ise düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yapay zekâ okuryazarlığı ve yapay zekâya bağımlılık düzeylerinin spor alanındaki rol ve eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p > .05$). Buna karşın, yapay zekâ okuryazarlığı ile yapay zekâya bağımlılık düzeyleri arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = .431$, $p < .01$). Sonuç olarak, spor alanındaki bireylerin yapay zekâ okuryazarlığı ve yapay zekâya bağımlılık düzeylerinin rol ve eğitim durumuna göre anlamlı biçimde farklılaşmadığı, ancak bu iki değişken arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, yapay zekâ farkındalığı ve bilgi düzeyi arttıkça bireylerin teknoloji kullanımlarının daha sık, yoğun ve giderek artan bir ihtiyaç hissiyle kullanma eğilimine sahip olduklarını göstermektedir. Bu nedenle, spor alanında teknolojik dönüşümün yalnızca farkındalık açısından değil, aynı zamanda bilinçli, dengeli ve öz denetim temelli teknoloji kullanımı açısından da destekleyecek eğitim uygulamaları ve pratikleriyle güçlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü bu yaklaşım hem yapay zekâ okuryazarlığının sürdürülebilir ve kalıcı bir biçimde gelişmesini hem de yapay zekâ teknolojilerine yönelik bağımlılık riskinin azaltılmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler : Yapay zekâ, Yapay Zekâ Okuryazarlığı, Yapay Zekâ Bağımlılığı

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ARTIFICIAL INTELLIGENCE LITERACY AND ADDICTION TRENDS DURING THE TECHNOLOGICAL TRANSFORMATION PROCESS IN SPORTS

Specialist ATA KIRMIZIER
Cukurova University Institute of Health Sciences,
ata.kirmizier@gmail.com
- ORCID ID: 0000-0002-3549-4384

Prof. Dr. YELİZ ERATLI ŞİRİN
Cukurova University Faculty of Sports Sciences,
yelizsirin75@gmail.com
- ORCID ID: 0000-0002-6143-1133

ABSTRACT

The integration of digital technologies into the sports industry is creating a radical transformation not only in terms of data-based decision-making processes and performance analysis, but also in the way individuals interact with technology. Artificial intelligence applications, which are at the center of this transformation, significantly impact the knowledge, awareness, and usage habits of individuals and communities in the field of sports. This study was conducted to examine the artificial intelligence literacy levels and addiction tendencies towards artificial intelligence among individuals in the field of sports, and to determine the relationship between these two concepts. The research sample consisted of 172 participants, including athletes, coaches, sports managers, sports sciences faculty students, faculty members, and physical education teachers active in the provinces of Adana and Mersin. Data analysis was conducted using SPSS software, and descriptive statistics, one-way ANOVA, and Pearson correlation analyses were utilized. The analysis revealed that the level of artificial intelligence literacy ($\bar{X}$=3.52) was moderate, while the level of addiction to artificial intelligence ($\bar{X}$=2.44) was low. Furthermore, it was determined that the levels of artificial intelligence literacy and addiction to artificial intelligence did not differ significantly according to role and educational status in sports ($p > .05$). However, a moderately positive and significant relationship was found between AI literacy and AI addiction levels ($r = .431$, $p < .01$). Consequently, it was determined that the AI literacy and AI addiction levels of individuals in sports did not differ significantly by role and educational status, but a moderately positive and significant relationship existed between these two variables. This finding suggests that as awareness and knowledge of AI increase, individuals tend to use technology more frequently, more intensely, and with an increasing sense of need. Therefore, technological transformation in sports should be reinforced with educational practices and applications that support not only awareness but also conscious, balanced, and self-regulatory technology use. This approach will ensure both the sustainable and lasting development of AI literacy and the reduction of the risk of addiction to AI technologies.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Keywords : Artificial Intelligence, Artificial Intelligence Literacy, Artificial Intelligence Addiction

1. GİRİŞ

21. yüzyıl başından itibaren hızla ilerleyen dijitalleşme, toplumsal yaşam, ekonomi ve bireysel davranış biçimlerinin temel belirleyicileri haline gelmiştir. Dijital teknolojiler sadece bilgiye erişim biçimlerini değil, aynı zamanda üretim, iletişim ve karar alma süreçlerini de değiştirmektedir (Castells, 2010). Bu değişim süreci, "dördüncü sanayi devrimi" olarak da bilinen teknolojik gelişmelerin merkez noktasında yer almakta ve yapay zekâ, nesnelerin interneti, büyük veri, makine öğrenimi ve otomasyon gibi kavramlarla birlikte ilerlemektedir (Schwab, 2016).

Dijitalleşme, insanların hayata yaklaşımını değiştirirken aynı zamanda kurumların nasıl işlediklerini de büyük ölçüde etkileyen bir paradigma değişimine neden olmaktadır. Eğitim, sağlık, iletişim ve spor gibi birçok toplumsal alanda kullanılan dijital teknolojiler, veri temelli yaklaşımların yaygınlaşması ve karar alma süreçlerinde daha etkili olmaları için destek sistemlerinin gelişmesiyle önemli derecede etkinliğini arttırmaktadır (Brynjolfsson & McAfee, 2017). Bu durum aynı zamanda dijital teknolojilere ulaşımın artmasıyla birlikte bireysel düzeyde dijital okuryazarlık, etik kullanım, gizlilik ve bağımlılık gibi kavramları da gündeme getiriyor (Caplan et al., 2019; Li et al., 2021).

Dijital dönüşümün bu çok yönlü etkisi, sadece teknolojinin kolayca kullanılabilmesini değil, aynı zamanda insanların bu teknolojilerle nasıl duygusal, bilişsel ve davranışsal olarak ilişkisini kurduklarını da yeniden tanımlamaktadır. Bu bağlamda dijital çağda ihtiyaç duyulan “okuryazarlık” kavramı artık sadece okuma ve yazma becerilerini değil, dijital araçları anlamak, analiz etmek ve eleştirel şekilde kullanmak şeklinde yorumlanmaktadır (Kabakus, 2023). Günümüzde dijital teknolojiler, insanların mesleklerini, öğrenmelerini ve sosyal ilişkilerini biçimlendiren önemli bir dönüşüm aracı hâline gelmiştir (Brynjolfsson & McAfee, 2017; Kabakus, 2023).

Dijital dönüşümün etkileri sadece eğitim, finans veya iletişim gibi alanlarda değil, aynı zamanda küresel çapta birçok insanı etkileyen büyük sektörlerden biri olan spor sektöründe de açıkça görülmektedir. Spor organizasyonları, antrenörler, sporcular ve yöneticiler; performans analizi, veri temelli karar verme, izleyici etkileşimi ve pazarlama süreçlerinde dijital teknolojilerden yoğun şekilde faydalanmaktadır (Ratten, 2020). Özellikle son yıllarda yapay zeka, büyük veri ve giyilebilir sensör teknolojileri, sporun teknik ve yönetsel alanlarında büyük değişimler yaratmıştır (García-González et al., 2020). Bununla birlikte bu teknolojilerin spor alanına entegrasyonu sadece performansın artmasıyla kalmamakta, aynı zamanda etik, psikolojik ve sosyo-teknolojik sorumlulukları da beraberinde getirmektedir (Aquilina & Henry, 2021).

Spor endüstrisi, teknolojik gelişmelerin en çok uygulandığı alanlardan biri olarak bilinmektedir (Ratten, 2020). Dijitalleşme süreci, antrenman planlamasından performans

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

analizine, hakem kararlarından taraftar deneyimine kadar sporun birçok alanında büyük değişikliklere sebep olmaktadır (García-González et al., 2020; Bailey et al., 2019). Bu gelişmeler, sporun sadece fiziksel yarışmaları üzerinden değil teknoloji ve verilerle desteklenmiş bir sistem haline gelmesine yol açmaktadır (Boehmer & Potwarka, 2021; Ratten, 2020).

Günümüzde büyük veri analitiği, yapay zekâ destekli yazılımlar, giyilebilir sensörler ve sanal gerçeklik uygulamaları gibi dijital araçlar; sporcuların performanslarını artırma, sakatlık riskini azaltma ve stratejik kararları optimize etme gibi hedeflerle aktif bir şekilde kullanılmaktadır (García-González et al., 2020; Schwab, 2016). Bu teknolojilerin ilerlemesi, sporda veriye dayalı yaklaşımın daha da yaygınlaşmasına ve karar verme süreçlerinde insan sezgisi yerine algoritmaların daha fazla kullanılmaya başlamasına neden olmaktadır (Aquilina & Henry, 2021; Brynjolfsson & McAfee, 2017).

Teknolojinin spora entegrasyonu yalnızca elit seviyedeki organizasyonlara değil, aynı zamanda amatör sporcuları, antrenörleri, yöneticileri ve akademik çevreleri de kapsamaktadır (Bailey et al., 2019; Li et al., 2021). Dijital araçlar sayesinde antrenörler anlık verilere göre geri bildirim vermektedir. Spor yöneticileri ise organizasyon süreçlerini daha verimli hale getirmekte, sporcular ise kendi gelişimlerini daha bilinçli bir şekilde takip edebilmektedir (Boehmer & Potwarka, 2021; Kabakus, 2023). Bu durum, spor alanında teknoloji okuryazarlığı, veri bilinci ve dijital farkındalık gibi kavramların önemli bir beceri alanı haline gelmesine neden olmaktadır (Li et al., 2021; Kabakus, 2023).

Bununla birlikte, teknolojik ilerlemeler sadece spor alanında fırsatlara yol açmamakta bunula beraber etik ve psikolojik tartışmaları da doğurmaktadır (Aquilina & Henry, 2021; Caplan et al., 2019). Özellikle yapay zekâ destekli karar sistemlerinin hakemlik gibi alanlarda kullanımı, algoritmaların performans metriklerinin belirlenmesi ve sporcuların biyometrik verilerinin sürekli izlenmesi gibi durumlarda sporun insan merkezli temel yapısını yeniden tanımlamaktadır (Aquilina & Henry, 2021; García-González et al., 2020). Bu yüzden teknolojinin sporda etik, gizlilik ve bağımlılık açısından dikkatlice değerlendirilmesi gerekmektedir (Caplan et al., 2019; Boehmer & Potwarka, 2021).

Dahası dijitalleşmenin sporda yansıması, sadece performans süreçlerine sınırlı kalmamakla beraber taraftar deneyimi ve spor medyası gibi alanlarda da görülmektedir (Filo et al., 2022). Yapay zekâ tabanlı algoritmalar, taraftar etkileşimini kişiselleştiren içerikler oluştururken sanal biletleme sistemleri ve e-spor platformları ile sporun geleneksel sınırlarını genişletmektedir (Filo et al., 2022; Ratten, 2020). Bu gelişmeler, sporun artık sadece fiziksel performansla değil aynı zamanda veri, algoritma ve dijital kültür üzerinden tanımlandığı yeni bir dönemi işaret etmektedir (Schwab, 2016; Brynjolfsson & McAfee, 2017).

Sonuç olarak, spor endüstrisinde yaşanan dijital dönüşüm, performans optimizasyonu ve verimlilik artışı gibi avantajlar yanında etik sorumluluk, teknoloji okuryazarlığı ve bilinçli kullanım gibi yeni gereksinimleri de beraberinde getirmektedir (Aquilina & Henry, 2021; Kabakus, 2023). Bu bağlamda, spor alanında yapay zekâ okuryazarlığı kavramı, teknolojiyi

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

güvenli, bilinçli, etik bir biçimde kullanabilme yetisi olarak öne çıkmaktadır (Li et al., 2021; Caplan et al., 2019).

1.1. Yapay Zekâ Okuryazarlığı

Yapay zekâ okuryazarlığı, bireylerin yapay zekâ teknolojilerini anlayabilme, değerlendirebilme ve sorumlu bir şekilde kullanabilme becerilerini kapsayan çok boyutlu bir kavramdır (Long & Magerko, 2020). Bu kavram sadece teknik bilgi değil, aynı zamanda yapay zekâ'nın toplumsal, etik ve bilişsel etkileri konusunda bireylerin farkındalıklarını da içerir (Ng et al., 2021). Başka bir ifadeyle, yapay zekâ okuryazarlığı, bireyin yapay zekâ sistemlerini eleştirel bir şekilde değerlendirebilme, doğru bilgiye ulaşabilme, veriyi anlamlandırabilme ve etik sınırlar içinde yapay zekâ araçlarını kullanabilme yeteneğidir (Druga et al., 2019; Li et al., 2021).

Günümüzde yapay zekâ teknolojileri sadece mühendislik ve bilişim alanında değil, eğitimden sağlık, medyadan sporuna kadar birçok alanda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Chen et al., 2020). Bu durum, bireylerin teknolojiyle olan ilişkilerinin daha karmaşık hale gelmesine ve yapay zekâ sistemlerini anlamlandırabilme becerisinin temel bir dijital okuryazarlık bileşenine dönüşmesine neden olmaktadır (Ng et al., 2021; Kabakus, 2023, 2022). Bu nedenle, yapay zekâ okuryazarlığı kavramı, günümüz bilgi toplumunda sadece bir teknik yeterlilik değil, aynı zamanda dijital vatandaşlık, etik bilinç ve eleştirel düşünme gibi üst düzey becerilerle de yakından ilişkilidir (Long & Magerko, 2020; Zhang & Dafoe, 2023).

Spor bağlamında bakıldığında, yapay zekâ okuryazarlığı, sporcuların, antrenörlerin, hakemlerin ve yöneticilerin yapay zekâlı araçları doğru yorumlayabilmelerini, veriye dayalı karar verme süreçlerini anlayabilmelerini ve teknolojinin sunduğu bilgileri eleştirel şekilde değerlendirebilmelerini kapsar (García-González et al., 2020; Bailey et al., 2019). Özellikle performans analizi, taktik planlama, sakatlık risklerini azaltma ve bireysel gelişim izleme gibi alanlarda yapay zekâ sistemlerinin etkili kullanımının, bu okuryazarlığın gelişmiş seviyeye ulaşmasını gerektirmesi önemlidir (Aquilina & Henry, 2021).

Yapay zekâ okuryazarlığı yüksek olan kişiler, teknolojik araçları sadece kullanıcısı gibi değil, aynı zamanda bu araçların nasıl çalıştığını anlayan, eleştirel şekilde değerlendirebilen ve etik sınırlar içinde kullanan bireylerdir (Li et al., 2021; Ng et al., 2021). Bu durum, sporda verimli kararlar alınmasına, veri güvenliğine dikkat etmeye ve teknolojiye bağımlılık风险lerinin azalmasına yardımcı olur (Caplan et al., 2019). Bu yüzden, sporda yapay zekâ okuryazarlığı artırmak, sadece performans gelişimi açısından değil, aynı zamanda bireylerin teknolojiyi bilinçli, dengeli ve etik bir şekilde kullanabilmelerini desteklemek açısından da çok önemlidir (Kabakus, 2023; Li et al., 2021).

1.2. Yapay Zekâya Bağımlılık

Yapay zekâ bağımlılığı, bireylerin yapay zekâ tabanlı sistemlerle kurdukları etkileşim sırasında kontrol kaybı, aşırı kullanım ve psikolojik bağlılık gibi davranışları göstermesi

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

durumunu ifade etmektedir (Caplan et al., 2019). Bu durum, dijital bağımlılık kavramının bir alt boyutu olarak değerlendirilir ve bireylerin yapay zekâ araçlarına karşı duygusal, bilişsel ve davranışsal olarak bağımlı olmalarını içerir (Kuss & Griffiths, 2017). Yapay zekâ sistemleriyle sürekli olarak etkileşim içinde olmak, bireylerin karar verme süreçlerinde dış kaynaklara dayandığı hissini ve teknolojik geri bildirim olmadan kendini eksik hissetmesine yol açabilir (Turel et al., 2020).

Literatürde yapay zekâ bağımlılığı, teknolojiye aşırı güven, öz denetim kaybı, sosyal yaşam ve görevlerde olumsuz etkiler, yanı sıra sürekli doğrulama ihtiyacı gibi belirtilerle tanımlanmaktadır (Caplan et al., 2019; Montag et al., 2021). Bu durum, özellikle yapay zekâ destekli öneri, karar verme veya performans analizi sistemleri sıkça kullanıldığı alanlarda giderek daha yaygın bir problem olarak görülmektedir (Kabakus, 2023, 2022).

Yapay zekâ bağımlılığı, klasik dijital bağımlılıktan farklı olarak bireyin özerk karar verme yeteneğinin ve bilişsel özgürlüğünün doğrudan etkilenmesine neden olmaktadır (Li et al., 2021). Çünkü yapay zekâ sistemleri genellikle yüksek doğruluk sağlayarak hızlı ve otomatik çalışır; bu da bireylerde "teknolojiye teslimiyet" duygusu ve kendi kararlarının değer kazanmadığını düşündürerek hem bilişsel bağımsızlığı hem de yaratıcılığı zayıflatabilmektedir (Fischer et al., 2020). Uzun vadede bu durum, bireylerin düşünme yeteneklerini ve kendi düşüncelerini geliştirme kapasitelerini kaybetmesine yol açabilir (Montag et al., 2021).

Spor alanında incelendiğinde, yapay zekâ bağımlılığı; antrenörlerin, sporcuların ve yöneticilerin performansı izlemek, veri analizini yapmak veya karar almak için teknolojik araçlara çok fazla bağımlı olmalarıyla ortaya çıkmaktadır (Bailey et al., 2019; García-González et al., 2020). Özellikle sporcuların antrenmanlarını sadece yapay zekâ sistemlerinden gelen geri bildirimlere göre düzenlemeleri veya antrenörlerin kararlarını bu sistemlerin önerilerine dayandırması bağımlılık riskini artırabilmektedir (Aquilina & Henry, 2021).

Bu yüzden yapay zekâ bağımlılığı, sadece teknoloji kullanımının sıklığıyla değil, aynı zamanda bireyin teknolojiyle kurduğu psikolojik bağın ne kadar derin olduğuna da bağlıdır (Kuss & Griffiths, 2017; Turel et al., 2020). Bu açıdan spor alanında yapay zekâ bağımlılığına bakmak, teknolojik gelişimin olası negatif etkilerini belirlemeye ve bilinçli, dengeli ve öz denetim temelli teknoloji kullanma alışkanlıklarını oluşturmak açısından çok önemlidir (Caplan et al., 2019; Kabakus, 2023).

1.3. Literatürdeki Boşluk ve Araştırmanın Önemi

Yapay zekâ teknolojilerinin spor alanına entegrasyonu son yıllarda çok hızlı şekilde artmış olsa da, bu konuda yapılan çalışmaların büyük bir kısmı, bu teknolojilerin performans analizi, veri toplama ve antrenman verimliliği gibi uygulamalara odaklanmaktadır (Bailey et al., 2019; García-González et al., 2020). Ancak bireylerin yapay zekâ ile kurdukları psikolojik ilişki, farkındalık seviyeleri ve teknoloji kullanım biçimleri gibi konularda sistematik olarak ele alınan çalışmalar oldukça sınırlıdır (Ng et al., 2021; Montag et al., 2021). Özellikle yapay zekâ okuryazarlığı ve yapay zekâya bağımlılık kavramlarının birlikte incelendiği araştırmalar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Bu çalışmanın önemi, spor alanında teknolojik dönüşüm sürecinde yapay zekânın yalnızca teknik beceriler açısından değil, aynı zamanda bireylerin yapay zekâyı nasıl algıladıkları, anladıkları ve kontrol edebildikleri yönüyle de ele alınması gereken dikkate değer bir araştırma alanı oluşturmasında yatmaktadır. Bununla birlikte araştırmada, spor ekosistemindeki bireylerin yapay zekâ sistemlerine karşı okuryazarlık düzeylerinin, yapay zekâya bağımlılık eğilimleriyle nasıl ilişkili olduğu belirlenerek literatürdeki önemli bir eksiklik doldurulmaktadır.

Ayrıca, bu çalışma yapay zekâ tabanlı teknolojilerin spor alanında dengeli, etik ve bilinçli şekilde kullanılmasını destekleyecek eğitim politikaları ve uygulamalar için veriye dayalı bir temel sunmaktadır (Li et al., 2021; Caplan et al., 2019). Önceki araştırmalar, yapay zekâ farkındalığı arttıkça bireylerin teknolojiyi daha sık ve yoğun biçimde kullanmaya eğilim gösterdiklerini ortaya koymaktadır (Li et al., 2021; Caplan et al., 2019). Bu nedenle, bilinçli kullanım stratejilerinin geliştirilmesi giderek daha önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda, bu araştırma spor alanında teknolojik dönüşümün yalnızca dijitalleşme sürecine sınırlı kalmaması, aynı zamanda insan merkezli, sürdürülebilir ve öz denetimli bir teknoloji kullanım kültürünün gelişmesine katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma nicel araştırma deseninde betimsel modelde yürütülmüştür. Çalışmaya Adana ve Mersin illerinde aktif olarak yer alan sporcu, antrenör, spor yöneticisi, spor bilimleri fakültesi öğrencisi, öğretim elemanı ve beden eğitimi öğretmenlerinden oluşan toplam 172 katılımcı yer almıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Laupichler ve ark. (2023) tarafından geliştirilen ve Karaoğlan Yılmaz ve Yılmaz (2023) tarafından Türk dili ve kültürüne uyarlanan “Yapay Zekâ Okuryazarlığı Ölçeği” ile Morales-García ve ark. (2024) tarafından geliştirilen ve Savaş (2024) tarafından Türk dili ve kültürüne uyarlanan “Yapay Zekâya Bağımlılık Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeklerin Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları sırasıyla .97 ve .85 olarak bulunmuştur. Verilerin analizinde SPSS programı kullanılmış; tanımlayıcı istatistikler, tek yönlü ANOVA ve Pearson korelasyon analizlerinden yararlanılmıştır. Araştırma, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Etik Kurulu’nun onayı ile yürütülmüştür. Katılımcılardan elde edilen veriler; kolay ulaşılabilir örneklem yoluyla gönüllülük esasına dayalı olarak çevrim içi veya yüz yüze anket formu aracılığıyla gönüllülük esasına bağlı olarak toplanmıştır.

3. BULGULAR

Veri setine ilişkin ön analizler sonucunda, yapay zekâ okuryazarlığı ve yapay zekâya bağımlılık ölçeklerinden elde edilen puanların dağılımlarının normalliği incelenmiştir. Skewness ve kurtosis değerlerinin –1.5 ile +1.5 aralığında yer alması, verilerin normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir (Tabachnick & Fidell, 2019). Bu sebeple, değişkenler arasındaki fark ve ilişki analizlerinde parametrik testler kullanılmıştır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Çizelge 1. Yapay Zekâ Okuryazarlığı ve Yapay Zekâ Bağımlılığı Ölçeklerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Yk Okuryazarlığı	172	1,00	7,00	3,5169	1,35895
Yk_Bağımlılığı	172	1,00	5,00	2,4407	1,01657
Valid N (listwise)	172				

Çizelge 1'de, katılımcıların yapay zekâ okuryazarlığı ve yapay zekâ bağımlılığı düzeylerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Analiz sonuçlarına göre, yapay zekâ okuryazarlığı ölçeğinden elde edilen puanların ortalaması ($\bar{X}$=3.52; SS=1.36) orta düzeyde, yapay zekâ bağımlılığı ölçeğinden elde edilen puanların ortalaması ($\bar{X}$=2.44; SS=1.02) ise düşük düzeyde bulunmuştur. Katılımcıların her iki ölçekteki minimum ve maksimum puanları sırasıyla 1.00–7.00 ve 1.00–5.00 arasında değişmektedir. Bu bulgular, araştırmaya katılan bireylerin genel olarak yapay zekâ konusunda belirli bir okuryazarlığa sahip olduklarını ancak yapay zekâ sistemlerine yönelik bağımlılık düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Çizelge 2. Yapay Zekâ Okuryazarlığı Puanlarının Spor Alanındaki Rolüne Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler Top.	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Gruplar Arası	10,964	4	2,741	1,502	,204
Gruplar İçi	304,828	167	1,825		
Toplam	315,792	171			

p>.05

Çizelge 2 incelendiğinde, katılımcıların yapay zekâ okuryazarlığı puanlarının spor alanındaki rollerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir (F(4,167)=1.50, p>.05). Bu bulgu, antrenör, sporcu, yönetici, öğretim elemanı veya öğrenci olmanın yapay zekâ okuryazarlığı düzeyinde anlamlı bir değişime yol açmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, araştırma grubundaki bireylerin yapay zekâ konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerinin, spor alanındaki rollerinden bağımsız olarak benzer düzeyde olduğu söylenebilir.

Çizelge 3. Yapay Zekâ Okuryazarlığı Puanlarının Eğitim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler Top.	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Gruplar Arası	6,386	3	2,129	1,156	,328
Gruplar İçi	309,406	168	1,842		
Toplam	315,792	171			

p>.05

Çizelge 3 incelendiğinde, katılımcıların yapay zekâ okuryazarlığı puanlarının eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir (F(3,168)=1.16, p>.05).

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Bu bulgu, bireylerin eğitim düzeylerinin (lise, ön lisans, lisans ve lisansüstü) yapay zekâ okuryazarlığı düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, farklı eğitim düzeylerindeki katılımcıların yapay zekâya ilişkin bilgi, farkındalık ve değerlendirme becerilerinin benzer düzeyde olduğu söylenebilir.

Çizelge 4. Yapay Zekâya Bağımlılık Puanlarının Spor Alanındaki Rolüne Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler Top.	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Gruplar Arası	5,520	4	1,380	1,346	,255
Gruplar İçi	171,196	167	1,025		
Toplam	176,715	171			

p>.05

Çizelge 4' bakıldığında, katılımcıların yapay zekâ bağımlılığı puanlarının spor alanındaki rollerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir (F(4,167)=1.35, p>.05). Bu bulgu, bireylerin antrenör, sporcu, yönetici, öğretim elemanı veya öğrenci olmalarının yapay zekâya yönelik bağımlılık eğilimleri üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, araştırma grubundaki katılımcıların teknoloji kullanım alışkanlıkları ve yapay zekâya yönelim düzeyleri, spor alanındaki rollerinden bağımsız olarak benzer düzeyde seyretmektedir.

Çizelge 5. Yapay Zekâya Bağımlılık Puanlarının Eğitim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

	Kareler Top.	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Gruplar Arası	,516	3	,172	,164	,921
Gruplar İçi	176,199	168	1,049		
Toplam	176,715	171			

p>.05

Çizelge 5 incelendiğinde, katılımcıların yapay zekâya yönelik bağımlılık puanlarının eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir (F(3,168)=0.16, p>.05). Bu bulgu, bireylerin eğitim düzeylerinin (lise, ön lisans, lisans ve lisansüstü) yapay zekâ bağımlılığı eğilimleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, farklı eğitim düzeylerinde yer alan katılımcıların yapay zekâ tabanlı sistemlerle etkileşim sıklığı ve teknolojiye yönelim biçimleri arasında önemli bir farklılık bulunmamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Çizelge 6. Yapay Zekâ Okuryazarlığı ve Yapay Zekâya Bağımlılık Puanlarının Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

		Yk_Okuryazarlık	Yk_Bağımlılık
Yk_Okuryazarlık	Pearson Correlation	1	,431**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	172	172
Yk Bağımlılık	Pearson Correlation	,431**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	172	172

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Çizelge 6 incelendiğinde, yapay zekâ okuryazarlığı ile yapay zekâya yönelik bağımlılık arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r = .431$, $p < .01$). Bu bulgu, bireylerin yapay zekâ okuryazarlığı düzeyi arttıkça yapay zekâ tabanlı sistemleri daha sık ve yoğun biçimde kullanma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, yapay zekâ konusunda farkındalığı ve bilgisi yüksek bireylerin, bu teknolojilere karşı daha fazla ilgi ve yönelim sergilediği, dolayısıyla kullanım sıklığının da arttığı söylenebilir.

Ancak bu ilişkinin pozitif yönde olması, yüksek farkındalığın her zaman bilinçli kullanım anlamına gelmediğini; bazı durumlarda yoğun teknoloji kullanımının bağımlılığa zemin hazırlayabileceğini de göstermektedir.

4. TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, spor alanında yer alan kişilerin yapay zekâ okuryazarlık düzeylerinin orta seviye, yapay zekâya olan bağımlılık eğilimlerinin ise düşük seviyede olduğunu göstermektedir. Yapay zekâ okuryazarlığındaki bu durum, spor alanında yapay zekâ teknolojilerinin fark edilmekte olmasına rağmen henüz tamamen içselleştirilmemekte olduğunu düşündürmektedir. Karaoğlan Yılmaz ve Yılmaz (2023) da bireylerin yapay zekâ okuryazarlık düzeylerinin orta seviyede olduğunu bulmuş ve bu durumu teknolojik dönüşüm sürecinin erken bir aşaması olarak yorumlamıştır. Spor alanında görev yapan kişilerde, yapay zekâyı tanıma ve kullanma konusunda çaba sürmektedir ancak bu sürecin yaygın ve etkili olabilmesi için kurumsal destek ve sistematik eğitimin artırılması gerekmektedir (Kabakus, 2023).

Yapay zekâya bağımlılık düzeyinde ise bulduğumuz sonuçta, insanların yapay zekâ tabanlı sistemlerle etkileşimde bulunmalarına rağmen, bu teknolojilere karşı duygusal veya davranışsal olarak tam anlamıyla bağımlı olmamalarını göstermektedir. Benzer şekilde Turel, Serenko ve Giles (2020) yapay zekâ sistemlerine yönelik bağımlılığın erken dönemde düşük düzeyde olduğu fakat kullanım sıklığı ve kişisel yatırım arttıkça bu eğilimin daha fazla güçlenebileceğini belirtmiştir. Montag, Sindermann ve Baumeister (2021) de dijital bağımlılık davranışlarının genellikle sosyal ağ ve oyun platformlarında yoğunlaştığını, yapay zekâ tabanlı uygulamalarda ise daha çok bilişsel düzeyde bağlılık biçiminde ortaya çıktığını ifade etmiştir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Dolayısıyla bu çalışmada düşük ortalama düzey, yapay zekâ kullanımının spor alanında araçsal ve görev odaklı olduğu düşüncesiyle uyumlu görünmektedir. Ancak teknolojik farkındalığın ve erişimin artmasıyla birlikte bu bağımlılık eğilimlerinin zaman içinde artabileceği öngörülmektedir.

Çalışmada, katılımcıların spor alanındaki rolleri ve eğitim düzeylerine göre yapay zekâ okuryazarlık ve bağımlılık puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç, yapay zekâ okuryazarlığının mesleki statüden çok bireysel deneyim, motivasyon ve teknolojiye erişim konularıyla birlikte şekillendiğini gösterir. Li ve arkadaşları (2021) ise benzer şekilde, demografik değişkenlerin yapay zekâya yönelik tutum ve kullanım alışkanlıklarına etkisinin sınırlı olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle, yapay zekâ okuryazarlığının gelişmesi sadece eğitim düzeyiyle değil aynı zamanda dijital yeterlilik, öğrenme istekleri ve teknolojik merak gibi faktörlerle de bağlantılıdır. Bağımlılık açısından baktığımızda ise; yapay zekâya yönelen bağımlılık eğilimlerinin, kişinin meslek ya da eğitim seviyesiyle değil kişisel olarak teknoloji kullandığı biçim, psikolojik yönleri ve dijital ortamlarla etkileşim sıklığı gibi faktörlerle şekillendiğini düşündürmektedir. Caplan ve arkadaşları (2019) teknoloji bağımlılığının, demografik değişkenlerin yerine bireysel motivasyon ve davranışlarla ilişkilendirildiğini belirtmiştir. Benzer şekilde, Kuss ve Griffiths (2017) ise dijital bağımlılık eğilimlerinin genellikle yaş, cinsiyet ya da eğitim düzeyiyle ilişkisiz olarak geliştiğini ifade etmişlerdir. Bu bulgular, spor alanında yapay zekâ kullanımının artmasına rağmen, bağımlılığın mesleki durumunda çok kişiyle olan teknoloji ilişkisi ve kendini denetleme düzeyiyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla yapay zekâ teknolojilerinin etik ve bilinçli kullanımını destekleyecek eğitim içerikleri, sadece belirli rollerdeki ve eğitim durumlarındaki bireylere değil, tüm kullanıcılara uygulanacak şekilde planlanmalı ve geliştirilmelidir. Çünkü kişisel olarak teknoloji kullandığı biçimi, psikolojik yönleri ve dijital ortamlarla etkileşim sıklığı gibi özellikler belirleyici faktör olarak ön plana çıkabilir.

Bu çalışmada, yapay zekâ okuryazarlığı ile yapay zekâya olan bağımlılık arasında orta düzeyde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r = .431$, $p < .01$). Bu bulgular, bireylerin yapay zekâ hakkındaki bilgi ve farkındalıkları arttıkça bu teknolojileri daha sıklıkla, güvenli ve yoğun şekilde kullanmak istediklerini göstermektedir. Turel, Serenko ve Giles (2020) benzer şekilde, teknolojik farkındalığın artması, bazı kişilerde kullanım sıklığını ve psikolojik bağlılığı artırmada etkili olabileceğini belirtmiştir. Li ve arkadaşları (2021) ise teknolojik okuryazarlık düzeyi yüksek bireylerin dijital araçlarla daha fazla etkileşim içinde olmaları ve daha fazla merak, güven ve katılımla yaklaşmaları gerektiğini ancak bunun aynı zamanda kontrolsüz kullanım risklerini de beraberinde getirebileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte aşırı güven veya sürekli doğrulama ihtiyacı gibi davranışlar, farkında olmadan bağımlılık riskini artırmaktadır (Caplan ve arkadaşları, 2019). Spor alanında bu bağlam özellikle fazlaca dikkat çekmektedir. Çünkü performans takibi, veri analizi ve karar verme sürecinde yapay zekâ tabanlı sistemlerle yoğun etkileşim kurmak, zamanla bilişsel ve duygusal bağlılık oluşturabilir. Bu nedenle, yapay zekâ okuryazarlığının geliştirilimesinde öz denetimli, bilinçli ve etik kullanım alışkanlıklarıyla desteklenmesi kritik bir rol oynamaktadır. Bu denge eğer iyi bir şekilde sağlanırsa, spor alanında hem performans ve verimlilik artar hem de

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

potansiyel bağımlılık risklerine karşı proaktif bir tutum ve farkındalık yaklaşımı benimsenebilir.

Sonuç olarak bu çalışma, spor alanında yapay zekâ teknolojilerinin giderek artan etkisini belirtirken bu değişimin sadece teknik bilgi ve becerilerle değil aynı zamanda sağlıklı, etik ve öz denetimli teknoloji kullanım davranışlarıyla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, yapay zekâ bilinci arttıkça bireylerin teknolojiyle daha fazla ve yoğun şekilde etkileşimde bulunmak isteyebileceklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, yapay zeka okuryazarlığının sadece bilgi düzeyinde değil aynı zamanda proaktif bir bilinç, etik değerleri gözeten bir kültür ve öz denetim temelli bir yaklaşım ile desteklenmesinin gerekli olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda spor alanında yapılacak yapay zekâ eğitimleri ve farkındalık programları; bireylerin bu teknolojileri daha dengeli ve bağımlılık risklerini minimuma indirecek şekilde kullanmalarına olanak tanıyacaktır.

KAYNAKÇA

[1] Aquilina, D., & Henry, I. (2021). Sport, technology and ethics: Examining the human–machine interface. Sport in Society, 24(4), 567–582.

[2] Bailey, R., Madigan, D. J., & Coe, J. (2019). Technology in coaching and performance: Opportunities and challenges. International Journal of Sports Science & Coaching, 14(1), 3–9.

[3] Caplan, S. E., Williams, D., & Yee, N. (2019). Problematic Internet use and psychosocial well-being among online gamers. Computers in Human Behavior, 23(1), 201–221.

[4] Chen, X., Zou, D., Cheng, G., & Xie, H. (2020). Artificial intelligence literacy in education: A systematic review. Computers and Education: Artificial Intelligence, 1, 100005.

[5] Druga, S., Vu, S., Likhith, E., & Qiu, T. (2019). Inclusive AI literacy for kids around the world. Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence, 33, 9795–9800.

[6] Fischer, M., Schwaninger, A., & Zehnder, C. (2020). Trust in AI-based decision support systems. Computers in Human Behavior, 112, 106466.

[7] García-González, L., Aráujo, D., & Williams, A. M. (2020). Artificial intelligence in sports coaching: Applications and ethical considerations. Journal of Human Sport and Exercise, 15(3), 643–656.

[8] Kabakus, A. K. (2023). The effect of digital literacy on technology acceptance: An evaluation on administrative staff in higher education. Journal of Information Science. https://doi.org/10.1177/01655515231160028

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

[9] Karaoğlan Yılmaz, F. G., & Yılmaz, R. (2023). Yapay Zekâ Okuryazarlığı Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 13(2), 357–378. https://doi.org/10.17943/etku.1234567

[10] Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2017). Social networking sites and addiction: Ten lessons learned. International Journal of Environmental Research and Public Health, 14(3), 311.

[11] Laupichler, M., Bender, L., & Rüschoff, B. (2023). Developing and validating the Artificial Intelligence Literacy Scale (AILS). Computers & Education, 194, 104702. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2023.104702

[12] Li, L., Chen, X., & Chen, X. (2021). Digital literacy and its impact on learning outcomes in the era of artificial intelligence. Educational Technology Research and Development, 69(2), 987–1005.

[13] Long, D., & Magerko, B. (2020). What is AI literacy? Competencies and design considerations. Proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, 1–16.

[14] Morales-García, A., López-Medina, M. J., & Torres, F. (2024). Development of the Dependence on Artificial Intelligence (DAI) Scale: Measuring users' reliance on AI systems. Computers in Human Behavior, 152, 108120. https://doi.org/10.1016/j.chb.2024.108120

[15] Montag, C., Sindermann, C., & Baumeister, H. (2021). Digital phenotyping and the future of internet addiction research. Current Opinion in Psychology, 44, 91–96.

[16] Ng, D., Leung, J., Chu, S., & Qian, Y. (2021). Conceptualizing AI literacy: A systematic literature review. Computers and Education: Artificial Intelligence, 2, 100041.

[17] Savaş, B. (2024). Yapay Zekâya Bağımlılık Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik analizi. Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(1), 45–58. https://doi.org/10.18844/jesp.v11i1.98765

[18] Turel, O., Serenko, A., & Giles, P. (2020). Integrating technology addiction and use: An empirical study of AI system dependency. Computers in Human Behavior, 108, 106312.

[19] Zhang, B., & Dafoe, A. (2023). Artificial intelligence literacy and public understanding of AI. Journal of Artificial Intelligence Research, 76, 115–132.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

SPOR VE EGZERSİZ PSİKOLOJİSİNDE KİŞİLİK YAKLAŞIMLARI

Prof. Dr. Arslan KALKAVAN

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, arslan.kalkavan@erdogan.edu.tr - 0000-0001-9439-4976

Arş. Gör. Özhan Can YILMAZ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, ozhancan.yilmaz@erdogan.edu.tr - 0009-0008-0812-9606

ÖZET

Bu çalışma, spor ve egzersiz psikolojisinde kişilik yaklaşımlarının sporcuların performans düzeyi ve psikolojik iyi oluşları üzerindeki etkilerini kuramsal bir perspektifle incelemektedir. Kişiliğin çok katmanlı yapısı; psikolojik çekirdek, tipik tepkiler ve role bağlı davranış bireyin hem içsel değerlerini hem de dışsal sosyal rollere verdiği tepkileri anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu yapısal model, sporcunun hem içsel motivasyon kaynaklarını hem de çevresel uyum biçimlerini açıklamada temel bir referans noktası oluşturmaktadır. Çalışmada kişilik olgusuna yönelik beş temel kuramsal yaklaşım sistematik biçimde ele alınmıştır. Bunlar, psikodinamik yaklaşım, kişilik özellikleri, durumsal, etkileşimsel ve fenomenolojik yaklaşımlardır. Psikodinamik yaklaşım bireyin davranışlarını bilinçdışı süreçler ve erken yaşantılar bağlamında yorumlarken, kişilik özellikleri yaklaşımı davranışlardaki sürekliliği belirleyen kalıcı eğilimlere odaklanmaktadır. Durumsal yaklaşım, davranışın büyük ölçüde çevresel faktörlerce şekillendiğini savunur. Etkileşimsel yaklaşım, bireysel özellikler ile çevresel koşullar arasındaki karşılıklı etkileşimi vurgulayarak modern spor psikolojisinde bütüncül bir açıklama modeli sunar. Fenomenolojik yaklaşım ise sporcunun öznel deneyimlerine, algılarına ve kendini yorumlama biçimlerine odaklanarak kişiliğin içsel anlam boyutunu ön plana çıkarır. Elde edilen bulgular, sporcu performansının yalnızca fiziksel kapasiteyle değil, kişilik yapısı, duygusal denge, motivasyonel yönelim ve sosyal çevre arasındaki etkileşimle biçimlendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle etkileşimsel ve fenomenolojik modellerin, bireysel farklılıkları ve öznel deneyimleri dikkate almaları nedeniyle, modern spor psikolojisinde davranışın çok boyutlu doğasını anlamada daha kapsayıcı bir kuramsal temel sundukları görülmektedir. Sonuç olarak, kişilik yaklaşımlarının spor psikolojisine entegrasyonu, sporcunun motivasyonel süreçlerinin, stresle başa çıkma stratejilerinin, öz farkındalığının ve psikolojik dayanıklılığının geliştirilmesi açısından hem teorik hem de uygulamalı düzeyde önemli katkılar sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Egzersiz, Psikoloji, Kişilik yaklaşımları

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

1.GİRİŞ

Spor ve egzersiz psikolojisi, bireyin fiziksel performansını, motivasyonunu ve davranışsal eğilimlerini anlamada psikolojik süreçlerin rolünü inceleyen disiplinler arası bir alan olarak öne çıkmaktadır (Macali ve ark., 2025). Bu bağlamda kişilik, bireyin tutarlı davranış örüntülerini, duygusal eğilimlerini ve çevresel uyum biçimlerini açıklayan temel bir psikolojik yapı olarak, spor ve egzersiz psikolojisi literatüründe önemli bir yer tutmaktadır (Garcia-Penas ve ark., 2024). Spor ve kişilik üzerine birçok makale yazılmış, araştırmacı ve uygulayıcılar kişilik faktörünün sporcu psikolojisi üzerindeki önemine değinmiştir (Laborde, Guillen ve Mosley, 2016; Piepiora, 2021; Yang ve ark., 2024). Kişilik, yalnızca bireyin spora yönelik ilgisini ve katılımını değil, aynı zamanda stresle başa çıkma biçimlerini, performans düzeyini ve takım içi etkileşimlerini de belirleyen bir değişken olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla spor ortamında sergilenen davranışların anlaşılmasında kişilik özelliklerinin dikkate alınması, hem performansın açığa çıkması hem de sporcunun bütüncül gelişimi açısından önemlidir (Allen, Greenless ve Jones, 2013).

Kişilik kuramları, bireysel farklılıkların spor ve egzersiz davranışlarına nasıl yansıdığını anlamada temel bir çerçeve sunmaktadır. Psikolojide kişilik yaklaşımının tarihsel gelişimi, psikanalitik, özellik (trait) temelli, sosyal-bilişsel ve hümanistik yaklaşımlar gibi çeşitli kuramsal perspektiflerle şekillenmiştir (Allen ve Laborde, 2014). Özellikle özellik kuramına dayanan modeller (örneğin, Beş Faktör Kişilik Modeli) spor psikolojisinde sıklıkla kullanılarak, örneğin dışadönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık gibi boyutların performans, motivasyon ve takım uyumu üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu çerçevede yapılan çalışmalar, yüksek düzeyde sorumluluk ve duygusal dengeye sahip sporcuların daha kararlı, stres altında daha dirençli ve hedefe yönelik davranışlar sergilediğini göstermektedir (Laborde ve ark., 2020).

Spor psikolojisinde kişilik araştırmaları, yalnızca bireysel performansın ötesinde, antrenör-sporcu ilişkileri, takım dinamikleri ve rekabetçi tutumların anlaşılması açısından da belirleyici bir öneme sahiptir (Piepiora, 2020). Takım sporlarında uyum, liderlik, iletişim ve çatışma yönetimi gibi süreçler, katılımcıların kişilik profilleriyle yakından ilişkilidir. Benzer biçimde, bireysel spor dallarında kişilik özellikleri, öz düzenleme becerilerini, motivasyon sürekliliğini ve başarı yönelimini etkileyen önemli faktörler arasında yer alır (Shuai ve ark., 2023). Bunun yanında kişilik yapısının egzersiz alışkanlıklarının sürdürülmesinde de etkili olduğu, örneğin özdisiplini yüksek bireylerin düzenli egzersiz yapma olasılığının daha fazla olduğu görülmektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalar, kişilik özelliklerinin yalnızca sportif performansı değil, aynı zamanda sporcunun psikolojik iyi oluş düzeyini de etkilediğini ortaya koymaktadır (Amiri ve ark., 2017; Garcia, 2025) Bu bağlamda kişilik, stresle baş etme mekanizmaları, öz yeterlik algısı ve zihinsel dayanıklılık gibi psikolojik süreçlerle etkileşim halindedir (Huminska, 2024). Spor ve egzersiz psikolojisinde kişilik yaklaşımlarının derinlemesine incelenmesi, hem akademik anlamda teorik bir zenginlik sağlamakta hem de uygulama alanında bireysel farklılıkları dikkate alan müdahale programlarının geliştirilmesine katkı sunmaktadır. Bu çalışma, kişilik kuramlarının spor ve egzersiz psikolojisine yansımalarını inceleyerek, performans ve psikolojik iyilik hali üzerindeki etkilerini kuramsal ve ampirik bağlamda ele almayı amaçlamaktadır.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

1.1.Kişiliği Tanımlamak

Birçok bilim insanı kişiliği tanımlamak için bir dizi çalışma yapmış ve hepsi bir tek ortak görüşte birleşmiştir; "benzersizlik". Özünde kişilik, belirgin nitelikler ya da bu niteliklerin karışımından oluşur. Bu durumda kişiyi benzersiz kılar. Kişiliği anlamanın en iyi yolu onun yapısal özelliklerini anlamaktır. Kişiliğin birbirinden farklı fakat birbirine bağlı üç ayrı katmandan oluştuğunu düşünün; psikolojik çekirdek, tipik tepkiler ve role bağlı davranış (Weinberg ve Gould 2023).

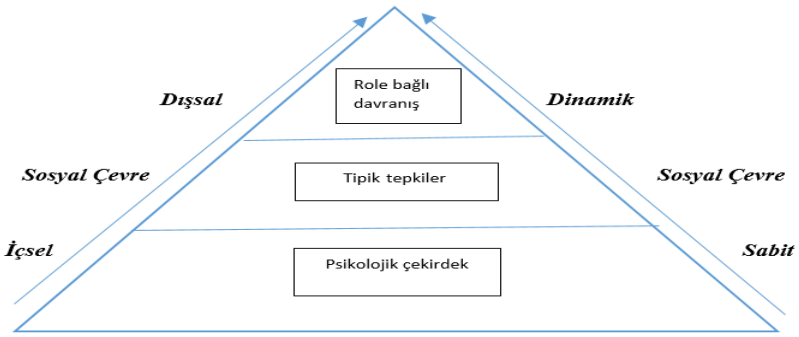

Görsel 1. Kişilik Yapısının Şematik Gösterimi

1.1.2.Psikolojik Çekirdek

Kişiliğin en alt katmanına psikolojik çekirdek denir. En derin bileşen olan bu katman, bireyin "içsel, istikrarlı ve değişime dirençli" yönlerini içerir; örneğin değer sistemleri, temel inançlar, tutumlar, ilgi alanları, öz-benlik algısı gibi (Boumert ve ark., 2017). Özünde bu katman kişiliğin merkezidir yani başkalarının gözünde olmak istediğiniz modeli, kişiliği içten dışa doğru üç katmanlı bir yapı olarak görür: en içte psikolojik çekirdek, onun etrafında tipik tepkiler, en dışta ise rol-ilişkili davranışlar yer alır (McAdams, 2016). Psikolojik çekirdek, bu yapının merkezinde bulunur. Psikolojik çekirdek, diğer katmanlara kıyasla zaman içinde daha az değişir. Çocukluktan itibaren şekillenir, sosyalizasyon süreçleriyle (aile, kültür, erken deneyimler) büyük ölçüde biçimlenir. Bireyin kim olduğunu, neye inandığını, hangi değerleri benimsediğini içerir; "gerçek benlik" olarak da adlandırılır (Dahl ve ark., 2020). Dışsal rollere ya da sosyal beklentilere göre geçici değişen davranışların arkasındaki öz durumdur. Psikolojik çekirdek, sporcunun stresle baş etme, baskı altındayken tutarlılığı koruma, motivasyonunu sürdürme gibi kritik becerilerini etkiler. Örneğin yüksek sorumluluk, düşük nevrotiklik gibi çekirdek özellikler, spor performansında avantaj sağlayabileceği yapılan güncel meta analizlerde gösterilmiştir. Çekirdek inançlar sporcunun kimlik algısı, değerleri ile uyumluluk ve öz yeterlik hissi gibi psikolojik iyi oluş faktörleriyle ilişkilidir (Foster ve Chow, 2020). Bu yönüyle psikolojik çekirdeğin net olması, sporcunun psikolojik risk faktörleriyle (örn. tükenmişlik, kimlik krizleri) baş etmesini kolaylaştırabilir. Psikolojik çekirdek diğer katmanlara kıyasla daha dirençli olsa da, hedeflenen psikolojik eğitimin, terapi ya da koçluk müdahalelerinin etkisi ile değerler ve inançlar düzeyinde değişimler mümkündür. Spor psikolojisinde uygulanan değer temelli müdahaleler, öz-yetkinlik ve öz-kimlik çalışmalarının

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

çekirdek yapı üzerinde etkisini araştırmaktadır (Berkman, Livingston ve Kahn, 2017; Albouza, Chazaud ve Wach, 2022).

1.1.3.Tipik Tepkiler

Tipik tepkiler, her birimizin çevreye uyum sağlamak için öğrendiğimiz yolları ya da genel olarak etrafımızdaki dünyaya nasıl tepki verdiğimizi ifade eder. Bu bağlamda tipik tepkiler, bireyin kişilik özelliklerinin gözlenebilir davranışa dönüştüğü katmandır**.** Yani, psikolojik çekirdekteki inanç ve değerlerin, günlük yaşamda ve farklı sosyal ortamlarda nasıl dışa vurulduğunu temsil eder (Weinberg ve Gould, 2023). Tipik tepkiler, bireyin davranışlarında görece tutarlılık sağlar; ancak çekirdek kadar sabit değildir. Örneğin bir sporcu genellikle rekabetçi durumlarda sakin ve kararlı bir tutum sergiliyorsa, bu onun tipik tepkisidir. Ancak çok stresli bir durumda farklı davranabilir. Tipik tepkiler, hem kalıtsal kişilik eğilimlerinin hem de çevresel öğrenmenin bir ürünüdür. Sosyal öğrenme, antrenman deneyimi ve takım kültürü bu tepkilerin şekillenmesinde etkilidir (Fleeson ve Gallagher, 2009). Bireyin temel değerleri aynı kalabilir, ancak bu değerleri davranışa dönüştürme biçimi duruma göre değişir. Örneğin, bir sporcunun "saygı" değeri sabittir (çekirdek), fakat bunu bir maçta hakeme karşı sakin kalmak veya takım arkadaşına destek olmak şeklinde dışa vurabilir (typical response). Sporcunun stresli durumlarda gösterdiği tipik tepki (örneğin baskı altında agresifleşmek ya da soğukkanlı kalmak), performansın istikrarı açısından belirleyicidir (Nuetzel, 2023). Takım sporlarında tipik tepkiler, oyuncular arası iletişimi ve sosyal uyumu etkiler. Araştırmalar, empatik ve işbirlikçi tipik tepkilere sahip sporcuların takım içi çatışmaları daha az yaşadığını göstermektedir (Bedir ve ark., 2023; Oh, 2023; Schei ve ark., 2023). Tipik tepkiler, stresle baş etme ve motivasyonel stratejilerle de ilişkilidir. Örneğin, "yaklaşma yönelimli" tipik tepkilere sahip sporcular, başarısızlık karşısında daha hızlı toparlanırken, "kaçınma yönelimli" tepkiler gösterenler performans düşüklüğü yaşayabilir (Stoeber ve Crombie, 2010). Kısaca, tipik tepkiler kişiliğin "davranışsal yüzü"dür. Psikolojik çekirdeğin değer ve inanç düzeyindeki yapısının, çevresel koşullar altında gözlenen davranışlara dönüşümünü açıklar. Spor psikolojisinde bu katmanın anlaşılması, sporcu performansını, takım uyumunu ve stres yönetimini anlamada kritik öneme sahiptir.

1.1.4. Role Bağlı Davranış

Rol-ilişkili davranış, bireyin belirli bir sosyal durum veya bağlamda, üstlendiği role uygun biçimde sergilediği davranış biçimlerini ifade eder. Bu modelde rol-ilişkili davranış, kişiliğin en yüzeydeki, en esnek düzeyi olarak tanımlanır (Weinberg ve Gould, 2023). Rol-ilişkili davranış, içinde bulunulan sosyal bağlama göre şekillenir. Örneğin bir sporcu, takım kaptanı olarak sahada otoriter ve yönlendirici davranabilirken; aynı kişi antrenörünün önünde daha uyumlu, itaatkâr bir tutum sergileyebilir. Bu davranışlar en kolay değişebilen kişilik katmanıdır (Dunlop ve Hanley, 2018). Çünkü sosyal roller, statüler ve beklentiler sürekli değişir. Rol-ilişkili davranışlar, sporcunun içinde bulunduğu takım kültürü, antrenörün liderlik tarzı, kurumsal değerler ve hatta medya baskısı gibi dışsal faktörlerden etkilenir. Bir sporcunun rol-ilişkili davranışları, takım içi rollerin netliği ve kabulüyle yakından ilişkilidir. Araştırmalar, rol belirsizliği yaşayan sporcuların daha fazla stres, kaygı ve performans düşüklüğü yaşadıklarını göstermektedir. Örneğin yedek oyuncu rolünü benimsemekte zorlanan bir sporcunun, rol çatışması yaşaması takım uyumunu olumsuz etkileyebilir. Rol davranışları, liderlik stilleri,

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

otorite ilişkileri ve iletişim biçimlerinde önemli bir belirleyicidir (Cotteril ve Fransen, 2016). Antrenörler genellikle sporcularından farklı durumlarda farklı roller üstlenmelerini bekler: bir kaptandan motivasyon sağlayıcı, bir kaleciden güven verici, bir yeni sporcudan ise öğrenmeye açık davranışlar. Bu rol beklentilerinin netliği, psikolojik güven ve performans tutarlılığıyla doğrudan ilişkilidir (Cotterill, 2022). Rol-ilişkili davranışların değişken doğası, sporcularda psikolojik esneklik geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koyar. Esnek sporcular, farklı roller (örneğin lider, destekleyici, yedek, gözlemci) arasında daha kolay geçiş yaparak performanslarını sürdürebilirler. Güncel çalışmalar bu esnekliğin zihinsel dayanıklılığın (mental toughness) önemli bir bileşeni olduğunu göstermektedir (Johles ve ark., 2020; Badinlou ve ark., 2022; Ronkainen ve ark., 2024).

Şekil 1'de gösterildiği üzere, bireyin davranışları içsel motivasyondan dışsal motivasyona doğru uzanan bir süreklilik içerisinde değerlendirilebilir. Kişilik yapısının en derin bileşeni olan psikolojik çekirdek, yalnızca bu yapının merkezinde yer almakla kalmaz, aynı zamanda bilimsel olarak hakkında en sınırlı bilgiye sahip olduğumuz katmandır. Bu düzey, bireyin temel değerleri, inanç sistemleri ve öz benlik algısını kapsadığı için kişiliğin en durağan ve en az değişken bileşenidir (Zagaria ve ark., 2020). Zaman içinde görece istikrarlı bir yapı sergiler ve dışsal etkilerden büyük ölçüde bağımsız olarak varlığını sürdürebilir. Buna karşın, kişilik yapısının en dış katmanını oluşturan rol-ilişkili davranışlar, büyük ölçüde sosyal çevre ve durumsal beklentiler tarafından şekillendirilir. Bu katman, bireyin içinde bulunduğu sosyal bağlama göre davranışlarını uyarlama kapasitesini yansıtır (Anglin ve ark., 2020). Örneğin dürüstlük, bireyin psikolojik çekirdeğinde yer alan temel bir değer olabilir; ancak birey farklı sosyal rollerde bu değeri farklı biçimlerde yansıtabilir. Bir egzersiz lideri olarak mesafeli ve disiplinli bir tutum sergileyen kişi, aile ortamında aynı anda sıcak ve sevecen bir ebeveyn rolünü üstlenebilir. Bu durum, kişiliğin çekirdek yapısı ile dışsal rol davranışları arasındaki etkileşimin doğal bir sonucudur. Bu etkileşim, bireyin tepkilerinde zaman zaman tutarsızlık ya da değişkenlik olarak gözlemlenebilir. Bu nedenle kişiliğin hem süreklilik (durağanlık) hem de uyarlanabilirlik (değişim) özellikleri bir arada değerlendirilmelidir. Spor ve egzersiz psikolojisi bağlamında, koçlar, beden eğitimi öğretmenleri, kondisyonerler, egzersiz liderleri ve sağlık profesyonelleri, kişilik yapısının bu katmanlı doğasını kavrayarak bireylerle daha etkili iletişim kurabilirler. Bireylerin sergiledikleri rol-ilişkili davranışların arkasında, onların psikolojik çekirdeğinde yer alan değer ve inanç sistemlerinin bulunduğunu anlamak, özellikle uzun süreli çalışma ilişkilerinde büyük önem taşır. Zaman içinde profesyoneller, danışan ya da sporcuların bu temel özelliklerini daha iyi tanıyarak bireyselleştirilmiş yaklaşımlar geliştirebilirler (Corti ve ark., 2023). Dolayısıyla kişilik yapısının katmanlı yapısını anlamak, hem performans geliştirme süreçlerinde hem de psikolojik destek uygulamalarında önemli bir avantaj sağlar.

2. BEŞ BAKIŞ AÇISINDAN KİŞİLİĞİ İNCELEMEK

Psikologlar, kişiliği açıklamak ve bireysel farklılıkları anlamak amacıyla çeşitli kuramsal yaklaşımlar geliştirmiştir. Spor ve egzersiz psikolojisi alanında kişilik, bu genel psikolojik yaklaşımlardan uyarlanarak beş temel kuramsal perspektif çerçevesinde incelenmektedir. Bu yaklaşımlar sırasıyla psikodinamik, özellik (trait), durumsal (situational), etkileşimsel (interactional) ve fenomenolojik (phenomenological) modellerdir. Her bir yaklaşım, bireyin davranışlarını açıklamada farklı değişkenlere vurgu yapar: psikodinamik yaklaşım bilinçdışı

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

süreçlere ve içsel çatışmalara odaklanırken; özellik yaklaşımı, kişiliğin ölçülebilir ve görece kalıcı eğilimlerine dikkat çeker. Durumsal yaklaşım, davranışın esas olarak çevresel koşullardan etkilendiğini savunur; etkileşimsel yaklaşım ise kişisel özelliklerle durum faktörlerinin karşılıklı etkileşimi sonucunda davranışın şekillendiğini öne sürer. Son olarak fenomenolojik yaklaşım, bireyin öznel deneyimlerini ve kendini algılama biçimini merkeze alarak kişiliği anlamaya çalışır (Weinberg ve Gould, 2023).

2.1.Psikodinamik yaklaşım

Psikodinamik yaklaşım, kişiliği açıklamada bilinçdışı süreçler, içsel çatışmalar ve erken dönem deneyimlerin bireyin davranışları üzerindeki etkisine odaklanan klasik bir kuramsal perspektiftir. Freud'un psikanalitik kuramına dayanan bu yaklaşım, kişiliğin üç temel bileşeninin – id, ego ve süperego – etkileşimiyle şekillendiğini savunur (Marcelina, Tasya ve Marcelina, 2025). Bu yapılar arasındaki denge, bireyin hem içsel dürtülerini hem de sosyal normlara uyum kapasitesini belirler. Bu yaklaşım kişilerin birbirinden ayrı özelliklerini ya da eğilimlerini belirlemek yerine onu bir bütün olarak anlamaya odaklanmaktadır. Spor ve egzersiz psikolojisi bağlamında psikodinamik yaklaşım, sporcuların motivasyonel yönelimlerini, stres ve kaygı yönetimi biçimlerini, rekabetçi tutumlarını ve başarıya yönelik davranışlarını anlamada derinlemesine bir bakış açısı sunar. Bu perspektife göre sportif davranışlar yalnızca gözlemlenebilir tepkiler değil, aynı zamanda bireyin bilinçdışı güdülerinin, bastırılmış duygularının ve çözülmemiş içsel çatışmalarının dışavurumu olabilir (Weinberg ve Gould, 2023). Örneğin bir sporcunun aşırı rekabetçi tutumu, yüzeyde başarıya duyulan istek olarak görülse de, psikodinamik bakış açısına göre bu davranış erken çocukluk döneminde yaşanan değer görme ya da kabul edilme gereksiniminin yansıması olabilir. Benzer biçimde, bir sporcunun performans kaygısı, bilinçdışı düzeyde başarısızlık korkusu ya da cezalandırılma endişesi ile ilişkilendirilebilir (Fedunina, 2021). Bu nedenle psikodinamik yaklaşım, sporcunun davranışlarını anlamak için geçmiş deneyimleri, aile ilişkilerini ve içsel motivasyon kaynaklarını da dikkate alır. Bu kuramsal çerçevede, aktarım (transference) ve karşı aktarım (countertransference) kavramları da spor ortamında önemli yer tutar. Sporcu ile antrenör arasındaki ilişkide, sporcunun geçmişteki otorite figürleriyle (örneğin ebeveynleri) yaşadığı duygusal deneyimlerin yeniden canlanması olasıdır. Bu durum, iletişim biçimlerini, güven duygusunu ve performans geri bildirimine verilen tepkileri etkileyebilir.

Psikodinamik yaklaşımın uygulamada karşılaşılan temel güçlüğü, kişiliği açıklamada içsel ve bilinçdışı süreçlere aşırı vurgu yaparken, bireyin davranışlarını biçimlendiren sosyal çevre ve durumsal etmenleri büyük ölçüde göz ardı etmesidir (Holtz, 2021). Bu durum, yaklaşımın ampirik olarak test edilmesini ve ölçülebilir performans çıktılarıyla ilişkilendirilmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle, modern spor ve egzersiz psikolojisinde psikodinamik yaklaşım doğrudan performans geliştirme amacıyla yaygın biçimde kullanılmamakta; daha çok sporcunun duygusal süreçlerini, kimlik gelişimini ve bilinçdışı motivasyonlarını anlamaya yönelik bir kuramsal çerçeve olarak değerlendirilmektedir (De Queiroz ve Andersen, 2020). Özellikle sporcu kimliği, benlik saygısı, motivasyonel çatışmalar ve duygusal regülasyon konularında derinlemesine analizler yapılmasını sağlar. Bu yönüyle sporcuya yönelik psikolojik müdahalelerde, özellikle duygusal farkındalığın artırılması, öz anlayışın

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

geliştirilmesi ve içsel çatışmaların çözümüne yönelik çalışmalarda değerli bir temel oluşturur (Josefsson ve ark., 2019).

2.1.2.Kişilik Özellikleri Yaklaşımı

Kişilik özellikleri yaklaşımı kişiliğin temel birimlerinin, yani kişilik özelliklerinin görece durağan olduğu denencesine dayanır. Bu özellikler pek çok farklı koşulda sabit ve tutarlıdır. Bu yaklaşımı benimseyen psikologlar davranışın nedenlerinin daha çok bireyle ilgili olduğunu, durumsal veya çevresel faktörlerin küçük bir rolünün olduğunu kabul ederler (Laborde ve ark., 2020). Kişilik alanındaki ilk çalışmaların büyük çoğunluğunun dayandığı kişilik özellikleri yaklaşımı farklı durumların bireyin davranışında da farklılık yaratabileceği görüşünü göz ardı etmektedir. Günümüzde Kişiliğin Büyük Beşli modeli (Big 5 model of personality) yaygın biçimde kabul görmektedir. Bu model kişiliği beş ana boyutta ele alır. Bunlar; nevrotizme karşı (sinirlilik, kaygı, depresyon ve öfke) duygusal denge, dışa dönüklüğe (kendine güven, heves, sosyallik ve yüksek faaliyet düzeyi) karşı içe dönüklük, deneyime açıklık (orjinallik, çeşitlilik ihtiyacı ve merak), uyumluluk (sevimlilik, başkasını düşünme ve tevazu) ve sorumluluktur (sınırlama, başarı çabası, öz-disiplin). Söz konusu beş boyut bireyler arasında en çok görülen önemli genel kişilik özellikleri olarak kabul edilir (Soto, Krouner ve Lian, 2013). Spor ve egzersiz psikolojisi bağlamında özellik yaklaşımı, bireysel farklılıkların motivasyon, performans, stresle başa çıkma biçimleri ve takım içi etkileşimler üzerindeki etkisini anlamada önemli bir yere sahiptir. Bu yaklaşım, kişiliği durağan bir yapı olarak görür ve davranışın temel belirleyicisinin bireyin özgün kişilik profili olduğunu varsayar (Piepirora, 2021). Dolayısıyla bir sporcunun sahadaki davranış biçimi, onun kişilik özelliklerinin bir uzantısı olarak değerlendirilir. Araştırmalar, yüksek düzeyde sorumluluk ve duygusal denge özelliklerine sahip sporcuların, rekabetçi ortamlarda daha tutarlı performans sergilediklerini; dışadönük bireylerin ise takım sporlarında iletişim ve liderlik rollerinde daha başarılı olduklarını göstermektedir (Cheban ve Plokhikh, 2020). Bununla birlikte, özellik yaklaşımının sınırlılığı, bireyin davranışını açıklarken durumsal faktörleri yeterince dikkate almamasıdır. Yani bu yaklaşım, farklı bağlamlarda bireyin neden farklı davranışlar sergileyebileceğini açıklamakta yetersiz kalabilir. Bu nedenle modern spor psikolojisinde özellik yaklaşımı, genellikle etkileşimsel modeller ile ele alınmaktadır. Böylece kişilik özelliklerinin, çevresel koşullar ve psikolojik durumlarla etkileşimi dikkate alınarak daha bütüncül bir anlayış elde edilmektedir (Weinberg ve Gould, 2023). Sonuç olarak, kişilik özellikleri yaklaşımı spor psikolojisine, sporcu davranışlarını öngörmede objektif, ölçülebilir ve karşılaştırılabilir bir temel sunar. Sporcunun kişilik profiline dayalı olarak motivasyonel stratejilerin geliştirilmesi, takım uyumunun artırılması ve performans tutarlılığının desteklenmesi açısından bu yaklaşım önemli bir uygulama potansiyeline sahiptir.

2.1.3.Durum Yaklaşımı

Kişilik özelliği yaklaşımına dayalı olarak yapılan çalışmalara ilişkin endişeler, bazı araştırmacıları kişilik özelliklerinden daha çok davranışı harekete geçiren durumu ya da çevreye odaklanmaya motive etmiştir. Durum yaklaşımı, davranışın büyük ölçüde durum ya da çevre tarafından belirlendiğini öne sürmektedir. Durum yaklaşımı, bireylerin davranışlarının temel belirleyicisinin kişilik özelliklerinden çok, bulundukları çevresel koşullar ve durumsal faktörler

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

olduğunu öne süren bir kuramsal bakış açısıdır (Nasello, Triffaux ve Hansenne, 2023). Bu yaklaşım, kişiliği durağan bir özellikler bütünü olarak görmekten ziyade, davranışın bağlamsal etkilere göre şekillendiğini savunur. Başka bir ifadeyle, bir sporcunun belirli bir durumda sergilediği davranış, o anki sosyal, fiziksel ve psikolojik çevrenin bir ürünü olarak değerlendirilir. Bu yaklaşım spor psikologları tarafından özellik yaklaşımı kadar benimsenmemekle birlikte, beden eğitimi ve sporda çevredeki pekiştireçler değiştirilerek davranışın etkilenebileceğini söylemektedirler (Keegan ve ark., 2014). Durum yaklaşımının temel varsayımı, insan davranışının öğrenilmiş ve koşullara uyum sağlayabilen bir nitelik taşıdığıdır. Bu yaklaşım, davranışçılık (behaviorism) ve sosyal öğrenme teorilerinden etkilenmiştir. Örneğin Bandura'nın sosyal bilişsel öğrenme kuramı, bireyin davranışının yalnızca dışsal uyarıcılardan değil, aynı zamanda model alma, gözlemleme ve ödül-ceza mekanizmalarından da etkilendiğini vurgular. Dolayısıyla sporcunun davranışı, hem içinde bulunduğu ortamın hem de o ortamdaki öğrenme deneyimlerinin bir yansımasıdır (Bandura, 2019). Spor psikolojisi bağlamında durum yaklaşımı, özellikle motivasyon, liderlik, grup dinamikleri ve performans konularında önemlidir. Örneğin bir sporcunun antrenmanlarda motive davranıp, resmi müsabakalarda kaygı yaşaması; ya da bir takım oyuncusunun farklı antrenörler altında farklı performans sergilemesi, durumsal faktörlerin etkisini göstermektedir. Bu yaklaşım, bireyin davranışlarını açıklarken ortamın beklentileri, ödül sistemi, sosyal normlar ve gözlenen modellerin güçlü biçimde etkili olduğunu savunur (Ruiz ve ark., 2021). Durum yaklaşımı, spor ortamlarında gözlemlenen davranış çeşitliliğini anlamada faydalı bir çerçeve sunsa da, kişilik özelliklerini bütünüyle göz ardı etmesi nedeniyle eleştirilmiştir. Her birey benzer koşullarda farklı tepkiler verebildiğinden, sadece durumsal değişkenlere odaklanmak davranışın tam açıklanmasına yetmemektedir. Bu eleştiriler, sonraki yıllarda etkileşimsel yaklaşımın (interactional approach) gelişmesine zemin hazırlamıştır. Etkileşimsel yaklaşım, bireysel özelliklerle çevresel koşulların birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunarak, durum yaklaşımının sınırlılıklarını aşmaya çalışmıştır (Didim, 2017).

2.1.4.Etkileşimsel Yaklaşım

Etkileşimsel yaklaşım, bireyin davranışlarını açıklarken hem kişisel özellikleri hem de çevresel koşulları birlikte ele alır. Bu bakış açısına göre davranış, yalnızca kişinin içsel özelliklerinden ya da yalnızca dışsal etkenlerden değil, her ikisinin karşılıklı etkileşiminden ortaya çıkar. Dolayısıyla bir kişinin davranışını anlayabilmek için hem onun psikolojik özelliklerini hem de içinde bulunduğu durumsal koşulları bilmek gerekir (Smith, 2006). Kişisel nitelikler ve çevresel faktörler, davranışı bağımsız biçimde etkileyebildikleri gibi, zaman zaman birbirleriyle etkileşerek bireye özgü davranış biçimlerinin oluşmasına da katkı sağlar. Etkileşimsel yaklaşım davranışın incelenmesinde çağdaş spor ve egzersiz psikologlarının büyük bir çoğunluğu tarafından tercih edilmektedir. Bu yaklaşım bireylerin belirli bir spor ya da fiziksel aktivite ortamında nasıl kendilerine özgü tepkiler verdiğini araştırmayı gerektirir (Allen, Greenlees ve Jones, 2013). Spor psikolojisi bağlamında etkileşimsel yaklaşım, performans, motivasyon, stres tepkileri ve takım dinamikleri gibi alanlarda geniş uygulama alanı bulmuştur. Örneğin aynı antrenman koşullarında, yüksek özdisipline sahip bir sporcu yoğun baskı altında performansını sürdürebilirken, kaygı düzeyi yüksek bir sporcu aynı durumda performans düşüklüğü yaşayabilir. Bu durum, kişilik özelliklerinin durumsal taleplerle nasıl etkileşime girdiğini

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

açıkça göstermektedir (Nedelec ve ark., 2020). Etkileşimsel yaklaşım, aynı zamanda kişilik-performans ilişkisini açıklamada daha gerçekçi bir temel sunar. Çünkü sportif performans; bireyin kişisel eğilimleri (örneğin rekabetçilik, öz yeterlik, içsel motivasyon) ile çevresel koşulların (örneğin antrenörün iletişim tarzı, takım atmosferi, seyirci baskısı) karşılıklı etkisine bağlı olarak ortaya çıkar. Bu nedenle, bir sporcunun belirli bir bağlamda sergilediği davranışı anlamak için hem kişisel hem de çevresel faktörlerin birlikte değerlendirilmesi gerekir (Huminska-Lisowska, 2024). Etkileşimsel yaklaşımın bir başka katkısı da kişilik ölçümlerinin bağlamsal olarak yorumlanması gerektiğini vurgulamasıdır. Bu anlayış, sporcunun kişilik profilini değerlendirirken yalnızca genel kişilik testlerine değil, aynı zamanda onun spor ortamındaki davranışsal eğilimlerine de odaklanmayı gerektirir. Örneğin, bir sporcunun genel yaşamında içedönük olması, sahadaki davranışlarının da aynı biçimde olacağı anlamına gelmez; spor ortamı farklı bir psikososyal etkileşim alanı yaratabilir. Etkileşimsel yaklaşım, spor ve egzersiz psikolojisinde bireyin davranışını açıklamada en kapsamlı ve esnek modellerden biri olarak kabul edilmektedir (Coulter, Mallet ve Singer, 2017). Bu yaklaşım, antrenörlerin, spor psikologlarının ve egzersiz liderlerinin, sporcunun kişisel özelliklerini ve çevresel koşulları birlikte analiz ederek daha etkili motivasyonel ve performans stratejileri geliştirmesine olanak tanır. Böylece hem bireysel farklılıklar hem de çevresel değişkenler dikkate alınarak sportif başarıya bütüncül bir bakış sağlanır (Singer, 2020).

2.1.5. Fenomenolojik Yaklaşım

Çağdaş spor ve egzersiz psikologlarının çoğu kişiliğin çalışılmasına ilişkin etkileşimsel yaklaşımı benimsemesine rağmen fenomenolojik yaklaşım bugün en çok tercih edilen ve benimsenen yaklaşım türüdür (O'Halloran ve ark., 2016). Etkileşimsel yaklaşımda olduğu gibi fenomenolojik yaklaşım da davranışın en iyi şekilde hem durumsal faktörler hem de kişilik özellikleri dikkate alınarak belirleneceği savına dayanır. Fenomenolojik yaklaşım, bireyin davranışlarını açıklamada temel olarak onun öznel deneyimlerine, algılarına ve kendini yorumlama biçimine odaklanan bir kuramsal çerçevedir. Bu yaklaşıma göre kişilik, yalnızca içsel eğilimler ya da dışsal çevresel etkilerin bir sonucu değildir; bireyin dünyayı nasıl algıladığı, yaşantılarına ne anlam yüklediği ve kendini nasıl tanımladığıyla şekillenir (Cronin ve Armour, 2015). Fenomenolojik yaklaşım, kökenini hümanistik psikolojiden alır ve özellikle Carl Rogers ile Abraham Maslow'un çalışmalarıyla temellenmiştir. Spor ve egzersiz psikolojisi bağlamında fenomenolojik yaklaşım, sporcunun öznel deneyimlerini, benlik algısını, motivasyonel yönelimlerini ve yaşadığı duygusal süreçleri anlamada önemli bir rol oynar. Bu yaklaşım, bireyin davranışlarının dışsal olarak gözlemlenen tepkilerden çok, onun içsel yaşantılarını nasıl yorumladığıyla ilişkili olduğunu vurgular. Örneğin, aynı antrenman koşullarında iki sporcudan biri zorluğu "kendini geliştirme fırsatı" olarak algılarken, diğeri bunu "başarısızlık riski" olarak değerlendirebilir. Her iki sporcunun davranışı da kendi öznel anlam dünyalarının bir yansımasıdır (Allen ve Greenlees, 2013). Bu yaklaşımın güçlü yönü, sporcuyu aktif, bilinçli ve kendini yönlendirebilen bir özne olarak ele almasıdır.

Özetle davranışı anlamak ve kestirebilmek için hem durumsal faktörleri hem de psikolojik özellikleri dikkate almalıyız.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

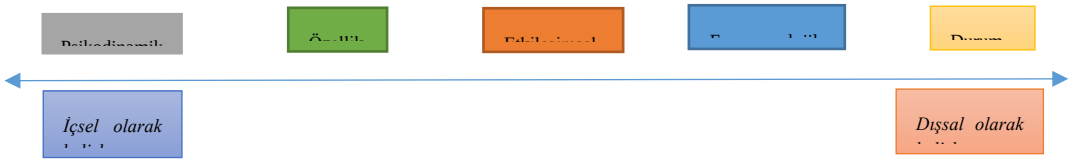

Görsel 2. Davranışın Belirlenme Sürekliliği

3. SONUÇ

Bu çalışma, spor ve egzersiz psikolojisinde kişilik yaklaşımlarının sporcunun davranışları, performansı ve psikolojik iyi oluşu üzerindeki etkilerini kuramsal bir çerçevede incelemektedir. Kişiliğin katmanlı yapısı psikolojik çekirdek, tipik tepkiler ve role bağlı davranış bireyin hem içsel değerlerini hem de dışsal sosyal rollere uyum biçimlerini yansıtmaktadır. Çalışmada kişiliğe yönelik beş temel kuramsal yaklaşım ele alınmıştır: Psikodinamik, özellik, durumsal, etkileşimsel ve fenomenolojik yaklaşım. Psikodinamik yaklaşım bilinçdışı süreçlere, özellik yaklaşımı kalıcı kişisel eğilimlere, durum yaklaşımı çevresel belirleyicilere, etkileşimsel yaklaşım birey-çevre etkileşimine ve fenomenolojik yaklaşım ise bireyin öznel deneyimlerine vurgu yapmaktadır. Bulgular, sporcu performansının yalnızca fiziksel yeterliliklerle değil, kişilik yapısı ve psikolojik süreçlerin etkileşimiyle şekillendiğini göstermektedir. Özellikle etkileşimsel ve fenomenolojik modellerin, modern spor psikolojisinde davranışın çok boyutlu doğasını anlamada daha kapsayıcı bir çerçeve sunduğu görülmektedir. Kişilik temelli değerlendirmeler, sporcunun motivasyonel stratejilerinin, stresle başa çıkma becerilerinin ve takım içi etkileşimlerinin geliştirilmesinde rehberlik sağlamaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, kişilik yaklaşımları sporcunun davranışlarını anlamada farklı ama tamamlayıcı perspektifler sunmaktadır. Kişiliğin hem sabit hem de değişken yönlerini dikkate alan bütüncül bir bakış, antrenörlerin, spor psikologlarının ve egzersiz liderlerinin bireysel farklılıkları daha etkili biçimde yönetmesine olanak tanır. Sporcunun kişilik yapısının anlaşılması, onun stresle başa çıkma becerilerini güçlendirmek, motivasyonel stratejileri kişiselleştirmek ve takım içi etkileşimleri optimize etmek açısından önemlidir. Sonuç olarak, kişilik yapılarının spor performansına etkisini anlamak yalnızca kuramsal değil, aynı zamanda uygulamalı bir gerekliliktir. Gelecekte yapılacak çalışmaların, kişilik özellikleri ile nöropsikolojik, biyopsikososyal ve motivasyonel süreçler arasındaki ilişkileri disiplinler arası bir yaklaşımla ele alması, sporcu davranışlarını daha derinlikli biçimde açıklamaya katkı sağlayacaktır. Kişiliğin bu çok boyutlu doğasının anlaşılması, hem bireysel performansın sürdürülebilirliğini hem de sporcunun psikolojik iyi oluşunu destekleyen temel bir unsur olarak görülmelidir.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Kaynakça

Albouza, Y., Chazaud, P., & Wach, M. (2022). Athletic identity, values and self-regulatory efficacy governing hypercompetitive attitudes. Psychology of Sport and Exercise. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2021.102079.

Allen, M., & Laborde, S. (2014). The Role of Personality in Sport and Physical Activity. Current Directions in Psychological Science, 23, 460 - 465. https://doi.org/10.1177/0963721414550705.

Allen, M., Greenlees, I., & Jones, M. (2013). Sporda kişilik: kapsamlı bir inceleme. Uluslararası Spor ve Egzersiz Psikolojisi İncelemesi, 6, 184 - 208. https://doi.org/10.1080/1750984x.2013.769614.

Amiri, S., Abbasalipour, M., Amiri, G., Amiri, S., Amiri, N., & Nadalinezhad, M. (2017). Relationship Between Personality Traits and Mental Health in Athletes Students. European Psychiatry, 41, S257 - S257. https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2017.02.058.

Anglin, A., Kincaid, P., Short, J. ve Allen, D. (2022). Rol Teorisi Perspektifleri: Yönetim Araştırmalarında Rol Teorilerinin Geçmiş, Şimdiki ve Gelecekteki Uygulamaları. Yönetim Dergisi , 48, 1469 - 1502. https://doi.org/10.1177/01492063221081442 .

Badinlou, F., Badami, R., Reinebo, G., Jansson-Fröjmark, M., Sepehri, F., Molaviniya, S. ve Lundgren, T. (2022). Sporda psikolojik esneklik ölçeğinin Farsça versiyonu: psikometrik bir çalışma. BMC Psychology , 10. https://doi.org/10.1186/s40359-022-00962-x .

Bandura, A. (2019). Social Cognitive Theory. The International Encyclopedia of Media Psychology. https://doi.org/10.4324/9780429491146-7.

Baumert, A., Schmitt, M., Perugini, M., Johnson, W., Blum, G., Borkenau, P., Costantini, G., Denissen, J., Fleeson, W., Grafton, B., Jayawickreme, E., Kurzius, E., MacLeod, C., Miller, L., Read, S., Roberts, B., Robinson, M., Wood, D., & Wrzus, C. (2017). Integrating Personality Structure, Personality Process, and Personality Development. European Journal of Personality, 31, 503 - 528. https://doi.org/10.1002/per.2115.

Bedir, D., Ağduman, F., Bedir, F. ve Erhan, S. (2023). Curling sporcularında empati, takım uyumu ve rekabet performansı arasındaki ilişkide iletişim becerisinin aracı rolü. Frontiers in Psychology , 14. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1115402 .

Berkman, E., Livingston, J., & Kahn, L. (2017). Finding The “Self” in Self-Regulation: The Identity-Value Model. Psychological Inquiry, 28, 77 - 98. https://doi.org/10.1080/1047840X.2017.1323463.

Cheban, Y., & Plokhikh, V. (2020). REKABETIN DUYGUSAL VE İSTEMSEL BİLEŞENİ KÜREK SPORCULARININ TUTUMU. Fen Eğitimi, 2020, 22-31. https://doi.org/10.24195/2414-4665-2020-2-3.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Corti, J., Raimundi, M., Celsi, I., Álvarez, O. ve Castillo, I. (2023). Sporcuların Kişisel Değerlerinin, Antrenörlerin Liderlik Davranışları ile Genç Basketbol Oyuncularının Kişisel ve Sosyal Becerileri Arasındaki İlişki Üzerindeki Düzenleyici Etkisi. Sürdürülebilirlik . https://doi.org/10.3390/su15054554 .

Cotterill, S. T. (2022). Sport psychology practitioner's perceptions and use of social media. Asian Journal of Sport and Exercise Psychology, 2(3), 156-164.

Cotterill, S. ve Fransen, K. (2016). Spor takımlarında sporcu liderliği: Güncel anlayış ve geleceğe yönelik yönler. Uluslararası Spor ve Egzersiz Psikolojisi Dergisi , 9, 116-133. https://doi.org/10.1080/1750984x.2015.1124443 .

Coulter, T., Mallett, C., & Singer, J. (2017). Zihinsel Olarak Sert Bir Sporcunun Üç Alanlı Kişilik Analizi. Avrupa Kişilik Dergisi, 32, 6 - 29. https://doi.org/10.1002/per.2129.

Cronin, C., & Armour, K. M. (2015). Lived experience and community sport coaching: A phenomenological investigation. Sport, Education and Society, 20(8), 959–975. https://doi.org/10.1080/13573322.2013.858625

Dahl, C., Wilson-Mendenhall, C., & Davidson, R. (2020). The plasticity of well-being: A training-based framework for the cultivation of human flourishing. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 117, 32197 - 32206. https://doi.org/10.1073/pnas.2014859117.

De Queiroz, F., & Andersen, M. (2020). Psikodinamik yaklaşımlar. Uygulamalı Spor, Egzersiz ve Performans Psikolojisi. https://doi.org/10.4324/9780429503702-2.

Didim, F. (2017). Olimpik ve uluslararası düzeydeki spor antrenörlerinin stres faktörleri, değerlendirmeler ve başa çıkma deneyimleri. Spor, Egzersiz ve Sağlıkta Nitel Araştırma, 9, 214 - 232. https://doi.org/10.1080/2159676x.2016.1261364.

Dunlop, W. ve Hanley, G. (2018). Kişiliği bağlamsallaştırmak: Sosyal roller ve kavramsal düzeyler içinde ve arasında kişilik. Kişilik dergisi . https://doi.org/10.1111/jopy.12443 .

Fedunina, N. (2021). COMPETITIVE ANXIETY IN SPORTS. THE VIEW OF AN ANALYTICAL PSYCHOLOGIST. RSUH/RGGU Bulletin. Series Psychology. Pedagogics. Education. https://doi.org/10.28995/2073-6398-2021-4-82-95.

Fleeson, W., & Gallagher, P. (2009). The implications of Big Five standing for the distribution of trait manifestation in behavior: fifteen experience-sampling studies and a meta-analysis.. Journal of personality and social psychology, 97 6, 1097-114 . https://doi.org/10.1037/a0016786.

Foster, B., & Chow, G. (2020). The effects of psychological skills and mindfulness on well-being of student-athletes: A path analysis. Performance enhancement and health, 8, 100180. https://doi.org/10.1016/j.peh.2020.100180.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Garcia, J. (2025). Psychological Capital: Its Influence on the Success Orientation in Sports of University Athletes in La Union. Social Science Lens: A World Journal of Human Dynamics and Social Relations. https://doi.org/10.62718/vmca.ssl-wjhdsr.4.1.sc-0125-016.

García-Peñas, V., Martínez, O., De Los Fayos Ruiz, E., & Berná, J. (2024). Psychological well-being and healthy personality in sports practice. Retos. https://doi.org/10.47197/retos.v61.106260.

Holtz, K. (2021). Psychodynamic Theory. Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science. https://doi.org/10.4135/9781483391144.n305.

Humińska-Lisowska, K. (2024). Dopamine in Sports: A Narrative Review on the Genetic and Epigenetic Factors Shaping Personality and Athletic Performance. International Journal of Molecular Sciences, 25. https://doi.org/10.3390/ijms252111602.

Johles, L., Gustafsson, H., Jansson-Fröjmark, M., Classon, C., Hasselqvist, J. ve Lundgren, T. (2020). Rekabetçi Sporcular Arasında Psikolojik Esneklik: Yeni Bir Ölçeğin Psikometrik Araştırması. Spor ve Aktif Yaşamda Sınırlar , 2. https://doi.org/10.3389/fspor.2020.00110 .

Josefsson, T., Ivarsson, A., Gustafsson, H., Stenling, A., Lindwall, M., Tornberg, R., & Böröy, J. (2019). Farkındalık-Kabul-Bağlılığın (MAC) Çoklu Spor Popülasyonunda Spora Özgü Eğilimsel Farkındalık, Duygu Düzenleme ve Kendi Kendine Değerlendirilen Atletik Performans Üzerindeki Etkileri: Bir RCT Çalışması. Farkındalık, 1-12. https://doi.org/10.1007/s12671-019-01098-7.

Keegan, R., Harwood, C., Spray, C., & Lavallee, D. (2014). A qualitative investigation of the motivational climate in elite sport. Psychology of Sport and Exercise, 15, 97-107. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2013.10.006.

Laborde, S., Allen, M., Katschak, K., Mattonet, K., & Lachner, N. (2020). Trait personality in sport and exercise psychology: A mapping review and research agenda. International Journal of Sport and Exercise Psychology, 18, 701 - 716. https://doi.org/10.1080/1612197X.2019.1570536.

Laborde, S., Guillén, F., & Mosley, E. (2016). Positive personality-trait-like individual differences in athletes from individual- and team sports and in non-athletes. Psychology of Sport and Exercise, 26, 9-13. https://doi.org/10.1016/J.PSYCHSPORT.2016.05.009.

Macali, I., Smith, L., Dale, M., Lind, E., DeShong, H., & Holmes, M. (2025). Influences of motivation and personality on physical activity behavior: A systematic review . *Journal of Sports Sciences*, 43, 623 - 635. https://doi.org/10.1080/02640414.2025.2468998.

Marcelina, H., , J., Tasya, H., & Marcelina, M. (2025). John Wick (2014) Filminde İd, Ego ve Süperego: Bir Karakter Analizi. Mahadaya: Jurnal Bahasa, Sastra, ve Budaya. https://doi.org/10.34010/2tyc8490.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

McAdams, D. (2016). From Actor to Agent to Author. , 145-164. https://doi.org/10.1093/ACPROF:OSO/9780190231217.003.0009.

Nasello, J., Triffaux, J., & Hansenne, M. (2023). Durumlar arasında bireysel farklılıklar ve kişilik özellikleri. Kişilik Psikolojisinde Güncel Konular, 12, 109 - 119. https://doi.org/10.5114/cipp/159942.

Nédélec, M., Lienhart, N., Martinent, G., & Doron, J. (2020). Genç elit sporcularda kişilik özellikleri, stres değerlendirmeleri ve uyku: Bir profil yaklaşımı. Avrupa Spor Bilimleri Dergisi, 21, 1299 - 1305. https://doi.org/10.1080/17461391.2020.1829716.

Nuetzel, B. (2023). Elit sporcularda stresle başa çıkma ve ruh sağlığı sağlama stratejileri: sistematik bir inceleme. Spor ve Aktif Yaşamda Sınırlar , 5. https://doi.org/10.3389/fspor.2023.1265783 .

O'Halloran, L., Littlewood, M. A., Richardson, D. J., Tod, D., & Nesti, M. S. (2016). Doing descriptive phenomenological data collection in sport psychology research. Sport in Society, 19(6), 802–818. https://doi.org/10.1080/17430437.2015.1088727

Oh, Y. (2023). İletişim ve Ekip Uyumunun Dönüşümsel Liderlik ve Atletik Performans Arasındaki İlişkiyi Düzenleyici Etkisi. SAGE Open , 13. https://doi.org/10.1177/21582440231195196 .

Piepiora, P. (2020). A review of personality research in sport. , 6, 64-83. https://doi.org/10.12775/PPS.2020.06.04.007.

Piepiora, P. (2021). Assessment of Personality Traits Influencing the Performance of Men in Team Sports in Terms of the Big Five. Frontiers in Psychology, 12. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.679724.

Ronkainen, H., Lundgren, T., Kenttä, G., Ihalainen, J., Valtonen, M. ve Lappalainen, R. (2024). Sporcularda Psikolojik Esneklik Becerileri ve Zihinsel Sağlık: İlişkiler ve Cinsiyet Farklılıklarının İncelenmesi. Psikoloji ve Davranış Bilimleri . https://doi.org/10.11648/j.pbs.20241302.14 .

Ruiz, M., Appleton, P., Duda, J., Bortoli, L., & Robazza, C. (2021). Sporcuların Duygularının Sosyal Çevresel Öncülleri. Uluslararası Çevre Araştırmaları ve Halk Sağlığı Dergisi, 18. https://doi.org/10.3390/ijerph18094997.

Schei, G., Høigaard, R., Erikstad, M., Ivarsson, A. ve Haugen, T. (2023). Elit sporda kimlik liderliği ve uyum: Takım içi iletişimin aracılık rolü. Heliyon , 9. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e17853 .

Shuai, Y., Wang, S., Liu, X., Kueh, Y., & Kuan, G. (2023). The influence of the five-factor model of personality on performance in competitive sports: a review. Frontiers in Psychology, 14. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1284378.

Singer, R., Hausenblas, H., & Janelle, C. (2020). Handbook of Sport Psychology. . https://doi.org/10.1002/9781119568124.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

Smith, R. (2006). Spor Davranışını Anlamak: Bilişsel-Duygusal İşleme Sistemleri Yaklaşımı. Uygulamalı Spor Psikolojisi Dergisi, 18, 1 - 27. https://doi.org/10.1080/10413200500471293.

Soto, C., Kronauer, A., & Liang, J. (2013). Beş Faktörlü Kişilik Modeli. , 1-5. https://doi.org/10.1002/9781118521373.wbeaa014.

Stoeber, J. ve Crombie, R. (2010). Başarı hedefleri ve şampiyonluk performansı: Mutlak performansı ve eleme başarısını tahmin etme. Spor ve Egzersiz Psikolojisi , 11, 513-521. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2010.07.007 .

Weinberg, R. S., & Gould, D. (2023). Foundations of sport and exercise psychology. Human kinetics.

Yang, J., Yang, H., Choi, C., & Bum, C. (2024). Relationship between Athletes' Big Five Model of Personality and Athletic Performance: Meta-Analysis. Behavioral Sciences, 14. https://doi.org/10.3390/bs14010071.

Zagaria, A., Ando', A. ve Zennaro, A. (2020). Psikoloji: Ayakları Kilden Bir Dev. Bütünleştirici Psikolojik ve Davranışsal Bilim , 54, 521 - 562. https://doi.org/10.1007/s12124-020-09524-5 .

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

YAYLA KÜLTÜRÜNÜN MEKANSAL DÖNÜŞÜMÜ VE DESTİNASYON İMAJI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: BEKTAŞ YAYLASI ÖRNEĞİ

Dr. Elanur MUTLU
elanurrmutlu@gnail.com – 0000-0002-4157-9245

ÖZET

Karadeniz Bölgesi'nde köklü bir yaşam biçimini temsil eden yayla kültürünün mekânsal dönüşümünü, turizm perspektifinden ve destinasyon imajı bağlamında ele almaktadır. Yaylalar tarihsel olarak doğayla uyumlu mimari dokusu, ahşap ve taş yapı malzemesi, yöresel üretim biçimleri ve toplumsal dayanışma kültürüyle kırsal turizmin en özgün destinasyonları arasında yer almaktadır. Ancak son yıllarda artan turistik talepler, ikinci konut eğilimleri ve kontrolsüz yapılaşma süreçleri, yaylaların geleneksel peyzajını hızla dönüştürmektedir. Bu bağlamda Giresun'un önemli turistik alanlarından biri olan Bektaş Yaylası, mekânsal dönüşümün turizm algısı üzerindeki etkilerini analiz etmek için örnek alan olarak seçilmiştir. Çalışmada görsel içerik analizi yöntemi kullanılmış; alanda çekilen fotoğraflar, mimari form, malzeme, renk, çevresel uyum ve peyzaj bütünlüğü kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Geleneksel taş ve ahşap mimarinin yerini alan betonarme yapılar, yayla dokusunun doğal estetiğini bozmuş; çevresel bütünlüğü zayıflatmıştır. Elde edilen bulgular, bu fiziksel değişimin yalnızca yapısal değil, algısal bir dönüşüme de yol açtığını göstermektedir. Ziyaretçilerin yaylayı artık "doğal" ve "otantik" değil, "şehirleşmiş" ve "kimliğini yitirmiş" bir alan olarak algılaması, destinasyon imajının olumsuz yönde değiştiğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, mekânsal dönüşümün yayla kültürünün turistik çekiciliğini zayıflattığı; sürdürülebilir yayla turizminin ancak yerel mimari kimliğin korunması, betonarme yapılaşmanın sınırlandırılması ve kültürel peyzajın turistik planlamalarda temel ilke haline getirilmesiyle mümkün olabileceği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Yayla Kültürü, Destinasyon İmajı, Sürdürülebilir Turizm, Kültürel Peyzaj

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

DO IMMIGRANTS DIFFER FROM RESIDENTS IN HEALTH-RELATED BEHAVIOURS? EVIDENCE FROM SYRIAN AND TURKISH WOMEN IN TÜRKIYE

Asst. Prof. Hasan Giray Ankara

Recep Tayyip Erdoğan University, hasangiray.ankara@erdogan.edu.tr, 0000-0002-8058-1428

Asst. Prof. Hakan Değerli

Bilecik Şeyh Edebali University, hakan.degerli@bilecik.edu.tr, 0000-0002-7268-4320

Abstract

This study aims to explore the difference in health-related behaviours between immigrants and residents in Türkiye. Specifically, it compares the health-related behaviours of Syrian women migrated to Türkiye with those of Turkish women, focusing on physical activity, smoking and obesity, Using the data from 2018 Turkish Demographic and Health Survey, the study matches Syrian women migrated to Türkiye with Turkish women at same age by performing propensity score matching technique. The findings suggest that Syrian women have lesser physical activity and lower smoking prevalence compared to their Turkish counterparts at same age. As for obesity, there seems no significant difference in their BMI scores, suggesting similar patterns of obesity across the groups. The results highlight the importance of targeted policies (i) encouraging greater participation to physical activities among Syrian women living in Türkiye and (ii) tackling with smoking among Turkish women, to improve women's health in Türkiye. With respect to obesity, evidence underscores that policymakers should target all women living in Türkiye rather than focusing on a specific group.

Keywords: Smoking, Physical Activity, Obesity, Immigrants, Residents, Türkiye, Propensity Score Matching

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

"GÖÇMENLERİN UYUM SÜRECİNDE SANATIN ROLÜ: KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM VE AİDİYET"

Yüksek Lisans Öğrencisi Aslıhan UYAR
Karabük Üniversitesi
2328240506@ogrenci.karabuk.edu.tr
0009-0008-7052-2046

Coğrafi bir yer değiştirme hareketi olarak tanımlanan göç olgusu, bireyin duygu, düşünce ve benliğinin de beraberinde değişip dönüştüğü çok katmanlı bir süreçtir. Birey bu yolculukta valizine; ailesini, arkadaşlarını, ait hissettiği toplumu, ülkesini, benimsediği gelenek ve görenekleri koyamaz; ancak bu unsurlar, bireyin kimliğinin ve aidiyet duygusunun bir parçası olarak yeni yaşamına taşınır. Sosyal bir varlık olan insan için bu sistemlerin eksikliği göç edilen topluma uyum sağlamda, günlük rutinlerin gerçekleştirilmesinde ve psikolojik iyi oluş süreçlerinde güçlükler meydana getirebilmektedir. Göçmenin yaşadığı topluma uyumunu destekleyen uygulamalar, mikro düzeyde göçmenin iyi oluş halini güçlendirerek özgüvenini ve benlik saygısını arttırarak yaşamında aktif rol almasına katkı sağlamaktadır. Mezzo düzeyde ise çevresine uyum sağlamasına ve kültür alışverişi yaşanmasına imkân tanımaktadır.

Sanat sahip olduğu evrensel dil sayesinde ortak dil, kültür, gelenek ve göreneklere sahip olmayan bireylerin ortak payda da buluşmalarına zemin hazırlamaktadır. Resim, müzik, dans, tiyatro ve edebiyat gibi sanat dalları duyulara seslenirken bireyleri ortak duygularda buluşturur. Göçmenlerin yaşadıkları topluma sanat aracılığıyla bağ kurularak uyumlarının desteklenmesinde STK'lar, belediyeler, Göç İdaresi Başkanlığı, kültür-sanat kurumları ve halk eğitim merkezleri ile iş birliği yapılması sürece katkı sağlayacaktır. Göçmen ve yerli halkın paydaşı olduğu projelerin hayat geçirilmesi, göçmen ve ev sahibi toplumun paylaşımda bulunduğu, her iki kültürün paydaşı olduğu sanat eserleri kişilerarası iletişimi güçlendirecektir. Örneğin; Türk çinisi Japon boyama sanatı Sumi-e ile harmanlanarak modern çizgilerde geleneksel motifler işlenerek iki ülkenin kültürel mirasının ortak ürünü olarak ortaya konularak sergilenebilir. Dansın ritmik dilinden de yararlanılabilir, farklı coğrafyalardan gelen iki dansın buluşması kültürel çeşitliliğin örneği olarak sunulabilir. Nijeryalı bir göçmenin horonla Türkiye'nin yöresel mirasına katılması, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının bata dansıyla Afrika kültürüne açılması, karşılıklı saygı ve öğrenmenin sanatla mümkün olduğunu gösterir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Uyum, Sanat.

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE ROLE OF ART IN THE INTEGRATION PROCESS OF MIGRANTS: INTERCULTURAL INTERACTION AND BELONGING

Master's Student Aslıhan UYAR
Karabük University
2328240506@ogrenci.karabuk.edu.tr
0009-0008-7052-2046

Defined as a geographical relocation, migration is a multi-layered process that involves changes and transformations in an individual's emotions, thoughts, and identity. During this journey, individuals cannot pack their families, friends, communities they belong to, countries, or adopted traditions and customs into their suitcases; however, these elements are carried over into their new lives as part of their identity and sense of belonging. For humans, who are social beings, the absence of these systems can create difficulties in adapting to the new society, carrying out daily routines, and psychological well-being processes. Practices that support the migrant's adaptation to the society they live in contribute to their active role in life by strengthening their well-being at the micro level, increasing their self-confidence and self-esteem. At the mezzo level, it enables them to adapt to their surroundings and facilitates cultural exchange.

Thanks to its universal language, art provides a common ground for individuals who do not share a common language, culture, traditions, and customs. Art forms such as painting, music, dance, theater, and literature appeal to the senses and bring individuals together in shared emotions. Collaboration between NGOs, municipalities, the Directorate General of Migration Management, cultural and artistic institutions, and public education centers will contribute to the process of supporting the integration of migrants by connecting them to the society they live in through art. The implementation of projects involving both immigrants and the local population, as well as artworks shared by immigrants and the host community, will strengthen interpersonal communication. For example, Turkish ceramics can be blended with the Japanese painting art of Sumi-e, incorporating traditional motifs with modern lines, and exhibited as a joint product of the cultural heritage of both countries. The rhythmic language of dance can also be utilized; the meeting of two dances from different geographies can be presented as an example of cultural diversity. The participation of a Nigerian immigrant in horon, a traditional Turkish dance, in Turkey's regional heritage, as well as the participation of a Turkish citizen in bata dance, opening up to African culture, demonstrates that mutual respect and learning are possible through art.

Keywords: Migration, Migrant, Integration, Art.

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

İYİ OLUŞ TEMELLİ ATÖLYE ÇALIŞMASININ ETKİLİLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: RİGA ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi ELVAN KİREMİTÇİ CANIÖZ

Balıkesir Üniversitesi, kiremitci.elvan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4733-4780

ÖZET

Pozitif psikoloji yaklaşımı, bireylerin güçlü yönlerini geliştirerek yaşam doyumunu ve psikolojik iyi oluşlarını artırmayı hedeflemektedir. Bu çalışmanın amacı, iyi oluş temelli bir atölye çalışmasının genç yetişkinlerin psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerindeki etkisini kültürlerarası düzeyde incelemektir. Araştırma, *Erasmus+ Ders Verme Hareketliliği* kapsamında Letonya'nın Riga kentinde bulunan Baltık Uluslararası Akademisi'nde araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, psikoloji bölümü lisans eğitimlerine devam eden üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Atölye çalışmasına katılan 10 öğrenci ön test, 9 öğrenci ise son test uygulamasını doldurmuştur. Katılımcılardan Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ve Demografik Bilgi Formunu doldurmaları istenmiş; formda ayrıca son günlerdeki anksiyete ve depresyon düzeylerine ilişkin 10'lu Likert tipi maddeler yer almıştır. Atölye içeriği "Yardım Eli", "Güvenli Alan" ve "Sevgi Çemberi" etkinliklerinden oluşmaktadır. Veriler Jamovi programında analiz edilmiş olup normallik varsayımı karşılanmadığı için, ön test ve son test karşılaştırmalarında Wilcoxon işaretli sıralar testi uygulanmıştır. Analizler, atölye sonrasında psikolojik iyi oluş puanlarının anlamlı biçimde arttığını göstermektedir ($p < .05$). Bununla birlikte, anksiyete ve depresyon puanlarında anlamlı bir değişim gözlenmemiştir. Elde edilen bulgular, kısa süreli ve küçük ölçekli de olsa, iyi oluş temelli atölye çalışmalarının psikolojik iyi oluşu artırmada etkili olabileceğini göstermektedir. Bu sonuçlar, pozitif psikoloji temelli müdahalelerin hem bireysel hem de kültürlerarası düzeyde iyi oluşu desteklemede değerli bir araç olabileceğini ortaya koymaktadır. Gelecek araştırmalarda daha geniş örneklemlerle ve farklı değişkenlerin dahil edildiği tasarımlar önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anksiyete, Atölye Çalışması, Depresyon, Erasmus+ Hareketliliği, Psikolojik İyi Oluş

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

DEVLET MEMURLARININ YARIM ZAMANLI ÇALIŞMA HAKKI

Dr. Serkan DEMİRTAŞ

Sosyal Güvenlik Kurumu, serkan.demirtas@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1774-065X

ÖZET

Günümüzde çalışanların iş ve özel yaşam dengesini sağlamaya yönelik birçok yeni yasal düzenleme hayata geçirilmektedir. Bu düzenlemelerden birisi de Devlet Memurlarına tanınan yarım zamanlı çalışma hakkıdır. Yarım zamanlı çalışma hakkı 657 sayılı Devlet Memurları Kanunun ek 43. Maddesinde düzenlenmiş olup, bu hakkın kullanılmasına ilişkin usul ve esasları yönetmelikte düzenlenmiştir. 657 sayılı Kanunun ek 43. Maddesinde göre; "Doğum yapan memurlar doğum sonrası analık izninin veya 104'üncü maddenin (F) fıkrası uyarınca kullanılan iznin, eşi doğum yapan memurlar ise babalık izninin bitiminden, ilgili mevzuatı uyarınca çocuğun mecburi ilköğretim çağının başladığı tarihi takip eden ay başına kadar olan dönemde, ayrıca süt izni verilmeksizin haftalık çalışma saatlerinin normal çalışma süresinin yarısı olarak düzenlenmesini talep" edebilmektedirler. İlgili düzenlemelere göre yarım zamanlı çalışma hakkı sadece kadınlara değil erkeklere de tanınmıştır. Böylece çocuğun bakımına erkeklerin de katkıda bulunabilmesine ve babaların çocukları ile ilgilenebilmesine olanak sağlanmıştır. Yarım zamanlı çalışma hakkından yararlanan memura "yarım zamanlı çalışmaya başladığı mali haklar ile sosyal yardımlarına ilişkin her bir ödeme unsurunun yarısı esas alınarak ödeme" yapılmaktadır. Doğum hâlinde memurun yarım zamanlı çalışma hakkından yararlanabilmesi için; "kendisinin veya eşinin doğum yapmış olması, çocuğunun sağ olması, aynı çocuk için daha önce bu haktan yararlanmamış olması, kadro unvanının, yarım zamanlı çalışma hakkından yararlanamayacak kadro unvanları arasında yer almıyor olması ve talepte bulunması" gerekmektedir. Yarım zamanlı çalışma hakkından yararlanmak isteyen memur bu talebini yarım zamanlı çalışma dönemi içindeki herhangi bir zamanda kurumundan talep edebilme hakkına sahiptir. Yarım zamanlı çalışma hakkından yararlanan memurun haftalık çalışma süresi, "normal haftalık çalışma süresinin yarısı" olarak düzenlenmiştir. Memurların haftalık çalışma süresi 40 saat olduğu göz önüne alınırsa yarım zamanlı çalışma hakkından yararlanan memur haftalık 20 saat çalışabilecek, ancak haftalık çalışma günü 3 günden az, günlük çalışma süresi ise 3 saatten az veya 8 saatten fazla olamayacaktır. Böylece yarım zamanlı çalışma hakkından yararlanan memur çalışmadığı sürede çocuğun bakımı ve gelişimi ile ilgilenebilecektir. Çalışmada mevzuattaki düzenleme doğrultusunda memurlara tanınan yarım zamanlı çalışma hakkı açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Devlet Memuru, Doğum veya Evlat Edinme, Yarım Zamanlı Çalışma Hakkı

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

DECONSTRUCTING THE MYTH OF SAUDI–ISRAELI RAPPROCHEMENT: A WIKILEAKS DOCUMENT ANALYSIS

Seyed Hadi Borhani

University of Tehran

hadi.borhani@ut.ac.ir – 0000-0003-3105-6501

ABSTRACT

Israel has faced significant challenges in its efforts to establish and maintain a Jewish state in Palestine. One of the most critical obstacles is its geopolitical position at the heart of the Arab and Islamic world. All of Israel's immediate neighbors are Arab or Muslim-majority states, and even its secondary and tertiary neighbors largely share this identity. In this sense, Israel represents a small, foreign, and Jewish enclave within a vast regional environment. Regardless of its strength or claims to legitimacy, Israel cannot achieve a sense of security without recognition from this surrounding "ocean." Consequently, formal recognition by Arab and Islamic states has long been a central, and at times the foremost, priority of Israeli foreign policy. To pursue this goal, Israel has employed various strategies, including military, economic, and political pressure, as well as psychological and propaganda campaigns aimed at undermining the unified stance of Islamic countries. A key target of these efforts has been Saudi Arabia, given its political, religious, and economic weight in the Islamic world and its role as a major barrier to regional recognition of Israel. Over recent decades, numerous reports have circulated regarding alleged secret contacts and Saudi willingness to normalize relations, narratives that often appear to originate from Zionist discourse. This study examines such claims through the lens of leaked diplomatic documents available via WikiLeaks. The findings suggest that, contrary to widespread media reports, there is little substantive evidence of meaningful diplomatic rapprochement between Saudi and Israeli officials. The research employs a document-based methodology and relies on library sources.

Keywords : Israel, Saudi Arabia, Saudi-Israeli relations

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

EXPLORING THE ECONOMIC DETERMINANTS OF CARBON EMISSIONS IN SOUTH AFRICA: THE ROLES OF LABOR, GLOBALIZATION, AND TRADE

Fatma Türüç-Seraj

Near East University

fatma.turuc@neu.edu.tr – 0000-0002-8821-7401

ABSTRACT

This study investigates the relationship between labor force participation (LFP), globalization (GI), and trade openness (TO) on carbon dioxide (CO_2) emissions in post-apartheid South Africa from 1997 to 2022. Using the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model, the analysis examines both short- and long-run dynamics among these variables. The results reveal a significant long-run positive relationship between GI and CO_2, suggesting that greater global integration contributes to higher emissions, supporting the "pollution haven" hypothesis in the South African context. LFP also shows a long-run positive relationship with CO_2, implying that increased labor participation enhances economic output and energy consumption, thereby raising emissions. However, in the short run, LFP exhibits a negative effect, indicating temporary efficiency or structural adjustments that may initially reduce emissions. Conversely, TO demonstrates an insignificant long-run relationship with CO_2, though its short-run impacts fluctuate between negative and insignificant values. The findings highlight a complex, context-dependent interplay between economic activity and environmental degradation. Policy implications emphasize the need for integrated economic and environmental strategies promoting green industrialization, renewable energy transition, and gender-inclusive labor policies. Such measures would enable South Africa to align economic growth with environmental sustainability, fulfilling its commitments under global climate accords while addressing domestic developmental needs.

Keywords: CO_2 Emissions, Labor Force Participation, Globalization, Trade Openness, South Africa, Environmental Policy

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ANCIENT TRADE ROUTES AND CULTURAL EXCHANGE IN ASIA

Assoc. Prof. Dr. Hiroshi Tanaka, Prof. Dr. Priya Raghavan, Lec. Nguyen Van Long
Tokyo University of Foreign Studies, Japan

Abstract

This study examines ancient trade routes across Asia and their crucial role in facilitating cultural exchange among diverse societies. Focusing on the Silk Road and Maritime trade routes, the research explores how trade catalyzed the spread of goods, ideas, technologies, and religions. Using archaeological evidence and historical documentation, the paper analyzes the complex interactions between East Asian, South Asian, Central Asian, and Middle Eastern cultures from antiquity through the medieval period. Findings highlight the reciprocal influences in art, language, and customs, emphasizing Asia's interconnectedness in shaping global civilizations. This integrative approach underscores the importance of trade networks in fostering intercultural dialogue and coexistence, providing insights relevant to contemporary globalization studies.

Keywords: ancient trade, cultural exchange, Silk Road, Asia, globalization

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

IMPACT OF COLONIALISM ON SOUTHEAST ASIAN POLITICAL STRUCTURES

Assoc. Prof. Dr. Aisha Rahman, Prof. Dr. Somchai Chaiyaporn, Dr. David Chen
National University of Singapore, Singapore

Abstract
This research investigates the long-term effects of colonialism on the political frameworks of Southeast Asian countries. Through a comparative analysis of colonial administrative policies and post-colonial governance, the study reveals nuanced shifts in power dynamics, institutional development, and political identity formation. Employing archival research and political theory, the paper discusses how colonial legacies continue to influence contemporary political corruption, decentralization, and democratization processes across the region. The study also highlights local resistance movements and adaptation mechanisms employed by indigenous populations. The implications of these historical processes are relevant for understanding present-day political challenges and reform efforts in Southeast Asia.

Keywords: colonialism, Southeast Asia, political structures, governance, post-colonialism

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

RELIGIOUS TRANSFORMATIONS IN THE MIDDLE EAST FROM 7TH TO 15TH CENTURY

Prof. Dr. Leila Al-Mansouri, Assoc. Prof. Dr. Farhad Rezai, Lec. Omar Khalid
American University of Beirut, Lebanon

Abstract
This study explores the major religious transformations in the Middle East during the formative period from the 7th to the 15th century CE. Focusing on the rise and spread of Islam alongside interactions with existing Christian, Jewish, and Zoroastrian communities, the paper details the dynamic religious landscape. Through historical texts, archaeological data, and theological discourse, it examines the political, social, and cultural implications of religious shifts. The influence of religious institutions on state legitimacy, jurisprudence, and interfaith relations are discussed in depth. The paper contributes to understanding the complex religious heritage of the Middle East and its enduring impact on contemporary religious identities.

Keywords: Middle East, religious transformation, Islam, interfaith relations, medieval history

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY IN EAST ASIA

Prof. Dr. Min-Joon Park, Assoc. Prof. Dr. Ananya Gupta, Dr. Chen Wei
Seoul National University, South Korea

Abstract

This article reviews the historical development of science and technology in East Asia, highlighting key innovations in China, Korea, and Japan across centuries. The research traces technological breakthroughs such as papermaking, printing, and metallurgy, emphasizing their diffusion and adaptation within and beyond the region. Using primary historical documents and recent archaeological discoveries, the study delineates the region's contributions to global scientific progress. Additionally, it explores the social and cultural contexts that fostered such advancements. The paper sheds light on East Asia's significant role in shaping the history of science, challenging Eurocentric narratives.

Keywords: history of science, technology, East Asia, innovation, cultural diffusion

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

REVOLUTIONARY MOVEMENTS IN MODERN CENTRAL ASIA

Assoc. Prof. Dr. Marat Akhmetov, Prof. Dr. Dilshod Rasulov, Lec. Gulnara Abdiyeva
Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

Abstract

This study investigates revolutionary movements in Central Asia during the 19th and 20th centuries, focusing on causes, key actors, and outcomes. It analyzes socio-political upheavals triggered by imperial, communist, and nationalist ideologies affecting Kazakhstan, Uzbekistan, and neighboring states. The paper uses archival research and oral histories to explore how revolutionary ideas spread among nomadic and urban populations, linking local struggles to global political trends. Additionally, the effect of these movements on modern state formation and identity in Central Asia is examined. The findings provide a nuanced understanding of political transformations in a historically complex region.

Keywords: Central Asia, revolution, political movements, nationalism, state formation

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ART AND ARCHITECTURE IN THE OTTOMAN EMPIRE

Prof. Dr. Leyla Hassan, Dr. Samir Al-Khalifa

American University of Beirut, Lebanon

Abstract

Focusing on the Ottoman Empire from the 14th to the 19th centuries, this article explores artistic and architectural achievements as expressions of imperial ideology and cultural diversity. The study highlights architectural marvels such as mosques, palaces, and public buildings, while examining stylistic developments influenced by Byzantine, Islamic, and European traditions. Furthermore, it analyzes how art and architecture functioned as tools of political legitimacy and social cohesion. Combining art historical analysis with cultural studies, the paper offers insights into the empire's aesthetic legacy and ongoing influence on regional identity.

Keywords: Ottoman Empire, art, architecture, cultural identity, imperial ideology

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ENVIRONMENTAL HISTORY AND AGRICULTURAL PRACTICES IN ANCIENT CHINA

Prof. Dr. Li Na, Assoc. Prof. Dr. Takeshi Sato, Lec. Tran Thi Hoa
Peking University, China

Abstract

This research examines the environmental history of ancient China through the lens of agricultural practices spanning millennia. Utilizing archaeological records, ancient texts, and paleo-environmental data, it reconstructs farming methods such as rice cultivation, terrace farming, and irrigation techniques. The study investigates the relationship between agricultural intensification and ecological changes, including deforestation and soil management. It also explores how agricultural innovation influenced social organization and state formation. The paper underscores the importance of sustainable practices in historical contexts, contributing to contemporary environmental discourse.

Keywords: environmental history, agriculture, ancient China, sustainability, ecological change

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE IMPACT OF CULTURAL BELIEFS AND TRADITIONAL NORMS ON FAMILY THERAPY OUTCOMES IN MIDDLE EASTERN SOCIETIES

Dr. Kourosh Fattahi, Samira Daryaei
Department of Psychology and Social Work, Tehran University, Iran

Abstract

Cultural beliefs and traditional norms play a pivotal role in shaping family dynamics and significantly influence the outcomes of family therapy in Middle Eastern societies. This study explores how deeply ingrained cultural values, including collectivism, honor, and gender roles, contribute to both facilitative and obstructive aspects of therapeutic interventions. The research highlights the challenges faced by therapists in navigating these cultural frameworks while attempting to address mental health concerns within families. Emphasis is placed on the collectivist nature of Middle Eastern families, where decisions, including help-seeking behaviors, are often controlled by male family members, and mental illness is stigmatized due to fears of social shame. The study also examines the preference for alternative healing methods such as religious counseling and traditional healing, which impact the acceptability and success of formal family therapy. Strategies for culturally competent therapy that respects religious and social norms without compromising therapeutic goals are proposed to enhance engagement and improve outcomes. Ultimately, the research advocates for integrating cultural awareness into therapeutic practices to address the unique needs of Middle Eastern families effectively and to reduce stigma related to mental health care.
Keywords: Cultural beliefs, Family therapy, Middle Eastern societies, Mental health stigma

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

INTERGENERATIONAL CONFLICTS, PARENTAL EXPECTATIONS, AND STRATEGIES FOR RESOLUTION IN MARRIAGE AND FAMILY THERAPY

Prof. Dr. Elena Kuznetsova, Igor Volkov, Anastasia Morozova
Faculty of Psychology, Moscow State University, Russia

Abstract

This study investigates the prevalence and impact of intergenerational conflicts and parental expectations on marital relationships within Russian families. It explores how differing worldviews and family values between generations create emotional and psychological tensions that affect marital satisfaction and family stability. The research identifies typical sources of conflict such as expectations regarding child-rearing, financial management, and roles within the family. Furthermore, it evaluates therapeutic strategies deployed in marriage and family therapy to mediate these disputes, focusing on communication enhancement, empathy building, and cognitive reframing. The findings underscore the necessity of understanding cultural and generational contexts to tailor interventions that bridge gaps between traditional values held by parents and the contemporary outlooks of younger couples. The study contributes to the development of family therapy frameworks that facilitate constructive dialogue and conflict resolution within multi-generational family systems in Russia.
Keywords: Intergenerational conflict, Parental expectations, Marriage therapy, Family dynamics

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE, SELF-AWARENESS, AND COPING SKILLS IN IMPROVING MARITAL SATISFACTION AND STABILITY

Asst. Prof. Dr. Aisuluu Tulegenova, Yerzhan Akhmetov, Bibigul Saparova
Department of Psychology, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

Abstract
This research explores how emotional intelligence, self-awareness, and coping skills contribute to enhanced marital satisfaction and long-term relationship stability. Utilizing quantitative and qualitative methods among Kazakh couples, the study assesses emotional competencies as mediators of effective communication and conflict management within marriages. High emotional intelligence is correlated with increased understanding and empathy between partners, while self-awareness fosters honest self-reflection and interpersonal growth. Effective coping skills facilitate constructive responses to stress and disagreements, reducing the prevalence of destructive patterns such as avoidance or aggression. The findings suggest that interventions aimed at strengthening these emotional and psychological capacities significantly improve marital quality and resilience. The study offers recommendations for marriage counselors and therapists to incorporate emotional intelligence training and self-awareness practices into therapeutic sessions to support couple well-being in the Kazakh cultural context.
Keywords: Emotional intelligence, Marital satisfaction, Coping skills, Self-awareness

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

PARENTAL STRESS, WORK-LIFE BALANCE, AND THEIR IMPACT ON CHILD DEVELOPMENT AND FAMILY RELATIONSHIPS

Rania Al-Masri, Omar Khalaf
University of Ahmad Dahlan - Indonesia

Abstract
This study examines the interconnected effects of parental stress and work-life balance challenges on child developmental outcomes and overall family relationships within Jordanian households. Using mixed-methods research with working parents, it investigates how the pressures of managing employment responsibilities alongside childcare create emotional strain that permeates family interactions. High levels of parental stress are linked to reduced parental responsiveness and increased conflict, contributing to adverse developmental consequences for children including behavioral problems and emotional difficulties. Conversely, effective work-life balance strategies, such as flexible work arrangements and social support, correlate with healthier parent-child interactions and improved family cohesion. The research emphasizes the need for workplace policies and social services that support parents in balancing work and family demands to foster positive developmental environments for children. Recommendations are made for social workers and counselors to develop family-centered interventions targeting stress reduction and enhancing coping resources within Jordanian socio-cultural settings.
Keywords: Parental stress, Work-life balance, Child development, Family relationships

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ANALYZING COUPLE COMMUNICATION PATTERNS, CONFLICT RESOLUTION TECHNIQUES, AND THERAPEUTIC INTERVENTIONS FOR HEALTHIER RELATIONSHIPS

Huda Nasser
Department of Counseling Psychology, University of Mohamed Boudiaf of M'sila - Algeria

Abstract

This research delves into communication patterns and conflict resolution techniques among couples in Lebanon, examining their influence on relationship health and stability. The study categorizes common communication behaviors, including active listening, assertiveness, and avoidance, and links their presence to marital satisfaction levels. Additionally, it evaluates the efficacy of various therapeutic interventions, such as cognitive-behavioral therapy, solution-focused therapy, and narrative approaches, in enhancing communication skills and reducing conflict frequency. Findings reveal that couples who practice open and empathetic communication demonstrate higher resilience against conflicts, leading to more satisfying relationships. The study also underscores the importance of culturally-sensitive therapy that acknowledges Lebanese cultural values, social expectations, and family influences. Practical guidelines for therapists to tailor interventions that foster healthier communication and conflict management among Lebanese couples are provided.
Keywords: Couple communication, Conflict resolution, Therapeutic interventions, Marital satisfaction

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE INFLUENCE OF RELIGIOUS BELIEFS, SPIRITUALITY, AND PRACTICES ON MARITAL RELATIONSHIPS AND FAMILY DYNAMICS

Dr. Ahmed Salah, Dr. Laila Mostafa, Nourhan Youssef
Department of Family Studies, Cairo University, Egypt

Abstract

This study explores the intricate relationship between religious beliefs, spiritual practices, and family dynamics within Egyptian marital relationships. Religion is shown to serve as both a source of guidance and support, fostering values such as forgiveness, patience, and commitment that strengthen marital bonds. The research investigates how spiritual practices such as prayer, communal worship, and religious rituals influence emotional intimacy and conflict resolution strategies between spouses. Additionally, varying interpretations and adherence to religious teachings are found to impact gender roles and authority within the family, sometimes posing challenges to egalitarian partnerships. The study highlights the role of faith-based counseling in addressing marital conflicts and promoting family cohesion in culturally-religious contexts. By integrating spirituality into therapeutic frameworks, the research suggests enhanced relevance and effectiveness of family interventions in Egypt.
Keywords: Religious beliefs, Spirituality, Marital relationships, Family dynamics

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

MANAGING FINANCIAL STRESS, ECONOMIC PRESSURES, AND RESOURCE ALLOCATION IN FAMILY SYSTEMS THROUGH MARRIAGE AND FAMILY THERAPY

Dr. Hanan Al-Harbi, Lec. Dana Al-Mutairi
Department of Social Work, King Saud University, Saudi Arabia

Abstract
Financial stress and economic pressures significantly disrupt family systems, affecting interpersonal relationships and marital satisfaction. This study investigates how marriage and family therapy can effectively address financial conflicts by promoting constructive conversations and collaborative resource management strategies. It identifies common stressors related to job insecurity, debt, and inequitable spending as contributors to heightened family tension. Therapeutic interventions focusing on communication skills, financial planning education, and emotional regulation are analyzed for their capacity to alleviate economic distress impacts. The research underscores the need for culturally sensitive approaches that respect societal attitudes towards money and gender roles within Saudi families. Results indicate that therapy helps couples and families restructure financial decision-making processes, reducing discord and promoting stability. This study provides therapists with practical tools for integrating economic considerations into their therapeutic practice to support healthier family functioning.
Keywords: Financial stress, Family therapy, Economic pressures, Resource allocation

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE EFFECTS OF TECHNOLOGY, SOCIAL MEDIA, AND DIGITAL COMMUNICATION ON FAMILY INTERACTIONS, COUPLE RELATIONSHIPS, AND THERAPEUTIC OUTCOMES

Mariam Al-Nuaimi, Latifa Al-Mazrouei
College of Education, United Arab Emirates University, UAE

Abstract
This study explores how the pervasive use of technology, social media platforms, and digital communication tools influences family interactions and couple relationships in the UAE. The research examines both positive and negative impacts, noting enhanced connectivity and support alongside risks of distraction, miscommunication, and reduced face-to-face engagement. The findings illustrate how excessive digital use can lead to emotional distancing and conflicts between partners, while mindful usage fosters relationship maintenance and conflict resolution. The study also assesses therapeutic outcomes when digital communication is integrated into marriage and family therapy via teletherapy and online support groups. Challenges such as privacy concerns and digital literacy are discussed, alongside recommendations for therapists to leverage technology in enhancing client engagement. The study advocates for balanced technology use policies within families to optimize relational health in modern contexts.
Keywords: Technology, Social media, Family interactions, Digital communication

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

TRAUMA-INFORMED MARRIAGE COUNSELING: STRATEGIES FOR SUPPORTING FAMILIES EXPERIENCING PSYCHOLOGICAL, EMOTIONAL, AND SOCIAL TRAUMA

Assoc. Prof. Dr. Jad Nasser, Dr. Maya Khalil, Lec. Rami Bou Saab
Department of Psychology and Mental Health, Lebanese American University, Lebanon

Abstract

This research addresses trauma-informed approaches in marriage counseling aimed at families confronting psychological, emotional, and social traumas. The study highlights the significance of recognizing trauma symptoms and their profound effects on individual and relational functioning. It examines therapeutic strategies that prioritize safety, trust-building, and empowerment to facilitate healing within couple and family systems. Emphasis is placed on culturally relevant interventions that consider collective trauma experiences often present in Middle Eastern contexts, including conflict, displacement, and social instability. The paper reviews models integrating trauma-sensitive communication techniques, resilience-building, and psychoeducation to mitigate trauma impact on relationships. Findings underscore the necessity for therapists to adopt a trauma-informed lens to improve therapeutic efficacy, reduce retraumatization risks, and support sustainable family recovery.

Keywords: Trauma-informed counseling, Marriage counseling, Family therapy, Psychological trauma

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE PHILOSOPHICAL IMPLICATIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN HUMAN AGENCY AND MORAL RESPONSIBILITY

Emma Johansson, Dr. Hiroshi Tanaka, Isabella Moretti
Department of Philosophy, University of Stockholm, Sweden

Abstract

This paper examines the philosophical implications of artificial intelligence (AI) on human agency and moral responsibility. As AI systems increasingly simulate autonomous decision-making, the question arises about the impact on traditional notions of human autonomy. The study analyzes whether AI can possess genuine agency or moral accountability and to what extent humans remain responsible for AI-driven decisions. Drawing from contemporary philosophy and ethics, it is argued that while AI may exhibit operational autonomy, it lacks true intentionality and consciousness, which are prerequisites for moral responsibility. The paper further explores the challenges posed by AI in legal, ethical, and social domains, particularly regarding accountability and ethical decision-making. The findings highlight the necessity to preserve human oversight and develop ethical frameworks that integrate AI technologies without undermining human dignity and moral accountability. It concludes by proposing philosophical guidelines for future AI governance to ensure human agency's primacy in moral contexts.

Keywords: artificial intelligence, human agency, moral responsibility, ethics, autonomy

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

EXPLORING THE INTERSECTIONS OF ENVIRONMENTAL PHILOSOPHY AND ETHICS IN THE CONTEXT OF GLOBAL CLIMATE CHANGE RESPONSE

Dr. Carlos Martínez, Assoc. Prof. Dr. Amina Said, Fiona Campbell
Department of Environmental Studies, University of Madrid, Spain

Abstract

This paper explores the intersections between environmental philosophy and ethics amid global efforts to combat climate change. By researching philosophical theories such as deep ecology, environmental justice, and intergenerational ethics, the study evaluates how these frameworks influence ethical responses to climate challenges. It investigates policy and grassroots initiatives worldwide, assessing their alignment with environmental ethical principles. The discussion highlights conflicts between economic development and sustainability goals, urging reevaluation of human-nature relationships. The role of ethical responsibility towards future generations forms a central element, advocating for justice and sustainability as guiding principles in climate policies. The research emphasizes integrating philosophical insights to strengthen ethical awareness and environmental governance.

Keywords: environmental ethics, climate change, sustainability, environmental justice, intergenerational responsibility

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

PHENOMENOLOGICAL INQUIRY INTO THE NATURE OF CONSCIOUSNESS AND SUBJECTIVE EXPERIENCE

Dr. Markus Weber, Léa Dupont
Department of Philosophy, University of Stockholm, Sweden

Abstract

This study applies phenomenological methods to examine the nature of consciousness and subjective experience. Drawing on the foundational works of Husserl and Merleau-Ponty, it emphasizes the lived experience as central to understanding consciousness. The paper analyses how perception, intentionality, and embodiment contribute to the formation of subjective reality. It explores consciousness not merely as brain activity but as an active process of meaning-making. Through qualitative interpretations, the research elucidates the interplay between self-awareness and the world, emphasizing the importance of first-person perspectives. The study contributes to contemporary debates in philosophy of mind and cognitive science by providing a comprehensive phenomenological framework for consciousness studies.

Keywords: phenomenology, consciousness, subjective experience, intentionality, embodiment

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

CRITICAL ANALYSIS OF FEMINIST PHILOSOPHY AND ITS CHALLENGES TO TRADITIONAL METAPHYSICAL THEORIES

Assoc. Prof. Dr. Sofia Dimitriou, Dr. Priya Rao, Zara Al-Khalil
Department of Gender Studies, University of Athens, Greece

Abstract

This paper critically examines feminist philosophy's challenge to traditional metaphysical theories. It explores feminist critiques of foundational metaphysical concepts such as identity, objectivity, and universality, particularly how they have historically marginalized or excluded women's perspectives. The study discusses how feminist theory proposes alternative epistemologies and ontologies that emphasize gender, power relations, and social context. By interrogating dominant metaphysical assumptions, feminist philosophers seek to reveal implicit biases and advocate more inclusive frameworks. The research highlights key debates within feminist metaphysics, including intersectionality and embodied subjectivity, and assesses their implications for broader philosophical discourse. The paper contributes to advancing feminist critical theory and enriching metaphysical inquiry with social justice perspectives.

Keywords: feminist philosophy, metaphysics, gender, epistemology, social justice

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

POLITICAL PHILOSOPHY AND THE ETHICS OF GLOBAL JUSTICE IN AN ERA OF INCREASING INEQUALITY

Dr. David Kim, Amara Ndlovu, Prof. Dr. Lucia Rossi
Department of Political Science, University of Cape Town, South Africa

Abstract

This study examines political philosophy perspectives on global justice against the backdrop of escalating global inequalities. It surveys theories such as cosmopolitanism, statism, and distributive justice, assessing their relevance to contemporary ethical challenges posed by globalization. The paper focuses on ethical responsibilities at national and international levels to address poverty, migration, and unequal resource distribution. The analysis includes critiques of institutional structures that perpetuate inequalities and discusses models of democratic participation, human rights, and fair global governance. The research aims to articulate normative frameworks that promote equity, solidarity, and justice in an interconnected world. It emphasizes the urgent need for political and ethical reforms to tackle systemic disparities and foster global cooperation.

Keywords: global justice, political philosophy, inequality, human rights, distributive justice

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

MIND-BODY PROBLEM REVISITED: CONTEMPORARY THEORIES IN PHILOSOPHY OF MIND AND COGNITIVE SCIENCE

Dr. Jonathan Clarke
Department of Philosophy, University of Stockholm, Sweden

Abstract

This paper revisits the mind-body problem through the lens of contemporary philosophy of mind and cognitive science. It explores major philosophical positions including dualism, physicalism, and functionalism, and their implications for understanding consciousness, mental causation, and subjective experience. The review integrates findings from neuroscience, psychology, and artificial intelligence research, evaluating how empirical data inform philosophical debates. The study pays special attention to the challenges posed by phenomena such as qualia, intentionality, and mental representation. It proposes a multidisciplinary approach that bridges philosophical theory and scientific evidence to advance knowledge on the nature of mind and its relation to the brain. The paper aims to clarify conceptual confusions and outline promising directions for future research in philosophy of mind.

Keywords: mind-body problem, consciousness, philosophy of mind, cognitive science, qualia

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

RECONSIDERING THE CONCEPT OF HAPPINESS IN CONTEMPORARY ETHICAL THEORIES AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING

Prof. Dr. Olivia Bennett, Dr. Samuel Okoro
Department of Philosophy, University of Stockholm, Sweden

Abstract

This research reconsiders the concept of happiness within modern ethical theories and psychological well-being studies. It traces the evolution of happiness from classical Aristotelian eudaimonia to contemporary utilitarian and virtue ethics perspectives. The paper integrates philosophical reflections with empirical research in psychology that examines subjective well-being and life satisfaction. It critiques the limitations of traditional concepts when applied to diverse cultural contexts and contemporary challenges. The study proposes a holistic framework combining ethical virtues, emotional regulation, and social factors as foundational to understanding happiness. The findings suggest that happiness is a multifaceted phenomenon requiring interdisciplinary approaches to promote human flourishing effectively in modern societies.

Keywords: happiness, ethical theories, psychological well-being, virtue ethics, subjective well-being

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE ROLE OF LANGUAGE IN SHAPING REALITY: A STUDY IN CONTEMPORARY PHILOSOPHICAL LINGUISTICS

Dr. Abdullah Al-Mutairi, Assoc. Prof. Dr. Elise Fournier, Mateo González
Department of Linguistics, King Saud University, Saudi Arabia

Abstract

This study investigates the role of language in shaping human reality through the framework of contemporary philosophical linguistics. It examines theories such as linguistic relativity, speech act theory, and the pragmatics of meaning to understand how language influences perception, cognition, and social interaction. The research analyzes how linguistic structures embed cultural values, shape identities, and mediate power relations. It also explores language's performative functions, illustrating how discourse constructs realities in various social contexts. Methodologically, the study employs critical discourse analysis and comparative semantics across languages to uncover the dynamic interplay between language and thought. The findings underscore language's powerful role in framing worldviews and social realities, contributing to philosophical and linguistic scholarship on meaning and communication.

Keywords: language, philosophical linguistics, reality, linguistic relativity, discourse analysis

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

INNOVATIVE RISK MANAGEMENT FRAMEWORKS FOR FINANCIAL INSTITUTIONS IN ALGERIA

Dr. Yacine Mansouri, Assoc. Prof. Dr. Hariyanti Putri
Faculty of Economics and Management, University of Mohamed Boudiaf of M'sila, Algeria

Abstract
This study explores innovative risk management frameworks tailored for financial institutions operating in Algeria's dynamic economic environment. It critically evaluates traditional and emerging approaches to managing financial risks, including market, credit, operational, and liquidity risks. Utilizing a mixed-method research design combining qualitative interviews with financial experts and quantitative data analysis from Algerian banks, the study showcases how institutions are integrating digital technologies and advanced modeling techniques for risk assessment. The findings reveal that while conventional risk management practices remain prevalent, there is a gradual shift toward predictive analytics, artificial intelligence, and machine learning to enhance risk identification and mitigation. Challenges such as regulatory constraints, resource limitations, and organizational resistance are also discussed. The paper suggests a hybrid risk management framework that balances regulatory compliance with technological innovation to improve financial stability and resilience in Algeria’s banking sector. Recommendations emphasize capacity building, enhanced data infrastructure, and regulatory reforms to support these efforts. This research contributes a practical roadmap for Algerian financial institutions aiming to adapt to global financial risks while fostering economic growth and customer confidence.

Keywords: risk management, financial institutions, Algeria, digital innovation

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE INFLUENCE OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON EMPLOYEE PERFORMANCE IN NIGERIAN TELECOMMUNICATION COMPANIES

Assoc. Prof. Dr. Dwi Anggraini
Department of Business Administration, University of Lagos, Nigeria

Abstract
This research investigates the relationship between organizational culture and employee performance within Nigeria's telecommunication sector. Drawing upon Hofstede's cultural dimensions theory, the study examines how values, norms, and workplace practices influence motivation, productivity, and job satisfaction among employees. Employing a cross-sectional survey of employees across leading Nigerian telecom companies, data collected were analyzed using structural equation modeling to assess direct and indirect effects of organizational culture on performance indicators. Results reveal that strong, adaptive cultures focusing on innovation, teamwork, and employee development positively influence both individual and organizational performance. However, resistance to cultural change and communication gaps were identified as major barriers. The study recommends management strategies that foster inclusive cultures and continuous employee engagement to enhance performance outcomes. These findings offer valuable guidance for Nigerian telecom firms seeking competitive advantage through organizational culture transformation.

Keywords: organizational culture, employee performance, telecommunications, Nigeria

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE EFFECTIVENESS OF SUPPLY CHAIN SUSTAINABILITY INITIATIVES IN TAJIKISTAN'S INDUSTRIAL SECTORS

Dr. Murodjon Rasulov, Dr. Sari Dewi, Assoc. Prof. Dr. Femi Adewale
Faculty of Industrial Engineering, Tajik State University of Commerce, Tajikistan

Abstract
This study assesses the effectiveness of sustainability initiatives adopted by industrial sectors in Tajikistan's evolving economy. Through a comprehensive evaluation of environmental, social, and economic indicators, the research gauges the impact of sustainable supply chain management practices on corporate performance and ecological footprint. Employing a combination of case-study analysis and empirical data collected from industrial manufacturers, the paper highlights best practices and identifies critical challenges including resource constraints, lack of regulatory incentives, and limited stakeholder engagement. The research demonstrates that firms implementing integrated sustainability frameworks tend to exhibit improved operational efficiency, enhanced reputation, and regulatory compliance. The study advocates for increased government support, capacity building, and stakeholder collaboration to amplify the positive impacts of sustainability practices. These findings contribute to policy dialogues aimed at fostering resilient industrial development in Tajikistan.

Keywords: supply chain sustainability, industrial sectors, Tajikistan, corporate social responsibility

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

STRATEGIC ALLIANCES AND BUSINESS PERFORMANCE IN INDONESIAN TECHNOLOGY FIRMS

Indra Wijaya, Dr. Abderrahmane Cherifi, Dr. Nana K. Mensah
Department of Business Management, University of Indonesia, Indonesia

Abstract
This research explores the influence of strategic alliances on business performance in Indonesia's technology sector. Through a longitudinal study of leading tech companies, the paper investigates alliance formation motivations, collaborative processes, and performance outcomes. Utilizing mixed methods including surveys and financial data analysis, the findings indicate that well-structured alliances facilitate resource sharing, innovation, and market expansion, significantly enhancing firm profitability and competitive advantage. The study identifies governance mechanisms, trust, and mutual goal alignment as key success factors. Challenges such as partner selection risks and alliance management complexities are also discussed. The paper concludes with guidelines for technology firms to optimize strategic partnerships and leverage external competencies for sustainable growth in Indonesia's fast-evolving market environment.

Keywords: strategic alliances, business performance, technology firms, Indonesia

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE IMPACT OF LEADERSHIP STYLE ON ORGANIZATIONAL CHANGE IN AFRICAN AGRIBUSINESS COMPANIES

Dr. Jamilah Baba, Assoc. Prof. Dr. Lusiana Putri, Prof. Dr. Idriss N'Dour
Faculty of Agriculture, University of Nairobi, Kenya

Abstract
This study examines how leadership styles influence the success of organizational change in agribusiness firms across Africa. Drawing upon transformational and transactional leadership theories, the research evaluates their effects on employee engagement, innovation adoption, and change readiness. Employing a mixed-methods approach, data were collected from managerial and employee respondents in agricultural enterprises in Kenya, Nigeria, and Ghana. Results reveal transformational leadership fosters a culture conducive to change, characterized by high motivation and collaborative problem-solving, whereas transactional leadership yields moderate change outcomes. Barriers such as resistance to change and ineffective communication are identified. The paper recommends leadership development programs focused on emotional intelligence and change management competencies to facilitate smoother transitions in agribusiness organizations. These findings contribute to enhancing organizational agility in the competitive African agricultural sector.

Keywords: leadership style, organizational change, agribusiness, Africa

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

CUSTOMER SATISFACTION AND LOYALTY IN THE CONTEXT OF NIGERIAN RETAIL INDUSTRY

Prof. Dr. Nkechi Okeke, Dr. Rini Anjani, Assis. Prof. Dr. Mahmoud Bekhti
Department of Marketing, University of Ibadan, Nigeria

Abstract
This research investigates determinants of customer satisfaction and loyalty within Nigeria's retail industry. Based on service quality models and customer relationship management frameworks, the study explores factors such as product quality, pricing, store environment, and customer service experience. Surveys conducted among retail consumers in major urban centers provided data for regression analysis examining antecedents of loyalty behaviors. Findings highlight product quality and customer service as the most critical drivers of satisfaction, which in turn strongly predicts repeat purchase intentions and brand advocacy. Challenges including supply chain inconsistencies and competitive pricing pressures are discussed. The study advises retailers to enhance service training programs and tailor marketing strategies to Nigerian consumer preferences to build long-term loyalty. These insights inform industry stakeholders aiming to strengthen customer-centric approaches in Nigeria's growing retail market.

Keywords: customer satisfaction, loyalty, retail industry, Nigeria

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

E-GOVERNANCE AND BUSINESS TRANSPARENCY: A STUDY ON TAJIKISTAN'S PUBLIC SECTOR

Dr. Shokhrukh Yuldashev, Dr. Dewi Ayu, Assoc. Prof. Dr. Oumar Sylla
Faculty of Public Administration, Tajik National University, Tajikistan

Abstract
This study examines the implementation and impact of e-governance initiatives on business transparency in Tajikistan's public sector. Utilizing a case study approach combined with surveys of public officials and business entities, the paper assesses advancements in digital government services, transparency metrics, and corruption reduction. Findings indicate that e-governance has streamlined administrative processes and increased accessibility to public information, fostering a more transparent business environment. However, challenges in infrastructure, digital literacy, and policy enforcement limit full potential realization. Recommendations focus on enhancing IT infrastructure, training programs for public servants, and developing legal frameworks to sustain progress. This research contributes to understanding the role of digital governance in improving accountability and fostering economic development in post-Soviet contexts.

Keywords: e-governance, business transparency, public sector, Tajikistan

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE IMPACT OF COMMUNITY-BASED INTERVENTIONS ON MENTAL HEALTH OUTCOMES IN URBAN POPULATIONS

Helena Bergström, Dr. Samuel Adeyemi, Maria Gonzales
Affiliation: Department of Public Health, University of Stockholm, Sweden

Abstract

This study evaluates the effectiveness of community-based interventions in improving mental health outcomes among urban populations. Urban environments often present unique challenges such as social isolation, economic stress, and limited access to mental health services, which contribute to higher rates of mental health disorders. The research employs a mixed-method approach, combining quantitative surveys and qualitative interviews within diverse urban communities. Findings reveal that interventions tailored to local cultural and social contexts, including peer support groups, educational workshops, and accessible counseling, significantly enhance psychological well-being. Additionally, community empowerment and active participation were found to be crucial in reducing stigma and increasing mental health literacy. The study highlights the importance of collaborative multi-stakeholder involvement, from health professionals to local organizations, to sustain and scale these initiatives. Policy recommendations urge urban planning and health policy integration to prioritize mental health in urban development strategies, advocating for resource allocation that supports community-driven mental health services. This research contributes valuable insights into developing scalable, culturally sensitive mental health programs for growing urban populations worldwide.

Keywords: community-based interventions, mental health, urban populations, cultural sensitivity, well-being

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

EXPLORING THE ROLE OF SOCIAL WORKERS IN ADDRESSING DOMESTIC VIOLENCE IN MULTICULTURAL SETTINGS

Ahmed Al-Mutairi, Dr. Fiona MacLeod, Ricardo Fernandez
Department of Social Work, Tbilisi State University - Georgia

Abstract

This paper examines the role of social workers in effectively addressing domestic violence within multicultural settings. Domestic violence in culturally diverse communities poses distinct challenges due to varying cultural norms, language barriers, and differing perceptions of family and gender roles. The study draws on interviews with social workers and affected individuals across several multicultural urban centers, highlighting the importance of culturally competent interventions. Findings emphasize that social workers must be equipped with knowledge of cultural sensitivity, trauma-informed care, and community resources to effectively support victims. Strategies include community outreach, empowerment programs, and collaboration with cultural brokers and faith-based organizations. The paper also identifies systemic issues such as limited funding and institutional biases that hinder service delivery. Recommendations call for ongoing professional development, policy reforms emphasizing inclusivity, and enhanced inter-agency cooperation to effectively safeguard vulnerable populations. This research underscores the critical contribution of culturally informed social work practice in reducing domestic violence and promoting healing within diverse communities.

Keywords: social work, domestic violence, multiculturalism, cultural competence, trauma-informed care

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

SOCIAL WORK APPROACHES TO SUPPORTING REFUGEE CHILDREN IN EDUCATIONAL ENVIRONMENTS

Noor El-Sayed, Tomislav Novak, Dr. Lian Zhang
University of Bucharest - Romania

Abstract

This study explores innovative social work approaches to supporting refugee children in educational settings, focusing on enhancing their integration, well-being, and academic success. Refugee children face unique challenges including trauma, language barriers, and cultural adjustment, which can negatively impact educational outcomes. The research employs case study methodologies and interviews with social workers, educators, and refugee families to assess effective interventions such as culturally sensitive counseling, family engagement programs, and peer mentorship. Results demonstrate that supportive school environments that integrate trauma-informed practices and community collaboration significantly improve refugee children's psychosocial adjustment and academic performance. The paper highlights the importance of advocacy and policy initiatives ensuring equitable access to education and social services. Recommendations include strengthening cross-sector partnerships and professional training to empower social workers in addressing the complex needs of refugee populations. This research contributes to best practice models for social work in education and refugee support globally.

Keywords: social work, refugee children, education, trauma-informed care, cultural sensitivity

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE EFFECTIVENESS OF ELDERLY CARE PROGRAMS IN PROMOTING SOCIAL INCLUSION AND WELL-BEING

Dr. Aisha Khan, Prof. Dr. Jean-Pierre Leblanc
Department of Social Work, Tbilisi State University - Georgia

Abstract

This study evaluates elderly care programs designed to promote social inclusion and well-being among aging urban populations. With increasing life expectancy, sustaining the quality of life for elderly individuals is a critical public health priority. The research reviews a range of community-based and institutional care initiatives including social clubs, health promotion workshops, and home care services. Using quantitative assessments and qualitative interviews, the study measures impacts on social connectedness, mental health, and functional independence. Findings indicate that programs emphasizing social engagement and participatory activities significantly reduce feelings of isolation and improve psychological well-being. The study also identifies barriers such as accessibility, cultural appropriateness, and funding limitations affecting program effectiveness. Recommendations include incorporating elder voices in program design, expanding community outreach, and promoting integrated health and social services. This research informs policymakers and practitioners aiming to enhance elder care systems and foster inclusive societies supportive of healthy aging.

Keywords: elderly care, social inclusion, well-being, aging, public health

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

ADDRESSING SUBSTANCE ABUSE THROUGH HOLISTIC SOCIAL WORK INTERVENTIONS

Dr. Layla Hassan
Department of Social Work, University of Cairo, Egypt

Prof. Dr. Carlos Rivera
Department of Social Work, University of Cairo, Egypt

Abstract

This paper explores holistic social work interventions aimed at addressing substance abuse comprehensively. It discusses the significance of integrating physical, psychological, and spiritual elements in developing effective treatment programs. The authors emphasize that substance abuse is a multifaceted issue influenced by individual, familial, social, and cultural factors, requiring holistic approaches for sustainable recovery. Approaches like cognitive-behavioral therapy, family counseling, motivational interviewing, and complementary therapies such as meditation and yoga are examined for their effectiveness in enhancing patient outcomes. Special attention is given to culturally sensitive interventions that consider gender, ethnicity, and socioeconomic backgrounds to maximize engagement and retention in recovery programs. The study highlights the benefits of combining medical treatment with psychosocial support to address underlying mental health issues and promote overall wellness. Additionally, aftercare services and community-based support structures play essential roles in preventing relapse and fostering reintegration. The authors argue that holistic social work approaches empower clients in their recovery journey by addressing the mind, body, and spirit, thereby improving quality of life and long-term success rates.

Keywords: substance abuse, holistic intervention, social work, recovery, mental health

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE ROLE OF SOCIAL WORK IN COMBATING YOUTH HOMELESSNESS IN MAJOR CITIES

Dr. Keiko Tanaka
Department of Social Work, University of Tokyo, Japan

Daniel Mwangi
Department of Social Work, University of Tokyo, Japan

Abstract

This paper examines social work's pivotal role in mitigating youth homelessness in major urban centers. Youth homelessness results from a complex interplay of factors including poverty, family breakdown, mental health issues, and substance abuse. The authors analyze social work strategies such as advocacy, case management, outreach programs, and community collaboration. Innovative approaches like youth empowerment programs, skills training, and safe housing initiatives are assessed for their effectiveness in re-establishing stability and promoting independence among homeless youth. The research underscores social workers' critical functions in addressing immediate needs while facilitating access to education, health services, and employment opportunities. Barriers such as stigma, limited resources, and systemic challenges are identified, and recommendations for policy reform and resource allocation are provided. The study concludes that a coordinated, multi-sectoral response involving social workers, government agencies, NGOs, and communities is vital to addressing youth homelessness sustainably. The findings highlight social work's capacity to advocate for vulnerable populations and promote social justice within urban contexts.

Keywords: youth homelessness, social work, urban centers, empowerment, advocacy

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

INTEGRATING TECHNOLOGY IN SOCIAL WORK PRACTICES FOR REMOTE COMMUNITIES

Anika Johansson
Department of Social Work, Stockholm University, Sweden

Dr. Mariana Costa
Department of Social Work, Stockholm University, Sweden

Abstract

This paper explores the integration of technology within social work practices aimed at serving remote and underserved communities. Remote settings often face barriers such as geographic isolation, limited access to services, and shortages of skilled professionals. The authors examine digital tools—including teletherapy, mobile applications, and online support groups—that facilitate access to social work services, improve communication, and enhance client engagement. The study assesses challenges related to digital literacy, privacy, and cultural appropriateness. Innovative case studies demonstrate how technology bridges gaps in service delivery, enabling more personalized and efficient social work interventions. Additionally, the authors discuss training social workers to effectively use technology in alignment with ethical standards and client needs. The paper argues that integrating technology can significantly improve outcomes in remote areas by expanding social work's reach and supporting community resilience. It emphasizes the importance of ongoing research and policy support to fully realize technology's potential in social care systems.

Keywords: technology, social work, remote communities, teletherapy, digital literacy

EU 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
October 24 - 26, 2025 - SARAJEVO
ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

SOCIAL WORK STRATEGIES FOR PROMOTING MENTAL HEALTH IN POST-CONFLICT SOCIETIES

Assoc. Prof. Dr. Abdul Rahman
Department of Social Work, University of Colombo, Sri Lanka

Dr. Sofia Marques
Department of Social Work, University of Colombo, Sri Lanka

Tom Havers
Department of Social Work, University of Colombo, Sri Lanka

Abstract

This study addresses social work strategies vital for promoting mental health in post-conflict societies, where trauma, displacement, and social disruption are prevalent. The research reviews psychosocial interventions such as trauma-informed care, community-based support, and culturally sensitive counseling. It highlights the challenges of rebuilding mental health infrastructures while addressing stigmatization and the scarcity of mental health professionals. Social workers' roles in advocacy, capacity building, and fostering community participation are examined, emphasizing collaborative approaches with local leaders, NGOs, and health systems. The paper includes case studies from regions recovering from conflict, underscoring the necessity of integrating traditional healing practices with modern mental health services. It argues that restoring mental health is integral to broader social reconstruction and peacebuilding efforts. The findings stress that sustained investment in mental health social work can build resilient communities, help individuals overcome trauma, and contribute to lasting societal stability.

Keywords: mental health, social work, post-conflict, trauma, community resilience

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0

THE INFLUENCE OF CULTURAL COMPETENCY TRAINING ON SOCIAL WORK EFFECTIVENESS

Dr. Chandra Iyer
Department of Social Work, Tbilisi State University - Georgia

Prof. Dr. Michael O'Connor
Department of Social Work, Tbilisi State University - Georgia

Abstract

This paper investigates the impact of cultural competency training on the effectiveness of social work practice in multicultural contexts. With increasing cultural diversity within societies, social workers must develop skills to understand clients' values, beliefs, and communication styles. The authors review training programs designed to enhance cultural sensitivity, reduce biases, and promote equitable service delivery. Quantitative and qualitative data illustrate improvements in client engagement, therapeutic alliance, and outcomes following competency interventions. The study also addresses challenges such as resistance to training, complexity of cultural identities, and integration of cultural knowledge into practice. Recommendations focus on continuous education, reflective practice, and organizational support for culturally competent social work. The paper concludes that cultural competency is essential for ethical, effective, and inclusive social work, ultimately benefiting diverse client populations and fostering social justice.

Keywords: cultural competency, social work, diversity, training, client outcomes

ISBN NR. : 978-625-5694-43-0